

ISSN 0182-699 X
საქართველოს
საზოგადოებრივი

გენთობი

4

1988

ენათოქი

ქველთვიური ლიტერატურულ-მხატვრული და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ჟურნალი

ფაილი 64-0

№ 4

აპრილი, 1988 წ.

საქართველოს საბჭოთა მწერლების კავშირის ორგანო

შ ი ნ ა ა რ ს ი

პროზა, პოეზია

ოთხი ირწლიანი — შავი და ცისფერი მდინარი. რომანი, წიგნი IV. დამასტული	3
ღამთ სულაბაძე — ლოღები (პოემა — მონოლოგები)	46
მიხო მუსაელი — მძელი მთავრის ალსასრული. მოთხრობა	53
ლია სტურა — ლექსები	64
ოთარ ზალაზაძე — ლექსები	67
გიორგ საჩივხელი — ლექსები	71
გილა კიკელაშვილი — ლექსები	73
ალეხო კარკაძე — ფიქტი. მოთხრობა, თარგმნი სოხო კაიჭაძე	75

კრიტიკა, პუბლიცისტიკა

გურამ კანკაძე — როცა მანრი არასრულყოფილია	111
ნუგარ მუხაშვილი — „გადაარჩინეთ ჩვენი სული“	120
ნუგარ კვიციანი — აკაკის მითაფორა. დამასტული	128

მეხნიერება

ზურაბ კიკნაძე — „წარმართობა“ თუ ქრისტიანობა?	139
გურამ მინაშაძე — ღინარ ღიღოფლის ნუშის კვალზე	149
მანა კერაძე — ნათლის მსოფთაყვისაყვის ქართულ სინტორიო მწერლობაში	158

მომონეაბი, ზაქტაბი

ზალა ზიდაშვილი — საბჭოთა არხის ოფიცრის ჩანაწერი. ვიქტორე	163
--	-----

წიგნების მიმონილა

ღამთ მომონი — კარგი წინადაწი	173
------------------------------	-----

მთავარი რედაქტორი არჩილ სულაბაური

სარედაქციო კოლეგია:

პრ. აბაშიძე, ი. აბაშიძე, რ. ამაშუაელი, მ. გერძენიშვილი, ალ. გომიაშვილი, გ. დონაიაშვილი, კ. კალაძე, მ. ლასური, მ. ლეგანიძე, ე. მაღრაძე, ლ. მრავალშვილი, გ. ნატროშვილი, რ. პატარიძე, ჯ. ნარკვიანი, ნ. წულეისკირი, თ. ზილაძე, ბ. ხარანაული (პ/მგ. მდივანი), რ. ჯაფარიძე, გ. ჯიბლაძე.

შავი და ცისფერი მდინარე

რომანი

წიგნი IV

V

წუხელ ზის ძირას დამეგათეულ ფარ-
ნას რაც ბნელში თავშესაფარად და
სახლად ექცა, ალიონზე აღტყობე-
ბული სიცილ-ხოროციის მოჩვენე-
ბამ თუ ავმა სინამდვილემ ისევ და
ისევ ყველაფერი დაუნგრია, დამ-
ფრთხალი და შეჭირვებულ-აბუზული
ტყიდან თვალების ცეცებით გამოძვრა,
როცა თეკლამ და მამუკამ მინდორი
გადაირბინეს და ლამის მიღმა, დილის
ნისლში გაუჩინარდნენ.

საიდან გაჩნდა აქ ისევ ის გოგო. ნუ-
თუ არავინ დაიჭირეს და კაცის მკვლე-
ლობამ ასე ჩაიარა? თუ, ვატუტი მარ-
თლა ყოვლისშემძლეა, რომელსაც გა-
ციმბირებულ ძმას გმირი დედმამის-
შვილი ურჩევნია? კი, ახლა თავისი-
ანების ბედს ის განაგებს, მაგრამ კა-
ნონმდებლობაც ვატუტის ნება-სურვი-
ლებზე?

ძმები ბაკურის დაბრუნებას რომ შე-
იტყობდნენ, ჩამოვიდოდნენ, მაგრამ იმ
გაუბედურებულ არსებას არავინ მოიწ-
ვევდა. აქ ერთად წამოიყვანდნენ კი
არა, იქაც არავინ დაანებებდა. ვატუ-
ტის მამუკა სულ თავისთან უნდა იყო-

ლიოს. გმირი და ომში გამოჩენილი ახ-
ლობელი დღეს ძალიან სჭირდება მათ
ოჯახს. მას რაც სჭირს სჭირს და, ალ-
ბათ, ცდას არ დააკლებენ, თუ რამენა-
ირად შეველა შეიძლება. თუ არადა,
როგორცაა ისეთითაც გავლენ ფონს.
მათ საქმეს, იქნებ ასეთნაირი უფრო
არგია, ვინემ „მამამისის ნატეხი“ ჭიუტი
და თავისნათქვამა, ამ ცხოვრების რომ
ვერაფერი გაუგია და სხვისი არ ეყუ-
რება.

ის „გომბიო“ ვითომ ძალისძალით
აეკიდათ? და ამ დილით, უთენია გა-
მოიტყუა მამუკა, რომ მინდვრებში და
ყანა-მდინარეზე შეშლილებს ერბინათ?
მამუკას, თითქოს ზურგზე ბადეც ჰქო-
ნდა, თუ რა იყო, რომ მსხლის ძირას
დაუვარდა, როცა ერთმანეთს ხელებით
ჩაჭიდებულნი შუაში მოქცეულ ფუ-
ლუროიან ხეს ეხვეოდნენ.

ფარნამ რაც ქადაგიძეების ბინაში
ნახა და მოისმინა, მას შემდეგ ამიღია.
ნდელი ამბავი სიზმრადაც დაუჯერე-
ბელია და ყოვლად შეუძლებელია კა-
რგად ახდეს. ყველაფერი ქვეყნიდან,
ერთმანეთიდან და თავიანთი თავიდან
გაქცევას ჰგავდა და არა სიცოცხლის
ძახილს, სიყვარულის გახსენებას, ან
წყურვილს. ღმერთო, დაიფარე და, ასე

ცეცხლწაქცეულ სახლიდან გამორბიან, პერანგზე რომ ალი აქვთ წადებული. ასე ოტებულნი ილტვიან, უკან დაბრუნებას რომ აღარ ამირებენ...

საით გინდა წახვიდე, ფარნა ამალღობელო, შენთვის ხის ძირიც კი აღარ დარჩა, რომ შეგიფაროს. როგორ დაიჯერე, რომ წუხანდელი „შინ ყოფნა და მოსვენება“ შეგარჩებოდა?!

ეზოს ბოლომდე ფეხბაკრფით მიიპარა, რიყრაყზე აგნისებული მეზობლების ძაღლები რომ ძლივს ჩაჩუმდნენ. კბოდეს გადმომდგარ ალაგზე გადასაბიჯებლად ძველ, შემპალ ხიმის სარს მოეჭიდა, მაგრამ სადაც მავთული ჰქონდა ჩაქედლი, იქ გადატყდა. ხმაურზე ისევე აყეფდნენ ქოფაკები. შორიდან ბახულაც გამოეხმაურა. შეილები წუხელ, აღბათ დედამისთან იყვნენ თავმოყრილი. ერთად ივამშეს და ძაღლიც იქ ტრიალებს, სადაც ძვალი და ფინჩხა დავარდება.

ეზოში ნამდაყრილი, გამარგლული, მუხლამდე სიმიინდი იდგა. ვულს შეუძლია სიხარული თუ არა, თვალს მაინც ეამება კარგი ყანა და ვენახი, ნაყოფით დახუნძლული ხე და მშობლიური ქობი...

გარედან გადარაზული ქუხნის კარი შეაღო. ყულამბრებს რომ არ დაეჭროილათ, სახელურით მალლა ასწია — თუმჩატა. ძროხა აზრუტუნდა. დედამისისეული, ჩალისფერი პატარა ძროხა. ბავშვები სკოლაში დადიან, საქონელს რას მიხედავენ, ნაყლასებს თუ მომწყვდისავენ, თორემ მანამდე ბიცოლამათი — ნინოს სადავიდარაბოა. ბარემ თავისთან გადაეყვანა და თათის საქონელთან ეყოლიებოდა რომ აქეთ-იქით არ ერბინა, მაგრამ არ შეიძლება. აქ უნდა ებას, რომ ცალკე კომლს ეწეროს, ერთ ოჯახში ორი ძროხა დაუშვებელია...

ქუხნაში ნაკელის მძაფრი სუნი იდგა. ბურულის საკვამურებიდან ჩამოეონილ ცისიერში, კერისთან ქვაბს და კეცებს ან ბუჯერზე ქოთნებსა და ჯამჭურჭელს ბნულ თუ გაარჩევდი.

თიკომ თუ არ ვააღვიძა, რა თქმა უნ-

და, კაკო და ანდრო ნაყველი, ისე ძილს თავს ვერ წაართმევენ. ფეხლადრიან კი არა, მზეც რაღაცეა, თუ რაღაცეაზე წამოვია... ბაკურიც, აღბათ, დასაწოლად გვიან გადმოვიდა. ნეტავ, ამდენ ნათრევსა და ნაჯახირებს, ძილი თუ მაინც შეუძლია...

ფარნამ კარი მიხურა და სამფეხა ჯორკოზე ჩაჯდა. ცეცხლის დანთება მოუნდა... დედაჩემი უთენია ანთებდა კერისას, ზამთარი იყო თუ ზაფხულიო... რალაც ნამწვავი მუგუზლები ეყარა გაქქილ ნაყარში... ბეოლების ნამურკი, ხმელი ბიისა და შავი ხურმის შეშა რომ დატოვა, როცა მიდიოდა, ბავშვებს ზამთარში იქნებ ხელი გადაეხებოთ და მჭადი გამოეცხოთ...

გაღვივებული კერია გულ-ღვიძლში გამჭოლი ტკივილის გამაყუჩებელი ბანგავით მოეთბო. არაფერი, არავითარი აღარ უნდოდა ამქვეყნად, ოღონდ ამ მზეუტავ კერისთან ასე ჯდომა ერთხანს ეცლიათ. ერთხანს, ამ ნამლევა მუგუზლების დაწვამდე მაინც, რაკი ისევე და ისევე უბედურების შესახვედრად და გასამკლავებლად არავითარი ძალა აღარ შესწევდა.

ვითომ ამოსუნთქვა აცალა და ფეხდაფეხ მოჰყვა ბედი მდევარი. მისი ნაბიჯების ხმაც კი მოისმა, მაგრამ თავი არ აუღია.

კარი შემოაღო და ბაკური შემოვიდა კოკლობით, თავდადრეკილი... „გამარჯვება“ — ჩაილაპარაკა და კერის მეორე მხარეს, ბეზიამისის დაბალ ჯორკოზე ჩაიკეცა. თითქოს წუხელ აქვე, ერთად ყოფილიყვნენ და ამ დილით ადრე ადგომა დათქმული ჰქონოდათ.

— ვაგომარჯოს. — მამამაც ისევე ყრუდ უპასუხა და ორივე ცეცხლს ჩააჩერდა. დილიდან შუალამემდე რომ ერთად სხედან, ყოველნიარ სათქმელს მოათავებენ, მეორე დილით ისევე თავიდან ხომ არ დაიწყებენ. თუ, იმ დამით, დალილებს ფეხგაუნძრევლად ეძინათ და ისეთი არაფერი მომხდარა, სალაპარაკოდ ღირდეს.

ძალი მოაწყდა კარს და აწუწუქუნ-

და ვერც საძირკვლის ზღურბლს გად-
მოახტა და ვერც გარეთ, აივნის სოხა-
ნებზე დაეტირა. არაფერ რომ არ გაპასუ-
ხებია, იმან დათრგუნა და ავის მომას-
წაგებლად მიიჩნია თუ დალოდება ამ-
ჯობინა, შემოცინებულევით, წირთხლის
ძირში დაწვა და მოიგვერგვა.

ფარნა ცეცხლის თბელ ალში, კე-
რიასთან, ნაცარში ჩაყრილ შვილის გა-
ცეთილ, გერმანულ ბათინეებს ჩასჩე-
რებოდა. ფეხსაცმელებში სახელდახე-
ლოდ წაედგა ფეხები, მარცხენა კოჭი
შეხვეული ჰქონდა.

— ფეხი გიტყენია... — ისე თქვა,
თითქოს მოწამე იყო იმ შემთხვევისა,
მაგრამ თუ ტყვილი ამდენ ხანს გაპყ-
ვებოდა, არ ეგონა.

- კი, ვიტყინე.
- როდის, რატომ...
- რატომ...

- ჰო, ამ ბოლო დროს...
- ცხენიდან რომ გადმოვევარდი.
- ცხენიდან?..

ისევ არაფერი უთქვამთ, თითქოს მა-
მასაც კისრის მალეში ჰქონდა დაზიან-
ებული, ორივე ისე მხრებში თავჩაც-
ვენილები ისხდნენ და უნიათოდ მბეუ-
ტავ კერძას ჩასჩერებოდნენ.

- მკლავი მოგრჩენია.
- მკლავი კი. დიდი ხანია...
- კისერი გტყავა.
- მტყავა.
- მეტად აღარ მორჩება.
- არა.

ფარნას ფეხებთან ბეოლის თავდა-
ნაკვერჩხლებული ბუკუნტალა ჩამოგო-
რდა და აყვამლდა.

- ლუკა ვერ დაგაბვედრე.
- ბიძაჩემი... ვერა.
- ვერც ბეზააშენი...
- ვერც ბებია.
- ლეონის არაფერი ისმის.
- იყვენენ, გუშინ, ნორა და დედა-
მისი.
- როგორ არიან.
- ნორა ცუდად... შენ გემადლოე-
რებინა.
- წასვლისას გაუფარე, ამბავი ვიყო-
ბზე.

- ჰო, თქვეს.
- მამუკა გლახადა... *არქონეშული*
- გლახად. ომს თუ *მამუკელი* დასა-
გა, მოსკოვში უპირებენ წაყვანას.

— ის გოგო?..
— არა, ვატუტი. თუ მაგის გუნებზე
იქნა... მე თუ ხელი არ შევეშალე.

- შენ?..
- ტყვედ ვიყავი.
- აგერ იყავი, შავი ზღვისპირა აე-
როპორტში და გერმანიაში თავი რაფერ
ამოყავი?

— რა ვიცი, იქ... და, ალბათ, აქაც...
ვიცი რა რატომ ხდება? ზოგჯერ იმ-
დენად არაფერ შუაში ხარ, უბედურება
რომ მოხდება, მერეც ველარ უგებ თავ-
სა და ბოლოს.

- მერე...
- ჩვენ ტყვედ არ ვბარდებით...
- შენ ჩაბარდი?
- ეგ სულ ერთია.
- დაგკითხეს?

— ისე, სახელდახელოდ... მაგრამ იქ
ჭერ კიდევ ომია, „ჩვენთვის“ არ სცა-
ლიათ.

- აქ?
- ჭერჭერობით, არც აქ... ალბათ
მოიცლიან...

- ომი მალე?..
- მალე...
- ესე იგი, ტყვედ იყავი...

გარეთ ბახულა კუთვას მოჰყვა და
სოხანეს ფხოვნა დაუწყო.

- გახედე იმ ძალს, ცოდვია.
- ძალს?! შეშას შემოვიტან...
- ბიძაჩემი მაინც იყოს ცოცხალი...
- ჰმ...

ფარნას, ზღურბლზე გადაბიჯებისთა-
ნავე, შემოეგება ბახულა მაგრამ ვერ
მიეხალისა. ისე, ერთი ხელის გადასმა
რად უღირდა — ვერ ჰქნა, გაუჭირდა.
ვერც ძალმა „თქვა“ ვერაფერი, კულ-
ამოტყებული გაპყვა. ბავშვებს გაულე-
სავი ნაჭახი საშეშეზე დაეტოვებინათ,
ჭირჭერ დარკობილი. ტყემლის ხმელი
ტოტის გადაჭრა გაუძნელდებოდა. წა-
მოიღო, ცეცხლზე შუა წელით დაადო
და დაჭდა. გაუჩნდნენ. ორივემ ყველა-

ფერი კარგად იცოდა. სათქმელი არა-
ფერი იყო.

— მაგ კისერს მეტად ვერ მართავ?

— მაღლა რომ ავიხედო, რა დავინა-
ხო.

— თმაში თეთრი შეგრვევია.

— ჰოო?... შენც.

— მე და შენ ერთი ვართ?!

— მე თუ არ ვაგასწარა...

— შენ შენს ასაკს ომამდეც ვასწრე-
ბული იყავი. ეს კარგს რომ არ დავმარ-
თებდა, ვიცოდი.

ბაკურმა მხრები აიწურა. ბაკნიდან
თავგამოყოფილ კუს დაემსგავსა. მამამ
ახლა შეამჩნია, ბებიაშისის ზოლებიანი,
გაქეპილი შალი ჰქონდა მოხურული.

— ვინც თავისი ხნისა იყო, რა ხეი-
რი დააყარა.

— მართალია... ყველა დაიღუბა...

— ყველა.

— მელოდი?!

— არა.

— ვიცოდი... ყველაფერი ხომ ისე-
დაც ვიცოდი.

— და, არ უნდა ჩამოსულიყავი...

— ჰოო?... ერთხელ მაინც არ შენა-
ხე?..

— ჰო, ვითომ მეც ამიტომ... მეურ-
ნობა მასწავლეს კარგად; აქ, ვითომ
ბავშვებთან...

— აქ აპირებ დარჩენას და ამ ბავშ-
ვების პატრონობას?

— პატრონობა... პატრონობა არავის
შეუძლია.

— მაგრამ ჩვენ ბევრი საფიქრალი
გვაქვს...

— პირიქით, აღარაფერი არაა საფი-
ქრალი.

— და არაფერზე ზრუნვა არ დავგ-
ვირდება?

— არაფერზე... ფიქრითა და ზრუნ-
ვით თუ არ ვავაუარესებთ, ვერაფერს
გავაუკეთესებთ.

— „ხვალემ იზრუნოს ხვალისაზე“.
მაშინ რით განვსხვავდებით იმ ძროხი-
საგან, ან იმ შავი ძაღლისაგან?

— არაფრით, ან იმით, რომ ჩვენ ვა-
უარესებთ. მე რაც ვადავიტანე... კი არ
ვადავიტანე, რაც მხრებზე მაწივს, სწო-

რედ „ფიქრისა“ და „ზრუნვისა“ გამო.

— აღამიანი, წინ კი მისი მხრებზე წი-
ღისა...
შინა...
ღისა...

— უკან სვლა შეუძლებელია. თუ
ასამდე თვლა იცი, ათამდე ვერ ჩამოხ-
ვალ... ამიტომ, არსადაც არ უნდა წა-
ვიდეს.

— მაგრამ, ამიტომ ასზე გაჩერდე-
ბი?

— არც ეს შეიძლება, მაგრამ, რაც
წინ წავა და მეტს დაითვლის, იმდენჯერ
გაზრდის უბედურებას. რაკი იგი თავის
დაუძინებელი მტერია. გერმანელები
აქამდე იმედოვნებდნენ რალაცას. აღ-
ბათ ახლაც, როცა უკვე ბერლინსაც
ბომბავენ... ჰგონიათ, სხვაზე უკეთესად
„ფიქრობენ“, „ზრუნავენ“ და შექმნიან
რალაცა ისეთს, რომ ომის ბედს შეც-
ვლიან. ახლა რომ ეს რაიმემ შეეცა-
ლოს, ხომ წარმოვიდგენია, რა ახალი
ჯოჯოხეთი უნდა დატრიალდეს, რომე-
ლთანაც, რაც იყო, სახსენებელი არ
იქნება. რომ გაჩერდეს, დაანებოს იმ
„ფიქრსა“ და „ზრუნვას“ თავი, მისთ-
ვისაც სჯობს, რაც სჭირს, იმას მაინც
დასჯერდეს. ან, საერთოდ, რომ თვლა
და ანგარიში არ სცოდნოდა, ან სულ არ
გაჩენილიყო...

— როგორ გაჩერდეს ან როგორ გა-
ჩნდეს?

— როგორც თვითონვე უყვეს თავი-
ანთ, ვითომ, ავადმყოფებსა და მახინ-
ჯებს — დაასაჭურისეს.

— უარი თქვას შთამომავლობაზე?!

— უარი. მართო გერმანელებში კი
არა, ჩვენც — კაცობრიობამ...

— თუ ბომბის შექმნაზე ვერ ამბობს
უარს, რაკი ეს მასზე არაა დამოკიდე-
ბული, შთამომავლობაზე უარის თქმა
კია მის ნება-სურვილზე?

— თუ თვითმკვლელობისთვის უძ-
ლურია...

— ესეც ხომ თვითმკვლელობაა?!

— მაგრამ შესაძლებელია.

— კაცობრიობის თვითმკვლელობაა
შესაძლებელი?!

კაცობრიობა, ბოლოს და ბოლოს,
ჩვენა ვართ, თითო-თითო აღამიანი. შენ
ოთხი შვილი გყავდა, მაგრამ ხომ შე-

იძლებოდა გეოლოგა ცხრა. ხუთი არ გაჩინე. შეგეძლო ის ოთხიც არ გეოლოგა, როგორც ის ხუთი. რა დანაშაულიც ჩაიდინე იმ ხუთის წინაშე, ასევე შეგეძლო ჩვენს წინაშეც ჩაგედინა. მგონია... არა, დარწმუნებული ვარ, დანაშაული შენ, ვინც ასე უბედურები გაგვაჩინე, ჩვენს წინაშე ჩაიდინე. იმათთან უფრო მართალი ხარ, ისინი ბედნიერები არიან, რაკი არ დაბადებულან... შენ, რასაც ახლა განიცდი, აქამდე რომ ბედნიერი ყოფილიყავი, მართო ამ წუთებისათვის იტყოდი უარს ამქვეყნად მოვლინებაზე. ამიტომ, არც უნდა ჩამოსულიყავი.

- არ ჩამოვსულიყავი?
- არა.
- არ მელოდი?
- კი, მაგრამ არ უნდა ჩამოსულიყავი, ისედაც ყველაფერი უნდა გცოდნოდა.

- ვიცოდი.
- მერედა, რაიმეს შეცვლი?
- ვერა...
- ვერც შენ, ვერც ვერავინ.
- ალბათ, ვერავინ...

— მე რაც ვნახე, იმის ამბად გამგონი ვერასოდეს ვერ დაინახავს მას და არც ირწმუნებს. ამიტომ კი არა, ეჭვი შეეპარება — ამის დაჭერებას ვერ შესძლებს და, რასაც ასაწევად ვერ მოერევა, იმას არც ზურგზე წამოიკიდებს. ამას გარდა, უბედურად ამიანს დაეიწყების ნიჭი აქვს, რისი მოწამეც იყო, ისიც არ ახსოვს, თორემ მას რომ იმის უნარი ჰქონდეს, ყველაფერი ახსოვდეს, რაც გადახდენია და ყველაფერს ხედავდეს, არაფრით არსებობას არ ინდომებდა. შენ რომ წინდაწინ გცოდნოდა, რაც ჩვენ გადავვხდა და მაინც მოგენდომებია ჩვენი გაჩენა, ალბათ საკუთარი შეილება მკვლელი იქნებოდი. მე თუ ვიცი, ჩემს შთამომავალს, რაც ვნახე, იმაზე უარესი ელოდება?

- უარესი შეიძლება?
- თუ კაცობრიობის განვითარება თანდათან მასშტაბური და ამაზრუნენი ხოცვა-ჟლეტვის გაუწყვეტელი ჯაჭვია, სხვანაირად ხომ ვერ იქნება. ერთხელ

გაჩენილი რომ ერთხელ მოვედეს, ეგოთიქოს, ჩვეულებრივი კაცობრივობა რომ თუ მე, ამ წლებიდან დაიწყო კვლადლე ვკვდებოდი და ახლაც ვკვდები, იმ ერთხელ რამდენი სიკვდილისათვის გამაჩინეთ.

— და თუ სწავლის გაგრძელებაზე და რაიმე დიდ საქმეზე არ იზრუნებ, ცოლის შერთვაზე და ოჯახზეც უარს ამბობ?

— მე არა მაქვს ამის უფლება... ისე, როგორც ამის ძალა არ შემწევს.

— ლუკა აღარა... და, ამას გარდა, ავადმყოფობის დროს... თორემ არც ის იყო შურისძიებისა და ბრმად მტერთან ანგარიშის მსწორებელი კაცი... მით უმეტეს მტრის შთამომავლობის პასუხის მომთხოვნი. თუ სხვა არაფერ შეგიძლია... მე აქ დაბრუნებას აღარ ვაპირებ და, როგორც გიჯობდეს...

— არა, ამიტომ კი არა... „ის“ ჩვენი საძულველი ოჯახის შვილია და ბიძაჩემის დამსმენისა და დამლუპველის ჯიშის და ჯილაგი, ჩვენს ოჯახში ფეხს ვერ შემოადგამს... ეს, მე ფოთოლასაც ვუთხარი, ისე, რომ შენი აზრისთვის არ დამიცდია: შენს მშობლებს — ებრასისა და ესტატეს, არც ერთი რომ არ გაეჩინეთ, არ გერჩიათ-მეთქი? ის დაღუპული და დაკარგული ძმების სული იფიცა, ჩვენც და ისინიც რა ბედნიერი ვიქნებოდიოთ!

- და აღარ გინახავს...
- გუგუტა?
- ჰო, ვინცა?

— მაშაჩემო, ჩვენ ერთმანეთის მაინც არ გვესმის, ამიტომ გითხარი, რატომ ჩამოხვედი-მეთქი და არა იმიტომ, რომ... შენთან შეხვედრა არ მინდოდა. დიდი ხანია ყველაფერი დავამთავრე და ყველას გამოგეთხოვეთ, რაკი არც ჩვენს მონატრებაზეა რაიმე და არც სურვილზე...

— ჰოდა, ყველაფერი თავისი გზით უნდა წავიდეს.

— და ყველაფერი თუ უჩემოდ წავა და მე ისე წამიღებს არაფერში გამრევს, აქედან გამოდის, რომ მე არ ვარსებობ ან უარესი, თოჯინა ვარ, მანქანა...

— რა იყო, თიკო! — ფარნას ხმა წართმეოდა.

— გუგუტა, ბიძია, გუგუტა გამჭკალა!

— გამჭკალა?

— ჰო, არავინ იცის სადაა, რა გვეშველება, ჩვენ რომ დაგვბრაღდეს... გუ-

გუტა!.. ღმერთო მომკალე... შენი ჩემო, სვლა და იმ გოგოს ასე ჩატყუნე...
 ზინტლინიშქა

„ბრძენი, ვინ ბრძენი, რა ბრძენი!
 ზელი ვითა იქმს ბრძნობასა!
 ეგ საუბარი მაშინ ზამს, თუცაღს ვიყო
 ცნობასა...“

თავი მუხვი

I

მამუკა ამალობელის ტყვიით დაცხრილული და ბომბებით დანგრეული ცნობიერება, როგორც მოკვეთილი ხელ-ფეხი არავის წაზრდია, ისევე არსში წვდომის უნარწართმეული ზეიბარი რჩებოდა — უმეცრების წყევლიაღში დანთქმული, გარემოების ან პიროვნების ცივ ანარეკლად შთენილი ჭურჭელი, ჭური, რასაც ჩასძახებ მხოლოდ იმას ამოგძახებს.

სამი წლის წინ, მახაჰყალაში ფორმირებული ქართული დივიზიის პოლკის ექიმი ტაბატაძე ამ სულიერ ტრამვას ტყუილად არ ეძახდა „რგოლებად დაწვეტილი ჯაჭვის“ თუ „საჩკის ავადმყოფობას“. თავისი დაკვირვებებითა და ჩანაწერებით, ყირიმში, სევასტოპოლთან რომ არ დაღუპულიყო, უთუოდ, ამ უბედურების დასახასიათებელი ბევრი ნიშან-თვისება ჰქონდა აღნუსხული.

უცხო საზოგადოებაში ცოტა ხნით მამუკას გამოჩენა მაინც შეიძლებოდა. ადამიანებს უყვართ, როცა მათ, თუნდაც სისულელეზე, ეთანხმებიან და ყველაფერზე თავს უქნევენ. ერთი შეხედვით იგი თავმდაბალი, მოკრძალებული, უაღრესად თანამგრძნობი პიროვნების შთაბეჭდილებასაც კი სტოვებდა. შეეძლო სრულიად უცნობის, ვიგინდარას სატირალზე ეტირა და ვილაც დამთხვეულის სიზარული მთლიანად გაეთავისებინა.

ვატუტის, ღმერთწინაშე, ცდა არ დაუქლია. რაც შეეძლონა დარგებად დანაწიერდა და დანაქუწდა, ვისაც კი თა-

ვის ტვინთან რაიმე პირდაპირი თუ „ირიბი“ დამოკიდებულება ჰქონდა და თუ არდაძებვის ოჯახი იცნობდა, ყველა ექიმ-მეცნიერი მოატარეს, მაგრამ არავითარი... საიმედო ვერავინ ვერაფერი თქვა. ეტყობა, რაც კვდება, კვდება. ვითომ, თითო-ორიოლა წიგნში ჩაბედული მკურნალი ექვობდა, სამედციინო ლიტერატურაში არსებობს შემთხვევები, შიშით შეშლილი შიშითვე რომ განკურნებულაო. თითქოს, რამაც დაასწულა, იმასვე უნდა განკურნა, რა უბედურებამაც გონება დაუბნელა, იგივე ტრავმით შეიძლებოდა შეღწევა ტვინის ურთულეს ლაბირინთში და იმ დახშული კარბის გაღება, რამაც აზროვნების იმ სფეროს სარქველი დაადო და დაგმანაო... მაგრამ მამუკას, ჭერ ერთი, რომელი ჭურვის გახეთქვამ და ბომბის თავში დაკეამ დაუმსხვრია გონება, ვინ იცოდ და, მეორეც — კავკასიიდან გერმანიაშიღე, მუღამ ფრონტის წინა ხაზზე ნაბრძოლს, ალბათ იმდენი მსგავსი და, ვინ იცის, უარესი საშინელება ჰქონდა ნანახი, თუ ეს უშველიდა, აქამდე ათასჯერ უნდა ეშველა.

ეს ამბავი რომ თეკლას ყურს ჩასწვდა, როგორც ერთ დროს სიყვარული, მერე ერთგულება და, ბოლოს, ნაშუსახდილმა გამრყენელის შურისძიება მიზნად გაიხადა, ახლა ეს გადაიქცა რწმენად და მზად იყო წამებულს ყელზე თოკი წაეჭირებინა, რომ მამუკა საყვარელი ქალის ჩამოხრჩობის შიშს შეეძრა და გათიშული აზროვნების სიბნელე ამ უბედურების ცეცხლსა და ელ-

დას გაენათებინა. ალბათ, წყალწალღებული ხავსს ეკიდებოდა, თორემ მამუკას აღარც შეიძო ჰქონდა თავისი და, თუ მართლა რაიმე შეეკრთობდა, ჯერ შენ უნდა დაზაფრულიყავი, რომ გადადებოდა. და, კაცმა არ იცოდა, თუკლას მართლა რომ თავი უფსკრულში გადაეშვა ან თოვზე ჩამოკიდებულყო, ისიც იმას არ ჩაიდენდა.

ამის მერე, რაც მამუკას ჩამოსვლისას მკვლელობა მოხდა, ვატუტი წინააღმდეგი იყო მამა იქვე დარჩენილიყო, სადაც ეს საშინელება დატრიალდა. წინასწარ ვის შეეძლო ევარაუდა, ეს ნამუსზე და თავზე ხელაღებული გოგო კადევ რა ცოდვის დაატრიალებდა. ამას გარდა, ჯერჯერობით, არც მამუკა ვარგოდა ოჯახის შესაქმნელად და ის ქალი კი არანაირად, მათთვის კი არა, აღარც თავის თავისთვის.

ვატუტიმ მამა ჯერ საავადმყოფოში მოათავსა და ყვრიმალთან შემზარავი ჭრილობის ოპერაცია გაუკეთა (მარძაყზე კანი ააჭრეს და ნაიარევში ჩააყერეს), მერე თავისთან წაიყვანა და არდაძებვის ბინაში საკუთარი ოთახი მიუჩინა. შინაურები კი გააფრთხილა: ფსიქიკურად შერყეულია, ნურაფერს ეტყვიო, ნურაფერზე შეაწუხებო; იქნებ ამ დასაქცევ ომს საშველი დაადგეს და მოსკოვში წაიყვანს. ახლა დროც არაა (ახალი თანამდებობის დავიდარება ჰქონდა), იქნებ სიმშვიდემ და დასვენებამ რაიმე არგოსო.

ცოლმა და სიმამრმა პირზე ბოქლომი დაიდვეს, მაგრამ მარგალიტა აღზახიშვილს როგორ ექნა, ერთადერთი ვაჟიშვილის აქაური და იქაური — ფრონტის მეგობარი სახლში ეწვა და ოთხი წლის უგზო-უკვლოდ დაკარგული მემკვიდრის აშბავი ერთხელ მაინც არ ეკითხა. იკითხა და, როგორც კი აცრემლებულმა დედამ ნოშრევანი და მათი ურთიერთობა გაახსენა, გაახსენა ომში გაწვევა და აქედან ერთად გამგზავრება, ბოლოს, რაც შვილის წერილებიდან იცოდა, ფრონტზე გაყვანა... იმ განწირულ ბრძოლაზე, რაც მისი გონების დანგრევა-დაქაიქებამდე და

დაბნელებამდე მოხდა, თუთონ მამუკა მოჰყვა. მოჰყვა შეკითხვებიც, მოჰყვა პასუხით, ძნელად გამოთქმული პასუხით. სანგარში რომ ერთად ჩაიმარხნენ და ლაღო ცინკაქემ და ავთანდილ ბოკერიაშვილს გაგუდულები ამოთხარეს. თავთავიანთ ორმოებში გადაათრის. მამუკა — ავთანდილმა და ნოშრევანი — ლადომ. თუ პირიქით, რაკი მახსოვრობის ძაფი იქიდან უკვე გაწყვიტოლი ჰქონდა. ამის შემდეგ შეკითხვაზე შეკითხვითვე პასუხობდა.

— მერე, შვილო, მერე? — სულ დაკარგა თავი ოთხი წლის დაკარგული შვილის დედამ.

— მერე?... — ისე უაზროდ შეაჩერა და, თითქოს დანარჩენი მარგალიტას უნდა სცოდნოდა და აქეთ ეამბნა.

— მერე ხომ ვიპატრონეს, ხომ შევიხვეყნეს ჭრილობები, ჰოსპიტალში ხომ იწვეტო. ერთად აღარ მოხვდით?

— ერთად?

— ჰო, შვილო, ჰო, მამუკა, ერთად... ერთად აღარ იყავით?

— ერთად აღარ...

— ერთად გადაგიყვანეს... და მერე აღარ?

— ერთად კი...

— ეს თავიდან, მაგრამ მერე?

— მერე?...

— მერენდელი, არაფერი გახსოვს?... ვაი, შენს დედას! — აღმოხდა ასე საცოდავად გამოლუნჩებული ნაჯარისკაცალის წამებით გამწარებულ დედას. — ვაი, ჩემი ბიჭის პატრონს და დღედაბნელებულ მარგალიტა აღზახიშვილის ქალს!

— მარგალიტა, ნოშრევანის დედა!

— ნოშრევანი, შვილო, ჩემი ნოშრევანი...

— ნოშრევანი, შენი ნოშრევანი...

— ცინკაქე?... ბოკერია?... არადაქე...

— ბოკერია... ავთანდილი... — ბოკერიას გახსენებაზე თითქოს ისიც მოავგონდა, როგორ დასტიროდა ავთანდილი ბრძოლაში დაღუპულ ბიჭებს. — ავთო მეგრულად მოთქვამდა!

— ვის, მამუკა, ვინ დაიღუპა და ვის მოთქვამდა?

— დაილუბა და მოთქვამდა...

— უიშე, თქვე ბედურულბო! ვილა გაპატრონებდათ მერე შენ და ჩემს ნოშრევანს... ვინ იყო თქვენი მფარველი... მაგრამ ბოკერია ხომ ბოლომდე შენთან იყო?

— ლადო ცინცაძე...

— ლადო დაილუბა? ჩემი ბიჭი რომ დამარბული ამოათრია და თავის ორმოში შეიფარა?

— დაილუბა.

— ყველა? შენსა და ავთანდილს გარდა, ყველა?

— ყველა, მეც და...

— ვაიშე, შეილო! — იკვილა დედამ.

— შეენცა?!

— ყველა: ლადო, ნოშრევანი, ლიოვა...

— ნოშრევანი!.. — შეიხადა ქალმა და გულგახეთქილი სკამიდან გადავიდა. კვიღზე შინამოსამსახურე, ცაბუნია რომ არ შემოვარდნილიყო, მამუკა წყლის მისხმასაც ვერ მოახერხებდა.

— რა უთხარი ამისთანა, რატო უთხარი... რატო, რატო... რა უთხარი... რა უთხარი!.. — წიოკობდა დაფეთებული გოგო და გულწასულის იატაკიდან აყვანა ვერასგზით შეძლო, სანამ მამუკამ არ წამოუსვა ხელი და აიტაცა. ცაბუნია ვერც ტელეფონზე მოაბა თავი სათქმელს, მაგრამ ვატუტის დიდი ახსნაგანმარტება არ დასკირვებია, მაშინვე მანქანით მოგრიალდა. ჰოსპიტალში, ციცოსთან გამოველო და წამოეყვანა. მალე აქლოშინებული მექიც მოვარდა და დატრიალდა ცოდვის დღე.

ვატუტიმ ძმა მიჩენილ ოთახში შეიხმო და თავში ხელი წაიშინა.

— რას მიშვრები, ბიჭო, რატომ მღუპავ, ძმა ვარ შენი, არ გეცოდები?!

— გლუპავ, ძმაო? მეცოდები...

— რა ვქნა, ბიჭო, თქვენს ხელში. იქით მამაჩემი, აქეთ შენ...

— იქით მამაჩემი, აქეთ მე?..

— ფრონტზე რომ იყავი, ბედნიერი ვიყავი... შენგან მაინც მქონდა ზურგი მაგარი... გაჩუმიდი!

მამუკამ თვალები დააცეცა და სიტ-

ყვა დაულეჭავი ლუკმასვეთ, გადაყლაპა.

— ჩამოდი და, მაშრეკე... — ლი... დაახრჩვე.

— დავახრჩვე, მოვკალი?.. — შეშინდა და მოიქუნტა.

— ჰო, არა... არა... შენ არა...

— არა... მე არა...

— გადავეყვი მაგ „არას“... კიდევ კარგი, ის წაწყმედილი უპატრონო იყო, მოძულეებული ჰყავდა ქვეყანას, თვარა, მკვლელობას ასე ვინ შეგვარჩენდა... ახლა რა იყო, რომ ამირ-დამირიე ოჯახი! ხომ ვითხარი: დაწეკი აგერ, გამოიძინე, გამოისვენე, სასმელსაჭმელი არ მოგაკლდება... ეჰ... — ხელი ჩაიქნია, რაკი ძმას არაფერი ესმოდა იმისა, რაშიც ბრალს სდებდნენ. — არ შეგიძლია აქ იჯდე...

— შემიძლია...

— ჰოდა, ფეხი არ მოიცვალო, გესმის, ფეხი არ მოიცვალო! მაცალე ერთ ხანს, მერე, იქნება შენც რაიმე გიშველო... ყველა, ბიჭო!.. ყველა: დედიან, მამიან, ძმებიან-ბიძაშვილებიანად ჩემი საპატრონო ხართ და მაცალე ჩემით, ჩემი ჰკუთხე და მოხერხებით მივიკვლევ გზას ამ უთავბოლო ქვეყანაში და ფეხებში ნუ მედებთ, ბომბს ნუ შემიდებთ... ნუ დამბორკავთ, ხელფებს ნუ შემიკრავთ, იწამეთ ღმერთი!

— ეოწამთ ღმერთი?.. — პირჯვრის წერა დაიწყო.

ვატუტი ხედავდა, ამ უაზრო, კონტუზირებულ ძმასთან თავის დავიდა-რაბაზე ჩივილი წყლის ნაყვა იყო. მისი ჰკუთამყოფელს არ ესმოდა, ამ გონებაწართმეულს რა გაეგო, მაგრამ მისაც უჭირდა და ვინმე ახლობლისათვის (ამას სხვას ხომ ვერ გაუმხელდა) რაღაცა უნდა ეთქვა. ბოლმას რომ არ გაეგუდა, ხომ უნდა ეყვირა, რაკი გონიერ თავისიანს ამის გაგონება და გაგება არ შეეძლო, იქნებ ამიტომაც უხსნიდა ამ ცნობიერებაწართმეულ, არსში ჩაუწყვდომელ დედამამიშვილს, რომ მას მაინც „მოესმინა“ და „გაეგო“.

ფრონტზე დაკეპული წითელარმიელის ოჯახის სიძობა, მართალია, ვატუ-

ტის წისქვილზე ასხამდა წყალს, მაგრამ ამის თაობაზე რაიმე ოფიციალური ცნობა უნდა ყოფილიყო. ასე, ოთხი წლის წინ დაკარგული კაცი, დღეს მამუკას სიტყვაზე მკვდრად გამოცხადება, დაჯერება, დატირება და გასვენება-დასაფლავების დავიდარაბა დაგვიანებული იყო. ახლა, როცა გამარჯვება კარზე იყო მომდგარი, ომის დასაწყისში გამჭრალი ნოშრევანის „გმირულად დაღუპვა“ არაფერს შესძენდათ.

ძმა დაამუნათა, გაეციტა და აქეთ ოთახში ჩაეკეტა. იქით მარგალიტასა და მექის უმტკიცა, უფიცა და აშოშინა: რა ვქნა, დაღუპული კაცი ვარ, ძმა ქუთაზე არაა და მაგის სიტყვაზე ნურც მკვდრად ჩავთვლით და ნურც ცოცხლად. საცაა გოთავდება. ეს წარღვნა, დაწყნარდება ქვეყანა და სადაც ამ უბედურებას აღდენი ხანია ვითმენთ, ცოტაც კიდევ და ყველაფერს თვითონ გავარკვევ. ჩემი ფეხით ჩავალ იმ ბრძოლის ველზე, სამხედრო არქივებსა და საბუთებს შევისწავლი, ვინმე ნორმალურს ვიპოვი, თვით ამათი მეგობარი და მეათური — ბოკერია ხომ ცოცხალია!.. იმის წყალობითაა, რომ მამუკა დაბრუნდა... იქნება არის ჭერ იმედი და თვალებს წინდაწინ თუ დავითხრით. იქნება ცოცხალია და ერთადერთ ცოლისძმას ნუ მომიკლავთ!.. — ციკოს მიატირა და აცრემლებული ცოლი გულში ჩაიკრა. მერე მარგალიტასა და მექის ერთად მოხვია ხელები და ორივეს თავი მკერდზე მიისვენა.

გულამოგლეჯილი ცაბუნია სამზარეულოში მარტომდმარტო, უნუგეშოდ დასტიროდა ასე კეთილი, ალალი, გულუბრყვილო ნოშრევანის დაღუპვას. მისგან რომ ფრჩხილისოდენა წყენა არ ახსოვდა. სახლში გვიან რომ დაბრუნდებოდა, მშვიერი დაწვებოდა და მოსამსახურეს არ გააღვიძებდა. სარეცხ ტაშტზე წაბრილი გოგოს ზურგს უკან დაეყუდებოდა და მუხლის სახსრებში უძკეროდა. ცაბუნია კი თვალს ხუჭავდა, რომ მივიხედო, შერცხვება და ერთი კვირა სახეში ვერ შემომხედავსო... სადილ-ვახშამის მზადებისას, დასიც-

ხელს რომ გულისპირი ჩაესწა, ნოშრევანს ხელში ლეკმა შეაქვევებოდა და თვალი — ქალიშვილს დასაფლავებოდა. იმპერატორს და დიკარგა, მერე მიხვდა, რომ თურმე ჰყვარებია, მანამდე თავისთვისაც ვერ გაუმხელია. მას აქეთივ გულს ასკდებოდა, რომ მაშინ ვერაფერი აგრძნობინა და იმასაც გლოვობდა — აწი მისი ფეხები, ტანი და მკერდი აღარავის მოხიბლავდა.

II

თეკლას გაგანია ცეცხლს ცეცხლი დაემატა, როცა მამუკა შოვლიყვს და წიყყანეს, მაგრამ ამისთვის ვერავის გაამტყუნებდა. ავადმყოფს პატრონი ჰყავდა და იმ თავზე ხელაღებულ კაბას არავინ დაუტოვებდა, ვინც ომით დაღლილი და კონტუზირებული გმირი კაცისმკვლელობაში გახვია; ვინც ჭარისკაცს ვერ უერთგულა, თავისი პატიოსნება, სიწმინდე ვერ დაიცვა და სნეული შურისძიების მორევში ჩაითრია. ისარგებლა უაზროს განუსჯელობით, რომელსაც ერთხელ თქმა დასჭირდა, რომ იქვე გაეგუდა საყვარელ ქალთან წასწრებული; როცა ამისთანა რამეს გუნებაში აქედან წასვლამდეც ვერ გივლებდა. ახლა, შით უმეტეს, არც ექვი იცოდა და არც დალატისა გაეგებოდა რაიმე. თეკლას რომ არ ებიძგებინა, მოქიშპეს ხელსაც კი ჩამოართმევდა, როგორც ჩვეულებრივ კაცი კაცს.

აფაქიძე, ალბათ, თავის სიცოცხლეში პირველად დაიბნა და პირველად ირწმუნა, ყოველნაირმა ცოდვამ ერთად მომაკითხაო. რაიმე წინააღმდეგობა კი არა, გაქვევითაც რომ თავისთვის ეშველა, ისიც არ უცდია. ლოგინიდან წამოვარდნილმა, ვერ იქნა და შარავალში ფეხი ვერ გაუყარა.

კარზე დაკაუნება ისეთი ზუსტი და მამუკასეული იყო, თითქოს სახლიდან ახლად წასულს რაიმე დაევიწყებოდეს და ქუჩიდან მობრუნებულყო. თეკლა წამით არ შეეპყვებულა, რომ მამუკა დაბრუნდა. როგორ, რატომ, ეს შეიძ-

ლებოდა თუ არა, სასწაული იყო, მოჩვენება თუ სინამდვილე, არ უყოყმანია, ისე ირწმუნა. ეს ღალატამდე მისი ერთგულებისა და განუწყვეტელი მოლოდინის ახდენა იყო თუ ღალატის შემდეგ შურისგების გამოცხადება. ყველაფერს, როგორც დასაწყისი, ისე დასასრული აქვს.

დიდმა დრომ განვლო, რაც ბებინს სიკვდილის ელდით იატაკზე წაქცეულ, გონმობილ თეკლას მოძალადე დაეპატრონა. ცნობაწარმოცილი იმიერიდან ამიერს გაუპატიურებული დაუბრუნდა. სიძულელი სიყვარულზე ძლიერი, დაუნდობელი და შემშუსგრელი ძალა გამოდგა. ისე დააბნელა და დათრგუნა ქალის არსება, იმდენად დიდმა და დაუოკებელმა შურისძიების წყურვილმა და შიშვითმა შეიპყრო, მისი წარსულიან-აწმყოიან-მომავლიანად დამლუბველი და მიწასთან გამასწორებელი ვერაფერნაირი სიკვდილისათვის ვერ ვაიმეტა. თეკლას არსებობა იმდენად აუტანელი გახდა, ერთი დღის სიცოცხლის მეორე დღისთვის გადადების არ აძირებდა. ერთი დღე რომ კიდევ შვისთვის ეცქირა, ეგონა დაბნელებოდა და კაცობრიობა წყვედიადში დაინთქმებოდა. ყოველ წუთს და წამს ეჩქარებოდა მოძალადის გამოჩენა და მერე მისი სადმე გამეება ენანებოდა. გულში ჰყავდა ჩაყრული უსაძულველესი ცხოველი და ზიზღის შმაგვნებად-ქაუული მკლავებში უვარდებოდა. აჯიჯგინებდა, აწამბინებდა, ათელვინებდა თავს. თვითგვემის წყვედიადით შეპყრობილი, ვაფთრებით ანადგურებდა ყოველნაირ ზნეობას და ერყვენერებოდა მოსისხლე მტერს: თვითდამცირება, თვითდასჯა, თვითფარკმა და თავისადმი ნიშნისგება, რომ უძღური იყო ღირსეული ნაცვალგებისათვის. შხამითა და სამსალით აპირთავებულ ფილას თავზე იქცევდა, რომ სისაძაგლეს, მრუშობასა და ვერაგობას მიეცა ის ძალა, მოძალადის შიშველ, ზოზროხა, მყრალ ლეშს რომ ასო-ასო აქნიდა. აქნიდა, დაგლეჯდა, დაანაყუნებდა, მაგ-

რამ ეს ისე უნდა მომხდარიყო, სწამ უკანასკნელ მუჟა ხორეკი-ხეფილის ორად გახლეჩდა — განწმენის შემდეგ თავისი თვალით ეცქირა; ხელის დადება მძორი მრთელი არ უნდა დარჩენილიყო და ამის მოწამე ბოლომდე ყოფილიყო. სხვა, სხვანაირი ტანჯვით სიკვდილისათვის ვერ ელეოდა. ყოველი დილა იმედით თენდებოდა, ის რწმენა ასულდგმულებდა, რომ დღეის დღე უშურისგებოდ არ დაღამდებოდა. ან, თუ მაინცდამაინც დაღამდებოდა, არამც და არამც უნაცვალგებოდ არ გათენდებოდა. მხოლოდ ის ერთი ოცდაოთხი საათი იყო დარჩენილი, ყველაფერს ბოლო მოეღებოდა და ეს რომ მოხდებოდა, მერე აღარ უნდა ეარსება. და წინდაწინ ანადვლებდა არა თავისი დალუჟვა და იავარყოფა, საუბედუროდ აღარ იქნებოდა ის, ვინც უნდა დაეფლითა და დაენაკუნებინა. აღარ ეწამებოდა, აღარ შეიგრძნობდა და ქვეყნის დამქცევეც ისე მოისვენებდა, როგორც ასი და ათასი პატიოსანი და უხვარო მიცვალეზული, როგორც კეთილი და ღვთისმოსავი აღესრულება ხოლმე.

ამ უკიდევანო, საშური სისხლისძიების გადაუდებლობამ, ყოველნაირი საშინელებისათვის გაუმეტებლობამ და შეუღველობამ ისე მოაყენა კარზე მამუკა, როგორც სახლიდან ახლახანს გასული და გზიდან მობრუნებული. სულთამხუთავის მოვლენა, თითქოს, განაჩენის აღსრულებას ჰკავდა და შვება უნდა ეგრძნო, რომ ბოროტსა სძლია კეთილმა. მაგრამ სამწუხაროა, რომ ყველაფერი ბოროტისთვისაც დასრულდა. დასრულდა გრძელი, თვალგაუწვდენელი ცხოვრების გოლგოთა და გაუსაძლისი წარსული, რაც იმდენ ხანს გრძელდებოდა, ამის ასე უეცარი დაბოლოება და მოკვდინებით მონიჭებული ბედნიერება, მტანჯველად უმნიშვნელო იყო. ამდენი შხამისა და გესლისმნთხეველი ურჩხულისათვის, ასე მკირე საზღაურით გასტუმრება ბრალი იყო, მილიონიან ვალს გროშით ვერ გა-

დაიხდი, ზღვის დამლევ მწყურვალს
ჭიკა წყლით ვერ დაარწყულებ...

დასრულდა მოლოდინი, დასრულდა
გვემა-წამება, მადლობა მაღალთა შინა,
კართან აღსასრული იდგა.

— მოდი, ძვირფასო, მოდი, მამუჯა,
მოდი — გასძახა, ძლივს შვებას ნაზი-
არებმა, ძლივს ცის გახსნის მხილველმა.
მაშინვე პერანგის ამარა წამოფრინდა,
ბებიას ოთახში გაეარდა და გასაღები
გადააბრუნა. შემობრუნებული „საყვარელს“
გვერდით უნდა მიწოლოდა, ჩა-
ხვეოდა და ეტკირა: ღალატის თვალით
მხილველი გმირი ჯარისკაცი თვალის
დახამხამებაში რევოლვერს როგორ
შემართავდა და მიჯრით გაისმებოდა
ყველაზე საამჟური, მჭექაერ ხმა, მუსი-
კა-სარგებელი-სულთათა... თოი რო-
გორ საამოდ, ნეტარებით გაივლიდა
ცხელი ტყვიები სხეულში. გაივლიდა
და დაიდგებოდა ტყვილი. დაინთხე-
ოდა ტანში დაგუბებული სამსალა და
ერთბაშად დაიბრუნებდა ყველაფერს,
ყველაფერს, რაც დაკარგა და რასაც
ამქვეყნად ვეღარ ეღირსებოდა. მად-
ლობა ღმერთს, რომ ეს მამუჯას ხელით
მონდებოდა და სასოებად ქცეული
ტანჯვა, შვებად ქცეული ურვა, ბედნი-
ერებად ქცეული აღსასრული მიიბა-
რებდა, მიიჩქვამდა. თუ სიცოცხლეში
არა, სიკვდილში ზომ მაინც ჰქონდა
ბედი და, თუ ამქვეყნად მოსვლა ცრემ-
ლი და გოდება იყო, წასვლით მაინც
უნდა სწეოდა შვება-ნეტარებას.

აფაქიძის გაწვრთნილ ყნოსვას მაშინ-
ვე ეგრძნო საკუთარი სისხლის სუნი და
მისი ლოხი სხეულისთვის უჩვეულო
სიმარდით, თეკლას შემობრუნებამდე
დაესწრო ადგომა. ეს, ალბათ, მოსა-
ლოდნელიც იყო, მაგრამ სიძბდალე,
თითქოს უჩვეულო, ამოდენა ტლუ-
ლეს ისე აძაგძაგებდა, შარვალში ფეხს
ვეღარ უყრიდა და უმწეოდ ბორძიკო-
ბდა. ეს იყო თვალის სეირი, რაც თე-
კლას უნდა ენატრა და ამის ხილვამ ისე
გაახარა, დაეიწყა, რაც კარის გაღებამ-
დე ჩაიფიქრა. წინა ბნელ ოთახში მა-
მუჯა რომ ფეხდაფეხ მოჰყვია, თავი შუ-

რისსაძიებელზე ადრე სასიკვდილოდ
შენანა და სინათლეზე ეკიდებოდა-
თებულ, გაჭვივულ შემდეგ-
მიუბრუნდა, მიეგება, მიაშველა და
მსხვერპლის აღსასრული შესცინა: ძლე-
ულ ურჩხულს შიშველი, გაბანჯგულ-
ლი ბრგვილი ბარძაყები უთახთახებდა
და ძირს ჩაფენილ შარვალზე დახრილს
ზურგი სელაპივით უბზინავდა.

ასახდენი ახდა, მაგრამ მისი დარბე-
ული სული და სხეული ამ ორ უზარ-
მაზარ ელდას ვერ აიტანდა, ჩატეხილ
თავის ქალაში სისხლს ჩაუქცევდა, ია-
ტაკზე უგრძნობლად გაშხლართავდა და
მამუჯა რომ მას მივარდებოდა, ამ
დროს შურისსაძიებელი შურისსაძიებე-
ლი არ გამხდარიყო. იმ ჯოჯოხეთური,
გამთანგავი შემოტევისათვის, ვერასო-
დეს რომ ვერ უშკლავდებოდა, როცა
დიდ უბედურებასთან ერთად თავს ატ-
ყდებოდა, ახლა ერთი, ერთი, ერთი წუ-
თით უნდა გაეძლო. უნდა გაეძლო მთე-
ლი სიცოცხლის საფასურად. მთელი
არსების, მთელი ძალისა და ენერჯის
ხარჯზე...

მამუჯამ თეკლას ძირმწარე, გესლიან
ლიმილს სარკეში არეკლილივით, ღმეჭა
შეაგება. ქალს მის ღიმილში შხამის
ნთხევა რომ არ ჰგონებოდა, ვერავითარ
ძალისხმევა ვერ იხსნიდა. მაგრამ
პირველი ზაფრა სასწაულებრივ ზეზეუ-
ურად გადაიტანა. ამან კიდევ უფრო
დააფრთხო, შეუძლებელს თუ შეძლებ-
და, როგორ წარმოიდგენდა!

შურისსაძიებელი იარაღის ხმარებას
აგვიანებდა და ამით კიდევ უფრო და-
მეხილმა აფაქიძემ, შარვალი წელამდე
რომ ამოიტანა და, როგორც იქნა, წა-
მოიმართა, ხელები ზვანჯარზე შეაცე-
და, რაკი ყურთამდე მოღებულ კარი
ტუჩ-კბილ-ნაჭრილობევე გაღიმებულ,
მედღებოთა და ორდენებით შეჩინჩხ-
ლულ გმირს გადაეღობა. ამ განკითხვის
ღიმილს კაცისმკვლელებიც ერთბაშად უნ-
და მოესრა და, გული ისე ჩაეყინა,
გულ-გვამს ჩაბოღმა: ნატყვიარში სის-
ხლი აღარ წამოივია, რაკი შედედდაო.

მამუჯამ ერთბაშად ყველაფერი უსი-
ტყვოდ გაიგო და აგვიანებდა, რომ

მტარვალ ადსასრულის მოლოდინით ეწამებინა თუ, საბოლოოდ გაწყრა ღმერთი, არ იცოდა რა გზას დადგომოდა?! თეკლას კეფში ცხელმა შანთმა გაუარა: ვაი, თუ მართლა არ იცი-სო, და იკვილა:

— რას უცდი, მამუკა!
ყვირილზე ყვირილით უბასუხეს:

— რას ვუცდი, თეკლა..

— რატომ!.. რატომ არ ჰკლავ! — და თვითონ გაქანდა იმის შიშით, მალე გონებას დაეკარგავ, უნდა მოვასწრო და შარვლით ხელებგაკავებულ, დადამ-ბლავებულს ფრჩხილებით ყელში ეცა.

როცა, საუბედუროდ, ისევ გონს მო-ეგო და სულთმობრძავემა, როდის-რო-დის თვალი გაახილა, თავის უბედურე-ბაზე უწინ მაინც მტრის უბედურების დანახვა მოინდომა.

მისი ქვეყნის დამაქცეველი იატაკზე გაგუღული ეგღო.

III

რა თქმა უნდა, ანგარიში არ გასწორ-და. შესაძლებელი რომ ყოფილიყო ამ მაჯლაჯუნას მყრალი ლეშის ათასჯერ გაცოცხლება და ათასჯერ მოშობა... მაინც ვერაფერს გახდებოდა. მოკლავ-დი ამ უსულო გეამს თუ აცოცხლებდი, მძორი მძორია. თითქოს მგელი დაესა-ჯოთ იმისთვის, რომ ცხერები არ და-ინდო. ნადირი თუ ფარას ანადგურებს, უნდა მოსპო, მაგრამ შურისსძიებლად და ანგარიშის სასწორებლად ცხოველი არ გამოდგება. უამრავის, უზღვევის დამკარგავემა ცოტა, ძალიან ცოტა რამ დაიბრუნა, — შიში, რაც თეკლას გა-ჩენის დღიდან დღემდე თან სდევდა, მოულოდნელად სულთამხუთავის მოვ-ლინებამ, ჩაძალღების წინ ამ გარეწარ-საც დამართა. მაგრამ ეს ძლივს, ერთ-ხელ მოხდა. მთელი ცხოვრების მან-ძილზე ზაფრის, ძრწოლისა და ცახცა-ხის წილ — ერთხელ, ერთხელ და უკ-ნასკენლად.

მაგრამ ახლა აქ მაინც მკვლელობის

სუნი ტრიალებდა და მკვლელობა გე-ცნობიერებლად, თვითონვე მკვლავლად დანაშაულის კვალის ზეჩქმლავდა.

უახლოესი ადამიანიც კი მიცვალე-ბისთანავე გაუცხოვდება და ცოცხალს მკვდრის გვერდით არ გაეძლება, მაგ-რამ თითქოს შეუძლებელი, მოუხდენე-ლი მოხდა: უძრავი, უტყვი, ხრწნადი ლეში უფრო ასატანი გახდა. ჩავარდ-ნილი შარვიდან ამობანჯგვლული, გა-დაყრილი, დამრუღული წვივები და მუხლს ზევით, შავი საცვლის ტოტე-ში დაუტევეარი, გარუმბული, ჭიჭკვი ბარძაყები. წელზე დადებული განიე-რი, მაძლარი ფაშვის თამთამა, ბალნი-ანი სტომაქი; ჭაგარა, დახაესებული, ამონეჭილი მკერდი მხრებთან გაჭვი-მული; მსხვილი, მაგრამ კანგადაყრული მრგვალი მკლავები, მსხვერპლგადაყლა-პული გველივით კუნთებამობერილი და მახრჩობელას ღია პირივით კოტიტა თითებმოკრუნჩხული ხელები, ისევ რომ მზად იყვნენ ვინმეს წვდომოდნენ... სქელ, თავის სიმსხო ყელზე აჩნდა თე-კლას ფრჩხილებით გამოხადენი ორი წვეთი სისხლი (ბოლოს და ბოლოს, სულ ეს იყო, რაც მისმა შურისძიებამ ავნო). ლაშებდაბერილს, პირში დაუ-ტევეარი ენა ჩაეწაგებული კბილებით ეჭირა და უბეებიდან ამოცვენილი თე-თრი თვალეზი ყველაფერს ისევ თავის საკბილოდ „უცქერდნენ“...

და მაინც, იგი ახლა მკვდარი უფრო ჰგავდა ადამიანს, მიცვალებულ ადამი-ანს, ვინემ ცოცხალი. უკვე სულაცხე-ბული, ნაკლებ საუღველი, საშიში და ამაზრზენი იყო, ვინემ სულდგმული. ახლა უფრო მოითმენდა თეკლა მის აქ დებას, ვინემ აქამდე, თუნდაც მამუკა არ ყოფილიყო.

თითქოს, ამდენი ხნის მანძილზე, დაგ-ლეჯამდე დაქიშული ძარღვები დაუწყ-და და უცებ, ერთბაშად, მოსხლეთით დაუცხრა ყოველნაირი ტკივილი, გვი-მა, შურისძიება, ზიზი... ყოველი სახ-სარი, კუნთი, უჯრედი უბეუოდა, რო-გორც მალდიდან ძალად გადმოგდებუ-ლი მიწაზე დაშვადება და სხეულის ყველა ნაწილი ერთიანად დაემსხვრევა.

ქალი გულადმა ესვენა საწოლზე და გაავლულს უტყვი, უმოძრაო თვალე-
ბით მიშტერებოდა თავზე დამდგარ ჯა-
რისკაცს, რომელსაც დამაშრული, და-
ძაგრული, კბილის კბილზე მაგრად და-
ჭერთი ყბებზე მუშტის ტოლა კუნთები
ასხდა, კისტზე ცისფერი, მსხვილი ძა-
რღვი უცახცახებდა, რომელიც არც აქ,
ომამდე და, არც დაღესტანში მის ყე-
ლზე თეკლას არ ასხოვდა. ყვრიმალთან
პირღია ნაჭრილობევიდან ლურჯ-წითელ
ენის წვერივით უჩანდა ამონახარდი
თოთო ხორცი. მაგრამ იმაზე დიდი სა-
შინელება, რაც ამწუთს აქ დატრიალ-
და, იყო მისი თვალები, რომელთაც
თითქოს აღარ ასხოვდათ რასაც ზედავ-
დნენ და: დაბრუნებაც, შურისძიებაც,
ლოგინზე გამზლართული პერანგის ამა-
რა ქალიც და იატაკზე დაგდებული
მკვდარიც მისთვის არ არსებობდა. ან,
არსებობდა დაუნახავად, შეუგრძნობ-
ლად, აღუქმელად. თეკლას, ალბათ,
ერთხელ კიდევ ამ თვალების გამო შეეძ-
ლო ეკვილა:

— მამუკა, შენ არ დაბრუნებულხარ?!

— მე?.. პო... არა...

— არც დაღესტანში გედგა სული,
მე თვალდამდგარს რომ ისევ ცოცხალი
მეგონე?!

— პო, თეკლა... დაღესტანში...

— უკან, უკან დაიწი, ნუ მიყურებ!
ძალს რომ ცივ წყალს გადაასხამენ
და ძუქნას დააშორებენ, კუდი ისე ამო-
იძუა, მრგვალ მაგიდასთან ზურგიით და-
დგა, შეშინებული ის თუ მფრთხალის
მორჩილებით.

მამუკას ძველ, ამალღებულ სიყვა-
რულს თითქოს ყოველთვის ახლდა
შემნდობი თუ ყველაფრის მომტყვებე-
ლი, ამქვეყნიურ წვრილმანებზე ზევი-
დან მაკეპრალი ბუნება... გრძობადაუ-
ტეგარი ვნების ტყვე თეკლას დამკარე,
იოლად დამყოლი, მაგრამ ხალასი
გრძობებით უხვი და ქალთან წოლის
დროსაც თითქოს უბიწო, სიყვარულის
ღრუბლებიდან ფხჩამოუღმგელი. ახლა
იგი ძალღერი, განუსჯელი ერთგულე-
ბით შეჰყურებდა იმ ფითქინა, თეთრ
სამყაროს, რომელიც აქედან წასვლისას

დატოვა და ვერც უხმოდ და ვერც ხმი-
ერად ვერ შეყმუოდა.

კუთხეში დაყენებული მამუკის
გშვივით მოთმინებით ელოდა ახალ გა-
ნაჩენს — მისი არყოფნის თუ არდაბ-
რუნების დანაშაულისთვის რომ ელო-
და. მისი ნათელდაკრულ, თაფლისფერ
თვალეებში ვითომ არაფერი შეცვლილი-
ყო, ისე იხედებოდა გარუჯულ-დამაშ-
რული სახის ფონზე გამოხუნებულ-
შენატრუსი წარბების ქვემოდან. მრგვალ
მაგიდასთან მიბმულივით მისჩერებოდა
და დაეინებით უცქეროდა. ხედავდა იმ
საწოლს, რაზეც ქალი იწვა; იმ კარადას,
რომელზეც საწოლი იყო მიდგმული. იმ
ჭერს, სადაც წყლის ჩამონაყონი „ჩალ-
მიანი არაბი“ ისევ ისე „ეხატა“;
მკვდარს, ცოცხალს და... არც თვალე-
ბი, სახის არც ერთი ნაკვთი არაფერს
გამოხატავდა. უნდა განარებოდა ეს,
თუ უნდა სწყენოდა... არც დაეიწყე-
ბულის, ერთ დროს სანუკვარის, გახსე-
ნების სურვილი ან ამ სურვილის და-
კარგვის წუხილი, ამწუთას მომხდარი
უბედურების სინანული, ან შერიგების
სიხარული... თითქოს სხვის, გაქეპილ
წარბებს ქვევით, წვრილ ნაოქშენეულ
გუგებში ზუსტად მამუკას თვალების-
ფერი შუშები ჩაესვათ, რომლის იქიდან
შეეძლო ყველა მსურველსა და ცნო-
ბისმოყვარეს გამოეხედა და პატრონს
— ველარასოდეს.

სად ჰქონდა სასოწარკვეთილ თეკლას
ამის დრო, ან საიდან განნდა ზიზღა-
რევი საცოდაობის გულისამრევი გრძნო-
ბა და შიში... არა მკვდრის მიმართ, არა
ჩადენილი დანაშაულის მიმართ, არა
სასჯელისა და წამების მოლოდინისა...
შიში ცოცხლად დაღუპულისა, მოძრა-
ვი მკვდრისა; ერთ დროს უსაყვარლესი
ადამიანისა, უახლოესისა, ყოველ წამს
სასურველისა, პაერივით საჭირო და
შეუღეველისა...

მამუკას მიმართ შიში და ზიზღი?..

თეკლას ისე მოუნდა ეკვილა, ცისა
და მიწისთვის გაეგონებინა, მაგრამ
არც ხმა ჰქონდა, არც გამგონი და გამ-
გები ეგულეობდა.

ვის ჯანდაბას ჰყავდა მამალი ამ ქა-

ლაქის შუაგულში და ისიც ომის დროს? საიდანღაც, შორს, ქვეყნის კი- დიდან, ყოელი მოისმა, თითქოს ამ- ქვეყნიურის ყრუ ძახილი, დაღამება- გათენების წესი, სიბნელისა და სინათ- ლის არსებობა; ყოფნა-არყოფნის კანო- ნი, რომელიც რკინის ხელით გვმარ- თავს.

ქალმა საწოლიდან თავის გადმოკი- დება შეძლო და ისევ იატაკზე დაზვა- ვებულ მშორს დააჩერდა.

— ამ ლემს რა ვუყოთ? — თავის თავს უფრო ჰკითხა, რაკი გამგონი და რჩევის მიძეცეში ამქვეყნად არა და არ ჰყავდა.

— რა ვუყოთ? — ასევე, პასუხის არმომლოდინედ იკითხა მაგიდასთან ატუხულმა.

— თავის ბუნაგში არ უნდა გავათ- რიოთ? — და, უნებურად, ყრუ ქე- დელს შეხედა, ადამიანი ყოველგვარ საზრუნავს რომ მორჩება და ხელებს დაიბანს, ისე.

— უნდა გავათრიოთ... — ჩაესმა თა- ვისივე ნათქვამი, მაგრამ, საუბედუ- როდ, უკვე სხვანაირად აღარ მოხდე- ბოდა, იცოდა.

ამის თქმა და ყველაფრის თვალის- დახამბაებაში მოგვარება ერთი იყო. ან როგორ შემოსა მკვდარი ისე სწრა- ფად, რომ ერთი დილი შეუბნეველი არ დარჩენია. როგორ მოიგდო ზურგზე და უჩუმრად, თითის წვერებზე როგორ გაიტანა, როგორც ბებერი მესაფლავე, კუბოს რომ დაუხმარებლად, გულგრი- ლად ჩაუშვებს სამარეში, მიწას მიაყ- რის და ხელად გაათავისუფლებს ჭი- რისუფალს ამ ზედმეტი, უკვე იმქვეყნი- ური მიცვალებულისაგან.

არც ტიხარს იქითა ოთახის კარის შე- ლებას, მკვდრის შეტანასა და ლოგინზე დაშვებას მოჰყოლია რაიმე ხმაური. არც იქიდან გამოსვლასა და კარის გა- მოხურვას. ამან ისე შეზარა და ააცხ- ცახა თეკლა — ვითომ პრაფერ ამქვეყ- ნიურს რომ აღარ შეეძლო მისი არც ერთი ნერვის შეტოკება — ადგილიდან წამოავდო და კარს მივიარდა. შიგნიდან

გადარაზვა ძლივს მოასწრო, რომ მთ- მუკაც იქვე გაჩნდა.

- მანდ, მამუკა, მანდ... *ქვეყნულში*
- აქ... ბებია...
- ჰო, ბებია, ბებიას ლოგინში, მა- მუკა, ბებიას ლოგინში ჩაწექი!
- ბებია?..
- ბებია ხომ მოკვდა...
- მოკვდა?..
- ხომ მოგწერე... ნუ ტირი...
- ჰო, მომწერე... არ ვტირი...

IV

თეკლას, თუ ამის შემდეგ, ქვეყნად აღარაფერი რჩებოდა, რისთვისაც კი- დევე უნდა ებოგინა. იცოდა, მამუკა დი- ბრუნდებოდა თუ არ დაბრუნდებოდა, იგი მისთვის არ არსებობდა. მკვლელო- ბისთვის პასუხი უნდა ეგო და, ამდენ- ნად: ციხეები, გადასახლებები და შრო- მა-გამასწორებელი ბანაკები თუ ჩაით- ვლებოდა მომავლად. ასეთი ზეალინდე- ლის ქონას, რა თქმა უნდა, არქონა სჯობს და ასეთი დღის გათენებას — არგათენება.

როგორ და რა მანქანებით, არავინ იცოდა, მაგრამ რაც უნდა მომხდარი- ყო, არ მოხდა. ისედაც მყრალი იუდას ლეში ერთ კვირაში გაიხრწნა. (ამითაც გაიგეს აფაქიძის „თვითმკვლელობა“) როგორც კი ეს ამბავი ეცნობა, „სადაც ჯერ არს“, იმდღესვე საბლიდან გააქრეს და ორჯერ ადგილზე დაკითხვის გარდა ბაიბური არ ისმოდა.

თეკლა მამუკას არც დამკავებელი იყო და არც არსად გამშვები, მაგრამ მას პატრონი ჰყავდა: დედ-მამა, ძმა, რძლები, ძმისშვილი, ბიძაშვილები, სოფელი და ქვეყანა, რომლისთვისაც მან სიცოცხლე გასწირა და გმირობა ჩაიღინა. რა თქმა უნდა, უთვისტომო, უზნეო, კაცისმკვლელ თეკლას ანაბარა მას არავინ მიატოვებდა. ამიტომ იყო, აღბათ, რომ აპატიეს: — საყვარელ ქა- ლთან მოძალადე წაასწრო და ნაფრონ- ტალმა, ნერვებდავლუქილმა ჯარისკაც-

მა შერი იძია. ვატუტიმ მაშინვე განაცხადა: „სადაც ჯერ არს“ ამბობენ, თვითმკვლელობა მოხდაო, მაგრამ თუ მაინც დაიკინებთ, რომ ამ საქმეში თქვენი ხელი ურევია, ჩემი ძმა მაინც არ გამტყუნდება, გმირი ჯარისკაცი „ცოლის“ ვაუპატიურებას, თავისას კი არა, სხვისას არ მოითმენდა, უსამართლობას მართო ფრონტზე კი არ ებრძოდა! ომიდან დაბრუნებისთანავე ზედ წაესწრო იმ ქალის გარყვნას, რომლის პატიოსნების დასაცავად ჩემმა ძმებმა იარაღი აისხეს... და მე აქ, ზურგში, თვალი არ მომიხუჭავს!.. დღეს მთელი კაცობრიობა ფეხზე დგას შურისძიებად და ჩვენ დანაშაულად გვეთვლებო?!

ფარნას გამოჩენა მაინც ისეთი რამ გამოდგა, რამაც თეკლას გააბრტყილებულ გონებას ისევ შეაძლებინა ვიღაცის რიდი თუ გულისშემძვრელი კრძალვა და განცდა. ალბათ, ეს კაცი იყო ერთადერთი, ვისთვისაც სიკვდილის წინ აღსარება უნდა ჩაებარებინა. თეკლას უკვე არც საამისო ჭკუა ჰქონდა და არც არასოდეს ამ ადამიანთან ისეთი სიახლოვე არ ჰქონია, მოძღვრად და სულეერ წინამძღვრად მიეჩნია. მაგრამ ამჟამად მაინც ის იყო, ვისაც უნდა სცოდნოდა სიმართლე. ახლა, როცა მოსახდენი მოხდა, რა ჯოჯობებიც დაატრიალა, თითქოს ამ ადამიანის გულისთვისაც ჩაიდინა. აუხსნელი იყო ეს, დაუჯერებელი, მაგრამ ის მოითხოვდა მისგან ამ შურისძიებას, როცა, თეკლამ იცოდა, ფარნას ძმის გამცემზე და დამღუბველზეც კი ხელი არ აღუშრატავს. თითქოს ასე შემდგომი და მიმტევებელი ამ უმწეო არსებას აიძულებდა შურისძიებას (როცა ის მასთან მოვიდა და პირზე ლეზვიანობის მინიშნებას თეკლამ უთხრა: გავთხოვდიო). ვითომ წასვლისას დაეპარებინოს: ის სიმართლე და ჭეშმარიტება, რომელიც მწამს, ნაცვალგებას გულისხმობსო...

და თეკლას ანგარიში თუ აღსარება უნდა ჩაებარებინა, როგორც უზენაესისათვის, რომ ამ ერთს, ამ ერთადერთს სცოდნოდა, რისთვისაც და ვისთვისაც

ეს ცოდვა-ბრალი დატრიალდა. და მამუა აქ ისევე ცამდე ეჭვით ვარაუდობს, როგორც ფრთათეთერი ბუნებისაა უნდა სცოდნოდა, რომ მამუას ხელი ამ მკვლელობაში არ ერიო. მას არც ბოროტება შეუძლია და არც სიკეთე.

მადლობა ღმერთს, რომ მოძღვარი ყოვლისმხილველი გამოდგა, როგორც ამას თეკლა იმედოვნებდა. მაგრამ, საუბედუროდ, არა ყოვლისშემძლე. უკან ისე გაბრუნდა, ერთი სიტყვაც არ დატოვა. შეუძლებელი ვერც ფარნამ შეძლო, თუმცა გაუბედურებულ გოგოს მანამდე სასწაულმოქმედად ჰყავდა მჩინეული (იმის შემდეგ, როცა მომაკვდავ დედას და გაძვალტყავებულ ბებიას ჯერ კიდევ სული ედგათ და არაფრისმქონებელ, სასოწარკვეთელ „სარძლოს“ არაყი, ხმელი ხილი და სტუმარ-მასპინძლობა გაუჩინა). თეკლას გულუბრყვილოდ სჯეროდა, რომ ამ კაცის დაძვრულ ხელებს, ერთში რომ ბარი ეჭირა და მეორეში წიგნი, ყველაფრის უნარი გააჩნდა, როცა ის ცალ თვალს აელმებდა, ან ჭუტავდა, ეგონა ეს რთული, გულგახსნელი ბრძენი იმ დროს შიგნით, ადამიანის სამყაროში იმას ხედავდა, რაც მეორე, გახელილი თვალით გარედან არ ჩანდა. ამან მოანდომა და შეაძლებინა იმის თქმა — „გავთხოვდიო“ და, როგორც მოელოდა, მან ყველაფრის ხილვა მოახერხა, მაგრამ ღმერთისთვისაც შეუძლებელი ვერ შეძლო — სამომავლოდ ვერაფერი თქვა. თეკლას კი სხვა სალოცავი აღარ გააჩნდა და ფარნამ, წასვლის შემდეგ, უბედურების მოლოდინიც კი თან წაიღო. მას, თურმე, მხოლოდ იმის ხილვა ძალუძს, რაც არსებობს, ან შეიძლება იარსებოს. ამიტომაც იყო, ალბათ, რომ შეილი, მამუა, ვატუტის შეატოვა, თვითონ უღონომ და უმწეომ. ფარნას წასვლა და დაღუპულ შვილზე „უარის თქმა“ არც გაქცევა იყო და არც ხელის ჩაქნევა, მაგრამ იყო შეუძლებლის შეუძლებლობა, ჩამოქცეული ცის ხელახლა ზეცამდე ატანის უღონობა და მეხდაცემულის დადამბლავება, ხელ-

შეხვედრის უნარობა და თვითმკვლელობა.

მამუქას ძმა უდგა გვერდით, რომელიც ყველაფერს აკეთებდა. მადლობა ღმერთს, ვატუტის ვერავინ დააბრალებდა, რაც ნაომარს სჭირდა. ის ღიძი უბედურების მსხვერპლო იყო, რასაც მილიონების სიცოცხლე შეეწირა. როგორ! არ მკურნალობდა და არ ცდილობდა თუ მას რაიმე შეეძლო? არ აცმევდა და არ ახურავდა, არ აკმევდა და ასმევდა? ახლა, მიტინგი იყო თუ შეხვედრა, წვეულება ან საზოგადოებრივი თავის შეყრა, გმირი ძმის გვერდით ძმა უნდა მდგარიყო? აბა, რა ექნა? ვის ანაბარა მიეტოვებინა? მამის, რომელიც თვითონაც თავის სოროში შეძვრა და თავზე ნაცარი წაიყარა? თუ საცოლის, რომელიც გაირყვნა და, მერე, კონტუზირებულ, შეშლილ საყვარელს საყვარელი მოაკვლევინა? ვატუტის უახლოეს ადამიანს თუ კაცისაკლავად და შურისსაძიებლად იყენებდნენ, ძმას ძმისთვის, რომ ორგვერდიანი სიტყვა დაეწერა, როცა მამუქას დამოუკიდებლად არაფრის თქმა აღარ შეეძლო, და ამ სიტყვაში თავისი დედმამიშვილობაც ეხსენებინა, რა იყო აქ ტყუილი და მოგონილი!..

და, ბოლოს და ბოლოს, თუ შვილებ ვინმეს აქვს უფლება, ეს დედაა. და ის რომ გაიგო, რაც იქ, ჭერ ფრონტზე დამართეს და მერე, აქამდე რომ მოაღწია, ისევ კაცის ცოდვა დაადეს, განწირულმა ქალმა ვის მიაშველა და ვის შეავედრა ყოველნაირად განწირული შვილი? ვატუტის მეტი ვინ გააჩნდა, ან სხვას ვის რა შეეძლო, და თეკლასთვის ეკითხა: მისცემდა ნებას თუ ისევ მეზობლებსა და საყვარლების დასაყვლად სჭირდებოდა? არც თეკლას უკითხავს. ალბათ, თუ ოდესმე მამუქას რაიმე საშველი უნდა გასჩენოდა, ერთადერთი გზა ეს იყო. მიწასთან გასწორებული თეკლასათვის რომ ვინმეს მოეცალა და რჩევა ეთხოვა, იმასაც ეს უნდა მოენდომებინა. მართალია, დაბრუნებისთანავე იმისთანა უბედურებას გადაჰკიდა, უგუნური რომ არ ყოფილიყო, იმდამეს-

ვე ჰკუიდან გადავიდოდა, ახლა შეშლილის ხსენისა და განკუთვნილების დიდი მოწადინეც რომ უფრო მეტი გააწყოს. რისი პატრონი და რისი შემძლებელია. ლუკმაპური უჭირდა თუ დედა და ბებია ჰყავდა დასამარბავი, თვითონაც ვატუტის ხელებში შემყურე იყო. მესაფლავე მოგწონს თუ არ მოგწონს, მკვდარს მიწის ზევით ვერ დატოვებ.

თავიდან ვატუტი ხშირად აგზავნიდა ძმას და ატანდა მოსაკითხს. ალბათ, იმის შიშით, ასე უპატრონოდ მიტოვებულმა პარტახმა ქალმა თავს არაფერი აუტეხოს და ისევ ჩემი სადავიდარაბო არ გახდესო. მამუქა მოსვლისთანავე დააფეცებდა თვალებს და დანაბარებს თუთიყუშოვით იმეორებდა: ამა და ამ საათზე უნდა წავიდე, სამხედრო კომისარიატში ვარ დაბარებულნი; ან, საავადმყოფოში უნდა დაეწვე, ნაჭრილობები უნდა გავიყარო; ან, გამოკვლევაზე ვარ, დამავიანდება შენი ნახვაო და ნელ-ნელა, თითქოს უმტკივნეულოდ, აჩვევდნენ თეკლას უმამუქობას, რომელიც ისედაც არ იყო მისი... თუმცა არც არავისი.

ახლანდელი მამუქას გადაბირება თუ მითვისება, ისე, როგორც ყველას, თეკლას მით უმეტეს შეეძლო. შეეძლო წაეყვანა და მასთან ხელი ისე მოეწერა, არავის გაეგო. მერე კი არაფერი დაიმალებოდა, მაგრამ გმირის კანონიერ ქორწინებას აგრე თავის ნება-სურვილზე ვერ დაარღვევდნენ და ეყოლებოდა თეკლას „ქმარი“, რომელიც არასოდეს წარსულს არ უსაყვედურებდა და ცოლის განუსჯელი ერთგული და დამყოლი იქნებოდა. გაეჩინათ შვილი და იქნებ სწორედ იმ მამუქას გული და სული გამოჰყოლოდა, რომლითაც, ერთ დროს, თეკლა ისე ბედნიერი იყო. შეიძლება ეს მომავლის იმედადაც გამომდგარიყო, მამუქასა და თეკლას გენის, წინაპართა და შთამომავლობის გადასარჩენადაც, იქნებ ამისიც ეშინოდა ვატუტის, ამ გათასირებულ ქალს, გონწართმეული ძმა რომ კაცისმკვლელად აქცია, კი არ მიუვარდა, თავზე

ქვეყანა კი არ დაუქცია, ციხეში კი არ ჩააღობ და დედამამიშვილი ძალით კი არ გამოგლიჯა, პირიქით — სასჯელიც კი აადინა: მამუკას საყვარელი კი არა, ცოლი იყო და შურისძიება — სამართლიანო. თეკლა თუ „ქმარს“ ისევ თავისად მიიჩნევდა, ამის იმედი არ უნდა ვადაწუროდა, რომ გაბოროტებულს რაიმე ახალი საშინელება არ დაეტრიალებინა; დრო კი მკურნალია და ნელ-ნელა, თანდათანობით ხელიდან ისე გამოეცალა, ისევ თავისი ჰკონებოდა. მაგრამ ვატუტი იმას ვერ წარმოიდგენდა, რომ ასეთი რამ თეკლას აზრადაც არ მოსვლია; რომ იგი ბოროტებისათვის გაჩენილი არ იყო, რომ ეს იქნებოდა მართლა მკვლელობა და ისიც უსაყვარლესი ადამიანის მკვლელობა.

იმ დანაშაულისათვის, რაშიც თეკლას იოტრისოდენა ბრალი არ მიუძღოდა, იგი შესაბრალისი და მისატყვებელი იყო, რაკი უდანაშაულოდ აწამეს და სათნოება შურისძიებად აქციეს, მაგრამ ჩვეულებრივ, ომამდელ მამუკას, ალბათ, ამის გაგებაც გაუჭირდებოდა... საყვარელი ქალი, ძალით იყო თუ მუხანათობით, გარყვნეს. ქალის ლოგინში რომ მამაკაცს წაასწრებ, იქ იმის ძიებას არაეინ იწყებს, ნებით დაუწვა თუ კვანტი დაუდგეს და წააქციეს. ამას თუ კიდევ შურისძიება მოპყვება, რა საკითხავია, მერე აღარაეინ მოინდომებს იმის კვლევას, ღირსი იყო თუ არა. კაცი მკვლელი გახდა და სამართლიანი მკვლელი და უსამართლო — ორივე მკვლელია... ასე რომ, ფრონტიდან დაბრუნებულ ნამდვილ მამუკას თეკლა იმ დამის შემდეგ თვალთ ვერ იხილავდა და ვერ იხილავს, რომ სასწაული მოხდეს, გადარჩეს და თავის თავს დაუბრუნდეს. მხოლოდ ახლანდელი — შეშლილი, დაღუპული, მკვდარი მამუკა შეიძლება ვახდეს მისი. ჯანმრთელს, ნორმალურს, ცოცხალს მას არაეინ აღირსებდა. ნამდვილი მამუკა ვერც ვატუტის ძმა იქნებოდა, მაგრამ იქნებოდა ფარნას შვილი. ფარნას ეყოლებოდა ძე და მომავალი და, ალბათ,

არც თეკლას შამა, რომელსაც ერთადერთი ქალიშვილი დარჩა, არ ვადაწუებოდა ისე, სულიერად და ფიზიკურად ჰყოლოდა. თეკლამ თითქოს შეძლო მშობლების მკვლელის მიმართ შურისგება, მაგრამ მათი ვადარჩენა — ვერა. თეკლას მამუკასთან უნდა ეშვა ტარასი ქადაგიძის შემეკიდრე. მაგრამ თუ მამუკა ვერ დაბრუნდა, ფარნაც და ტარასიც უშეშეკიდრეოდ დარჩება. თეკლა თუ არანამდვილ მამუკასთან გააჩენს შვილს, ეს იგივე ძალადობაა, იგივე სიმასინჯეა და მამას და მამამთილს ერთად მოკლავს, მოამრავლებს მოძალადეებს, გამეცმლებსა და მტაცებლებს. მამუკა უნდა დაბრუნებულიყო ან არ უნდა დაბრუნებულიყო და რაკი დაიღუბა, მკვდართან ვერ იქორწინებ და მიცვალებულს ცოლად ვერ გაპყვები. ვერც დედამამას გაუწევს შვილობას და ვერც ძმას — ძმობას, ვერც ქვეყანას უპატრონებს და ვერც მოყვასს უერთგულებს იმაზე მეტს, რაც მან იბრძოლა და რასაც თავი შესწირა.

V

თეკლა, ბოლოს და ბოლოს, შეიხვიეს უმამუკობას. ბოლოს, საავადმყოფოდან „გამოკვლეული“ რომ დაბრუნდა, ერთხელ კიდევ გამოჩნდა. თავის ავადმყოფობაზე ისე ყვებოდა, როგორც სხვისგან დაბარებულ სხვის ამბავს, განაგონის გულგრილი მთხრობელივით: არაფერი არ ეშველებათ!

— რაო, არაფერი საშველი არააო?!
— ეკითხებოდა უიმედობითა და უსასობით გამოღენჩებული ქალი და ტუნზე დაკიდებულ ლორწკს ხელის ზურგით იწმენდა.

— არაო.

— ვინ, ვინ თქვა ასეთი საშინელება? ვინ იყო ასეთი გულქვა!

— პროფესორი?..

მამუკამ არ იცოდა მკურნალის ვინაობა.

— სხვამ, სხვამ რაო?

— ჰო, იმან... ეგება დასვენოთო...

— მეტი არაფერი? ეს უშველისო?

— იმან კიდევ, ეე...

— რაო?... შეიძლება რაიმე, თუნდაც სასწაული რომ მოხდესო?

— სასწაული რომ მოხდესო, მაგი რა მაც დამართა, ისევ ის თუ უშველისო...

— რაო!... რამ დაგმართა, მამუკა! როდის აქეთ... შე, გაუბედურებული რომ დაღესტანში ჩამოვედი, მაშინაც მასე იყავი?... თვალდამღვარი, დედაჩემის საკვლამა ისე დამაბრმავა და გამომატვინა... როდის აქეთ, მამუკა, როდის მოხდება...

მამუკამ არ იცოდა როდის მოხდა, ან რა მოხდა.

— და, რამაც დაგვლუბა, ისეთი უბედურება მერე არ გინახავს, რომ რაიმე ეშველა?...

— იმან... ლიტერატურაში წერია...

— რომელ ლიტერატურაში წერია, რა წერია, არსებობს რაიმე გამოჩაქლისი?!

— წერიაო... — მაგრამ მამუკამ არ იცოდა ვინ უთხრა, სად ეწერა და შიშით შეყრილ ზაფრას და გონების დაბნელებას რა შიში და ქვეყნის დაქცევა უნდა დაპირისპირებოდა.

აწრიალდა: მოსკოვში მივიღივარო და ისე უცაბედად ადგა და გავიდა, ვითომ საღარბაზო კარის მისახურად გასულიყოს.

თვკლა მიხვდა, თუ მამუკას დააგვიანდებოდა, ან საერთოდ აღარ გამოჩნდებოდა, იგი ისევ სამკურნალოდ უნდა დაეგულებინა, რაკი ომი დასასრულს უახლოვდებოდა და ვატუტი ძმის მოსკოვში და ლენინგრადში უპირებდა წაყვანას. ყველაზე და ყველაფერზე იმედგაცრუებულ გოგოს აღარც ძმისგან ძმის ერთგულება სჯეროდა. ეგონა, ვატუტის ასეთი მამუკა უფრო სჭირდებოდა და ეს შიშისა და ზაფრისაგან დაწყვეტილი აზროვნების ისევ შიშითა და ზაფრით მკურნალობის აბდაუბდა მის საბოლოოდ ჩამოსაშორებლად მოიგონეს. თუ თვკლას ისევ შესწევდა უნარი და სიკეთისა კიდევ რაიმე ეცხო, საყვარელი ადამიანის გადასარჩენად ხარკი უნდა გაეღო (თითქოს რაიმე გააჩნდა)

და მისი უნახაობისათვის უნდა გაეძლო. თვკლასთვის ახლანდელი მამუკას ნახვა-უნახავობა, მოთმენა-მოთმენებლობა აღარ არსებობდა. მთელი დღე ლუკმა რომ პირში არ ჩაედო, შიმშილიც აღარ ახსოვდა. დაილია, ზეზეურად ჩამოხმა. დიდი, ცარიელი თვალების ამარაღა დაჩა. ჩარბჩამოვარდნილი, ერთ წერტილს თვალშიცეებული იჭდა, ან გულაღმა იწვა ერთადერთი კაბით, რომელსაც არც იხდიდა, არც იცეამდა.

ბოლოს და ბოლოს, ოთახში გამოეცტილი, სულშეხუთული, მთვარეულივით დაბორიანობდა, აწყდებოდა კედლებს, მაგრამ არა გაქცევის ნდომით ან იქვე დარჩენის სურვილით. აღარც ერთი, აღარც მეორე, მაგრამ რაღაც წინაღობა საზღვრავდა მის არაფრის ნდომას. გამოლენნდა, გამოთაყვებდა დღე თუ ღამე, ნათურა ერთნაირად ბეუტავდა. არც ღამის შიში ჰქონდა, ვერც ნათელს ამჩნევდა. მაგიღაზე თუ წიგნი ეგდო, გაშლიდა, მაგრამ გაშლიდა იქ, სადაც მოხედებოდა და ჩააშტერდებოდა, როგორც ერთდროს კარგ ნაცნობსა და კეთილის მჩრეველს, მაგრამ ახლა იმდენად დავიწყებულს, რომლის ნარჩევსა და კეთილმყოფელობას კაპიკის ფასი აქვს. ზოგჯერ ანბანი თუ მაინც თავისთავად ამოიკითხებოდა, ისევე არაფრის მოქმედი იყო, როგორც ნაცნობი ასოებით დაწერილი უცხო სიტყვა. ამდენად, თითქოს კითხულობ, უაზროდ უსმენ და ვერაფერი მოგიწამებია.

არ იყო მოთხრობა, ამბავი, რომანი და ტრაგედია, სადაც თავისი სულიერი გააცამტვერების მსგავსი რამ ჰგულებოდა. იყვნენ გმირი ქალები, რომელთაც საყვარელ ადამიანებს ამორებდნენ, აუპატიურებდნენ, ამოროტებდნენ და ბოლოს იხრწნებოდნენ. ბორდელებში და ქუჩებში კახპობდნენ. ეს ერთადერთი, გაუტუღმართებული გზა რჩებოდათ და ლუკმაპურისთვის ყოველ შემხვედრს ეთრევენებოდნენ. ვისაც ეს არ შეეძლო — თავს იკლავდნენ და არა-რაობის ბედნიერებაში ინთქმებოდნენ...

ის კი არაფრის მოლოდინის მოლო-

დინით დადამბლავებული, როგორც სული ლესგაუყრელი, დღეს დღისა და ხვალის არმქონე, უღამდებოდა და არ უთენდებოდა... ირგვლივ სრული სიციარიელე და სიბნელე სუფევდა, რომელიც თანდათან წარსულსაც შლიდა და ყველაფერს დაეწყვების უკიდვანო ზღვა ფარავდა. და ამ ქაოსურ, სამყაროს შექმნამდელ წყვილიადში არაფერი იღნდებოდა გარდა შავი და ცისფერი მდინარის შუა იმ ციციქა, ლურჯი სილითა და მწვანე, დაჩიქვული ტირიფებიანი კუნძულისა: ირგვლივ, ზრეშში ჩაფლული, რუხი და თეთრი რიყის ქვები სამკაულებივით რომ ამკობდნენ და ფოთლები ნიავისაგან ვერცხლისფრად ლოვლივებდნენ. ათი მკლავის გაშლა კუნძულს ნათლის სვეტივით თავისი ტოლა ცაც ადგა მზის სხივის კონა რომ დაანათოდა დღითაც, ღამითაც და ოთახის კედლებშიღამაც ცხადივ ჩანდა, როგორც ერთადერთი დარიანი დღე მისი ცხოვრების ქუფრ წარსულში, როცა თეკლა ბედნიერი იყო. მას აქეთ, ერთმანეთზე უარესის უარესმა წარღვნამ და დელგმამ: უმამუკობამ, უდღობამ, უბებიობამ, ძალადობამ, დამონებამ, შურისძიებამ, მკვლელობამ და ყოველნაირმა დაცემა-გათახსირებამ შარავანდღვით შემოსა და მზიანეთად აქცია ის დღე და ის ლურჯი კუნძული. მას აქეთ, რამდენადაც შორდებოდა ქვეყანას, ადამიანს, მტერსა და მოყვარეს, ცასა და მიწას, იმდენად უახლოვდებოდა იმ ერთადერთ, მისთვის გაჩენილ სამყოფელს. იქ არსებობდა, იქ სუნთქავდა, იქ სუფევდა, იქ შესციონოდა მზეს... აქ რომ მუდამ უღამდებოდა — იქ უთენდებოდა, იქ მუდამ ნათელში იყო და, სანამ მონატრება შეეძლო, იქიდან აქაურობა თუ მოაგონდებოდა: სადაც დაიბადა, გაიზარდა და ცხოვრობდა. თითქოს იქაურობა მის გაჩენამდევ მისი იყო. იქ იშვა, იმ ციციქა კუნძულისთვის დაიბადა. იქ იარსება, გაიზარდა, დაქალდა და ახლაც იქ სახლობდა. იქიდან არასოდეს არასად წამსვლელი არ იყო.

მამუკა თუ მაინც ისევ გამოჩნდებო-

და, ისეთი აუცილებელი ასაკზე ჰქონდა, მაშინვე უკან უნფრეტიველყო. იმ დღესაც კარებიდან გაჩივდა გაბრუნებას. ამბავი მოიტანა: ჩემი ძმა ბაკური დაბრუნდა, სოფელში მივიღივართო.

— სოფელში! — წამოიკვილა თეკლამ და ჩარბი კბილით დაიჭირა.

— სოფელში... ამ ზაფხულში იქ დავრჩები, დედასთან... ძმასთან...

— მამუკა!.. — თეკლა წამოიგა. — შენ სულ იქ იქნები?

— ჰო, იქ... დედა...

— ჰო, დედა... დედასთან. — გულისპირი აიბნია, ჩამოშლილი, ჩამოწეწილი თმა ორივე ხელით შეაგროვა. — შენ, აწი, ჩემთან არავინ გამოგიშვებს...

— მე, შენთან...

— მამუკა, ხომ იცი მე ვინა ვარ?!

— კი... თეკლა...

— თეკლა ქადაგიძე... და შენ ძმას გააბსენე, რომ მე კაცი მოვკალი... არაფერი მიპასუხო... და უთხარი, მეც უნდა წამოყვანოთ, აუცილებლად, ყოველ მიზეზ გარეშე. ხომ გესმის, მამუკა!

— მესმის...

— მე, თეკლა ქადაგიძე... გასაგებია?

— გასაგებია... თეკლა ქადაგიძე...

— თორემ, იცოდეთ, ფეხით ჩამოვალ! ფეხით ჩამოვალ, გესმის? ასე უთხარი!

— ფეხით ჩამოვალ... მესმის...

— მიდი და, სხვას არავის, მარტო ვატუტის უთხარი.

— მარტო ვატუტის ვეტყვი.

— წადი, ახლავე წადი!

— ახლავე წავალ...

ვატუტი ამალლობელის ფრთხილ, ყველა ბნელ კუნძულში შედწეულ გონებას არ უნდა გაჭირვებოდა გაეგო ამ უშეღავათო მოთხოვნის გარდუვალობა. უმწეო, ყოველმხრივ უსაშველო გაჩენილ, სისხლში ხელგასვრილ გოგოს თვითმკვლელობამდე ერთი ნაბიჯი ჰქონდა დარჩენილი და განწირულს იმ ნაბიჯს ზოგჯერ უმნიშვნელო შემთხვევაც გადაადგმევინებს. ფილა თუ მომაკვდინებელი შხამითაა სავესე, მერე ისევ

სამსალის დამატება არ უნდა, წყლის წვეთსაც შეუძლია გადმოღვაროს.

„ენობიერი სიტყვა უბრა ჟენობისა
რასმე შრატხან“.

VI

— ჰო, ჰო, ჰო!.. მითხარით, ამიხსენით, გამაგებინეთ, მე რა შუაში ვარ?! — დააბიჯებდა აკოვლებული ვატუტი ხის ფარალალა იატაკზე და, ალბათ, თავისი ფეხსაცმელების ჭრატუნით თვითონვე აღიზიანებდა. — რა დავაშავე? მე რატომ უნდა დამემსხვრეს თავზე ყოველნაირი თქვენი უბედურება?! გამარკვევით, შემაგნებინეთ, ხალხი არა ხართ? — შარვლის აკიშებში ცერებ-გამოყრილი დედას, ცოლს, ძმებსა და ბიძაშვილებს რომ მიადგებოდა და ხელებს მათკენ საშველად იწვდიდა, ბრტყელი, ჭრელი რეზინები ცერებზე გამოჰყვებოდა და სავსე მკერდზე ტყა-ტუნით ეცემოდა.

თეკლა იქ თითქოს არც ყოფილიყო. არაფერს მის იქ ყოფნას არანაირად არ „ხედავდა“. რუსუდანმა, მისვლისას, ხელი ისე ჩამოართვა, როგორც სრულიად უცხოს, რომელთანაც არც არავითარი წარსული აკავშირებდა და არც მომავალი. სუფრაზე, მამუქას გვერდით, თეფშიც ისე დაუდგეს, არაფერს მიუბატყებია და არც მისი იქ ყოფნა „შეუმჩნევიათ“. არც ასე აღლევებულ ვატუტის მიუმართავს მისთვის, მას არაფერს საყვედურობდა და არაფერს ემადლიერებოდა. კაცმა რომ თქვას, ალბათ, ეს ყველაზე სწორი იყო. თიკო, რომელიც მარცხნივ უჯდა, იმდენად ეკრძა-ლვოდა, კაბაზე კაბის მიკარებასაც კი უფრთხობდა, თუმცა დაშორებასა და სკამის გადაადგილებასაც ვერ ბედავდა.

— მე რა ვქნა? რას მიპირებთ? ჩემთან რა გინდათ, რა გავაწყო?.. — ოთახის კუთხე-კუთხულამდე მიკოჭიტა-რობდა, თავის ხეობრობას რომ ყოველთვის მაღავდა, ახლა, თითქოს, ხაზ-გასმულად უპირებდა წარმოჩენას. — ბებიანემი და ბიძანემი მიწაშია... მამა-

ჩემმა ვერ გაუძლო ამდენ უბედურებას, დაიხურა ქუდი და წაქვია... ასე არაა, დედაჩემო? შინა...

თავდაღუპული რუსუდანი მუხლთან გაცვეთილ ხალათში ამოჩრილ ძაფს ასორსოლაგებდა.

— მერე, რა ვუყოთ ახლა?.. — სასო-წარკვეთილმა, თავის მძიმე დაქნევით ამოიხვნეშა.

— ხომ ვიცოდი, რომ ამას მეტყოდლი...

— აბა, რა გითხრა, შვილო... მითხარი რა გითხრა და გეტყვი...

— არაფერი, სხვა არაფერი... წავიდა და წავიდა, ვითომ იქ... კარგი ერთი! რა ვილაპარაკო, როცა მას არ მოვებგვანე, ჩემი არ ესმის და... ესმის კი არა... კარგი, რაც არის არის... იმას მე ვერ გადავავკეთებ... კუზიანს... მამაა და, ალბათ, არ უნდა ვამბობდე, მაგრამ მეც მიჭირს და მალაპარაკებს... — ერთხანს ფანჯარასთან დაეყუდა, მერე ერთბაშად მოტრიალდა და იკითხა: — სადაა ლეონი?..

ლეონის ხსენებაზე გაცრეცილ, ცვილის სანთელივით ყვითელ, თვალბზი-ცვენილ და წყალმანკით მუცელგამობერილ ნორას ცრემლები დაწვებზე უწყვეტ ნაკადად ჩაჰყვა ისე, რომ კალთაში ჩაყრილი ხელები არ გაუნძრევია. რუსუდანმა სახეზე მკლავები აიფარა და აზლუქუნდა.

— ვაი, შენს დედას, შვილო! თიკომ მოკლე სახელოდან ჭრელი ჩითის ნახევი გამოიძრო, დაქმუქნა და უბებში მიისრისა.

— მოიცა! იქნება, კაცო, მისგან მინც არ გვჭირს უსაშველო! — ვატუტიმ აჭიმის რეზინები გაატყაცუნა და ხელები გაშალა.

— ჰოდა, შვილო, იქნებ ღმერთს მთლად არ გავუწირივართ. — იმედი მოიცა დედამ.

— არა, უმისოდაც გეყოფნის ჩვენ სატირალი და თავში ხელის საცემი. ცი-ცო, ბავშვს, ვერ ხედავ ეძინება? ღამის პერანგი ჩააცვი!

— რას დავებებ... — ნუ დაეძებ, მაგრამ მერე ვისი

სადავიდარაბოა? ბებიაშისი და ბაბუ-
აშისი იქ, კედლებზე თავს ურტყამენ
და... ეს... — მამუკას ზურგიდან მოუ-
არა, ისევე გაატაცუნა აჭიმები და ძმის
მხრებზე ორივე ხელი გადმოფინა. —
ესე არაფერი ახსოვს და ის არ დავიწ-
ყებია, ნოშრევანს ბომბმა თავი როგორ
მოაგლიჯა.

— მაგას, დედა, თუ გაახსენებ მე-
რე ქე აგონდება... — რუსუდანმა ასე
უიმედოდ შეიღოს გაწირვა ძმასაც არ
დაანება. — ვერაფერი ვერ უსაშველე,
შენი ჭირიშე?..

— ვერ ვუსაშველე. არაა საშველი!
მამუკა ამდენი მახლობლის მასზე მი-
პურობილმა სასოწარკვეთილმა მზერამ
მთლად გამოაყეყეა.

— ვაი, შენს დედას, ხანდამწეარს...

— კარგი, ახლა, დედაჩემო... თუ ვერ
ვუსაშველეთ... დაეკელით რაიმე, ცი-
ცო?

— დაწვეტილი აზროვნება აქვს, დე-
და... რალაცნაირი დანაწევრებული...
გადაუბმელი... — ახსნა თითქოს ექიმმა
რძალმა და მძაზე მგლოვიარემ ხელი
უიმედოდ ჩაიქნია.

— ა, ციცოს, შეილო, მთლად დაე-
ლუბა... ერთადერთი, ერთი კაკალა ძმა...
რაფერ უდგიათ სული მარგალიტას და
მეჭმს?! ჩვენ სულდგმული მაინც გვყავს
და იქნება არ გაჩნდეს უსაშველო...
რაცა, პატარა იმედი ხო უთქვამს პრო-
ფესორს?.. — ჩვეულებრივ, ზღვაზე
ხილის ვალება სცადა რუსუდანმა.

— იქნებ, იმევე შოკში რომ ჩავარ-
დეს, რამაც ამნაირად მოაქციაო... —
ვატუტი ისევე ფანჯრისკენ, ოთახის კუნ-
ჭულს მისაკლა... — მაგი იქ ბომბებმა
და ზარბაზნებმა დაგლიჯეს, დაღუწეს,
დამარხეს და აქ, ვითომ გადავრჩით,
ვიმარჯვებთ და ახლა მაგისტვის დაე-
ქციოთ ქვეყანა? მერედა, ეს მაშინვე
სახლში კი არ გამოუშვიათ, რა უბე-
დურებად ნახა, მერე ნახა, მერე გახდა
გმირი და... რა ვიცი რა არა...

— რაცა... იქნება სხვამ სხვა რამე
იცოდეს, შეილო? — თვალები სახე-
ლოთი შეიმშრალა რუსუდანმა.

— მე... — ახსნა, იკითხა თუ, საე-

რთოდ, ხმის ამოღება მიჩინობს მამუ-
კამ.

— პო, შენ, შენ... ^{ქარქვეშაში} ^{წმენდისთვის} ^{ქე-}
და!

— არ მეშინია... — თეკლას და თიკოს
მიხედა და მერე, თითქოს, თვალთ
იმას დაუწყყო ძებნა, ვინ იყო იქ, ვისაც
ეშინოდა.

— თუ რაიმე ეშველება... მაგრამ მე
თუ ჩემ აღვიღზე გამაჩერეს?

— ღმერთო მომკალი, აბა, შენ ვინ
რას გერჩის?! — შეიცხადა დედა და
შავებში გასულდრულ, სკამის საზურგეზე
ოდნავ თევგადაკიდებულ, დაღლილ
რძალს მიაშტერდა.

— მადლობას არავინ ეტყვის. — თა-
ვი არ მოუბრუნებია, ჭერს უთხრა ცი-
ცომ.

— ტყვედ რა ჯანდაბა გინდოდა, ბი-
ჭო... — აჭიმის რეზინებიდან ცერები
არ გამოუღია, ისე ჩამოზიდა, მოკლე
ფეხის ფეხსაცმლის ჰეინტზე დაეყრდ-
ნო, დამნაშავე ძმას წინ დაუდგა.

— მე მინდოდა... — გაუპარსავი
წვერი მოიქეჭა ბაკურმა.

— შენ არ გინდოდა, მე არ მინდო-
და... შენ იცი, რომ ჩვენ სამხედრო
ტყვეები არა გვყავს.

— ვიცი, ჩვენ მოლაღატეები გვყავს...
თუ უკანასკნელი ტყვია ჩვენთვის არ
შემოვიწახეთ.

— მერე! — წამოცდა თუ მერე გა-
ითამაშა, წამომცდაო, ვითომ უფრო
ლმობიერად დაუმატა. — თუ ყველაფე-
რი იცი... იცი რა, ქმარი ლაშქარს იყო
და ცოლი ამბავს ახვედრებდაო... შენ-
ზე მეტი ჩვენ რა გაგვეგება.

— არ მქონდა ტყვია. — ბაკურს
უღიმამოდ, ცივად ჩაეცინა.

— კაცო, შენც ხომ არ გაგიყდი! —
შეიცხადა და ნატყვევარ, კისერმოლ-
რეკილ ძმას თვალებში დაფეთებული
ჩააჩერდა.

— მართალი რომ არ იყოს, სახლში
ვინ გამოუშვებდა, დედა?! — შეშფო-
თებული შეიღოს დასაბუთებული ნუ-
გეშისცემა მოინდომა რუსუდანმა.

— გაჩუმდი, დედაჩემო, თუ ქალი

ხარ. გამოუშვეს თუ არა, სადმე გაქცეოდათ...

— ავანტურფია, ვატუტი, საოპერაციო. მაგიც მისახედი და საპატრონოა, შვილო!

— მე ვინ მომხედავს, ვინ მიპატრონებს და ვინ გადამეფარება! — ისე ხმა-მდლა და არტისტული მწუხარებით წამოიძახა, ციკოს კალთაში ჩაძინებული ბავშვი ატირდა. რუსუდანმა რძალს მიაშურა, გულზე აყრული, აწივლებული შვილიშვილი ტიხრის კარს იქით გაიყვანა, მაგრამ ისედაც ძილატებილმა, გაჭირვებულმა ბავშვმა, სანამ დედა თავისთან არ დაიგულა, ქვეშაგები არ წაიკარა.

ვატუტომ, ციკო რომ გაიგულა, თავისი ხმა დაიბრუნა. თითქოს ლმობიერი, შემნდობი გახდა, თუ უარესი — თვითონ ითხოვდა გაგებასა და პატიუბას.

— არა, არა, არა!.. გულზე ხელი დავიდეთ, ღმერთს შეხედეთ და მითხარით. — ცალ-ცალკე ჩამოუარა ყველას, წახიზარა და ბატურს ქვევიდან შემოაჩერდა. — ჩემზე თუ გიფიქრიათ რომელიმეს. მე თუ გაგხსენებიათ, ჩემი ავკარგი თუ გავიგიათ და ერთხელ მაინც გიკითხავთ, რა მიჭირდა და მიღზინდა. არა, არ ვითქვამთ, არ მოგიწყობიათ, არ გიკითხავთ, მაგრამ თუ გიფიქრიათ...

— გვიფიქრია... — თავი დააქნია ბაკურმა, — ფიქრის მეტი არაფერი შეგვიძლია, თორემ...

— და ამიტომ უთხარი დედაჩემს: ამდენხანს მოადგილედ რამ გააჩერა, ბარემ რატომ სახალხო კომისარი არაო?... —

— არ მახსოვს... ეს, ალბათ, ისე... ლოგიკური... რაც უნდა მომხდარიყო... როგორც მოსალოდნელი...

— მაღლობა ღმერთს! თუ გუნებაში მაინც გახსოვდით... და ჩემზე ამდენს ზრუნავდით. რაო... პო, მაინც რა იყო ჩემთვის ლოგიკური და მოსალოდნელი?..

— ვითომ, შენ მაინც არ უნდა გაგჭირვებოდა.

— მე არა, აპ! რაკი თქვენ გიჭირდათ,

მე არ უნდა გამჭირვებოდა, რაკი მამაჩემს, ლეონს, შენ და... ველო გქონდათ გაჩენილი, მე დალბინებული გველუბოდით, არა? — ერთბაშად მოეშვა. იქვე, ცარიელ, რუსუდანის სკამს მიაშველა და ზედ დაუნარცხა. — კარგი, ბატონო, რაკი თქვენ, ამდენი ბრძენი და პატიოსანი ხალხი ასე ფიქრობთ და ასე მიგაჩნიათ, ალბათ ასეც იქნება... იქნება კი არა, ასეა და, ეტყობა, მე მეჩვენება სხვანაირად... კი, ბატონო, როგორც თქვენ იტყვიოთ ისე იყოს... კი, კი, ისე... ისე იქნება... ისე... მაგრამ... იქით ბიძაჩემი ლუკა იყო და...

— ბიძაჩემი რა იყო და ვინც იყო, ის ჩვენი ჭკუის საკითხავი არაა! — ბაკურმა თავი ისე ნაწყენმა ასწია, კისრის მალეშმა გაიტკაცუნა და თვითონვე გაუკვირდა: მისთვის, ამ დაქვეულ ქვეყანაზე, ყველაფერი დიდი ხანია გაუფასურდა და ლუკა რატომ იყო გამოწკლისი და, გამორჩეული და ხელშეუხებელი ვინმე ან რაიმე კიდევ გადარჩა?

— კარგი. კარგი. კარგი! არაა ჩვენი ჭკუის საქმე... პირში წყალს ვიგუბებ. — ვატუტომ თავი ერთბაშად მოისაწყყლა, ხელები ასწია და ჭერს შენდობით შეაჩერდა. — მაგრამ მამა, დროული კაცი, როცა ომი და უბედურებაა, ოჯახს რომ ტოვებს, ანგრევს, აჩანაგებს: არც შეიძლება უნდა, არც შეიძლება და ვიღაც საეჭვო ყოფიქვეის ჭალთან ჭურღმულში მიძვრება... კარგი, კარგი, კარგი ბატონო, არც ესაა ჩვენი ჭკუის საქმე... მაგრამ ჩვენ, შვილებს როგორა გვაქვს საქმე?... იქნება ჩვენ ჩვენი საქმე მაინც გვეკითხა?

— ჩვენი საქმე ვერაა კარგად... ვერ ვიბრძვით გმირულად...

— მე ვიბრძვი... — წამოიძახა მამუკამ და ვატუტის შეაჩერდა...

— მამუკა, შენ კი... შენ კი...

— მე, ზო... — იმწამსვე დაშოშმინდა და თეკლასა და თიკოს მიუბრუნდა. — მე კი...

— ფრონტზე კი არა, შურს აქ, საკუთარ ქვეყანაში ვძიობთ ერთმანეთზე,

მერე ჩვენივე სურვილით ვბარდებით ტყვედ მტერს...

— და, ისიც ხდება, ვბრუნდებით და აქ კაცსაც ვკლავთ... — ვითომ, ბაკურს, გაქილიკებული და გაუჯღმართებული აზრი ვატუტებ სრულიად სერიოზულად ჩამოართვა და გააგრძელა: — და არ ვკითხვლობთ, ჩვენს ნება-სურვილზეა მოწყობილი ეს ქვეყანა? ჩვენ რაც მიგვაჩნია სიმართლედ, იმას ვაკანონებთ და განაჩენიც გამოგვაქვს. მაშინ, რატომ არსებობს სახელმწიფო და რატომია თანამდებობები, რატომ ყავს ქვეყანას პატრონი... მე ხომ მომკითხავენ ამისთვის და თქვენსავე ვერ დავმუწუნებდი... აი, ახლა კიდევ ახალი ამბავი, ბარბაქაძის ქალიშვილი...

— ვაიმე, დედა, გუგუტა... — აღმოხდა თიკოს და სახეზე ორივე ხელი აიფარა.

— და, ამის თაობაზეც რომ მკითხავენ, თიკოსავეთ პირზე ხელს ხომ ვერ ავიფარებ?..

ტახას იქით მოდარაჯებულმა რუსულდანიმა კარი შემოგლიჯა და ვატუტის ზურგს უკან მხრებზე ხელები მოხვია.

— არა, დედა... არა, შვილო. შენ მაგისტვის ვერავინ ვერაფერს გაკადრებს, რა შენი საქმეა აქ, სოფლის ტიტია გოგო სად გაიბნევა და ვის გაეკიდება. ჩვენი ოჯახი რა შუაშია... ბაკური ომში და უბედურებაში იყო, რა ვიცით ჩვენ ვინ ვინ გარყვნა და ვინ ვის გვერდით იწეა. და, მართლა ასე რომ ყოფილიყო, განახავს პატრონისანი ქალიშვილი ქალი, იმახოდა — შემადიდინეს და ნამუსი ამხადესო?.. იქნება ვინმეს ჩვენი ოჯახის შვილისგან ასეთი შერცხვენაც ესახელება, მარა ამიტომ შენ უნდა უპასუხო?..

— მე, მე, მე!.. — თავი ასწია და ზურგში მოფოფინებულ დედას მკერდზე მიადო. — მე, დედა, ყველაფერზე მე... ათას უბედურებას ათას ერთი ემატება. დღე ერთია და... რომ გათენდება, იმას ვნატრობ, საღამომდე არაფერი მოხდეს... ვინმე არ მოკვდეს, ვინმე არ გა-

იქცეს, ვინმე არ დაიკიროს, ვინმე ჩემიანმა ვინმე არ მოკლას... *მოკლას...*

— მოკლას!.. — შეიცხვდა დედა და ხუთქოს ამწუთს გაეგოს ახალი მკვლევობის ამბავი. — ვინც თავის ნამუსს და სენდისს ვერ იცავს და კაცს კლავს, პასუხიც იმან აგოს, ჩვენთან ვის რა უნდა, ვის რა ხელი აქვს ჩემ შვილთან და მომავალთან...

— დედა! — ვატუტებ თავის მხრებზე ასავსავეებული დედის ხელები ხელებით დაიკირა. — არა, იქ საქმე სხვაგვარად იყო... თვითმკვლელობა მოხდა, ახლა ასე... ვინ თქვა?.. მე ის კი არ მითქვამს...

— არა, რაც მოხდა, ვინც რა მოიმოქმედა, ცოდვაც იმან ზიდოს. ჩემი შვილები... მამუკა, შვილო!.. — ყელში წაქერილმა ბოღმამ, აცხატებულ ქალს, ერთბაშად ამოხეთქა და ამოდენა წივილ-კივილი რომ პირიდან არ ამოეტანა, სუნთქვა შეეკრა, ვატუტის ზურგზე ჩაუკურდა და იატაკზე გაიშხლართა.

VII

— მამუკა, მე თიკოსთან წავალ, როგორც მაშინ, გახსოვს?

— მაშინ?..

— ჰო, მაშინ, ოთხი წლის წინ...

— ოთხი წლის წინ...

— პირველად რომ ჩამომიყვანე.

— როგორ არა, პირველად ჩამოგიყვანე...

— როგორც მაშინ... და, ხომ გახსოვს სად მეძინა?

— თიკოსთან... როგორ არა, თიკოსთან და ლუკა ბიძია ახველებდა.

— ჰო... ვეღ იყო... ერთი ღამე კიდევ უნდა გამათევინონ... ხომ, თიკო? ენაჩავარდნილმა თიკომ მხრები აიწურა, ვერაფერი უპასუხა. თიკლას მისი დასტურისთვის არ დაუცდია.

— გასაგებია?.. თიკოსთან, მამუკა... გაიხსენე, თიკოსთან და დილით, უთენია, როგორც მაშინ...

— როგორც მაშინ.

— ბაღე წამოიღე... მაშინ რა კარგად ვითევზავეთ, ხომ გახსოვს? ფანჯარასთან მოდი... გესმის?

— მესმის, ფანჯარასთან, როგორც მაშინ... ვითევზავეთ...

— უთენია, ალიონზე, მამუკა.

— უთენია, ალიონზე...

ალაგესთან, ბნელში, მამუკას ისე დაშორდნენ, თიკოს კრინტი არ დაუძრავს. სტუმარს რეტდასხმული გაჰყვა, რომელიც თითქმის თვითონ მასპინძლობდა და სახლისკენ წინ მიუძღოდა. ამან, ისედაც უნდელი გოგო, მთლად დააფრთხო. აცახცახებულს ფეხები ებორკებოდა, დაჭერებულად მიმავალ, თითქმის მის ტოლ პატარა ჭალს რომ მისდევდა, ვინც მამუკას საყვარელი მოაკვლევინა.

ლოგინი იქვე, იმ ფანჯარასთან მიდგმულ ტახტზე უხმოდ, ისე გაუშალა, რომ დედასა და დებს არაფერი გააგებინა. არც სანთელი აუნთიათ, მთვარის მკრთალ შუქზე ყველაფერი კარგად ჩანდა. ოთახიდან უხმოდ, უჩამიჩუმოდ გაიღალა, სტუმარს შიშით ვერც „ძილი ნებისა“ უსურვა.

თეკლა მაშინვე დაწვა. გულაღმა გაიშხლართა და მკლავები გადაშალა. დიდი, დიდი ხნის შემდეგ ამოისუნთქა. უსაშველოდ, უმოწყალოდ დაღლილმა, ჭანკაწყვეტილმა, სასომობილმა დაისვენა. უბინაომ ბინა გაიჩინა, მიუსაფარმა თავშესაფარი დაიგულა; მუხლჩაუხრელმა, დევნილმა პარტახმა ქოხი აიგო. დაწვა, ასო-ასო დაშლილი სხეული დაივანა. გაჩენის დღიდან უბედური ბედნიერებას ეწია.

იქაა, სადაც ერთი ნეტარი ღამე გაათია. მაშინ საფერხულში თიკო უწვა და შხად იყო გულში ჩაეკრა ძმის საყვარელი არსება. ახლა, მართალია, როგორც შემზარავ კაცისმკვლელს, უბიწო გოგო კი არა, ყოვლისმძლე ვატუტიც ეკრძალოდა, მაგრამ მაინც იქაა. ახლანდელი კი არა, მაშინდელი თეკლა, უმწიკვლო, უანგარო, წმიდათაწმიდა.

მაშინ ეს ოჯახები კი არა, მთელი სოფელი თვალეზში შესციკინებდა, ცა და მიწა მისი მოიმედე, მასზე მლოცველი

იყო. ახლა ყველას აცახცახებდა მის გამოჩენაზე და თვალეზი უხვედნენ... გულში მამუკას პირობები გასტეხეს შეუთვალა, სოფელში უნდა წამოიყვანოთო, ხომ იცოდა, აქაურებს როგორ „ამებდა“ თეკლას გამოჩენა, მაგრამ წამოიყვანა და წელან, დედას საყვედურიც კი არ დაანება, ამ გაიერწარმა ჩემზეც შური არ იძიოსო.

მაგრამ თეკლას, მასზე ვინ რას ფიქრობდა და ამბობდა, როგორც ხმელ ხეს ჭარის ზუზუნი, ისე არ ესმოდა. ამ მონაქრეული ტახტისა და ნაპლექარი, ფარლალა ოდა-სახლის მსგავსი სავანე დედამიწის გულზე არ არსებობდა. ეს იყო ის, რის სიმაღლესაც თვალს ველარ უწვდენდა და რასთან მისვლა მას აღარ შეეძლო. ის იწვა იმ ქვეშაგებში და იმ ჭერქვეშ, რასთან მიახლოება უკვე შეუძლებელი იყო. იწვა იმ თეკლასთან, იმ ფრთებშესხმულ გოგოს გვერდით, რომელიც საცხე იყო სიყვარულით, იმედებით, რწმენით და ხვალინდელი დღის გათენებაზე სულწასულად მეოცნებე. იმ ერთი ღამისთვის გაჩენილი, იმ დღით გათენებულ და იმ ერთი მზიანი დღით უბედნიერესი. ახლა წვრილ-წვრილად იხსენებდა... იხსენებდა კი არა, ყოველთვის ხედავდა და ხედავს, როგორ ედო თავი ბალიშზე, როგორ ჰქონდა მკლავები საბანს ზევით გადაყრილი, შინაგანი ცეცხლითა და ზაფხულის სიციხით გათანგულს, როგორ შეზხაროდა ბეოლის ფოთლებში გალანდულ ბნელ ცისიერს, როგორ იხსენებოდა ცა და დაჰყურებდა ღვთის თვალი.

ტახტის ზემოთ, მუქ ჩარჩოში, იმ კაცის გადიდებული სურათი ეკიდა, იმდამით, ხის კედლის იქით და დილით ეზოში რომ ახრინებდა. მაგრამ მაშინდელ თეკლას როგორ შეეძლო ეფიქრა, რომ ვინმეს სასიკვდილოდ უჭირდა... მაშინ, უგზო-უკვლოდ გამჭრალი მამა ცოცხალი ეგულებოდა და დედასაც და ბებიასაც თუ ოდესმე რაიმე ხელიდან გამოაცლიდა, ამას როგორ წარმოიდგენდა.

ახლა, ეს თავზე დამდგარი მკვდრის

სურათი, რამდენად მისი გარჩევა არ შეეძლო, იმდენად იყო: მამაც, დედაც, ბებიაც და თვითონაც. თვითონ — თეკლას გადიდებულ სურათსაც ჰგავდა და, როგორც საჩქეში დანახული საკუთარი თავი, ამდენად ახლობელი იყო.

მამინ თურმე რანაირად უტყვებდა ქვეყანას! რაც მამინ არ დაუნახავს, ახლა, ამ ბნელში არჩედა. ამ გვერდითა ფანჯრის გარდა, რომლიდანაც მამინ გადახტა და აღმა მლოცველივით მასზე შემოჩერებულ მამუქას მკლავებში ჩაუვარდა, (ღმერთო, ახლაც რა დამთრგუნველი ვნების ერთნაირი უვლიდა ტანში!) ამ ოთახს, წინა მხარეზე, კიდევ ორი ფანჯარა ჰქონია. აქვე, მაგიდაც მდგარა, სკამებიც. წინა წყვილი კარის გარდა, გვერდითი, ტიხარის კარიც და ამ ტახტის კედელზე — ხალიჩაც, რომელზეც ეს გადიდებული სურათი ჰკიდოდა. მამინ თუკოც ხომ მასთან იყო, მაგრამ მკვდრები რომ თავზე „დადგომოდნენ“, რა დააძინებდა. ახლა პირიქით, მარტომარტოს ეს სიამარისებური სიჩუმე და მტრული, იდუმალი სამყარო შეზარავდა, ამდენი თავისიანი რომ ჩარჩოდან არ დაჰყურებდეს, რომლებთანაც მეტი საერთო აქვს, ვინემ ცოცხლებთან. უკვე ცოცხლები უფრო აფრთხობენ, ვინემ მიცვალებულები. მამა, დედა და ბებია იყო, ვინც მასზე ზრუნავდნენ და ვისთანაც ის ცხოვრობდა. ისინი მკვდრები იყვნენ და სხვები — ცოცხლები, ვინც მას აწამებდა და სტანჯავდა? ვისაც ის ეკრძაღვოდა და, ამ ბოლო დროს, თვითონაც აწინებდა? ცოცხლებმა იცოდნენ, რომ ის გარყვნილი, ზნედაცემული და კაცისმკვლელი იყო, თორემ მკვდრები ყველაფერს „ხედავდნენ“ და სწამდათ თეკლას სიწმინდე... ახლანდელი მამუქაც ის იყო, ვინც „იცოდა“ თეკლას უდანაშაულობა და დილით, უთენია ისევ მოადგება ამ ფანჯარას, როგორც ოთხი წლის წინ. ისევ დაეკიდება ხელებით რაფაზე და მიწამდე ფეხდაუწეველი შეევედრება პერანგის ამარა ფანჯრიდან გადმოხტომას. თეკლას ისევ

სუნთქვა შეეცვრება, რაცა და ფრინდება, ისევ ჩაუვარდება მკლავებში და ის გამთანგველი იმდენად ვნება დაეუფლება, რომელიც დაუოკებელი წყურვილით ითხოვდა მის გაქალებას, როგორც გარდაუვალის ახდენა, როგორც ჩასახულის შობა, როგორც დედამიწის მიზიდულება და, როგორც მართლა ფრთებს ვერ გამოისხამ, ისე შეუძლებელია ქალი ქალი არ იყო. როგორც გაჩენისთვის შენი თანხმობა არ დაჰჩირვებიათ, ისე არც არავინ გკითხავს, შენ რა გინდა და გაუტყნობიერებლად, რისთვისაც შეიქმენ, უსაზღვრო სურვილადქცეულ იმას აყეთებ.

თეკლა მიწაზე რომ ფეხს დაადგამს, ჯერ იატაკის ქვეშ დააპირებს შეძრომას, მაგრამ მამუქა არ დაინებებს. ვითომ ლუჯა ბიძია ახლაც ცოცხალი იყოს და მას ემალეოდნენ: ღობეს, დაფენების ბუჩქებსა და ხურმის ხეს მოფარებულები ქართისაყენ გაუხვევენ, ჩელტის კარში გაძვრებიან და წელში წახრილები, ვიწრო შუკაში მუხლამდე ნაკელიან ტალახში გალაგებულ ქვებზე, სარებს მოპოტინებულები, ნაბიჯ-ნაბიჯ გაუყვებიან. მაგრამ თეკლას ისევ ჩაუცდება ფეხი ლაფოში და მუხლამდე ამოიღვნილი, სახტად დარჩენილი გოგო, სანამ შუკოდან გააღწევენ, ასე ივლის: ცალი ფეხით ქვებზე და ცალით — ნაკელში შეღვსილ სქელ ტალახში.

მინდორზე რომ გაკლენ, მამუქა დაინახავს შავი, თითის სისქე ლაფით მოთხერილ წვივს და მეორე იმდენად თეთრი მოეჩვენება, სიცილი აუტყდებია. ახითხითდება რიდიოთ, მოულოდნელობით, სიხარულით, მიწით, ტალახით, დილით თუ შუის მოლოდინით ერთბაშად აღტყინებული გულიდან, ყელიდან, თვალებიდან თუ მთელი არსებიდან ტირილ-სიცილი კი არა, რალაც ყველაფრის ამომთქმელი ხორბოცი აღმოხდება. ორივეს რომ ერთმანეთზე გადაანასკვავს თუ ერთსულ და ერთხორც აქცევს.

და გაუსაძლისი, დაუტყვარი, დაუოკებელი, უსამართო რალაც, შენზე ასჯერ

და ათასჯერ ძლიერი ხელს დაგავლებს და გაგაქროლებს. წაგიღებს: როგორც ქარი ფოთოლს, როგორც გრივალისაგან მოტაცებულს და მიწაზე ფეხს არ დაგადგმევინებს, ცას შუბლით შეგახლის, განთიადის მზესთან შეგყრის...

VIII

იმ დილით, ფანჯრიდან გადმომბტარ თეკლას, დილის ბინდბუნდი საშუალებას აძლევდა ყველაფერი ისე დაენახა, როგორც ოთხი წლის წინ. ეგრძნო ის სიმსუბუქე, ფრენა და მამუქას მკლავებში დაჭერილს განეცადა ის ვნებით აღტყინებული ტრეოლვა, მაშინ რომ გაუცნობიერებლად დაეუფლა და ახლალა რომ იყოდა, რა საწაფელს სწია.

სასწაულებრივ შეძლო იმ გრძელი, უმძიმესი დროის დაეიწყება და მთელი არსებით შეპყრობილმა დაიბრუნა ოთხი წლის წინანდელი ღობისა და ხეების ძირებში მალვა, ქართის ჩელტის კარში ძრომა, ცალი ფეხით ცივ, ნაკელიან ლაფოში და მეორეთი საითათოდ გალაგებულ ქვებზე სვლა.

შუკიდან გაღწევამ თუ იმ ბედნიერებასთან მიახლოებამ, შეუძლებელის შეძლებამ თუ ჯოჯოხეთიდან საშოთხეში შეღწევამ, მართლა ფრთები შეასხა... ყველაფერი გაცხადდა, კი არ განმეორდა — თავდაპირველი მოველიანა და იმის შიშით, თავდავიწყებიდან არ გამოფხიზლებულიყო და სინამდვილე არ დაწყოდა, უნდა ეკვილა, მშველელი, მფარველი ეხმო და შეეცხადებასათვის თავზარდამცემი სიცილ-ტყრციალი წასკდა. მამუქას ხელი დაავლო და დამრეკ მინდორზე წარიტაცა. მიჰქროდა, მიფრინავდა, მიეურავდა მარგალიტებით გალუმპულ მწვანე ბალახების მდინარეში და სიკაბდე, რომელიც უკან მოსდევდა, იმაზე ჩქარა და გახელებით ერეკებოდა წინ, ვინემ მაშინ და ისე ავი და შეჭირვებული იყო სრბოლა, როგორც წამებისაგან თავდაღწეულის ოტება.

გარბოდა იმ ორღობისაგან, საიდა-

ნაც ამწუთს გამოძვრა: იმ სარტოდან, სადაც წუხელ დამე გავთიქა, იმ სოფლიდან, სადაც მამუქა-ცხელი წყლის ქალაქიდან და მთელი ქვეყნიდან... ყველაფრისაგან, რაც იყო, რამაც აქამდე მოიყვანა...

გარბოდა და უკან ბნელეთს, უფსკრულს ტოვებდა. ყოველი ნაბიჯის შემდეგ ხმებოდა ბალახი და იწვოდა. შავდებოდა ცა, ირღვეოდა მიწა და ალებდა ხახას უკუნი... და, ფეხად უნდა გაესწრო, რამენაირად უნდა გაეღწია. უნდა, უნდა, უნდა...

ყოველ ნაბიჯზე უნდა ეწივლა, ეცინა, ეტყარცალა, რომ გადარჩა, რომ ერთხელ კიდევ გაასწრო, ერთი ნახტომით, ერთი გაფრენით, ერთი ამოსუნთქვით... რომ ამ წამში ეშველა, ამ თავლის დახამამებაში იშვა და აფრიალებული ძველი, თეთრგვირილებიანი მწვანე, მინდვრისფერი კაბის კალთაში ვერ სწვდა საწუთრო, რომ ასე გამალებით მდევარ წუთისოფელს ხელში ქარი შეატოვა და ერთხელ... ერთხელ... ერთხელ... მაინც იხსნა თავი და პირში ჩაღამაგოვლებული დატოვა. რომ ერთხელ, ერთხელ, ერთხელ კიდევ შესძლო თავის არსებას მიწვედნოდა, თავისი ერთი წამით გამოგელიჯა და თან წარეტაცა. ისევ თავისთავადობას ჩაფრენოდა, თავისი ყოფა დაემისებინა. თავის სიწმინდეში შეეხედა და თავის ქვეყანაში დაბრუნებულყო უცხოობაში გადაბვეწილი, ურდოებისაგან მოტაცებულ: ნაკვეში, ნათრევი, ფეხით გათელილი, ფურთხითა და სისხლით მოთხვრილი...

და მოსდევდა მსრბოლი მდევარი, ყურის ძირში ისმოდა მისი სისინი, ქშენა და ჭლიგინი. ოთხამოლებულს, დაქიანებული ყვითელი კბილებით ეჭირა გალურჯებული, ბოღმით პირში დაუტევაარი, გასიებული ენა და ქარისაგან მოტაცებულ, მინდვრისფერი კაბის თეთრ გვირილებს უგასლავდა...

დრო, დრო, დრო...

წუთით, წამით, წამის შეასედიითაც კი ვერ დაახანებდა. უნდა გაესწრო მასზე ბევრად მუხთალისათვის, ყველა-

ზე უარეს მუხანათისათვის, რომელსაც ვერასდროს, ვერასდღებოთ ხელიდან ვერ დაუძვრა, იმ აჯამის ქვესკნელში ჩამწვდომ მზერას ვერასოდეს დაემალა. ხელის გაწვდენისთანავე რომ იჭერდა, უფსკრულში ითრევედა, ამიშველებდა, ჯიჯგნიდა, ფლეთდა, ნთქავდა და ვერ ძლებოდა.

ამ ერთხელ, მთელ სიცოცხლეში ერთხელ უნდა ეფრინა, გაესწრო და მიესწრო მარგალიტებით მოოქვილ, მწვანე მდინარეში, ძველი, ბებერი, გამოფულდროებული ველური მსხლის ხემდე. იქამდე მაინც, რომელზეც ოთხი წლის წინ მამუკა და ის ხელიხელგადასკვნილები ეხვეოდნენ და სულს იბრუნებდნენ, რომ ვნებათა სრბოლას არ წაეღეკათ. ახლაც უნდა მიეღწიათ: მოხვეოდნენ, ჩახუტებოდნენ, მიაკვროდნენ და მისათუთებოდნენ ვით დევნილნი შემფარეს, დამარცხებულნი — ციხე-გოდოლს, ვით განგმირულნი — სალბუნს... და, უნდა დაეფარა ხეს ქომავს, ხეს წმიდას, სვეტს ცხოველს.

ლაშე ახლა უფრო სავსე იყო, უფრო მღვრიე და ტალახისფერი. ნაპირებთან ათოთინებული ჭილოფი და გაღმა ტირიფის ბუჩქნარებიც დაეტბორა ბაყაყებთან წუმპეს. თუმცა ყველაფერი ისევ ისე ნაცნობი იყო, ისეთივე მახლობელი და შენ ხილვას მონატრებული. რა ბედნიერებაა, რომ ბუნებაში ასე იოლად არაფერი იცვლება!

ცვარდაყრილი, მუხლამდე სიმიინდის ყანაც წვივებს უსველებდათ და თეკლას ლაფით მოსვრილ ფეხს ბანდა. ნაფრმალ. საქონლისა და კაცის ნაფეხურებით დაორწოხებულ გზაზე გალუმბული ფეხსაცმელი კვლავინდებურად უცდებოდა, უბრუნდებოდა და მამუკა ისევ ამველებდა ხელს, ხევედა ახლა უკვე ბევრად უფრო ღონიერ მკლავს და იყრავდა ბეჭზე; მას მერე მუდამ ფეხგადაბრუნებულსა და წაქცეულს, არაეინ რომ მხარში არ დგომია, ყველა ზედ გადადიოდა და მიწასთან ასწორებდა.

და ახლა, რაკი მწე გაიჩინა, ბოგანო აღსდგა ლტოლვად და ოტებად, ისევ

დაღლასა და ისევ დაეცემას უკიდურესი ძალისხმევით უნდა გაეცემებოდა.

გზის არც ერთ მხარეზე წყნარ მუხლებს ვინაეც არაეინ ჩანდა, აღმოსავლეთით მომწვანო-ლურჯი ნისლის მიღმა ბუნდოვან-მეწამული აისი თვალს რომ ახელდა, ამის მოიმედე მუხლს ვერ ჩახრიდა და სულს ვერ ჩაიბრუნებდა.

უკვე, ზურგს უკან რაც რჩებოდა, თითქოს აღარ ხმებოდა და არ იწვოდა. არც მიწა სკდებოდა, უფსკრულს არ აჩენდა, მაგრამ მინდორი, ხე, ლაშე, ყანა და გზა პატარავდებოდა. შეეძლო, შორიდან კი არა, ზევიდან ეცქირა. თვალსა და ხელს შუა მცირდებოდა სამყარო. თითქოს არც უკან გარბოდა, არც კი შორდებოდნენ ერთმანეთს და მაინც თვალდათვალ კინდებოდა. თვითონ არ გაზრდილა და გასიებულია, მაგრამ ძვალ-რბილი შეუშუშდა, დამძიმდა, მოიმჩვარა და თუ ქვეყანა ასე ერთბაშად დაილია, თვითონ უზომოდ დიდი რჩება, არანორმალური. მალე, ალბათ, მალლიდან დახედავს სოფელს და თანდათან ველარც კი დაეტევი. ან, თუ არ გაასწრო, იქაურობას არ გაეცალა, ფეხით გათელავს და გაასწორებს ამ ორწოხებს, ყანებს, ბუჩქნარებს, ღელისპირა ტირიფებს და, თუ ისევ და ისევ არ იჩქარა, იმ ღელეზე გადებული ხის ბოგორი, რომელიც უნდა გადაიარონ, ველარ გაუქლებს, ჩაენგრევათ. იმ პატარა, ჩია კაცს, აქ რომ ოთხი წლის წინ წამოეწიათ, ახლა ყურს ველარ ათხოვებდა და... რა დასანაწია ის ცქვიტი, ენამოსწრებული გლეხი, დაკარგული ხარების საძებრად რომ გარბოდა...

უნდა გაეღწია ამ ბალახმორეულ-დაჩივებული, გაწბილებული ყანებიდან. ამ ოღროზოღრო გზიდან; ერბინა, ეძუნძულა და ხიდზე მანამ გადაესწრო, სანამ ისიც ნამლევად არ გადაიქცეოდა სანამ მათი ზიდვა ჯერ კიდევ შეეძლო.

IX

დიდმა, დამძიმებულმა და დაოსებულმა თეკლამ, როგორღაც, მაინც მიი-

ტანა სული მდინარის სანახებამდე. ბუ-
დიდან მთლიანად ამოვარდნილი გული
ორივე ხელით ეჭირა და ისე მიჰქონდა,
რომ როგორმე კუნძულამდე გაეძლო,
არ ეღალატა და ორად არ გახეთქოდა.

და მიაშურა, მიაშველა, მიასწრაფა
იქ კი არა, სადაც პირველად, თავთხე-
ლში მამუქამ ბადე გაშალა, არა, ახლა
არც ამის დრო აღარ იყო. ახლა პირ-
დაპირ, მოკლეზე ჰქრიდა გზას და სულ-
შეგუბებული უახლოვდებოდა იმ ორ
მდინარეს შუა მოქცეულ ვერცხლის-
ფერი, დაჩქვენი ტირიფებისა და
ლურჯი სილიანო, ფერადქვიანი ხრეშით
ნაპირებშემოკვერცხილ გზაგამო, ხელის-
ტოლა მეჩეჩს, ყველა გზა რომ აქეთ
მოდიოდა... მას მერმინდელი კი არა,
როცა თეკლა აქ იყო, მანამდელიც და
აწინდელიც...

მდინარის შავი წყალიც მღვრიე და-
უხვდა და ცისფერიც... ხოლო შავი
უსახურად გახუნებული, ტურტლმერე-
ული, ლაგაზი, მაგრამ არა ისე გულ-
ბნელი და კუპრჩახვეული; თუმცა ავად-
მობუტბუტე, მხვნიშავი... მოედინებო-
და, ტალღებს იხვევდა, შფოთავდა, გმი-
ნავდა, თავისთვის ცივად დუღდა.

ცისფერი იოლად შეებილწა ტალა-
ხისფერს, მთლიანად წაერთმია სიანკა-
რე-სიკისკასე, მოწითალო შლამსა და
მოლურჯო სილას ერთმანეთში ურე-
და, დღევბდა, თავისი მშვენიერების
დათმობით შეშფოთებული.

მაშინდელი თეკლა პატარა ჩანდა,
კრავივით უცოდველი, მშინშარა და აღ-
ტაცებული. ახლა, ასე წარბაუხრელი,
თამამი და ნაპირებზე ატოტინებული
მდინარის ზევიდან გადმომდგარი. ამ დი-
ლამდე ისე უსუსური, უძლური, ადა-
მიანებისა და ქვეყნის ქვევიდან შემ-
ყურე, დღეს ასე მოულოდნელად აღზე-
ვება და ყველაფრის ერთბაშად მალ-
ლიდან ცქერა! როცა მუდამ დაბლა
იკებდნენ, სრესდნენ, თელავდნენ და
გადადიოდნენ. აქამდე მარტო იმას თუ
ხედავდა, რაც თავზე აწვია, რისი სიმ-
ძიმის ქვეშაც გმინავდა და მისდა სა-
მარცხვინოდ და საუბედუროდ, ვნება-
საც კი უჩენდა, სადაც არასდინდებით

არ შეიძლებოდა, იქაც ქალი იყო, რაც
დამდაბლებულს ამდაბლებულს უკმა-
ფით სვრიდა. ის ამაზრუნველ უწყობდა
უწინ თავისთვის, თავის მიმართ გაუჩ-
ნდა. ამიტომ გამოდგა ისეთი უკიდვე-
განო და ყოვლის მომცველი, რომ მისი
აღსრულება შეუძლებელი გახდა. უპირ-
ველეს ყოვლისა, თავისმცველი უნდა
ყოფილიყო, თავის თავში ჩაბუდებული
მოღალატე ვნებაზე შურისმაძიებელი.
ამიტომ აღდგა ნაცვალგამგებლად, რაკი
თავისი თავის ღალატი ვერ დათრგუნა
და მოძალადესთან ერთად რყვინდა თავ-
ვისივე ტანიდან მოუშორებელი საკუ-
თარი ცდუნება — მტერი. დამბარმა-
ვებელი შიმშილივით რომ სჭირდა და
ძალის ხორციით ძლომას ახერხებდა.
საკუთარ თავსაც ფეხქვეშ ჰყავდა ამო-
დებული, ქვევიდან ამოტიროდა, ამოკ-
ვენსოდა, დანდობასა და შებრალებას
ევედრებოდა. არავინ უსმინა: შინაგან-
მა, თავისნაც კი, რაც მის სხეულში
ჰყავდა ჩასახლებული ყურად არ იღო.
არავინ შეიბრალა და უმწყო, ღვთის-
მოსავი, უძლური მესისხლედ აქცია;
იმაღ, რაც მის სამყაროში არასოდეს გა-
ფაჩუნებულა. უძლურებამ და მოყვასი-
სადმი უანგარო სიყვარულმა, თავისმა
ჩახჩახა მზით გატენილმა სულმა შვა
უკუნი. მისმა კამპამა ცისფერმა გამო-
იხმო დალეკრტებული, სილურჯდა-
კრული; მეწამული; უძლურებამ — ძალა
და უმწყოება — ძალისხმევა; გასრესამ და
გაპარტახებამ — გამსრესის და გამპარ-
ტახებლის იავარყოფა. წართმეულმა,
წაგლეჯილმა, წაგვრილმა თავისამ მოი-
თხოვა თავისი. ერთხელ შობილმა და
სიციცხლეგაწილებულმა — მეორედ
შობა და, შხამანასამმა — დედის რძე.

თეკლა რა უნიათო-უსუსური იყო,
იმათვე დარჩა. რა გენმა და ძილაგმაც
შეჭმნა იმას არ გაედენია — თავის ბუ-
ნება-ხასიათს ვინ წაუვა. რომელმა ავის
მქმნელმა არ იცოდა თავისი სიივე, მა-
გრამ გზამართლისათვის მიუღწია? ან,
რომელ კეთილს დაფასებია სიკეთე,
მაგრამ ბოროტების გზას არ დადგომია.
შურისმგებელი იმას იმეორებს, ვინც
შურისძიებამდე მიიყვანა. ბოროტების

ბოროტებით გადახდა ბოროტება არაა? მკვლელის მკვლელიც ხომ მკვლელია! თუ ვინმე ან რაიმე გაგანია და ხელიდან გგლეჯენ, შეგიძლია თუ არ შეგიძლია, უნდა იბრძოლო, რომ, როგორმე ვილაც ან რაღაც მაინც დაიბრუნო. თვით არსებობის შეუვალი კანონი მოითხოვს ამას, მაგრამ თეკლა დედ-მამასა და ბებიის ნაცვალგებით დაიბრუნებდა? რასაც არ ეშველებოდა, ყოვლად უძლური გოგო უშველიდა? თავისივე თავს მოურეველი, მოერეოდა ადამიანის გაჩენიდან გაჩენილ ბოროტებას და ძალმოშრობას? თეკლასთან ნები არ გაუტაცებიათ მოძალადეებს და უთრევიათ? მართო აქ კი არა, უცხო, მტრის ქვეყანაში... მისი ხალხი, ერი რომ ამოუწყვეტიათ და დედ-მამის, დამძმების მკვლელებს პარამხანებში შეუყრიათ. სიკვდილამდე იქ ისე დარჩენილან, შშობლიური მზე არ უხილავთ და საჭურისების მათრახებით ზურგაჭრელებულები, თავიანთი ნამუსამხდელის წინ ტიტლიყანა ტლინკაობდნენ, გადმოყრილი თეძოებისა და ძუძუების რხევა-ძიკიკით მოძალადის ვნებას იხმობდნენ, ისევ და ისევ დასამდაბლებლად და წასაბილწავად. და ყავლგასულ, სქესმოყირჭებულ პატრონს არ აუღია და ხასა ძალში არ გაუცვლია, ან თავისი ქალათისთვის ჩეარით არ მიუგდია? ახალი მოძალადის, ისედაც ხარჭებით ვნებადწრეტლის სათრევად? რომ გულხარბს ძღვენით იქნებ მადა აშლოდა და ეკაცა.

რა დაეარგა თეკლამ იმათზე, მსავით ჭვარცმულ დედებზე და დებზე მეტი? რა ჰქონდა მათზე ძვირფასი და შეუღლეველი, მათ არ უყვარდათ? არ ჰყავდათ თავიანთი მამულები და ისევე არ ჰყარგადნენ ჰკუას? ბევრს, იქნებ, ასე ხელიხელჩაკიდებულთაც არ მოუსწრიათ თავიანთ გულისსწორთან გზა-გზა და ყანა-ყანა ტანტალი. არ მისცემდა ამის უფლებას მაშინდელი ღმერთი და სოფელი. გოგო-ბიჭი ვერც მდინარეზე ითევზავებდნენ ერთად, ვერც კაბის კალთაში ჩაიხვევდნენ აფართკალებულ თევზებს და, მით უმეტეს, ლურჯ სი-

ლაში გულადმა გაშხლართულს, ვნება-მორეულს ვერ წამოსცდნენ. თეკლა ეაკოეო... და, ჭვარდაუწერლად ხომ ცოცხალი არ დანებდებოდა... ის ერთი დღის ბედნიერბაც არ ღირსებიათ. იმ ერთი დღელამის ნეტარბაც არ იცოდნენ, რომლითაც მთელი სიცოცხლე უნდა ეჯახიხათ. ან, ახლანდელ ომში, ცოტაა განუკითხავად ნაწამები? ოკუპირებულ ტერიტორიაზე დარჩენილ ქალებსა და გოგოებს იარაღდადებულს არ რყვნიან? დედისა და მამის თვალწინ აუპატიურებენ და ფაშისტების დასასვენებელ აგარაკებზე მიჰყავთ, მათი ქვეყნის რბევით, მათი შშობლებისა და დამძმების ხოცვით დაღლილი ჯალათები მკლავზე უწევთ და უვანებენ... უბიწო გოგოებს არ აავადებენ განუკურნებელი ვენერიული სენით და ისევ აქეთ არ ავზავნიან, რომ მამუქასთანა ჯარისკაცები დაასნებნიან და ჩვენი ხელით დაგვახოცინონ?!

როცა ქვეყანას მეორედმოსვლა დაატყდება, წარლენამ აღარ იცის მრუდი და მართალი, როგორც ამ გულამღვრეულმა, ქუფრმა მდინარემ, კალაპოტში დაუტევაჩი რომ მიზიშხიშხებს და მწვერვალეში ნაღნობ თოვლსა და წვიმებს კი არ აუფორიაქებია; ცოდვებით, კაცისაგან კაცის გაუტანლობით, განუკითხაობითა და სიბინძურით რომ ადიდებულა და აღუფხულა. გულში ადამიანის თვალს კი არა, ცასა და მზეს აღარ ახედებს თავის თავდაპირველ სიანკარე-სიწმინდეს შეუღლეველი. რასაც სწვდება და ხელში უვარდება, სპობს, ლეკავს და ჩქარობს, რომ აქაურობას მალე გაეცალოს ასე ამღვრეულ-ატალახებულში, ასე ავი და უსიყვარულო, სულწასულად ილტვის შეუერთდეს ზღვის უსასრულო სიმშვიდეს; ჩქარობს აღსასრულის სიწმინდეს და დაღუპვით გადარჩენას. წუხს, თავისი ხელქმნილი უღამაზესი კუნძულის ლურჯ ნაპირებს რომ თვითონვე ლეკავს. დაჩქევული, ვერცხლშერეული ტირიფები რომ დატბორა, მთისა და ტყის ნაძარცვ-ნაგლეჯი ჭირკი, ტოტი და ფესვები რომ მოუხერგავს. ამ ნამუ-

სრევ-ნაალაფარს ქაფში და დუქში ალუფხულს ურევს — კუბრს ხარშავს...

შავ და ტალახისფერ მდინარეს შორის განწირული მწვანე-ვერცხლისფერი კუნძული შველას ითხოვს. სუსტ, ძირ-გამოთხრილ ტირიფებს მიტეკებულნი, იქიდან შავად აღღვებილ და აქედან ტალახისფერი ტალღები ითრევს. ერთიანად დინებისაკენ წახრილნი, თავზე გადავლილ წალეკვას თავდაღწეულნი, დათითხნილ წვეროკინებს ხელებივით იწვდიან, ახალი მომრევი ზვირთის გადავლებამდე ცასა და მზეს ეთხოვებიან.

კუნძული ოთხი-ხუთი ნაბიჯიღა თუ იყო დარჩენილი, რასაც მდინარე ვერ შეწვდებოდა და დასაღუპავად გამეტებულს, არარაობის სამსხვერპლოდ განწირულს ჩასანთქმელად უტრიალებდა.

— მამუკა, ბადე არ გინდა, არ გაშალო!

— არ მინდა... — ნაპირზე დაგდებულ, ტყვიებით დამძიმებულ საშალ ბადეს უმწეოდ დახედა.

— იქ... იქ უნდა გავიდეთ... როგორც მაშინ, ხომ გახსოვს...

— იქ... მახსოვს, თეკლა!.. იქ, შენ იწვეი... მე თევზები... — გაახსენდა, წარსულის გამოხზობისთანავე ყველაფერი გაახსენდა და თვალები ისე გაუზბრწყინდა, ბნელი ოთახის მინის სარკმელს რომ სინათლე მიადგება.

— გაიხადე ჩქმები, ბლუზა-შარვალი და აქ დატოვე.

— გავიხდი და აქ დატოვებ...

„როგორ განუსკვლავლად და სწრაფად აკეთებს ყველაფერს... ამის ცქერა იმაზე დიდი სატანჯველია, რაც გადაიხდა. ამის კიდევ ერთხელ... თუნდაც ერთ დღეს გაძლება შეუძლებელია!“

— ნუ მიყურებ!... მე იქ, კუნძულზე გავიხდი...

— შენ იქ გაიხდი...

თეკლას რომ ახსოვდა, ნაპირიდან ის ჩასასვლელიც წყალს წაეღო. ფეხის ჩაბიჯებისთანავე წელამდე ჩავარდა. უნებურად მალლა ასროლილ ხელებში მალლიდან მამუკა სწვდა და ნახტომით

ჩამოყვა. უშიშარი, შეუჭოვარი ნაჭირისკაცალი მუხლმეგრად *გაქვანეული* „აუპ, რამდენი აღიდგენს *მწვანე* გადაულახავს, რამდენ ცოდვა-ბრალს წაუღეკია?!“

წყლის ფსკერზე ხრეშსა და რიყის ქვებს ტურტყლი დადებოდა, მოლიბული საყრდენი, გამკრავ დინებას მსხვერპლის მოტაცებას უადვილებდა. მაგრამ მამუკა ახლა იმაზე იოლად და ფეხმოდგმულად მიიწვებდა, ვინემ მაშინ, როცა აქ მარგალიტებით გაჩახჩახებული ცისიერი ჩქერი მუხლისთავს ძლიერ სწვდებოდა.

„ამას, მდინარე კი არა, ზღვაც ვერ დაახრჩობს... საშინელება!“

წყალი ისე ცივი მაინც არ გამოდგა, სუნთქვა ერთბაშად შეეკრა, არც იმდენად უკარგბა, როგორც პირქვეში. ქალს თანდათან, რამდენზეც წვდებოდა, კაბა იმდენზე ამოჰქონდა და ამოშვლებდა, ასკდებოდა, ტალღებს უტყალაშუნებდა და ქაფმორეული მკერდს ულოკავდა, მაგრამ უკან არ აბრუნებდა, არ უცხოობდა. მისი სიაცე და ძალადობა ცივი იყო, მაგრამ უბოროტო, მგუეებელი; მისი ტალახი და დორბლი მაინც ჭუჭყისა და ბიწისაგან განმწმენდი. მისი ამღვრევა — უპატიებლის არდანდობა, მაგრამ სიაცე, ერთგულება თუ ერთგულებისაგან ორგულობის განკითხვა, მსკაერი, კეთილმოსურნის სასჯელი, მშვენიერების დამფასებლისაგან გაუფასურებულის გლოვა, მისივე გაბედნიერებულის უბედურებაზე ჩივილი და თავში ხელის ცემი; მისგან ცხოვრების გზამართალს დაყენებულის უგზოობაზე მოთქმა და მზებომებულის თვალების დათხრაზე გოდება.

ციკქნა კუნძული აღზევებულ მდინარეს ხელში შემოჰკმოდა. მის ლამიან, მწვანე ზურგს, დინების მხრიდან რომ ხერგი მოდებოდა, ზედ გართხმული აღამიანი სიგრძე-სიგანეზე გაწვდებოდა. ქალი და კაცი წყალსგატანებულნი, გადაბრუნებული ნავის ფსკერზე შერჩენილებივით იდგნენ, არსაიდან რომ არც ხსნა ჩანდა და არც არსთა გამრიგე.

შეცხელი იყო, კბენია და აბობოქრებულ. შავსა და ტალახისფერ მდინარეს კი არ ამოშვინებდა, ამბოხი ვენბითა და ლეღვით აქეზებდა, რომ არ დაეთმო, არ დამცხრალიყო, აზავთებულიყო, ამორგებულიყო, სიავით ჩამოერტყება სიავე, მოეშოთ და განეწმინდა; ევნო ვნებულს, განებანა და დაემკვიდრებინა ქვეყანა ქვეყნისთვის. დაებრუნებინა სიკეთე სიკეთედ, შვილი დედისათვის, სიყვარული სიყვარულისათვის და სათნოება სათნოებად...

X

— ეს შენი?

— მე... ჩემი ცნობა აღარ შეიძლება... და ვერ მიცანი.

— ჰო... მაგრამ, „აქაც“ ის... რაც „იქ“?!

— უარესი...“

ეს იყო თვალსა და ბაკურის შეხვედრა. ნაჯარისკაცალს, ნაფრონტალსა და ნატყვევარს აქ, ზურგში რაღა უნდა გააკვირვებოდა და, თუ მაინც უარესის უარესი დაუსრულებლად შეიძლებოდა მომხდარიყო, ვერა და ვერ წარმოედგინა. ის ორი სიტყვაც იმითომ წამოცდა, რომ რაც გაიგო, რასაც ხედავდა, მისთვისაც დაუჭერებელს ჰგავდა.

მასპინძელთაგან ბაკური იყო, ვინც ძალადსტუმარს დაელაპარაკა. დანარჩენებმა ყველაფერი იცოდნენ, ყველა უბრაოდ, დაზაფრული უვლიდა გვერდს. არიდებდნენ თვალს, შიშით აკეთებდნენ ყველაფერს, რასაც მისთვის საჭიროდ თვლიდნენ. ამ ადამიანების იქით თეკლას არაფერი ებადა და ამათ — უფრო თავზარდამცემი არაეინ ეგულებოდათ. აქ, სადაც ერთ დროს, ერთ დღეს, მხოლოდ ერთ დღეს ბედნიერი იყო იმით, რომ ყველანი თვალეში შესციცივნებდნენ, ახლა მისი გამოჩენას ჩამოქცევას ჰგავდა. და აქ, ამ სოფელში, ამ სავანეში თუ არ იყო თეკლას ადგილი, მაშინ არავისთან, არსად ამქვეყნად აღარ ედგომებოდა. ამის ცოდნა მისთვის ახალი ამბავი არ იყო,

მაგრამ სხვა რა იცი და სხვა რასაც თვალეში უცქერი. სატყუარსა, ყველგან უკეთესი გოგონა ურობის იქით მას ფეხის გასადგმელი არც არასოდეს ჰქონია. როცა აქ არ იყო, მაშინაც აქ ცხოვრობდა და, როცა შინ აღარ გაქმდებოდა, ვის კარს მიადგეს. თავის სახლიდან ამ სახლამდე იცოდა მან ერთადერთი ბილიკი და მოესვლებოდა თუ არა, უნდა მოსულიყო. მამუკას ეზო-ყურიდან კი ამ კუნძულამდე უნდა მოედწია, რომელიც ახლა წყალს მიჰქონდა. ამას იქით აღარაფერი იყო, როგორც მის გაჩენამდე. ესაა საწყისი და სასრული. აქ როცა უყვარდათ, მთელ სამყაროს უყვარდა. აქ თუ სძულთ, მთელი კაცობრიობა მტრად გახდომია. თუ შენი თავშესაფარი ჩამოქცეულია, სხვის სამყოფელს ვერ შეეხებნები. თუ შენი სახლის კარები დაგმანულია, სხვა ფინანდს ვინ დაგიგებს. თუ შენს სისხლსა და ხორცს შენი არ ესმის, სხვამ სხვისა რა გაიგოს. თუ დედას არ უყვარხარ, ვინ გიძიძიავებს; თუ შენი ხატი დამხობილია, სანთელს სად დაანთებ...

იქ, სადაც დაბადა და გაიზარდა, უკვე არაფერი იყო თავისი, გარდა იმ პატარა ორი ოთახის ოთხ-ოთხი კედლისა, საიდანაც მუდამ სიავე, შიში და გესლი ეონავდა. ვილაცას მუდამ ყური ჰქონდა მოდებელი და მუდამ გასაცემად, სალაღატოდ, გასარყენელად და დასარბევად უთვალთვალებდა. იმ ერთ-მტკაველა აივანშიც ვერ გახვიდოდი, რომ ვიწრო ქუჩის შუშაბანდებიდან და ფანჯრებიდან არ ჩაგგეზებოდნენ. იქ არასოდეს ყოფილა მარტო და თავისუფალი. ძილშიაც კი ავად მოდარაჯე თვალითა და ყურით შებოჭილი, უბედურებაშიც ხელფეხშეკრული... შენი ჰიერი რომ მათი ლბინი იყო, შენი გათიშვა და გრძნობის დაკარგვა რომ გრძნობებსა და ვნებებს აუშლიდათ, შენი ლეშად ქცევა რომ ყორნის მადას ჰგვრიდათ.

და, თუ ცოტა ხანს, სულ ცოტა ხანს, სანამ მამუკას ომში წაიყვანდნენ, უვიცი, ბედნიერების მოპოვებზე გოგო ზო-

გჯერ მიინც თავდავიწყებას ეძლეოდა, ივიწყებდა კედელს იქიდან მოდებულ ყურს, დაღუბულ მამას, ავადმყოფ დედასა და ბებიას, ისიც აქედან გაყოლილი ბედნიერების ნამსხვრევი იყო, არა იქაური, არა იმ ფუძის ნაშობი და, ამიტომაც იყო, ალბათ, რომ ასე ძვირად დაჯდა.

აქ, შავი და ცისფერი მდინარის, ამ მიწისა და ცის შუა იყო დილიდან საღამომდე ის, ვინც იყო, ყველაფრისა და ყველასაგან თავისუფალი. მისი სიყვარული, სათნოება, ვნება და გაორება რომ გაერთიანდა, გამთლიანდა, მისმა შექმრადილმა მხოლოდ იმ დღეს დახატა თეკლას ნამდვილი სახე და მას აქეთ იცის რად შექმნილა და რად იცხოვრა.

ღმერთო, რატომ აქ არ დარჩა სამარადეოდ და აქაური მიწა არ ჰქამა; დედის რძესავით შეერგებოდა და ვერაინ ძმრად და სისხლად ვერ ამოადენდა!

დაიქნებოდა იმად, რაც იყო — სადაც სკოდავდა და დარჩებოდა წმიდა და უცოდველი. როცა ამას იქითაც ღვთისმოსავი იყო და მიინც შეჩვენებისთვის განწირული. როცა მისი სისხლი ემართათ და მან არ იცოდა რა იყო ნაცვალგება. როცა ეგონა, უნდა გიყვარდეს მტერი შენი და ბორბტებას სიკეთე მივაგო — ცალ ყბაში რომ გაგარტყან, მეორე მიუშვირო...

ამისთანასთვის არსებობდა ეს კუნძული, სადაც მტერიან ფეხსაც ვერ დაადგამდი, სანამ ცისფერ ტალღებში არ განიწმინდებოდი და ნათელს არ იღებდი. თითქოს, ის თავის სიმკირის გამო კი არ იყო დაუსახლებელი და უცარიელი, არამედ მასთან მისასვლელი გზის სიძნელითა და მიუვალობით.

ამოდენა, უკიდვანო დედამიწაზე თურმე ეს ერთი ფეხის დადგმა ადგილი ყოფილა თავისუფლებისა და ბედნიერებისათვის დატოვებული. რასაც ენუჯვოდი, ელტვოდი და ოცნებობდი, აქ დაგზვდებოდა, მაგრამ აქედან ვერსად წაიღებდი.

უნდა მოსულიყავი უშურველი, უანგარო, უბიწო, ერთგულებით, სიყვარუ-

ლით და შენ მოტანილს საიმედოდ შეგინახავდნენ. ყველაფერი მისივე ხარსებებდა და ვერაინ ნელსაფდა. რა ჰქვეყანაც გაგაჩნდა, იმის მეფე-ბატონი იქნებოდი.

თეკლამ, თითქოს, ეს ყველაფერი იცოდა და მიინც სასწაულს მოელოდა, თუ, სასწაული ეწადა... მისი ახლანდელი, უაზრო, სურვილებისაგან განძარცვული ყოფა უკვე ოცნებისთვისაც ჩლუნგი გამოდგა და აქეთ თურმე ისე ეშურებოდა, როგორც ფარვანა ციციხლის მშვენიერებით მოხიბლული. და დათრგუნვილმა ვერ შეძლო დაეთრგუნა გაუცნობიერებელი სურვილი და ძალმიხილი არ მისულიყო იქ, სადაც აღარ მოესვლებოდა. სადაც არაფერი მოჰქონდა, თურმე არც არაფერი უნდა გულეებოდა. უბოვარს, როგორმე, არ უნდა ხელეყო ერთადერთი განძი, რომლითაც სულდგმულობდა და არ ეგემნა აყრძალული ხილი. თავისი დასაყლავი დანა არ უნდა გამოეთხარა.

მაშინ თეკლამ და მამუკამ მოიტანეს ეს კუნძული და ახლა, ორივე ხელეარიელს, რა უნდა დახვედროდათ.

სანამ გაუქვლმართებული ბედი გტანჯავს და გაწამებს, გატირებს და გაცივლებს, მანამდე ცოცხლობ. სანამ უბედურება უბედურებაა, მანამდე ყველაფერს თავისი სახელი ჰქვია. სანამ მდევარი გაშინებს, გაურბობარ და ემაღეები, თავზე ახალი წარღვნა არ დამატყდესო, გადარჩენის იმედიც არსებობს; მაგრამ, თუ სიკვემ დაგაუძღლო და წყალწაღებული არ ცდილობ ხავს მაინც წაებოტინო — განწირული ხარ, ხსნა არ არსებობს.

- მაკოცე, მამუკა, მაკოცე!
- მე?..
- მაკოცე, რას უცდი!..

თითქოს, იცოდა კიდევ აქ რაც იქნებოდა... და სხვას არც არაფერს მოელოდა. თითქოს, ახლაც ხედავდა რაც დახვდა, მაგრამ რაც იყო, მიინც ეს იყო, როგორც აწყყო, ისე მომავალი... რითაც იწყებოდა და თავდებოდა. უნდოდა-არუნდოდა, ამას იქით სხვა ასავალდასავალი, სხვა ყოფნა-არყოფნა, სხვა

ხსნა არ გაჩენილა და არ გაჩნდებოდა. ბედისწერის შეცნობის უნარი ბედისწერისაგან თავდახსნას არ ნიშნავს. თუ იცი, რომ უფსკრულში მიექანები, დაღუპვამდე ზედად შენს აღსასრულს, დილაუთენია, ჯერ ბედი-მდევარი თუ საწუთრო-მმუსკრელი დევნიდა, აქეთ მოერკეებოდა; მერე, დილის ნათელმა ერთბაშად დააპატარავა და დააქინა გზა-გამოვლილი და ქვეყანა — უკან დაჩენილი; ნაპირთან მდინარე დახვდა წარღვნად ქცეული და კუნძული მოტაცებული. ნარბენი, ოფლად გაწურული და შეშუპებული, ვერც მღვრიე ტალღებმა დააფრთხო და ვერც წყლის სიცივემ, რაკი კუნძულისთვის უნდა მიეწირო და გადაერჩინა. ახლა, განწიროვლ, გადაბრუნებულ კუნძულის ფსკერზე იდგა და სხეულში მკერდამდე ამოსული სიცივე, ამ ხუთი ნაბიჯის სიფართო ხმელეთზე დაკნინებული, საცოდავად პატარა, ფრთებდაჭრილ ბელურასავითა ცახცახებდა.

უკვე, ერთადერთი საყრდენი და საესაიაც ფეხქვეშ ეცლებოდა. როგორი დიდი იყო ცოდვილ სოფელ-ქვეყანაზე, გაშლილ მიწებზე, ყანებზე, ტყესა და ეწერებზე და რა მცირე — უცოდველ, უბიწო, უჯაკრიელ, წყალწაღებულ მიწის ნაგლეჯზე. მთელი სიცოცხლე ძრწოდა და აცახცახებდა იმ უციოდენარე სამყაროში, სადაც პურის რიგებში და საყსაბოებში გარყვნას უპირებდნენ; სადაც ჰოსპიტლებში აგინებდნენ და ლანძღავდნენ; სადაც მკვდრების ნაპარაკ ლუკმას იყოფდა და დედისა და ბებიის სულს ამძიმებდა; სადაც არჩალი ჭიჭენიდა, ბილწავდა, მუსრავდა... სადაც: სძულდათ, ეზიზღებოდათ და მისი დანახვა ჰზარავდათ... სადაც იმოდენა, თვალუწვდენელ მიწას მისი ზიდვა უქირდა და რა პაწაწინას, შეუღინღლავი ბარტყივით საბრალოს როგორ იტევდა, როგორი დიდი და სრული იყო ეს, ჩიტის ბუდის ტოლა, ატონინებული, მეორედ მოსელის კიდობანივით წარღვნას დანებებული კუნძულ-ქვეყანა.

„ჩემი მეტყვა: გარდასრულდა... ცოცხლე და მკრეპე მშფლდე.“
ზინბლინიციქუბ

XI

თავის შეცნობას ისინიც ვერ ახერხებენ, ვისაც საამისო ჭკუა, ნებისყოფა და ცხოვრება გააჩნია... ეს, სიყვარულისთვის შექმნილი, უსუსური არსება თუ ზიზღსა და სიძულვილს შესძლებდა, შურისძიებამა და მკვლელობას ეძღადა უდრიდა. თეკლას გაბოროტება ბოროტებას როგორ დათრგუნდა, როცა კაცობრიობა, ღმერთი და ხატი გაჩენის დღიდან დღემდე ებრძვის და ზღაპრული გველშაპივით, ერთ თავს რომ მოჭრის, ორი და ოთხი ამოდის.

თეკლაში ავი სული თვითონ მოძალადემ შვა და აღზარდა. ყოველ ცისმარე დღე თავის მშობლიურ ენას — სიკეთე-სიწმინდეს რომ ავიწყებდა და გესლითა და შხამით სავესე ფიალას ბოლომდე აცლევინებდა. დამპყრობელს რომ ბედსშერიგებულ მონად ქცევა არ მოეთხოვა, თვალების დათხრა და ჭირის ღზინად მოჩვენება არ ენდომა, უბედურებისათვის უბედურებაც რომ არ წაერთმია, სიწმინდისა და თავისუფლების სურვილი მაინც რომ შეერჩინა... თეკლას, მკვლელობა კი არა, მშვიერი თავგები რომ შემოეჩვია, ძველ კომოდში დედისა და ბებიის ნამკვდრევი თეთრეული დაუღრღნა, ცოცხით ერეებოდა, რომ ჯოხით არაფერი ევნო... თავგებისა და ხოჭოების გასრესვაში ცოდვასა და ბოროტებას კი არ ხედავდა, მაგრამ არ შეეძლო. მღრღნელების არც ეშინოდა და არც ეზიზღებოდა, მაგრამ არ შეეძლო; ხომ არის რაღაც აუცილებელი, რაზეც ხელი არ მიიწვდება, თუმცა იცი, რომ საჭიროა...

„ყველა სულიერის თანაარსებობის“, ან „ბუნებაში არაფერი ზედმეტი“-ს რაიმე აბაღუბდის მომხრე ან უარმყოფელი კი არ იყო, მხდალი თუ უგერგილო, იმსტინქტებისაგან თავდაუხსნელი ვერ აკეთებდა და არც არასოდეს

უცდია ესა თუ ის თავისი უმწეობა გაცნობიერებინა და ამოეხსნა — „რატომ?“, რატომ ასე და არა ისე... იგი ცხოვრებასთან გულაღილად, უკრიტიკოდ და უანალიზოდ მიდიოდა და ეგონა, ისეთნაირად უნდა ეცხოვრა; ისეთნაირი უნდა ჰყვარებოდათ, როგორიც ბუნებამ შვა და ქვეყანაც ისეთნაირი სწამდა, როგორიც იყო, სანამ არაფრის შემძლესა და არასმქონებელ ბოვანოს თავზე მეხი და მეწყერი არ დაატეხა. ხელცარიელს მეტი რომ ვერაფერი უპოვეს, სულისა და ხორცის ამარას, ნამუსი ამახდეს და სული ამოაცალეს. ერთხელ და ორხელ კი არა, ასჯერ და ათასჯერ... მოკლეს, მოსრეს, უსულო სხეული გადაზილეს, გადახარშეს და ხელახლა შექმნეს, გამოკვეთეს, გამოკედეს და, რაკი სიკეთე და სიწმინდე აღდგა, რაკი სოციალის ვნება სიკვდე იქცა და თეთრი შავად გარდაიქმნა, ერთბაშად ქვეყნის ბნელში ჩანთქმა ინდომა...

და, რაც მოხდა, რაც შურისგება ჰგონიათ, იმდენად ცოტაა, ცოდვადაც არა ჰღირს... რა სახსენებელია, მდინარის დამკარგავმა რომ პეშვი წყალი დაიბრუნოს...

მაგრამ აქამდე ის გუშინ და დღეს არ მოსულა. უკვე სისხლით გასერილი თეკლა კვლავ უმწეო და ლეთისმოსავი აღარაა ისევე წაბილწონ, ათრიონ, აფურთხონ და ბიწისა და ზადის მოხოცვა შეძლოს, პირი დაიბანოს, „კაცმოყვარეობის“ მალამოთი იარები და ნაკაწრები მოიშუშოს. რა თვალთ უყურებდა წუხელ „დედამთილი“!.. ან, უფრო ადრე, ჭიშკართან რომ შევიღებსა და რძალს გამოეგება, როგორ გველნაკბენივით იტაცა ხელი გულზე, მათთან თეკლა რომ დაინახა. დაგესლოლივით გაითანგა ოჯახი „სტუმრის“ გამოჩენით და თვალს რომ ვერაინ უსწორებდა, მის ფეხის დანადგამს, როგორც დაღეკრტებული სისხლის ტბორს, დაზაფრული ჩასჩერებოდნენ. ყველაზე საწყალი გაიმეტეს და, თიკოს, უნასებივით გატენილი ხურჩინივით, წვეული მხარზე გადააკიდეს. მთელი ღამე სხვისი

მკედარივით ესვენათ სახლში და ვატუტის მეტი ვერც ვახშემეჩქვევსაქლა ვერც სათქმელ-საწყებარსაქმეცაქმეცაქვალი.

„მე რას მერჩითო?!“ — ვატუტი ვის უჩიოდა და აყვედრებდა? „მკედარიც და ცოცხალიც ჩემი საპატრონო ხართო“ — ვის?... ბოლოს და ბოლოს, რამ გაშხლართა, ჯერ შიშით აკივლებული და მერე გონიხდილი დიასახლისო... არა, მამუკას დედას თეკლა არაფერს ემართლებოდა, მაგრამ იგი ვატუტის დედაც იყო... ვის მიადგა მშვიერ-მწყურვალი თეკლა, ვინ გააგზავნა საწყობში და ვინ შეყარა მოძალადეს?... ვატუტის თავის ყანაში მოწეული ჭირნახულით სავსე ბელლები ჰქონდა? ვინ დაუმარხა დედა და ბებია და ვინ დაიხსნა მკვლელი მართლმსაჯულებისაგან... არ უყვარდა, არ უყვარდა ვატუტი, არ თვლიდა მამუკას მამად და ახლობლად... არ ეგონა მამამისის შვილი, ლეონისა და ბაკურის სისხლი და ხორცი...

მთელი ღამე არ ეძინათ წუხელი იმ სახლში, სადაც თეკლა იწვა და ძრწოდა არა მარტო ჭკრივი და მისი მონაგარი, თვითონ სახლი და სახლის ქვეშ მიწა, კედლიდან გადმომდგარი მიცვილებულის სული; გარეთ, ხის ფოთლებსაც დილამდე აყრყოლებდათ. მთვარე ღრუბლებში მიიპარებოდა და სანამ არ ჩავიდა, ცას არ გადაუწმენდია. განთიადისას დაყარა ნაში, ცრემლივით წმინდა და სვედიანი. მამუკას რიყრაცზე სახლიდან წამოსვლა არც კაცს გამოეპარებოდა და არც ბებერ, ურწყვე შევძალდეს, მოკლე-მოკლედ, წამუტუნ-წყავწყავით რომ ჰყეფდა და ფანჯრამდე ფეხდაფეხ მოჰყვა გაუცხოებულ ნაჯარისკაცალს. თავისი პატრონი იყო თუ გადამთიელი, ცხოველს ველარ გაეგო, ამ უცხო ნაკვალევს ნაცნობი სუნი რატომ ასდიოდა.

თვალდაუტყულ მასპინძლებს, არც მამუკას მოსვლისას და არც ფანჯრიდან სტუმრის გადასვლისას სძინებიათ. ხის ტიხარს იქით მათი სუნთქვაშეკრული უძრავობა და სამარისებური სიჩუმე იყო ამის მაუწყებელი.

ლობის ძირშიც და ქართის შუკაშიც იმათ ემალებოდა თევლა, იმათგან გაცლა და თავდალწევა ეწადა, რომ ვინმესთვის რუსუდანივით წერებებს არ ელაღატა და დილაუთენია არ ეკივლა. ალბათ ამას გაუბრბოდა ისე თავზე ხელაღებით და შინდვრის, ტყის, წუმპისა, ყანისა და ხიდის პირველყოფილებისა და უშურველობის მოიძედე, ვისაც და რასაც თევლა არ სძულდა და მისი შიში არ ჰქონდა, ვისაც შეეძლო ისე მიეღო და ისეთივე სიყვარულით აღევსო, როგორც ოთხი წლის წინ.

სამარადეამო ტყეობიდან თავდაბსნილის აღტყინება და დათრგუნული გრძნობების სადავეების წართმევაც იყო ის... ნაბამი ნადირის თუ ბნელი თავლიდან თავდალწეული, სინათლით შესული ცხენის სრბოლა-ჭიხვინი... არა მხოლოდ გახსენება და წარსულისაგან გამოხშობილი ხორხოცი. ყველაფერი ერთად და ყველაფერი ერთბაშად მომსკდარი, თავზე დატეხილი: წარსულიც, აწმყოცა და მომავლიც, რაც თავის სიცოცხლეში უფიქრია და უოცნებია, რაც გულით უნდოდა, სულით ეწადა და არასოდეს ღირსებია...

არც გუშინწინ გაუზარებია, რატომ უნდა აჰკიდებოდა მამუკას და მის რძალ-ძმას. გამოლენჩებულსა და პირზე ღორწინამოდენილ ვოგოს აქამდეც, ამ წყალწაღებულ კუნძულზეც, ისევე უმიზნოდ და უპიროდ ურიალებდა ამთხვლეულ ტვინში, მდინარესავეთ გაუცნობიერებელი მღვრიე დინება. აგორებული ტალღასავეთ, ქვასავეთ მოედინებოდა აქეთ — თავდაღმართში. ეს იყო სნებაშეყრილი, ავი, ვნებიანი სიყვარული მიწისა, ორ მდინარის შუა მოტივტივე მიწის ნაგლეჯისა. აჩემება, სიჭიუტე, უცილობლად დაჭერება იმისა, რომ სხვა საცხოვრისი არა აქვს. სხვა საყრდენი, ბურჯი, ფეხის დასადგმელი არ არსებობს. სხვაგან, ყველაგან ბნელეთი ჩანთქავს, მიწა პირს უყოფს, რაეი სხვა მის სიმძიმეს ვერაფერი ზოდავს, სხვაგან მის ფეხქვეშ ბალახი იწვის და ქვესკნელი ირღვევა. იქ უსაშველოდ დიღია, მიძიმე... აქ, ამ საფლავის

ტოლა მეჩეჩზე კი — პატარა და მსუბუქი. ამიტომ, აქედან უკაცურად მიბრუნება კი არა, გაღმინაღმინა უძლებელია... მზე მართო აქ ანათებს და ღამით მთვარეს აქ უდგას ტახტი. აქ არასოდეს წვიმს და თოვს, არ ყინავს და არაგის ბოროტ თვალსა და ყურს არ შეუძლია შემოლწევა...

მამუკა უკვე აქაურობისათვის უაზროა, უადგილო. იგი ან უკან, გაღმა ცხოვრობს, ან არსად. სტუმარია, უცხო, გადამთიელი, თუმცა ოფლის ნაცნობი სუნი ასდის და ამონასუნთქიც „იმისი“ აქვს, იმდროინდელი, ამ უკანასკნელი ბიჭის... ეს დაკუნთული, ხეშეში სხეულიც მაშინდელი. სიღბო, მამაკაცისთვის საუხერბულო სიფაქიზე რომ გასცლია, თითქოს უფრო თავბრუდამხვევი და ვნებით გამონანგავი შექმნილა. ტანზე სველ კაბაშემოტყევილ ქალზე თვალჩაიციებული და მოძგიტინე, მაგრამ მაინც ძველებურად გაუბედავი და შენი მიხშობის მოიძედე.

— მაკოცე, მამუკა!.. მაკოცე!.. კიდევ, კიდევ, კიდევ!.. უფრო მაგრად, უფრო ძლიერად!.. როგორც პირველი და უკანასკნელი, როგორც არასდროს... აღარასოდეს... — ვაებით, თავგანწირვით გლეჯდა ალერსს გონებადაბნელებულს, მიწასავეთ უგრძნობელს, მაგრამ მაინც ამ საყრდენით, ამ სანდო, საიმედო საცხოვრისივით თავისას. მაინც შენი ვნებათა გამრიგე, შენგან შენის გამოხშობი და შენი განძის უანგარო, მოუსყიდველი დარაჯი. — გამხადე, მამუკა, ყველაფერი გამხადე!.. ყველაფრისაგან გამანთავისუფლე!.. დამიბრუნდი და დამიბრუნე! ჩემი ჩემად მექმენ, შენი შენად იქციე!

მამუკას მხოლოდ სამოსისაგან განძარცვა შეეძლო, კარნახით კოცნა, შენი ნასურვევებით მოსურვილება, ხელში აყვანის მოწადინის წადილი. ქალის ნების ნება, მისი ალერსით ალერსი, მისი ტრფილით ტრფილი...

ტრიფების ძირში, სველ, ცივ მიწაზე გულაღმა დაგდებული ისევე იძულებით დამორჩილებული და ნააუსახილი გამოდგა. ცალმხრივი ვნებისა-

გან ვნებულო, შინაგანი ნამუსდაცულობისაგან ვანძარცული... ამ ბლარძუნს ისევ და ისევ ძალადობის კვალი ახლდა, ამის ოფლი და ამონასუნთქიც ისევე ყარდა, როგორც იმის, ვინც მამუკას დაბრუნებისას გვერდით უწვა და შურისგების მღვრიე სისხლით ძარღვებს უტენიდა.

ისევ პატარა, სულ მღილის ტოლა გამოდგა. ისევ უძლური ტიკინა, ყველასაგან, ყველაფრისაგან და ახლა საკუთარი თავისაგანაც დამდაბლებული. გაღმა, დიდსა და ყველაფერზე ზევით დასმურეს, ახლა, ტირიფის ძირებში ჩუარით გდებამ და სველი ტანით გაღესილ, ტალახადქცეულ მიწაზე სარგალმა, ბავშვობაში ქვაფენილზე დაკრული და ჩანატები თავის ქალა შიგნიდან აუწვა. ეს მომაკედინებელი, ავზიანი შეტევა ცეცხლად შემოენთებოდა, გათიშავდა და ვერაფრით თავს ვეღარ დააღწევდა. ეს ერთხელ მოხდა, მხოლოდ ერთხელ შეძლო მისი აცილება, როცა ნაცვალგების უმძაფრესი წყურვილით დაუპირისპირდა. როცა მასზე ძლიერ, გამანადგურებელ ავადმყოფობას ავადმყოფური, უშეღავათო სიაცე დაუპირისპირა. მთლიანად გახარჯა ძალისხმევის ძვირფასი საგანძური და შეძლო თავის დაღწევა. მეტად ეს აღარ მოხდება. უკვე ასე ღარიბ-ღატაკი ამოდენა საფასურს ვერ გადაიხდის. ტვინში ანთებული აღმური დაბნელებს და ჩერად აქცევს. ავიზნით შეპყრობილს ისევ შურისგების უსაზღვროებად ექცა უმწეობა-უსუსურობა; ჭირთათმენისთვის უძლურსა და არადამთმობს, უმწეობის მწვედ წივილი აღმოხდა:

— ამიყვანე, მამუკა, ხელში ამიტაცე!

იმ დამდაბლებიდან და დაჩივებიდან, რაც დაჩირგვეული ტირიფების ფესვებთან სჭირდა, თავისივე ნაწოლს ზევიდან რომ დახედა, თითქოს ამოსუნთქვა შეძლო. დაუხამხამებლად გაზელილ თვალელებში წაით მხეც საოხად

ჩაუდგა, შიგნიდან ტვინში აბრუნებული ცეცხლი გარეთ გამოუჩნდა და დასრულდა ისევ და ისევ ისტრუქციული, ავადმყოფური სიდიდის მოწადინე. გაუსაძლის ტიკვილად მოითხოვა ხელშეუხებლად, შეუბლაღავად, შეუღწეულად... ავზიანიად უნდა დაბრუნებოდა სამუდამოდ, სამარადემოდ... და არასოდეს... თვით, თავისთვისაც მოუწეოდმალად, არავისგან მოყენებად და ხელყოფად... უნდა გაესწრო მაღალ, მშვენიერ, წმიდა, უბიწო თეკლას, რომ ვერაფრის მოხებლთებინა, ვერაფერ მისწვდენოდა, ვერაფრის ჩასციებოდა და მოერეოდა, დაჩენილიყო ამ ცვილის ზესთა კუნძულზე და დაპატარაებულ, დაჩივებულ ქვეყნისა და ადამიანებისათვის ზევიდან ეცქირა... და იმ მამუკასთან ვერ დაეშორებინა, ვინც აქ, ამ ნავისტოლა ქვეყანაში ოთხი წლის წინ დატოვა...

— წამიყვანე, მამუკა, იქ, ქვევით, სადაც შენ მორევთან დიდი თევზი დიპკირე და, გამიშვი! ჩქარა, ჩქარა, გესმის? რას უცდი, ჩქარა, თორემ ბნელდება... უკუნი ჩამოწვა, გამაქცეო... კიდევ, კიდევ, კიდევ უფრო ჩქარა! უფრო ღრმად, უფრო და, გამიშვი. გამიშვი ხელი!.. გამიშვიიი!..

წყალი მაინც გრილი იყო, მაგრამ თავში ჩანთებულის, ყოვლის მმუსკრელი ხანძარი ალბათ მდინარესაც გადასწვავდა...

მამუკა დაინახავდა რა მოხდა და შეეშინდებოდა?

თეკლას რომ შავი დურდო ჩიხვევდა და და წაიღებდა, არ გაგვიღებოდა და შეშლილობიდან თავს არ დააღწევდა?! და არ დაუბრუნდებოდა თეკლას, ფარნას, ლეონსა და ბაკურს?!.

ის სუნთქვის უსაშველო ნდომა და ცივი წყლის ფილტვებიდან ამოხველების შეუძლებელი სურვილი, სიდიდის უმოწყალო ლმობასთან შედარებით მაინც ცოტა იყო.

სიციცხლე მართლა წყლიდან იშვა?..

„მერე სრულად მოაქცია, ცეცხლი წყლით დაუშრტანა“..

დასასრული

ყველაფერი, ისევ და ისევ, ვატუტის საღვინდარბო შეიქნა. საწყალი კი წუწუნებდა: „ჩემთან რა გინდათ, რა დავაშავე, მე რატომ უნდა ვაგო პასუხიო?“ მაგრამ ყველაფერს დიდი გულმოდგინებით აკეთებდა. ან, თავის მდგომარეობასა და გავლენას თავისი ანებისთვის როდის იშურებდა. ამით მაინც გაუმართლა, რომ დამხრჩვლი იმავე საღამოს ეპოვათ. „ქუჩიდან“ ათიორდ კალომეტრზე გამოეგდო ადიდებულ მდინარეს.

მთის ძირში შეყუჩულ, წყალგაღმა სოფლელ ბაბუა-შვილიშვილ ახლბაძეებს, იმ დღეებში, გამორჩეული ძირეული ხეები, ჭირკები და კუნძები დაეგროვნებინათ. იმის შიშით (იმ ვახაფხულზე, ღამით, ასევე ნადავლი შეშაორჭერ მოეპარათ), ისევ არ აგვწყაანონო, საღამოს ჟანდაგი ხარები მონჯლრეულ ურემში წუხებამ და წყლით გაყვყილი შეშის წასაღებად ჩამოსულან. იმდენი არაფერი ყოფილა, მაგრამ რაცაა, ამასაც დაეკარგავთო და დაუტვირთავთ.

მდინარე ზეგანის ფუძესთან მკეთორად უხვევდა და უბეს ქმნიდა, ადიდების დროს ზედ ასკდებოდა და ნაპირს შლიდა. ოდნავ დაეცრომის დროს კი, გარღვეულს თვითონვე შლამავდა და რაც ხელში მოჰყვებოდა, პირზე მომდგარ ღუფთან ერთად შიგ ტოვებდა. ცხედარი იქ შეეგდო, ორიორდ ფესვებგაძენილ ტორიფისა და თხმელის გაყვლეფილ ტოტებში. გულაღმა მწოლარეს, ერთ დროს ქვაფენილზე დანაკრავი თხემი შლამში დებია. წყალსაც იმდენი დაეკლო, ყვითელი პერიდან ამოტივტივებული, ღია თვალებით მიმწუხრით შეწითლებულ ცას მიშტერებულს ჰკვანებია. შვილიშვილი — თოთხმეტი წლის ბიჭი წასწყდომია, თხმელის ნედლ, გალიბულ კუნძს რომ გამოთრევეს უპირებდა. ბავშვს იმდენად ვერ მოეწამებინა თითქოს წამოსადგომად მოწადინე შიშველი ქალის დახრჩობა, რომ სიწითლეშემონთებული

უკან გაქცეულა. დედიშობილი ქალს თავზე წავადექიო, ვაჭრის მსახურის გაუმხელია. მოხუცნი გვიხუტა: ძირკვი, რაც ჩამს, იმაზე დიდი ყოფილა, შლამში დაფლული ყმაწვილს ვერ ამოვღლეჯიო. ურმის ბრჩიხლასთან რგოლში ჩაგებული ნაჯახი ამოულია, თუ ორივეც ვერ ამოვთხრით (ამ ომის წლებში ბაბუა ძალიან გატეხილა), რაც ჩამილულია, ჩავჭრი, ჩავტოვებ, წყლის ზევით რომ ჩამს, ისიც ხეირიო. ბიჭს კი წამოუტყნავლია: ბაბუა, იქ... არა, არაო!.. მაგრამ მოხუცს სწყენია, აქ, ამას წინათ, სიმწრით ნაგროვები მომპარეს და ესეც იმ ვერანებს დავეტოვოო?!

ასე იყო თუ ისე, ზედ წადგომია ქაფიდან „ამომავალ“ შიშველ ქალს და ყაბალახი მოუშლეუპია, სამჯერ პირჯვარი გადაუსახავს. რალა ექნათ, დაუცლია ამ ყვები შეშით ძლივს დატვირთული ურემი, ახლოს მიუყენებიათ, ობოლი შვილიშვილის შიშველ და ისიც გაგუდულ ქალთან მიახლოება რავა ნდომებია, მაგრამ ჟანგატეხილს მარტოდმარტო ვერაფერი გაუწყვია. გაუხდია შავი სატინის, იდაყვებზე საკრებელდადებული, ჟიბებიათი ბლუზა, დამხრჩვალისთვის წინსაფარივით წელზე სახელოებით შეუკრავს და ორივეს როგორღაც ნეშტი ურემზე დაუღვიათ. სახლში თავისი, ოშში დაღუბული შეილების საკირისუფლოც ჰყოფნიდა, სხვა როგორ ეტირა, და სოფლის სათემო საბჭოში მიუსვენებია... საბჭოში ხეიბარი მორივე-დარაჯის მეტი ვილა დახვდებოდა. თავმჯდომარესთან გაქცეულან. სოფლის თავკაცად ერთი აშარი დედაკაცი ჰყოლიათ, ქვა აუგდია და თავი შეუშვერია: მკვდარს პატრონი ტირისო! გამოქცეულა, სცემია კედელზე მილურსმულ ტელეფონს და ჩიხლახივით უტრიალებია. მისდა გასაოცრად, რაიონის მილიციას დაკავშირებია...

მეორე დღით, ვატუტიმ რომ ამერიკული „სტუდენტეკერი“ მიაყენა, აშარი თავმჯდომარე „სახალხო კომისრის“ სტუმრობამაც ვერ დააშოშვინა: ანგე-

ლოზი ქალისთვის გულზე ჭკა დაგვი-
ლიათ და მონცდამაინც ჩემ სათემო
წყალში გადავიგდითო! საყენი სიმალ-
ლის, პირმორღვეული მილიციის უფ-
როსი ამ ყავარივით ქალთან ვერც
თვალების ბრიალით ვახდა ვერაფერს
და ვერც ცერის სიფართე კბილების
კრაქუნით, სანამ დამბაჩის ბუდე არ
შეიხსნა და იარაღი შუამდე არ ამოს-
წია.

ვატუტომ ბაბუა-შვილიშვილს მხურვა-
ლე მადლობა და პატარა „გასამრჯე-
ლოც“ გადაუხადა, რომ აღიდებული
მდინარის ფსკერზე ყვინთვისა და აქე-
დან შევზღვამდე დამბრჩვალის ძებხას
მაინც გადაარჩინეს.

გულზოდში მიცვალებული ძირს არ
ჩამოუსვენებიათ. ეზოში, მანქანის მა-
ლაღფარდებიან ძარაზე, ნინომ კუნძუ-
ლზე დატოვებული საცვლები და გა-
ცრეცილი, მწვანე, თეთრგვრილებიანი
კაბა გადააცვა. თივის ლეიბი დაუგეს,
დუმფარას ფოთლებიანი „პაკრივალა“
დაახურეს და სოფლიდან ქალაქის —
თავისი სახლის გზას გაუყენეს. ამ
„ვიცხების“ მკვდარს ვილა იმოთქმებდა,
სოფელი თავის დაღუბულებს ცოცხლად
თვლიდა, ცრემლი გამშრალი ჰქონდა
და გლოვა მოყირკებული.

არც თბილისში ჰქონდა თავისი სახ-
ლი თეკლას და არც იქ ჰყავდა დამტი-
რებელი. მამუკა კი უჭდა ძარაზე, მან-
ქანის წაყვავში, „პაკრივალით“ ფუთ-
ნიდა, მაგრამ ამას ისე აკეთებდა, რო-
გორც ფრონტზე, ტყვიით განგმირულ
მებრძოლებს რომ მახარაში და ლაბა-
დამი ხვევდა.

დედა და ბიკოლა რომ ატირდნენ,
როცა მდინარიდან თეკლას ტანსაცმ-
ლით დაბრუნდა, თვითონაც შავი ცრე-
მლი ღვარა და მერცხ, როცა მიცვა-
ლებული მოასვენეს და წამოასვენეს,
მაგრამ, მადლობა ღმერთს, თავისი
გლოვა და დარდი რა იყო, არ იცოდა.

ვატუტის რა ეჭნა გარდა იმისა, რომ
მკვდარი მიწისთვის უნდა მიებარებინა
და მისივე დასაფლავებული დედისა და
ბებუის გვერდით მიუჩინა ადგილი (ვა-
ტუტი რომ არა, ბედი არც ამას აღირ-

სებდა). ციცი იყო მაინც ერთადერთი
ქალი, რომელმაც საბარგურობა დაე-
ბინაში, ქმრისა და შოკრის მკვლელობა
პეკვილმა, კალთაში ბავშვით, აქოდ-
ნა გზაზე იწუხა, იწვალა და ბოლოს
უქანასკნელ გზაზეც გააცილა. უჭირო-
სუფლოს ის ორიოდე კურცხალი გაა-
ტანა, რამაც მამუკას ცრემლები კიდევ
ერთხელ გამოიხმო.

თეკლას ამბავი ფარნამ ახალადისაგან
შეიტყო. აპოლონმა, ცხადია, ვატუტი-
საგან იცოდა.

ამის შემდეგ დაშინებული და მო-
კუნტული ფარნა, რომელსაც კუჭის
წყულულისა თუ გულის შეტევები დაე-
წყო (შვინიდან გაცივების რაღაც უბე-
დურება ხომ სჭირდა და სჭირდა), რა-
ტომდაც ისევ სოფელში ჩავიდა. ვი-
თომ, ბაკურისგან მაინც, ამ ახალი
ცადვაბრალისა რაიმე გაეგო თუ, ამ-
დენ მსხვერპლს უნდა ეკმარა და გუ-
გუტა მაინც გამოჩენილიყო... ბაკურმა
მამინევე უქან გამოაბრუნა. ძველი ეზოს
ბოლოში, კბოღეზე გადამდგარ ალაგეძდე
შიაცოლა. კსერმოღრეცილ ბიძაშვილს
აქეთ-იქიდან იღლებში კაკო და ანდ-
რო უდგნენ, სახელოებზე ებლაუჭებო-
დნენ და ყბაში ყბაგაკმულ, ძლალწვერ-
მოძალბებულ ბიძას სასოწარკვეთილი
შესციციენებდნენ.

ბაკურმა არც ტყუილი იცოდა რა
იყო და არც — იმედი რას ერჭვა, მაგ-
რამ მამას მაინც უთხრა:

— ამ უბედური ბაღნების გაჩენაში
ჩვენ ბრალი არ მიგვიძღვის... და ამითი
ნუ გეშინია, ამდენად ნურც ჩემი...

— შენი ნუ შეშინია?..

— ნუ გეშინია. უარესი აღარაფერი
დამემართება.

— რალა დაგემართება... დავიქვით,
ამოვთავლით დედა-ბუდიანად, გავსწო-
რდით მიწასთან...

— მიწა ვართ და მიწად ვიქვითო.

— და ასე საშვილიშვილოდ უნდა
ამოვწყდეთ?..

— შენ თუ კიდევ რაიმეს აპირებ...

— სულ დაკარგე შებრალებას..

— ვიხუმრე. ჩვენ ერთმანეთთან შე-

ხუმრებული არა ვართ და იმიტომ გაგვიკვირდა.

— ჩვენ გვეხუმრება?

— ჩვენ თუ არა...

— კარგი, არაფერი თქვა...

— ეს ბაღნები, რაკი „გამეტებულა“, მე აგერ ვარ, ბიცოლაჩემი, თიკო და ყველა...

— შენ?... შენც იფიქრე... კარგად იფიქრე... და ვაიგე, იმ გოგოს მართლა არაფერი მოუწიოს... ამ მამუკას უბედურებით თავს არაფერი აუტეხოს... ყურო არავის უგდო, შენ ვინც გინდა...

— მე აღარავინ და არაფერი მინდა. ამ ეზოში, სადაც შენ, ბიძაჩემი, ბებიაჩემი... თუ სადმე გამეძღვება, ალბათ, ისევ აქ, რაკი ამ მიწას ყველაფრის პატრება შეუძლია...

— რა გაქვს, ბიჭო, ამისთანა ცოდვა...

— გონება, მამა, ჩვენ დასჯილივით... არაფერი არაა იმაზე დიდი სასჯელი და ცოდვა... ჩვენს შორის, ალბათ, მამუკა ახლა ყველაზე ბედნიერი და გადარჩენილია. იყოს ისე... ნუ ვეცდებით მის დაღუპვას... შენც ისე არ მეცოდები, რაკი ყოველთვის გეგონა არალაცა გქონდა გასაკეთებელი. ალბათ, ახლაც გგონია.

— რალა მგონია...

— წადი, აქაურობაზე არ იდარდო. მაინც ვერაფერს შეცვლი... შენს საქმეს მიხედ.

— საქმე... შენ?... შენ?!

— მე ის ვიცი, რომ არაფერი არ უნდა ვიცოდე და შურს ვიძიებ ჩემი გაჩენისათვის, არა შენზე და დედაჩემზე, რა თქმა უნდა, პირიქით, თქვენი გაჩენისთვისაც...

— საერთოდ, ადამის მოდგმისთვის?..

— თავისთავად ადამიანის ასე საცოდავ ტყინად გამოგონებისათვის...

— მომავალი?..

— ალბათ, განუსჯელობაა ყველაზე სწორი განსჯა-განჩხრეკა... შეუძლებელია შეუცნობლის შეცნობა. შეუძლებელია საკუთარ არსში ჩახედვა, თუ იგი შენგან თვალმოუწევდომეღ მანძილზეა, და იქონიო მის ბედზე გავლენა,

ვინც და რაც შენ არ გეკეთებია... რაც შენთვის არავის მოუცილებია... ვინც ვერ იქნები, ზღვირმა გეკეთებია... ლებას ჰგავს ის, რასაც ვაპირებ, იმიტომ, რომ არაფერი ვაპირებ... ასე თუ შევძლებ მივალწიო იმას, რომ ყოველნაირად იმედგაცრუებულმა იმედი აღარ დავკარგო, რაკი იგი არ მექნება. ალბათ, ამით უნდა დავალწიო თავი სოფლის ამოებას, ჩემთვის იმ სტუმარი გოგოს დაღუპვა აღარ იყო ის, რაც თქვენთვის, რაკი, როგორც კი შევხვდი, მაშინვე განწირულად მივიჩნიე. არც ის, რომ გუგუტა არ გამოჩნდეს... — ღმერთმა დაიფაროს! უამრავი ნათესავი მყავთ, ახლობელი... ანდა, რა ვიცი, იქნებ...

— ნათესავი და მოკეთე ჩვენც გვყავდა და ვყავდით ერთმანეთს, მაგრამ ყველა ცალცალკე დავიღუპეთ.

— ბერად აღკვეცას აპირებ!

— ბევრად, თვითბერად... უმონასტროდ და უეკლესიოდ...

— კარგი, კარგი. ვერა ვარ კარგად. შეტევა არ დამეწყოს, უნდა გავასწარო...

— გაასწარი, თუ ჩვენ გასწრება შეგიძლია და ჩვენზე რაიმეა დამოკიდებული... რაა, რომ გტანჯავს და გუქავს შენსავე გულ-მუცელში? არ იცი... ვერც გაგებ, რაკი შენი არაა... გაიქეცი, თუ თან არ გამოგყვება...

ფარნა გამოთენიის ხანს დაბრუნდა თბილისში. იმ ღამეს მატარებელში დილამდე იწვალა, მაგრამ ბედო, რომ გვაშში აღმურო უტრიალებდა და ამის მორევა ისე არ უჭირდა, როგორც, სტომაქში რომ სიცივე ჩაუსახლდებოდა და გარეთ ეონავდა. მედული ვაგონის კიბესთან დახვდა და მომჩვარული შინ უფრო წაიღო, ვინემ წაიყვანა.

ფარნამ ვერ შეძლო, რა თქმა უნდა, ახალაძის საღისერტაციო თემის თანავეტრობა, თავისი კი არავინ ინდომა, ვერ დაუმტკიცეს. თუ გინდა, სამამულო ომის თემაზე აიღე რამე, ამ გამარჯვების საღღესასწაულოდ იოლად

გავიტანთო, ურჩიეს, მაგრამ ახალაქემ ეჭვი გამოთქვა: ეს ომი შენთვის და... ჩვენთვის იმისთანა უბედურება იყო, ვეჭვობ, კიდევ რომ რაიმეს ხელი მოჰკიდო, შიგ ჰატრეზიზმის მარცვალი ჩადო და დამწვარზე მდღღარეს ჩვენ არავინ დაგვასამბევიანებს. ომის ჭრილობები უნდა მოვიშუშოთ და არა მარხო და ლადარი დავაყაროთო...

წელში მოხრილი კი არა, გადატეხილი ფარნა ღია კარისკენ წალასლასდა.

— ა, აგერ, წერილია შენს სახელზე. შენი ასავალ-დასავალი არავინ იცის და ჩემს მისამართზე გამოუგზავნიათ... არ შეგეშინდეს... ამ სამკუთხა ბარათების გახსნას რა უნდა... გზაში დასველებულა და კი ვერაფერი გავარჩიე, მარა ბოლოში სახელი ამოვიკითხე, რუსის ქალი გიგზავნის ვილაც... შენ კი არა, მგონი, მამუქას! გულზოდში მიუღლიათ, მაგრამ შენს სახელზე ყოფილა და ამიტომ გადმოუგზავნიათ. ეტყობა, არც წაუკითხავთ.

ფარნა აც ვერაფერი გარჩია, ისე იყო ნაუტებათევაღ, დაუღვეარი ბატიფეხურით ნაწერი, დანასველები და გადაშლილი.

მედღლიმ ამოკითხვაც შეძლო და იმასაც მიხვდა, ეს ქალის ცრემლები და არა წვიმის წვეთებიო.

„ძვირფასო მამუქა ფარნაოზის ძე!

არ ვიცი შენ როგორ შეძლებ ჩემი უკადგვანო უბედურების გაგებას, მაგრამ ავთანდილ ბოკერის შენზე ახლობელი აქ მაინც არავინ ჰყავდა.

იგი ბერლინის მისადგომებთან დაიღუბა. ცოცხალს მივუსწარი. არც შეხვევა დამანება, არც წინა ხაზიდან გამოყვანა. არ მატირა. „ღმერთმა უშველოს... მეც გადამარჩინა და შენცო... — ეს მოთხრა—მამუქას ძმებივით ვუყვარდი, მიწერე... იქნებ ჩემმა სიკვდილმა ის ტრავმა მიაციუნოს, რომელიც თავისას დაავიწყებს და, შეიძლება, იმას მაინც რაიმე არგოსო. ასე მიწერე, შენი ავთო მოკვდა, მოკვდა, მოკვდა და—აი!“

ვარია“.

— ესეც!.. — ამოიგვინა ფარნამ/ და იმან უფრო გააკვირვებულა: ვინაღარ განიცადა შეგუბუნებასხლო მეგობრის დაღუპვა. ეტყობა, თავს ზევით ძალა მართლა არ ყოფილა... თუ, შენაძლება მწუხარებისაგან დაცლა, გამოწურვა, რომელიც, ალბათ, თვით უბედურებაზე დიდი უბედურებია.

— ფარნა, შენი ჭირიმე... რა წერია აქ... „ღმერთმა უშველოსო“... ვის უშველოსო?! ვინც მოკვდა? რა ხდება, დედის სულს ვფიცავარ... თუ გაგიგონია ამისთანა რაიმე?..

— ალბათ, ვინც მოკლა...

— ღმერთმა, ჩემ მკვლელს უშველოსო?! შენ თავს ვფიცავარ, ასეთი რაიმე თუ გამეგონოს!

— იქ კი არა, აქაც სიკვდილი გადაჩენას ჰგავს... — თავი გადააქნია. ამ ბოლო დროს თითქოს აღარც ფიქრობდა, კვირიდან კვირამდე იჭდა სარდაფში თვალმოკუტებული და არაფრის თავი აღარ ჰქონდა. ედო წინ დაჩონჩილი წიგნები, მატთანები, ხელნაწერები და მხრებს იჩეჩავდა: ახლა თუ არავის სჭირდება ისტორია და არავის უნდა წარსული, მაშინ რისგან ვისწავლოთ, როგორ ვიცხოვროთ და ვიფიქროთ მომავალზე? თუ ესეც არ უნდა გვიკვირდეს? „კარგი რამ გჭირდეს გიკვირდეს ავი რა საკვირველია?“

შაბათს, მედღლიმ: დედაჩემის საფლავზე გამყევი, თეკლაც ხომ სადღაც იქაა, დამტირებელი არავინა ჰყავს, სამარეში რაფერ გაჩერდესო.

თავი დაუქნია და სალამოს თავდახრილი გაჰყვა. იმ დღეებში ხმას აღარ იღებდა, გზაში რამდენჯერ რალაცის თქმა მოინდომა და ვერ გაბედა, თუ ვერ შეძლო და ისევე დღმილი არჩია. მედღლი არ ჩაციებია, ისედაც ცრემლებს ვერ იკავებდა.

ფარნა, ერთ დროს, სარძლოს დედის საფლავზე ახლდა. ახლა თუ ემახსოვრებოდა, არც ეგონა. სადღაც, სასაფლავოს განაყოფებში მაინც მიაკვლია. ცარიელა, ფხვიერ მიწაყრილზე, რკინიგ-

ზის პირას დაკრეფილი ერთი მუქა გვირილები დააწყვეს და დაღამებამდე მედული დედამისის წილ ცრემლებს თეკლასაც უყოფდა, სანამ გუგუტას გაუჩინარების ამბავმა ცრემლიც არ გაუშრო (მას აქეთია ფარნა თქმას აპირებდა და ენა ვერაფრით ვერ მოუბრუნდა) მედულმ ლოყები ჩამოიხოკა და ამოიმოთქმა, იგი ამქვეყნისა არც იყო და მისი პოვნა არც ცოცხლის და არც მკვდრისა არ მოხერხდებაო. ბნელში სიამარვე აქეთ-იქიდან უსხდნენ და მიწაყრილს ცივი ხელებით ფოთნიდნენ. აღარსად ეჩქარებოდათ, ახლობელი თუ შორეული, ყველა აქ ჰყავდათ. სასაფლაოდან რომ ბრუნდებოდნენ, ისეთი უკუნი იდგა, გზა აერიათ. იმისთანა ხრიკებზე და კბოდებზე დაფორთხებდნენ, სანამ რკინიგზისპირა ხევში არ ჩაცვივდნენ, გზა ვერ მოიწამეს. ზრამში ჩავარდნილმა ქალმა ერთხანს სული ვერ მოითქვა, მერე იკვლა და თავში რიყის ქვის დარტყმა მოინდომა. ფარნა კვიღმა გამოაფხიზლა და ხელი დაუჭირა:

— რა მოგივიდა, რა მოხდა, რაც არ გეტყენია, ისეთი რა გეტყავ!

— დავიღუბე, მე გაუბედურებულნი და შავ ვარსკვლავზე დაბადებული...

— ახლა დავიღუბეთ?

— კი, ყოველთვის და ყოველნაირად, მაგრამ ახლა სამომავლოდ, საშვილიშვილოდ...

— სულ დაკარგე ჰკუა... ან რა გასაკვირია...

— ფარნა, არ ვამხელდი... თუ გინდა დამკარი რალაცა თავში, აქვე მომკალი და მიმატოვე...

— ქალო!... ადამიანო... თუ, რა გქვია შენ... კიდევ რა გაგვანდა... რას მალავდი, რას არ ამხელდი?! ჰკუაზე რა ხანია აღარა ვარი...

— აწი სულ ერთია, ფარნა, აწი... თუ ვერ გადავიტან, შენი ჭირი წამილია... ვკვდები, მუცელი მომწყდა!

— რაო?! — ყოველნაირ უბედურებას, ზვიდან რომ ცა ჩამოენგრევა და დაეცემა, სიცილიდა თუ რჩება.

— ამასაა, რომ ვერ გიმხელდი, მარი

ხო გითხარი, აწი მაინც სულ ერთია...

— ორსულად იყავი და მინც მშობიდი?! ახლა ფეხმძიმობაში მსხვერპლში შეიღებე გვიკრდებო?! — ფარნას მართლა გაეცინა. ჩაჭდა ზრამის ფსკერზე რკინიგზის მიწაყრილიდან ჩამოგორებულ რიყის ქვებზე და ისევ გაიცინა.

— ფარნა, შენი ჭირიმე, ჩემო ფარნა, აღარ შემიძლია, გული მიმდის... მუცელი თუ მენჯი, ისე მტკიავა... არ გაგიყდე, არ შეიშალი! ახლა ხომ მაინც ყველაფერმა ჩაიარა... ნუ იცინი... ნულა გეშინია... მიშველე, წამოყვანე როგორმე აქედან, ან სასაფლაოზე დამაბრუნე და დედაჩემთან დამმარხე...

— არა, რატომ!...

— ვაიმე, ღმერთო, მამაზეციერო! ჰკუაზე გადაცდა, იცინის!

— რატომ, მართლა, ბაკურისა არ იყოს, სათვალსეირო არ იქნებოდა ახლა ჩემი შვილი? შვილი... შვილი... მედეა, მედული... მედო... შენ რა იცი შვილი... ლეონი, ბაკური, მამუკა... არა არა, არა! ადექი... ადექი და წამოდი. წამოდი. გადამხვიე მკლავი, გადამხვიე იქნებ ხელში ავიყვანო, იქნებ... მოდი, ზურგზე მომეკატრე, მოდი... ეს ერთი ცუცნა ქალი, ისე რაღა წავხდები, ვერ გზიდო... მოიცა! გამაგრდი, ნუ, ნუ დაიჯერებ, რომ მოგწყდა, ნუ ირწმუნებ... გესმის, მედრ! მედო, მოდი აი, ამ ლიანდაგებზე ავიყვან და ვივლი, ვივლი... ახლა გზა ვიცი და კვალი. მოიცა, ნუ მოეშვები, ნუ მოიძვარები და დაგლაბაკდები... მენჯი, მენჯი დაკარი და ის გაწუხებს... მედო, ხომ ასეა, შიგნით ხომ... მოცელში არაფერი... აჰ, აჰ! მედო, ხმა ამოიღე!...

— რა ვიცი, ფარნა, რო არ ვიცი რა ეთქვა... რო არ ვიცი, მე სასიკვდილემ და არგადსაარჩენმა!

— ჩუ, ჩუ, ჩუ! რაღა სასიკვდილემ და რაღა არგადსაარჩენმა, არ თქვა მაგი! აღარაა სასაფლაოზე ადგილი, გაიესო ჩვენი მკვდრებით... მოიცა, მოითმინე... მე ვივლი, შენ ნუ გეშინია, ვივლი. სახლამდე ასე ზურგით გატარებ და... ჰო, მართლა, შეგილოცავ.

ლოცვა იცოდა დედაჩემმა... მართლა მოწყვეტილს და მართლა განწირულს რომ შევლოდა... აბა, კარგად მიგდე ყური და დაიჭერე, ირწმუნე, იწამე... სახელითა შამითა, ძითა და სულითა წმიდითა... მისმენ?

— გისმენ, ფარნა, გისმენ; შენი ჭირიმე!

— გჯერა, გწამს და რწმუნდები, რომ ლოცვა გარგებს და გადაგარჩენს?

— მჯერა, ფარნა, შენი ყველაფერი მჯერა.

— პოდა...

ანი იძრა, ბანი იძრა

ხე იძრა და ქვანი იძრა,

წყალი იძრა, მთანი იძრა;

მიწა იძრა, ცანი იძრა;

მოდრავი იძრა,

უძრავი იძრა...

იძრა და დაღვა, დაღვა და

დაისადგურა!

იძრა და დაღვა, დაღვა და

იძრა და დაღვა, დაღვა და

დაისადგურა!

რა ქნა, პატარა არ გისაშველა?
— კი, ფარნა, ვითომ, მარა ამ დასავესებ ყურებში მიზუზუნებს რაცხა, თუ მატარებელი მოდის და ისაა?..

— უი, აჰა!.. მატარებელი!.. არიქა, ახლავე გადავალ ლიანდაგიდან, ჩაიაროს და მერე ისევ შევილოცავ. სამჯერ მაინც უნდა, თუ არადა, ცხრაჯერ გამოლოცვილს ხომ წინ ვეღარაფერი დაუდგება...

მატარებელი მოდანდგარებდა რელსებზე და ბუბუნებდა:

ანი იძრა, ბანი იძრა...

მიწა იძრა, ცანი იძრა...

ლადო სულაგერიძე

ლოდები

(პოემა-მონოლოგები)

ოთარ ჩხეიძის

წინა მონოლოგი აპტორისა

1

წავიდნენ,
წაპყვათ შავი ქარები,
გადაეკიდნენ ლობეს ლანდები.
ეზოს ხეებზე დარჩა ღრუბელი
ალალ ძმებისა და ალალ დების.
დაცარიელდა ნედლი ქვერებით
წნული გოდრები და კალათები.
გადაავიწყდათ გადანახული
სხეენზე ბავშვობის კაკანათები.
და წაეკიდა შემოდგომაზე
გადაბერწებულ კაკალს სანთლები.
წავიდნენ,
წაპყვათ შავი ქარები,
გადაეკიდნენ ლობეს ლანდები.

2

ადულდა სოფლის ლავად ნადველი,
სველი ღრუბელი სოფლის გასივდა.
ქანგში ჩაჭმული მონადირული
კენესდა ხანჯალი ძველ ქარქაშიდან.
ამოდიოდა მზე ნისლებიდან
და აღნებოდა მიწას მნათობი.
იცრიცებოდა დრო სახედნავი,
დრო ვარდობის და ბაიათობის.
იწეწებოდა ბუბრის კვარტლივით
ცხელ ნაკვერჩხლებზე ღამე თევლი.

გორავდა წუთისოფლის მინდორზე
ქვეები კლდეებზე ჩამომსხვრეული.

3

ჩამომსხვრეული,
ჩამომტვრეული
ეყარა წუთისოფლის მინდორზე
ქვეები,
ლოდები,
ხავსიანები
ელოდებოდნენ ახალ მითოსებს.
ელეწებოდათ ზედ სეტყვა-კოხი,
მერე მზის გულზე ვარვარდებოდნენ.
მუნჯად გმინავდნენ,
სასოწარკვეთის
უფსკრულებში კი არ ვარდებოდნენ.
ატალდებოდნენ ზედ ქარიშხლები,
წვეტიან ღოჭით გლეჯდა ურჩხული.
მაინც უყვარდათ ღამით გატანჯულთ
დილით ვარდისფერ ნისლით ჩურჩული.

4

და აგორებდნენ ლოდების მსგავსად
კაცებს ქარები
ღამით წასულთა.
იღუმალეების ფარდების მიღმა
გზა მიიშალა და არ დამარულდა.
წვიმდა...
ელავდა...

თოვდა...
 ბნელოდა...
 ძვერდა ღამეთა ღრუბლის დოლები.
 კვლავ იქცეოდა და შენდებოდა
 სადღაც კოშკები და გოდოლები.
 ენარცებოდა ქვეები მიწაზე,
 ისრისებოდა ქვეებქვეშ სანთლები.
 და მთვარიანში ღობეს ეკიდა
 ღამეში გამჭრალ კაცთა ლანდები.

5

შორს,
 გაქვავებულ ძველ ფარაონებს
 ისევ ეძინათ შეფურ დიდებით.
 და ვებერთელა ლოდების კიბით
 ცად მაღლდებოდნენ პირამიდები.
 სილა ახრჩობდათ უდაბნოს ქარებს,
 ლოდებს ეძებდნენ უდაბნოები.
 და შემოდგომებს ეცრიცებოდათ
 შემქმნარი ფერი მუდამ ნოემბრის.
 ისევ და ისევ ქვიშის ველები
 იფრტებოდა მწირ ამინდებით...
 და ვებერთელა ლოდების კიბით
 ცად მიიწვედნენ პირამიდები.

6

კაცებს დასცვივდათ სულის ლოდები
 სულის კლდეებზე ჩამომსხვრეული.
 ვერ მიეკვლია მზეს მათი კვალი,
 ძირს ჩამომდნარს და ჩამოსხივებულს.
 კაცებს სტკიოდათ ხორცი მოკვდავთა,
 ქარებსლა შერჩათ ძვლები დახრული.
 არვის ახსოვდა კაცანათები
 ჭერზე ყრმობისას გადანახული.
 ლაღად დაქროდნენ ეზოს ჩიტები,
 რტოს ბუდე ეკრა ქარში რწყული.
 კაცებს სცვიოდათ ქვა და ლოდები,
 სულის კლდეებზე ჩამომსხვრეული.

7

ხავსი მოედო ლოდს აყუდებულს
 და ამოფეთქდა ხავსზე ყვავილი.
 ვინ გინატრებდა, ბედკრულო,
 მშობელ
 ფიჭვნარივითა და არყნარივით?!
 ვინ გასძახოდა ზეცას უსიერს,
 წამოვედი და მოვალ, მოვალო?!

იქნებ სული ხარ,
 ლოდო ეულო,
 ხავსიანო და ყვავილოვანი?!
 იქნება ე მაგ ხავსის ყვავილში
 უტეხი სულის მითი გასრულდა?!
 იქნება შენთან მთავრდება კვალი
 კაცთა,
 სოფლიდან ღამით წასულთა?!

8

ლოდებს ჩიტები დააფრინდებო
 და მგალობლები აკვნესდებიან.
 მათი ფიორა ფრთების ბუმბული
 ამ გაზაფხულზეც აკვნებს სდებია.
 ამოიღებენ ხმებსაც ჩაგუდულს,
 წასრტრჩულებენ ნისლებს ანაკრფს.
 ყური მოუგდე
 გაქვავებულ სულთ,
 ჩიტების ენით მოლაბარავეთ.
 სად არის ფერი მიგდებულ ბაღის?!
 სად არის კლიტე დაბზულ კარების?!
 გაბრული ძვლების საღამურებში
 კვნესენ უდაბნოს შავი ქარები.

9

არ ჩაბმა ძველი კაკლის ფესვები,
 კაკლის კენწეროს მთვარე ანათებს.
 აღარ უგებენ ჩიტებს მგალობლებს
 აღარც მახეებს,
 არ კაცანათებს.
 მონატრებით კაცებს სოფელი,
 ღამით იღუმალ გზებით წასულთა.
 გაიღო კარი ახალ ფიჭვნარის,
 ლოდებად ქვეყის მითიც გასრულდა.
 წამოვიზგიზდა მწვანე სანთლები,
 გამჭრალა ზღვარი გაყოფილ ჭალის.
 ლოდებზე სულთა ცეცხლი ანთია
 და ზედ ჩრდილები იწვის ფიჭვნარის.

10

სულთა ძაფები განასკვულია
 ხავსის გრილ ჩრდილთან მსუნთქვე იაში.
 შავ ქარებს ფრთები ჩაუქეციათ
 ლოდში ჩაგუდულ სიმფონიაში.
 ყური მოუგდე,
 ძვერენ ზარები,

დაძინებოდა ელვის შანთებით.
 იშმუნებოდა ჩინჩმოღებული
 ლობებზე შერჩენილი ლანდები.
 სხვა რამე ლოცვას ნულა დაღადებ,
 კლდეებში საყდრებს ნულა გამოთხრი.
 ლოდებზე ღვივის ზღაპრის სამოთხე,
 ლოდებში ფეთქავს ბალი სამოთხის.

11

ჩაგუდულია ლოდებში ხმები,
 ხავსზე ყვავილი ელავს ნიათთან.
 არ ხედავ, ვარდისფერი ნისლები

ლოდებზე როგორ წამოფრიალოდა?
 მებაღე, ეროვნული
 ციურ ნაყადულებს ბიბლიოთეკა
 გადაასხურე ფიჭვნარს შეფებში
 ჩიტებო,
 ლეთიურ, ხმებს გამოსცემენ,
 ლოდებს ნისკარტით თუ შეეხებით.
 შორს ღრუბლებს ხევენ პირამიდები,
 ფარაონების ბედზე ნაგები.
 აქ კი, ფიჭვნარის ჩრდილებში წვანან
 ლოდები, სულთა სარკოფაგები.

მონოლოგი — კალიმა

1

კალიმა —
 ბერწი მიწა რუსეთის,
 კალიმა —
 ერთდროს მხარე მამონტთა.
 ეს მთვარე კი არ დაეშვა დაბლა, —
 ზეცას ყინულის ლოდი ჩამოტყდა.
 გაყინულია მიწაც და ცაცა,
 ზამთარ და ზაფხულ,
 ღღეც და ღამეცა,
 ეგერა, ღრუბელს რომ შეაფრინდა.
 ის სხვა ჩიტია,
 რამ გაამერცხლა?
 გაზაფხულიცა და ზაფხულიცა
 აქედან მარად გაპარულია.
 არ უმღერიათ აქ იადონებს,
 ყვავილთ საყრდენად აქ არ უვლიათ.
 მზემ ვერ იძალა, ვერ იზიმზიმა,
 მღერიათ:

„ამ თოვლს ვერ გამოღვევით“.

«Двенадцать месяцев зима,
 Остальное — лето».

2

გაყინულია მიწა ყელამდე
 და ფენა-ფენა გაროფილია.
 იმან არ იცის,
 სადღაც სამხრეთით
 მიწა რო მწვანე, და რო თბილია.
 კალიმა — ბერწი...
 კალიმა ცივი...

კატორღელების მხარე კალიმა.
 თოვლის მინდვრებზე არსად არა ჩანს
 დასათესი რამ,
 მოსამკალი რამ.
 ეგერ რომ ჭუჭია ხეა დაბალი,
 ასი წლისა,
 ხანდაზმულია,
 არ გათბობია მიწით ფესვები,
 ყინვის ქარებით გათამბულია.
 ჩაშრეტილია მიწის თილისმა,
 თოვლიან ქართა ასპარეზია.
 თბილი ღრუბელი არც მზესთან არის,
 თბილი ღრუბელი არც მთვარეზეა.

3

უკაცურიცა...
 უნადიროცა...
 უფრინველოცა...
 უმცენაროცა...
 ცაც უფერო და უელვაროცა,
 არა ისეთი, ჩვენი ცა როცა.
 მოწყვეტილია რუსეთის ხმელეთს,
 ნავსაყუდარი —
 მაგადანია.
 თუ ჩააღწიე ქვესკნელს —
 ოქროცა,
 აურაცხელი რამ მადანია.
 ვინაც ჩაწვდება, —
 ის მლიდარია,
 ვინც დაიუფლებს, —
 უძლეველია.
 ქვესკნელში, —
 მიწის ყველა ბარაქა,

ზემოთ მარტოდენ თოვლის ველია.
ვერ მოიცილა აქ კაცმა ფეხი,
ადგილის დედა აქ ვერ მონახა.
აქ რჩები, თუ ხარ ბორკილგაყრილი,
თუ ხელმწიფეთა მსჯავრის მონა ხარ.

4

არ ეყოთ ძალა იმპერატორებს,
ვერ ჩააღწიეს წიაღეულში.
რამდენი ჩაწვა ყინვის ლოდებში,
ძალაყინებით მიმორღვეულში.
ხალხი და ხალხი,
ხალხი ურიცხვი,
თორემ კალიმა ისე ბერწია.
ბორკილით უნდა მოსულიყავი,
აქაც აკვანი რომ დაგერწია.

5

და კალიმისკენ...
და კალიმისკენ...
კვლავ სტოლიბინის გრძელი ვაგონით.
მავთულხლართებში თუ გამოკეტავ,
იქნება შენი მონა-გამგონი.
მღაროები,
ოქროს ძიება,
ნახშირ-მადანის გამომტანები,
მშვიერ-მწყურვალნი,
სად არვის არ აქვს
იმედი ზეცის გამოდარების.
უნდა ააგო ელსადგურები,
უნდა აშენო ქალაქ-დაბეები.
თუ დაეუფლე ამ მიწის წიაღს,
გაძლიერდება ქვეყნის დამბეები.

6

შე საცოდაო,
შენ სად მიძვრები,
ქვისსამტებლოებს სადლა შორდები?!

ხომ არ გგონია მაგ ხოხვი-ხოხვით
შენს კარ-მიდამოს უახლურედმეფეზე?
ამოეფარე ქარ-ბუქის ტუმბლებში
და ვიბარე...

წადი...

გამორდი...

თოვლიან სტეპებს მიენდე მარტო,
გელობებოდა წინ ქარაშოტი.
გზას მიიკვლევდი მაინც ჯიუტად,
თავისუფლების ძინით დამთვრალი.
სად გაიქცევი?!
ვის გაიქცევი?!
დაგზრავს კალიმის თეთრი აფთარი.
არ შეუფოთდება შენზე ბადრაგი,
ძაღლებით ძებნას დაგიწყებს არვინ, —
იციან,
თვითონ შემობრუნდები,
ან სადმე თოვლში ჩაგმარხავს ქარი.

7

იმ ღამის ქარ-ბუქს კი გადაურჩი,
შვიდ დღეს გაუძელ შიმშილს და
წყურვილს,
თეთრ უდაბნოში იხეტიალე,
კაცის ხმას ვერსად მოჰკარი ყური.
თავისუფლების თოკებმა გზიდეს,
მამულის მთებზე გამობმულუბმა.
ძლივს მიითრევედი ფეხებს და
მაინც
არ აპირებდი გამობრუნებას.
თოვლის ბუნავში ღამეს ათევდი,
იძახდი:
„მომკალ, ჰა, მომკალი მანდ!“
ვერსად გაეჭეც,
ვერ გადალახე,
აქვს უმკაცრესი წესი კალიმას.
გამოგელია ძალა და ღონე,
სულს ვითოშავდა თეთრი სამეფო...
ისევ კატორღის ჭიშკარს მიაღებქ,
კაცო, ბეჩავო და ნაწამებო.

მონოლოგი — შენდობა

1

დაბურდულია ჩემი ძაფები,
გაღებულია ძაფის გორგალი.

4. „შნაობა“, № 4.

ჩაენდები ჩრდილოეთის ციალში
ნავიშვიშარი და ნაბორგვალი.
მორაგვეულია ჩემი სამეფო
თეთრი ყინულის ელვარ ზოდებით.

აქაცალეზულ ჩემივე ლანდზე
გამოფიტული მე დაეზეადებო.
ზამთრის ველებზე გაცვეთილია
ჩემი ჰანჯიცა და ქალამანიც.
ველარ ლოკავენ ჩემი ჭიბვები
ჩემი კლდეების მლამე ქვამარილს.

კოვ,
თეთრ ქარებში ვარ გახვეული,
დამხორცებია ზურგზე პერანგი.

სიზმრებში მარად შენთან ვიყავი,
მამულის ჭავშანს შენ გიკვერავდი.

2

წავალ,
წავევები საუკუნეთა,
დავიწყებათა ქარს და წვეკარამსა.
ეკუთვნის ბოლო ნავსაყუდარი
ყველა მწირსა და მაწანწალასაც.
მკერდზე დავიყრი სიბნელის ლოდებს,
და მივიძინებ დაბნულ კარებთან.
რა ვიცი, ჩემი საწყალი ლანდი
რად ცახცახებდა,
რად კანკალეზდა?

ეგებ სიბნელე სულაც არ არი,
ეგებ იქ სხვა მზე, სხვა სინათლეა?
იქნებ მწირ სულებს ჩირაღდანების
აუზებიდან სანთლებს ათლიან?
ეგებ იქ არი შვება მარადი,
იმ ლოდებს მიღმა დაბნულ კარებთან?
რა ვიცი, ჩემი საწყალი ლანდი
რად ცახცახებდა,
რად კანკალეზდა?

3

გადახვეწილი ჩამცხრალ ქარებთან
მე თან წავილვებ, რაც მიზიღია.
ეს ტალღა ახლა, მკერდს რომ მეზღება,
დაუნდობელი მეცხრე ზეირთია.
კი ამინთია მეც ცეცხლი ბნელში,
ზონთით ხელები მეც გამზინთვია.
დაქორწინდები ლამის წვეკარამთან,
ჩემი ტანჯვები ჩემი მზითვია.
ჩამოვარდნილი ბუდიდან ბელარტი
გულისფიცართან გამომიზრდია.
მე გამითბია შენი ფესვები,
როგორც მიწაზე თბება მზით ია.

შენს კლდეს რომ ზეთი ჭიქა ვეღებს
სინამდვილეს
ჩემი ნაზარდი ვარდის ზეთია.

ჩემს მძიმე ღრუბელს არ დაგიტოვებ,
მე თან წავილვებ, რაც მიზიღია.

4

ამ ღრუბლის ნახევს გიტოვებ მხოლოდ,
ჩრდილოეთის ცას გუშინ მოვხიე,
ზედ წაეაწერე მე ეგ სიტყვები
და ჩემი სული შიგ გამოვხიე.
ქარს ვატან...

მოვა და შეგაცხრება.
მოგაგნებს ქარი ქარამოტიცა.
მე შემინახავს აქ ყინულები,
ულმერთოდ ბეჭებგადაშოლტილსა.
თან ვერ წავილვებ მე ამ ლაღადისს,
სისხლით წარწერილს ღრუბლის
ნახევზე.

გადმოიქროლებს ჩემი ეტლიცა
შენს ყანებზე და შენს ვენახებზე.
და თუ ჩამცხარან,
და თუ ჩამხმარან,
ჩემი წვიმებით ფესვებს გავულობ.
ისე ვერ წავალ...
ვერ ამოვავსებ
ჩემს ჩაბნელებულ ბეჩავ საუფლოს.

5

ცეცხლს მივეც, ცეცხლსა,
შმაგ ქარიანსა,
შენი წერილი ფერფლად ვაქციე.
რა ცოდო-ბრალი გამომიგონე
და, შვილო, ზურგი რად შემაქციე?
ცეცხლს მივეც, ცეცხლსა
ბალღამიანი
სიტყვები შენი:

„ხალხის მტერიო...“ —
არ დარჩენოდა შთამომავლობას,
არ მოდებოდა საივერიოს.
ცეცხლს მივეც, ცეცხლსა:
„უარს ვამბობო
შენს შვილობაზე...“ —
ვაი, შავბედო!..
დაბუფე, ცეცხლო, შენ ეგ სიტყვები,
ხვალ მამებს სადმე არ შეაფეთო!
რა უმკაცრესი მერგო სსაქელი,

ეს რაა, რაიე მხრებზე დამაწვია
 ვფიქრობდი:
 „ნეტა კოცონზე გამსვა
 და სვემ ეს მსჯავრი მკერდზე დამაწვას“.

6

მე რა მტერი ვარ...
 ჩიტებს გიზრდიდი,
 ქიანჭველების ბუდე გიშენე.
 გახსოვს, მოზვერი რომ მოგიყვანე,
 ოქრო ბეწვა და თვალმოგიშერე.
 ნიაგის ფრთებით ციციანათელებს
 გაყრიდი ბინდში ჩითის პერანგზე.
 ზამთარში მზის სულს შემოგახვევდი
 და ცეცხლს გინთებდი მამის კერაზე.
 ქინჭრით ნასუსხარ წვივს გიგრილებდი,
 მე ვიამებდი ფუტკრის ნანესტარს.
 და ლეთიურ ფრთოსნებს შენზე
 ლოცვებით
 ვგზავნიდი ზენარ უზენაესთან.
 მე რა მტერი ვარ...
 ქიანჭველების
 ქალაქზე ზღაპრის გუდა ავივსე.
 მე სიყვარულის ბაღჩაში შენთვის
 ვრგავდი ვარდებს და ვრგავდი
 ნარგიზებს.

7

უარს ვამბობო...
 რაგინდ რაგვარი
 ვიყო,
 მამა ვარ მინც სისხლური.
 მე ის მეყოფა,
 სულ უმიზეზოდ
 რა ვარ დაცხლი და შერისხული.
 ამ უმაღლესი სასჯელის ღირსად
 შენ რად გამზადე?!
 შენ რად გამწირე?!
 უშენოდ როგორ გავგანებ სოფლის
 გზაჯვარედინებს და ბნელ
 გზაწერილებს?!
 უშენოდ ყლორტებს რაღა გამოშლის?!
 რა მზე ეყოფა ჩემი ხის კვირტებს?!
 რა მარტივლობის ძელზე გამაჯარ?!
 მამული სანთელს რაღადღა გვინთებს?!
 იქ.
 იქ.
 იქ

რაღა ზიდს მიადგები?!
 როგორ მიადწევ გალმა ნაკირთაშენ
 აღარ მეხლება გრძნეული ქარი
 მე წუთისოფლის ეულ აფრიდან.

8

იყო შეხლა და შემოხლა ბევრი,
 იყო მრავალჯერ ორი ბანაყი.
 მამა გამოღმა და შვილი გალმა,
 მძაფრი შეტევა და ლაპარაკი.
 იყო სასტიკი,
 დაუნდობელი.
 მამებს და შვილებს შორის ომიცა.
 შენ თვინიერი იყავი მუდამ
 ჩემი კიცხვისა და გაწყრომისას.
 მამაშვილური თუ გეჰქონდა დავა,
 არა გალმა და გამოღმა მზრიდან,
 არამედ ასე:
 „არ გამოცივდე!“
 „ნუ ახვალ, არ ჩამოვარდე ხიდან!“

 ტატის გულოსთვის მამაშვილები
 კლავდნენ ერთმანეთს შმაგი შეფენიც.

 ჩვენ კი მამულში ასე ცალცალკე
 სადა გვაქვს ზვარი დასაყრფელი?!

9

ქართლს რად უნდოდა ახლა სხვა ქირი,
 ბეჭებზე ზვავად გვაწევს ქორები.
 მე ვეწირები ღროის ქარიშხალს,
 ხის ნაფოტივით ღროს ვეწირები.
 დრო,
 დრო მრისხანე ითხოვს ზვარაყებს,
 აქერად ხვედრის მე ვარ რჩეული.
 შლეგი მძლავრების დამაოკებლად
 ტაძრის ბომონთან ვარ მიწვეული.
 მე ავმალდები,
 სისხლის შადრევანს
 ავკავაშავებ წმინდა სულეთში.
 ჩემი ღმილი ჩაიწერება
 ანგელოზების ღვთიურ სურებში.
 დრო,
 დრო დამადგამს გვირგვინს ეკლიანს
 და ეს ეკლები ვარდებს მოისხამს.
 მე ავმალდები,
 ბარეერები
 ჩემი ცის გზებზე მიიმსხვრ-მოიმსხვრა.

10

ღმერთმა შეგინდოს!
შენზე ვილოცებ
ამ საღამოდან იმ საღამომდის.
სოფლად სიკეთის ყველა ყვავილი
წმინდა ზეარაყის სისხლზე ამოდის.
მოვა, მოვა...
მოაღწევს შენთან
და აგიყვავებს ლამეს მთვარიანს.
ცეცხლს,

ცეცხლს მივეცი შენი სიტყვები
და ჩემს კოცონზე გადამდნარია.
შენც ზეარაყი ხარ დროის ბომონთან,
მამის ხმელ მკერდზე გამზადებული.
წუთისოფელში ყველა სიბავ
წარმავალია და ზღვარდებული.
კლდის მოთმინებით დაველოდები
ჩემს აღზევებას და აღტაცებას.
შენ ღვთაებისკენ თვალს თუ გააწვდენ,
მოგელანდება ჩემი ხატებაც.

11

მე ვიცი კარგად,
არ შეიძლება
ჩემი წამების ქვეყნად შენდობა,
წამოიქცევა ერის ბოძები,
შვილი მამას თუ აღარ ენდობა.
დაიწერება ეს ისტორიაც
და თაობები მკაცრად განსჯიან.
სულ მისხალ-მისხალ აიწონება,

რაც უმიზეზოდ მე მიტანჯია
მე, რა თქმა უნდა, აღარ უნდა
შენ როცა თვალი აგებდა
თოკებმაც იწნებ ხმა ამოიღონ,
სახრჩობელებად დაგრეხილებმა.
წაგვიოდება შენც აგონია,
როცა შეიცნობ ამ შავბედობას.
მე შენი სულის გაწმენდას ვლამობ,
ზენაარს მიტომ შევთხოვ შენდობას.

12

ღმერთმა შეგინდოს!
შენზე ვილოცებ,
ძალა არ მყოფნის, რომ არ შეგინდო.
და გვენის შენის ალები,
დაე, მე საწყალს შემომეკიდოს,
წავიღებ მე შენს უმანკო ცოდვებს,
უგუნურების წმინდა ზეარაყო.
ვინ აგიყვანა შენ სამსხვერპლოზე,
ყელს ვინ შეგაბა ეს ზანზალაი?!
მას ანათემა!..

შენს სულზე ლაფი
ჩემმა შენდობამ უნდა ჩარეცხოს.
მშვიდობით, შვილო,
მე ვევედრები
შენში ჩარჩენილ მზეს და მთვარესო.
განბანე სული მათ ელვარ შეუქში,
მე მჭერა შენში ნათლის მატება.

შენ ღვთაებისკენ თვალს თუ გააწვდენ,
მოგელანდება ჩემი ხატებაც.

ძველი მთავრის აღსასრული

მოთხრობა

დილაუთენია ნაცრისფერი ნისლი აწევს ჭერ კიდეგ მდუმარე, უკვე ლამპიონებჩამქრალ, ხმაურის მოლოდინში გარინდულ ქალაქს.

ერთ ძველ უბანში, ქვაფენილიანი ქუჩის ბოლოს, აგურის ორსართულიანი სახლი დგას. პირველი სართულის ერთოთახიან ბინაში, რომელიც ახალგაზრდა მწერალს, საბა ჩომაბაშვილს ეკუთვნის, თავ-თავიანთ სწოლებში ძუძუთა ბავშვსა და დედას ძინავთ. ქმრის ლოგინი კი ცარიელია.

ქვემოთ, სარდაფში სინათლე ანთია. მისი კედლები და შორკალული თაღები აგურითაა ამოშენებული. ათასწიერი ხარახურა აწყვეია თაროებზე და დგას გაუსაძლისი შპორის სუნი. შუაში, ჭერზე ჩამოკიდული უთაღფაქო ელემბტრონათურის ქვეშ, სკიბიდართ საეხე ბიდონზე და მონჯდრეულ კასრზე ოთხკუთხედად შეკრული ფიცრის დაფაა გადებული, რომლისთვისაც გაზეთი გადაუფარებიათ და ზედ ფურცლები, კალამი, საფერფლე, სიგარეტის კოლოფი და ასანთი დევს უწესრიგოდ. იქვე მიდგმულ სკამზე ზის ოჯახის თავკაცი და უცებ რომ ჰკითხოთ, რა გეჭიოა, მოსალოდნელია, სწორად ვერ გაპასუხოთ.

საბა თვითონაც ვერ გეტყვით, როდიდან ემართება ასე:

მოვა სამუშაოდან დაღლილი, გამო-

ფიტული. შევამს. ცოლს მიმხმარე არავინ ჰყავს და ბავშვის მოვლას შევლის გვიან ღამემდე. წერაზე ხომ ლაპარაკი ზედმეტია. სამუშაოდ რომ დავჯდეს, ცოტა ხანში პატარა ატირდება და მაინც უნდა მიატოვოს საქმე. მეუღლემ გააჩუმოს ჩვილიო, იტყვის ვინმე, მაგრამ საქმელი შიფდება იმ მამაძალს — უნდა გაუკეთო; ბოდიში და, ჩასვრილი ტანსაცმელიც ხომავ გასარეცხი; მანუქში თუ ჩასვამ, ისე ვაბმულად და ხმამიღლა ჩხავეის, მეზობლები წუხდებიან მაღლა და, რა ქნას ქალმა, როგორ არ დაუძახოს, თვა აიყვანეო. ყველაზე ძალიან ამას ვერ იტანს ახალგაზრდა კაცი — მოკალი და წერას ნუ შეაწყვეტინებ. თავიდან კი წამოენთება ხოლმე, მაგრამ რომ დაფიქრდება, ხედება, ისიც მართალია — ბავშვი რომ აიყვანოს, საქმეს როგორღა გააყეთებს?.. გვიან ღამით იძინებს დედა-შვილი. საბაც უკვე დაქანცულია და დადებს თუ არა ბალიშზე თავს, მკვდარივით ეძინება. მაგრამ შუალამე რომ გადავა, მაშინვე ეღვიძება. ვაახელს თვალებს და ისევ რეჟისორ უჩა აგიაშვილზე იწყებს ფიქრს. მეტე აღგება, ჩაიკვამს, ფეხისწვერებზე გამოიპარება ოთახიდან და სარდაფში ჩამოდის.

მწერალი სინათლეს აანთებს, თავისი ხელით მოწყობილ მაგიდას, მიუჯდება და უიმედოდ მიჩერდება მიმოფან-

ტულ, დაუსრულებელი მოთხოვნის ფურცლებს. ხომ საკუთარი თვალთ ნახა ის ამბავი. აკი თითოეულ წერილ-მანსაც კი იმასსოვრებდა საგულდაგულოდ და მერე ყველაფერს ზუსტად იგონებდა. რამდენჯერმე ხელახლა გაიარა ის საბედისწერო გზა... მაგრამ არა და არ გამოდის არაფერი. ჯიუტია და მიინც წერს. თუმცა ქვეცნობიერად გრძნობს, რომ რაღაც აკლია; ისეთი არაა, როგორც უნდა იყოს. კალამს გადადებს და ნაწერს კითხულობს.

საბა ჩომბახიშვილს სჯერა, რომ ნებისმიერ მოვლენასა თუ საგანს, რაც ჩვენს ცხოვრებაშია, შეესაბამება ერთადერთი ზუსტი ფრაზა, რომლის საპოვნელად დიდხანს უნდა ეწამო, დაკვირვება, გამოცდილება, ფანტაზია მოიშველიო, გრძნობა და გონება ერთმანეთს შეუთანხმო... რომ დაწერ, მერე კარგად უნდა აწონ-დაწონო, ათასნაირი კუთხიდან შეხედო შეთხზულს.

კითხვას, რომ დაიწყებს, ნელ-ნელა გამძაფრდება ბიღონში ჩასხმული სკიპიდარის სუნე, აეშლება ნერვები და ისედაც გაბოლილ სარდაფს კიდევ კვამლავს სიგარეტით. ვერაფერი დაუწერია წაკითხვის ღირსი, სიტყვიერი შესაბამისობა ვერ უპოვია იმ ამბავთან.

იმ გზას რომ გაივლის, ბოლო მომენტში, როცა მიწისქვეშა გადასასვლელთან მივა, დიდ განსხვავებას იპოვის ბოლომე თავის „მესა“ და რეცისორის ხასილას შორის და, რა არის ეს სხვაობა, ვერ გაუგია. არადა, მანამდე ისე დადის, ისე იტყირება აქეთ-იქით, რომ უჩა აგიაშვილადაა გადაქცეული. მაშ, რა მიჩერებსო, ბრაზობს საბა ჩომბახიშვილი, უფრო მძაფრად გრძნობს სკიპიდარისა და შშორის სუნს, მწერლობას მიტმანნილი ჰგონია საკუთარი თავი და, ეს სკიპიდარი რა ჯანდაბად მინდოდაო, გაუელეებს. წამოდგება. გაივლ-გამოივლის. თითქოს თავისი ძვლების ზრქილი ესმის და სიზმარში ნანახი, ენგინი მავთულებისაგან აწყობილი კაცი ახსენდება. ცარიელი ნერვებილა დარჩა, მეტი არაფერი. სივა-

რეტს ჩააქრობს, ისევ მაგადისთან ჯდება და თავიდან კითხულობს: „სიტყვიერი შესაბამისობა“ კი ყალბად ეჩვენება. როგორ უჩახი-რია, რამდენი ქალაღი გაუფუჭებია, ეს რა აბდაუბდა გამოსვლია, ფუჰ... ფურცლებს დაქმუჭნის და მიმოისვრის. კვლავ სიგარეტს მოუცილებს და სარდაფში დადის. ჩერდება. თითებში ჩარჩენილ ასანთის ნაწიწეს საფერფლებზე დაგადებს და კალამს მიაშტერდება. ერთხანს იმასაც იფიქრებს, ამაზე ხომ არ ვიყარო ჯავრიო. თუმცა არ ღირს...

დაახლოებით ერთი წლის წინ შეხვედა მთვრალ რეცისორ უჩა აგიაშვილს, პიესაზე უნდა ელაპარაკათ. თავიდანვე დააფიქსირა ახალგაზრდა მწერლის დაკვირვებულმა გონებამ მისი გამხდარი და მაღალი ფიგურა, ჩამოგრძელებული სახე — დაახლოებით იმგვარი, ამედო მოდილიანი რომ ხატავდა. მაშინაც შემოდგომა იყო და ხანშიშესულ რეცისორს საწვიმარი ლაბადა ეცვია თან ხელჯოხს ეყრდნობოდა სიარული-სას. მისი თვალების სიღრმეში თითქოს რაღაც იწვოდა, იფერფლებოდა. დიხსომა მთავრის (ასე ეძახიან შემოკლებით მთავარ რეცისორს) საუბრის მანერა: ხმადაბლა და მკაფიოდ გამოთქვამდა სიტყვებს. აკვიატებული ჰქონდა „გეთაყვა“. სულ ამას იმეორებდა ლაპარაკისას... ჰო, კიდევ აი, რა — ბატონი უჩა ყველაფრის შემჩნევას ცდილობდა ქუჩაში... საბა იგონებს მის სიტყვებს: „ჩემო საბა, მე ის მაწუხებს, რომ ყველაფერი თავიდან მექნებოდა დასაწყები... თუმცა რაღა მნიშვნელობა აქვს...“ და ის მწუხარე ხმაც ჩაესმის. ეს ყველაფერი და ბევრი სხვაც იცის... მაშ, რა ჯანდაბა ემართება?... ეს სკიპიდარი ჭკუიდან შემშლის!

ისიც სცადა, რამდენიმე ხნით გადაედო ეს ამბავი. მაგრამ ის შუაღუდი, როცა სიუჟეტი თავს ანებებდა, ძალიან მოკლე გამოდგა. რა კარგია, როცა თავს გადახდენილი არ გეშვება, ცნობიერებას გიტანჯავს, დაყინებით გთხოვს გაცოცხლებას და შენც მუშაობ... მაგრამ მთელი უბედურება მერე იწყე-

ბა, დომხალივით რომ აირევა ყველაფერი... მოკლავს შმორის სუნნი..

საბა ჩომახაშვილს მოულოდნელად გაახსენდება უნივერსიტეტში ნასწავლი და წარმოდგენს, თუ როგორ იფეთქებს მთა. მიწა იძვრის და ზანზარებს. ისმის გუგუნე. მწვერვალადან ამოჩქვფს ორთქლი, მერე ცივდება, ღრუბლებად იქცევა, გრივალევიტ იჭრება პაერში და სოკოსავით იშლება. განუწყვეტლივ ელავს და ჭექს. მოდის ცხელი ტალახის თქემი. კრატერიდან ამოიტყორცნება ვეება ლოდები, ქანების ნამტვრევები და გაავრვარებული ფერფლის მტვრი. ფერდობებზე ლავა დეშვება და ყველაფერს ბუგავს...

სწორედ ასე ამოაფრქვია თავისი განცდები ძველმა მთავარმა და იქნებ მისი შინაგანი ბუნების წარმოსახენად გამოდგეს წერის „ველკანური“ პრინციპი.

ჩავა სარდაფში. აანთებს სინათლეს. მიუჭდება საწერ მაგიდას. ფურცლები, კალამი, საფერფლე, სიგარეტი, ასანთი გამზადებული აქვს. ნათურა შუქს აფრქვევს. ცოვა. კედლები აგურისაა, ნესტიანი და შებოლილი. გაირინდება. ასეა ერთხანს. მერე გაქრება ეს მიწისქვეშა სათავსო. ვეღარ გრძნობს სკიპი-დაჩისა და შმორის სუნს. ვანიციდის შიშს სუფთა ფურცლის წინაშე. რადგან თოვლისფერი ქალაღლი მალავს შესაძლებლობას — ზედ კარგი ნაწარმოები დაიწეროს, ვენიალურს რომ თავი დაეანებოთ. დიდხანს დასცქერის ამ სითეთრეს. ცდილობს, გამოყოს და ილაღინოს ჯერ არავისგან ნახაბი იმ თხზულებობს სიტყვები, წინადადებები, მაგრამ ვერ ხედავს ვერაფერს... ამ დროს ხდება, რომ თვითონ კი აღარ წერს, ვილაც კარნახობს. იმას ხუთი შეგრძნებიდან არც ერთი არ გააჩნია, რალაცნაირად — იქნებ მეექვსე გრძნობით გადმოსცემს და რაც თვითონ უნდა, იმას აწერინებს. მოკლედ, საბა ჩომახაშვილი ინსტრუმენტი იმ უჩინარის ხელში.

ახალგაზრდა მწერალი ჩქარობს, ცდილობს მოასწროს ჩაწერა. ასე ზის დიდ-

ხანს, მოჯადოებულევიტ. მოკლავს უბი-ლაგი რომ მორჩება თვეს... ჩაწერა საბა ვერ იტყვის, როდის ხდება ეს — ისეა დაღლილი, თითქოს ღრმა ორმო მარტოდმარტო გაეთხაროს ქვა-ლორღი-ან მიწაში...

შემდეგ, დრო რომ გავა, სხვა თვალთ წაიკითხავს ნაწერს. თუ უჩინარს მართლა უკარნახია, ხომ კარგი; ხოლო თუ ეს მწერლის აღგზნებული გონების ფიქტია იყო, გაღიზიანდება და ცნობიერება ატყვდება მაშინ... ამიტომ დაკმუქნა ეს ყალბად ნაწერი ფურცლები... ერთხელაც იქნება, ისვრის აქედან ამ სკიპიღართ სავსე ბიდონს და დაუწყოს მერე ცოლმა, ამისთვის მინდოდა და იმისთვის მინდოდაო. კი, კი, ასე მოიქცევა...

მორჩა, ამაღამ ვერაფერს გააკეთებს. არადა, რა ქნას, რა დააძინებს ასე გაღიზიანებულს. აქ დარჩეს? არა, აღარ შეუძლია. სინათლეს ჩააქრობს და მალა ამაღალ აგურის კიბეს მიუყვება.

უკვე კარგად გათენებულია. ქვაფენილზე ჩაგრუხუნებული ავტომობილის ხმა მოვისმის. ნაგვის მანქანის ზარი წკრიალებს საღლაც. სინათლეს აუვსია ეზო, სახლი, ფიჭვის ხე და თავისი ფერი დაუბრუნებია ყველაფრისათვის. ტოტებზე ჩიტები სხედან და ჭიკჭიკებენ. შაშვიც მოფრინდა და თავისი ვალობა შეუერთა ფრთოსნებს.

არა, ახლა ნამდვილად ვერ დაიძინებს საბა. რალაც უნდა მოუხერხოს ამ ამბავს. ოთახში ფრთხილად შეიპარება, ტანსაცმელს გამოიცვლის და მალაზიიდან რძე, მაწონი და პური მოაქვს სახლში. თან გამალეებით ფიქრობს. გასვლისას რომ არ დაავიწყდეს, სიგარეტის კოლოფსა და ასანთს ჩაიდებს ჯიბეში და საკმელად ჯდება. პურს მოიჭრის, მაცივარს გამოაღებს. გუშინდელი ერობოკვერცხის ნარჩენია. გამოიღებს და შეექცევა. გამყიდველმა უთხრა, დაისვენე, შვილო, სამაჩიდან ამოღებულს ჰგავხარო. ვერა, ვერ მოისვენებს. თუნდაც მოინდომოს, ამბავი არ დაეხსენება. დიდი ხანია, რაც ასე ტანჯავს და ლამეებს თეთრად ათენებინებს.

ახალგაზრდა მწერალი ჭამას ამთავრებს და მტკიცე გადაწყვეტილებით გამოდის სახლიდან — ერთხელ კიდევ უნდა აღიდგინოს ყველაფერი და ხელახლა განვლოს ის გზა, რომელიც ძველ მთავართან ერთად გაიარა ერთი წლის წინ. თანაც ისე, რომ რეჟისორად გადაიქცეს, რამდენადაც ეს შესაძლებელია.

ბავშვი რომ არ უნახავს?.. შებრუნდება. ოთახში შეიხედავს. ისევ ძინავთ. თუ გვერდზე გადაბრუნებულა, პატარა ხელი ბუნჩულა ლოყის ქვეშ ამოუღია. უკვე დიდი ადამიანივით წევს ეს მამული. აყოცება, მაგრამ კურდღელივით ფრთხილი ძილი იცის და არ გაეღვიძოს. რაც მთავარია, რძე-მამონი მოუტანა. კარგია, რომ არ დაავიწყდა.

ჩომახაშვილთა ოჯახის თავკაცი სახლიდან გამოდის, გაივლის ეზოს, ჭიშკარს გააღებს, ქუჩაში გამოდის და ნელი ნაბიჯით დაუყვება ტროტუარს. უჩა აგიაშვილის სახლისკენ მიდის. იმ დღეს ძველმა მთავარმა თერთმეტი საათისთვის დაიბარა თავის სადარბაზოსთან.

რუსთაველის პროსპექტზე ჩასული ღამენათვეი ახალგაზრდა ოპერის ჩასახვევთან დადგმულ საათს შეხედავს. თუ დაეჭვრება, ათის ნახევარია. ჯერ ადრეა. დრო აქვს. სადმე დაქდება და დაელოდება. მისი სახლის მახლობლად ჯობს. შენობის უკან ბაღია და იქ დგას სკამები.

საბა ჩომახაშვილი ფეხით ჩაივლის გამზირს, მერე მიწისქვეშა გადასასვლელში ჩაეა, ცოტა ხანში მეორე მხარეს ამოვა, ერთ ვიწრო ქუჩაზე შეუხვევს, თითქმის ბოლომდე აივლის, ძველებური, ღია ნაცრისფერი სახლის უკან გავა და ბაღის მოზრეშილი ბილიკის გვერდით დადგმული სკამებიდან ერთ-ერთზე ჩამოჯდება. სიგარეტს მოუკიდებს და შემოდგომის აგონიით ფერ-შეცვლილ ფოთლებს შეათვალიერებს. ტოტებზე შამშვები დახტიან. გალობაც ისმის.

შეიძლება, ძველი მთავარი შამშად გადაიქცაო, იფიქრებს ახალგაზრდა

მწერალი. ეს უნდა გამოეყენებინა თბრობაში... ვითომ... *ქართული* ეს ხერხი შეიძლება იხმარებოდეს. მაგრამ ჩვენს საუკუნეში ისე დაიხვეწა ურთიერთობები, ადამიანმა იმდენი რამ აღმოაჩინა გარშემო და საკუთარ თავში, იმდენი ნახა და ჩაიდინა, ანუ ჩვენი რეალური ცხოვრება ისეთ მითად იქცა, ჯერ არავის რომ არ მოლანდებია ცისქვეშეთში და არ ღირს მოთხრობის გაყალბება.

საბა თვალებს დახუჭავს და ცდილობს, აღარ იფიქროს. ახლა გონება უნდა დასვენოს, რომ განზრახული კარგად შეასრულოს...

მწერალი მოულოდნელად იღვიძებს. მიიხედ-მოიხედავს. გამვლულს საათს ჰკითხავს.

თერთმეტი ხდება.

მას უცნაურად არ ეჩვენება, რომ ზუსტად გამოიღვიძა. ეტყობა, ჩომახაშვილის გონება ძილშიც იმასსოვრებს მნიშვნელოვანი ამბის დაწყების დროს. იგი ღგება და მიდის ძველი მთავრის სახლთან. ახლა უნდა დაივიწყოს, რომ თამაშობს (ნამდვილი მოთამაშეები არ თამაშობენ; ისინი თამაშით ცხოვრობენ).

მამ, ასე. დავიწყეთ ამინდით. ცა მოლრებლული იყო. წვრილად ცრიდა. ხეებს ფოთლები გაცვენოდა. ქუჩის ჩალრმავებულ ადგილებში რომ გუბეები იდგა, მათ ზედაპირზე წვეთების დაცემისას რგოლები კეთდებოდა და წრიულად იშლებოდა. სველი იყო ყველაფერი. მანქანების ნაირ-ნაირ ფერებს ირეკლავდა ასფალტი. საწვიმრებიანი მოქალაქეები დადიოდნენ, ზოგიერთს ქოლგა ეჭირა.

საბა სადარბაზოში შევიდა და კიბეზე გაჩერდა. ჭიბიდან ცხვარსახოცი ამოიღო და სველი თმა შეიმშრალა შეძლებისდაგვარად. კარის ზამბარა დაჭიმული იყო და რომ არ დაეკტილიყო, დაბლა რკინის ნაჭერი მიედოთ. სინათლე შემოდოდა გარედან. არ სციოდა. სიგარეტი მოიძია, მოუკიდა, გააბოლა. მერე საფოსტო ყუთებზე გვარები წა-

იკითხა და გაიგო, რომ ავიაშვილი მეორე სართულზე ცხოვრობდა.

შესასვლელის გასწვრივ შავი „ვოლგა“ გაჩერდა. ჩომახაშვილმა დაინახა მძღოლის თვითმკაცოფილი სახე. ეს კაცი თეატრში ახლად აღზევებულ მთავარ რეჟისორს, ბატონ იოსებს ატარებდა. სალონიდან შავ ლაბადასა და იმავე ფერის შლაპაში გამოწყობილი ქალი გადმოვიდა და კარი მიაჯახუნა. მანქანა წავიდა. შენობაში შემოსულმა ინტერესით შეხედა ახალგაზრდა კაცს. უჩა ავიაშვილის ცოლი იყო, მსახიობად მუშაობდა თეატრში. მწერალმა შენიშნა: უძინარი ღამისაგან დამოთლებულ თვალებს საღებავი ვერ უფარავდა. დიდხანს არ შეყოვნებულა, კიბე აიარა, მეორე სართულზე გაჩერდა. გასაღებს თუ ეძებდა ხელჩანთაში. მერე საკეტმა გაიჩხაკუნა და მისი ფეხსაცმელების პაკიპუკი მიწყდა.

საბას ქალის სიარული მოეწონა, ნაღდი ავაზაო, ვაიფიჭრა და ლოდინი განაგრძო. დიდხანს მოუწია ცდა. ხუთიექვსი სიგარეტი მიიწეო მონა. ესმოდა დაბმული ხმები. მერე რაღაც დაიმსხვრა. ამის მეტი არაფერი გაუგონია (ასევე მოახსენა გამოძიებელს).

ზემოთ, როგორც იქნა, კარი გაიღო და მიიკეტა. გამოსული კიბეს ჩამოუყვა.

საფეხურზე ჩამოქვდა დამწყები დრამატურგი ფეხზე წამოდგა...

აი, ახლაც ამ ადგილზე დგას ჩომახაშვილი. მან უნდა დაივიწყოს თავისი ვინაობა და ორმოცდათექვსმეტი წლის უჩა ავიაშვილად იქცეს, რომელმაც სულ ცოტა ხნის წინ მოღალატე მეუღლე ფარდით გაგუდა.

ბატონი გერონტი ჭიჭიძე ძველი იბერიელების ფსიქოლოგიაში ამჩნევს „პირქვე სულს“, რომელსაც „სტიქიონური ვნებათა ღელვა“ აბასიითებს; თუკი პირად ბედნიერებას კარგავდნენ, მათი სიყვარული სიძულვილად იქცეოდა და ანომალურ, არადამიანურ საქციელში ვლინდებოდა (ტაციტუსის მოთხრობა რადამისტსა და ზენობიაზე; აგრეთვე, მედემს მითი). საბა ჩომ-

ხაშვილის აზრით, შეუძლებელია, ჩიომე არ შემორჩენოდათ ექვსმეტი წელიწადი ქართველებს ამ მძვინვარეობისას. ყოველ შემთხვევაში მას ასეთად ესახება უჩა ავიაშვილის ნამოქმედარი...

მე ვარ ძველი მთავარი, ფიქრობს ახალგაზრდა მწერალი, აფორიაქებული ვარ, თუმცა ვცდილობ, გარეგნული სიმშვიდე შევიწარმოო. ჩამოვდივარ კიბეზე. ვხედავ ყმაწვილს, მოაჯირს რომ მიყრდნობია და მიღმის. ესე იგი მიცნობს. ნეტავ, რა უნდა?.. აა, პიესის განსახილველად ყოფილა მოსული...

საბას ახსოვს, რომ რეჟისორმა გაუღიმა, დაბნეული ჩანდა და სთხოვა, რომ მასთან ერთად გაესეირნა ქუჩაში. სადარბაზოდან გამოვიდნენ.

მწერალი შენობიდან გამოდის და ტროტუარს გაუყვება.

მე ვარ ძველი მთავარი, ნაფიქრს იმეორებს ჩომახაშვილი, დამწყებ დრამატურგთან ერთად მივუყვები ვიწრო ქუჩას. ვცდილობ, მშვიდად ვიყო. მით უფრო ძალიან ღელავს ჩემს სულში რაღაც ვარვარა, მრისხანე, პირველყოფილი, მოუთოკავი და აუხსნელი. უკან ვიყურები. მანქანა შემოუხვევს გვერდითი ქუჩიდან. ტაქსია. ეს ყმაწვილი რაღაცას მეუბნება. ვამეორებინებ და თან მაღლა ვიყურები. ტაქსის სარკმელებში მობუზულ მტრედებს ვხედავ. კი, წავიკითხე შენი პიესა, მაგრამ ჭერ ცოტა გავიაროთ მეოქი, ვეუბნები. მიწინაა, კიდევ ერთხელ ვნახო შენობა, სადაც ნახევარი სიცოცხლე გავატარე. გავდივართ ვრცელ მოედანზე. გავივლით მიწისქვეშა გადასასვლელს და ფეხით მოვუყვებით გამოხირს. ტროტუარი ხალხითაა გავსებული. მანქანების მდინარე მიდის ქუჩაში. ასფალტი სველია. ფილაქანიც. ვათვალისწინებ სახეებს. სახეებს... ვიყურები ქუჩის გადაღმა. იქაც ადამიანები. ადამიანები... ტროლიბუსი. ბიგელები. შიშველი ბებიები. სახლები. მოქალაქეები. პალმა. პალმები სურათების ვალერესთან. სველია. დიდი ქადრები. მანქანები. ვილაყას მივესალმე, თან ვაგუღიამე. დღეს

მამას ვნახავ. აუცილებლად. ვეძებ. არ ჩანს.

ახალგაზრდა მწერალი სურათების გალერეის წინ დგას და ერთი წლის წინანდელ ამბავს იხსენებს.

ძველ მთავარს პალმაზე რომ გაუშტერდა თვალი, ხოლო საბა სიგარეტს უკიდებდა, მათ წინ ნაცრისფერ ლაბადაში და ფეტრის შლაპაში გამოწყობილი, სახენაყავილარი თეატრის დირექტორი გაჩერდა, თვალბიცი კი ნაცრისფერი ჰქონდა (ალბათ, ქამელეონივით გარემოს შესაბამისად იცვლიდა ფერს, გაიფიქრა მწერალმა). ჩომახაშვილს კარგად ახსოვს ის დიალოგი — გველისა და მისგან მონუსხული პეკლის ურთიერთობა.

„გამარჯობა, უჩა!“

„აა... გაგიმარჯოთ, გეთაყვა“.

„როგორა ხარ?“

„გმადლობთ, გეთაყვა, კარგად. თქვენ როგორ გიკითხოთ?“

„რა მიჭირს... ეს ვინ გახლავს (საბაზე ჰკითხა)?“

„ნათესავია“.

„კეთილი... არც ახლა გჩერა?“

„რა?“

„მეუღლის ამბავი...“

„იგონებთ, გეთაყვა!“

„გავიგე, აგარაკზე ყოფილანი“

„შეუძლებელია, გეთაყვა... (ნაძალადევად გაიციან)“.

„ნამდვილად ვიცი!“

„წუხელ ბანკეტზე იყო, გეთაყვა!“

„ვითომ?“.. კარგი, მოვეშვათ ამას... ერთი ახალი ამბავიც ვიცი!“

„ბრძანეთ...“

„პიესას აღარ მოგცემენ დასადგმულად!“

„რატომ?“

„ასე გადაწყვიტეთ მე და ახალმა მთავარმა“.

„აღრე მე ვიყავი მთავარი...“

„შენ ლმობიერი მთავარი იყავი, ცდილობდი, ყვარებოდი მსახიობებს“.

„განა ეს ცუდია?“

„არა, მაგრამ ბატონი იოსები სულ სხვანაირად მოქმედებს!“

„მაინც?“

„მოვიდა. მიდგა. მოდგა. ზოგი ვალაბა. ზოგი დასაჯა. სტატუსი შეცვლილა ან მოქრთამა... ასე, რომ მსახიობებში ანგარება გაჩნდა და უგზო-უკვლოდ გაქრა შენგან ჩანერგილი სიყვარული და სიკეთე. და ახალ მთავარად აირჩიეს ის, ვისიც ეწინოდათ“.

„მერტა, ეს კარგია?“

„რატომაც არა?!.. შენ კიდევ ვერ ხედებო, სად შეცდი!“

„დიდი მადლობელი დავრჩებით, თუ მაგასაც ამიხსნით, გეთაყვა!“

„შენი ძალაუფლება დამოკიდებული იყო მსახიობების სიყვარულზე შენდამი... ამიტომ სუსტი იყო. ხოლო იმისი ძალაუფლება მსახიობების შიშზეა დამოკიდებული. ბატონი იოსების ძალაუფლების საყრდენი თვით მასშია. ამით გაჯობა!“

„თქვენ გგონიათ, შიში შეიქმს სიყვარულს?“

„ცხოვრებაში ასე ხდება!“

„ხდება, მაგრამ ცოტა ხნით. დრო რომ გავა, ყალბად შეფერილი საღებავები ჩამოერეცხებათ და ბუნებრივ ელფერს დაიბრუნებენ საგნები, მოვლენები, სულიერი ფასეულობები, თვით ადამიანები. აი, მაშინ გამოჩნდება, რომ მე მართალი ვყოფილვარ...“

„აბა, რას შეიქმს შიში?“

„ლანჩობას, დაბეზღებას, პირობუნობას, მთელი ერის გახრწნას და რა ვიცი, კიდევ რომელი ერთი ჩამოგითვალთ!.. თუმცა თქვენ ეს ჩემზე უკეთ იცით!“

„ასე გგონიათ?“

„ნუ მათქმევიწებთ, რატომ მგონია ასე!“

„ალბათ, მამა გაგახსენდა... საცოდავი, ძალიან ძვირფასი კაცი იყო!“

„ახლა, რას მირჩევთ, გეთაყვა (სევდიანი ლიმილით თქვა)?“

„წასვლა მოგიწევთ“.

„აა... სხვაგან ვიძუშაო?“ (ისევ ნაღვლიანად ჩაიციან).

„ვეჭვობ, ვერც სხვაგან იშოვო აღვილი!“

„რატომ, გეთაყვა?“

„არ დაგიშვებენ!“

„თუ მოვიწოდო, დუგლაძე ორივე ხელით ჩამეჭიდება“. (დუგლაძე სხვა თეატრის მთავარი რეჟისორი იყო).

„დუგლაძე იოსების მეგობარია. არა მგონია, მივიღოს!“

„აქ დარჩენას აღარ ვაპირებ, დამშვიდდით...“

„სწორადაც იქცევით, „გე-თაყ-ვა“!.. თქვენს ადგილზე მე თავს მოვიკლავდი!“

ამ სიტყვებზე ბატონი უჩას თანამოსაუბრე შეტრიალდა და წავიდა.

გზა განაგრძეს.

უჩა აგიაშვილმა ჰკითხა:

„მამა თუ გყავთ, გეთაყვა?“

„ღიახ“.

„რას აკეთებ?“

„ალბინისტია“.

„დაყვებით მთებში?“

„აღრე დაყვებოდით. ახლა მეგობრებთან ერთად დავდივარ“.

„მამას გაუფრთხილდით. ჩვენ ისინი ძალას ვეძღვევ“. (ჩაფიქრდა).

„ბატონო უჩა, თქვენ გყავთ მამა?“

„ექვსი წლისამ დავკარგე...“

„როგორ?“

სხვა შემთხვევაში დამწყები დრამატურგი ალბათ პასუხს ვერ მიიღებდა ამ შეკითხვაზე, მაგრამ, ეტყობა, იმ სიტუაციაში ძველ მთავარს განსჯის ძალა მოუღუწუნდა და მიუგო:

„რომ ვესაუბრებოდით, იმ კაცმა დააბეზლა“.

„რისთვის?“

„უკაცრავად, გეთაყვა, როგორ მოგმართოთ?“

„საბა“.

„პო, საბა... თქვენ ნიკოლო მაკიაველი თუ წიგნიკითხავთ?“

„მსჯელობანი“ — არა. „მთავარი“ — კი“.

„მამა იტალიურიდან თარგმნიდა მგ თხზულებებს. იმან დაასმინა, ჩვენთვის შეუფერებელ წიგნებს თარგმნისო და წაიყვანეს. ახლა, თუ დააკვირდით, მაკიაველის აზრები მითხრა, ოღონდ თავისად გაასაღა“.

„საიდან იცით?“

„რა?“

„რომ დააბეზლა“.

„არაფერი არ იმალეხარქო“.

„მე იმან გამაკვირვებინა“.

„რომ გორჩიათ, თანაც ჩემთან ერთად!“

„ეს ყველაფერი ბატონ იოსების ხრიკებია“.

„ახალი მთავარი რაღას გერჩით, ვერ გამიგია. ხომ ტოვებთ თეატრს?!“

„იოსები ვერასოდეს დადგამს ისეთ სპექტაკლს, ორმოცდაათ წარმოდგენას რომ გაუძლოს“.

„ვერც შექსპირს?“

„შექსპირს თავისი ტოლი შემოქმედი ჰქონდა, გეთაყვა“.

ხოლო უჩა აგიაშვილს ისეთი სპექტაკლები დაედგა თეატრში, მათ შორის შექსპირიც, ხუთას-ექვსას წარმოდგენას რომ გაუძღეს... თუმცა მაშინ მწერალს ამაზე არ უფიქრია, ძველი მთავრისა და იმ ქამელეონის ურთიერთობით იყო აღშფოთებული.

ამ საუბრისას ისევ აი, აქ — ნახატების საკომისიო მალაზიასთან მიდიოდნენ. იქვე ქუჩა ჩადიოდა, მანქანები უზვევდნენ პროსპექტიდან. რეჟისორი უკან იყურებოდა, მუზეუმისაკენ. ვილაცას თუ რაღაცას ეძებდა. თითქოს ყველაფერი უნდოდა დაენახა, აღექვა, გაეცნობიერებინა. ცოლი რომ მოგუდა ძველმა მთავარმა, იმხელა ფსიქოლოგიური დატვირთვა მიიღო, ბატონ იოსებთან ანგარიშის გასწორებაზე ვეღარც კი ფიქრობდა. ძველი იბერების ხასიათის იმ მონატეხმა, „პირქუში სული“ რომ ჰქვია, მხოლოდ მოღალატე მეთულის მოსაყვად იქმარა, სხვა შურისსაძიებლებს ვეღარ გადაწყდა.

მერე ქუჩა გადაიარეს, თეატრს მიუახლოვდნენ.

„თქვენ ხომ ჩომახაშვილი ეეე...“

დაიბნა ბატონი უჩა, ქუჩის გადაღმა, „სამწვადეს“ გაჰყურებდა.

საბა ვარო, უთხრა ახალგაზრდა მწერალმა.

„პო, ხომ მითხარით... მე ახლა თეატრში შევალ ცოტა ხნით, თქვენ გარეთ დამელოდეთ და მერე ვისაუბროთ იმ პიესაზე...“

ახლა, როცა თეატრის შესასვლელთან დგას ჩომბახაშვილი და იხსენებს რეჟისორის უცნაურ ღიმილს, ხედება, რომ ებოდიშებოდა მაშინ. იმ დღეს კი ეს ვერ გაიგო და ვაბარაზებულობა სიგარეტს მოუკიდა. ჭერ რამდენ ხანს მალოდინა, მერე ამდენი ვიარეთ და ხმა არ ამოუღია პიესაზე; ავდგები და წაველ და აღარც ვნახავო, ჯავრობდა საბა, მაგრამ მაინც უცდიდა.

დიღხანს რომ ელოდა, ეს ნამდვილად ახსოვს, მაგრამ კიდევ რაზე ფიქრობდა, ველარ მოუგონია. შემდეგი მოვლენებისაგან გამოწვეული სტრესი ისეთი ძლიერი იყო, რომ ეს ნამდვილად ამოუვარდა გონებიდან.

ახალგაზრდა მწერალს მოეჩვენება, რომ სკიპიდარის სუნი მოსდის საიდანაც და ღიზიანდება, კვლავ გაურბის უჩა აგიაშვილის ხასიათი. რა ქნას, ძალიან გადაიღალა. ახლა იმ „სამწვადეში“ გადაევა, ერთ ჭიქა არაყს გადაკრავს, ცოტა მოლონიერდება, თორემ ისე დაძაბულად უმუშავენს გონება, სულ ველარ ხედავს დღევანდელ მზიან ცას, იქვე ჩავლილ სამ ქალიშვილს, რომ მიესალმნენ და ისე იყო გართული თავისი ამბის აღდგენით, ვერ დაინახა და, მხოლოდ ახლა გაუღიმა საბასუბოდ, უკან რომ გამოიხედეს გოგონებმა. ერთი ძალიან მოეწონა. ზოგჯერ რუსთაველზე ისეთი ქალი ჩაივლის, ლამის მშვიერი მგელივით იმუტვლოო, სევდიანი ღიმილით ფიქრობს გამზირის მეორე მხარეს გადასული საბა ჩომბახაშვილი, მერე ლუდის სუნითა და სიგარეტის კვამლით გაელენთილ დარბაზში შედის და დახლიდარს არაყს სთხოვს. კონიაკი არ გირჩეენიაო, გაუღიმებს გამყიდველი — ნაცნობია, თორემ რას გამოუჩენდა. ფულს გადაიხდის და სეამს.

მწერალი ქუჩაში გამოდის. ბატონ უჩას გამოსვლამდე ჭერ კიდევ ადრეა. თეატრის ფსაადს ათვლიერებს, რომელსაც ქვაში გამოკვეთილი ნაირნაირი ბარელიეფები, ორიოდე ქანდაკება, მოზრდილი აიუნები და ფანჯრები ამშვენებს. ქვემოთ, შესასვლელში მა-

ღალი, ფართოფანჯრიანი ორჯა კარია. მისი თითოეული ფრთხილქვეშაი ორნამენტებითაა მოხუჭურთმებული; ხოლო იმ ადგილზე, სადაც საბელური უნდა იყოს, ბრინჯაოსაგან ჩამოსხმული, ფაფარგაშლილი ლომების თავებია, რომლებსაც კბილებში უჭირავთ რკინის რგოლები — სწორედ მათ უნდა მოკიდო ხელი შიგნით შესასვლელად. მარცხნივ კი ლითონის სამშვენივრებით შედუღებებული დიდი ქიშკარია — ამ გზით სატიერთო მანქანები მოძრაობენ.

საბა თეატრის თანამშრომლების შესასვლელ კართან დგას. აქ უცხო პართა შესვლა არ შეიძლება, აკრძალულია, ბატონო? რომც მოინდომოს, ეგერ, მაგიდასთან მქდარ მეკარეს უნდა გაეპაროს. თუმცა, რა უნდა შიგნით, იქ ხომ არ უნახავს ბატონი უჩა. ის წარმოიდგენს, თუ როგორ ეთხოვებოდა საყვარელ შენობას ძველი მთავარი...

იმ დღეს აგიაშვილი ვიღაც მსახიობთან ერთად გამოვიდა შენობიდან და უთხრა:

„დიღხანს ვალოდინეთ, გეთაყვა?.. აი, ჩორთმანას სალაპარაკო აქვს და...“

მწერალს ახსოვს რეჟისორის აყანკალებული ხელი, შუბლს რომ ისარესდა ნერვიული თითებით, თითქოს უამური აზრების წაშლა უნდა გონებიდანო.

ჩომბახაშვილი შესასვლელის მახლობლად დარჩა მაშინ და მოტოციკლზე ჩამოქდარ ავტონისპექტორს უუტრებდა, მსუქან ქალს რომ ელაზღანდარებოდა. იქით შავი „ვოლგა“ იდგა. შიგ მძღოლი იჭდა.

ძველი მთავარი საუბრისას ეცტებს იშველიებდა. შორიდან უფრო გამხდარი ჩანდა. თან ცდილობდა ქუჩაში ყველა და ყველაფერი შეემჩნია — სწორედ ამიტომ, ვერაფერს ვერ ხედავდა. ამავე დროს მშვიდად მოლაპარაკე ჩორთმანას უგდებდა ყურს, თანაც საბას ანიშნებდა, მოდიო. მოუბოდიშა, ყურადღებას ვერ გაქცევო.

ეს მართლა სასწაული თვისება ჰქონდა — უნდოდა ყველაფერი დაენახა. (ალბათ, ეთხოვებოდა მშობლიურ ქა-

ლაქს). ახლა ჩომახაშვილიც ცდის ამას და ვნახოთ, რა გამოვა: ქაღარი. ტელეფონის ჯიხური. ლაქადა სახე. თეატრი. ტროლეიბუსი. მავთულები. ხაღბი. ჩიტები. ამომრავებული ფეხსაცმელები. ღიმილი. შიშველი ტოტები. მზიანი ცა. კოცნა... ამას რა დაინახავს. ახლა მოინდომებს ყველაფრის ერთბაშად დანახვას: წინ მიმავალი რომ სიგარეტს უკიდებს, მის გვერდით ვიღაც ცხვირს იხოცავს. მიდის ავტობუსი, მოდის სამარშუტო ტაქსი. ხმაურობს გამზირი. ფრენენ ჩიტები... და ეს ყველაფერი ერთსა და იმავე დროს ხდება, წამში — ცხადია, ვერ დაინახავს.

მაშინ ძველმა მთავარმა უთხრა საბას, ჩვენთან ერთად იარეთო; შენობების მხრიდან ჩოროთმანა მოყვებოდა რეჟისორს, მწერალი ქუჩის მხრიდან ამოუდგა და ნელ-ნელა განაგრძეს გზა — ისევ ნახატების საკომისიო მალაზიასთან მიდიოდნენ და ჩომახაშვილი იმ კაცის გონებამახვილობით იყო აღფრთოვანებული, ვინც ასეთი შორეული ზედსახელი შეარქვეს მსახიობს — მართლაცდა, ჩოროთით დადიოდა...

ჩოროთმანა დაძაბული ყურადღებით ათვალისწინებდა ბატონ უჩას და ეუბნებოდა:

„...ცოდვია თქვენი წასვლა ჩვენი თეატრიდან“.

„რატომ, გეთყვია ახალ მთავართან იმუშავეთ...“

„უპ, მაგისი ყველას გვეშინია. შეგატყობს რამეს და გაგაბუნძულებს თეატრიდან. ბოლო-ბოლო ძალაც ერჩის, ვერც გალახავ. დონაურს უნდოდა, ეცემა, მთავარი როლი არ მისცა, მაგრამ ახლა საავადმყოფოში წევს ტვინის შერყევით... მე ის მიკვირს, რომ მსახიობებს არ უყვართ, მაგრამ არც სძულთ — წარმოგიდგენიათ, ბატონო უჩა?! მას კი არა, თეატრის დირექტორს ბრალდება ყველაფერი, თვითონ სუფთა გამოდის...“

„მეც მაგას მოგახსენებდით, გეთყვია“ — უხერხულად იღიმოდა ძველი მთავარი, თეატრისკენ იქცირებოდა სინანულით, სწრაფადვე ანაცვლებდა მზე-

რას და ტროლეიბუსის ბიველსაც კი — ლუბდა თვალს — წერილები და ელექტრონის ნაპერწკლები და ხოლმე წვეთებში.

„თქვენ უფრო კარგი ხასიათი გქონდათ...“

„მართლა მეუბნებით?“ — უნდოდ გაეღიმა რეჟისორს.

„ნამდვილად, ნამდვილად!“

„ეპ, ვტოვებ ყველაფერს...“

„ძნელია, ძალიან ძნელია... თეატრი ხომ თქვენთვის იგივე ცხოვრებაა. ამ შენობაში თქვენ თქვენს როლს წარმატებით თამაშობდით... უროლოდ დარჩენილ მსახიობზე საბრალო არაფერია ამქვეყნად...“

„ჩვენი როლები ბოლომდე უნდა ვითამაშოთ, ჩემო ჩოროთმან!“

„ასეა ეს... მართლა, ქალბატონი არიან ავად ხომ არ გყავთ?!“

„ააარა...“

„წუხელ ბანკეტზე არ ყოფილა და ვიფიქრეთ, ცუდად ხომ არააო!“

„არა, ჯანმრთელადაა. დღეს მოვა ალბათ“.

„შესვენება მთავრდება და გავიქცევი... ნახვამდის!“

„კარგად ბრძანდებოდეთ“. — თანამოსაუბრეს ხელი ჩამოართვა ძველ მთავარმა, მერე საბას გაუყარა მკლავში ხელი და გზა განაგრძეს. ხოლო მსახიობი უკან წავიდა. სურათების გალერეას რომ მიუახლოვდნენ, მწერალმა უკან გაიხედა — ჩოროთმანა „ვოლგაში“ ჯდებოდა.

„ბატონო უჩა, რა უნდათ თქვენგან?“ — ჰკითხა ჩომახაშვილმა.

„ეს საქმეს არ ეხება!“ — ცივად მიუღო ძველმა მთავარმა, — „მგეც არ იყოს, დავიღალე... სჯობს, თქვენს პირსაზე ვილაპარაკოთ, გეთყვია...“

„გისმენთ, პატივცემულო უჩა“.

„ძალიან მომეწონა თქვენი პიესა, თუმცა ამის დამდგმელი ცოტა მეგულება ჩვენში. არავის აღარ უნდა შენი სიმართლე. ყველა საყუთარ ჯამს ჩაპყურებს და ვინც არა, ის იტანჯება ყველაზე მეტად... ამ პიესას მე სიამოვნებით დავდგამდი, რადგან თქვენს პერ-

სონაეებს აქვთ ის მომხიბველობა, რაც ყოველ საღამოს როლის თამაშს მოანატრებს მსახიობებს“.

ამ დროს გაღერებას ეცდებოდითო, ახსენდება ახლა ამავე ადგილზე მიძველ დაძწეებ დრამატურგს და იმაზე ფიქრობს, თუ როგორ აღწეროს შენობის წინ, პარაპეტზე მორიგეობით აღმართულ ქვის სფეროებზე გამობშული მსხვილი ჯაჭვები, ბალმებსა და ყვავილებს რომ შემორტყმოდნენ ქუჩის მხრიდან.

„თქვენ მიდიხართ და ვინ მოკიდებს ხელს?“

„ეეპ, ჩემო ეეე...“

„საბა“.

„ჩემო საბა, მე ის მაწუხებს, რომ ყველაფერი თავიდან დასაწყები მექნებოდა... თუმცა რაღა მნიშვნელობა აქვს...“

„აღბათ, უნდა იბრძოლოთ...“

„საღლა მაქვს მაგის თავი... ამ ბოლო დროს რაღაც მახრჩობს... სულს მიხუთავს... მცხელა ძალიან... თავბრუს მებგვევა...“

„ცუდად ხომ არ ხართ?“

„არა... არა, გეთყვია... უბრალოდ, მომეჩვენა, რომ მამამ გაიარა აქ...“

„აქ?!“

„პო... მიწისქვეშა გადასასვლელში ჩავიდა... ახლა იქით ამოვა...“

საბა ჩომაბაშვილი იმ მიწისქვეშა გადასასვლელთან დგას. მაქსიმალური ყურადღებით ათვალერებს არე-მარეს და ცდილობს, წარმოიდგინოს უჩა აგიაშვილის სულიერი მდგომარეობა იმ მომენტში. კარგია, რომ ზუსტად გაიხსენა ძველი მთავრის უკანასკნელი სიტყვები, მისი ბოლოდროინდელი, საოცარი სიმშვიდე — აქეთ-იქით აღარ იყურებოდა, მტანჯველი მოლოდინით უცდიდა მამას...

ყველაზე მეტად ამ ადგილის წარმოსახვა უჭირდა ახალგაზრდა მწერალს. რაღაც განსხვავება არსებობდა მასა და რეჟისორს შორის და ეს უნდა მოესპო, დროებით მიევიწყებინა, რათა მილიანად ქცეულიყო ძველ მთავრად... არადა, გონების თვალთ კარგად წარმოი-

დგინა მისი სიკეთე, რაღვან თვითონაც შეეძლო კეთილი ყოფილიყო მისი მსახიობთან?.. არა, ნამდვილად ვერც შეეძლო არაფერი, იმ ქამელეონსა და ჩორთმანას მაინც გალახავდა... ესე იგი, რა გამოდის?...

...და მიხვდა საბა — თვითონ, უჩა აგიაშვილისაგან განსხვავებით, ძლიერი სიკეთე იყო; რაც სწამდა და უყვარდა, იმისთვის იბრძოლებდა კიდევ; იბრძოლებდა თუნდაც მომკვდარიყო...

მწერლის ადგინებულმა გონებამ ფილმის კინოკადრებივით დაატრიალა ადრე მომხდარი ამბავი, ოღონდ მანამდე ისიც წარმოიდგინა, რომ ულონო სიკეთე იყო და თვითონვე უკვირდა, როგორ შეეძლო ცოლის მოკვლა, თან იტანჯებოდა — ადამიანის სიცოცხლე რომ ხელჰყო — ეგებ ამიტომაც აღარ შერჩა ბრძოლის ეინი, რომ საყუთარ თავს ებრძოდა... ხოლო მეორეგვრივ, უჩა აგიაშვილს თეატრის გარეშე არ შეეძლო სიცოცხლე, ათასნაირი ხრიკებით მიატოვებინეს საყვარელი საქმე და საბოლოოდ რომ მიხვდა ამას — მაშინ, როცა ჩორთმანასთან ერთად გამოვიდა გარეთ — უკვე გარდაცვლილი იყო...

პროსპექტის გადაღმა, მიწისქვეშა გადასასვლელიდან ამოსული მამა ძალიან ცხადად, თითქოს ნათელში გაბეული დიანახა ძველმა მთავარმა; შავი თმა-წვერი, თაფლისფერი თვალები და შუბლზე მფეთქავი ლურჯი ძარღვეცი გაარჩია ამ სიშორიდან და „მამაო“, დაუძახა.

კაცს არ მოუხედავს, გზას განაგრძობდა — აღბათ, ვერ გაიგონა.

ბატონი უჩა უფრო ხმამაღლა შეეხმიანა მშობელს და რაკი ისევე ვერ გაიგონა, სწრაფად მჭროლავე მანქანებით გავსებული პროსპექტის სავალ ნაწილზე შევარდა, რათა მამა არ დაეკარგა მხედველობიდან და მალე წამოიწყოდა...

ახლა ნამდვილად კარგად დავწერ ჩემს მოთხრობასო, გაიფიქრა საავადმყოფოში გონსმოსულმა, დამტყრეულმა საბამ — თვითონაც ხომ ძველი მთავა-

რევით შეიჭრა მანქანების ნაკადში... ნუთუ სწორად მოიქცა?.. აუცილებელი არაა, მწერალმა თავისი გმირის საქციელი გაიმეოროს — ვთქვათ და, შენმა პერსონაჟმა ტყვია იყრა შუბლში, ამას ხომ ვერ შეძლებ?.. ანდა, რა უფლება ჰქონდა, პატარა თვა დაეობლებინა, უმამოდ დაეტოვებინა?!. შეცდა, მწარედ შეცდა საბა ჩომახაშვილი. კიდევ კარგი, რომ გადაჩნა...

...და მაინც, ლოგინში გაუნძრევლად მწოლიარე ახალგაზრდა მწერალი ხშირად ფიქრობს დაღუპულ რეჟისორზე. იმ დროს საკუთარ თავს ხედავს პალა-

ტის ღია ფანჯარაში, უჩა აგიაშვილად ქცეულს, — სადაცაა უჩა აგიაშვილის მეცხრე სართულიდან ქვემოთ მდებარე ხეებისაყენ, რომელთა ქვეშ ნათელში გახვეული მამა მიდის. თავს არ ანებებს ეს ჩვენება. კვლავ ადრინდელივით ან უფრო უარესად ტანჯავს ძველი მთავრის აღსასრული. ტკივილს ფიზიკურადაც გრძნობს, თითქოს ეს ამბავი კავკასიონის დიდი კლდე იყოს და თვითონ კი ამირანივით ზედ მიეჩაქვოს ვიღაცას — მფრინავი ყურში-ძაღლის გარეშე.

ლია სტურუა

სიმღერა

ჩემი სიმღერა,
ტირილის ბოლო ბგერა,
თალხი,
დარდისგან ვალეული ქალივით,
სულ ცოტა, სამი,
მაგრამ თავი თუ გაიგივა,
შვიდი ამღერებელი კაცის სამშობლო,
რომელიც ჯერ დაღუპული სახლივით
დგას,

მაგრამ ხმა თუ ამოიღო,
უსათუოდ, პირველი იქნება
და ისეთი გაფატრული,
აბრეშუმზე ფრჩხილი რომ ჩამოუსვა...
ახლა, ამ მყინვარწვერს
მეორე და მესამე ხმები ხომ ვერ
აჯობებენ

სუსხით და სიმაღლით
და სიტყბოს ჩააკვდებიან, ისე,
რომ ლეღვის ხეები გაეზრდებათ პირში
და ლურჯი ენების ფრიალით
გამოეკიდებიან
ცაში წასულ მთას, თავლს შეურევენ
ყინულში
თავმდაბალი მეორე და მესამე...

ხოლო მეშვიდე ხმას
ვერც წარმოვიდგენ და ვერც
გამოვიგონებ,
ჩემი ფანტაზია ვერ გაწვდება,
ვიოლინო თუ არ ჩამესახა ტანში
ბავშვის ნაცვლად,
საოპერო ხმების წვეტი
თუ არ გამეჩხიბა ყელში
წმინდა ფხასავით,
სობრანოს აღისფერი ვარდები
თუ არ დამეფინა ფეხქვეშ,
მაშინ მეშვიდე ხმის წვეროზე
გასისხლიანებული ჩიტები ჩამოაჭდებიან,
ყველა ჩვენგანის ცოდვები,
რომლებიც ტყბილ სიმღერას კი არ
მეტყვიან,
ჩონგურის ხვევრდოვანი მუცლიდან
ამოღებულს,
მყინვარწვერს ჩამამხოვენ პირში,
ამჯერად, ყოველგვარი თავლის გარეშე,
და თუ ამასაც გაუძელი,
მარტო ქალი კი აღარ ვიქნები უკვე,
არამედ შვიდი ამღერებელი კაცის
სამშობლო...

გამოცნალება

მახსოვს, ბავშვობაში,
ყოველი სექტემბრის ბოლოს
შაქარს ვყრიდი ხოლმე ნისლში,
როგორც რძეში,
რომ კატებს შეეჭამათ იგი,
მაგრამ ნისლს მისხალიც არ აკლდებოდა

და, მხოლოდ, ერთხელ,
როცა ისე ჩაკეტოდა ვიგრძენი თავი,
რომ ნისლის კედელს, კინალამ,
მუშტები დავეშინე,
თეთრი დღის ბოლოში
ცხენი გამოიკვია.

კერ შამჩემის სული მეგონა,
 მაგრამ მისმა სილაღემ
 და თავისუფლებამ დამაფიქრა —
 შამა საზიდრის ღონიერ ცხენში თუ
 ჩასახლდებოდა,
 მთელი სიცოცხლე ტვირთს რომ
 დააორევს...
 მაშინ, ვიფიქრე, იქნებ,
 ღმერთი გამომეცხადა, რომელიც
 სიზმარში
 დაბდაისლური ქართულით
 მელაპარაკებოდა
 და ალავერდის ტაძარში ცხოვრობდა,
 ხოლო ტაძარი ისე ვაედა
 ჩიშინ ცხენს,
 რომ სულ მიცვირდა, როგორ იდგა
 ერთსა და იმავე ადგილზე...
 მე მინდოდა რამე შეთქვა
 ამ მშვენიერი არსებისთვის,
 მაგრამ ისე უბრალოდ ხომ
 ვერ ვეტყვოდი,
 როგორც დედას და მეგობრებს
 ველაპარაკები
 და დავიწყე სიტყვების ძებნა
 და, რატომღაც, ძალიან მთავარი
 აღმოჩნდა
 როგორ ვყრი შაქარს ნისლში
 და რძელ ვაჭყევ უპატრონო
 კატებისთვის...
 ეს ვთქვი და თეთრი ცხენი

ისე შემოვიდა ჩემს შუბლში,
 თუ გულში, — ამხელას...
 შიგ ჩასახლებული ღმერთი
 რომ ნაკერებიც არ დაუდვიათ
 ჰრილობაზე
 მაგრამ სადაც სისხლი დაეწვეთა,
 ფერადი ბალები ამოვიდა:
 ჩემს იატაკზე, მეზობლის ქერზე,
 რომელსაც არაფერში არ ჰქირდება
 და არც იცის, როგორ მორწყას
 აყვავებული ქერი,
 ამიტომ ჩემზე დაბოღმილი
 ყველას არწმუნებს,
 რომ ჩვეულებრივი ინფარქტი
 დაემართა.
 როგორც შამჩემს
 და არავითარი გამოცხადება არ
 ყოფილა,
 რადგან მისი ღმერთი
 ნატანჯი კაცი კი არ არის,
 არამედ სალი და მზემოკიდებული
 მფრინავი არსება,
 რომელიც ცაში ცხოვრობს,
 ალავერდი კი მყარად დგას
 იმ ადგილას, სადაც ააშენეს
 და მეტი საქმე არა აქვს,
 ფეხი აიდგას თავის ზარებიან-
 ხატებიან-ღმერთიანად
 და ვილაც გოყის ტანში შევიდეს
 მისი ტვინის ვასანათებლად
 და გულის გასაგლეჯად...

ჩემს მეგობრებს

მოვერევი ჩემს თავს,
 როგორ არ მოვერევი,
 მოთმინება ვისწავლე ისეთი,
 კლდეს შემურდება პიტალოს...
 ვაპატიებ მათ, როგორ არ ვაპატიებ,
 შევიცოდებ, კიდევ,
 რადგან თავი და გული
 სადღაც დაეკარგათ ისე,
 ნიორი რომ გამოიფშუტება
 და გაიპარება გაზაფხულზე...
 მაგრამ ვრძელ ენებს აფრიალებენ
 დროშასაგით,
 რადგან მიამიტ ხალხს

გმირი ჰგონია
 დროშაში გაბვეული ადამიანი.
 დარდი ნუ გაქვთ, მეგობრებო,
 მიწაზეც რომ დამცენ,
 გაუძლებს ჩემი ხერხემალი,
 რომელსაც ციხე-კოშკის სიმაგრე აქვს,
 რადგან შიგ უამრავი
 სიკვდილმისჯილი ლექსია ჩატანებული,
 ეგ იყო, ფეხზე რომ მაყენებდა,
 რამდენჯერაც დავეცემოდი,
 და ფითრის ნაცვლად
 ვარდს მაფენდა პირისახეზე.
 ვარდის გადროშებაც ხომ შეიძლება,

მაგრამ მე გმირი არა ვარ,
პირიქით, როცა რომელიმე მაწანწალას
და წყალწალღებულს ქვეს ესვრიან,
ისინი მე მიფხაპნიან გულს,
რადგან ვერ მოვერიე ბოროტს,
სარკვეში ვერ ჩავახედე

და ვერ დავანახე,
რომ რაც არ უნდა წყალობა
და მიწა უფხვიერო, ზნობა
ვერასოდეს ვერ იყვავილებს
კატის და კაცის გამწირავი
და ჩაქოლვის მოწადინე
ადამიანის სული...

ახალი წელი

ყოველთვის ზღაპრის ენით
მელაპარაკებოდა ზამთარი
მარმარილოს თეთრი პირიდან
ამოისუნთქავდა ელვარე ქანდაკებებს,
დააყენებდა ქუჩაში, დაატარებდა
თეთრ ძაფებზე გამობმულებს...
მოდებებული თაფლის ნეტარებით,
ლოლუების შეჭარყინულით,
ფორთოხლების ცეცხლით
აწყვილებდა ჩემს ჯანს
მონუმენტურ ზამთართან.
მაგრამ ჯანი თანდათან
კევივით გაიწელა და გაილია,
ტკივილმა სუნები გაამძაფრა,
ელფერები,
წყლის წვეთი და პურის ნამცეცი
გამოეყო ვეებერთელა წყურვილს

და სიმამღრეს და ჩურჩულით გააბრუნა
ორატორების აშენებული
ხმამალაი სამყარო.
ამას თუ დავუმატებთ თაფლის წვეთს,
სულ პატარა ნუგეშს,
იმ დროს, როცა
გოზინაყის მდღლარე ოქრო
ჯოჯოხეთურ ბედნიერებას გვიახლოვებს,
ჩემი მონუმენტური ზამთარი
ისე პატარაედება და იხვეწება,
რომ მინის ჭიქაში ჩავდებულ
ვერცხლის კოვზი
უფრო ზამთარია ჩემთვის,
ვიდრე თოვლით დაფარული მთელი
ქალაქი...
ახალი წელი მოდის,
ბავშვები
ფორთოხლების კოცონებს აბტებიან...

სიპატარავის გამომართვინა

პატარაო, — ჩივიან,
ასე ჩიოდნენ აღრეც.
სიმცირე დიდი ჭირია, —
ამგვარი რამეც ჰკადრეს.

ამისი მსგავსი რა და რა
არ წამოცდებათ ახლაც;
მე თუ მკითხავენ, პატარას
ბევრი სიკეთე ახლავს:

მეტი აღერსი შეჰფერის,
მეტი ზრუნვა და გარჯა;
დაუგო დასაგებელი
ფერად-ფერადი ფარჩა;

სულ უნდა უღიმ-უცინო
და არ ეჩვენო მწყრალი,
და სხვაზე უწინ, უცილოდ
უნდა მიართვა წყალიც...

აცდეს ტანჯვა და გოლგოთა,
ყველა — მაინე და ფლიდი...
იყოს პატარა, ოღონდაც
საქმე აკეთოს დიდი.

იყოს პატარა, არ ვჩივი
(კალმის წვერზე ზის რითმა! —)
ოღონდ პატარის არჩივი
არ მიიტაცოს დიდმა...

ღამე როა და დღე როა —
გახლავთ სიკეთის ელჩი.
პატარა ლერწმის ლეროა,
ჩადგმული ჩიტის ყელში...

სათქმელი ბევრი მოგროვდა,
მე კი ერთს ვანთებ სანთელს:
იყოს პატარა, ოღონდაც
დიდი ქართველი ჰყავდეს!

ჩემი ღლაბუცა არავი,
მე ვიცი, რადაც ფასობს;
სამშობლოს სიპატარავე
სად გავიწილა, კაცო?!

ნადირ-ფრინგლიანს, მდელოვანს
გაარჩევ ათას ერში;
ერთწამა საქართველოა
მარადისობის ხელში..

• • •

ო, რა ნაზია ეგ შენი სევდა,
გულს მოუღობოდა თუნდაც უგულოს.
არ მოცილო ცრემლის სევდა,
ცოტა ხანს მაინც უნდა ვუყურო.
მაგ წამწამების სველი წიწვნარი
თუ დაუგლიათ ეშმაკ ჩიტუნებს? —

ვერ გადაიხზი მაინც სიმწარით,
ტკბილი ოცნება თუ გაგიმტყუნებს...
ვიცი, რწმენა რომ გადაიწურე
უცბად, ვარსკვლავნი როგორც
ქრებიან...
შენ რომ უძღვენი ნდობა სიცრუეს,

არც ერთ სიმართლეს არ ღიხებია!..
 მან ვერ იგუა აურზაური
 და ვერ მოგეპოვა გულდანდობილად;
 ვინც სიყვარულში ხიფათს ვაუბრის,
 სიყვარულისთვის როდი შობილა?!
 ო, ნუ იქნები მიუკარებო,
 წინ არის კიდევ სულ სხვა ცხოვრება;
 ცას მოწყვეტილი ის ვარსკვლავებიც
 ხომ აგრძელებენ უსაზღვროებას?!
 დაბრუნდებიან შენი ჩიტებიც,
 ფრთით მოგიტანენ ახალ სიმღერებს,
 მინდორიც ისევ მოიჩითება,

შენც ძველებურად ყელს მოიღერებ
 და დეგაფიწებს სხვა სურსათს...
 უწინ რო შეგხვდა ვიღაც ზოგანო...
 ხსოვნა როდია ლომის ბუნავი,
 რომ ერთხელ მაინც არ გამოგავო?!
 მე კი დავტოვებ ამ ლექსს
 საწინდრად, —
 დე; სულ მახსოვდეს ხვედრის სიმძიმე;
 ერთ დროს შენს გულში როგორ
 გაწვიმდა,
 მერე ჩემს ლექსში — გაღიწვიმე!..

საქართველო

მართალი გითხრათ, სასიკეთოდ არ შესახება,
 აშლილი როა საღერღელი მაგ შენ სახელთან,

სადაც ერთმანეთს ორი სიტყვა — ქარი და რთველი
 შეთვისებია სამუდამოდ სისხლბორცეულად
 და იმის ფრთებზე, არა მარტო ურიცხვი მტერი,
 საუკუნეთა ფალანგები მიმომსხვრეულან...

თვლა აღარა აქვთ ვითომ მოყვრებს — ჩხიკვის მაჰიდებს,
 ხელიდან ხელში ბავშვივით რო გაბურთავენ...
 და ამნაირად შეჩვეულხარ დასაბამიდან
 ხოტბასთან ერთად ძაგებასაც გაუთავებელს...

რა საჭიროა, თუ ღმერთი გწამთ, ნუ დამაფიცებთ,
 აქ ლიქნას ვხედავ, და ხიფათიც აქვე მეგულვის, —
 ასე, ყოველ წამს, ყოველ ჭურში, ყოველ ნაბიჯზე
 ენის წვერს რო ხარ, საყვარელო, დაკერებულნი...

გამოგიტყდებით, იღუმალი რადაც შიში მაქვს,
 რომ ვახსენებენ ნამეტნავად ახლა, ხშირ-ხშირად.

ნანა ბელქანიან

საითყენ მიხმობს საოცარი ხმა,
 ყელს ამომსკდარი მართლა ჩქერივით!
 იქნება კოლხი ამორძალი ხარ
 პონტოს ლელვის უამს გადარჩენილი?!

რა ტყვიელია შეზავებული
 მაგ უსაშველო დიდოვ ნანაში?
 სიცოცხლე მქონდა შეზარებული
 და ისიც ვახდა უფრო ლამაზი.

დიდოვ ნანაო... ირმებს ახელებ,
რად გიკვირს, კაცს რო ერუანტელს
ჰგვირიდე?!
ცრემლს ართავს ისეც შენი სახელი,
ღრუბლის დაწურვა რად უნდა კიდევ?!

საშველს ოცნებით მაინც მიაგნებს,
თუ იმ ოცნებას უდგას ვეჟაკი;
მივენდოთ ქუჩის ციხე-სიმაგრეს
და ასი წელი გაძლოთ ალყაში...

დიდოვ ნანაო... ირმებს ახელებ,
არც დაუტდიან მყვირალობის ემს...

დაწუდომაზე აქვს ჩონგურს ძარღვები,
ცეცხლის კიდებად ვინ გეგვირუქებს?

ვარ ჩავარდნილი მე ამ ლადარში,
აღბათ ამიტომ ქვეყნად მოვედო;
ქართლი სიმღერით ბევრჯერ გადაარჩა,
გადარჩეს მისი ერთი პოეტიც!..

მაგრამ თუ როსმე ამ ხმამ გამწირა,
დე, პონტოს ქარმა ფერფლად
გამფინოს...

მღერი — კოლხეთის ქალი სკვამცირა
და მეც ვბუტბუტებ: გოლუიფიროს!..

პარ ჩაძირული თქვენს სიყვარულში

არ ავიწყდება გულს არტანუჯი,
არც საინგილო არ ავიწყდება,
ამდენ სინანულს თუ გადავუტრჩი,
აღარც იმედი გადამიწყდება...

თქვენც ხომ იწვოდით რუსთაველის
მზით?

თქვენც ხომ დავითის სიტყვა
მოგესმათ?

ისიც კი კმარა უკვდავებისთვის,
საქართველო რომ გერქვათ ოდესდაც!..

მიმოგონებას ვერვის დაუშლი,
და სისბოთაგანი, და ხორცთაგანი —
ჩაძირული ვარ თქვენს სიყვარულში,
ეით ბაზალეთში — ოქროს აკვანი!..

ფარნავაზი

არმაზიც ერქვა და ფარნავაზიც,
ოდეს მწყალობლად ამომზიანდა,
თან მხარზე ეჭდა ბედი-გავაზი —
კეთილი მაცნე ქართლოსიასთა.

პირველყოელისა გულითა მართლით
მხარე ყოველი მოზღუდნა ქართლის
და გაოხრებულ სამწყსოს უშენარს
კვალში ჩაუდგა, დროზე უშველა.

ფრილოსაებრ ციხე-გოდოლი
ამრავლა, ვითა ზეზე ფოთოლი.
მიიძხრო, ვინც კი ჰყავდა მეზობლად,
რომ თავის სოფლებს მშვიდად
ესოფლიათ.

არმაზი იმ კერპს სახელად მისცა,
რომელიც თავად აავო მცხეთას.
ძალა და ნიჭი ფარნავაზისა
ყველა ორგულს და მომზღუდურს ემცხეთა.

მოსწორდა ყველა ნარვალ-ლადონი,
გზაც სწორი ედო სანთელს და საცმელს.
მაგრამ იდუმალ გრძნობდა ბატონი,
რომ უფრო დიდი ელოდა საქმე.

უტრიალებდა ერთ ფიქრს დღედაღამ,
რასაც მეფობა მისი ედალა,
რომ ქართლსა შინა ქართულზე ქარბად
ბერძნულ-სპარსული სწუწვიდნენ
შარბათს...

ენა ყოველისმძლედ რომ შეიქმს
უძლურს,
ახსნა არ ხამდა ამის, ფარნავაზს.
იგი ვაზსა ჰგავს ტკბილად დაბუნძლულს,
და მეფემ ხელი დააფარნა ვაზს!..

მისცა გზა ფართო და სარბიელი,
ენამაც ღარი მიუშვა ნუგბარს!..

განწყობილება

დღეს ისე მინდა დაეწერო ლექსი,
ცხენზე შემადგოს სიტყვის ფერებამ;
რომც იყოს იგი ნაპოვნი ლექსში,
ჩემ ხელში მაინც იტყისფერებდა!..

დღეს ისე მინდა, თუნდ ერთი პწკარი
ცერზე დავისვა მიმინოსავით,
ჩამოვხსნა ზეცის შევიღივე კარი,
ჩამომრჩეს ყველა გვირგვინოსანი!..

დღეს ისე მინდა შენთან, შურჩევე,
აბურღულია თუმც ძაფი მორგვის...
სიძულვილისთვის არ ვემდური ბედს,
იგივე ბედი სიყვარულს მომგვრის!

არწივის მართვეს გინგლი აქვს რბილი,
თორემ, მას სისხლი აქვს ნაკლები!
გინგლი რბილია!

ოღონდაც ენას არ გაუჭირდეს,
არ გახდეს ფერხთა უცხოთა მტვერი,
თორემ, მახვილი რაც გინდ უჭირდეს,
განწირულია უენოდ ერი.

მერმე განავრცო და დააფუძნა
ქართველთა შორის ენა ქართული;
წიგნი ქართული ქართველმა ფურცლა
და იყო უფრო წელგამართული.

დაუდგა ენას თავის ამინდი,
როგორც ოცნება ღამის მეხრისა...
მეფე ფარნავაზს მართო ამითი
გადაბდილი აქვს ვალი ქვეყნისა.

მცირე მანძილი დამრჩა ჭირხლამდე,
ვერ შემოსძახებ მუდამ ჰერიოს;
დღეს ისე მინდა ყველა მიყვარდეს,
თუგინდ ყველაში მტერიც ერიოს!..

დღეს ისე მინდა შორს გაქროლება,
მთებს შევაფხრიწო ნისლის პორფირი,
ახალი ჭურის მოვჭრა მონეტა
და შიგ ჩემივე ჩაგხვა პროფილი!..

მიოქმა და მოოქმა ახლა არ იყოს,
თუ გულუბრყვილოდ ცეარსაც ვუღიმი...
დღეს ისე მინდა ყველამ გამიგოს,
ვითომ გაზაფხულს წასკდა ქუხილი!..

ნიშნის მოგაზით

როცა გაგიხსენ გული ალალი,
რაც მაწერიანებს მართალ სტრიქონებს,
ზღაპარიო სუყველაფერი, —
შენ მიპასუხე და...
ჩამიჭროლე...

რა საჭიროა დაეიდარაბა,
დე, აგრე იყოს,
შენ პირს შაქარი:

ჭირი იქა და ლბინი აქო, —
ასე თავდება ყველა ზღაპარი.

ზღაპარიო...

ალარ ვინაღვლებ,

თუნდ ამიტებო ბრძოლა კაპასი;
ოღონდ, ძვირფასო, ჩვენი ამბავიც
ისე დამთავრდეს, როგორც ზღაპარში...

პოეტსა და მთარგმნელს გიგლა სარიშვილს დიპლომის 50 წელი შეუსრულდა. ქვემოთ „მნათობის“ კოლექტივი და სარედაქციო კოლეგია ულოცავს ამ ღირსშესანიშნავ თარიღს და უსურვებს შემოქმედებით წარმატებებს.

წამოქაზილი

შენ, ზეციერო
 ზეძლიერო, ეგებ მოხვიდე
და დამირწყულო ეს უდაბნო —
 ტვინი მხურვალი...
ცით გარდამოდი, მეუფეო,
 გარდამომხედე,
რამეთუ არ არს აქ — მიწაზე
 ჩემი მკურნალოც...

ხსოვნა შემოიჩა, ვით სიმძიმელი,
და დაღლილ სულის ნავთსაყუდარი...
დღე იყო მშვიდი ბავშვის ძილივით
და უცხო სიზმრით ნასათუთარი.

მაგრამ რაც იყო — ვერაფერს ვადრი,
რაც იყო...
 იყო...
 ახლა შორს არი...
და...
 დილა იყო აკვანი — ვარდი,
საღამო იყო კუბო — შროშანი.

სასახლის კველ ნანგრევთან

ქართველი
წიგლისწერების
კავშირი

რა ლამაზია ეს ნანგრევი... ფერშემოსილი
ფოთოლთა სევდით შემოდგომის და ქართა ქროლვით,
რა ბედნიერი მოწყენისთვის იყო მოცლილი
სასახლე,

აბლა რომლის ნანგრევს დაჰყივის ქორი...

აქ მოიბოვეს ქვეყნის ყველა მოსაპოვნელი.
დარონინებდა აქ მრავალი ქალი — ფერია...
რა მზიარულად მშვენიერი იყო ყოველი
და აწ ყოველი რა მწუხარედ მშვენიერია.

• • •

ხსოვნა,

ბავშვობა,

ღარიბი კერა,

ამოქსოვილი საბანზე ვარდი.

გულსუსტი ლამაზი.

ჩემს ხალათს კერავს

კედელზე დედის ძვირფასი ლანდი.

• • •

არცა ამ ღამით,

არცა იმ დღით...

არც სითამამით,

არცა სიმორცხვით...

თუ მოგიკვდები —

არა სიკვდილით,

არამედ —

მხოლოდ ცუდი სიცოცხლით.

• • •

თენდება, უნ იხვე გინთია სანთელი.

აზრები ნათრევი...

თვალეები — ნათევი.

მიდი, რას ფიქრობ, —

დაწეკ, დაიძინე!

შვილი არა გყავს? —

ლეკვი ჩაიწვინე.

ბედი არა გაქვს? —

მწარედ ჩაიციწე!

• • •

აქ იმედებს ჰქონდათ ფრთები
ჩემი სამყოფი.
გაზაფხული მოდიოდა ტყეების მხრიდან
და მინდვრებზე იებს ლოკავდა.
იესებოდნენ წითელი მზით შუადღეები
შეჩვეულები შეღამების ამომშრალ თვალებს
დატკეპნილებს ღამეების ხელისგულებით.
და როცა მთვარე ღრუბლის კრავებს ერეკებოდა,
ვერ მოვეუსწარი შენს მოლოდინს — ჩამომჭდარს ქვაზე,
ვერ დავაყფევი სიყვარული სიზმრების მხრიდან.

• • •

ჩვენს სურვილებს, როგორც ნაპირებს,
გაზაფხულები აჭრელებენ თეთრი იებით...
ნაპირებსაც თუ ეთქმით რამე,
წყალდიდობისას
ერთმანეთს ხმის ვერც კი აწვდენენ.

• • •

როცა წყალზე ავ ანგელოსს ერევა რელი.
როცა მთვარეც იმდენია,
რამდენიც გუბე.
და სიზმრები უკუღმართი გზებით დადიან...
ალარ ვინმრევი,
რომ ჩრდილებმა არ იცახცახონ.

• • •

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ჩვენ ქარები აღარ გვარხევენ...
 რადგან ჩვენ ჩვენს ოთხ კედელში გამოკეტილებს
 გაზაფხულის იმედიც გვეოფნის,
 გახსენებებმა
 ბანი რომ არ აგვიტალახონ.

• • •

სუნთქვაშეკრულ სახურაფებზე ეცემა წვიმა.
 ის არაფერზე არა ჰყვება,
 არც სიყვარულზე..
 არც ვნებაზე და არც იმაზე,
 თუ როგორ მიჰყავთ ერთმანეთისკენ ჩვენი ხელები
 ვიწრო ქუჩებზე გადამჯდარ ქარებს.
 მახსოვხარ, როცა..
 თავის სამყოფი აღარა აქვთ საგნები ჩრდილებს.

— — —

დ ე ვ ე ა

მთარგმნელისაბაძე

ვაშლიანი კუბელი მწერლის ადგილ კარენტეირის შემოქმედებაში მოთხრობა „დევენა“ სრულიად განსაკუთრებული მოვლენაა. იგი დღემდე იპყრობს არა მარტო მკითხველთა და ლიტერატურის კრიტიკოსთა, არამედ ზელოვების სულ სხვა ზღერაში მოღვაწეთა ყურადღებას.

ეს ნაწარმოები უჩვეულოა თავის სტრუქტურით, მხატვრული სტილით, თემოთაც. მოთხრობის პრობლემატიკა ახლაც ისევე მნიშვნელოვანია, როგორც ამ შორეულ ხანაში, როდესაც ესხმებ, და როგორც მაშინ, როცა ავტორი მას წერდა.

„დევენა“ ადგილ კარენტეირმა დაახლოვდა 1965 წელს ვენესუელაში, სადაც ემიგრაციაში ცხოვრობდა (1946 წლიდან 1969 წლამდე კუბის რევოლუციის გამარჯვების შემდეგ მწერალი სამშობლოში დაბრუნდა). მოთხრობა კი გაცილებით უფრო ადრე, ოციაწლიანი წლებში ჩაიფიქრა. ეს ის დროა, როცა კუბაში გენერალ ხერარდო მარტის რეჟიმული რევოლუციის შედეგად, ადგილ კარენტეირი, სხვა პროგრესულ მწერლებთან და ზელოვების მოღვაწეებთან ერთად, მხარში ედგა ღრმა იატაკქვეშეთში მებრძოლ პროგრესულ ძალებს. მისი თანხმობით დაარსებული ჟურნალი, რომელშიც ლათინური ამერიკისა და ესპანეთის უდიდესი მწერლები თანაშრომლობდნენ, ამ რთულ დროს დემოკრატიული და პატრიოტული იდეების მქადაგებელ რუბროსად იქცა.

მაგრამ პროგრესული ძალების გვერდით კუბაში მოქმედებდნენ მხალის რეჟიმული რევოლუციის წინააღმდეგ მებრძოლი სხვადასხვა ტიპის ულტრა-მემარცხენე, ანარქისტული, ნაციონალისტური და ა. შ. დაჯგუფებები, რომლებიც მოხერხებულად იყენებდნენ არქაიკო-კლასიკურ ჟღერად და ლოზუნგებს, უარს ავანტურისათვის აქრებდნენ ახალგაზრდობას, მიმართავდნენ ტერორს და დემოკრატიული და მუმანიტარული პრინციპებისათვის ბრძოლის ნაღბით ფარავდნენ პოლიტიკურ მოთამაშეთა მკინიციებს.

მოთხრობა „დევენის“ მთავარი გმირი ამ რთული, წინააღმდეგობებით აღსავსე დროის მსხვერპლია. „რევოლუციური ფრანკილიზმი“ ადგენებულ ახალგაზრდა კაცს ალბათ გულწრფელი და კეთილშობილური მიზნები ამოძრავებდა — ყველას როდი შეუძლია დროულად გაერკვეს პოლიტიკური დემაგოგიის დაბრინივებაში — და მწერალიც პირდაპირ არ ადანაშაულებს მას, თუმცა უღმობლად აწიშვლებს მის დიფორმირებულ შინაგან სამყაროს.

„დევენის“ ლათინური ამერიკის მხატვრული პროზის ნოვატორული ნაწარმოებია. მწერლის ჩანაფიქრით, ის არის „განსაკუთრებული მუსიკალური ფორმის ძიება. მოთხრობის სიუჟეტს მარშონიულად ერწყმის ბეთოვენის შესანიშნავი სიმფონიის შესრულება, რომელსაც ნაწარმოების კითხვისას თითქმის ვისმენთ მოკმედ პირთა ამბავთან ერთად. სიმფონიის ყველადაც მსუქლავს მთავარი გმირის სულიერ მდგომარეობას.

მუსიკაში ზარკვეული მკითხველი იმასაც შეამჩნევს, რომ მოთხრობის სტრუქტურა სინატის აგებულებას ეხადგება. ადგილ კარენტეირი — ავტორიტეტული მუსიკომოცოდნე და არქიტექტურაში შესანიშნავად გაცნობიერებული ხელოვანი — ერთერთ ანტირაციული ამბობდა: „ბევრი მწერლის შეედომია ისაა, რომ მისი თეთრი ფურცლების სამყაროში იკეტებოდა და არ ძალუძთ ნაწერის ტყვეობიდან თავის დაღწევა. ჩემი აზრით, ზელოვების დარგებში განსწავლულობა უადრესად სასარგებლოა მწერლისათვის. დარწმუნებული ვარ,

ბერა შერაბს არ ჰყოფნის მუსიკალური კომპოზიციის ცოდნა, თუმცა თავისი უჩვეუ-
რობით, მუსიკალური ფორმის ადგილი, ბერაწერით, ნაწილთა მოწყობისა და სხვადასხვა
კალური ნაწარმოები ძალიან მკაცრ ლიტერატურული თხზულებების სტრუქტურაში წყვეტს
სებაზე დაურღწობით, „დღევანე“ შევსებულ განმეორებით. რაღაც ასეთი, რასაც შემა-
ძლია ვუწოდო პაროზში მუსიკალური ფორმა — ხანდა, მგონია, რომ ხიშტობის სტრუქ-
ტურულ კონსტრუქციებზე დაფიქრება, დაკვირვება მუსიკალურ დრამაზე (თუ კარგადია ად-
ბუდი), შეიძლება შერაბს მომავალი ლიტერატურული ნაწარმოებების სტრუქტურის გა-
ზრებაში დაეხმაროს“.

მხატვრული პაროზის დიდოსტატის ადგილი ყარაგეტიანის ქმნილება „დღევან“ შერაბის
მშობლურ ენაზე ლიტერატურისა და მუსიკის გასაოცრად თანმიმდევრულ კონტრაპუნქტს ჰქმნის.
თარგმნილი კი, მით უმეტეს შუამავალი ენიდან, რა თქმა უნდა, დღეის შორეულ ექოდან
თუ აღიქმება.

Sinfonia Eroica, composta per festeggiare il
covenire di un grand'Uomo dedicata a Sua
Alterra Setenissima il Principe di Lebkowitz
daluigi van Beethoven, op. 55. № III della
sifonie...!

კარმა გაიქაბინა და კაცს თვალსა და ხელ-
შუა გაუტრო ამ ერთი ფრაზით აღბრუნო აღ-
ტყუბა და ბავშვური სიამაყე. პერის მკვიდრი
ფარაფარებელი წითელი ფარმა ფრჩხილით
თმაზე შეგებო, წიგნი აუფრტყა და ადგილზე
დაეშვა. კაცმა კითხვას თავი აწება და სიურ-
ტზე ფიქრი — დიდი ყრუ, უმაქნისი სასმენი
ლუდი — უნებლიედ თანაცვარი ხმებით აფო-
რაქებელი სიმყაროს აღქმას გადააქოვდა. შეს-
ევინაზე კარმა გამოფენილმა მსმენელებმა
ტექა-ტვილის მგლონებისთანავე ვესტიბილს
მიამხრეს, ხორბოციბა და მუქლუფუნების
კერით მიამდინენ კარს და ერთი ვიუშველ-
ბელი შექმნეს. გარეთ კი, თითქოს ზეცა მოირ-
ღვო, საწერტი ღერებთან გრამონქლებელი
წივლი ღვარამთხად მოსაყდა ტრანტირს საფეხ-
რებს. მგორე ზარმაც დაწერა, მაგრამ ფეხი
არავის მოუტეოლა ყველანი ფოიეში იდგნენ,
მხურავლე სახეები დედამირის გრილი სუნთ-
ქვისათვის მიეშვირათ და ხარბად ისრუტა-
დნენ ალვის ზეგნის და სველი ბალახების
მკაულებელ სერანულს. ხეთა დამორბული
მგრძნები ნელინელ იშუშებდნენ უმოწყალო
გვალვით დათუთველ იარებს. საღამური ზვა-
ტისაგან სულშებნული აღმავლები ერთბა-
შად გახალისდნენ და მთელი არსებით შეუტ-
ოდნენ პარკის გახტეულ ბეგინებს შორის ლა-
ლად ბატბილი კორამების ვედურ ნეტარებას.
ბზის ბეჭტებით მოვეირისტებულ მდღოს
ახალმობნელი ყანას ოხვიგარით მხატვ და
ყუთთანი ორთქლი ასდიოდა. „რა შესანიშნავი
ამინდია!“ — ზემად გადაუღამარაყა ერთმა
მსმენელმა შეამერთა მელიის ბეჭეში ცხვირბა-

რგულ ქალს, რომელიც საღამოს ცხვირთან
სარკმელს მიპარუნობდა და, ეტყობა, მამა
კაცად არც კი სთვლიდა მის ზურგს უკან
მკდომარე აღმინს, რაყიდა ვაწიფული ხელით
ეჭაფად შეიწორა თავისი ტრადიციის რომე-
ლიდაც ინტიმური ნაწილი და აინუნშიაც არ
ჩადგდია სი ამბავი, რომ კაცი ყველაფერს კა-
რგად ზედავდა. „მთლად გალიანი დამწვედ-
ული მიმდინა!“ — ქლიერბდნენ კამელდინე-
რები ამ ახირებულ მოღარებზე, რომელიც სვე-
ტბაკლის დამთავრებამდე დაქუდებულვით იქ-
და ზოლში თავის ადგილზე, თუმცა უფლებმა
ჰქონდა, რომ ამ საათზე, საღამოს შემოწმე-
ბისთანავე, ქელი დებებრა და შინ წასულიყო.
მოღარეს უცებ მოუღდა ნაშუაში ზავდომ მ-
ლოისბეგინი ქალი, მიეხვედრებინა რომ
ყველაფერს კარგად ზედავდა და ამიტომ ზვე-
ული სიმარჯვით გაფართა ფული მარმარილოს
დაფაზე. კალი მიზრუნდა, პერში აქნულ
ხელს თვლი სკიდა — ყველა მარტი ამ ხელებს
ზედაც — და, ვითომ არაფერი, თავისი
ტრეფარი საქციელი გაიმეორა. მისი ურტყობა
ამბობდა, რომ მოღარე სულაც არ არსებობდა
ამ მანდილისანთათვის, რომელნიც, ვითომ შე-
მთხვევით, მიმედამაინე სარკის წინ შეყოვნ-
დებოლდნენ, მალულად შეათვლიერებდნენ თა-
კიანთ მორთულ-მოკაზმულობებს, კვალთოდ
შეთამაშებდნენ გაყანია სიტყვში მოხვეულ
ბეჭეებს ქვეშ გამოთქმულ მზარკისარებს და
თავმოწმოდ ზავდომანებდნენ სარკმელთან,
მერე ძვირფის ბალახტინებს მხრებლიან იღა-
ვებზე ჩამოიდრებდნენ და ფემფული ბეჭეები
უტოო წანადირვევით ეკიდით მგრებულ თე-
მოებთან. კაცმა ამ სანუტყარ, მაგრამ მიუწე-
ლომელ ცთუნებას თვლი მოსწვევბა, შერა
შორს გააუტრა და იქით, ამ ერთმანეთში ილუფ-
ხულ სახელებს მიღმა, დაინახა შხაბუნა წვი-
მით გაქეპალილი კოლონები, უფრო შორს კი,
ბნელი პორტიკის უკან, მირადობიანი ნაგ-
ბობა — ერთ დროს ფიჭვებისა და კვამარო-
სების ტევრში ჩაძირული მდიდრული ვილა,
ახლა კი უბრალო შემოსავლიანი სახლი, რა-

1 გმირული სიმფონია, დოჟორილი დიადი
აღმინის სპონის უყდავსაყოფად, ეძღვნება
მის ბრწყინვალეობას თავად ლიტბკოვის ლუ-
დვიგ ვან ბეთოვენისაგან, ოპ, 55, სიმფონია
№ 3 (იტალი).

1 ტალხზიანი შემოწმული აივანი.

მედიც თითქმისა ფეხებში გავედო მეტის-
 მეტად უსაბურ თინამდროვე შერობას. იქ,
 საბურავებში შევუფულ ციკქნა სამოხლო
 ოთახში ცხოვრობდა თეთონ და აქედან უო-
 ველ დღე ხედავდა ნაცრობ სამერყებულს, კი-
 დევ ერთ გეოგრაფიულ ფიგურად რომ იღან-
 დებოდა ამსტრაქტული ნახტების რომბებს,
 წრეხაზებსა და სამკუთხედებს შორის. ამ ძველ
 ვილამი, რომელსაც გაქვეყნო მალუსტრადე-
 ბისა და ლინჩეების წყალობით, ჟერ კიდევ
 შერჩენოდა ქვემარტივ სტილს მიმზიდველი
 იერი, ახლა, ახლათ, მიკვალბულისათვის ლა-
 მის სათვად შეკრებლიყვნენ, რადგან აივან-
 ზე, სადაც სიციხის თუ გვიანი ემის გამო,
 ამ დროს, ჩვეულებრივ, კაციშვილი არ ჭკანე-
 ბდა, დღეს, პირველ ქუბურშივე, განუწყვეტ-
 ლოვ შეეშვი ლინდები დამორიალობდნენ. კა-
 ცი თვალებით ეალერსებოდა სიღატაკისაგან
 დაბეჩაებულ საბლს და აფონდებოდა თავისი
 სოფლის უმაღრესი ქოხმბები, სადაც ჩამო-
 ტყავებულ კედლებსა და თავმილაფარებულ
 ზიტის გალიებს შორის დიდმულ კუბოსთან
 მთელმარე ნაწილების მკრთალი შუტი კიდევ
 უფრო ასაკოდავებდა საზიარებო ფილებისა
 და მოტკროული ხაყანდლების გვერდით ასე-
 დაც საწყალობლად გამოშხარლ ღარიბულ
 ავეჭა. ჭირისუფალი ცდილობდა, თავი არ შე-
 ერცხებინა და საყვრებიანი ლავგარდანებით
 შემცულ კრამიტის საბურავებში ველოფერი
 თავისი წესითა და რიგით სრულდებოდა: და-
 ფერილი ვერცხლი და სპილენძი, გრძელგრძე-
 ლი კანდლები, ეამიამ მეტისმეტად საჩინოდ
 რომ ამუქებდნენ დირებებს შორის ჩაფენილ
 აბლბუნდს ან დარკილული ლამფების მერს
 ქატოს (ნემდევ იმით, ვინც მასავით ერთ რო-
 მელიმე ინსტრუმენტს უტარდნენ, მეზობლები
 უნდა დეარქმუნებინათ, რომ ეგზერსისების
 შესრულება სულაც არ შეუტარებუყფს სამგ-
 ლოვიარო რიტუალს, ხოლო კლასიკური მუ-
 სიკა" ნათესავის გარდაყვალებით გამოწვეული
 მწუხარების ემასაც სავსებით დასაშვები იყო...).

ამ დღეებში ის ვედასს უმაღლას თამის
 სისაბუნსი, მარბრდმარბრს ჰინდუნან
 მხანჯვალეი დემონები; ბაზრისუბუნლი
 სისაბარული, იმავით და ბუნლისბინი.
 ლი. თვითონ კი იმისთვის იჭდა იქ,
 ამ კოლოფივით დაშრულ ციკქნა სალა-
 რომი ტაბურატზე წამოყოლილებული და გაქუ-
 ცული ფარდისაგან ზერგვიქციული, რომ და-
 ელის არს მიაბლოვებოდა, იღვმალ აღფრთო-
 ვანბუნლიყო იმით, რამიაც სხვები მისთ სილა-
 რიბის წინაშე ერთდ დამაბნული კარბიქით შე-
 დიან. ამ ბრმა ძველი სიამაყე დამბრუნა და
 უყვე ზიზღით შეხედა ქალს, რომელსაც ძვირ-
 ფასი ბეჭეი მბრებიდან იდაყვებზე ჩამოეცუ-
 რებია და ფაფუკი, ფოსოებიანი ზერგი ცმა-
 ურის წყარებზე მიეჭყლბა — სულ ახლის,

ზელის გაწვდენაზე. „სულის მხნინა, ან
 ხნინად რომ მხველოდურს ხსენებდნენ
 დღეებში, საზოგადოებრივად დასაშვებნი
 ეს თავის ანდერში, და ის იყო სამარის
 თიწი, არაოფენის სუნთქვა. ამ პირ-
 ვთს დღეებში კინილმინდობატის ბა-
 ნაპირას მიზღებულ სახლში ტანჯული
 ბეთკოვანი სიკვდილს უხმობდა...“ იგი
 ისევ წონში ჩაურთუმლავდა და მთლად გა-
 დაივიწყდა ქათათა პლასტრანებითა და მო-
 კამყაშე ბრილიანტებით მორთულ-მოკაშული
 მშენებლები. ისინი კი კვლავ არჩენად მიმო-
 დიოდნენ სარკეებიდან კოლონებამდე, შემო-
 სასვლელი კარიდან — სულმტრული ჩვეუ-
 რისგებამდე და სისტრებამდე — შესვენება მე-
 ტრისმეტად გაქონურდა, რადგან დირიგორი ჟერ
 კიდევ ამჟორებინებდა ვოლტორანების ტრიოს და
 სამსახიობო ფოიე სანადარო ბუკების ძაბლით
 იესებოდა. „მთლად გალიამი დამწვლვეული
 მაიფინია“. სამავიგროდ მან იყოდა, თუ რო-
 გორ დაამსხვრია დიდმა ყრმდ ძღვეამოსილი
 დიდებულის ბოუსტი მისსავე თვალწინ და რო-
 გორ მიახალა პირში: „ბატონო ჩემო, დევემ
 ბედს დახადების შემთხვევითობას უნდა უმაღ-
 ლოვდო, მე კი ჩემს ბედს მხოლოდ და მხოლოდ
 ჩემსავე თავს ვეუბადლი!“ დღე, ყოველსაღამოს
 გალიაში იჭვდს, სამავიგროდ ისეთ მწვერ-
 ვალს შესწვდა, რომელზეც ვერც კი იოყნე-
 ბებენ ეს ზიზღიანილებიანი ბატონები და
 ქალბატონები, მარტო მის ზელებს რომ ჰვე-
 დავენ მარმარბილის ფიცარზე ფულის თელი-
 სას, ანახლად ქალი ცხატურს მოშორდა, ბეჭეი
 მხრებზე მოიგდო, საზოგადოებრივად დარბაზს მი-
 აშრდა იქ უყვე ჭრებოდა მთავარი ქალი, მუ-
 სიკოსები სენაზე გამოდიოდნენ, სკამებზე მო-
 წვენილ ინსტრუმენტებს იღებდნენ და თავთა-
 ვიანთ ადგილებზე სდებოდნენ. ნიარბიოვან
 ასაწყობ მაბინ-ჰუეტიონში ამოიზარდნენ და
 მამრვე ზარის გიმულ წყარალში ჩაიკარგნენ
 ფეხტები, საყარებლ მიუქაბებულმა მობო-
 ისტებმა სარქველებზე თითები ათამაშეს და
 გრძელი პასტორალური რელიეფები ჩაახვეს.
 ერთიმეორის მიყოლებით დაიბურია ყველა კარი
 იმ ერთს გარდა, ჩვეულებრივ, დირიგორის
 ჟონის პირველ აქნევაზე დიდ რომ სტოყებ-
 დნენ ზოდურ, რათა დავიანიებული მსუნებელი
 თითის წვერებზე გაძერწულიყვენ თავთავიანი-
 თი ადგილებისსაყენ. ამ დროს ტყვიასავით გა-
 მოტორქნული სასწარფო დამარბების მანქანა
 მცვეთილ ღრქილით დაიბურბუდა. „ბილეთი!“
 — ამოიქოლნინა ვიდაციმ. — „სულერთობა!“
 — გაისინა უფრო მითუმრწმნლად და აცხატაბე-
 ბუნმა თითებმა სალაროს ცხატურა მანქანიტი
 შემოჭრთა. მაგრამ ეს „ვიდაცი“ უცებ მიხვდა,
 რომ უყვე ველოფერი ჩალავებული იყო —
 მოლარემ გასაღების ძენა დაიწყო ჩაყვტილ
 უტარდიან ბილეთების ამისაწყობად — ამიტომ
 ზერდს აღარ დალოდებია და დარბაზის სიბნე-

ლეში გაუტინარდა. და მისწინე კიდევ ორი კეთი შემოვარდა, მაგრამ ისინი საღაროს აღარც კი გაჰყარებინან — უკვე უკანასკნელი ღია კარიც იკეტებოდა — პირდაპირ დაბაზში დღურათეს თავი და დავვიანებულ შამენელებს შევკოვნივ. „ეი!“ — ცხაროდან გასმა მისი — „ეი!“ მაგრამ მისი ხმა ტანში ჩაბნმო. მაგიდაზე იდო სულწაბული მუყურებლის მიერ დაგდებული ტკაცონა ბანკოტი. ნამდვილად მუსიკაზე თავდადებული ვინმე იქნებოდა, რაკი კონცერტის ბოლოს შესრულებულ სიმფონიის მოსამსვენად ხეთყერ იმაზე მეტი გაღაბადა, რაკ ყველაზე ძვირი ძილეთი ღირდა. კონტრემოც ისე დაუბრუნდა აღმაშობი ეცვა, იმ შთაბრუნებებს რომ აცვიით ხოლმე. „აღმათ ვინმე ინტელეკტური იქნება, შეიძლება მთლად კომპოზიტორიც კი იყოს“. „მბარამ ამ დარს გმომულ სულს ანაზად რაასმა თავიანი ვეღვამის პასუხი. ანადამის მოყოფაგაზა, ბარმომომგბარნი ტაუბის უღრანბინიდან, სადაც რატონგბარის უფინგისი თვლიაგა მოგბაალი პასტორალური, ანადამდენე საუვირთბი გმირული სიმფონიისა“. სამართი ქალღვრეთი თბილი და მკერდის ბანკოტი თითქმისა იქნებოდა მის ათრთოლებულ თითებში, უბილავი ხიდი ცხარის წყარებს დრეკდა, კედლებს არღვედა და თვალნათლევ აერთებდა იმასთან, ვინც ახლა სულწაბული მოუთმენლობით ეღვოდა — მუდამ ასე მომლოდინებ წარმოუდგება ხოლმე ჭრეაპტრული თეფშებით შორათული სასადილო ოთახის ბინდში ჩაბრუნული, მიზნდელი რომ ინიავებს სურნელოვანი სანდალოზის ხის მორტქურათმებულ მარაოს. შეშდეგ მუხლებზე დაუქდება. ის ქალი, შევეენებზე რომ რაღაც ისწორებდა; მუცა ბეწვი ოფლით დაცვიარულ მზებზე; სარკელის ცხარული მიჭეკალი თავარი ზურგი; მოღარავს სისხლი აუჭქარაღა. მაგრამ ხომ შეიძლება დამბრუნდეს ის სულწაბული მსმენელი და მოიკითხოს თავისი ფული, დიდებულის ზეიადი ამბარტაენობით რომ დაავდო მარმარლოს ფეცარე, ხომ შეიძლება, მოეღებ და ხრდა მოთბოვის — ბიოგრაფის ფერცლებმა, სტვა სიყუთესთან ვრთად, დიდგაროვანთა უნდობლობაც ასწავლა. ასეთი ხანგრძლივი სმზადისისა და მღვლავრე მოლოდინის შემდეგ ზუნებრივი საზეიმო სილდნობით ეს ახა, რადენიერი თვინიერი სევეთი გასწია ნაოჰა ფარად და დარბაზში გაიხედა; სიღმით შებარკილი მუსიკოსები საბრბოლო მზადფონში გაიღურსნენ. *sinfonia Eroica, composta per festeggiare di un grand Uoma*. გასმა ორი მზრძანებულერი აკორდი და ეილონელოვებმა ამომღერეს სიმფონდელტრანსპარული თემა სიმეინიანი აკორდების ურულ მფეროვეი აკომპანიმენტით. „არსებობს ამ დასაწმისის სამი პარინანტი, მძაკრბილი ნობტბომის მიმარ“ — ეწერა წიგნში.

მაგრამ წიგნი ხელის ერთი აღწევით დაიხრია. მკობველი მთელი მკერდით უკრუნუნებდა; წიწის, ფოთლების, ნემომალის ქვედაწიფეებზე ელ ვესტიბიულში რომ შემოვრა. გაბსენდა კოკისბირულ წიამში გაღეპული სოფლის ეზოები, წყლით გამოცენებული მუხის ზადიები, ბინძურ გუნებში მოტყუებულ იხვების ყუიანი. ასეთივე სურნელი ასდიოდა ზახებულის თქმის შემდეგ ათასგვარი ზარბზრით ჩაროხვილ ფარდულს, სადაც დამტკრეულ ინტუბატორზე ამქრალი ბივი გამოვარდნილ აგურისაგან დარჩენილ ღრბოში უჭებრეტდა მეზობლის მოზანავე ქვრისა. იგი თითქოს გაქევებულიყო თავის მარადიულ მწუხარებაში, მგარამ რა ნაზა და შანდაკს აიხნდა მის ტანს საბნის ქაფი, მკერდასა და მუცელზე რომ ეფინა, ნულნელა რომ მოკლევდა დაბლა, თეძოებს გასწვრავ და მუხლებზე დასდიოდა მარტო მან იყოლ ამ უნაკლოდ მწვენიერი მკერდისა და თითქოსდა საგანგებოდ მამაკაცის მოსახვევად ნაბრწი მოქნილი წელის საიდუმლო, და სტეს უველიფერს ივიყებდა — მის გაზარულ, ბრიწინ, სოფლის ზაქმებთან გაუთავებელი მეცადინეობით გაეცეთილ ხმას, ძველი, გაღარკეული ფეხსაქმელისაგან დაბინჯებულ კოქებს და უველიფერს, მაგრამ ახლა გაბსენება ამ ქალისა, არც ისე დიდი ხნის წინსოლფეცოში რომ ამეკადინებდა—თვითონ კი მუსიკის ტაქტს ხელს აყოლებდა, თან გუნებში იცხადებდა შავად შეღებულ ქსოვილში თეფარულ მიწველ ტანს — ვრთამად დეგარით ამ საღამოს უველი ცდუნებას და ერთი ხელის მოსმით გაეკამტერა მისი ზნევეთლობა. — ვერავინ დაიტრამახებდა აჰ, რომ მისებრ წმინდა მოწიწებით მოვიდა სიმფონიის მოსამსენად. რამდენიმე კვირია ამ დღისათვის ეშზადება. პარტიტურის კითხვით უსმენდა ძველ, დავკეთილ ფერფიტას, რომელიც ვერ კიდევ არაუღვს ეღერდა. ეს ახალამონეკილი დირიგორი რას შესწევდება მისი ფერფიტის საბელოვან დირიგორს, რომელიც, სტვა რომ არ იყოს რა, სტუდენტობაში იმ ქალსაც კი იცნობდა, მეტბრე სიმფონიის პრემიერაზე რომ უმღერია. მის რომ სულაც არ მოესმინა ახლავს სიმფონია, გენიოსის ხსოვნის დალატს მინც ვერავინ დასწამებდა. „ასო E“ წარმოთქვა ფლეიტებისა და პირველი ვიოლინოების გამჭვირვალე ფრაზის გაგონებისას და სობილით დაეშვა ფარების საფარველიდან ახლებილი წვეთებით დაწინიქვლილ კაბეზე. დანამული სოლის კოტტების სუნეც კი აღმაფრთოვანებელი და რაღაცნაირად მეგობრული მოეჩვენა იმის გამო, რომ ჭიბეში ფული ეღო და ეს ფული ამ საოცნებო უსაათო საბლის პარტონად აქევედა—კარი ხომ დარბული იქნება — მთელი ღამით, გათენებამდე. შემდეგ კი, როცა იადონების დუღერბული ველობა გააღვიძებთ, სამზარეულოში ელის საბოლოო

ნეტარება: ყავადანის ქვეშ მოლამლავე ში-
რული ცეცხლი, სასდალობის სერნელის
მყვებელი მარათ, განთიადზე საფოსტო ყუთში
ჩამყვებელი გასაფიცებელი ნამეტარებო, მუდამ
თბილად შენახული რომ პედეტობათ ხოლმე,
რადგან საბლის კარს ჭიჭურ უყურებს საფე-
ნათუშეს ფორნიშზე დამატებული ინდიელი ქალის
თავს ზემოთ ამობარჩნალებული თყარა მზე.

(...როგორ მიფართობალებს გული; როგორ
მიბუხუბუხებს მუცელი; უინულის ნემსი მესობა
მეკრძლი და გული მიჩერდება; არა, ისევ უნი-
თოდ ფეფტავს სადაღ უმგინო, ყრუ ექოდ
აწყდება ზედებს, ფეხებს; სული მუხუთობს;
დაკრუნხული ტუჩებით პაერს ვეებინები; და-
პაგრული ნესტოებით ვეაჩავ; ფილტვები მე-
ბერებო, ლმისია დამისყდეს; პაერი მებარობს;
აჰ, როგორც იქნა გარეთ გამოდის მშრალი
ხროტინით; აბლა დაღვილა, დაღვილა, და-
კუჭილი ვარ; ძვლები ღრუბლი და ტყავი-
ნით მებრება ფერდემში; აბლა თითქოს სა-
კუთარ თავს ზევით ვეადივიარ სიბნელეში; მა-
გრამ აი, გული გუბუბუბო მბებებით ატოკებს
მეკრძლ და ფეფტავს იწყებს; აბლა უნდა ამო-
ისუნთქო და თვალი-ყური ვადევნო პაერის
მობარობას; ფილტვები გაეიჭირო, ამოფეშეა,
ისევ გაეიჭირო; უფრო ნელა; ერთი-ორი, ერ-
თი-ორი... კვლავ ურისავით მიცემს გული
ნეტებში, ფეხებში, ძარღვებში მიბოტუნებს,
სადაღ გარეთ ფართობალებს, ჩემს იქით; ჩემ-
თან ერთად ირყუვა იატაკი, საერძლის საზურ-
გე; გულისცემა მთელ რიგს აზნაზარებს; აბლა
მელიისმეფიიანი ქალი შემომბედავს, ისიც და-
მაეკრძლება, მოშორებით რომ ზის; ყველა მე
დამიწყებს ყურბებს, ისევ მისყდება გული; რო-
გორმე უნდა ამოვისუნთქო ეს პაერი, თორემ
ლოყებს მიბუტავს, ხელს მიშლის; აი, მობ-
რუნდა კიდეც ის კაერი, წინ რომ მიზის; ე-
ფაზე ჩემი სუნთქვა იჭრბო; მიშერს, უფუ-
რებს ჩემს სახეზე ჩამოწურწურებულ ოფლს;
აჰ, ყურადღებაც მივიპყარო; აბლა ყველა მე
მომბარუნდება; საცნაზე რაღაც ხმაურია; მა-
ღლობა ღმერთის, ყველა იმ ხმაურს უსმენს;
როგორმე არ შევხედო ამ კისერს, ზეღ ძირ-
მაგარების ცვალია, ბედი არ გინდა რაღა მ-
ინუდამინეც ეს ადგილი ვრგო ამ კაცს, ერ-
თადერთს მთელ პარტერში, და თვალებში მა-
ჩრის იმას, რისი ყურბებაც აუტანელია, რაც,
შესაძლოა, ზენიარი გავრბობაღობ იყოს; რო-
გორმე თვლი მოვარადო, ვიყურო ზევით,
ქვევით, განზე; მაგრამ თავის ტრიალი გულს
მარებს; სული კბილით დავიკირო, ხელები
მოვმეილო, მუცელი დავიკირო, — მივავარია
მუცელი — რომ შეწყდეს ეს წრიალი შიგან-
ში, ეს წრიალი ტბევა, სიმწერის ოფლს რომ
მასამს; მაგრად, უფრო მაგრად; მუტრებით
დაფეგორგლო, მოვამთო ყველაფერი, რითაც
სავსე ვარ, რაც ბუხუბუხებს და გარეთ გამო-

ვარდნას ლამობს; მოვებარო ის, რაც შეე-
რებს და მშინთავს; უძრობად ვეყრუებუ ვეყრ-
ობისთვის ვარ განწირული ვარ ვეყრუებუ ვეყრ-
ვინმეს თვალში არ შევეჩხირო... მარწამს ერთი
ღმერთი, შამა ყოვლისა მყარობელი, შემოქმე-
დი ცათა და ქვეყანისა, ბილულთა ყოველთა და
არა ბილულთა, და ერთი უფალი იესო ქრის-
ტი, მე ლეთისა, მხოლოდშობილი, მამისაგან
შობილი უწინარეს ყოვლისა საუკუნეთა, ნათე-
ლი ნათლისაგან, ღმერთი ჳეშმარტი, ლეთისა-
გან ჳეშმარტისა, შობილი და არა ქმნილი,
ერთარსი მამისა, რომლისაგან ყოველი შეიქმნა,
რომელი ჩვენთვის კაცთათვის და ჩვენისა
ცხოვრებისათვის გარდამობდა ზეითი, და ხორ-
ცნი შეისხნა სულისაგან წმინდისა, და მარია-
მისაგან ქალწულისა და განკაცა, და ჳეარსტევა
ჩვენთვის, პონტოელისა პილატესზე და ივნო
და დაეფლა და აღსდგა მესამეა დღესა მსავ-
სად წერაილისა... აღარ შემობლია მეთი; მყო-
ენს, მასტელებს... ხელელი გაღვინსკო;
ვეჭმობ, როგორც ცახცახებუნ ისინი საშხარეუ-
ლოს იატაკზე კისერამოწურებული ჩიტები-
ვით; იქნება ფეხები გაღვინსკოთო, — უარე-
სია — ზედა ფეხი მუცელი მებრება; ყველა-
ფერი მწყდება შიგით, ყველაფერი დღეს და
წრიალებს — რაღაც ქაფი მოიწეებს ზევით,
ფერდებში მიყვება; ყველა გაიგონებს ამ ბუ-
ხუხუს, როგორც კი ორკესტრი უფრთ ჩუმიად
დაუტყავს, ყველა მე მომბარუნდება... მარწამს
ერთი ღმერთი შამა ყოვლისა მყარობელი, შე-
მოქმედი ცათა და ქვეყანისა, ბილულთა ყოვე-
ლთა და არა ბილულთა, მარწამს, მარწამს,
მარწამს... უცებ ყველაფერი ჩაწინარდა, „აბლა
უკეთესად ვარ“, „უკეთესად ვარ“, ამბობენ,
თუ ბეგრყურ გაიმორებ მე, შეიძლება თავს
ჩაავრო... უკვე აღარ ბუხუბუხებს, მიჩმბო,
სადაღ წილინი ჩაებარ, ჩაბუზავდა... აღმათ
მოხერბებულად ადგლი მიავრ; ამ ქალმა რ-
ტომდაც მთლად მოიშლიოფა და ბეწვი საერ-
ძლის საზურგეზე გადაკიდა; ჩანთა ჩამოუტერ-
და და ძირს დაეყარდა; ყველამ მოიბედა, ის
კი თავისაც არ იშუბებს; ყველს ჰკონია, რომ
მე ფტებუც ეს ხმაური; სუფვილი მე მომჩერე-
ბია, წინ მჭდომარენოც და უკანინე, აღმათ
მკვდრის ფერი მიდევს; ყმები ჩამიკვიდა;
აღმათ ამ რამდენიმე სათში წყვრიც გამეზა-
რდა; ფრჩხილებით ზელისგულებს ვფრინდე-
ბი; აღმათ ფიქრობენ, ვინა ეს უკანური კ-
ციო; მჭებრი დამეწეწე; თმბიდან ოფლი
მომწერწერებს, ყმებზე და ცხვირზე დამდის;
ისე მარც მუცკას, ამ საზოგადოებას რომ შე-
ვეენა; „წილით აქედან, — მეტყვიან, —
თქვენ ავად ხართ, ცუდი სუნი აგლით...“ კვლავ
აბარბუნდა ორკესტრი; ყველამ ისევ ამ ხმაურს
მიყურადა... უძრობად, უძრობად, ოღონდ არ
გავიძნავ, ყურადღება არ მივიტყო; ღმერთმა
ნუ ქნას, რომ ყურადღება მივიპყრო; ირგვლივ
ხალხია, მათი სხეულები მჭარავს, მათში ვარ

ჩაფლული... ჩემი სხეული სხვა სხეულებში ჩაივლის: ამ სხეულებში უნდა დავრჩე, მერე მათვე უნდა ვაყვავო წელი, შეუმჩნეველად: ამ კარგადობაზე ვაყვავო, სადაც შეტი ხალხი მიაყვადება: სახეს პროგრამით დავიფარავ, ვითომ ბეკი ვარ, ვითომ ვკითხულობ; გარს შემომგრტყავ, შემომხევიონ, დამბადონ: ო, ეს ინსტრუმენტები! ახლა, როცა უკეთ ვარ, მთელ გულ-გვამს მიმღერებენ: აი ის თავის ქვაბებს უხატუქნებს და პირდაპირ მკერდში მტყუანს; ისინი კი, ზევითები, რაღაცს ვეფერებენ ამ შავ, მკრავლ ხერხელებში: მგვილიანებმა გულ-მოღვივებ ხერხევენ სიმებს და ნერვებს მიწე-წყვენი: უფრო ღმბატეს, უფრო, შეტი აღარ შე-მიძლია; ამა, ორი სპირული დარტყმა, კლავი ერთი და — ახლა ვიყვარებ მგარამ დამთავრდა, ტაში უნდა დავუარო... ყველა მე მომბარუნდა, მიმრტყენ, მიმიწებენ, ტუჩებზე თითს იღებენ: მარტო მე დავცე ტაში: ყოველი მხარდან მიმზერენ — იარუსებიდან, ლოყები-დან, მუჩევენება, თითქოს მთელი დარბაზი დამეფარა: „ტუტუტუ! ტუტუტუ! ტუტუტუ! ყველა ჩემზე ლამაზკობს; ყველა ჩემზეც უფო-თებს; ვგარბნებ, როგორ მერკობა ეს თითები კეთილი, ზღერა: მე არ ვიყოფი, თუ ამ აღ-გარზე ტაში არ შეიძლებაო; ახლა კაბელ-დინერს დავძებებენ: „ვაფლეთ ეს კაცი, ავა-და, ამშორებელია, ოფლის სუნად უარს...“ ისევ დავარა ორკესტრში... რაღაც ამალღებუ-ხა, წაღვლიანი, წელი... და უცებ მთვფელა უცნაური, საოცარი, აუხსნელი გარბნება. ვიცი ეს, ვიცი რასაც უყარავენ. ვერ ვხვდები, საიდან უნდა ვიყოფი, მაგრამ ვიცი, ჩემს დღეში არ გუოფილარ ანთ კონცერტებზე, არ მესმის მუსიკა, რომელსაც აი ასე უსმენენ, — იმ კ-ლით, თვალ რომ მიმღერავენ, ანდა იმთ-საით, ხელიზღაყადებენ რომ სხედან და ისე მინაბდლან, თითქოს წირვის ესწრებიანო, მაგრამ დარწმუნებული ვარ, შემოიღია ჩავიშ-ღერი მთელი ეს მუღლია, ავყვე ტაქტს — თითქოს ვიღაც ტაქტით მიღას, ქერ ერთ ფეხს წადგამს, მეორე მეორეს, თითქოს მდგრად პროცესის მიხვევება საიდუმლო მხარისავენ, იქით, საიდანაც ეს სეველის მიმგვრელი სიმ-ღერა მოდის; შემდეგ შეუერთდება ფლუიდა და ბოლოს მძლავრი დარტყმები ვე-უწყებენ: დამთავრდა, რათა ყველაფერი თავიდან დი-წყოს! „რა მშვენიერია სამგლოვიარო მარში!“ — ეტყვნება მელისბეწვიანი ქალი მის გვერ-ღით მჭდომ კაცს, მე არ ვიცი არც ერთი სამ-გლოვიარო მარში; არ შეიძლება სამგლოვიარო მარში მშვენიერი ანდა სასამოვნო იყოს; თუ-მცა, მე მგონია, მომისმენია რაღაც სამგლოვი-არო მარშის მავერი აქ, სამგვრავლო საბელო-ნისთანა, როცა ზანგ ზანგტარას მარხვადუნ და საარტილერიის ლაფეტს წინაშემო მიყვებო-და კაბელმოსტერი და სასულე ორკესტრს დი-რეორობდა, ესე იგი, იმისთვის იცვამენ მე,

იბრტომ იპარანებთან და ძვირფასი მავრე-ბით ირთვებთან, რომ სამგლოვიარო მარში იმპონირ... ამა, ვამბახნება, მავრე-ბები: ყოველდღე ვესმენდი სამგლოვიარო მარშს და არ ვიყოფი, თუ ეს სამგლოვიარო მარში იყო, ყოველთვის თან მახლდა, არ მტოვებდა, ძილ-შიაც ჩამეშროდა, თერთად გათენებულ დამეგე-შიც არ, მშორდებოდა, ჩემს მტანყველ შიშს უთვალთვალებდა, გამრდებებით თავზე დამთარ-ფატებდა, როგორც ავბედითი აჩრდილოს აჩრ-დილი, ხელ-აფხვს მიმორკვავდა, როცა კედელ-თან ჩამბოხილი წითის წინ დაღუნულ წყალს ვაღებინებდი, ამ მუღლით იყო გაყვლითილი პერი, რომელსაც ვსუნებავდი, არა, არ იყო ეს შემთხვევითობა. იგი მეზობელ სახლში გლე-რდა და ასეთი იყო ნება ღვთისა, აღმიიანის ხელი ვერ წარმოქმნიდა აქ, ასე ახლოს, ამ მუ-ღლიას, ამ მღორე სვლას, დედამეხბობ ყრუ ცემას და სამგლოვიარო ძაძების წყვლიდს; ეს იყო ღმერთი, მომავალში გაცხადებული: ასე დაუნთხებულ შეშაში იმყოფება ცეცხლი მა-ნამ, ვიღაც იგი ცეცხლად იცვლიდა; ღმერთი, რომელიც არ მინანიებდა, ჩემს ლოყებს ყუ-რად არ იღებდა, ზოლთ მირს მაქვსედა, რო-ცა ზაგვთაგან წარმომდინდებოდა კალატრავის ორდენის ქვრიანი წიგნის სიტყვები, ის ღმე-რთი, რომელმაც ქუჩაში მისაროდა და ნანგრე-ვებში მუფარავ ძილი მომისია, ის ღმე-რთი, რომელიც აქ, ზედ ცხვირში დამიფიხვს ეს გელის ამრვეი ნაიარებებით დაფორმებული კეფი, ახლა კი ის ინსტრუმენტების ხმაში ვან-სებულდა და მიძღულებს მთელი საღამო ვეს-მინო გრევენის მრისხანებისა თვისისა, წარეს-ღვე წინაშე უფლისა, ვინც ახლა ვაცხადდა მუსიკაში, ვითარცა შეუწყველი მავკლოვიანის ცეცხლი: ასევე გამორეცხადო ის გაფარავრე-ბულ ნაყვრისხალში, რომელიც დედამეხბობა თე-ვის სასთეშალთან მიიტანა. ახლა უკვე ვიცი რომ არსად არ გლის ბრალდებულ ისეთი დევე-ნა, ისე მოღმორებელი, ყოველისმზადველი თვალთვალა, როგორიც დიდებმა — დიდდო-ბელი ნების მიერ დავებულ საბოლოო მახში — სადაც მას უსიტყულო გარდაცხენება უც-ნაცყველ ღვთისა მომინაიე პირი. ამ მოქმედე-ბაში ყველა როლი განაჩილებულია და დასას-ტულიც წინაშეაყვე ცნობილი მომავალში — hoc erat invotis? ასე დასაწყევად გა-მინებულ შეშაში წინაშეაყვე მოცემულია ნაცა-რო... არ უნდა ვუფერო ამ კისერს, არ უნდა ვუფერო; უნდა დავაგრად იატყას, ამ ლაქს ზალიანზე, ამ დიარის, მუღლა, კედელზე შემო-ვლებულ ნაქარებზე რომ ჩანს, უფლო ღმე-რთი, შემოქმედო ცათა და ქვეყანისა, ზილუ-თა ყოველია და არა ზილუთა... მიწყალო მე

1 ქველი ესპანური ჩანდელი ორდენის ნი-შანი.
2 ეს ჩემი ოცნების საგანი იყო (ღოთ).

დაღიბა წყალბოთა შენითა... მომბიტვენ მე
 კოდეანი ჩენი, რომედნიცა ექვენ საქმით, სი-
 ტვეით და გულისმისყოფით, ნუ დამგდებ
 მე კოდეილია, ნუცა განმეშორები მე ბილ-
 წებთაა ჩემთაოღისა... უხუარ ხელი დვრდობი-
 ლა და შერაცხა სულა ჩემსა... დასარტლდა
 სამგლოვიარო მარში: შეწყდა უტემ, თითქოს
 ამ თავდადალულ ვედრებას, ამ გულმბურავლ
 ლოკვას ვილაკამ უბარლო „ე“ უბანუბა და
 სხვა დანარჩენი სიტყვა სრულიად ზედმეტი
 გმბდა ამ პასუხში: და ეს მოხდა ზუსტად იმ
 წამს, როცა შევედვრე, მისხენ მე განსაკლდე-
 ლიან მეტში: და სირტუბე, სირტუბე: სიმწივი-
 სიან მოსუნუნების ეამი: სირტუბე და ღირიგორი
 თითქოს ახანგრძლივებს ამ სანეტარო სირტუბეს;
 თავი ჩაუკლდია, ზელები ჩამოუყარია, რათა თუ-
 ნდაც მკორე ხნით მიინე შეავაგოს ის გამფ-
 რივალე, ახლან რომ გადაიფლერა: უკვე არც
 ისე მიზრავუნებს საფეთქლებში, სინთქაყ
 აღარ მიჭირს ისე ძალიან: მეყრად არ მომშუ-
 შტურებია ტანის დაყრა... „საინტერესოა, რო-
 გორ დაუტარავენ...“ (რას?) — თქვა მელისის
 ბეწვიინმა ქალმა ისე, რომ პაროდრამიში არ
 ჩაუტადებს მე ვერ გაეარჩიე ეს სიტყვა ახლა
 ეჭვლები, რატომ არ იყრბებიან პაროდრამებში,
 რატომ არ უტარავენ ტანს ნაწილებს შორის.
 ისინი ერთმეორის მიყოლებით უნდა შეას-
 რულენ გაჩკვეულ რიგზე, როგორც წირვამი
 იციან: სხაბების შემდეგ მოდის „მარქმის ერთ-
 ილი ლმერთი“ და შემდეგ პაროსკოშიდა. ახლა
 დაიწყება რაღაც საცდევობის მავალი, მევე
 ხალსიანი, მუმბტავი მუსიკა, ბოლოში კი შე-
 მოსაძებენ ეს გრძელ-გრძელი ბუკები, ზუს-
 ტად ისეთები, ორლანზე გამოსახულ ანგელო-
 ზებს რომ უტარავთ იმ ტანარში, სადაც პირ-
 ველ ზიარებანუ დაკლიორ. რჩება კიდევ თხუ-
 მბეტალოკი წითი. შემდეგ ტანს დაუტარავენ
 და აინთება საწითლები, სუფველი მისთლიე).

სახლში ჯერ კიდევ იტარებოდა მამაკაცის
 ყოფნის ყვადი, ლოგინიშლილი იყო გაჩმეობი
 ევარა საიმინდის ქალადში გახვეული სიგარე-
 რის ნამწვავები. „მოიცადე“, — თქვა ქალმა.
 იგი თვორეულის გამოცვლას და ბალიშების
 გაბუბებას აპირებდა. (გაღებში იადონებს ძი-
 ნავთ. ზუმბულს, იადონების, საყენის, ნამცე-
 ცების სუნი დგას. უტხო სტუმრებს მიჩვეულმა
 ფინიამ თუი წამოწია. კედელზე გადღამდია
 სისტრის ლემა ბუნდოვნად ვაეს გეოგრაფიულ
 რტვას, შექაწითლად შედებილი ქვირის ღირე-
 ები კი სოფლის სასტუმროების რიომ წითელ
 ხეს. საყსე ვედრო შიდა ეზოში — იგი წვიმა-
 ში დადგან თავის დასაბანი წყლის შესაგრო-
 ვებლად. ვარდისფერი კარბოღმცვას საბნის
 ოღნავი სუნი იტარებდა). და სუნამო — მუღმ
 თუფამირველი ნეტარებით გრანობს ამ სანაბე-
 ვროდ დაიწყებულ სტრინელს და ყოველთვის
 თუალწინ წარმოესახება ზოღმე შიშველი ტი-

ნი, „პირბობით რეფლექსია“. — გაიფქრა მის.
 რადგან წინაშარვე იცოდა, **უკუქაუნუხუხე** ქო-
 ყოლებული, რა წამასა კარტე **უკუქაუნუხუხე**
 ლა ფიქრი, გრანობა და მოქმედება აუცილ-
 ბელი თანამომდევრობით მოქმედობდა ერაბი-
 ნეთს — ისევე, როგორც წინა მოსვლაზე,
 ისევე როგორც მომავალში, „დღევანდელი დღე“
 შეიძლებოდა ყოფილიყო გემონდელიც და
 ხვალნდელიც — და ეს წყურველი ყოველ
 მოსვლაზე ახალი ძალით იფეთებდა, ოღონ-
 დაც კი ფეხი შეეღმა ქრედა-ქრულა თფშე-
 ბით კედელბატუნძლულ სამადილო ოთახში
 და წარმოეთქვა ის სიტყვებო, ყოველთვის რომ
 ამბობდა ზოღმე, იმ ეთქვა, თუ რა საყვარელი
 იყო ყელზე ეყვამეებმული კნურა, ქალის კა-
 ლთამი რომ ეძინა: საუბარი ყოველთვის ერთ-
 ნაირად იწყებოდა. ამ ბოლო დროს ვეღარ შეე-
 რებდა იმ მოსვლას, რადგან ძალიან მოუე-
 ლული იყო, ქალი კი სახლიდან ფეხს არ ადგა-
 მდა. არავინ არ აინტერესებდა ერთხელ სად-
 ლაც ახლომბლო ძალიან ლამაზი ლამა დაუ-
 ნახავს. შემდეგ მოსვლაზე აუცილებლად აბუ-
 ქებს ამ ლამას. (ზოგჯერ საუბარი კოლოფ
 პალეაზე ამ მოქარგულ ბალიშებზე ჩამოვარდ-
 ბოდა). ქალი იცინობდა, რადგან მიინდამიანე
 არ ეყრა მისი დამირებებისა, მუხლებზე
 დაუქდებოდა და მალე საუბარიც ჩაიღრჩობო-
 და. მაშინ ქალი ადგებოდა, წმინდა ქალწულის
 გამოსახულებას თავმალს აფარებდა და სან-
 თელს ანთებდა. მფარამ აფერად რაღაც მომ-
 ხდარა. „შეიძლება, ვედროც კი მოეაწეროს. ამ
 დღეებში ვილაკებთ მოდიოღნენ, მეშტერებო-
 დნენ: ბინიდან გავაგდებთ, ქალბის ციხეში
 ჩავსვათო, თქვენ ვინ გგონივართ მეტქი, ვუ-
 თხარი, მე წესიერი ქალი ვარ მეტქი“. კაცი
 დაბარბებული ზელებით ეყვარებოდა და რბილ
 ტანზე ეყაროდა. „ამაღამ დაგრჩები“, — უტე-
 რბულა უფროში, ეგონა კარის ჩასარახად ად-
 გებამ, მიგრამ, მისდა ვისაოცრად, ქალს არ
 გაბარებია ეს ამბავი და ვვლაც თავისი განგ-
 რბი: „არ წავალ მე ქალებს ციხეში, არ დავ-
 ტოვებ ჩემს უბანს. ყველამ იციან, რომ წესი-
 ერი ქალი ვარ“. სამწუხაროდ, ეტობოდა, ქა-
 ლი მეტრამეტად დიდ მწიშენლობას აძლევდა
 რაღაც სულელურ შემთხვევას. კაცი ცდილობ-
 და შეეწყვიტა ეს გულისგამაწყროლებელი მო-
 ნილოგა, დაერწმუნებინა ქალი, რომ ვეველა-
 ფერი სისულელე იყო და წამდუწმე მხრებს
 იჩქრავდა, აქიოდა რა უბარობაო, მფარამ გა-
 კასახებული ქალი არა და არ ცხარებოდა: „ეს
 ინკვიზიციაა, მარტი ინკვიზიცია აძლევდა თავს
 ამისთანების უფლებას!“ იგი სულ ერთსა და
 იმავეს იმეორებდა, ერთთავად ციხეზე, უბნი-
 დან გასახლებლსა და ინკვიზიციაზე ქაქანებდა
 თათქოს სხვა რამეზე ფიქრიც არ შეეძლო, და
 სამიშროგბას სულ უფრო და უფრო შეეად
 ზატავდა, კინაღამ ქოჭოხეთის სატანყველად წა-
 რმოსახვდა, დევნილად, მარტვილად, შავბნელი

ძალეების მსხვერპლად თვლიდა თავს. „აფუი-
 ნებლად ყველაფერში ცხები უნდა ჩაყონ,
 ყველაფერი უნდა გამოივინ. ისა მკალი,
 მავთი ჩავუკვლო, ვინ სად გამოიჭერაი“. ამ
 უჩვეულო „გამომიჭერაი“ კაცის გონებაში
 გამოიჩინო კლდოვანი მთებით შემორავებული
 კრამიტის სახურავიანი სოფელი. იქ, მალა
 სადაც ქობინი დრაცენას ტოტები ჰრიალებდნენ
 და მისი ბრტყელი ფოთლები, ველური ჯადგა-
 რები და ვაღანარები ერთმანეთში ჩაბურღულ
 უღრანებში ჩანესტილიყო, იქ დაქმბულ ქა-
 რაფებში, ღამამობით ძე მგლები გამოხროვე-
 ლებოდნენ — მგლებსა და იმ ძაღლების შთა-
 მოშავალნი, აბწლულუბას წინათ ღრუღულ
 მონებთან ერთად რომ ცხოვრობდნენ მაგში —
 და ზეცაში ღრგვამავეერილი ნებნისწადი-
 ლი უჭოდნენ, დაბა კი, სოფელში, მათ
 თავგადაცულ შიპტიკებას ეხმარებოდნენ
 კურადამგროლი, სურვილისა და შინისაგან
 აწყაფწყავებული ნაგებები და ეზოს გადღმა
 ცხვირის გაყოფის ვერ ბედავდნენ. მაშინ მო-
 ლდონით ვასავთებული და ვნებით გაფიქ-
 ზებული ძე მგლები სახლებთან ჩამოდებოდნენ
 და მათი სურვილის სუნი ქარში მიჭროდა, ხე-
 ღებს უხმობდა, რათა მათ გაჩამხულ, დიძი-
 ვნილ, გაწიმებულ სხეულებში ჩათეთსათ სი-
 ცოტლის მარადიული თესლა. „გამოქერაზე
 არიან“, — ამბობდნენ ბიჭები ამ ენებაშილი
 უფთხის ვაგონებზე, ისინი კი, მგლები, ქო-
 შინით დაათრევდნენ მუცლებს სოფლის გა-
 ნაპირა სახლების სინათლეებით შეთუთებული
 ბილიყების ქვიშებში. „გამოქერაზე არიან“.
 და იმ ქალმა თქვა: „რღა მკალი, მავთი
 ჩავუკვლო, ვინ სად გამოიჭერაი“. კაცი თა-
 ვი ვერ შევიდა და იყოღა შავგამ ქალი ჩვე-
 ულებსამებრ აღარ დაყოლია ამ მოძალადე
 ილუქმა. „იმს ფაგება სურთ, როგორ წყვიდა
 აქვდან, — განადრძობდა ის, — ისევ დიხტებ-
 და თუ არა ბაზრის კაფეში ღვინის სისმელია
 და მისყვიტის სტუმრად“. კაცი უფრო ძა-
 ლუმად მიზიდა მისი ტანი, თან თვლიდა ვაფთა-
 ქინებული ლოგინისაგან ვაპარა. „წმდვილი
 ინკიზაიაა, ინკიზაიაი!“ — გზნებით იმეო-
 რებდა ქალი ამ სიტყვის, რამელიც მის წარ-
 მოდგენაში დაეითხებეს, დილეგებს, ბორკი-
 ლებს, მოწამებრივ სატარკველს უკავშირებო-
 და. ამჟამა იყო, რომ წმინდა ინკიზიციის
 მსახურებს იმ მწვალუბლებში ურევდა, პირველ
 ქრისტიანებს რომ სდევნიდნენ. წამებულად კი
 იმ ნახტებზე თუ ენახა, კრიალოსნებითა და
 ex voto-ან! მოვაკერენი მივადებული სახ-
 ლების ან მონასტრების ცხაურიან საჩქმლებს
 ში რომ გამოვადმდნენ ზოლზე: საჩქმლების
 ღიობებში, რვეე, როგორც ციხის ვისოსებში,

მარტივობდნენ მახელით განხორცილი შეუ-
 ხარე ღვთისმშობლები, მათ გვერდით —
 ძუძუებმოყვითი წმინდა მწვალუბლები —
 ლუსია წინაფედელი ფილიტი, რომელიც მი-
 სივე დათხროლი თვალში ეყარა, წმინდა რი-
 სი, ცეცხლისმფრქვევები ძალი რომ ჯაფ-
 გნის, და დაბორკილი მარტოსული, ღვთისმოსა-
 თობის აღით რომ იქეთ ქვესკენლში ფერადი
 ნახტები და ლითოვრებები გამოსახავდნენ გა-
 როზგებესა და მარტივობებს, ოთხში ამოდე-
 ბასა და ნადირთა ხატებში დანთქმას, წმინდა
 ანდრისა ჯვარტმა და წმინდა ლეკონტის გაცერის
 ვაგარეაზებულ ცხაურზე „ინკიზიციი“, წმინდა-
 უწყმი ენაზე რომ ეგერა, მისთვის აღსავსე იყო
 მრისმანე და საღიღმლო აზრით და ამის გამო
 თავის ტანჯვას, უცნობი კაცების მუქარამ რომ
 განადევნა, რაღაცნაირი მოწამებრივი შარა-
 ვანდელოთ მისავდა, მწვალუბლებად მიანცდა
 აღამიანები, რომლებიც, უმეველით, პოლიციის
 აგენტები იქნებოდნენ და მის რომელიმე მუღ-
 მივ კლავებზე ცნობების შესავროვებლად შე-
 აწყებდნენ. და იმს ვაფიქრებზე, რომ ამი-
 რიღან თავისაგებმა აღარსად ექნებოდა, რომ
 ველისაგან დაბანავებდა თავის ფრთას, თვით-
 მოვარდისფრო ენებს და იდროებს, იმს წა-
 რმოდგენაზე, თუ როგორ დაიწყებდნენ თითით
 ჩვენებას, რაცა ციხისაგან წაიყვანდნენ და
 ნიფემ-ნაწამებს ჩაატარებდნენ ნაგვისადგო-
 მის ვაღმა ნაპირისაგან მიმავლ გზატკეცილზე.
 წყლისპირას ამობრუნებულ ნივებს, დამბლ
 წყალმცენარეებსა და ნაშპირის ნაყარს შორის,
 თავს იმ წმინდა და უბიწო ქალწულად წარმო-
 სახავდა, ყოველი წლის ენების კვირას საგუ-
 ლავულოდ რომ კეტავს სახლს კარს, გუ-
 ლუბზე წყალობით რომ განიკითხავს საეკლე-
 სიის მსვლელობის მონაწილეებს და საკურთ-
 ხევის წინ სახლუმს იხილებს „ინკიზიციი“,
 — გაიშორა ქალმა და უგარძნობი ხელი კაცს
 თიხზე გადაუსვა. „ამს აქობებს, რაი-
 მე დასილვი იყიდო“. — თქვა ამ მთაქ-
 მა-გოდებით ვაბერებულმა კაცმა და ფული
 გაუწოდა. და სურზედ ნაზექები შეუკვეთა. —
 დეაბი, რაცა პირდაპირ ხალაზე ღამად-
 მისხმული ქალი ოთახში შემობრუნდა. „ეს
 ფული ყალობია, ფული, რომელზეც თვალმო-
 კტურლი გვერალი ხატი, ყალობია“. „ყალობი?“
 — გაიშორა კაცმა და უნდობლად შეათვალი-
 ერა ერთბაშად ძალდაკარგული შემწვანე
 ციფები. იგი სავანძლში მოიკაცა, თითქმის
 პატებმა იხივოს, და აჯანკალებული ხელე-
 ბით ჩიხებში ჩარჩენილი ხურდა ფულის
 ჩხრევა იყო. ყალობი! ამა სულელი ზომ არ
 იყო ეს სულწასული მამუნელი, დარღობანდუ-
 ლად რომ დღეგლი ამხელა ფული. „არ ვინდა,
 სხვა დროს იყოს, — ჩაიღაპრავა ქალმა და
 თვალებით კარზე ანიშნა. — დღეს ძალიან
 დაღლილი ვარ“. კაცი, იმით შემოქრუნებული,
 რომ კვლავ მარტობასა და სასოწარკვეთილ-

1 დამრთობითა და წმინდანებისადმი მიძღვნი-
 ლი შესაწირავი მათ მიერ ქმნილი „სასწილუ-
 ბისათვის“ შადღიერების ნაშნად. (ლათ).

ბანი რატუმრებდნენ, რაც მიეტანა სანატრელ სპულს, მზერვალად დაუყოვნა კეფა, ხელე-
ბი, მარტვი, ქალი კი არ ეწინააღმდეგებოდა,
ნებას აძლევდა, რადგან იცოდა, რომ ასე უფრო
მალე მოიშორებდა თავიდან. „არ დაივლდე“.
— დაიდევნა გარეთ ვასულს ქალმა. წვიმა კი
რაც კი სპირტულად ასამდა. სირბილით მი-
აღწია დახურული ბარის ფარდულემამდე.
აქოთებულ გალიებთან ინდაურებს წითელ-
ქინცილებიანი ნისკარტები გამოეცოთ. მიწის
თბივარში არეულმა გამოურებისა და ფრინვე-
ლის სკინტის სენმა მისი გონება მყისვე სო-
ფლის ბნელ ქალებში გადაიხროდა. რამდენ-
ჭერ უქაპონია აფაგროლი ლტოქებით ჩაეალტა-
მებულ ღელის კლამორში, როცა ურინმანინო-
ბანას თამაშობდა. ეზოდან გადმოსვლისთანავე
ნამდვილი ურინმანინოთ დობიროში დროთა-
და თავს, ბინძურ გუბებებსა და ტყენტობებში
დატლიწუნობდა და ატომასლო სანაბებს იკ-
ვლევდა. კარდლებში მოთუბთუბე შექმნილის
გამაღრიანებულ სუნში შემოსავულ დამურებთან
ერთად იტყობებოდა მიმწებრის ბინდით ატე-
ხულ კარივლ სანაბლებში, ყორებს უკან კე-
რდღეღეღით განახული ფთვალთვალბდა ვი-
ლდეების სიღრმლო პაემანს, გასუსული ყუჩ-
უბდებდა გელსისის საცეცხლში მოქმანვე გე-
ნერი სარწყველა საგარძლის ტრატუნს და ლო-
ცვანის საკითხავად თავმოყრილი დედაბავრებს
ცუბილო ჩიფჩიფს. თეთრკანიანთა რისხვად
მოვლენილი ინდიელის მსავსად არაქრისტია-
ნულ წმინდანებს უნებდას სანთლებს და ლა-
ტარის ბილეთებს მარჯნის ბიბილოთ დამწყე-
ნებულ მამლიტარიან დანის ქვეშ დებდა. სამ-
ქედლის უკან, სიღანავ მუღამამას ისმოდ
მჭედლის ნაირნაირი სიმღერები, რომლებშიც
ერთიმეორესს, უნებლიედ, მაჩყვამანინც უწი-
მწერტი სიტყვები ერთიმებოდა, იდგა ერთი
ფულდროკანთ ხე — შეფარებულბანას თამა-
ში გრატეებელი ბეჭებების სიღრმლო სე-
ფოსტო ყუთი. კონცერტებში მუდამ ზოხლები
ან ბალახს ღეროებით დატვირთული ჭიანჭვე-
ლები დალოდებდნენ. ეს ფულდრო გამოიარეს
ფაქტით გადაწყვიტა სამიწერო ლექსებმა
და სიყვარლის შეფიცვებმა, მოკეცილიმა ნა-
წინაებმა და დოქამს აბრასავით ჭყეტელმა ქა-
ლადებში გამეფელმა გარველ-გარქელმა შექარ-
ყინდლებმა, რომლებსაც მღეროდ ყიდულობ-
დნენ და ყოველ მისვლამე მორცხვად თავდა-
ხრალნი მორცხვობდნენ ტყილეულის სავაჭრო
ფარდულს, რათა მოალდატე თავლებს სიმა-
რთლე არ გაეთქვათ და თავიანთი მიამბტერი
გრძობობების გამო სამასხარო არ გამბდარდ-
ვნენ. მაგრამ მისმა გოგომ თვალსადაბლში
თავარა ტანი, ისე უცებ აიწოწა, გეგონებოდა
ერთი პაემნიდან მეორის მოლოდინში აწეღე-
ბო, ყოველ შეხედარამე სულ უფრო დიდ-
თვალბა და გრატელანმა მოდიოდა, სანამ
ბოლოსდაბოლოს მღლად თავზე არ წამოეფე-

და. მაშინ გოგომ თანატოლებთან შეჯვბურად
თამაში იუკადრისა, აღარც სანაქრქუტე უსაფუ-
ლებულ გამოქვამულებში უკმალე უსაფუ-
აღარც იმ ლტოქის საღამურს გაკრებოდა, ბა-
ვრები რომ ერთმანეთს ზელიდან სტაცებდნენ
ხილმე. ბიჭი დღითიღვე პატარავებოდა იმსა-
თან შედარებით, ვინც უკვე უკან დაუბრუნე-
ბად გადიოდა მისი საშყაროდან. გოგო ორად
იკავებოდა, რათა ტბორის ნაპირანაპირ ღერ-
წმოვანში სირბილისას თავი არ ამოეყო და
ვიწმეს არ დაენახა, თეძობეც მოუმრგვალდა,
ყველა ბლუზა დაუვიწროვდა და ბიჭს უკან
აღარ ანებებდა ილიების ყნოსვას, როგორც
უწინ იყოდა ხილმე, როცა ცხვირამეფილი
უძებურებოდა ოფლიან ილიებში და მეტე, ტე-
რტლიანი ხარო, აბრაზებდა. ერთ საღამოს
კურიეზის სადგურიდან ოთხთვალათი ნახმარ
პიანინო მოაირბრებს და მამეხიანმა ტვრემა
გოგოს ვალს „ალეხანდროს“ დაეკრა მწეველა.
და ამას მეტე დაიწყო გარვევარ ყილი, ლექ-
სების კითხვად დაქალბნის ზელოვლადიხვეული
სეირნობა და საიდუმლოებების განდობა. სწო-
რედ მაშინ გადაწყვიტა გულმოკლულმა ბიჭმა
რომ აეცილებლად მისაც ესწავლა რომელიმე
იმ ბრჭევილად ინსტრუმენტის დაეკრა და შე-
რეიპალბეტის სასურე ორკესტრში ჩაწერო-
ლავა. საღამოობით საზოგადოებმა ყოველთვის
მზერვალე ტამით აქილდობდა საყვირზე ან
კლარნეტზე შემსრულებულ სოლოტს, ბოლო
მათი გვარები განსაყუთრებული პატრიოთ იუ-
გამოქიშული პულტებზე... დაყარული მიამი-
ტობის და სიმწინდის მოგონებამ კიდევ უფ-
რო გაავლესა იმის მიხართ, ვინც ქუჩაში
გამოსაროდა... მას კი მათი ქალის მეგობრო-
ბის იმედი ჰქონდა... ყველანი ერთნაირები
არიან: სახელად—ბოზი, გვარად — ჩათლახი.
წიწნმა თითქოს დაატრასთავის შერს იძიებსო,
ჭგილით ხელი რაქვექვა; არემარე კი საწინილ
ყარდა ვალებში თავგამოყოფილ სეავნილოთ
უბტორა ინდაურებისა და ცირცებისაგან. ვი-
ლაციის ქუსლით გასარეილი მკვებე ბანანის
მწკარტე სუნიც სცემდა. Sinfonia Eroica, com
posta per festeggiare il sovvenire di un
grand Uomo. სინანელი სირცვილიმა შე-
ცვალა. არა, თავის დღეში ვერაფერს მიაღ-
წევს, ასე შოახლის ოთახში ამობდება სული,
ვერსადროს გადაარბება ცხვირსაბოცებისა და
ცარჭვეს ამოკეცილი დახვეული წინდების რე-
ცხვას, რავილა ვიღაც უბადრეტი მეძავის ჭე-
სუნებაც კი საყმარისა იმისათვის, რომ ჭეშ-
მარტიკი და ამალდებული დაგოწყოს. წიწნი
გაღამილა. ფურღლები ცისფრად აცივდნენ
ნეონის ფარნის მოლალამე შტქვე; „მოდრა-
ობითა და ბრწყინვალეობით აღსავსე საფუტოო
სყერტოს მოკვეება ფინალი — ცუვეებითა და
მხიარულებით, შთავგონებელი მარშებით, წყარ-
ალი საცილით და ვარიაციების გასაოცარი
ზევილტებით დაყურსული ბიჭი თავისუფლ-

ბისა. და იქ, ფინალის შედეგში, ხელახლა გააჩინდება სიყვდილი..." ჩქარა, იქნებ მიუსწროს ფინალს. ტაქტი გააზრდა და თეატრთან იმ დროს შევიდა, როცა წითელი ფარდების მიღმა ფინალის პირველი ტაქტები ავღერდა. შეეცაზრა დარწმუნებული იყო, რომ აქი ადარკინი მოვიდოდა და ამიტომ მიღალ ტაბურეტზე შემომჭადრაი და საღაროს თაროზე თვითმოდებული თვლემდა. „ბევრი დარჩა?“ გაცუებით ჰკითხა მიუღლოდნად დამრუნებულ მიღარეს. „ესბა წუთამდე“, — უმასუბა მან და თავის ცოდნა რომ გამოეჩინა, დოუმატა: „კარგი დირიჟორის ხელში მთელი სიმფონია 46 წუთზე მეტს არ ვაგრძელებია“. გარეთ გაიხედა და წვიმის ფარდს მიღმა ცლავ დინამა ძველი სახლი, გახუნებული, დასჯავებული შემამანდა ცარიელი იყო. აღმათ დამასთვეის მონაწილე ხალხი სანთლებით გამქვებულ ოთახში შებრუნდა. ახლა იქ მცხოვრები დედაბერი გაასუნდა: ორი კვირის უკან, საწოლზე შემდგარი, სამერკებლიდან უმზერდა: უყვარდა იმის ყურება, თუ როგორ რწყავდა ქალი ყვავილებს სათამაშო საწიყუელით. სო, ზუსტად ორა კვირა იქნება — მაშინ ხომ მისი დედაბების დღე იყო, როცა მამის გამოგზავნილი ცოტაოდენი ფული მიიღო და თავის თავს. თვითონვე უძღვნა საჩუქრად გმირული სამფონის ძველი, გაცუებული ფარფიტი, რომელიც სხვათა შორის, ვერ კიდევ არა უმავს ენერჯა. მას გული აუტვილა თეთრთავსაფარწყარული, პიტნის და რომბარინის ქოთანებზე დაბრლი დედაბრის გასხუნებამ. ასე გამოიყურებოდნენ ბუგონიებთან საწიყულებით მოფესფესე ზანგი ქალები მის სოფელშიც საღამო ეასმ, მწუხარს ღრცვის დაწყებამდე, როცა მიწაზე გრძელი ხრადლები განერახებოდნენ და მთებში ვენახიანად აუშველდებოდნენ ჰუ მგლები მოუთმენლობისაგან გულმიღებული შიშინა ნაგაზების გამოსაქვრად. უცებ მან გაიფიქრა, ნეტავი დედაბერი ხომ არ მოეცებოდრო, თუმცა საევეო კი იყო ეს მბუბე, რადგან ზანგი ქალები მს წლამდე აღებენ, მიუხედავად იმისა, რომ ბევრმა მთავანმა მონათა ხომალდების ტრიუმფიკი კი მოინახულა. როგორც კი ქამაგირს აიღებს, აუცილებლად ესტუმრება იმ დედაბერს — ერთმანეთს არ იცნობენ, მაგრამ მიანც, — რამე იაც ტკბილულს მიგრანს, იმასთან იყიდის, წმინდა ანგლოზის საყდრის წინ მოვალეებ კონდუტორთან, რომელსაც ქალაქდის მამწინაებით მორთულ ლანგარზე თითარა, ტკბილისყვერი, ორკუთხილები და ნახუტები უწყვიი და გარშემო პიტნის, ბროწიულის ან ახზინდის სუნაანი ფერადი ყანდები შემოიყუარებია. აუცილებლად დღესვე უნდა დარწმუნდეს, რომ დედაბერი ცოცხალია და ამით დანარდლოს თვითგამწმუნდა. ორი კვირის უკან შეიძინა „გმირდის“ ფარფიტები, რათა ამ საღამოს-

თვის მომზადებულიყო და ეს საეველი თვით ბახის საკადრისად მიიხნდა. ბაბუა, ვინცელ ფეხით წავიდა ლიუბკში, უნდა დარწმუნებული ბუქტებუდესათვის მოეცნინა. მაგრამ როცა ეს დიადი საღამო დადგა, მან კახის აღრამში გააცდა უზენაესი ზეშთავონება. აუცილებლად დღესვე უნდა დარწმუნდეს, რომ დედაბერი ცოცხალია, აუცილებლად, როგორც კი ფინალი დამთავრდება, მიჩადორიან სახლს მიამურებს. უნდა დარწმუნდეს, რომ დედაბერი არ წიფს იქ, სანთლებით ვარწმომოვლებულ კებოში.

11

დედაბერი ბზობის კვირის აქეთ მიღალ მოხლენული იწვა პალმის ტოტებით მორჩილულ ვიწრო რიკის საწილში და კედლისყენ ჩამოხობილი ტანჯული პირტუკვის თვიანის სემვიდეში გატრუნულიყო. ღლოლელონათვის ნამდვილი ტუქალბა დაწყვი ამ საშინელი ღამის შემდეგ, როცა იგი თვითონ უკლიდა დედაბერს, რადგან პატრონი სხვა არავინ იყო, და ვერც ექიმს იმასებდა, მითუმეტეს იმ გარდაცულად მკურნალს, რომელსაც კვანსითა და სლუცუნით უხმობდა ავადმყოფი. აქამდე ის მაინც შეეძლო, რომ მთელი დღე და ღამე შეორე ოთახში მქდარყო და გაფაცოცებით ეუფრახდა ზრახნულა კახის გამაფრახილებული ხმაურისათვის, როცა ზედ ვიწვე ამოდიოდა და ნენღელი მოახლოებულა ნახაყბის ხმა მასიურ საფეხებებს აქრკუნებდა. გაზთებოც კი ჰქონდა — დედაბერი ნათხოვრობდა ქვედა საართულზე მცხოვრებ მკერავი ქალისაგან. ხანდახან ხილზეც მიუწვდებოდა ზელი მართალია, ცოტათი შემავლი კი იყო, ათ ისეთი, ქეჩამი გარშეხად რომ ყიდდნენ, მაგრამ პირს. ზოგჯერ ყვითოც ნაივემრეილებდა მისს, ანდა, თუკი დაღვეა ძალიან მოუნდებოდა, კიქა ღოქორის მოტანასაც თხოვდა და გულმოდგინედ გაღაუთვლიდა უკანასკნელ მონეტებს — ქალაქდის ფულს, ქემარს ხალთაში რომ ჰქონდა ჩატანებელი, ცნობა მიღებამდე ზელს ვერ ახლავდა. მაგრამ ახლა, როცა დისწულის მოყვანილმა ახალგაზრდა ექიმმა საჩქაროდ დიხაზანა რაღაც რეცეპტი — ნამეტანი ბევრი საფეხური კი ამოთვალა ამ უზადრეკი გასამრჯელოსათვის — დედაბერთან თითქმის აღარ მიჰქონდათ საჭმელი, უფრო სწორად, ისეთი რამ, რაც კბილებში ხრამუნობს, რასაც კვებით აიღებს, ნამეტნად დაბრი, რასაც დაღმეფან დარდნი, ერთი სიტყვით, ის მსუფე და გამარეული რამ, გამძვივარებული და თითქმის აუტანელი შამშილი რომ უხატავს დამწეული აღამიანის წარმოსახვას. ერთსა და იმავე დროს მიდიოდა დისწული და მოჰქონდა ერთი ბო-

1 დიტიბის ბუქტებუდე (1637-1707) — გარამანელი კომპოზიტორი და ორგანიტი.

და რა ან გარეთი შეხვეული ბუღონი-
 არი ქვაბი. მისი ღრუბული მარადორში და-
 მალბოდა, თითქმის ბრტყელ სახურავზე
 გამდელ კარს ჩაყვრიდა და შევიდან ქო-
 ხეს და ფიცის ნიჭებს შეუბრკვებდა მის
 შემდეგ, რაც ავადყოფის მონახულება მეზო-
 ბლებშიც დაიწყო, ბევრჯერ სკადეს ამ კარს
 გაღება, რათა მისივე გაფიცებულ ფიქრით
 მოგებულ ბქანზე გასულიყვნენ და წამლებსა
 და ავადყოფის სენით შეწებებულებს სული
 მოებრუნებინათ. „თეთრონაც არ ფიცს, გასა-
 ლები რა უყო“. — ამბობდა ყოველთვის ერთ
 და იგივე მამაკაცი ხმა და კარს ძლიერი
 ბიძგით ახუცდა და იმ უკვე რამდენიმე დღე
 გაუღია, რაც იოხადედაში გამომწყვდეულს
 პარში ღეკმა არ ჩასვლია და თვალზე ღიბრ.
 გადყრული დობორილიებს უსიბუხე სათისა
 და კლიტარეგებულ სიყვარს შორის, სიყვარს
 სარკველს ვერ კიდევ შერჩენოდა ზედ დაწე-
 ბებული ქალღმერთი რომელზეც იქნადა მისი
 ხელმა ტრეში ჩაწებული საპარსი ფერით
 შტავლად გამოყვანა: „შეკეთილი“. მისი ში-
 შით, რომ ვინმეს ზამბარების ტრავუნია არ გი-
 ეგონა, ღვიბზეც არ წვებოდა, პირდაპირ იატა-
 კზე დაეღებოდა და რველდგარმომარყვებელი
 ბოჯავთა დაქვებელი შემამულერი სახლის
 დარბაზულ ბელადარში, რომლის რუბ-ტუპ-
 ყისფერი მარმარალო ვერ კიდევ იწარჩუნებდა
 ოდნე საგრძობს სიგრილეს, თუშვა მეტისმე-
 ტად დაბალი ქვის კედლები, ბრტყელ საძო-
 რეს რომ ებრტყა, ოდნე ჩრდილსაც კი ვერ
 აჩენდა. კაცმა რომ თქვას, ღმერთი უკვე არც
 რე უბრტყელი იყო, რიგორც ხს უსასრულოდ
 ვრტელი ღამეული სათებო, როცა ღია ფან-
 ქარასთან პირველ ჩამოხმული ებრტყოდა ძიღს
 და თვალს მიღუღუნისთანვე გულისზეთქვირ
 შეტბობდა, რადგან შიშით მოწამლულ გონე-
 ბამი ძიღი და სიყვდილი ერთმანეთს, ერწყ-
 მოდა; ვიდრეობდა და იმდროშებტრელი უნ-
 დობლად მარტვრებოდა მოციმციმე ვარკვე-
 ლეს ან შეტბრის წრიულად მცოცხე სხვის;
 დაფთებული წამობტბობდა, როგორც კი კი-
 რებში რომელიმე უჩინარი შფერის ფიქრმა
 გაიკონტბოდა: ჩაგარდნილი ღვინის მოწმებელი
 ზამბარების ტრავუნია, სიყვარის სიღრმეში ჩა-
 ბუდებული ტრავუნების გამბული სიღრმა,
 ზღუფურის წამობტრევიტ დობორიკებული ნაგვის
 შრიალი, მთელი ეს წყნარი, უჩვეულო ბეგრე-
 ბით ამბინებული ღამეული საწყარო იყო მისი
 მონანი ტანჯვის ბუდე და მისი, გარეგარყმის
 მოახლოებისას, როცა აქეთიქით ვამუღმბუ-
 ლი თვალის პაქუნით დაქანულ შეტბრის
 სიღის ძალი ეღუოდა, თითქმის ზევიდან მოწე-
 ზე ეშვებოდა რაღაც ზეგარდში შეწყნარება;
 ემა შეაქლო სხე ვაფაციცებით აღარ ედარა-
 წა თავისი სხეულისათვის და როგორც კი
 ზღვის ზედაპირს რიგარის მართალი ცრატი
 შენისდავდა, ღრუბული თვალს მიღუღავდა

და გულწინარად მიენდობოდა წელს, გარკვე-
 ნულად ჩამბარდებოდა მის ქსინქსქსქსქს-
 უხუბს და მომავალი სანდებუქსქსქსქსქს
 სასურველაც კი ხედებოდა, რადგან აქი შეიძ-
 ლებოდა ყველაფერი ძიღში დამთავრებულ-
 ყო, ფუღუღიბლად მოხლებოდა ბილი სედის
 ძრწილას სტეულის ტანჯვის წინაშე. ფიციური
 ტიცილი კი ყველაზე უფრო აუბრანელი იყო
 მისთვის, იმდენად აუბრანელი, რომ სწორედ
 ტიცილის შიშმა — არა ტიცილის, არამედ
 მისი შესაძლებლობის შიშმა იძულება შეტბუ-
 ებოდა მთე საზიზღარ ყოფის თვისი ზვედ-
 რის ვადწყვეტის მოლოდინში. დღამბეღელზე
 ჩამბნებთ ჩვევა იმ პირველი დამთავრებულ შე-
 მორჩა — მთელი დღე მინაც მირადორში და-
 მალული უნდა ყოფილიყო, თორემ შეიძლება
 და ზევიდან შეემჩნია ვინმეს, თანამედროვე
 შენობის მაღალი ბრტყელი სახურავიდან, სა-
 დაყ განწყვეტლიც ფუსფუსებდნენ მრეტბევი
 ქალები და მოთამაშე ბავშვები — ბავშვები
 კი ყველაზე სახიფათოა — ან შემოსავლიან
 სახლად გადაყვებული კოლონიების სახლ-
 დან, რომლის ფართო კედელი მოხატული იყო
 წითელი, შვენი და შავი ფერის უსზრო სურ-
 ებით, მას რომ მუდამ საყინიგზო ნიშნები
 აფანებდა, თუმცა იქ, უნიფერსიტეში, ზოგი
 სტუდენტი ამტკიცებდა, რომ ვიგანტრერი იფრო-
 გლიფები თანამედროვე ხელოვნების უმაღლეს
 პრინციპებს ასახულებენო. შეღამებულზე, რო-
 გორც კი დედამერი ქვედა საართულზე მცხო-
 ვრტე მგვრათან ერთად შწუნბის ლოცვის მო-
 რჩებოდა და ყსაიდი მოქნარებათ ვანტტუმრე-
 ბდა აბუზარ მეზობელს, ღრუბული კარს მო-
 ვარდებოდა, საბიჭვებს გამოაცლიდა და მეორე
 ოთახში პოულობდა ყველაფერს, რისი მოტა-
 ნაც კი დიასახლისს მოებტრებებინა — რაიმე
 შემწვარს ან მოხარშულს, რაც მთავარია —
 მსუყეს და საძიღს და იქვე ღილს ვაზუბს,
 რომელსაც ხარბად დაუტბრებოდა, რათა თვისი
 ბედთან დაყვშირებული რაიმე, თუნდაც უშ-
 ნიშნელო ცნობა აღმოეჩინა; ხშირად ვაზუბის
 ყველაზე უფრო საინტერესო სვეტისგან
 მარტო სახელოების ან სამეჭურების ხარხო-
 ებილა იყო დარჩენილი, რადგან დანარჩენის
 თარგებდა ამოჭრათ ტრავუნის იყადმინის
 შეგარდებისათვის — ასე უწოდებდა მეგრავი
 სამთოღე მანგეწითი და წითელი ზავერდის
 ყურთბალიშებით ვაწყობილ ოთახს, სადაც
 რამდენიმე გოგონ უბრალო ქვედიანებრისა და
 კოფტების კერვის ასწავლიდა. მავრამ იხი-
 კი, რაც თარგებს ვადარჩენოდა და რაღაცას
 მაინც ატყობინებდა ამ კედლებს მიღმა მყოფი
 დამინების ცხოვრებზე, იმდენად აინტერე-
 სებდა, რომ ყველაფერს იფწყებდა, ყოველ
 წერაღმან შენისვენსაც კი რამდენჯერმე კით-
 ზულობდა, მანამდე არ შეეშებოდა ვაზუბს,
 სანამ დედამბრის ძიღი არ მიიღებდა, კინოს
 შესასვლელთან სინათლები არ ჩაქრებოდა.

ქუჩები არ დაკარგულდებოდა და მეზობელ ბინაში გადაფიქრებული ბავშვის ხმა არ აუწყებდა, რომ მისი აცნის ორგვლოვ ყველაფერი ღრმა და უმფოთველ ძილში იყო ჩაძირული. ახლა კი, როცა ქვევით ანთებული ლამპიონების სუქით მოლექილი სიბნელე მის სამალავს ფარავდა, შეეძლო მთელ ღამეს სახურავზე ესირინა, შვიდად ჩაეხედა მტკნარი პალაშებითა და ყვავილებით მორთულ პატარა ეზოში, სადაც ძველებური ალაცაფის თაღში ემაცემ დაკეცებული ასინთის სუქი სიბნელიდან ამოიღებოდა ხოლმე მარამს მობინდავე ქაღალს ანდა კვამლის ბოლქვებში ვახვეულ ასტმის ბერაკაცს; იქეთ ჩანდა სასარგო სახელისნოს ეზო და მტკრიან რელიქვიასავით შემონახული ფარნებანი ფაეტონი, რომლის სახურავზეც ეტყობა, სასაქლოდან ახალმოტანილი, ჭერ კიდვე გამოუქნელი ტყავი გასაშრობად ვადამეფოდა, უფრო მოშორებით კი ბინდებულში ილანდებოდა ტიპოგრაფიული საღებავების სუნით გაღუნთილი პატარა სტამბა, რომელშიც საფიზიკო პარათებს ზეკლავდნენ; სულ ახლოს ჩანდა ღატყთა აქოთებული სამხარეოლები და ბინწერ წყალში დასალბობად ჩაყრილი ქვაბები, გამოჩნა კი, მდიდრულ სამზარეულოში, დიწქად ირქობადნენ მოახლე გოგონები, გამშრალბულ კოვზებს მაგიდაზე ჰყრიდნენ და არც ისე სწორად მღეროდნენ რომელიღაც გაწვილ და მოსაწყენ სიმღერას. მირაღორის კედლებში გაღვრული ღრუბლები, მხოლოდ ცალი თვალთა თუ ვახვედვდა ქუჩაში გადახედვას და სახლების სიყაროს თვალაერებას — იქ, კალფორნიული, გათუჩი ან მავრტანული სტილებს ორომტრიალში იკვებებოდა ჭეჭა პარტენონები, საჩქმლებზე გაღვრამოფარებული პერანული ტაძრები, დასახარებელი კოლონებზე დასვენებული ნაძერწი ლავარდანებით შემკული ალორძინების ხანის საპალეები. ეს იყო კოლონათა მთელი პროსპექტი: კოლონებით შემოჭარული, a giorno! განათებული ქუჩები, გაღვრები, გზები; უმარავი, ურიცხვი კოლონა; არც ერთა ქალაქში არ არას ამდენი კოლონა, ორღერების ასეთი უთავბოლო შეზამება; აქ იყო დიარული კოლონა და მის გვერდით ბრწინავალე ვოლოტები და აქანტები კორინთული კოლონისა, რომელიც ამხედ აღმართულიყ მრეცხვთა მიერ გასაშრობად ვახვენის თეთრულის ტევრში, საბრჭბოს შერობის ცხვირმოფენილი კარიბდიები ჩის არქიტრავს ემჭინებოდნენ; კაბიტელები მტკუნვარე მზუზე დამსყდარ ბებერებს დაეფუტება, კოლონების ზვეულებში ზეთის საღებავები ჩორტიან მუწუყეობით დაბუმტულიყო; ზურთთ-მოდღერული სამკაულები, ჩვეულებისამებრ შენობას რომ ფვიარგინებენ, აქ დაბლა შეუფუბ-

დნენ; ჭადვარები მოაჭარებს ყმობდნენ, ღუნტიკლები აღმანის სიმაღლეზე დასდნენ, ლავარდანები კი კვარცხლებზე დასდნენ. ლეზადად გარდასახულიყვნენ და ზედ საბილეთონო ხაზებთან და ზვიარა მცენარეების აბლანდებულში გაზღართული რომელიც ამფორები და სანეშტე ურნები იდგა; აინგებს ამკობდა მეტოები, ისრული სარქმლებიდან სხვენის სასულეებისაკენ მსარბოლი ფრიზები, რომელთა მდარე ქინდაკელები დიუსრტლებლიც იმეორებდნენ ერთსა და იმავე თემას; ოიდიოსის მვედრებელ სფინქსს; ასე ავირდებოდა იგი წირსული დიფობიდან შემორჩენილი კლასიკური ორღერების ოგონისა, იქ კი, სადაც პორტოლები თანამედროვე სტილის შემოტევაში ნადგურდებოდა, კოლონა, უსარგებლო, უნტაბლემენტო კოლონა, ზედ კედლებს ეყვროდა და ბოლოდაბოლონ მთლად განიჭკეროდა, ისრობოდა ზემოდაც ვადმომბოზილ უსახურ ბეტონში; ყოველივე ამს არაფერი ქონდა საერთო იმასთან, რაც უნივერსიტეტში შეითვისა, იმ უნივერსიტეტში, რომლის ხსოვნას ახლა ამ კლბებზეჩაყანებულ სკივრში ინახავდა.

შეკეთილი, გამზავნის მისამართი; სანტის-სანტისტანი! ყოველი სიტყვა მკაფიოდ გამოიყენა ჩნდური ტუქით და უკვე სრულიად უვარგისი საპარსი ფუნჯი მოიხროდა. მირადორში თვეშეფარებული ღრუბლილი თვალნათლივ ხედავს თავის თავს იმ გადაწყვეტ მომენტში, ზედავს, როგორ საგულდაგულად აიკვებს ნივთებს ათაბანდროინდელ სკოლაში, ერთ დროს ემიგრანტ ბაბუას რამე ჩამოუტანია ექნაზღზე. შობალები და მეგობრები, ირგვლივ რომ ფუსფუსებენ და მალე სადგურზე გაიკლებენ უკვე აქმუთი ღიარ არსებობენ. მათი ზმები საიდანდაც შორიდან მოდის, უკვე წარსულია მკბულ გუმინდელ დიდდენ. აღარც მათი რწყეა-ღარაგებები ეუუტრება, რადგან თავის თავს უკვე სხიუნთა მთამვალში, გარემომცველი სინამდვილის იქით მიმავალ დიდ გზაზე ზედავს. ამ გზის დასასრულს ელოდება დედაქალაქი, იქ კი — შადრევანი და ქთთქათა მარმარილოს ქინდაკება, ინდოეთს რომ ვანასამიერებს — სწორედ ის, კედლებზე კიკარტებით მიმგრებული ეურჩალის ფერად ლითოგრაფიიზე რომაა გამოსახული. სურათის ქვეშ გაყვებული წარწერა ამბობს, რომ ოდეს-სადაც ამ შადრევნის გრილოში ოცნებობდა პოეტი დე პერუდია. ამ გზის დასასრულს მას ელაუდება უნივერსიტეტი, სტადიონი, თეატრები. ამიერიდან აღიარების ნაბარებს თავისი მოქმედების ანგარიშს; ამიერიდან სრულ თვისუფლებას მოიპოვებს და შეუფარებულსაც გაიჩენს, რადგან ის, რაც ასე მიუღწეველია პროვინციაში, იოლზე იოლია იქ, სადაც არც ვისოტეზიანი ფანჯრები, არც ყელულები და არც

ყელში ამოსული ნათესავები არიან. ამის გაფიქრებაზე განსაკუთრებული გულმოდგინებით დაეცა ახალთახალი კრტიემი, რომელიც მამამ უცანსკნელი მოადური სურათების მიხედვით შეუტერა — როცა ფაქტობრივად ჩასაბარებლად წავა, კრტიემის ფერთან შეხამებულ პალტოებს გაიკეთებს და გულს ჯიბეში ცხვირსაბოცს ჩაიდებს; შემდეგ კაფეში შევა და მარტინის შეუცვეთავს; ბოლოსდაბოლოს იმ სამხედროსავე გასინჯავს, სირჩის ფსკერზე ჩაგდებულ ზეთისმილიან ერთად რომ მოაქვთ ხოლმაც; ამის შემდეგ ესტრელიას ვწვავი. უცანსკნელ წერილში სტიპენდიანტი ამ ქალზე ნათელი სასწაულებს უამბობდა. მაგრამ, თითქმის ჯიბრზე, მამა სწორედ ახლა უკრძალავს სტიპენდიანტთან ურთიერთობას. მის მიზნით, რომ სტიპენდიანტი უზნეოდ ცხოვრობს და მშენიკობალიტეტისაგან დანიშნულ მთელ სტიპენდიას ქაიფისა და დროსტარებში აწიავებს. — „ამეუბნისაგან კი აღმაშან სუელი ვეფრება“. ხმები საიდნადაც შორიდან ისმის. კიდევ უფრო ბუნდად ხშიანობენ ისინი ჩუნიიზნის სადგურში, სადაც პლანტფორმიდან პლანტფორმზე გადაძახილ-გადმომავალი დაბრუნდომენ გლეხები და ელშეების მიგვარი გრგვიანვა — ზრილობი და ზეზუნ-შხეულით მიგორავს სპონლით დაქმნილი მატარებელი. უცანსკნელ წიოს მამა დედამარისათვის გოლეულს უდულობს — და ახ უკვე მატარებელიც ჩამოდგა, მერე ისევ აქოტოთლი ორთქლმავალი, დაიქცა ზარმა და დაიწყა გაკიცლების ჩოქოლი. — ქალაქში გვიან დამით ჩამოვიდა და თავისი მოხუცი ძობის მირადორში დაბინავდა (მოხუცი რამდენიმე წლის წინ გადმოსახლდა დედაქალაქში ერთ მდიდარ ოჯახთან ერთად, რომელსაც ეს ძველებერი, ახლა შემოსილიან სახლად გადაკეთებულ ვილა ეკუთვნის). მოხუცი ზანკე ქალის შეუვალმა დედობრივმა ტონმა პირველი წითებიდანვე მიახვედრა, რომ იგი ყადაღის დაიდებდა მის თავისუფალ ღტოლვებს, თვალდურს მიადევნებდა მის წესელ-მოსელს, ვასაქანს არ მისცემდა, ბუნდლით აკლებდა, ყველად წიოთხვევში, ქალების შინ მიყვანას მაინც არ დაანებებდა. ამიტომ მაშინვე ის განფიქრა, როგორც კი უნივერსიტეტის საქმეებს მოვაგვარებ, საცხოვრებელს გამოვიცვლი. და აი, მის შემდეგ, რაც დედამარის სახეც კი დაავიწყდა, — მან ზომ ამ დაიკვნევა ახლა, თუ მკერავის ჩველმა ამოიკნავლა? — მის შემდეგ, რაც დღეი ხანია აქაურობა მოატრია და გაიქცა, ველავ აქ ჰპოვა ურთხეული სეანე, ერთადერთი თავშესაფარი ამ ძველი სკიერის გვერდით, გადასვლისას დაუნდობლად რომ მოატრია, რადგან, შიგ რაც ვიწყო, უკვე აღარ იმეტრესებდა.

მაგრამ დღეს, როცა სკიერს სირქველი ახლდა, ახლადგერი ისევ მიტოვებულ უნივერსიტეტზე აღიადდა: მამის ნაიქმარი საფარგლე;

საანგარიშო სახაზავი; რესფედირები და სემკუთხედები; ხახავშრალი სამეღნი, ვერ კიდევ რომ ასლიოდა ქაიფრის სურათები და ვინიოლის ტრატეტი კოლონიალური სურათები; დერის შესახებ, აგრეთვე მოწიფის რვეული, სადაც სიყმევილემი პეტრემის ტარის, ბრუნელესკის გუმბათის, „ჩანჩქერზე გადაშობდგარი სახლისა“ და უშვალის ტარის ფოტოსურათებს აწებებდა; რკალს დავხრა მისი პირველი ნახატი და კაპიტლები და კვარცხლბეების ასლები. მთავან დარბაზში ბოლოდ შევითლებულ ქალადან მიქმანები, ხელის მეთრეხისთხავე რომ იფხვებოდნენ; შემდეგ მოდიოდა არქიტექტურის ისტორიისა და მხატვრობითი გეომეტრიის წიგნები, ხოლო სულ სიღრმეში, ბავსლეარის დიპლომათან ერთად, იღო პარტიის წიერის ბარათი. მუყაროს ეს პატარა ნაწევი იყო უცანსკნელი შენობობა, რომელსაც შეველი მაშინ მისი შეჩერება საბედისწერო ნახიჯის გადადგამდევ; მაგრამ იმ დღეებში ვეელს მოქმედება სწუწროდა. მის ეუბნებოდნენ, არ შეიძლება დროს უქმად დაქარგვა უქრებლად კრებებზე ლაქლქში, მარქონატული ლიტერატურის ან იმ წიგნების კითხვა, რომლებშიც აღმართავანებით აღწერენ სადაც საშყაროს კიდევ არსებულ კოლონიურებებს, ფანტასტიკურებთან ძროხებსა და მოლიმარ ტრატეტირებებს, მაშინ, როცა შენი თაობის საუკეთესო წარმომადგენლები დამსჯელი პოლიციელების ტყვეებით იტრიალებიან. და ერთ დღით თვითონაც ვერ შენიშნა, როგორ გაიყოლია უნივერსიტეტის კიბეებზე დამტრული დემონსტრანტების ტალღამ. ქუჩებში შეტაკების შემდეგ დაიწყო ზედახორა, პანკა და მერე წამოვიდა ქვა და კამბოტი, ფეხებით ითელბოდნენ ქალები, იტლითობდა ხორცი, იღვრებოდა სისხლი და დაეცმული დემონსტრანტების დაანახებე მან გაიფიქრა, რომ დრო მართლაც დაუყოვნებლივ მოქმედებას ითხოვდა და არა აფეთქებელი მისიხანებისა და აღმყოფების დამაოკებელ წინდაბედულ დსკინანას. იგი შეურთებელთა ბანაში გადავიდა და დაიწყო ავებდითი თამში, რომელმაც რამდენიმე დღის უკან ველავ მირადორში შემოავდო, რათა ამ უცანსკნელ თავშესაფარში შეხიზნა მონადირეთა დაუნდობელი დენისიდან გასავათებელი და გზამკრეული სხეული, დაუცხვებული ქალადებისა და ამომშრალი ტრუის სუნით გადმეებებულმა გონებამ ახლა ამ სკიერში მხოლოდ მისთვის გასაგები სიშორი

1 ლამარაკია პესტუმის (იტალია) ინტერტი ტარების ნანჩრეებზე, იტალიელი არქიტექტორის ფილიპო ბრუნელესკის მიერ შექმნილ სანტა მარია დეი ფიორის ტარის (ფლორენცია) გუმბათზე, არქიტექტორ ჩიატის (ანუ) ვალაზე და მისას უძველესი ცივილიზაციის ძეგლებზე უშვალში (შექსია).

აღმოჩინა — ნიშნობა სპირობიდან შეკრდებამდე არსებული წამიერებისა. მანამდე მიუყვანოდა სიღრმით განათებულ ცნობიერებაში წაწყვეტ-წაწყვეტ მოვლას თავი საოცარმა შეგნებამ, რომ ტრესალბის მადლიერი უნდა ყოფილიყო, რადგან სწორედ მან აიძულა, სათითაოდ ესარებრა საყვარელი თავთან და მოეღწეათა ურთიერთკავშირის საველდველო ანალიზში ეძებნა უხედეტებისაგან თავის დასახსნელი გზა. მის ცხოვრებაში მოხდა გარდატეხა, ეს უხედეტა, გარდაცვლა ქოქხეთის გავლით, და მიაწვ, როცა იხსენებდა ამ გარდაცვლის პერპეტუუმებს, როცა აღიარებდა, რომ ყველაფერი ამბარუნე იყო მასში, როცა დედა ფიცს, რომ ამიერიდან აღარ გაიხივრებდა შეკრდობას, რომელმაც აიძულა ასე მისხვარებოდა ამ ძირმავალიებთან კვებას, — ეს კვება უფრო ავტომატი, ვიდრე ის სახე, ყვირილით რომ გავიდათ თვალში იმ სახარტელი წამის გრძხენში, — იგი ფიქრობდა, რომ კიდევ შეძლებდა იმ სახედამწერო დღეების გადვიწყებას და სადღე შორის ცხოვრებას. ვაწირობის გრძხენს ჰგავდა ის ლაღადისი, რომელითაც წინამძღვრის, ცოდვილის და მძინანიებელნი სააღმარებლოს უხედეტებოდნენ; ეს სტელსმეშტრელი გოდება გათმობდა კალატრავას ჭეჩინი წიგნიდან კტრისტინული დარიგებანი ურთიერთისა, დედაბერმა რომ მისცა; მასში ხმანობდა ეს გვილიწამლები მოთქმა; აქ იყო, ამ აღსარებულშია ლოცვებში, ნეტარმორწმუნეთა ვედრებებში; მხოლოდ ზეციური მოკრძელებს შეპაღალალებდნენ ქვითინით უღიარნი და უხმარნი მონანი უფლისანი, რადგან იმის სახელის ხსენებასაც ვერ ბედავდნენ, ვინც მათი გულისათვის საში დღით ქოქხეთითაღ შთავიდა; მაგრამ მთელი დანამედილი მარტო მის სინდისს ხომ არ აწვია... ეს იყო დროის, შემთხვევითობის, გმირული იღუბების შედეგი; ის ხომ მხოლოდ ერთი ბნელი პროვინციული ბავაღერი იყო, რომელიც მამის სახელისწილი ცუდად შეყვარდა კოსტიუმის გამოც კი სარცხვილი იწვიდა; და ვანა ასეთ კაცს შეეძლო წინ აღდგომოდა იმ მგზნებარე სიტყვებს, ერთ საღამოს რომ მიიწმინდა დედაბუღ კოლონებთან ძველებტრ სახლში, რომლის ფასაღზე გამოძვარწილი ბრწყინვალე რელოდისს ქვეშ ეღუბვიარი იყვარა.

Hoc erat in votis ახლა უმზერდა საკონკრეტო დარბაზს და კვადრატულ ვოლტებშიანი კაბიტელი უხადრტე კარკატურად ეჩვენებოდა იმ შენობასთან შედარებით, რომლის ჩრდილშიაც ამოკითხა უხედე მისთვის ესოდენ საწყვეარი გაიწვია. ასე ამბავარიყო ამ ქალაქის საწინდარი ანათემა; კოლონათა ორდერები სიციხისაგან იღუბებოდნენ და წყლულებით იფარებოდნენ; ასტრავალეებზე სააღებროების, საღალკოების, სასულხეების ფიქრწმუნებს აყრავდნენ; ალაფ ალაგალაფ სვეტებიანი გაღვრების ჩრდილში

მაყლები შეშინებდნენ და დედაბუღი, ვაბოღეღი, ზოლის წყლავი იღუბლებდა, ცუდად ლტოლვილს საოცრად მოეღწეოდა, რომელიც უხედეტური მიზნის სასახლეში და — „ესე და ვერა ამბავი“ — გაიფიქრა, თუმიც თავის დედას სტრქონიე კი არ დაეჩხმანა. თანდათან გონი უბრუნდებოდა რამდენიმე დღის გადამხედი ლოთობისა და ღრუბების შედეგად, რასაც თითქოს დასასრულიც არ უხმანდა, რადგან ისინი, ვინც აბავითარ ხიფათს არ ეპუბებოდნენ და ყოველდღე სიყვარულს უფრტეზდნენ თავლებში, თავს ყველაფრის უფლებამოსილად სთვლიდნენ; ახლა თითქოს ბნელი გვირაბის გამოასვლელში შემოჭრილ პირველ სხივს ხედავდა არ იყოდა, აწი რა გზას უნდა დასდგომოდა და არც ფიქრობდა ამზე, რადგან იმედი ჰქონდა, რომ თანამდებობის პარი, თუკი მას თავისი თავიანთის სიყვით სურდა, თვითონ უჩვენებდა ყველაზე სწორ გზას. ამიერიდან არასოდეს დაუბრუნდებო პირველი კუჩხის დასაწევისმივე მივლებულ არტიკულტურის გაკეთებებს, მაგრამ არც ეს აღიარებდა — უხედე ყველაზე მძიმე სამუშაოზეც, ყველაზე უხადრტე გასამრყელიც, მამანქმება სიციხეზე, ძვალჩინობის გამოთრავე უნდაზე, ტრქის სინათლზე და გაბრიგინებულ ნარზედაც კი თანახმა იყო, რადგან მხოლოდ ამში ჰხედავდა ცოდვათა შონანიების ერთადერთ გზას. ასრამის ერთი დმერთი, მამა ყოვლისა მყვრიბელი, შემოქმედელი ცთაა და ქვეყანისა, ხილუთა ყოველთა და არა ხილუთა და ერთი უფალი იესო ქრისტე, ძე ღვთისა, შობილი და არა ქმნილი, რომლისაგან ყოველი შეიქმნა, რომელი ჩვენთვის აცთათვის, და ჩვენისა ცხოვრებისათვის გარდამობდა ზეციურ, და ხორცილ შესხმა სულისაგან წმუდისა, და მართამთვალე ქალწუღონა და განკაცონ...“ მხოლოდ დასაწყისი ამსოვდა და ხელი გაიწოდა ღვიბზე დატოვებულ კალატრავას ორდენის ჭეჩინი წიგნიდან და უხედე შენიშნა, რომ არ აღარ შიოდა. წარმოადგინა თუგზი, მისი გულერი, შემადქციელი თვალე, სლიონი ლქავდ რომ გადამხედილიც ამოთებულ ქერტლში და შეეზიზღა. წარმოადგინა ხორცი და დანახა რაღაც უფორმო, უსახური, სისხლიანი მასა; გაიფიქრა ბილზე და უამბრად ცოც და მეფე შეგარქმებისაგან გაფრტოდა; გაიფიქრა პურზე და გაასენდა ახელილი ცომი, გამზარი ქერტი და ფინჩხლები; უამა აღარ უნდოდა; მამანქეციურს უძენინდა თავისი შიგნეღლის ხეხადაღებულ სიკარგიღეს და ამით თითქოს პირველ ნაბიჯებს, დგამდა განსაწმენდელისაგან მიშავალ გზაზე. უცებ საოცარი შეგზა და იმედი დაეუღლა და მოეჩვენა, რომ ვიღაც ჩაწყვდა მის განკლებს და მიიღო და რაღაც დამხმარებელი წათელივით შეიგარქნო თავისი განუწყობელი კეწიერი გარემომყველ მატერიოთა, მოჭარბოთა სიხამდვილის მორადიულ სამყაროსთან; იგი შთელი

არსებით უერთფობოდა ღმეს, ვარსკვლავებსა და ზღვას, შექტრის მკვეთრ სინათლეს, რომელიც ვეღვაფერით ერთად მისკენ მოისწრაფოდა და წირვდიად მცოცავი შექტის უოველ მობრუნებაზე ნახად ჰკრიდა თავს; მაგრამ მის გამოათქმა არც სიტყვებით და არც სანახებით არ შეიძლებოდა. მთელი სხეული, ყველა გრძნობა, სრული არსება მისი მოიქცა სამყაროს განუყოფელ და უყოყმანი აღიარებად და ამ წამებრად გაუხადებულ ჰუმანობაში გაქცა. პირველ დამზო კანსული დღის პანაწებლისაგან ყველა თბილ კანს ფილებზე და უღიადღის ნათლით გაერმოსილი აქტიობხდა ბნელი მოცულ მირაბორის კედლებში.

მეოთხე დღეს სამ საათზე გაიღვიძა. პირი გამოშროლი ჰქონდა. ყოველი ფორიდან გამოყოლილი წებოვანი ოფლი უტრებს უკან, ეფიხებ, შეზღუბ, ხამსდიოდა და მან წარმოიღვიძა, როგორი გაცვითლებული, მოგვარული და მთლად ჰუმანობა იქნებოდა. კიდევ კარგი, რომ სარკე არ აქვს და თავის დინახვა არ შეუძლია, თორემ ეს მთლად მოუღებდა ბოლოს. უტრებში ისეთი შხეული ედგა, თითქოს ზღვის კენჭები ხრამენიბენი და ეს ხმები რომ განედევნა, სარკით წამოყდა და შაინ, ამ მტანვეული ხმურის გაქრობისთანავე იგრძნო მერდსა და მუცელში დამტრებელი ჰვლებით გამოწვეული ხორციელი აღზნება ამაში ხელის შეხებითაც დარწმუნდა და გაუკვირდა, რომ შიმშილისაგან დამბნებულ სხეული კიდევ შეინარჩუნებინა ისეთი სსისიკებელი ძალა. სვეარზე წამოყდა. ჟოხება-შეიჭყებულ კარს მიღმა, მეორე ოთახში, ასმოდა დისწილსი და ქვედა სართულზე მტკიცებობი შეერბი ქაღის დღვდული საუბარი. დედაბერი, ეტყობოდა, ცოტათი მოხბულბულიყო, ახრეც კი ყოფილა ასე ავად და თვითონვე წამლობდა თავს რაღაც შინაურული წამლებითა და ნახარშებით, მაგრამ ამჯერად ავადმყოფობამ წამეტწავად დარია ხელი. ასე რომ, ღრლოვით თვითონვე უნდა ეზრუნა თავის საყვებზე. უკანასკნელ დღეებში იღუევიბული სტლიერი ძალა სპუმულ უხარის თქმამ რომ შესძინა, უკვე სპუმლის სსოვინელად უნდა მიეშართა. ახლა, როცა დედაბრის იმედი აღარ აქვს, სხვა საშეალები უნდა გამოიხებნოს, რომ შიმშილით სტლი არ გასტერეს. ხომ უნდა აყოს ამ სახლი რაიმე საყვებად ვარგისი იმის ვარად, რასაც ჩვეულებრივ იყენებენ ხოლმე. ბავშვობაში ხშირად უფერობია რა კარგი იქნებოდა ბალახის საწებელს ამ ბავშვიერას სალთის მომზადება რომ შეიძლებოდა. ცხოველები ხომ ქაშენ ბალახს და იქნებ ადამიანის საყვებდაც ვამოღვეს. ვის არ დაუღვამებს ბანდობან კერდღლიცოცებს ღორთქი უღორბი? ღრლოვლიმა ირგვლივ შიმობედა: ხე, მკა, ჰეარტი, ძველად ალუამებორტყმულ ქალაქებში დამწველი ხილი დამბად

ტყავსაც ქაშდა. არც უნაგირის შემოაყვის იწინებდნენ. ლავამ, ამერმეზე, უხარბედი საპირებდაც კი ხარწავდნენ. უნაგირის მადაროში კი ადამიანებში რამდენიმე დღის შიმშილის შემდეგ ხის საბეჭებს ნელო ჰერტი შემოადრდნეს. ღრლოვლი იმ კუთხეში მიიხბდა, საიდანაც სასარჯოს ეტო ჩახდა. ვილაცას წადლო ფაეტონის ჩარდახზე ვასამრობად ვადამბული მოუთელავი ტყავები, თვითონვე გააოცა თავისი უნაგრო სურვილი, მაგრამ გული შაინდ დამწყდა, თითქოს საფსბონისა და სელისტრის სუნში, ამ ტყავებისაგან რომ მოდოდა, რაიმე შეგების მოტინა შეეძლო. ხე, მკა, ჰეარტი. ესპანეთის გენერალკაპიტნის სასტიკი ბრძანებით ქალაქში ჩამორეკილი გლეხები იმდენ წყალს სვამდნენ, რომ მუცლები უცდებოდათ. — უკვებოდა დედაბერი. ღრლოვლიმა ონანი ვახსნა, წყალს პეშევი შეუშვირა და ხარბად დამწყდა, რათა კრები ამოეყოს, მაგრამ მზით გაბრებულ მილებში ჩამდგარი თბილი წყალი მუცელში სველი ნახარხის მავარს ცუც და ხორხომ სიმძიმიად იღებებოდა. უცეშ შიგნული მწველმა კრუნჩხებებმა დღუფიოთა, ოთხზე დაცა და რაც დარია, სტლი ერთიანად ამოაღებინა. მუცელმა საშინელი გვრება დაუწყო, გულისცემის აყოლილი ბასრი ჰვლები მტკიცებულ ექოდ ფეოქავდა აფეში, ზურგი შხამიანი დუეთი პირმოქაფულ ძალღვით მოერკია, საშინელი სლოკინი ბუტყდა და არაქათგამოლილი კედლებთან ჩაეშო. ისე შეიპურს სპუმელზე ფიქრმა, რომ ეს ერთადერთი იმ წუთში ხელმისაწვდომი აზრი რაღაც აბსტრაქტულ მოთხოვნილებად გადაიქცა. უკვე რომელიმე საყვარელ კერძზე კი არ ფიქრობდა, როგორც შიმშილობის პირველ დღეებში, უწინდებრად იც უორკულ ბავშვობის იგრებდა და არც მამისეული სახლის საშხადს, რომლის გასხვებაზე ნერწყვის მომგვრელი სიციხადით დაუღვებოდა თავაწინ ტაფაზე ამიშინებული სურნელოვანი თევზი და ზეთოვანი მწვანე ცერცვი, ზაფხარით შეკაშმული ხრინჯა ან ხრამუნა ფინოვანი ნამცხვრები — არა, სპუმელმა უკვე თავის გემოც და სურნელებაც დაკარგა; ათავითარი გამსბავება არ არსებობდა მათ შორის, რადგან ახლა მხოლოდ ჰუმანზე ფიქრობსაქვრველ საყვებზე; ეს იყო ახალშობლის შიმშილი, შიმშილი ტამრის კარიბჭეში და — ნებისმიერ, ერთადერთ, განურჩევლად უმატრონად მივადებული ჰვილის, რამელიც

1 იგულისხმება თავისი გულმბეცობით განუქმული ესპანეთის მეფისწავალი კუბში ვაღერიბო ვეილერე, რომელმაც სასტიკად ჩააბნო კოლონიერი ჰავერის წინააღმდეგ აღმადგარი კუბელი ზაღის იფინება 1895 წელს და ქვეყანა მაცონცენტრაციო ბანაკებით აავსო.

გადაფიჩინებული ეჭვს ცოც კვებში დედის ღებულ... უცებ შვერავი ქალის ხმა გაიგოხა. იგი დისწულს უხამბდა კაბის მისაზოვებლად. მო-
 ნოყმენლობის ნერვიული ცახცახით აყურადღე-
 ბდა, როდეს მიწყებებოდა ქსელების კაცები
 ჩის საფებტრებზე და როცა ქსელების ხმები
 ფაბლა ეზოში შეზინდებისთანავე გამოტახილ
 'აყერავ მანქანასთან გაისმა, ლტოლვილმა ფე-
 თიანივით მიჰყარ-მოჰყარა სამაქცები და ოთხი
 ღღის გაუღებელი კარი გამოგლოჯა. დედაბერი
 მძიმედ სუნთქავდა პალმის ტოტებქვეშ დად-
 ვმულ საწოლში; გვირდით, სეზზე, ქერის ფე-
 ფით საყვებ თეფში ეღო; ლტოლვილს სადგენ-
 ტრო კოვზი ეპატარავა და მტაცებულურად მო-
 ელაწილეთ ხელი გამდნარი შაქრის ქერტით
 დაწვერულ ზღანტ მასში ტუნტრა, შემდეგ კი,
 იმის შინით, არ წამსწრონო, ხარბად, გაძა-
 ლებით გალოჯა თეფში, ტახივით ღრუბტუნებ-
 და, ენით ქამანურის ზზარებში მიჭვრებოდა და
 შავიდიდანაც კი ალოჯა უკანასკნელი წვეთები;
 შერა, ასევე მუხლებზე დაჩოქილი, წიღში გას-
 წორდა და ხელი მუყაოს კოლოფში ჩაყო,
 ფრთხილდებით ამოტრნა წეღელი ქერის ნარბე-
 ნები. ახლა ისევ შეეძლო კარის ჩარახვა. ბინ-
 დებებოდა; შორს, მიჩრდობის სიმადლეზე, ნელ-
 ნელა გაეცურდა ქვიშით დატვირთული მარჯა;
 ჩამავალი მზის სხივები აოქროვებდა საყოხე-
 ტრო დაბარახს; თეთრ-აშლაკი ძვენი წყმტრ-
 ნით გატრბოდა ალყად შემოშვარა მოძილად
 ხვადებს; თანამედროვე წენობიდან კი ისევ ის
 მუსიკა ისმოდა: ჭერ ბობოქარი, შემდეგ —
 სეველინი, მღორე, ერთფეროვანი. სანატროო
 სიმამღრის ბუბანში ჩაბარული ლტოლვილი
 იტაკებ იწყა, წამდაწყვეთ იღვიძებდა მუსიკის
 ყურყურისა და გვრთისაგან და ეს საბედის-
 წერო სიმშვიდისა და მტანყველი გველისკერვის
 მონაცვლეობა მის შეგნებაში შორეული მუსი-
 კისა და საევიტო მარათების საბეჭდ სტამბაში
 მორაბრახებ მანქანათა ყრუ ხმებს ერწყმოდა.
 კარს მიღმა გაგველიცხული დედაბერი თავის
 დასწულს ეძახდა და ეს ბრაზიანი, მხნე ხმა
 იმის უტუფარი ნიშანი იყო, რომ მისი საყვე
 უკეთესობისაგენ მიდიოდა. „ამდენი ტამა გა-
 წვენო, დედა! — გამოეპასუბა უკვე ახალ კა-
 ბაში გამობრახებული მულატი გოგო, როცა
 მიღად გამოცარიებულელ კოლოფში ჩაიხე-
 და — გაწყენით ამდენი ტამა. — და რადგან
 ტქრაში თავისი ჭარბისყუი ელოდა, გაქტარებით
 აბაკუნა ქსელში ხრახნელა კიბეზე.

ბოლოდ გარდაიქმნა; ამ ხელს მღორე ჩაკვერ-
 ჩხალი მიჰქონდა ცეცხლი, უსწორად ღროს
 დამადებელი, ცეცხლი — მტანყველი მატ-
 რისა, რომელსაც თვითონვე შლიდა და გას-
 დაქმნდა, მატრისა, რომელიც უამხელეოდ
 მატროდენ ცეცხლის შესაძლებლობა იჭენ-
 ბოდა. შაგამ თუ ეს, მის წინაშე მოეღვარე
 ცეცხლი იყო საბოლოო შედეგი, ერთგვარი
 სასარტელი თავის თავში, მამასადამე, საჭირო
 იქნებოდა წინასწარი ქმედება, რათა იგი თავის
 გარეთ გამძღვანებულყო. ეს ქმედება კი არის
 წინამორბედ სხეული და სხეულები და მის არ
 შეეძლო რაღაც დისამბი ნების გარეშე გახ-
 ხორციელება. აუცილებელი იქნებოდა პირველ-
 წყარო, ამოსავალი აზრი, დედაბრის ცეცხლი-
 სა, რომელიც ადამიანებს ათასწლეულს
 უნათებდა; და ეს პირველი ცეცხლი თავისთა-
 ვად არ აღიგნებოდა... უველოდრში გრამბოდა
 იგი აუცილებელ შემკვიდრობითობას, ნერვი-
 ის სხვა საწყისიდან მიღების გარდუვალ. პარ-
 ცესს, მოვლენათა იმავე აღმავალ თანამიმდევ-
 რობას, რომელიც, ამასთანავე, არ შეიძლება
 და უსასრულო ყოფილიყო; ძაფები უნდა
 შეერთებულყო და აუცილებელი იმის ხელ-
 ში, ვინც პირველი ბიჭი მისცა, ვინც იყო და-
 საბამი, მიზეზი ყოვლისა და მარადელო-
 ბაში, გარდასული ფლობდა უზენაეს ძალად-
 ფლებს და ნებას, მამის ათეიზმი უაზრობად
 იტყვას ცეცხლის ამ ყოვლის ამსნელი არის
 წინაშე და გაოცდა, როგორ ევრ მოთფიტრეს
 სხეულებს, რომ ღმერთის არსებობა ამ დამარ-
 შავებლად ნათელი აზრის მეშვეობით დაეშტკი-
 ცენინათო. ამ ღროს ეკლესიის ზარებმა მორ-
 წმუნებებს წირვაზე მიუბზო და ლტოლვილს
 გაახსენდა, როგორ მღეროდენ ბავშვები: „რა-
 შოვდა, რაშოვდა, ჩვენი კბა გათხოვდა, სა-
 პატარძლოდ ირთვება, ხელო ქორწილი იქნე-
 ბაა“. მან გადაშლა კალატრავს ჭვრიაში შავ-
 ოქროსფერი წიგნი, რომელიც ახალ ზეშთავ-
 ნებს უგზავნიდა კატეხიზმისაგან განრიდებულ
 სამყარელო სახელსნოში — ამ ფრახკომა-
 სობობა და დარვიზიზმის სავანეში გაბრდილ
 ტახტა. შეივის ყოველი გვერტი უტრბებდა
 ღვთისშახებრების მოვლოდნელ სილაშაზეს,
 განდობის, იღუმელთან ზაარების მსასოფარ
 განცდას. არასოდეს უფიქრია, რომ ათასჭერ
 ნანაბი ჩვეულებრივი საყურთხველის საბერ-
 ველი იყო არადგი, იესოს ტამს რომ იტვი-
 ვებმა შეწმულ ტილოდან, რომელიც მისი აზ-
 რით მიღატეს სასახლის კოლონების დამაშვე-
 ნებელი უნდა ყოფილიყო, გონების თვალი
 გოლგოთაზე გადაქონდა და ფიქტრებში იძი-
 რებოდა; შემდეგ მარბიშთა არსს უღრმავდე-
 ბოდა და აფრთხილავებული იყო ამ აღმოსა-
 ნით, ძვირფასი ლითონის ამ მარადის ღია სა-
 ფლავით, უდიდესი ღრამის მისტოტრ გარდასა-
 ხეთ; ლითონის აზრშიუწვდომ სიღრმეებამდე
 განხმული უკუნეთი; ძვირფასი ქვებისა და

საოკარი აღმოჩენა იყო ღმერთი; ღმერთი,
 რომელიც თამბაქოს ცეცხლში გამოცხადდა;
 ლტოლვილმა დანახა, როგორ მოუტოდა დედა-
 ბერმა სიგარეტს და ბელის ეს მოძრაობა —
 ჭერ ქერისაგენ, ნაკვერჩხლის ასაღებად, შემ-
 დეგ კი — სახისაგენ, ეს ქვისტი, უთვალაჭერ
 რომ განმეორებულა მისი ბავშვობის საშხა-
 დებში, უცებ რთულ, წინააღმდეგობრივ სიმ-

ოქროს კამეაშენაში უხილავწმინლი წყვილიდი; უაღრესადი ალქმისი, რომელიც ამ ელვარებასა და ბრწყინვალეობას სამიწული სამსაგაროსათვის განწირულ აღმისამეთა მოლოდინის უსასრულო დამდეგ აქვეყნა წყალღე კი რომლის ლიტერატურა მნიშვნელობა აქამდე არ ესმოდა. ახლა მატყობის გვერდებიან ვაღმომხმარ წყალღე გადიოქა. ერთხელ, ზაგვიშობაში, როცა მამა მუშტრებისათვის მუდღისა და სარკის შესაძენად ქალაქს ვაემგზავრა, ღვთისმოსავმა მამომამ იგი ეკლესიაში წიფივან. სხვებთან ერთად იბოქებდა ბაროკოს რეჟერათმეზიან საკურთხევის წინამე და აზრადე არ მოსვლია, რომ, როცა მღვდელი სამოსელს იცლადი, ამით წამებულ იესოს გამოსახავდა; წირვისას რომ მოუხვინრად თვალენ აცეცებდა, გუშბათის ნინეიებზე თავდავირა ჩამოყიდებულ მღამიობებს რომ უხურებდა ან სხვა ისეთი რამებით ერთობოდა, რაც მღვდელმსახურების არ ვებოდა, მაშინ წარმოადგენოც კი არ ქვინდა, თუ ამ დროსაც ღვთაარსის გამოსახველი მოქმედებებით თამამღებოდა მაკოვართან დაცემირებული უდიდესი მისტერია, რა წყველა ფლობდ შეშეცნების ასეთ უნად ძალის, კემპირიტების წვდომის ასეთ უნარს და არ იყოფდ ეს და მკრებელურ ფუქსიაგობაში ფლანგავდ ენერჯიას და აღმროვანებული იყო ისეთი სიტყვებით, რომელიც ერთნაირად გამოდგება ვპირობისათვისაც და სულმდამალი ბორტომქმედებისათვისაც. მრწამსს! მრწამსს! მრწამსს! მრწამსს, რომ ჭვარს ეცეა ჩვენითვის პონტოელისა პილატესზე და ივნო და დეფულია და აღსდგა მესამესა დღესა მსგავსად წეროლისა და ამალდა ზეკად, და მქდომარე არს მარჯვენით მამისა... მრწამსს, რომ კვლავ მომავალაის დიდებით განსჯად ცხოველთა და მკვდართა... და უცებ, თითქოს ამ სამწელ სამსაგაროზე მომხმობად აფერდნენ დაფლანგები თანამედროვე შენობაში, სადაც დახვდრებული გრამაფონის შექენით გამარებული მუსიკის მოყვარული დაუსრულებლად ატრიალებდა ერთსა და იმავე ჩაბრწყინულ ფირფიტას. მუსიკა სხადისსხვა ხასიათის, მგვრამ მაინც ვარჯვეული თამამღვევრობით ვანლაგებულ ვრავიერების სერვის ჰავად: ჟერ ისმოდა რადაც არცთუ მინდამამონც ვძაგები მელოდია, რომელშიც ხანდახან საყვირების ძაბილი ამოიჭრებოდა და ამით სამხედრო მარშის თემის ემაკვამებოდა, მგვრამ არც მთლად სამხედრო ემოქმოდა, რასაც უშემდეგ მოყვებოდა ხილგლიანი, წელი, ერთმეროვანი და კიდევ უშემდეგ — მეტისმეტად მზიარული როცკა, რომელსაც ისევე კეთდა სამხედრო საყვირები თუ რადაც ამის მსგავსი ზმები, რამაც ფრანგი მემამულის ცხოვრებაზე გადაღებულ თვსეასეცევი ფილმი ვასხენდა, სადაც ნადრობის დიფებამდე წირადდნენ და მწვერებს ამყვლობებდნენ, ხოლო ხიფთანიანი ეგერები გრძელ, ბრინჯაოს

ეოლოტების მავგარ ბუკებს! აფერებდნენ; შემდეგ მუსიკა ისე მზიარულ ქრეშვადე ქრელოდამი გადაიზარდა და ტრანსფორმირდა ჟრეგონა მიამტური ზავმურეი სითამაშო, რომელიც ისე იყო მოწყობილი, რომ ორი პირადელური ძელაის გაწვევა-გამოწვევაზე ხან ერთი ხის კაცუნა დასაცემა ურსო, ხან მეორე; შემდეგ კი მოლოდინ წამებულწმ წყვეტილი ვალსები, რასაც მაშინვე რადაც მინიშნელოვანისა და ღაღის მღალადებელი საყვირები ენაცელებოდა, როგორც ამ სამხედრო ორკესტრში, სანეტკასპირიტუსში შამის სახელოვანსთან რომ უკრავდა ხოლმე ღღისა და ღამის ვასაყარზე; და ბოლოს დამამთავრებელი გვრგვიანვა-გორილი და ისევე სინადრო ბუკები... დიწმული ზრანუნა კიბეზე ჩადიოდა. ახლა საქაროდ უნდა ვადოს კარი და, თუ დედაბერს ძინავს, ბულონის რეკმა უნდა მოასწროს — ალბათ უკვე ვარლდება საჭოლთან დადამულ სკამზე. მგვრამ ამქრავდა თეფშის ადგა და პირთან მიტანა კი მოასწრო და აღვილზე გაქვევდა. დედაბერს თითქოს დამარბეული ზამე ვადამტკიცა, ფართოდ ვადებული გამყინავი თვალები დაყინებით და რადაც არამტყვევნიერი უაზრო დამბელობით მამბქანი ღტოვილს. მან კი უტყმა ველარ ვამედა და ისევე წამლის შემეზბს შორის დაღო მაცოცლებული სითბით სავეე თეფში, რომელშიც ცხიმის ბრტყვილა ნამცეცებით დაყინწყლული ქათმის ვანვიც ევდო — რუხი ქეროღითა და თითქმის აღამინური ნაოქებით დაფართული სამი თითოდან გამორბილი ძვლები ცუდად გამყენდილ კვების ნაჭერში იყო შეჩარია. წუთიერი ვოვმანის შემდეგ ღტოვილში თვალი მოარიადა დედაბერს ვამტერებულ, სადაც სივრცეში მიჩინებულ მზერას, თეფშზე დაიხარა, ქსტრტენითა და ტრეზების მწკენით ამოსვლია კერძი და ბელი მუსიკის კოლოფში ჩაყო. მგვრამ უცებ სინდისმა შეაქნა, კოლოფი დაღო, ტრეზებზე შეწებებული ნედლი ქერის ნამცეცები არც მოუშორებია, ისე მიბრუნდა დედაბერისაყენ და, თითქოს ბოდაშს უხდისო, ჩამოცურებელი სამანი ვაქსწორა, კისარამდე დაფარა. და მხოლოდ მშენი, როცა ლოჯაზე შეეხო, თავზარდაცემულმა იაზრა, რაც მომხდარიყო: ლოჯა ვაყინული, ვალიკვეული, ვამბული ჭქონდა, ხოლო დაცვრანშბული ბელი, რომელსაც ფეთიანივით ჩაფრინდა, რაით ვამშრალ ვენებში ფეოქების ნატამალი დავჭირა, უსული სხეულის უგრონობა სიჭრეტით დაეცო ლოჯინზე, ხრანბუნა კიბეზე ნაბიჯების ხმა ვაისმა. ეს დიწმული იყო. უკან მეზობლები მოსდევდნენ. დაფეთებული ღტოვილი მირადორში ფარდა, კარი ზიკეტა და უკვე ოთამში შემოსულ ხილბის კომქოთს მიყურავდა; მომხდარის მთელი სამხენლება ზეავივით დაწედა და ვაგონას; ვამეშენებული იქდა სივრცეზე და სულგანამბული უს-

მეწიე ქვეყიდან ამომავალ ხმებს: ოღროზო-
რო ნაბაქები — ეს კოჭლი მყერაივ; შიში
ნაბაქები და ასტმიანის ქლოშინი — საბლმა-
რთველი; რაინის ნაღების კაენი ხის საფეხუ-
რებზე — ეს აღბთ ქარსაყიო ზადის ქვეყიო,
რათი პანამვიღებია და გასვენების თადარიგი
დაიჭიროს. ეზოებში ატვდა მეზობლების გა-
დაბაბილ-გადმომბაბილი. აი დამკრძალავი ბიუ-
რის მოხელეები ამობაყუნდნენ და ყინული
და სანთლები მოიტანეს; შალე ღამსთვეც და-
იწყეო, რადგან, როგორც იქნა, მოგროვდნენ ზე-
სუს დელ მონტეს, კალდაროს, სანტა მარია
დელ როსაროსის შორეულ უბნებში მცხოვრე-
ბი წათესაებები — ისინი ხომ მხოლოდ შამინ
გაბანდებენ ერთმანეთს, რთცა ვინმე გამოაყ-
ლდებოთ. ყამეამ ვილაყ კარს აწებებოდა, საბუ-
რავზე გამოსვლას ღაბობდა და ლტოლვას
რაცე აპყრობდა ადრინდელი შიშის ფეხება,
თუმცა რახა საიმედოდ იყო გამაგრებული ხე-
ბაგებობთ და ისინი, ვინც კარს გაღებს ცდი-
ლობდნენ, შალე გაჭიბილებულნი უკანვე ბრუნ-
დებოდნენ; მგერამ აბლა ყველაფრის დამსა-
რდელი ამბოვებოდა. ზეალ კუბოს მოიტაცენ
და საბლმართველი, მუდამ რომ ერთ ამბას
აწეეს ამ დაკარგული გასაღების გამო, ზეიხ-
კალს გამოითამაგებს. და რთცა ზეინელის გაჭი-
ფული და ღონიერა ხელი ენაგან კლიტეში
აბოდ გასაღებს გადაატრიღებს, ყველა ნაბაქს,
რომ კარს თურმე შიგნიდან ყოფილა გამაგრე-
ბული და ამიტომ არ სცილდება თავის ზარ-
ჩოს. და მამინ ლტოლვილი იძულებული იქნე-
ბა დანებდეს. ამ ადამიანებს კი არა, ესეხი,
რთცა შეიტყობენ, მოჩადორში დამალული კ-
კო მრისხანე შერისმაძიებელი ყოფილაო, თი-
თაყ ვერ დაეარებენ და ვერც პოლიციის გა-
მომამებებს გახედდვენ. არა, ამითი არ ეშინია,
ფეითონვე გახდება იძულებული, რომ თავი
დააღწიოს ამ აბურანელ პატაროზას, თაყმუ-
ფლება მოიპოვოს და ქუბაში გამოვიდეს,
ბრბოს შევიროს, უტყოთ თვალებს დაენახოს —
ეს კი ტყვიის წვიმაში დგომას უღრის. ამე-
რიდან ისევე გულსხეუქვით უნდა დაევირდეს
ყოველ სახეს; ერახს და იმავე ადგილას ირყერ
ვერ უნდა ისაბილოს; გაქითაქითებულ ქვეშა-
გებშიაც კი მტანველ კოშმარად უნდა შეიგ-
როინის საგაღმყოფის ლოგინების ამბარზენი
სიცივე; გამოუძინებლად უნდა წამოტყეს; სა-
კუთარი ნაბაქების ხმათ დაზარტობა უნდა
იწამილოს ჩანსელებულ ქურბებში; ეზოში
მწიფე ნყოფის ჩამოვარდნაზე ან ქარისაგან
დაზარებებს გაქაბუნებაზე დაფთებული უხდა
მოსწყვლეს სხვისი სხეულის სიბოძს და თფ-
ქედმოგლეჯილი გაიქცეს; მაშინ, რთცა არა-
ვის უნდოდა მისი ცნობა, რთცა ყოველი სხა-
ლიდან ეთროვანივით აგდებდნენ და არ იყა-
რებდნენ, ისევე დუდაბერს შიაკთახა, მხოლოდ
ამ ქალის იმედილა შერჩა, რადგან გამბრძულს
არ შეველო მისი დაეიწეება, რომ ოდესღაც

ბიძეს აწივებდა ამ უბედურ ადამიანს, თაყ-
ზე დაჰფოთინებდა, ისეთ საბლმარს სიბეჭებს
ეუბნებოდა, — შამდევ, უკან დაბრუნდით,
მომოხმობსაგ გაეცონია, მე ვეუბნებოდაო,
— რომ აბლაც ბაყმეუბი მაღლიერებით უხუ-
ყდება გული. მგერამ, როგორც კი დედაბერა
ასე დაბაბუნებული და დამაბანაყებული კაცი
დაინახა, როგორც კი თვალი დააფვა მის ჭუჭ-
ყიან პერანგს და დაქუბუნულ მუქლურე კოს-
ტიუმს, სინელეში თავის შესანიღბად რომ
ეცვა მის აღზრდილს, ყვარული მორთი: არ
მგერს ზემს საბლმა უსიამოვნებას გადაეფე-
როო, ის, ვინც ყოდად იწეებს, უარე-
სად ამბაყრებსო; აქედან დამეკარგე, შე უმა-
ღუროო. რთცა აღზრდილი სანტა-სამირტესი-
დან ჩამოვიდა, ქალმა შეიღვიოთ შილიო, ში-
რადარი დეთემო და მშობელ დედამთავრე უ-
ღლიდა მან კი მიტოვა და წვიდა, იმბტომ,
რომ მიხვდა — ამ წესიერ, დეითმისაყ ოყან-
ში უხნეო ვოკოებს არ შეაყენინებდნენ... მა-
გრამ ისე შესაბარდსი იყო აღზრდილი იმ
წუთებში, ბინბურფარბილებთან ხელეში თფ-
ჩარგული ისე გულბაყავად ზღუქუნებდა,
რომ უტებ ქალისათვის ისევე იმ პატარა ბიჭედ
იქცა, რომელიც ერთ დროს მის ადგნობის
მკლავებში ყფანახველით იბრბობოდა — იგ-
ვე დაბერილი ძარღვები საფეფქლებსა და კი-
სერზე, იგივე კრუნხვიანი ძაბბები და მოჭა-
მული სუნთქვა და მღუღარე ყელშიან ვერ-
თად გადმოღერბილი ურფვი, უწიფო ვლარება;
გულმაფილებულმა დედაბერმა აღზრდილი ამ-
დენი ხნის მიტოვებულ მარადორში აიყვანა და
იჭ თფის სტუდენტური მოგონებობით საყ-
სე სყერის გვერდით სიმეფილად დამალულმა
ლტოლვილმა უტყობ ბედინმყერის მიხედო მტა-
ნველი მოლოდინით გათანგული უსასრული
ღღავები და დამეებო... ყოვლადწმინდათ ღვთი-
შობელი, წმინდაი ქალწული, უმაღლესი ქალ-
წული და უწმინდესი ქერტბინათარო, უმაღ-
ლესიო წმიდათა ანგელოსთა და შთავარახველო-
ზთაო, და ყოველი დაბადებულთა უბატონ-
ნესო, ყოვლადწმიდერი დედუფალო, ამითფ-
ვანენ ზვენ სიღრმეთაგან კოფეთათა, და მოჭ-
ყალებსა კარი გაფვიდ, კურთხეული, მემბეო
და მხურვალეო, და ზღუდეო უბრბოლველო,
წყაროო მოჭყალებსიო, და შესაყედრებელო
ყოლესო სოფლსთო, აღმოიყენენ ზვენ სიღ-
რმეთაგან კოფეთათა... ის, ვინაც დაეკრო
პარფულყოფილი შემედი თვისი ბიძეს
ჩბით; ის, ვისმა ეურთხეულმა ბეჭემ შყარს-
ნიბინა მე სატკბოება სიმამრისა; ის, ვისაც
გამომყვება მე თვისი სხეულის ყველაზე უწ-
მინდესი წყენებობი; ვინც მათბობდა თვისი
წილის სიბოძითი; ვინც მინანვებდა და შიფ-
რავდა თვისი აღერსანი ხელელები; ის, ვისც
შემაყდლი და შემივარდობა მე, რთცა არავინ
გამიღო საბლის კარი — წეეს აბლა იქ, თავის
შეე ყუთში, წეეს ამ ყინულში და ყინული წეე-

თავს ჰქვალ, დადრეკილ ვედროში, და ყვეს იმობრ, რომ მე — ვინც ამის გადაფიქრებასაც ვერ ვაგებდავდი, ვერ წიარმოვიდგენდი, თუ ასეთი რამ შეიძლება — ამოყვლიბე მისი წინაინი, ამოტყამე მისი ბერღული, დამტკიცებ მისი ქათმის ძვლებზე, ღორივით ამოვთქვლივდი მისი ზღლიონი. უფალო დემეტრო, შეგვიწყვალენ ჩვენ, უფალო იესო, შეგვიწყვალენ ჩვენ! ო, ეს მესიკაე რამ არ ჩემდება, რომ არ შორდებია ეს ჰანგი — ნაღვლიანი, მღორე, სველიანი, როგორც სულთათანა...

ღამისთევაზე მისი დანახვა არავის გაკვირვებია, რადგან იცოდნენ, რომ დედამბერი ოდესღაც მდიდარ ოჯახში მოახლედ იდგა. „გაბიღები აპოვეს“, ვახუშტა დაღმწულს, როცა შენაშნა, რომ ოთახში შემოჭრილმა ჰაერმა სანთლის ალი შეაფრთხილა. „გაზიარებთ თქვენც მწუხარებას“. — ეუბნებოდნენ ღტოლვილნი და თანაგრძნობით ართმევდნენ ზელს, რადგან ფიქრობდნენ, რაილა მუქი კოსტუმი აცვია, უეჭველად გარდაცვლილს ახლობელი იქნებო. მან კუბოს ზევით ზრქუნზე დადგმულ სარკეში ჩაიბეჭდა. ძალზე გაშხდარი და გამოცვლილი იყო — სახე ასე დათვრეწებელი არ ჰქონდა, როგორც უწინ, იმ გადაბმული ღოთობის დღეებში, როცა დროს იხელთებდა თუ არა, უგრძობლად უნდა დამთვრალიყო და რაგორწი დავერწმებინა დევე გაუთვებელ საქმე — და გააშხნევა ამ ცვლილებაში, ამ შიულოდნელად შექმნილმა ნიღბმა. სარკეს თვალს არ აშორებდა, გულდასმით ავირდებოდა თავს და სულ უფრო უტბო ნაკეთებს ამჩნევდა. თვთრად გათუნებულ დამეებს ღრმა ნოკუბით დაეცხარა მისი სახე; ნიკამი წაწყვეტებოდა; შეტისმეტად გაზრდილი, შებღზე ჩამოშლილი თმით დაჩრდილელი თვალები თითქმის უფრო ჩამეწებოდა და შერასაც უფრო დაძაბული სიმკაცრე შესქენოდა; მთელ მის გარეგნობას სრულიად ახალი იერი ეფინა და ღტოლვილმა სიხარულით გაიფიქრა, ახლა ამ ცუდად გამოთებულ ოთახში ვინმემ რომე მნახოს, შეიძლება ვერც კი მიცნოსო. ვაიბუ შეგ სათვალეს გაიკეთებს და მაშინ კი მართლაც ვაუჭირდებათ მისი ცნობა. ტუსადობის დღეებში გადატანილი ჭოჭობებური ტანჯვისათვის მადლობა უძღვნდა მის, ვისაც სულ უფრო და უფრო ახლო ვრძნობდა, ვინც თითქმის გვერდით ჰყავდა, აქვე, მიწადორის რიქულებთან აიგახლე იდგა საკუთარი დიდების ნოთლი შოსილი და ნუგეშისმსკეპელი შინისა თვისისა. ესოდენი გარდასახვით გამხნვევებული ღტოლვილი ახლა იმანაც ვაახარა, რომ მიცვლილებულის ნათესავები ერთიერთორის მიყოლებით გაემართნენ ბრტყელი საბურავისაკენ, იდგნენ იქ, ვაბურებულ სახეებს საამო ზღაუბრით იგარდობდნენ და პირიზონტზე ჩამოწოლილ, სტადიონისა თუ კოლონიებიანი ზღის სინათლეებით ყვითელ-

წითლად აფერადებულ ღრებულს გასაძვრადნენ, თან იმ ადამიანის უბრალოდნენ, იქ, მაღლა რომ ცხოვრობდა. დაეად იმისა, რომ შეზობლად მიცვლილებული ესენა, მთელი დღე ფირფიტებს ატრიალებდა. მართალია, საუკეთაო მუსიკა არ იყო, მაგრამ მუსიკას ხომ მაინც ყოველთვის ვსარითობდა უსმენენ. ვანაშენებულმა ნათესავეებმა გადაწყვიტეს, თავზედ მეზობელთან ზელისუფლებს სახელით ჭარისკაცი მიეგზავნათ და მიცვლილებულთანად მუტი პატვისიცემა მოეთხოვათ, მაგრამ ამ დროს გემის სირენის გამყინებმა კიდრმა ყველას გადააფრწვა ეს შეუთავსებელი მუსიკა, საუბარი მაშინვე ღოცმანებზე, მეჩრებზე, ქაბიშლეებზე გადაიტანეს, სულ მაღე ვაცხარებულ დავაზეც გადავიდნენ და კინეზულაანად დაიწვეს ერფინეთის საათების შედარება, რადგან ვილიკუს წამოსცდა, შექვერის სხივი ჩვეულეზობაზე ნელა ბრუნავსო. ღტოლვილმა სარკეს თვალი მოამოჩა და ვარისაკენ მიბრუნდა — კარს ახლა იგივე ჭოხები და ფიქრები ჰქონდა შეზოგვებული, რადგან იმდენხანს იყო დაეტილი, რომ ღტრძნებით მიქედებულ ჩაყანულ ანჟამებზე უკვე თავისით იბურებოდა — და დინახა, რომ ოთახში აღარავინ დაჩრენილიყო არა თერთთასდროანი დედაბრის ვარდა, რომლებიც კრილოსხებს შარკვალდნენ და ღოცებს ბეტბეტებდნენ. მაშინ ღტოლვილმა ჩვეულებრივამბერ რვეილვერი გვერდზე მოიგდო და მოაჩირზე ზელსო. კიდებელი ნელა დაეშვა ხრახნულ კიბეზე — აწი ვეღარ ესაუბრებმა მისი საფეხებოდა ნახიქების ვასაგები ვნით — გამალებით გადასერა „ჭრა-კერვის აყადემისა“ შიდა ეზო, სადაც მეზობელ სახლში მგლოვიარობის მიუხედავად, გულმოდგინედ შრომობდნენ შეგირდ გოგონები, ვახუთებისაგან თარეებს ჭრაიდენ და სხვა. დასახე მოყვანილობის მანეკენებს აზომებდნენ, ქუჩის ზედი შიულოდნელად ისე ახლოს დაიშალა, რომ ღტოლვილი შეუცხა და წამით შეუყოფნდა კიდრც, ვიდრე სახლის ზღერბლს გადაახიჯებდა. ზევით რჩებოდა მიწადორი და მისი რიქებებით დაგვირგვინებული კუთხეილი ბოჭები. ფარნების მქსებ შექმნე აწოწილი იღვას ზეები ქვაფენილს ერთიერთორისაგან ნათელი შეაღებებით დამირიშორებულ ჩრდილებად ჰყოფდა. ღტოლვილმა შავი სათვალე გაიკეთდა და დევე მთლად საიმედოდ შენიღბულმა ჩრდილიდან ჩრდილზე გადაარბნა იწყყო, თანდათან უქქებრებდა ნახიქს და ვანათებულ ადგილზე გადასვლისას სახეს პიჯაკის ვადახიკეცებში მალავდა მთელი ფულიდან შარტოს ახალი შანკოტი შემოარჩა, ერთ სახლში სამოწყვლოდ რომ მიუვდეს სწორედ იმ სოღამოს, როცა ტყეებით დატყორღილული კოლონამ სიკვდილისკენ იხსნა. ამ ფულით მამის სახელისნომდე ვერ მიაღწევდა; ესეც რომ არ იყო, სანკტოპიბიტუსში ვერც გამოიხდენ-

ბოლა, რადგან ყველა მიწინე გაიგებდა მის ჩამოსვლას, იქნებდა ის ვეტერანი, ხილს რომ ყიდის დამოუკიდებლობისათვის შეზღოვანობის გამოღმკლავი; იქნებდა ანისულის ზრამუნების გამყვანელი; იქნებდა დღეაქტიური, ეხებს მაკრატლებით მარჯველ რომ ხმარობენ ხელში; სადმე საშველი უნდა ექამო, გაიფიქრა, მაგრამ ამ ახალმდებულზე კაფეებში ტყე არ იქნებოდა. უკვე მივლიბთან მხედომ ადამიანებს მეტი საქმე რა აქვთ — იმ წუთისვე ახალმშობლის მომეტრებიან. მას კი ახლა როცა ნებით თუ უნებლიედ ქალაქში გამოივრა, არაფერი ისე არ აწინებდა, როგორც ადამიანის თვლები. ჩრდილიდან ჩრდილზე გადარბენით ზეინის ბოლოს მიადიწია და კოლონიების საუფლოში შევიდა. თეთრ და ცხაფერ ზოლებდ დაღარული კოლონიები და მათ შორის რეკლებიანი ავანები: მთავარი ქუჩის წარმოქმნილი პორტალების ორმაგი დერეფანი ნებუნის შადრევნებითა და გველურებული ძაღლების მსავსეი ქვის ტრიტონებით, რომლებსაც ზურგზე წინააარჩევნი პლაკატები ჰქონდათ გაკრული. ლტოლვილი ფრთხილად მიუხეობოდა ფერადფერადი სასაბურთის რიგს, ყვითლიდან რუხისაკენ, მწვანითან იისფერისაკენ გადაბრუნდა, ჩამოტებილი ქვის დერებით თვემშველ შენობიდან ჩაბნელებული ნაქრებიით მართულ სადარბაზოსაკენ გადადიოდა და ბოლოს გზაყვარდისმი მიადიწია. აქედან სხვადასხვა მხარეს ისწრაფოდნენ ფარების შექმნე მოლაპლაკე, ლარავით გაქიშული ჭურჭელი და ქვაფენილის ორსვე მხარეს ჩარიცხებული ნათურების სინათლით დაბრწყინებულ ქიშკლების გუნდთან ერთად ირწიოდნენ თანდათან მომძლავრებულ ქარში; მოსორებით მშვილად თვლამდა სამარევილი ეკლესია, რომლის სახურავისა და პორტების კრამიტებში ბალახი ამოწვერილიყო, ზოლო ვინ იყის რამდენჯერ შენაღებ-გადაწაღებ ვითურ ნაქრემს რელიგიური აღარ ეტყობოდა; ეკლესიის წინ კი იღვა ფარული სადაც ანდამიტები, კაფები და ზავების ავღმყოფობისა და ავი თვალისაკენ დამფარავი აქტივის ავგაროები იყიდებოდა; უფრო შორს მოხანდა ფაფუქ მუხებში ჩაბრული თამბაქოს დიდი მადახია და მის გვერდით ნაბურთადანგრეულ ქვის ეკლესიებ ჩამოშლილი ვახის ზმირის დერეფანი; ძველებური ესპანური სასახლის თაღებზე, ნაგავსა და კონსერვის ცარიელ ქილებს შორის, საუკეთარის შარდის გუბებში ეყარნენ გაზთმეომბვეული მძინარე მათხოვრები და უამერ სიზმრებს ხელაფდნენ. ლტოლვილი გაქრებთან გადადიოდა ერთი კოლონიის ჩრდილიდან მეორეში და თანდათან უახლოვდებოდა ბაზარს, სადაც უკვე აღმართულიყო ნესტების, მწვანე ბანანებისა და სიმინდის ყვითელი ტარაობი, ზოლო მათ გვერდით დადგმულ გალიებიდან ინდაურებს მტვრიანი ტიტების მსავა-

სი თავები გამოეყოთ; შემდეგ ტოლენარი თითქოს სადღესასწაულოდ გაჩაჩაჩებულა, რომ ბარდის გასწვრივ გადიოდა, დასრულებული იყო ბისი კონსოლბისა და თანბნის გროდში ვინ იყის საიდან და რატომ მოთრეული ანაი თუ უწველებელი ქველი ლარავი ამორილიყო, ზოლო მათ თავზე აქვთ-აქვთ ირწიოდნენ ქვერზე დაკიდებული მოწნული სავარბლები. ლტოლვილმა ჩაუარა საბატარბლოებისა და შეგვარების მანკებებით გაწვობილ ვიტრინას, მერე ბრინჯოს საყინვლებით გამაღიზიანებელ კაფეს, სადაც იმ ღამეს ზედ შესასვლელთან დაბატობრეს; ბოლოსდამბოლოს მიღად ჩაბნელებულ ქუჩის კუთხესაც მიადიწია; საბლის მართალიდ განათებულმა სარკმლებმა თითქოს ჭეშმად მიუხებს მანუეშებულ სიმეულ-როვეში და მანაც გულისფანცქალით ასწია კარის სარკველა — თავისი უქანასკნელი იმედო კარს მიღმა ესტრელიას წყნარი ნაბიფების ხმა გაისმა.

„სად დაიკარგე?“ — ჰეობს ქალმა და დამცინავი კნობისმოყვარეობით ათვალდებრა-ხაოვალდებრა. ნამბინარეობა, უცხო სტუმრებს მიჩვეულმა ფინიამ ზინტად და ყასიდად დაყენისა მოსული. „აქ არ ეყავი, ახლა ჩამოვედი და მამინეგ შენგენ გამოვეურგე“. — თქვა კაცმა, რათა როგორც გაეზარალებინა ასეთი მინდისათვის შეუფერებელი ჩაქმელობა და ონკანზე გაიტყობილ დაქმეწნული პერანგის ურვეული იერი — ესტრელიას ხომ ამ ზოლო ნენებში პირდაპირ აღტაცებული იყო მისი პეწიანი, ძვირფასი კოსტუმებით. „შის სათვალე?“ — გაოცდა ქალმა, ცალი თითით ააქალა სახილად და ხეშობით ცბერები გაკეთა. — ყველაფერს შეად ზედად. მოღამი შემოვიდა?“ „მე ჰმანე კი ვერ მოვაწიარა“. — განარბო კაცმა, თან შიგ ფანჯარაში შეკომძერალი ზროწეულის ტოტებით ჩამოხნელებულ სამზარეულისაკენ იფერებოდა. ფინიამ სტუმარს თავი მიანება და შიდა ეზოში დადგმულ ძვლებთან ჯამს მიამუხრა — ჯამი ისე იყო ამოცხებული, რომ საეჭვოა ქვაბებში რაიმე კიდევ ჩარჩენილიყო. ესტრელიამ ლეიბორი გამოიტანა პირველი წუთებში ლტოლვილმა გადწეწავა უწყომწოდ მინდობოდა ქალს, ყველაფერი დაუფარავად ეამბნა, გული გაეხსნა ამ ერთადერთი ადამიანისათვის, ვინც ადგილებდად გადგებდა, დაუყოვნებლივ, დღესვე გაწეწვიდა და მხარების ხელს, მაგრამ ახლა, სპირიტუალის სსმელის ერთი ყლუბით დამწვიადებულმა, უფრო დაკვირვებით აწინა თავისი მდგომარეობა. ჯერჯერობით საშველობოსაა. ეს საბლი და ზურგსუკერ დაკობილი კარა ერთხანს საიმედოდ დამალავს, გათენებამდე ჯერ კიდევ შორსაა. მის განარბულემაშია ეს გრძელი, დალოკილი დამე, ესტრელიას იმედო აღრედა უკვე, მაგრამ ვიდრე ყველაფერს ეტყობა, ჯერ ამ ორკვირიანი გა-

უჩინარებით დაკარგული უწინდელი სიხალსე უნდა აღედგინა. ესტრელიას უწყარა მისი აღერასი დანჯი, თავდაჭერილი ცნება. ზელი მოჰყიდა და საწოლისაგან წაიყვანა. „მოიყა“ — თქვა ქალმა, ქალაღლის ხელსაბოციო ტუჩებზე პომადო მითილია ყოველდღე მინდა ქალ-წილს გამოსახებულას თავშალი ჩამოაფერა და კაცს ლოგინში ჩაუტერდა მაგრამ ის უკვე უღრმეს სიწმინდეში ჩაძირულიყო; დაკარგულ ლეიზზე მოუძვინარი წრიალით გაწამებულ სხეულს ნეტარებით ჩაფეცი ფაფეცი ბალი-შების სიბზილემი; ლეიკორმა თითქოს ძვლებში გამოაცალა და გამღვლი ცვილით ჩაღვე-ნთა ქათქათა ლოგინში; რეკოლვერი სკამზე ტანსაცმლის გვერდით გლია და მისი თანამღვე-ვი სიმამისაგან გათავისუფლებულ სხეულს თითქოს წონა დაეკარგა; ცხელი, გაფხვებული მკერდი ეხება ლოყაზე; ქალის ნაზი ზელები კი ახ აღეზნებენ, უნაინებენ ტანულ ხორცს — და იგი შშვიდად, რონინით, ბავშვივით გა-დაშლილი იძირება უწყითველი ძილის ნეტა-რებაში... თვალი რომ გაახილა, სინათლე ისვე-ვნიო; მისკენ ზღრამეცული ესტრელია მწვენივ ბათებით და მკვამნებით გაწყობილ პერანგს იცვამდა; საჩქეში გულგორად შე-ხედა გაღვიძებულ კაცს; „მოდი“, — უთხრა კაცმა. „რად გინდა, მინც ვერაფერს შესძ-ლებ“, — მიუგო ქალმა და ტუჩების ღებება განაგრძო. კაცმა იცოდა, რომ ახლა ქალს ხელ-მყოფედ ვახდის უფრო აძულვებდა, ვიდრე ტუჩებიდან პომადის მოცილებას, ამიტომ გა-ბზარებელი წამოჭდა საწოლის კიდეზე და ფე-ხებში იატაზე ჩამოყარა. ყველაზე აუტანელი ეს გულგორლობა იყო — რამდენჯერ დაუფ-ლებია ამ ქალს, რამდენჯერ დაუწარტებია მისი პირფარული სიცივე და რამდენჯერ სი-მაყით მოუტანია, როგორი ნეტარებით კენ-სოდა იგი მისი ვენბიანი აღერასისაგან. და რო-გორ უმზერს ახლა, ლოგინიდან ამდგარი, ამ აღამიანის მობეზრებულ გამომეტყველებით, რომელმაც უაზრო და მისსივენი სამუშაოზე უარი განაცხადა უკვე აღარც კი უწყურებს, ქუჩაში გამაფლი კარი გულდა და კატის ეძი-ხის ლტოლვილი აღამფითა ამ გულგორლობამ. როგორ ეტყუება ეს ქალი, რომელიც ყოველ-თვის, პირველი მოხვევისთანავე, ველგადაფუძ-ბული შემდარებოდა მთელი ღამით დარჩენას. განა შეუძლია აღვზნება მის ზორცს მამინ, რო-ცა შიშისა და შიშვილის სასოწარკვეთილ კვი-რილად იყო ქვეყლისი და ლტოლვილი აღამა-რკადი ლამარაკობდა სულწოუტყველად დაუ-ოკებლი თინით, საუკუნო დღეილის შემდეგ. ესტრელიამ ისევ ჩაეკრა კარი, საწოლზე მოი-ცურბა და დაამბულ ყურადღებით უსმენდა. უტკრად ამ დაშინელი მოთხრობის ძაფმა მის შეგნებაში ერთმანეთს გადაამა და სასტიკ სი-ნამღვივლედ აკინდა მანამდე გუთარებელი მო-ცულნები — ერთხელ გაზეთში იხილა ეს შემ-

ზარავი ფოტოსურათები, მაგრამ მისი უაზ-მნი შიშით გონდაბნეული ვერც მიახლოებდა რომ ყველაფერი აქედან იწყებოდა. ესტრელია უსმენდა ამ აბზეს და გონების თვლით შე-დავდა შიშითა და შიშვილით გატანჯულ, სტვის კარზე ატუხულ ლტოლვილს, დედაბრძის მირა-დორში დამალულ განადგურებულ აღამიანს და დედაბერიც წარმოიდგინა — დამკვარი, კუბო-ში მოკრუნჩხული, მოშვედარი იმის გამო, რომ ვერა და ვერ ეღიროს თავის ერთადერთ უღუ-ფას. და ახლა, როცა თავისი საქციელის სიშე-ნელ აზრს ჩაუყვარდა, როცა უწყურად ჩამწ-ვედა იმ სიტყვების შემზარავ შემწველობას, ინკვიზიციისაგან თავის დასაღწევად რომ წა-მაროშა, მის გონებაში უფსკრულების მტრგვი-ნავ ექოდ გახშირდა; ეიდევ ერთი სხვა სიტყვა, სულ რამდენიმე ბგერა, რომელსაც საკეთარ თავს მტკიარული გულახილიანობით უწოდებდა ხოლმე; უკვე თვითონაც აღარ ახსოვდა, რო-დის მიეჩვია მამაკაცების მუხლებზე ჭდომას, როდის იყნოსა პირველად მათი ოფლი და სი-გარის ბოლი და მხოლოდ იმ დღის იხსენებ-და, როცა ღონიერმა მამაკაცებმა ხელმა პირ-ველად შეაღწია მისი კორსაგან ქვეში, რათა ათვტერებულ ტანზე უფრო მაგრად მოხვეოდა-საკეთარ სტეულზე ყოველთვის მესამე პირში ლამარაკობდა, თითქოს ლავიწს ქვეშით იწყე-ბოდა სხვა, მისთვის უცხო და საჭმიანი არსე-ბა, რომელიც ბუნებას მამაკაცთა მობიბლის, საარწიოვრდ წაქეზების და უხვი საჩტქრების გა-მოძალვის უნარით დაეკილოვებინა. ეს არსება დაუფტერებლად, ზუსთავონებით მოქმედებდა და ზმარი სტეშრობისათვის ავლითებდა სულ სხვა წრის, სხვა ცხოვრებისა და მისწრაფებე-ბას აღამიანებს. ეს არსება არასოდეს დაფიქ-რებულა იმ აღამიანებზე, ახ აინტერესებდა, თუ რასტრდა ერთს, რისკენ ილტვოდა შგორა, რა აწუხებდა მესამეს, ის იყო უძრათბა და მოლოდინი, ის იყო აღგალი, სათიყენაც ქალა-ქის სხვადასხვა კუთბიდან ისწრაფოდნენ მამა-კაცები, უფორმოდ, უსხველოდ არსებანი, რომ-ლებიც მხოლოდ მამინ იძენდნენ ზორციელ სი-ხეს, როცა მისი ქუჩის შესახვევში გამოჩნდე-ბოდნენ და შემდეგ, მორავ გამოჩენამდე, კვლავ ქალაქის წიაღში ინტქმებოდნენ. მისა თავი შე-ორებაარსებთან როდს მარულებდა სხეულს ამ ვასოკარ ცხოვრებაში, იმ სხველისა, ყვე-ლანი რომ აქებდნენ, ერთნარი აღტაცების სიძვევებით ამკობდნენ, და ერთნარად, ერთი და იგივე საქციელით აჩემებდნენ მისი საკეთ-არების უფლებას; ის კი თავისი ღირსების კვი-რცხლებზე იდგა და დაუნაწილებულ განძიდ, ნამდვილ საკეთარებისათვის მიუღწეველ სიმ-დიდრედ აცხადებდა იმას, რაც სიერტი მის ეკუთვნოდა — გულგორლობის, საკიცხის, ზე-ლის უფლებას, და ყოველთვის ითხოვდა, თუ-მცა კი შეუფრთვით, მაგრამ მამინც, მამინაც კი, როცა სტეშროს საქციელი ან მისი თანდაყო-

ლილი ხელკრება პასუხის ღირსად მიიჩნეოდა, ამიტომ, თვითონ კი არ ეძლეოდა, მაშაცხს აქცევდა ისეთ მღვდელად, რომელსაც ვაჟლით, სხვათაშორის ეტყვიან. მისი სხეული არ არსებობდა ცოდვის ცნებისათვის. სხეულის თავისი თავისაგან აცალკევებდა, განსაჯულობით მაშინ, როცა მის უმოხერვს ძვირფას თვისებებზე მიიჩნებდა — ასე ლამაზობდა ხოლმე ძვირფას ნივთზე, მეორე ოთხში რომ ინახებოდა. „შეიძლება შესკოლო ფიქრებით და სიტყვით“ — გაიგონა მან ერთხელ ქადაგებამი, რომელსაც მონადამიანი ღიადი გულსუფრით არ უსმენდა, რადგან თავისი მოსახამის შავ მკქმანზე ნეტრთხი წყლის წიწყკლები აღმოაჩინა — ეს მოსახამი ნახუქარი იყო და, როგორც უთხრეს, ძალიან ძვირიც ღირდა, — მაგრამ ფიქრითაც და სიტყვითაც უყოფელი იყო, რადგან იმ ერთადერთ ხელობას მისდევდა, რაშიც გასამრჯელოს აძლევდნენ და მუდამ კეთილწინდისებრად ასრულებდა თავის მოვალეობას; თავიზიანი, სიტყვის ერთგული ქალი იყო, არც გულისმხმეგრებას აქლუბდა ვინმეს, განსაჯულობით კი მისთა მშავსთა გასაქირისი და უზღვრობის გულთან მიტანა იყოდა და ამტოვს შობიარბიპირე სახლში მსკობრები მუზობლის ქალები, რომლებმაც ჭვარი ეკლესიაში დაიწერეს, მას უფრო ღირსეულ ქალებთანად თვლადნენ, ვიდრე სხვა, ვგრეთფიდეზელ წესიერ ქალებს, და ყოველთვის მფალითად მოჰყავდათ მისი ზეწყეთლობა, როცა ახლობლებზე ჭორაზბდნენ. თავის ხელობას უზუსტესი სიტყვებით განსაზღვრავდა და მუდამ თავს იწონებდა ასეთი გულახდილობით, მაგრამ ახლა, როცა ლტოლვილის თფვადსავალი მოიძინა, როცა კაცო უბნში ამ შიშმა და სიკდილზე, ამ საზარისებელ სიმარტოვეზე, ეს ზვეული სიტყვა თავისი ამპარზენი აზრით აღივსო. ახლა, როცა ყველაფერი შეიტყო, ზვეული სიტყვა კვლავ განეშხადა მის ბავთთაგან მოსაწყვეტად. მაგრამ უკვე ეს მარტო რამდენიმე უსხეული და უწინაღი ბგერა როდი იყო, ეს იყო ბიწურის, თავლუფამსხმელი, ლოდებით ჩამქოლავი საზარელი სიტყვა, საზიზღარი გინება, რომელიც უხსოვარი დროიდან ისმოდა ყველა ციხეებში, ჭუჭყიან თვეშესაფრებში, ღრუბლებსა და სამკატრებში; იმ ზვეუებებში, რომელიც არც თუ ისე საშინო მუქარისაგან თავის დასაცავად მისცა — კაცმა რომ თქვას, თვითონ მას კი არ ემუქრებოდნენ, მხოლოდ მის გაფუფუნებულ ცხოვრებას თუ დაუშვადებოდა რამე — იმ ზვეუებებში აქციეს ნიშფილ ბოზად, ბოზი იყო არა სხეულთ ვიკრობისათვის, არამედ იმ უნამუსო საქციელის გამო, რისთვისაც წესიერის ქალები, ქმრის გარდა რომ მამაკაცი არ იციან, მის მშავსებს ამტყუნებენ ხოლმე. ამერად მან სიტყვითაც შესკოდა და იმ ცოლვამ ისეთი უბედურებანი ჭამოაწვია, რომ ჭოჭხთადუ

კი ამ სიტყვას ამოსახოდა, თემცო მის თვზარდაცემულ მარწილავ სხაუქურქიუნეშმადეგროში მიუბღოდა. სტუმზეხუთუნეშმეწინენქხუხულად დაღერილი ლტოლვილი სულ უფრო ხმაბლდა იმეორებდა ყოველ სიტყვას, რათა ქალი თავის გულწრფელობაში დაგრწუნენებინა, და როცა მზერვალე ლოცვა-ვედრებინა და მთელე მისი ცხოვრების ამყარებელი ღმერთის გამოცხადების ამბავიც მოუყვა, ესტრეღიამ თავი ველირ შეიკავა და გულამოშდარი იქვითინდა. მაშინ კაცმა ხელი მოახვია და გვერდით მიიწვიანა, სანამ სინათლეს ჩაქრობდა, ქალადნს ზელსაწმენდი აღო და ქალს ტუჩებზე პოინდა მოსწმენდა.

ამერად ესტრეღის ტუჩების შედებეა აღარ დაუწყია კაცისკენ ზურგმიტკეული იღვა და სპირტში დასველებული ცხვირისახოციო სხხეს იზანდა. მოუხატავი თვადები ღრმად ჩაიბრუნლავყენა ფერმართლო, ოდნავ მიწისფერადარულ სახეზე — ისეთი სიბე აქვს იმას, ვინც ხის ნახშირის კვამლი გაიზარდა — ხშირთამში სავარცხლები ეკეთა, კარადიდან შავი კაბა გამოიღო, რომელსაც, ზვეულებშიც, ქვინბის კვირის სავეღვსიო მსვეღვლობებზე იცვა-მდა ხოლმე, შემდეგ პანამეილებსა და დაკრძალეებისათვის გაინახბული შავი ფეხსაცმელიც გამოიტანა. კაცი კი ქვანის ფსერებზე ჩარჩენილ ცივ წვენი ამოწებულ პურის ქერქს ლოღნიდა და იმ მოულოდნელი სიმშვიდით ტუბეოდა, ქლთან სიახლოვის შემდეგ რომ იზეუფოდა. „ეს სიმეღებე უფრო მეტად მჭირადებოდა“, — გაიფიქრა მან. და კვლავ წვირლმანების გამოტრთვებლად დაიწყო სახლის აღწერა, ქალი არ იცნობდა იმ უბანს, მხოლოდ ერთბელ შემთხვევით გაუფლია იქ, როცა ზოლოვიერი პარკიდან ბრუნდებოდა და იმ უცნურ ცხოვრებზე ფიქრობდა, თავის სიციუბლში პირველად რომ ნახა ყველაფერი, რაც მის საშწესოს გარეთ მდებარეობდა, ისევე უცნობი იყო მისთვის, როგორც ყურეს გაღამეველი ციხესიმაგრის იქითური იდგილები, ორდილის, ნაპარინოს ან პალატინის უბნებზე ისე ღამარაკობდა, როგორც საიდუმლოებით მოუღელ უძველეს ქალაქებზე. მისთვის ცნობილი გზები მხოლოდ ეკლესიიდან ეკლესიამდე მიდიოდა. სტუმრად მასთან დაიარებოდნენ, თვითონ კი არავის აწუხებდა. ამიტომ ლტოლვილი გულმოდგინედ ცდილობდა, რომ ქალს ყველაფერი თვინათლავ წარმოედგინა: გზაჯერადინის ოთხი ეზოდა მას მხოლოდ ცხატრმემოვლებული ბაღის შესახვევი სკირტლები; სახლი ორსართულიანია; შწვანე ტლავერიანი და მოქანავე სავარძლებიანი პორტალები; ყვავილნარში თეთრი ქინდაცებები ღვას; ჭუჭილანვე ჩანს; ერთი — საბანმოხვეული ქალი, ხელში ეამლი უჭირავს (ევა? — ჰკითხა მან), მეორე — უშბიანი მეომარი, თავზე მუზარდი ახურავს (ოდესღაც ქალებიც მამაკაცებიც იბრძოდ-

ენ — ეს ბავშვი უამბო ერთხელ; და შე-
საყვარელის ორსავე მხარეს — ორი ლომი,
პირში შეარვლილებავრილი, როგორც ზღვის-
პირში მდგარ ტყელებს აქვთ, ოღონდ იქ კო-
ლონებზე ფროთავილოლი არჩვეული სხედან;
იმ სახლს კარზე სარკველი კი არ უნდა არა-
კენოს (როგორც აქ), მარჯვნივ ჩამოკონსილ-
ბულ ბეწვს უნდა დაქაროს, და გამოდგებით
კი არ უნდა ექიბავოს (როგორც აქ), ვოველ
ჩამოწვებზე ცოტაცა უნდა მოიკადოს; წერი-
ლი დიდ კაცს უნდა გადმოსცეს და პასუხად უსი-
კვდილოდ მამონე უნდა მოითხოვოს; თავი
ისე უნდა მოაჩვენოს, ვითომ მოძრაობის საქმე-
ებში კარგადია ჩაბედული და ამათ უნდა შეა-
შინოს თავიზანი, მაგრამ მტკიცე ტონით უნ-
და მიამბუროს, რომ თუ საქირი იქნა, მთელ
ღამესაც იქ დაელოდება; იმ შემთხვევაში, თუ
კაცი მიიხდამიანე ვარზე შეჭდა, საქმეში უნ-
და ჩაბრუნდეს ირანია, მრავალმეტყველი მინი-
შენებმა, უწყვეტი ნათათულება, ვითომ ბე-
რი რამ იცის თუ სულ არ მიიღეს, თუ თეთრ-
ლოვრისი ლაქია ეტყვის, იქ დამელოდეთ,
ახლავე მოვასწავლებო და უკან დაბრუნებელი
სახლის, ზედი მობრძანდით, მაშინ უნდა მი-
მინოს, რომ რაღაც უბედურება მოხდა და
საჭიროა დიდი კაცის ნიჭია ცუდი ამბავი ყვე-
ლა კარს ადებს; თუ დიდი კაცი შინ არ იქნა,
მაშინ დაყენებით უნდა მოითხოვოს, რომ სახ-
ლში შეეშინდეს და იქ დაელოდოს, პატარა ეს-
მანტი სასტუმრო ოთახში (დახისამე?) მოვარ-
ებებელი კარი და მის გვერდით ორტარა ხმა-
ლზე დაყრდნობილი რკინის ზელთათმინანი
რანდის; თუ არ შეუშვეს, მაშინ ქუჩაში მო-
ცადოს, ბაღის ცხატრთა — ადვის ხის ქვეშ
სკამი დგას; მამ ასე, ოთხი უზოდან ის, სადაც
მთავრდება ირანი ბაღისა, ესტრელია კაცისკენ
მობრუნდა, ღებოლილმა პირველად დაინახა ის
საე გაუბრუნდა — სახე შეეღებავი, სულ შე-
ვებში გამოწყობილი, ახლ ერთი საქვეული, გა-
რდა ბეწვზე ჩამოკონსილბულები პატარა ხა-
ტრია — და უცებ სიკლი წასვდა, ისე გვფა-
ქალი ამ წუთს კრაკეტის აყვადმისი შევარ-
გოგონას, „ნამდვილი სანიორა ხარ — უთხრა
სიცილით და ბალთა ქვეშ შენახული ახალთ-
ხალი ბანკოტი გაუწოდა, ცოტა ხნის შემდეგ
ფარჯანი გაიჭყაბა და დაინახა, როგორ მოუ-
ბმე ქალმა ტანსა, რვა საათი იყო, მს ყუბ-
ტონებზე გვიან სადილობენ, ყურყურებით სი-
მელო სამალავში და შეეძლია თავის ქვეშზე
მოამბაროს ეს ღამე, რომელიც ყოველი გულის,
გამჭვრალბული საათით ახლოებს მისა მშფო-
ფვარ დღეების დასასრულს, კოსტეში აიღო
და ზედი წუტეაბუნა, რთა ოღანე მიიხე დაე-
დგინა მისი შელაბული იერი, მერე დინჯად
ჩაიკვა, შიდა უბოს თავზე ფარნების მოწი-
თალო-ლილისფერი ათინათებით შეფერადებუ-
ლი ღრუბლები ქუჩაბობდნენ; ბოთლში ჩარ-
ჩენილი ლეიბორი დაღია, თან ველში იმ წი-

როლის ტექსტი იმეორებდა, უკველი ქალ-
დის ექონლობის გამო საწრისედაქრე-
ლში ნაყიდ მდარე ლურჯაბუნა, რომ
დაწერა და ესტრელიას გაატარა, მიიხდომა ოს-
ლაყთ მიიხე დაბმარებოდა საყვთარ თავს და
გამაწვებოდა ელოცა, რომ აღრესებო სახლში
ყოფილიყო, მისი მოცუქელი დაუყოვნებლად
მიეღო და რაიმე სანდგეში ცნობა გამოტანე-
ბინა, ყიბიდან კალატრავის ყვრიანი წიგნი ამო-
იღო, ავგარობივით რომ არასოდეს ამოტრბდა,
მელოდ მოიყარა კრალისონებში მორთული და
ბოლო ოთხში მმეტრევი კანდლებით დალალ-
პებელი წინდა ორსავე წინაშე და ხამდალა
დააწყო ლოცვა ღვთისა და უბედურ ცოდე-
ლთა შეამდგომლისა მიხართ; აჰო, დედუფალა,
წყალობით შეწმე შეყავნ ჩვენ, რამეთუ წარ-
წყვდებით ჩვენ სიმრავლისაგან ცოდვათა ჩვენ-
თისა, და ნუ გარე მომპეტევი მონათა შენთა
ცუდად, რამეთუ შენ ხარ სასო და მთხობი ჩვენ-
ნი წინაშე ძისა შენისა და ღვთისა ჩვენი-
სა...“ რა გაასრულა, დაქვედა, ცხატრე წიგ-
კითხე თუ ათჯერო და კვლავ დაიღო წიგნი,
რათა კადვე ერთხელ ელოცა, მაგრამ ამ დროს
კარზე კავნი შემოყმა — ნამდვილად ესტრე-
ლიას კლავენტოაგანი კინე იქნებოდა — ველ-
გან ჩაქრო შექო, სიბუნელში გაუტრბი და
ქუჩას მიადურდა; ფანჯრის მიღმა ერთიმეორის
მიყოლებით მიგრუბუნებდნენ ბაბისაგან მი-
მავალი ავტომანქანები, ეტრებმა, ანდელზე
უბრბებულად მიგრდნობილს ზეზეურად წით-
ლიმა კადვე, რადგან გონიო, ხელის ცეცებით
რომ ექებდა, მარტო ძილში თუ მოგჩვენებო-
და, ისე ჩაბრბიგნეს სატკირთო ავტომანქ-
ნებმა და აი, დიდი ხნის ლოდინს შემდეგ,
როცა მის გულდაყრბულ სიმშვიდეს თანდა-
თან მოუსვენრობა შეეპარა, სახლის წინ გატო-
მა ხამდალი გაცხატებელი კამათი და ღიბო-
ლეული საწოლიდან წამობტა, ესტრელია ვილიც
კაცის დამოშინებებს ცდილობდა, კაცი კი რა-
ღაცას თბოვდა, უყვიროდა, ამასმარბევბდა და
გამეღებებს მოწმებბდა იბობბდა, მერე კლი-
ტინი გასაღებდა გაიჩხაყენა და ღებოლილმა
დაინახა, რომ ოთახში შემოვარდნილი ქალი
ხელში იმ ტყვიანა ბანკოტს ქმეჭნიდა, მან
რომ ტაქოს ქირად გაატარა, „მოფერე ამბობს,
ეს ფული უსაბიბო, მე კი სხვა კამიკიც არა
მაქვს“. ვილაც გახელებით აბრბუნებბდა კარ-
ზე, დარტყმებისაგან მთელი სახლი ზანზარებ-
და „ის ამბობს, ქალბლები, რომლებსაც
თვალმობებტელი გენერალი ატბია, ვაბიბო, მე
კი არაფერი არ მაქვს, სწორედ დღეს გადავი-
ხადე ბინის ქირა“. გაოგნებულმა ღებოლილმა
ბანკოტი აიღო და გულდასმით დაავიკრდა
სინათლზე, ხელში ატრბილბებდა, ყოველი
მბრბან ჩითავდა, ის კაცი კი ისევე ყვიროდა
ქუჩაში და ესტრელიას აბრბად ივლებდა, „მე
არასოდეს აყალიმავალი არ მქონია, — წმებ-
ტნებბდა ესტრელია. — მე წინებტი ქალი

შემდეგ სინანული და სობრაზეც კი წიბოვებოდა თავისი საეკლესიო გახსენებებზე — რა უბედურება იყო ესტრელიას გაგზავნა იმის სახეზე რად, რისი მიღების უფლებაც მან თავისი საქმით მოიპოვა! მალე არსებ მხარეს მართებელი ბავშვები დაიბრუნდნენ ქუჩაზე გავიდა და ამ აღვალს მიაღწია, სადაც მარმარილოს პარკით თავშემკვდილი და მარმარილოსვე მინტიამოსხმული ესპანეთის მეფე იდგა და ვარს დიადი ეპოქის კოლონები ერთყა, რომლებიც გარდასტული ძღვევაშისალებს ეულ მოწმებებად ჩანდნენ მოდის დაბარბებულ შემწანურთ არქიტექტურის სტოლიარტულ ეპოქისათვის და ნიარფერად შეთხზინდი კოლონათა გვერდით. შემდეგ ჩაუბრა მალაღ გოთურქიმის ეკლესიას — მისი ავტორთან ქვეშ ლოკოინებისა და ზანგური ავგაროზების საეპრო ფარდულები შეუფუძლოვო — დიდი ლოქის ბორკალები გაიარა და გვერდი აუტკია პარტიის ნაშევრადხნულ შენობას, რომლის ცენტრალურ ნაწილში ჭრ კიდევ ერთი შექი და, აღმათ, რადაც კრება მიმდინარეობდა. გააქარებებით მიმავალმა გაიფიქრა, სანტაკამარიტუსიდან ჩამოსვლის შემდეგ ამათვისაც რენეგატად ვეჭვებო და მომხანინე პირველად ვადასამბა სასახლის ნიშში მდგომ წმინდა ქალწულის წინაშე. შემდეგ იწყებოდა ბოტანიკური ბაღის რიგელები, ბოლო რიგელებს იქით — ყვავილნარებში ჩასობილი ლათინურწარწერითანი ფირფიტები, სულშეუბნოთელ ხეებიდან ჩამოქმედლი ჭავდარები, მოღღე-მარე წყალზე ცივი, ელექტრული სინათლით მოკაიფე მალანგებს შორის გავლილი ვიქტორიაანგელები; ბაღს უკან ცოცხალ ბორცვზე აღმართულიყო მრეში ღრუბლებს ზღაღში შეჭრილი და ძველი ესპანური ციხესიმაგრის კონსტრუქციებში მომწვევდულ ვეება საყრობილე, ზუსტად ამ ციხესიმაგრეთა მსგავსად, ანტონის ექნებულებზე რომ უშეწებება გათოლ-კოზმის ქომავ ერთ იტალიელ სამხედრო არქიტექტორს, მიწისქვეშა ჭურღმულებს, საიდუმლო საყნების, შენიღბული საძრომების დადოსტარს. ლტოლვილ ბრწოლეთ გახსენდა, რომ არც ისე დიდი ხნის წინ, სწორედ იქ, ზედ მეორე სათვალავლო კოშკის სათოფურთან, მისი ძვირფასი სხეული მოსალაღნელი წამების მივით იურენჩებოდა. და ტოტებგაბარჯული ხის დანახებზე ფებს ეტქარა, რათა მის ჩრდილში დამალვოდა შემზარავ მოწინებებს. ასე სირბილსაობლით მიადწია უნივერსიტეტის ბორკამდე. იქ სინათლები ენთო და განწირულის ყვირილით ყვლებს იხლუჩდნენ რეპარდუქტორები. ასეთი გვიანი ემისიათვის უჩვეულო განათებამ ლტოლვილს მოაგონა კოლონიებიან შიდა ეზოში გამართული დამატული წარმოდგენები. აჰ, ახლაც, აღმათ, ასობით მყუდრებელი ესწრება მიანყების, კარისყავებისა და გვირების კოსტუმებში გამოწყობილ სტუდენტთა მიერ გათამაშებულ რა-

მელამე ტრაგედიას. და დაბეჭდებულ ლტოლვილმა ნაღვლიანად გაიფიქრა, თუ რა უბედურება გაიარა მან ამ მალაღ უნივერსიტეტში დამწვევებული შენობებში და ცოდნის აღდგორიული ფიგურის ქვეშ წაიწორილი დევიზი Hoc erat in votis — იმ პარქში, შერისძიების მუქარით შეშარავ ციხესიმაგრემდე, სადაც აიძულეს ამოენთობა ყველაფერი რაც ერთ დამწვევლოლ საათს უნივერსიტეტის დერეფნებში გაენობილ ადამიანებისაგან გაიგო. რეპორებზე ბროტინებზე ატრიალდა დამხინჩებულები ხმები, ქორამ ამოიღილია სამის-ნო სტრუფი და ლტოლვილი უდაბურ გვალბარდებით დაბტრული ფერდობს ძირას გაქვადა. „აჰ, დადგა ეამი განკითხვისა, ცოცხლებიან მიწაში დაფლულნი. ძველნი მიცვალვებულნი დგებიან სამარეებიდან, შერის ძიებად ილტვიან, მიწას რწყავენ თავიანთი მგვლელების სინძლით.“² ქარმა ვაიბაყა უკანსტული სტრუყები. ლტოლვილი ტოტებგაბარჯული ჭადრას ჩრდილში ქვაფენილს კიდევ ჩამოჭდა. თავდაპირველად ყველაფერი სამართლიანი, გმიარული, ამღობებული იყო შედამით ჰაერში აფრენილი სახლები. ქუჩებში ტყვიებით დაეპობილული წარჩინებულნი. გამჭრალი ავტომობილები. ასაფეთქებელი ნივთიერება, რომელსაც მან აღბაკის მტყნარი ყვავილებით მოგვილ თეთრეულის ქვეშ პერის ჩამთებით ამ საღულდ ბოთლებს ყუთებით მოტანილ ფურცლებთან ერთად ინახავდნენ. ეს იყო დაღსწრებლად გა-მოტანილი განაშენის, თავზეხელაღებული სიმამაციის, სამეფდროსასიუკობლო თამბის ფიში. ეს იყო ეამი უჩინარი აღმსარტლებლის მიერ გორიზი ღიმილით აღსრულებული სასყვლისა; ფითრის ტოტებთა და მინიტებით მოხატულ ქალღღში შეფუთულ საიდგომო სახეჭერთან ერთად მიართული სავკვილის ეამი. ეს იყო ეამი ტრიბუნალისა...

(...თუმცა შეთანხმებული იყვნენ, რომ სიიღუმლოდ შეენახათ ეს ამბავი, სიტყვა არ დასცდნოდათ ამაზე — ყოველივე ვიცი მარტო მე და სამედამოდ ჩემშივე დარჩება — და ყველაფრის დაფიქვების შემდეგ, რომელიც თერამ დაფიქვებდა არ ყოფილა, საკმარისი გაიხსენო ეს საღამო და ერთბაშად მოზღვავებულ ხილვთა განააღვენდა სისოწარყვეთლი ვაქნევ თავს, როგორც ბავშვი, რომელსაც სურს გაფანტოს ბინძური ბრები თავისი მშობლების ბორკიელი ცხოვრებისა გამო. რამდენი დრო გავიდა მას შემდეგ და მაინც მახსოვს დამტყნარ ტუბეროზობიანი სერდოლიუს ღარნაკი და შვე ზარჩენილი აყროლული წყლის სენი. ჩამავალი მზის სხივებით შეფა-კულილ მუშები ფართო, ძლიან ფართო, ყა-

1 ძველებრძელი მითოლოგიის გვირები.
2 სოფოკლე. „ელექტრა“.

ღუბებიანი ტალანის ფანჯრებში; კრამიტის საბურავიდან ანდგარი ხეტი. ღრმა, კუთხვილ ჩარჩოში ჩამძული ვენეციური სარკე. მუსიკალური ზარბაზნის წყაროა ბგერები, ზევიდან რომ ჩამოფრინდებოდნენ ზოლმე ყოველთვის, როცა ქარის ოდნევი წამოხრებამე ქლის ბროლის წარჩევი ერთმანეთს წყარუნით ეხლებოდნენ. მონახომს სანახევროდ ჩამოუშვია შვეიცარიული ჰიგრომეტრის კამიშონი და წყნარად ლოცულობს — როცა ჩვენ შევდივართ, წვიმამ დაიწყო წვილა. ყველამ ვიცოთ, რაზე იქნება ლაზარეო, ყველამ ვიცოთ, რომ სექტემბი ჩაერგება უკვე დატენილი და შეშინს კარს მიღმა დაწყობილი იარაღი. და ეს პროცედურა ატყულებულია ჩვენთვის, რადგან განაჩენი უნდა აღწერულდეს შეუფერხებლად და მტკიცე ხელით. ეს არის ეპიტი ტრიბუნალი. მესმის, როგორ გელობს ჩიტი ფლიგრანული გუმბათითა და შეშინს კარით დამწვევებულ გლითში; ვხედავ, როგორ ზანტად ამოქანებენ გებერის წყალზე თავადერილი კუები; ყველაფერი უღრმესი აზრით ამოსება გაყინული ფროსის ამ მონაცემით — ჰო, გაყინულია, დრო თითქმის ის, რაც უნდა მოხდეს, უკვე ყოფილა წარსული. შემოდინ და მავიდასთან სხდებიან იურიდიული ფაქტობების სტუდენტები — ისინი მთავრლთა როლებს ასრულებენ — და შემოდის ბრალმდებელი; სიგარას ეწვევა ცდობას, რაც შეიძლება დიდხანს შეაჩეროს სიგარას წვეგრზე დაკიდებული ფერფლი; სურს მშვიდად მოგვაცვენოს თავი, მაგრამ სახეზე მკედრის ფერი დისდებია და წამდა-წუწმ ფეხიდან ფეხზე ინაცვლებს. ბრალმდებელს კოსტუმო აცვია და პალატუბი უკეთია, თუმცა სხეები მარტო პერანგებით არიან. იგი ყველა პრევიგრზე თავდასხმის ამბავს; შეწყვიტული იყო მისი ყველა მარშრუტი, არჩეული იყო მკვლელობის ადგილი, დანიშნული იყო ბოსტები, სადაც მენიშნებს ვაგონების გამლადაცვით უნდა მიეთითებინათ გასაქცევად მოხერხებული გზები. ფტომანქანების შენელების ოსტატები თავიანთი სარჩილია მიღების, სასტრუქობებისა და ეთეროვანი საღებავების მუშეგობით ისე შეცვლიდნენ ფტომობილს, რომ ეშმაკაც ვეღარ იცნობდა. მაგრამ აქ ყველაზე დაუცხრომლებმა შემოგვავაზეს მიწის გათბრა... და იმდენად მაკუდნებელი იყო ეს აზრი, ისე შესაძლო ჩანდა პრევიგრისა და მთელი მისი დამძღვების ერთი დატყუებით განადგურება, რომ მამინევი ვადამყვარტეს გათბარით გვირავი მდინარის ნაპირიდან საგვარეულო აკლდამამდე, რომლის თავზე სალოცავად ხელამწრობილი და ფრთავილილი თეთრი ანგელოზი აღმართულიყო. მუხტი ბოლო, ცარიელი ნიშნი უნდა ჩავედოთ და გამოსათხოვარი სიტყვის ღრმს აფუფუფებინა. დამლაშობით ვმუშაობდით. სულ უფრო და უფრო ღრმად მივძვრებოდით ჩამდინარე წყლების მყარად

სენით მოწამლულ მიწაში. როცა დიუნებში/ქვის ცოკოლზე გაიწვიალა, მიხედვით ყველაფერის კედლებს მივალწვიეთ. სურველნივერევერე შეიქნა, მიწის მთხრელები ვიხს კარგავდნენ და ექიმებს მოჰყავდით ცნობაზე ფარმაკეიტების მიერ სავანგებოდ დამზადებული წამლებით. უკანასკნელი მტარველი ცვია ვინთიდამდე გაგრძელდა — მეთვეზეთა დაბაში მამლების პირველმა ყვილიმა გვამცნო დასასრული ამ მწუხრის ლოცვის ამ ვაჟთხეთური გზის, რომელიც ნელა და ვანებრელად მიემართებოდა ვერებისა და სამრეკვიტების ქვეშ ჩრდილოეთით პირმქველი თეთრი ანგელოზისაკენ... „თავი ამართლი!“ — ყვირიან დანარჩენები და გულში ლოცულობენ ამისათვის, რომ უცებ გაჩნდეს ჩაიხე ჩვენთვის უცნობი მიზეზი, მოულოდნელი რამ, ვარშე იძულება, რაც ნებას მოგვცემდა, არ აგველო კარს უკან საწყობლზე დადებული იარაღი, არ შევებოდით ხის ძირის დაფრულ ნიშბებს. მაგრამ ბრალმდებელი მხრებს იჩენავს და მისი მოდერცილი ზურგი ხელახლა ადატურებს იმას, რაც უკანასკნელად ვარგად ვეწვიით... სიტყვა ასიკვდილია“ უკვე წარმოთქმულია, და თქმულის შემდეგ, დასასრულს რომ აღნიშნავს, ამ სიტყვის შემდეგ, ცოცხალი არსების განადგურებას რომ მოასწავებს, ღვება დემოლი; დემოლი უკვე დამოქმედდა რაც იქნება, იმაში, ვინც აღარ არსებობს; წინასწარგანცდა და შეგრძნება პაერში გამფირიწვალ ლითონისა, მიწისა, რომელიც ქარს კიდევ თბილ უძრავ სხეულს დაეყრებოთათში მყოფი ადამიანი — მყოფი და უკვე გარდასული — მიწის საათს ოხსნის. არ ჩქარაბს, იცის, რომ დრო უკვე აღარ არსებობს. ჩვევისამებრ ქოქავს საათს მარყვენა ხელის ცერით და საჩვენებელი თითით. მავიდა-ზე დებს; სხეებს უტოვებს და უკანასკნელად უფერებს ისარებს, რათა გონებაში აღბეჭდოს წუთი, რომელიც მისთვის უკვე აღარსოდეს დასრულდება. რა აღტაცებული ვიყავი ზოლმე ამ სხეულით, როცა იგი არენაზე ახალ-ახალი გამოძახებების შემდეგ სტადიონის სასაბეში შემოვიდოდა, მხრებიდან ზოიან მირსახობის ჩამოყვებდა და მთლად გაოცდილი და გატალახებული, ჩადაცხარი ცხოველური სენით გაყვნილი იდგა ჩემს ახლოს. საკუთარი სხეულისათვის ვინატრებდი ამ რბილად მოთითობე ზურგით კუნთებს, მწვეთის ფერდებში შემწვევად მთელი, წყლისაკენ მწარად ნაბტომში გაძებრულ ფეხებს; ამ მვერს, საიდამაც ყვირილად და სიმღერებად ამოხეთქავდა ზოლმე მოზღვავებული ძალა. როგორ მომოქრობდა და ფრთხილავდა ზოლმე თავის დაბანისას, როგორ ვამყაროდა, რომ ახლა მის ქალები უნდა, მესიკა, ღვინო! დაე, რამდენიც უნდა იმდენი მქადაგონ ჩვენმა პროვინციულმა ინტელექტულებმა, დილიდან საღამომდე რომ მამაჩემის სახელოსნოს არ შორდებინან და ამ

მადრვენი: ჰეოკით ტკბებან, ჩემლის გრ-
 ლში დე ჰერდია ისევნებდა, რომ ენობი
 აზარობია, სული კი უზსთავსი ყოველი, მე
 მერდია ამ ჩინდელ ხორცისა, რომელსაც
 საყუთროს სიბებუვეც კი ვერს ვნებდა. მინა-
 ხავს, როგორ შეკრავდა ხოლმე კამარის კო-
 კით ბტომასს, როგორ ევლებოდა წინდო-
 ბებს, როგორ ტერცინდა შუბს ანტიფერი მე-
 ომრის დაჩად. ალა კი ეს დაბეჩავებული, მია-
 ვლთა წინამე მობლენეული ზურგი თითქოს
 გულს უქანავნელ ფეოქეას აყრადებდა. და
 საჭიროა ხელის აწევა და განაჩენის დადგენ-
 იწევა ერთი, ორი, ხუთი, არ მასსოვს რამდენი
 ხელი, ჩემი ხელი კი დიდხანს უძრავად კიდე
 და ეძებს საბაბს, რათა როგორმე არ აღმარ-
 თოს, არ ასცდეს იმ ძაღლის ზურგს, კედლის
 ქიციით რომ ეტმსანება ჩემს საფარველს, „თა-
 ვი იმართლე!“ — ვთქვი კიდე ერთხელ, მაგ-
 რამ ისე ჩემად, რომ არავის ვაუგონია და
 რაც ვიჭაქენი, რომ ყველანი მე მელოდენ,
 ბოლოს დაბოლოს იღავი შევებრე და ძლივ-
 აწევი თითები სტვა ხელუბის სიმადლეზე. ყვე-
 ლანი მსუაგრადებულს ეხვევიან, მაგრამ ს-
 ხეს არიდებენ. აღმარდებელი იღებს იარაღს.
 და ცოტა ხნის შემდეგ ვეებერთელა ხის ძირში
 ისმის ბათვი და მიწაზე გამზლართული სტუ-
 ლის ხილისას მათებს ის, თუ რა ილია
 შეწყვიტო სხვისი სიყოცლა. ყველაფერი ბე-
 ნებრივად ვერევენა: ის, რაც მოძრაობდა,
 აღარ მოძრაობს; სისბლა ჩაბშო მისი ხმა და
 შემდეგ მინაწერად შეეყინა ვაუბარსვე ნიკა-
 ზე; ყველაფერი, რისი განცდაც შეიძლება, უყ-
 ვე განცდილია; ამ უძრაობამ მხოლოდ და მხო-
 ლოდ დაარდია განმეორებთა უსართული ცი-
 კლი; ყველა ეძებს სიტყვებს, რომლებიც გა-
 მართლებია მათ ისტორიის წინაშე. „ეს აუცი-
 ლებელი იყო“ — ამბობენ და ერთმანეთს სეი-
 ლდებიან ღამის სიბნელეში, არ ემალებიან, არ
 უფროხან საყუთარ ამრდილებს. რადენაც
 დრონი იცვალენ და სულ უფრო ხმაიადლა
 იმეორებენ, რომ ეს აუცილებელი იყო და ამ
 სიტყვებით პირნილად შევიან ახალ დროე-
 ბში. და რაც უფრო შორს რჩება გეამი, მით
 უფრო თამაშად ისმის ეს სიტყვები... ძინავთ
 ჩიტებს ფილიგანული გუმბათის ქვეშ; მუცაც
 წყლიდან ისევ ამოუვციით თავები უძრავად
 გაშვებულ კეებს; შევიყარულ პიერობტრი-
 ონი მონაზონმა კამიზონი წამოიხტრა — ეს
 ზუსტად მასსოვს, რადგან ჩამოვირდა რამდენ-
 ნიმე წყითი წვიმა, რომელიც იშქამსვე შეის-
 რტბი მურყანულ კრამიტზე; მსტელი ხის ირ-
 ველი ბუზები ბეღლაობდენ და მერქანში ჩა-
 მსხდარ ტყვიებს ეძებდენ; ერთ-ერთ ხეზე ხის
 უმყაბლად გააბა თავისი გრძელი, დამწული
 ფრინველის ჩხავილის მკავისი სიმღერა; ეს
 იყო ფამი ტრიბუნალისა...)

სულ ორი თუ სამი წელიწადი იმ პროცესს,
 რაც საყოველთაო სინასტიკებში სინასტიკებზე
 გამოდენი წერეთის და სიკვდილის შესახებ ს-
 მონელი ძალები, ხოლო შემოქმედების უსაბუ-
 ლო ფურცლები გამოქმთი და ღამათი წინაღონ-
 დებ მოიქცნენ. მაგრამ ამის კვალდაკვალ, რაც
 აუცილებელი, სამართლიანი და გამორული იყო,
 ტრიბუნალის ეამის, კვალდაკვალ, მოვიდა სა-
 ბრძოლო აღიფის გაყოფის დრო, დენისა და
 თვალთვალს გადარჩენილმა მემობხებებმა თა-
 ვიანთი სიმამაციის ექსპლოატაცია დაიწყეს და
 პატარპატარა ვტუვებად და შეიარაღებულ
 რაზმებად შეკრულნი ძალმომრებით ვაპრობ-
 დნენ — დღი გასამრჯელოს ფასად ვილიცე-
 ებს თავიანთ სამსახურს სთავაზობდნენ და ხე-
 ლახლი თავაშეებულ დამაწალ ფურჩებს თთა
 რეშებდნენ. პოლიცია კი ვერსი უმუდავდა
 მრასანვე შურისმაძიებლებს, რადგან ისინი უყ-
 ვე იმ ძლივამოსილ მფარველთა გამაგრში იდ-
 გნენ, ვის წინაშეც ციხეთი კედლებიც თვალის-
 დაბამამებამი იხსნებოდა. უწინდებურად
 ცხადდებოდა, რომ ყველაფერი ეს სამართლი-
 ანი და აუცილებელი იყო, მაგრამ რაც თვი-
 თონ — ალა მიარდროდიან გამოკდებული და
 თავადვე სიკვდილმსწელი — დავალების შეს-
 რულების შემდეგ უკან ბრუნდებოდა, აუცი-
 ლტლად უგრანობლად უნდა ვალეშლიყო,
 რათა უწინდებურად ერწმუნა, რომ ყველაფე-
 რი იყო მართლად ვარდუფალი და სამართლი-
 ანი იყო. დამუხად ფასი დაღვრილ სისხლზე,
 თუშეა ამ ფასის დასადაგენად რვეოლუციური
 ფრახეოლოგიით საკვებლობდნენ. და რაც
 გაიხსენა, თუ როგორ ბოროტად იყენებდნენ
 იმ დღეებში იმ ყოვლის გამამართლებელ მცენ-
 ბას, ქაეფრენლის კიდზე ჩამოქმდარმა ლტო-
 ვილმა ნერვიულად მომუშტა ის ხელი, რომე-
 ლიც მაშინ სსიკვდილო განაჩენის დასადას-
 ტურებლად აწია. ალა უკვე მისი, ხეებოს
 რრდილი მოკენტული ზურგი კანკალედა ამის
 შიშით, რომ სადაცა ბნელში გაქვესიადნენ
 დაუნდობელ აღმსარდლებელთა თვალნი...
 სადღაც ვატრენილი ისეთივე იარაღი, მაშინ
 ვარს მიღმასაწოლზე რომ ეწყო, შემოწმებულია
 საკეტები, კონდაზები, ლულები, შვიდეებოც გა-
 ნაჩენის გამოტანამდე ჩაწყობილი. „თავი იმა-
 რთლე“ — ვთქვი მე, მაგრამ ისე ჩემად, რომ არა-
 ვის ვაუგონია; ვთქვი ჩემთვის, რათა შემდეგ
 შემძლებოდა ამის თქმა, რომ ასე ვთქვი, ალა
 ვქვი მეზარება, ნამდვილად ვთქვი ეს თუ ჩემ-
 ში სხვათა სიტყვების ექო გაბმინდა. როგორ
 ვარიდებდით თვალს და როგორ მივდროდით
 მსხველტანიან ზესთან, რომელიც ქერქს იც-
 ვიდა — ეს ზუსტად მასსოვს — ისევე, რო-
 გორც ეს ქედარი იველის ალა ქერქს და
 ფრჩხილებში ნუნის შწარე სუნს მიტოვებს. და
 ამის ტოტებშიც მღერის ყაყაბელა, ზუსტად
 ისევე, როგორც იმ საღამოს, რაც მე ჩემს
 თავს უფლებას ვაძლევდი ვმჭადარიყავი მარჯ-

...ფამი ტრიბუნალისა, რადგან გასული იყო

ვენით უფროსად... (გველი რაცხვად შეზღუდო-
მის შემდეგ განვლილ ცხოვრებას სურდა და-
ცემულიყო მიწაზე საღმისარებლის წიხამე და
ეყოფა, რომ არ იყო ეს აუცილებელი, სურდა
ამოეწონა სახარული ცოდვები, თავისი თავის-
თვის დატეხა ყველაზე გუგონარა, ყველაზე
სამწიფელი იმ საძველთაგან, რაც ვალესიას
სოფელითათვის განუშხადებია, და თავი ამით-
ლე ეწვევებოდა, რომ არსებობს ასეთი საძვე-
ლი მისებრ სახარულ დანაშაულობათა ჩამწე-
თავის). უცებ თავად მოჰყრა პირდაპირ მის-
კენ მოპყვალ ორ ადამიანს და ისე მოწვევით
დაემო მიწაზე ფეხებს შორის, რომ კბილე-
ბი რაღაც მგაგარს დაჰყრა და პირში სისხლის
გემო იგრძნო, „მოგარალია“... — თქვა იმ ორთა-
გან უფრო მალაშა ვაქსა წყეტულის თათთან
დაიხარა და დაეკარდა. „აქნებ გელის შეტე-
ვით მოყვდა?“ — ეთხა მეორემ, ის, რომ ზედ
არც დაუბედავს „ჰოდა, დილით წაიღებენ“.
გამწვლავებმა გზა განაგრძეს. მათთვის საყვე-
ლი ჩვეულებრივი ამბავი იყო: ქუჩაში გვამი
გვია, გალიგველი სხეული; საჭიროა მისი აღე-
ბა და წიღება; მართალია, ცოტა სახეფათო კი
აქნება, მძიმეა, თან მოუტებრებელი სათრეგია,
მაგრამ აქ, შუა ქუჩაში დატოვებაც არ იჯარ-
გებს რაც არ უნდა იყოს, აღმინანია და მისი
პოზა გვაფიქრებინებს, რომ ფეხებზე კი არ
უნდა იწეოს, არამედ მათ ქვეშ უნდა განიცე-
ნებდეს, როგორც წყის და რიკა მოითხოვეს.
„დილით წაიღებენ“... — ისე გაიმეორა მალაშმა,
თითქოს ამით ვალი მოიხადა და ორივენი გზას
გაუდგინენ. ღრულოვანი წიხოდგა და სახელ-
ებში შეღოლავული ქიანველები ჩამოიფერთ-
სა — მათმა ბწყენამ აიძულა ისევე გზას დად-
გომოდა წუთის შემდეგ შეჩერდა, რათა დარ-
ჩმწმუნებულყო, რომ ქუჩის ვადმა მზრიდან თა-
ვისივე ნაბიჯების ხმა შემოესმა და სტვა არა-
ფერი. ქარი უკვე ჩრდილოეთიდან უბერავდა
და ისევე მიჰქონდა რეპოთეტიკორების ღრია-
ლი — ქალთა ქორიში მკვეთრი ტუმბირთა გა-
მორჩენილად ფარმაცეპტული ფაქტობირის
სტრუქტურა გოგონას ნიციობი ხმა: „შინ იჩქარ-
ეთ. სახელოვანად აღმარდღეთ თქვენი ერთი
საქმე, მამ მეორეც აქ აღსარულეთ!“ — გამ-
კოდა ელექტრა. მართალიც იყო. საჭიროა
ჩქარა მივიღეს იმ სახლში და დავუფანებელიც
შეგ შედღწიოს. მამაკაცის ხმით წარმოთქმე-
ლი სიტყვებაც კარგის მომასწავლებლია: „გა-
ბედულად, ბოლი მოველოთ ყველაფერს“. პირ-
დაპირ მის წინაშე გადაშლილი ფართო სწორი
ქუჩა ზღვის სანაპიროზე ეშვებოდა და ში-
რეული ცილის მართოლვარე ათინათებით შე-
ფაქლულ ღრულებსამკლ ფარდას უფროდღ-
ბოდა. ქუჩის გაყოლებით გრანიტის კვირტულ-
ბეჭეზე აღმართული ბრინჯაოს სერთუდებთან
პრეზიდენტები ყინადა წმოდგომოდნენ თავზე

ნაყინისა და გამაგრილებელი წყლები დასაღ-
ბში ჩამდგარ ვაჭრებს, რომლებიც ზღობის
ჩამოტარებულ ჰედელებზე, საქართველოს
თავიანთ ხარკება. აქ შეიკრებიან მისივე
უნდა ევლო, რადგან პალმებს ყველაზე უფ-
რო მალა სახლებს ზემოთ აფიქსინათ თავი-
ანთი ვარჯები და ჩრდილებს თითქმის არ ფე-
დნენ მიწაზე ღრულოვანი ბნელ ქუჩაზე გავი-
და სადაც შეღანდელი ტოქანური ორდერის
შეწავნ ხმ კოლონიებთან კავთ ადგა და გრძე-
ლი ნახტომებით გზაყვარდინს მიაშურა. მის
წინ მოძრაობის სახლა იყო — ჩამოქცეული
კედლები, ბათქაშით, ქვადორითა და სახე-
რეთან ერთად ჩამოქცეული ღირეებით და-
ხერგილ იატაკიდან ამობრლივი საყრდენი კო-
ლონიები; ფაქრებში ცხატრები და ლაშებში
რკინა რგოლებგაყრილი ლომები უკვე წიყ-
ლოთ; მახლებს სავალი დამრევე ფეკარანგო
საქტემრო ოთახის გველით სამხარეულიში
გაღიოდა, სადაც უფროში ნამსტრევეების
გროვებზე რამდენიმე ჩარჩო ეყარა; ბაღის ან-
დაღნიური ზვეულებთან ცხატრთან დაშორის
ბაღის ნამსტრევეებით მოფენილ ბალახში თა-
ვის ცოკოლდარცხლებგაიანდა ველო პამონას ქა-
ნდაყება გატეხილ ფიკარზე მსჭვლი ფუნჯით
შეობინარი განცხადებარ ქვეშ მიწაწვალა
ძალს ეძინა; განცხადება იტყუებოდა:

ბაიციება ღოგლი

ბოლი ოთახში ერთი კედელი გადარჩენი-
ლიყო; აყრატებელი ურიკა იმ სეკრეტარის
იფილიც ევლო, მანინ რომ აგრეტიგად მოე-
წონა — განსაყუთრებით ინერესტაციის მოტ-
ივებმა მოხიბლა; საბნებზე მოხტენივად ქამბა-
ზები და პატარა ყინალებზე, ცოხლები ხარებს
რომ უჩინიზინდენ, პირდაპირ ცოცხლებს ჰვე-
ნდნენ. ძალიან მწელი იყო ახლა იმ კაბინეტის
აღრინდელი სახის წარმოდგენა. მას კი კარგად
ახსოვდა საყერ მგადაიხე დადგმული ბრინჯაოს
არწივებთან ცარიელი სამაღწე, ტვიფრულ
ტარისკონას საქალაღმეო ჩაწყობილი სპირტ-
ბი ქალღლები და საყოფიოდ, როგორც კი ჩა-
მოყდა იმ კუთხეში, სადაც უახლოესი ფარნების
შუქიც კი ვერ აღწევდა, მის ხსოვნაში გასაო-
ცარი სიციხლით გაყოცხდა; მთელი გარდა-
ტეხის მომენტში, იმ მომენტამდე იყო მხოლოდ
თავგანწირვა; თავგანწირვა; და თავდაიწივებდა,
წმინდა მრისხანება რამის სპიფითოდ დგაღ-
ბის შესრულებსას. ასწავლიდნენ ყალბი სავ-
ხაო ნიშნების კეთებას, დინამიტის ბმარებას,
თოფის ღულღების წაყვთას, ორი წილი მსხვი-
ლი და ერთი წილი წერტილი საფინტით დატე-
ნას, იკოდა შიფრების გასაღებები და კრიპტო-
გრაფია, იკოდა, როგორც გამოყუენებინა სა-
ტევა „პიპიტუნება“, რომელიც იმტრო იყო
არჩეულა, რომ ბეგრები არ მეორდებოდა;
იკოდა ასოების განლაგება გარეგნულად უაზ-

1 საფაქალი-ელექტრა.

რო რაგებად, რომლებაც წინამძღვრულში სასა-
დებლო ზრის შეცვლად: ესმოდა გამოლილი
და დაკვირვა გაზეთის ენა და სტევენის ვრა-
თად თხროდა ჩამდინარე წყლებსისა და ბრწინა-
და გვაშების მყარალი სენით გაყვნილი შიშის
უბედური ღარიბების საფლავებს ქვეშ, პრემი-
ერბინისტრის ავღდაშისავე, რათა მისი დაყ-
რბული ღრის ველო საძღვრელი მტერი ვრა-
თად აყვნილებინა „ძალისძღვრელი სიკვდილი“ —
— ღვარძლიანად ამბობდნენ ისინი, რო-
ცა რომელიმე ნაჭარავ დაკრძალვას უყურებ-
დნენ და ზედავდნენ, როგორ ვულისხმეჭვით
მიძვრებოდნენ საფლავებს შორის გამცოდებ-
ლები და როგორ ფეფებით მოზებდადნენ ბო-
ლმე უნაქ ვეპარობების იდუმალ ტბებს.
„ძალის — ძალდური სიკვდილი“ — ამეო-
რებადა ის გაზეთში არსამაგლებელ უწყების
შეხებდაზე, რომლის Requiescat in pace!
მეტრისტად შეშეყალბებულ გზის დალოც-
ვად ეჩვენებოდა... და ამ ერთბელ მისი
ჭერიც დადგა ეს იყო ბრწყინო პრეზიდენ-
ტების პარასიტებზე. მხებრალად განწირული
დასაძინი უზრუნველად ტბებოდა დილის სიგ-
რილით, ეტეობოდა, მისივე ბრძანებით მოიყ-
ვანეს. აქ, პორტის გაღმა მხარეს, რათა ცინ-
ცხალი ზღვაერთი ეგრეთვე: ატრამაქანაში იქ-
და და შეწინე ლითონის კარებზე თითებით
რომელადღა მელოდის აყვნიება, არათთხუ
დიდი ბადაში უნაქაშებდა. მღვერები
ხესტად გაანგარაშებელი სიჭარბით უახლოვ-
დებოდნენ „შეაყენე ჩამბაში“, — გააფრთხი-
ლა მარჯვენა მკლამე რბმულმა, რადგან იცო-
და, რომ ის ამ საქმეში გამოყოფელი ახალბე-
და იყო. მალე მხებრალის კეთა ისე ახლოს
აღმოჩნდა, რომ ზედ ბრძანებების კვლის გა-
დათვლაც ეს თვისუფლად შეიძლებოდა. შემ-
დეგ მან დაინახა პრაფლი; შემდეგ შეტრფი-
ნებელი, მავღარბებელი თვალები, ყვრილი და
გასართლი; დატრბრული ატრამბობის აყირა-
ვდა და გრუხრულტვილით დაენარცხა გმირ
მეზღვაერთა ძეგლის გვერდით მდგარ ერთ-
ერთი გალერისკრონა თვდამსაშვლებმა ეს გა-
დაშვეთ ქუჩაზე შეუხვედეს და მთელი სისწ-
რაფით გაქანდნენ „ძალის — ძალდური სიკ-
ვდილი“. მგერამ იმ დამით უზრბოდა უნდა გა-
მომტყვარალაც და გულშილი ლოგინში უნდა
ჩაქარდნოდა ესტრელისა, რათა დაგვიწყებინა
ბრძანებებისკვლიანი კეთა, სულ ახლო, თო-
ფის ღულაზე რომ დაინახა: რამდენიმე დღის
შემდეგ, როცა გაიგო, რომ ამ მკვლელობამ
რომელიღაც პირის უეცარ აღზევებას შეუწყო
ხელს ეჭვებმა შეიპყრო, მგერამ ამბანაგებმა
შესძლო მისი დამშვიდება, რადგან მეტრსმე-
ტად მოხებრებულად იყვნებდნენ ყველაფრის
გამამართლებელ სიტყვებს. „რეგოლტეოა ქარ
კლდე არ დამთავრებულა!“ — ამბობდნენ ისი-

ნი, სულ უფრო და უფრო მკაცრად უყურ-
ლებელ ხელში ჩაბლუქული იპარული ადრეა
მკვლელობების აღმავალ საფეხურებზე მისი
ლოს და ბოლოს ტერორის ბრძანებებს მის
აღწია. წინანდელი შეუხველი რწმენა, მოღა-
ლატეებზე შეტრსიბების ფიცი, მწავარდადებუ-
ლთა გვაშების წინაშე ვულში წარმოთქმული
სიტყვები Hoc erat in votis, უკვე
იმ შეგ სამეზოდ ვარდაიქმნა, რომელიც სწრაფ
გამიდებრებასა და გაყვნიან მფარველებს
პირადებოდა და ერთბელ, დილით, როცა გო-
იას მოტივეებზე შესრულბულ ინტრუსტაციე-
ბით მოხატულ სეკრეტრთან იქდა, დასთანმშ-
და, დიდი გასამრქელის ფსად მთეზაბედინა
„მევერმეტყველებინა ანთოლოგია“ ტომი და
ფოსტრი გაგზავნის და როცა მეორე დღეს იმ
კაფესთან შეიპყრეს, სადაც ყოველთვის შეიე-
ლიდა ხოლმე ესტრელისაგან მომავალი, მამი-
ნეე მიხედა, რომ პოლიცია მხოლოდ ეჭვებით,
ზუსტი საშიზღების ეჭონად მოქმედებდა —
საფოსტო ქეთორი რომ სიმიდოდ ქმონდა და-
საბული, ხოლო პაროტქეისონი მამინეე სად-
ლაც გაიდაიხვეწა, როგორც ეს გაიგო, რომ წი-
გნი აღრესატს ხელბში აფეფოქდა. რაც შე-
ებება თანამდებობის პირს, ის, რაღა თქმა უნ-
და, კინტსაც არ დასძრავდა ამ საქმეზე, რა-
დგან ყველაფრის მოთავად თვითონ იყო... გა-
იხსენა, როგორ გადადგოდა ციხის სასავეო ზე-
ღზე შეე-შეე რგოლებზე ჩამოყიდებელი ეან-
გაიანი ქაჭვებით; შემდეგ — გრძელი, ვიწრო
ღვრეთანი და საყებზე, სადაც არასოდეს შექი-
არ ქრებოდა, რათა სასავეო საწოლებზე დაყ-
რანი აღამაინებო პირდაპირ იატაქზე საქონე-
ლივით ერთმანეთს ამ შევერებოდნენ. მრ-
ველი თვის გადაბმული ლითონის შემდეგ ახ-
ლა უკვე მშეარამწყურვალა, მარტოდმარტო და
სრულიად უპატრონო ეგლო მიედო არ დღეს
და უცებ პირდაპირ სახეში დამგვრებელი შე-
ქის, ღონიერ ხელბში ჩაბლუქული პირის მყე-
სებმა როზიერ და ხმებმა: ერთნი ახარებდნენ
გაზით საძირე ებოლები დაეთხარათ მისთვის,
მეორენი საზარდელში წიბლას ჩაზელას და
ამით ყველაფრის დამთავრებას არჩევდნენ ეს
ყველაზე აუტანელ საშიზღებად ეჩვენა. ყო-
ველფარი უფლების, ყოველნაირი ძალისა-
ლების საზღვრის სცილდებოდა მისი მამაე-
კობის ბელყოფის შემზარავი აზრი. თვითონაც
ჰკლავდა, მაგრამ არცეს ასტურისებდა. ეს
აღამაინები ეს მისი ხორცის დასაძინაყებას აპი-
რებენ, სიციოცლის დაშრეტას, იმ საძირეცლის
მოშლას, რასაც ემყარება თვისი ამოუწრავი
ენერჯის შეგვრწმობით მოზენზე სხეულის სა-
დუმლო პარტიფოყვარეობაც და ყველაფერი,
რაც მასში მოქცეულა რამდენიმე წუთის შე-
მდეგ შეავდებენ სიბერის სევალოლო გზაზე,
წარტაცებენ მომავალი შეხვედრების უფლე-
ბებს და სიტკბოებებს, მკვდრად აქცევენ სხეი-
სი ზორის მიმართ. ქვრიდან ჩამოქცეული

1 დე, განსვენოს მშვიდობით (ლოთ)

დამსწრე სინათლის ქვეშ, ტალანის დაბალ კაბრებში არეკლიდა და სულ უფრო მოახლოებული საზარელი ხმების ორიგინალში წყდებოდა მისი მამაკაცური არსებობის ბედი — ახლა გათვალეწ, დაამკობდნენ, გაპარტახებენ, კაცობას წაგვკრან. აგრძნო, როგორ ჩაქვიდა ვიღაცის ხელი და მთლად იფხვად დაიღვარა ამ სამხილავ ტყეველს მოლოდინში, რომელიც სხეულის სხვა ნებისმიერ ადგილას უფრო ასატანი იქნებოდა, ვიდრე იქ. სადაც ემუქრებოდნენ. ახლა უვლავფერი დაიქცევა. შოვა სიკვდილი სიკვდილის მოსვლაზე და იმერადან საკეთარი გვამის სამომხით გაცულებილი ათრეს თვის უხარბლო დღეებს. მამების პირველსავე შეგებანე ისეთი გრძელი და სასოწარკვეთილი ცხოველური ცხოვლი აღმოხდა, რომ ვიღაცამ ჩასაქმებულად დათვით ჩააფარა. და როცა უსიკვებლო კანზე ხელახლა აგრძნო ცივი ლითონის მიკრება, გადაფიჩინებული ზემოქმეტი ტრიალითა და სასიკვდილო ბრალით ითხოვა შებრალებს. ყველა მომყვნილი ნათურის თვალდაშორებულ ცეცხლით დაბრმავებულმა განწირულ ბორცვებზე დაიფარა, რათა დაეცა, გადაეფიჩინა, თავისთავე თავში შევარდნა და შეენარჩუნებინა იგი და თავაშორებულად აღაპარკდა, დაფხვავ უვლავფერი, რაც მათ სურდათ, მოჰყვა, როგორ შხადებოდა ბოლო თავდასხმების და საკეთარი დანაშაულის დამაშრობად ჩამოყავა იმ ადამიანთა გვარები, ვისაც იმ წუთას მშვიდად ვხვდით მისთვის ყარვან ნაცნობ საკარებულს სხეში გავლილ დივანებზე, ან აქნებ სვამდნენ და ბანქოს თამაშობდნენ სასადლო ოთახის გრძელ მგიდაზე და წუთით დაიწყებულნი ჰქონდათ სკამების საზურგეებზე ჩამოკიდებული იარაღები. რაკილა ასე უხვად მიიღეს ციხეები და სამხლები, გამოძიებულმა დაიფარეს, რომ მან მართლაც არაფერი იცოდა იმ წიგნის მომზადებისა და გაგზავნის შესახებ, რომელმაც ორი ადამიანი იმსხვერპლა, და ეს აქცია ჭკუფის ერთობლივ მოქმედებას მიაწერეს. და როცა თავის კაცობას სასოწარკვეთით გადაფიჩინდა მოშველმა ადამიანმა ვანცხადა, რომ მეტი არაფერი იცოდა, იგი საყანო დააბრუნეს და ამ საზოგადო დასმენის ქილოდ ერთი ცალი სივარეტი უწყალობეს. და ისეც ცხრაკლბიტში ჩდომა; ისეც დივანეში გემომიანებელი ნაბიჯები და მის მტარველი შიშო, რომ უვლავფერი თავიდან დაიწყებდა... განთიადზე ციხის უფროსს საზოგადო, რომ მისი პატარაობის ამავე თანამდებობის პირისათვის ეცნობებინათ. ნახვარი საათის შემდეგ ვაითვისუფლეს... ასაკეტი ზიდი გადაიარა და ნელ-ნელა დავიდა ციხის ბორცვზე, ჟერ კიდევ არ ეყარა, რომ თავი დაიღვარა იმ ყოფნების, ზარბად თვლიერებდა გარემოს და თვითონვე უკვირდა, რომ ასე აღვლავებული

აყო ახალგაღვიძებული ქურის ხმებითა და ფერებით. ეს ხანგრძლივი ავადმყოფობის შემდეგ გამოქანართლებს დასაწყისად დასაწყისად წაწახე დაბრუნებას ჰგავდა; აღარც მამხილს გრძობდა და არც ის მოსურებოდა, რომ წითელი ხის დაბლებთან მიხელოყო, სადაც აღრიანი მუშტრები ჰქონდა ღვინის დაღვანდვით მოცულებულია სულბის მოსახსენებელ პირველ წვეთებს შიშა აკერებდნენ; დილის ღვილ ბურბურში საამოდ გალობდნენ ჩიტები; წმინდა გვილის ეკლესიის თეთრ, ოპალიანურგადაღვრულ კიბზე აღმართული მარმარილოს ღვიშრობით მიღოდან დაწყებულმა წმინდა ნიკოლოზის უბრალო ეკლესიას, სადაც ამ დროს წარგახე მოსული ჭაღარა ზანგა ქალები კრიალისანებ მარცვლადნენ და უვითელი თოკით შემოჭრულ დაბეჭულ ქალმანდში გახვეულ თამაშობის ნაზრველის საღადებელ ლოცვებს აღვლენდნენ; შხი პირველ სიხვებზე ამაჟამებდნენ კარმელოტების, ფრანკოკანელულისა და მერსანარების მონასტრთა ბრინჯაოს ზარები, ოქროს ჟერები და უფრადი მოზაიკით მოკვეთილი გუმბათები. ბალუსტრადებიან ბრტველ საზურგეებზე მოცუანი ქალები გასამირობ თერთულს ჰქედნენ, ხოლო შიშის, მათ ფონზე გაწილილი ღერო ზღვა ასე მოაგონებდა აზვობებულ ტალღებს, რომ ზედ მოთამაშე შეთევზეთა ბარკები თითქოს საზურგეებს თავზე ირწყობდნენ. განთავისუფლებული ღვინული თავის სახლისაგან გაემართა, გაზაღვა ტუბებოდა პორტალების სიგრილით, სასწორებზე დაღვანდულ ხილის სურნელებით. კაფეებში მომხიზინე მაკლები, კვამლით და საკადმყოფოდან ახალგამოსული ადამიანით მონტრებელი იხენებდა თუ ხელახლა, პირველ აღმოჩენასათვის გრძობდა ყარაქის გასავიებულ გემოს, პერის კერქის ბრამში, თუფთის რბილ კრიალებს, ნაშუადღებზე იქონა და ყარა ზანს ფუნაყ არ განმრევდა, რომ გაზუთების დამტარებლის ძახილს არ გაეღვამებინა. სავანებო გამოშვების ფოტოტრათებზე მოჩანდა მისთვის ყარვან ნაცნობი სახლის ახლოს კავაფილზე დაყრდნული გემები, ყურბანებულ ეფრს შიშის დაშვარო სისხლის გუბებები, საოპერაციო მაგიდეებზე შწორარე მოკვეცილი ადამიანები და საზურგელოდან და საკუქნაოდან ღრმა ზეზეც გადაშვარო ღია ფანჩრები, საიდანაც არმდენიმე კაცი გაქცეულიყო. იმავე საღამოს, როცა თანამდებობის პირთან შესახვედრად მიღოდა, ღვინულიდან ძლიერ მოაშრო განზე გახტომა და შვიი ფტომობილიდან გამოშვებული ტყეების სეტყვისაგან კოლონებში თავის შეფარება ავტომობილს ნომრები სერჰანტინის უფრადი ახლებდებოდა ჰქონდა დაფარული, რადგან ეს ყარვანეღის დღეებში მოხდა.

ახალგაღვიძებული ნაგაზი ზანტად, ხამშხა.

მეც ვაფიქვად ბნელ კას დროდადრო ყუჩღუ-
ბოდა და საყურადო მხედელს ირგვლივ ტრია-
ლთ ეტანებოდა გაბნეულ კედზე იტორილი-
ვლებელ მიტუხლავდალ იწყინდს. ღრუღღლი
მომივდ წიბოდა. ფესვინაგზე გაიარა და სი-
ტუტში ოთახში შებრუნდა. კარის ზღვრბლზე
მოაოხმული ნავაზი ეგვრგოლო ყუფით შეე-
გება. „აღმათ ჩემი ცხენაც არ ღირს“ — გა-
ფიქვად ღრუღღლი. ნადივებით მოფენილ
ბაღ გაფაჭრა. კოჭებამდე დაყრილ ამბაშირს
ნამხვრევეში ძლივს გააბოტა და ქრჩინა გა-
ვიდა. წიღანდელი განზრახვა გათხენდა და მი-
ხვდა. რომ უცვე ველარ შექმლვება ხეებშია და
კოლონიების ჩრდ-აღმ-მხრეში მალვით მივლი ქა-
ლქის გადავლის და ეპტრელოასთან დაბრუნე-
ბას დალოლობამ ყოველგვარ მახლვარს გადა-
ბინა. ხელ-ფეხი უმწეფებოდა. მაგრამ წინე
მოძრობოდა. თითქმის ვლავ სხვის ნებს ემო-
ჩიბოდა. უცვე დაწებდა თავს ხეებშია. გა-
დაწყვიტა. უარ ეთქვა ბრძოლაზე. იქ განე-
რებულყო. საცა ძალია გაიყოლოდა და მი-
სახდეს დალოდებოდა. მაგრამ წინე ტაროლ
წილასადაცა, ერთ ტროტეოროდ ეგორებზე
გადადოდა და ყველაზე უფრო ნაცნო ქუ-
ნებზეც კი გზაკვალარეული მიეხებებოდა. აღ-
მათ იწვე. ბაღში, ნებისმიერი ხის ქვეშ დაეგ-
დებოდა. რომ არც ეს ყრუ, ყივტი, საბედის-
წიროდ მივდარი ყუფი. ახაოცს რამდენიმე მი-
გდებულ სახლი, სადაც ბეჩქებში დამალვა
და დამინება შეიძლება. არც, ყოველი მათგანი
ძალიან შორსაა. მისი ერთადერთი ფელი ეს
ვალში ქალაქისა ეპტრელიამ რომ უცაწვე
დაღებუნა. მაგრამ მისი გამოჩენა არ შეიძლე-
ბა — არცდ მიიღებენ და მიიღოდ სანიფითო
დაელოდობას გამოიწყვეს. მის ბინას უთაღ-
თაღებენ. საფეფაინ სასტუმროში წინდაწინ
უნდა გადაიხადოს შეიძლება ძვირფას იტე-
ლი განჭრდეს ამ ვარაუდით, რომ მეორე დი-
ლით გაიპარება... არც, საამისოდ ნამეტანი
უმაღრეც შესახვდავია. რატომ აღარ შეუძლია
თანამედროვე ადამიანი, რომ ტყარის შეაფ-
როს თავი? რატომ ჩამოიარაფეს ეს ძველთ-
ველი ფელვება, რომლის შესახებ გოთერა არ-
ეიტეპტროის ისტორიაში წაუთიბავს? ღმერ-
თი ძლიერო! განაფვენ შენი სახლის კარი ამ
ფასარელი ღამით, რათა დავიცი მის გლუე
ფალოდზე გვედარის საამი სიმყუდრითვენი, ვი-
ტრობი და განწითარულელე უველოფრისაგან,
რაც ტანჯავს ჩემს სულს. რა იქნება, დავებო
ქვის იატაკზე, არ ვათრობ ეს ღრუფით სი-
ბინე — მიფეხტრო ცუე ქვას, ჩივიტრო ქვის
საკეფში ეს მღრღნელი ციებ-ცხენება და
წივტროლი და სიციხე, საფეთქელითა მხრეა-
ვი.

მოლოდინელად ღამის წყვედიდში განათდა
ფიქვინობითა და პალმებით გარშემორტყმული
ვალვითა და ქვევადან შეტეორცინილ სხავებში

მოლოდინაზე თეთრ ამბეკოლზე მოხაყვი-
ნატივი ვაფიქვადი. ვაცისკრისკრის ვაფი-
ბი. წიფელი და მწიანე აღმ-მხრეში. ვაფი-
ვარი შესაკლვლის თაზეც ვაფიქვადი. ვაფი-
მოფვადი სარტულები. და განიხუნენ კარი-
ნათი. სხავეებით აქრავებელი საყურბევი-
საყენ განერთო აღმ-მხრე ხალხის ბაღი. ღ-
ღრუღღლი ნელნელ მიუხალოვდა სტუმროთ-
მოფვარი ტყარის, გვერდითა პორტიკის ისტ-
ლი თლის ქვეშ გაიარა და დაბრუნებელი გა-
შეშდა საყურბელის წელი სტუმროთი მფშენ
ქვის კოლონიასთან. მისი ბელი ხარბად მიწედა
ნაყურბი წყალს. შედბთან და ტუჩებთან მი-
ღბინა თითქმის მალა რეგისტრებს სიწყავ-
სი. ხადაბლა აქვადი. ორგანი. მოხეტეოთ-
მებელი საყურბევილი თაზე აღმართულ ქვის
ვარს. ნათელ ღრუფე დამწროდა ქრისტეს ტი-
ნი. თვისი ვაფიქვადი შექმნილი სტუმრებელ
ფეფაინს ღოკვის თავეც აღარ სქონდა. იფცე
და თვალგამტეარებელი უფურება. მოჩანხანე
სინათლეს. ოთხელმაც ამ სანინელი ღამისაგან
ჩანს აფჩქარებლად იწყებდება. აფცელს,
კოლონიდან კოლონიამდე გადადიოდა, ისევე,
როგორც ცოტა ხნის წინ ხიდან ხეებზე, გავ-
ბედავად. მათგებით ებლოვებებოდა სანინ-
ელე. და ყოველი ნაბიჯი, ყოველი შეყუფუნება
შინის ბორკალებისაგან ათავისუფლებდა. მო-
საღებენე ამშვიდებში გაიარდელი. ნეტარებით
მარბთქვადა ვაფიქვადი ცვილის ნექტარულ სტ-
რენუს და ღრუფე მქვარტე სუნს, ახალრეტი-
ვირბებელი საბადებელი სერაობის ტალი რომ
აფჩქვევდა. თითგებით ელავიციებოდა. კათედ-
როს მოფიქრს და საღმარებელი ჩუქურთმე-
ბიან ხე და ისეთი განცდა ეფელვებოდა. თი-
თქმის რაღაც ძვირბა ნეთოერებას ეხებოდა.
ბირეველად მიხვდა. თუ რა შეიძლებოდა ყო-
ფილოყო ადამი. წისთვის ველვინა, კი არ მი-
ხვდა. იგროს, ახლა როცა ამ იდებელ თი-
ლებქვეშ დაქონდა თვისი სხეული და ყოველ
ნაბიჯზე სულ უფრო და უფრო მსუბუქი ხდე-
ბოდა იმის ფარბით, ვისი სისბლიე ნაღრის-
მნელი და ნაეღარსი. ვარბებლად უვაკაღებით
მოჩითელ არდაგზე წივათავდა... „თქვენ მოწ-
ვეული ბრძანებებით?“ — გაიბა ზურგს უკან
დაბლი იმს. ადამი. მოწვეული ვარი. — უკან
მიუხებდავად ებასება მან და ვაიგონა, რო-
გორ გამოიკდა წყნარი ნაბიჯები. მაგრამ მალე
უკან, ვარბებში სტ-სტ ნაბიჯი წირობაშე,
თანდათან გაიზარდა და მივლი ელვინა ავი-
სი. ღრუღღლი უცვე საცავს გვერდით იფ-
ცა. როცა ეს ბმური წიბოთეწი და მოულოდნე-
ლად მივლი ძალით თვის დატყდა, თითქმის
უტყვი სამყაროს მწვერულებზე თავბრეფამ-
ვეი ასეღის შემდეგ უფროსად სმენა დაღბრე-
ნდა. შემოდიოლდენ ღია ფერის ებებში გა-
მოწყობილი ქალუბი, საგარეო კოსტიუმებთან
მიამყავები და თაფელვებინა ქალმწეილები.
ღრუღღლის არავინ უფურება, ვერავინ ხე-

დავდა, იმგვარად კი გამოვიდა სინათლეში თანსაკმაოდ გერბით დასაწყობებდა თვალწარმოქმნის სიმართლი და გერბითა სიმართლები. და იქ ლტოლვილი მიხვდა, თუ რატომ განათდა ამ სამთ მთელი სამყარო კეთილ-კეთილმდგომარეობა გამოჩნდება მატარებელი, ადგილდება საქართველოში, გასაბიძიან სიმბოლოდ გამოისახება, გაცვლიან ბეჭდებს და დასაწყობებულნი ტარობენ კვლავ წყვედიანში ჩაიძირება, როცა ვეღვაფარე ეს აღარცხდებოდა, ის, ბოლოს და ბოლოს, იპოვის იმას, ვინც მის მოსმენას მოსაძრებებს. ეს სახელი უნება მისი თავშესაფარი და დამცველი, მღვდელი, უმეცარი, იქნება იმ დამბინა, ვის სახლს ნანგრევებზე კვლავსისათვის ასე ახლოს უნდა, და როცა მის ბავთთან მოაწვევებდა გამზადებულ სახარულ ამბავს მოიხვეწი. — ვეღვაფარე ბეჭევის, რომ თქმეს ეგებმს იმისთვის, ვინაც თანფერი დაემალება — სუფიერი მამა აღბით იპოვის მისი დამბინების გზას, რაცგანა სექტორშილი მარში დღევანე და ვეღვაფარე პროცესის კვლავდავალ საერთობევისისაგან დამბინებენ, დამბინებულ სამლოცველოში შემალბული ლტოლვილი თითქოს ძილდვილიან ადვირდება მღვდელმამებრების ცერემონიანის აღმარებლების უცნაურ მობრახებებს. მას ენებებოდა, რომ აღმარებდა დასრულებდებოდა მტანჯველი რიტუალი, ეს გარდებარი ბეჭებერი, მაგრამ აქვე თავის თავს ეტანებოდა, რომ მტანჯველობა იყო მისი სულწასულობა, რომ არ ჰქონდა ვერც წინაშე მიზიზინარე საიდუმლოებათა განწყობის უფლება, კვლავ სახეობდა ადვირდა, რაცგანა, ხალხმა ნელმდგომ იყუო დამბინა, თანდათან ქრებოდა სინათლები, მალაღი შემოსასველი კარაც დაიხურა და მთავარ ნეფში სინებლები დაისაფხურა, ვინდაცებო მტარცხლად გორგვლადებენ ხალიჩებს: სოფი მობრახებებს აღავება და სკამებს ამოვრებოდა, როცა ენებო წყვილ-წყვილიადებენ, დარჩა სიჩუმე — დიადი, კანდლებების მოცახება აღზე მფრთხიანი სიჩუმე — და მკრთალი სინათლის ათინათებით მოლაპლაც წმინდა ხატები: მოგვით თავინისცემა ურმა იგოსსადმი, ხისხინამომდინარე მაცხოვარი, საიდუმლო სერობი — განახლებული სერობის პრიალი ლაქში ირეკლებოდა კანდლებების მოცახლავალი... ლტოლვილი იდგა და საცემში შესვლა ვერ გაებდინა — იქიდან ისმოდა ვასალებების ჩხეყნი და ლითონის ქუტილის წყნარი წყარბნი, მაგრამ უცებ კარის ღიბში გამოჩნდა თეთრი სუტრანით შემოსილი წამოხსადეგი მღვდელი, ავირ არის აქ? — იყოთა მან რიხინად და ხელი მანდლისაგან გაიწოდა, ლტოლვილს უცებ გაეფლავა, რომ შესაძლო იყო ქუტილად ჩაეთვალათ და გულგახებოქილი სისაწყრაფოდ გამოქარა სინებელიდან და, თითქოს თავდასაცავად, კალატრავისკერიანი წივნი გამოაჩინა, მღვდელი ისევ ზელგამდვილი იდგა

და უნდობლად უცვრობდა, თუკი მობრახიანი ლტოლვილი კი წავსდებოდა, და მღვდელად და ლამაზად მოსმენისა და მატარებელი სიმბოლოდ გამოისახება, ვეღვაფარე ვეღვაფარე მობრახიანობა, უცვლ წინადადება, აწვევებოდა, და მოლოდინებლობისაგან გაცვებულმა, მოდღვარება ლღვდელისაგან მოლოდინს ვინაც, რომ უცნობი რაღაც სამინდო ცოდვებისა და საყრდენით თავის ზიზღზე მოდგავდა, დახვედლა ეს-მენდა ამ ჩაიბრწულ ხმას, გვიღობის და კვწინა, ამ იბუდებდის საიდუმლო დანამდვილობათა და გლოვებთერ ბოიბტმეჭებებთა შესახებ და იყო კი ცდობობდა ჩაწყვილითა ნათქვამის აზრს, რადგან, თავისი საქმიანობის გამო, კარგად იცნობდა ასეთ მტარელებებს, გვარცმულით გულგამლონი საათობით რომ იდგნენ ზოლზე მგლოვარე ლითონობის ფერბით და ვეღვაფარებებური ევედრებოდნენ მისი მწუხარებებს მიხელოთ თავინითი ცოდვილი გამობო, განგებოდა, და სხვებსაც იცნობდა, იმით, ვინც გამოვრდი ცოდვებს ანანებებდნენ და როგორც კი შენდობას მიიღებდნენ, ვეღვაფარე თავიდან იწყებდნენ, დიდაუთენია სხვა ვეღვისაში გაჩობდნენ აღსარებასათვის, რათა კიდევ ერთხელ ვეღვაფარე თავინითი ტანჯვის ამბავი, ვეგაობებოთ ათობდელნი საათობით ხიზიდნენ ვეღვისი რიტულები, პროცესის დროს ნერვების ამშლელო გეღვიღვებოთ მივარდებოდნენ მძიმე ვეღვაფარებს და მტარებსა და გეღვაფარე არ ზოგავდნენ მაცხოვრის გულისათვის, რათა ვეღვისათვის თავლებში მიხელოთ საყრდენით თავგამოცემა, სწორედ ასეთები არიან, რომ ავადმყოფობაში სრქელწილებსა და შენახიან წმინდანებს მამარახებენ და წამოართული სახელებით უმბობენ, „დილით მოდი“, — უთხრა ასეთი მრევლი, გაიბენებოთ გაღობინებულმა მღვდელმა, — „დილით, დილით მიხელო აღსარებისათვის“, და რაც უფრო მებრახავად ვეღვრებოდა უბედურთა, მით უფრო მტარედა, მტარი მოხერხობითა და სიბზახით ეტანებოდა მოდღვარებადილით, დილით, დილით“. უცრად მისი მტარა მიიბედა კალატრავისკერიანმა წივნი, რომ მალე მებლმყოფრი მავდრებებს ხელიდან გაეფარდა: თქმეს imprimatur! უოვეღვაფარი წყნის დაცვით იყო ნებდენილი, ეს მინდერთი იმ წივნითაგანი იყო, დექნებში რომ აწყვილი წითელკაბიან ტყინება, ნივარებისთავლებიან თიხის ნიღბებსა და იმ ევეტებს სორის მტარებულერი დამბა IHS რომ ანთ — დექნებში ზომ ამასგვარი განდაბით ეპტობენ, როცებო სწორი იყო, მაგრამ მით, ჩვეულებრივ, ის დამბინება კოხებლობდნენ, მწვალებული აზრებითა და ცრუმორწმენებით რომ არიან მტარობილნი და ისეთ რამებზე ლცდობენ, ვეღვისაში აკრძალული რომია.

მღვდელი სობახანასგან ანთო, ვეებერთელა ტორო ჩაყლო მთლად ენად გავრევილ ადა- მინა, ფეხე წამოაყენა, სკივრებით ზაბერვილ საყველი გაათრია, ვარეთ გააღლო და კარი თა- ვისი უმკვლაველი სხეულთი ამოეჭოლა. „დო- ლით“ — ოდნავ შეგზობილებული ტონით უყა- ნისწევლად გაემეორა მან. — დოლით მიდი და არ დაგაწყუფდეს, რომ უზმოზე უნდა მოხვიდეთ. შედადის შემდეგ ლუკმა არ გადაყლაპო“. გა- ალაბმა რამდენჯერმე ჩხატუნით გადაბრუნდა კლოტერი, შემდეგ კარი ურდულით გაამავრეს და მამიხვე ფასადის სინათლეებზე ჩაქრა, ვი- ტრატებმა ჩაბნელდა და ეკლესია თითქმის ფი- კუსტებისა და პალმების ჩრდილით გაიქცა. უე- ცოდ ამოყარდნოლ ქაჩამოტონი აფორიაქდნენ ზეები, პიერის წვიმის სენი დატრიალდა. „შე- აღლის შემდეგ ლუკმა არ გადაყლაპო“.

რვე ქუჩაქებმა უნდა იწიწილოს, ისევ უნდა ერთობს ბორძიკით, ყანალით, ტრატუა- რის პირას ამოჩრილი ფეხავებს და ქვებზე ფე- ხების მტერეით და მხოლოდ ერთიდა ექნება წიგნმად: ჭერ კიდევ არ ჩაქტრიათ სინათლე დედამბრის კუბოსთან და ალონამდე ანთებული იქნება იქ, სადაც უყვე იყო, სადაც იცნობენ და მისი გამოჩენა არავის გააკვირვებ. წყა ახლა, აივლის კაბებს, კიდევ ერთხელ მისლამბობებს პირათფლავს, კიდევ ერთხელ იტყვის: „ეიზო- არებ თქვენს მწუხარებას“ და შერე დაეცემა მირადორში საწოლზე და არავითარ ბრაზებს ვერაფრადებს. არ მოაქცევს, სანამ სსაფლადან არ დაბრუნდებიან, ხელს ვერაინ ახლებს. სა- ხლამდე არც ისე შორია, უყვე მიდიოდა კო- ლე იმ ქუჩაზე, რომელზეც სავიზიტო ბარა- თების საბეჭდი სტამბა და სსარაჭო ვეფლენ- ბოდა და ის იყო, უყანასკელი ძაღლის დე- ძაბეით ნაბიქს აუჩქარა, რომ ვილცამ უყანი- დან იდაფებში ზელები ჩაყლო და დაბრტყმის მოლოდინში მორჩილად დაღწეულ თავს ზე- მით წაყნობს ხმა გაისმა: „მინდა გადავხვიეო კაცურ კაცს!“ — გამოაცხადა სტიპენდიანტმა და ზელები გაშალა, მაგრამ კინლამ წიქცა — მთლად გაღწეული იყო, უზომო აღტაცების ველური მანქანაგრებით გამოხატავდა და თავ- ვატეხილით ყვიროდა, რომ საჭირო იყო და- ვებით ძველის დიდგმა იმითთვის, ვინც ამ დროში გმირული სული შეინარჩუნა. „ჩვენ გვიანდა სისხლით განმტკიცებული ძმობა!“ — ღრიალებდა ის, აინერშიაც არ აგდებდა და- ფეთებული ლტოლვილის შედარს და ულ- მობელი შერისძიებისა და სიყვდილით დასქის ატეილებლობას ამტკიცებდა. ყელაგადაფლ- ბული ვეებრებოდა ლტოლვილს, მიეცა მისთ- ვის პირველსავე აქციამი თავის გამოჩენის სამსალებმა, ისეთ იღეთებს აყეთებდა, ვითომ ორთვე ზეღით გაცხარებით ისროდა. ძალიან უნდოდა ლტოლვილის შეთრევა ზალხით ამო- შეწებულ და გაბზაბებულ სსაუზმეში.

„გობია ჩამე საქმელი გამოპობად“. — შე- ვეებრა ლტოლვილი, თან ქანთქანთქანთი- ებისაყენ, რათა მით ჩრდელს ლეჩქმეცხეა- (შედალამ ახლოვდებოდა და უნდოდა ეჩვენე- ბინა უოვლამბილველისთვის, რომ არ არ- ვევედა აღსარების მსურველთათვის დადგნილ წესს). სტიპენდიატს სსაუზმის კამარდე არ მიჰყოლია მისი ვეებრება, მალე ჩამის ბოთ- ლით დაბრუნდა და ორივენი სანაპიროსაყენ გაემართნენ — ზღვა ქუჩის ბოლოდანვე იწ- ყებოდა და აქედან ისმოდა, როგორ ეხლებო- დნენ ზეირთები ჩანაპირო რიფების გრეხილს... და აი ისინი გვერდივევრდ ჩამოსდნენ მიგ- დებულ სანაპირო, კლდეში გამოხრალი ოთხ- კუთხა აუზების ფსკერზე წელი ტრალინით რთინებდნენ ზღვის ზღარბებისაყენ გადამაგე- ბულ ვიწრო ველში შემოპარული ტალღები; ქაჩის ვოველ წამობერებაზე წყნარად კრიალე- ბდა დაბავებელი და მიყანალებული ფო- რელი; მოთავს აუზში ეამიამ გამდნარი ლო- თონის მსგავსი ფოსფორიცირებული მწვანე ტალღა შემოიღებებოდა და ღამაზად ანათებ- და ოღროზოღრო ფსკერს, სადაც წყალმცენა- რეებსა და მოლუსკებს შორის წამით დამნდვ- ბოდნენ გაფაციოებული შერეების სლიპინა ზურგები და აღერილი თავები; შემდეგ მცუ- რალი სინათლებმა ჩაქრა და არამდე წაფლი- დში დაინქცა; აღოა დაეებრუნდეთ ადამი- ნის მსგავრპლად შეწირვის. — ქადაგებდა სტი- პენდიანტი. — დროა დაეებრუნდეთ ტარებს, რომელთა ამბიონებს ქუჩრემები ახალი, ჭერ კიდევ მითათოლვარ გელების სისხლით ღე- ბევენენ. დროა დაეებრუნდეთ რიტუალური მცელლობების წმინდა სამინებებებს, სელისა და ზორკის რკინისებურ სიმტკიცეს... „ღტო- ლვილი კარგად იცნობდა სტიპენდიატის მა- დალფარდოვან ლღებობას, ჭერ კიდევ იმ დრო- დან, როცა ისინი პროვინციულ სკოლაში სწა- ელობდნენ და მომავლის დიდ გვეგებს საბა- ედნენ. „ჩვენს ვართ შევლილ ამა ქვეყნისათი, — ძლივს ბლუქუნებდა იგი. — და უნდა და- ვებრუნდეთ მის ძველისსველ ტრადიციებს. ჩვენ ვეებრება ბელალები და ქუჩრემები, არ- წიე-არინდები და ლეოპარდარაინდები, ისეთი ადამიანები, როგორიც შენ ხარ“. ერთმეორის მიყოლებით რამდენჯერმე გაეყვას ელვამ და თვალისმოპტრეალად გაანათა ჩამონგრეული, სა- ლებავდამთქილი და თერმიტებისგან დაჭმუ- ლი ფარდელი, სადაც ისინი იწვენენ ქალოქის ნაფარში, აფროლებელ გეებებს, დამალ წყალ- მცენარეებსა და მეყდარ მოლუსკებს შორის. „შემა, — ამოიყვება ლტოლვილი და სახე ქვიშაში ჩარგო. „ეუბრებულ არიან მშვიდნი ამ მუნაგთა და მტუკლდმერითა ქალოქის!“ — წარმოთქვა სტიპენდიანტმა და ახლა მის ბავე- თაყან იმათი სადიდებელი ვადმოღვარა, ვინც ლიტატაკითა და უმკაცრესი გამსაცდელით გა- ნიწმინდება და რანდთა ორდენს ზეეობრივ

სიმაღლეებს აღწევს. მისი თანამოსახლები ისე იყო გასაუფლებელი, რომ ამ მთვრალეულ ბო-
 ლეებს გულსიყვარს ვეღარ ატანდა და მხოლოდ
 ერთადერთი წილწვედარი სიბარულოთ ტუბებო-
 და — გვერდით ისეთი აღმართის სიბოლოებს
 გრძობდა, ვისგანაც არავითარი საფრთხე არ
 ემუქრებოდა. და მთავარი ეს იყო. სტიპენდიან-
 ტმა ბოლო გაუწოდა, მაგრამ იმის გაფიქრება-
 ზეც კი, რომ ეს საძველი სითხე უნდა ვაღა-
 ველებათ. ლტოლვილს გული აფრია — მას ბო-
 ვერ მოკებენ, ვერ დაღებენ, ვერ იგრძნობ, რო-
 გორ გადადის ყელში მკერძი მისა — და თავი
 ისე მოაგვანა, ვითომ სუამბა, ენას აწვლავ-
 ნებდა, თან კი ბოთლის თავს ზელს აფარებდა,
 რომ მარტო სუნზეც კი ღებინება არ ასტე-
 ხოდა. „ზეცაქი! — ორატორობდა სტიპენდი-
 ანტი. — ძალაუფლება“. მაგრამ აზრები ისე
 აებლანდა, რომ თავისი ბუნდოვანი თვითობის
 ჩამოვლილებმა ვეღარ შეძლო და მხოლოდ ნა-
 ყვეტ-ნაყვეტი ფრაზები, მრისხანე ბრდღევი-
 წყა და ვიღაც უსაბულო მტრების დასაფრთხი-
 ზი ბნელი მტკარები ისმოდა. ლტოლვილმა წა-
 ძინება გადაწყვიტა: სტიპენდიანტი, როცა აღრე
 თუ გვიან თავის ბოთლს ბოლოს მოედებს,
 მიიძინებს, ანდა სიღმე წიებტება და აღარ
 კი გაახსენდება, თუ სად იყო და ვისთან სა-
 უბრობდა. ქაშარი მოუშვა, სვირნი შეისინა, რე-
 ვოლვერი გვერდით დაიდო — საშინლად მო-
 ბეზრდა ეს მოუშორებელი სიმძივე — ზურგ-
 ზე გაწევა, თვალები დახუჭვა და იგრძნო, რო-
 გორ მიცურავდა სადღაც და ნელნელა შორ-
 დებოდა სტიპენდიანტის ხმას, როგორც აყვან-
 ში დაწყებული ზელო იავნანას ნელნელ მჭრო-
 ბად მოსაღებუნე პანგებს... ის უცაე მშფოთვი-
 რე ძილში იძირებოდა, მაგრამ უცებ სტიპე-
 დიანტი ზელში ჩააფრინდა და თავდაფიქვებო-
 და ამოიტაცა. მათ შორიახლო ადგა ერთმი-
 ნეთს ჩახვეული და ერთარსებად ქვეული
 წყვილი კაცი სულ უფრო მაგრად იყრავდა
 ქალს ტანზე და ელვის გაყვასზე ისინი შეე-
 უძრავ ქანდაკებდა ჩინდუნ. უცებ ქალს კაბა
 პაერში აფრიალდა და სახელოებგამოლილი და-
 ვარდა ძირს; კაცმა წილზე ზელო მოხვეია და
 სკამზე გადაამხო; ისე გაკვსილმა ელვამ წა-
 მით სიბნელეს გამოიტაცა თარი სხეულის ეს
 გარდასახვა, მამაკაცური და ქალური საწყისე-
 ბის ეს ველური, ყრუ ბრდღევივით მიმდინარე
 შერწყმა, რომელაც სისხლიან რიტუალს უფ-
 რო ჰგავდა, ვიდრე სასიკვამრლო აღერას.
 სკამი ავირავდა და მიშველი ზორცი განთეთ-
 ფულ მთლიანობად დაფარდა ქვეშაზე. „აი ხად
 არის ჩვენი ძალა! — აღრიალდა სტიპენდიანტი.
 — აი, ჩვენი ძლიერება!“ ორი ჩრდილი წამო-
 დგა კაცი მუქარით დაიძრა მათკენ, ქალი კი
 კუთხეში მიიკუნწა და აყვირდა, კაბა მომეცი-
 თო, იხვეწებოდა. ლტოლვილი თავკედლოვად-
 კით გაიქცა ქუჩისაკენ, გზადაგზა რბილ სხეუ-
 ლზე ყრუ ბრავუნის ხმა მიჰყვებოდა — ეტ-

ობოდა, რომ სტიპენდიანტს წინააღმდეგობის
 თავი აღარ ჰქონდა. და ამ შემთხვევაში წყვე-
 რებელი ქუჩილი გადაფრინდა [19 მანქანა
 კოკისპირეულად დაეშვა. თბილი, მკერძივი, გა-
 მძვავებული წყალი გაღმობინა ციდან და ში-
 წიანზე დაგორებული მტერის გუნდები აავროს.
 მერცხემი მოყოლილი ლტოლვილი გარადორი-
 ანი საშლისაკენ გაქანდა. მაგრამ მიკრემო ამა-
 დენი წყალი იყო — სახურავებოდან მოთქრი-
 ალებდა, საწიგტ ღარებში არ ეტეოდა, ღვართ-
 ქაფად აწყდებოდა მიწას — რომ ლტოლვილი
 მოპირდაპირე კუფში შეეარდა, რათა თავისი
 მტეი კოსტიში მხოლოდ გაანდგერებისაკენ
 სუფარობინა. და მაშინვე ორი კაცი წამოდგა
 ნაფარადან. და როცა დაინახა, თუ როგორ
 მრისხანებით უყურებდნენ ისინი, როგორ აღწ-
 ჭად დგებოდნენ ადგილიდან და როგორ ვრთ-
 დროულად მიჰქონდათ ხელები ზევით, ვულის
 შიდა ჩიბებებისაკენ, ლტოლვილი მიხვდა, რომ
 ახლა მას მიკავდავნი. ზელო რვეოლვარისა-
 კი გაქანდა, მაგრამ მხოლოდ სიკარბულე მო-
 მუშა. იარაღი იქ, სამანის იატაკზე დაჩვენო-
 და. ქუჩაში სირენებას უშეილით მიჭროდა სა-
 სწრაფო დახმარება მანქანა. გაშვარებული
 ლტოლვილი ადგალს მოსწყედა, მანქანას გზა
 გადაუტრა და თავდაფიქვებით შევარდა საკონ-
 ცერტო დარბაზის ევტაბილში. მანქანამ
 მვეითად დაამხრებუა, ადგილზე გაქავდა და
 მისი ტანყული სხეული ჩიბებებისაკენ წადებუ-
 ლი ხელებისაკენ ახსნა.

...და აი, მესაკონებმა დასარულეს დაჯვრა
 დიდრონ ზამბარების მაკვარ ინსტრუმენტებზე.
 დამთავრდა ეს მეძებარი ძილუბის კურთხევა,
 ეს საწანილო წირვა და დადგა ნაცნობი სიჩე-
 მე, ათასჯერ რომ მშემენი მირადორის საშინელ
 სიმარტოვეში — მაშინ ჩემი ბრტყელი სისტე-
 რავის სიმაღლეზე მწყავდა იზოლატორებთან ამ-
 ძვარლ ტელეფონის ასტატსაც შეეძლო მომ-
 ვინებოდა ყოვლისმეშმელ სიკვდილის ანგე-
 ლოზად — და მცირეოდენი დაყოვნების შემ-
 დევ იწყებოდა სხვა მუსიკა, მზიარული პანგები,
 რადაციო რომ მკონებს ერთ ბავშვურ სილი-
 მამოს, რომლის პარალელურ ძელაკებს თუ
 აქეთაქით გასწვდ, ორი ხის კაცუნა რიგრიგო-
 ლად დასცემს ჩაქუჩებს საწყაინა ვრდემოლზე.
 მერე წავა დაუმთავრებელი ვალსები, არაკრავ-
 დებიან ფლეიტები და ავირდებიან ბუკები,
 გრძელ-გრძელი ბუკები, ისეთები, ორგანზე
 შემოსუბებულ ანგელოზებს რომ ეტორავთ იმ
 ტიპარში, სადაღ პირველ ზიარებაზე დავდიო-
 დი. კიდევ ერთი წუთი, მხოლოდ ერთი, მტეი
 აია, შემდეგ ტანს დაუტრავენ და ანთება სი-
 ნათლები. ყველა სინათლე და მაშინ უნდა
 გავიდეთ ერთადერთ იმ კარში, სამი კარი ჩემს
 უკანაა — სულერთია, ვინდ ერთი ყოფილა
 ისინი კი ქუჩაში მთლიან და აბოლებენ, ზე-
 ლები ჩიბებში ჩაუწყვიით და მზად არიან.

ხალხში შემაღული უნდა გავრძე, ჩემს სტე-
 ვლს სტეპის სტეველები უნდა შემოვარტყა.
 მაგამ ეს სტეველები დაიფანტებინ, დამცველ
 წრეს გავლევინ. (ჩვედასამა მხარეს გავეშვრე-
 ბინ. და სტეველებიდან დავკოფავ მელიის-
 ბეწვებთან ქალს; პარტზე გადავიღოს იქ, მოსო-
 ბრით მივლიმი, თავისი სიმარტოვით უსარგებ-
 ლით ეღლი ადამიანი: ეს კაცოც გამოსრტებ,ს.
 წინ რომ მიზის და თავისი საზოზღარი კვეთთ
 გულსპირტეს; და უნეტ, მარტხნე რომ ზის და
 განწყვეტლოვ ქაღტრუნებს და თიცი, მიაღლი
 ფეხი ფეხზე რომ შემოუდგია; და შევყარებუ-
 ლობივ, იელიებელჩაქვლებულნი და წარსმეკ-
 რულნი რომ უნაშენებ მელკას, და დავტრები
 მარტო უსარტოლო გრძელ ქუჩაში, სრიალს
 გრანტზე, რომელზეც ასე ძნელია გაქცევა;
 დავტრები ურიალო და მოუსაფარი ტრიალ
 მანდოკში და მაშინ შთამდვილად ექნებათ
 დრო იმისათვის, რომ დინაქად გავეტოთ თავი-
 ანთი საქმე — რბეში ზელი ჩიოყონ, იარაღი
 ამოიღონ. დამიმოზნონ, გულდინჯად გა-
 მოპკრან ჩახმახს და გაისროლონ, ერთბაშად
 დაცალონ მიველი მვიდგ. ო! აი ის განწირული
 ვეროლია: აი, ისე თავლები, იმ დღეს ჩემ კვე-
 რდით მიმაღალ მანქანაში რომ დავინახე; აი, ის
 ძირმავარებიანი კეფი, ასე რომ გავს ამას, ზედ
 თავლებზე რომ ამფარებია — უფრო ახლოს,
 ვიდრე ის, ჩემი ლულაფეკეთილი იარაღის ნა-
 შაში ამოლებული — როგორმე არ ვუვებო
 ამ კეფისა. ჩახმახი შეაყენე — თქვე მიაღლი.
 მის არასოღეს ავიწყდებოდა, თუ რისი გვეყვება
 იყო სავტორი ამ წუთის, შემდეგ კი შევიდომი-
 ლად ისწავლიდა გასაქცევ გზას: „მარტვინე,
 სულ მდღამ მარტვინე“. „გაუშვი სტევირთო“,
 „მარტხნე“. „ახლა გვიარბში“. „ფრთხილად“,
 და ერთხელაც არ შეეხებებია რაიმე დამტკოლე-
 ბას, არც პოლიციის საგუშავოს, არც კინი-
 გზის შლავებულს, ის მიაღლი კი დღას ტენაში
 და თავის არ ამორებს სამ კარს — სულე-
 რთია, ვინდ ერთი ყოფილა, — ან ორს, —
 უნეტ სულურთია, — დღას კეთებში, საიდანაც
 ზუთვეც კარი მოჩანს და ელის, რადის დუ-
 კრაცე ტაში, როდის იწთება სინათლები.
 „ჩახმახი შეაყენე!“ იტყვის ის, როცა ტაში
 იფეთქებს, ვეღლაფერი განათდება და კაბელ-
 დინერები წითელი პორტეერების გახსნიას
 კოჭებოვით ახმაყუნებენ ლითონის ქოხებზე
 აცმულ რგოლებს... ლოკების წითელი წყადი-
 ადა; სავარტლების შეწამული ატლასი; მოა-
 წარის ისოსფერი ხვეტარი; იატაკის ლინისფე-
 რი ხალიხი; ლოცა, როგორც სახლი, როგორც
 სარეველი, როგორც მალაგვარტებიათი სა-
 წოლი; რა იქნება, რომ დაეწეე იქ, პირდაპირ
 იატაკზე; შეგისუნთქო მისი მტვერი; ლოცა და-
 ველო მადღის რბილ ხაოს; ჩავიძირი იმ წი-
 თელ წყვდიადში; ფიჭები გაეწვართო სავარ-
 ტულეწვი; გადაიხებო მისი შეწამული ატლას-
 სი, როგორც ჩამოწოლილი სახურავი, რო-

გორც მამანგისი სახელოსნო, წითელი კრა-
 მიტი; ძალღოვით ჩავიფთონე, ექვტინე ქუჩაში,
 რბილსა და სიმედოში; გავტყუნე ჩემი პეფ-
 შვიბის თავშესაფარი — დამტული ფიცრების,
 ზარებისა და მუყაოს ნაგლეჯებისაგან მოლო-
 ბილი ქობი, სადაც წვიმიან დღეებში გალუმ-
 პულ ქათმებთან ერთად ვიმატობოდი, როცა
 ირავლევ მოჩქეფდა დღელა, ხეარიალბდა წყა-
 ლი — ზუსტად ისევე, როგორც ახლა — და
 გემოივლად ჩემთვის ვეკრტვრებოდი, როცა
 მაინცდამაინც იქ დამეძებდნენ, სადაც არ
 ვიყავი... აი, უნდა ვალსებოც აფდარდ-
 ნენ — ვიცი, რომ ისინი ვეღარ იტყე-
 ვიან ნაფიცი ვალსებად — სტევენ ფლი-
 ტები. მალე გრძელი ბევებოც შემოსახებენ
 მელიისბეწვიანი ქალი უნდა სავარტლიდან
 კრებს თავის მელიის, რადეცა ისწორებს და-
 ბლა, კახს ტვეშ, ჰგონია, რომ ვეღლა ორკეს-
 ტრითაა გართული და მას ვერაინ ხედვს, მა-
 გრამ განტულ მავურებულ უნდა თითქმის
 მოუხელთებულმა სიით წამოტყროლა: ოდნე
 ირტევა მზრები, ხელები, თითები, თვალები
 სხვისთვის შეუძნეველად ამოწმებენ თან მო-
 ტანილ ნიეთება, თითქოს ეკლესიაში წარმო-
 ბებს სიტყვები: *ite misa est!* ახლა შე-
 აძლება მშველად და თავისუფლად ამოსილ-
 ენტო, როგორც იქნა ვიპოვე სულ უბრალო
 გზა, სულ იოლი და ერთადერთი გამოსავალი:
 არ, გავალ აქედან, იგრილებს ტაში, იწთება
 შუქი და სინათლეში ატვდება ჩოჩქოლი; ვე-
 ლა დაიწყებს ნიეთების შეგროვებას, ბეწვების
 მოხვევას, ძვირფასეულობის გამოყენებას, დამს-
 ვილობებას, აზრების გაზიარებას; დაიწყებენ
 ლამარკას, რომ ვეღლაფერი გასაკრებელი და
 არნაშედი იყო, შემდეგ კი დაიყოფიან პატარ-
 პატარა ჯგუფებად და მწკრივმწკრივად გაემ-
 რთებიან გასასვლელაკენ. და სულ ადვილი
 იქნება ლოცის პორტეერებს უნა დაშალვა და
 ვიქნები იქ, სანამ ვეღლები წავლენ, სანამ
 კაბელდინერები სავარტლებს შეამოწმებენ, და-
 რწმუნდებიან, რომ არავის არაფერი დარჩენია
 და ლოკებს ჩაეტყვენ. და მაშინ ის ორი ფე-
 ქტებს, რომ ხალხთან ერთად გამოვებდ, რომ
 მათ სტეველებს ამოვეტარი, დავიმლენ და გა-
 პარცა შეეძელი, და დამწყებენ ძახლს კაფე-
 ში, პარკის ხეივანებში ხეებისა და კოლონების
 უნა, სანაჩაქოს ატლოს, სავიზიტო ბარათების
 საბეჭედ სტამბისთან. ისიც ეგონებოთ, რომ დე-
 დამბერთან ავიდი და იქ დამისთევაზე მისულ
 ჩანვეს შორის ვიზილები, შეიძლება ავიდნენ
 ნაგვეს მალა და დანახვენ თავის ლარბულ
 კუბოში მოკეტრულ დედაბერს, შეიძლება მი-
 რადოროშიც შეიბოდონ და აზრდაც არ მოუ-
 ვათ, რომ იქ, სვიკში, ჩემი ნიეთები, ჩემი
 საფარგლები, ჩემი პირველი ნახაზები აყვია.
 იმას რას იფიქრებენ, რომ აქ დავარჩი, არაინ

1 წარბანდნი. მესა დამთავრებულა. (ლათ.)

არება თვარტრო სპეცტაკლის შემდეგ არავინ ზის სიბნელეში ცარიელი სკენის წინ, სადაც არაფერს არ ატევენებენ. ხუთივე კარს ურღველურად ვაფერხებ, ბოქლომებს დააღებენ და მე დავიკვირვებ წითელ ხალხსაზე. « იმ დროს — იქ უკვე ღებებიან უკანა სავარძლებიდან — დაიწყებენ მურგავით დახვეული, რიგრიგ დადღი. გათენებამდე ვიძინებ. ამ სათამაშე, შეიღებამდე ძალი. უპირველეს ყოვლისა — ძალი შემდეგ დაიწყება ახალი ცხოვრება).

მოდრობითა და ბრწყინვალეობით აღსაყვან საუბროს სავარცხანს შემდეგ მოდის ცვალებითა და სილამით, შეთავაზებული მარშებით, წყარო-აღასიერულ-კეთილსინთა და ეკონომიკა უსწარუხვევლებით მდიდარი პირობის სიბარულსა და თავისუფლებასა. და აქ, ფინალის შეფარდებით, ავლავ გამოჩნდება სიკვდილი, რომელიც სი-სიკვდილზე ძლიერია, მაგრამ ამჯერად სიციხე-სიკვდილს მის და სიკვდილის ხმა სიბარულ-ის ყვირნაში ანთქმება... ახლა სიმედიანისა და ზოო ფორტიანო გზას გაუბნის თითხარის საზღვრო აფერებას. «უკვე შეიძლება გავუ-ბა? — იყოთა კაპელანერმა, როცა დინება, რომ მოღარამ გავუღივებოთ დახურა წიგნი. იგი უკვე აღარ უშენდა გაქცეულ პორტიერს ვიღმა მოთხოვნებზე მისკას. ამ საღამოს ვე-ვლადფერი აშმაგებდა: გასდენილი სიმფონია, წვიმის სუნით გაყვანილი კონტრემი, ქალის სხეულის შეხებისაგან ჯერ კიდევ მხურვალე ხელები, დაუქმყოფილებელი სერვილი, უსი-ხარული ღარიბული ცხოვრება «გალიში», უბადრული მუშეობის სენაყი, სადაც საძუ-ღველი მარტოობა ელვად ებრუნებოდა სურ-ბი და ესტრელიას გინებას, ღვარძლით უწო-დებდა იმ სიხელს, რასაც ნამდვილად იმსახუ-რებდა გაახსენდა ქალის წიწვინი და ჩივილი იწყებოდა: თუ როგორ ვიშურებოდი და როგორ უამბო მათ რაღაც. აღმათ ვინმე გა-პირებებელი დასმინა, ვიღაც მიმოტედა მიენ-დო, გული გადაუხსნა, ის კი დაეიწყება, რომ ბოზი ყოველთვის ბოზია და სახელად ჰქვია ჩათლბი. აღმათ იმიტომაც უდილობდა ასე გამწარებით თავის მარტოობას, რომ ის სიბ-არალი გაყვია და გამოღუნებამდე კაქაქივით ერთობა და იმევეს გაიძახოდა: არ წიკა მუ-ცივში, არ დავტოვებ ჩემს უბანს, მათ უნდა იცოდნენ, რა ხალხი დიარება ჩემთან, თუ-თონ კი უშენდა და ვერაფერს ხედეობდა. ვეღვაფრისაღმნი დახმული იყო, ვეღვარს აუ-ნობიერება, თავისი სურვილის გარდა. გამ-მეგებულმა საღაროს მემტი გლიფა და კიდევ ერთხელ ბოდინე ჩაიხეია გულში ენის წვერ-ზე წამოჭდარი გინება. მარტოებდა, იმ წიგნის გვერდით, რომელზეც ეწერა «ბეთაქოვენი, დია-დი შემოქმედებითი ეპოქები», იღო ღვარძლის

ზარბოში ჩამხელ შეფარებე დახვეული სახე-ღმწიფო თვარტალური მონეტის შემდეგ. «ბოლოების გამოვლელი შემთხვევის შემდეგ. ლია მის მორაგებობაში შემოსული თანხის ჩა-ბარებისას წინასწარ შეამოწმოს ფულის ნიმ-ნები დამცვებული ან შესაძლებელი შეცდომე-ბის გამოვლენის მიზნით, რისთვისაც უფლებად აქვს საღარო დაცვით თავისი სამუშაო დღის დამთავრებამდე ნატევიარ საათით აღდგო. ისევ კოკისპირულად წვიმდა და ახლომახლო ხეებზე, ტროტუარზე და გრანიტის კიბეზე მო-თქრიანად წყლის ხმა დაარბაში აფეთქებულ ტამის გრიალს ეტყუებოდა. «გადავ. — უბიბრა მოღარამ კაპელანერმა, როცა თავისი საღარო დაეგრა და წასასვლელად მოემზადა. — უბიბრა დიარეობია. ისე მიგრეებოდა სიმფონი-ას, რომ ორმოცდაექვსი წუთიც არ მიანდო-მა». — მერე მირადორს გახედა. მალე მია-იქ და დარწმუნებდა, რომ დედაბები არ მიამედარა. ხალხი მინ წასვლას ჩქარობდა, რადგან ეწინილი, უფრო არ ემბატა წვიმას, რომელიც ზღვიდან მოხდაბრმა ქარმა იმაზე აღრე მოიტანა, ვიდრე ომბერეატორიის წი-ნასწარამეტყველებით იყო მოსალოდნელი. გრ-თიმეორის მიყოლებით დაიკვტა გვერდითა კა-რები. მშობლოდ რამდენიმე ადამიანი, ქუჩაში გასვლა რომ ვერ გადაეწყვიტა, ისევ იღვრა ვე-სტობიულის სარკეებსა და ალუგორიულ ფაენ-რებს შორის და სიმფონიის შესრულებაზე შეყვლობდა.

და მაშინ ბოლოსწინა რიგიდან მშვილად წა-მოდგა აქამდე უძრავად მჯდომი ორი მამკენე-ლი. აქეჩარებულად გათარეს თანდათან სიხე-ვაშვითლო ქალების შექით მიბნედილი ცარი-ელი პარტიერი, ერთერთი ბნელი ლოქას მო-აქირზე გადაიბარნენ და იატაკზე დაფენილ ხა-ლიჩას ერთდროულად დაამალეს ორი ტყვია. უკვე საადრთოდ ჩაცმული და იღლიებში იმა-ტრემენტამორჩილი მუსიკოსები სცენაზე გამოცევიდნენ, მაგრამ მაშინვე გადაწყვიტეს, რომ ეს მუხებე გასროლიან ელქმეტონ იყო და-კავშირებელი — ზღუტად ამ დროს დარბაზის სახურავზე გაბმული გრძხენით ვადაფორდა გრგვინდა. «ერთით ნაულები იქნება», — თქვა მოგვიანებით გამოჩნებულმა პოლიციელმა, როცა გუამს ფეხი წაქარა და დარწმუნდა, რომ ხალხსაზე გაბრბმულ ადამიანს სამქვევრო პირი არ უჩანდა. «გარდა ამისა, ყალბ ფუ-ლისაც ასაღებდა», — ჩაურთო მოღარამ და ბინჯოტზე გამოსაქული თვალმოკეტული გე-ნერალი იწენა. «აბა აქ მოიტა, — სსწარადოდ ჩამოართვა პოლიციელმა, რადგან მაშინვე ია-რა, რომ ფული ნამდვილი იყო. — ოქში უნ-და შევიტინო».

როცა ქანრი არასრულყოფილია

გოდერძი ჩოხელის მოთხრობებს რომ გავეცანიოთ, ჩვენ მაინცდამაინც არ გავგაყვირება იმ საგულისხმო ლიტერატურულმა გარემოებამ, რომელიც ამ მოთხრობაში ვიხილეთ: ზღაპრის სტრუქტურის შეტანა რეალისტურ მოთხრობაში ჩვენთვის ახლებური ჩანდა, მაგრამ მოულოდნელობას არ წარმოადგენდა, რადგან ქართული პროზა და პოეზია მთოლოგიაზირების დიდ ტრადიციებს შეეკავს. ლიტერატურული ნაწარმოების მთოლოგიაზირება (ვთა ფშაველა, ვრ. რობაქიძე, კ. გამსახურდია...) თავისი მხატვრული პრაქტიკებით ახლო უნდა იდგეს ნაწარმოების ფორმალურული მოტივებით, ზღაპრული ფანტაზტიკის გამოყენებით აკეზასთან. პირველქმნილი, „დროის მიღმურა“ ი სააზროვნო ფორმები, საშუაროს, როგორც საოცრების აღქმა, პერსონაჟობის ყველაზე წინა პლანზე წაშორება, ადამიანის შეპიროვნული და „ტიპიზირებული“ მოდელით ასახვა — მითხა და ზღაპრის ანათესავებს. მითხის ნიშნული საშუაროს ეპიკური სურათი ზღაპრისეულს უახლოვდება, რაც არ უნდა პერიტორიული, ირაციონალური და თვით ალოგაკური პლასტები ჩანდეს, ამ მხრივ, ზღაპარში, ამიტომ ქართული მითხველი, რომელიც ლიტერატურული ნაწარმოების მთოლოგიაციას ახლო იცნობს და უნდა ითქვას, ძალზე ეთვისტობება მის სულიერ მოთხოვნებს, ადვილად და ერთგვარი მზადყოფნით შეხვედა გოდერძი ჩოხელის მოთხრობებს, სადაც ჯადოსნური ზღაპარი ჩართულია და შეზრდილ-შერეულია რეალისტურ მოთხრობასთან.

მაგრამ თავიდანვე უნდა ითქვას რომ განსხვავებულ ეანრთა შემოხსენებული „შეზრდა-შერევა“ მთლად უმტიყენელოდ არ ხდება ქართული მწერლის შემოქმედებაში. ყოველივის ახა განხორციელებულ ეანრთს ამა თუ იმ მხატვრულ-აზრობრივ ფუნქციათა ზუსტი გამოყენება, განსხვავებული ეანრული ელემენტების მხატვრული „სუბორდინაცია“, ეანრული „უფლებების“ სწორი განაწილება. მაგრამ ვიდრე ჩვენ

ნი შენიშვნების არსებით მხარეზე გადავიდოდეთ, გვინდა ლიტერატურულ-თეორიულ ძალაში მცირე ექსკურსი შემოგთავაზოთ.

უეღუცისა და უორენის ცნობილ წიგნში („ლიტერატურის თეორია“) სხვა საკითხებთან ერთად გარკვეული და განსაზღვრული ეანრის რაობა და მისი ფუნქცია მხატვრულ ლიტერატურაში. მათი აზრით, არ არსებობს მწერლობა ეანრული თვალსაჩინოებისა და მკაფიოების გარეშე. „ლიტერატურული ეანრი — ეს ფიქცია არაა, წერენ იხინი, თუნდაც იმიტომ, რომ ნაწარმოების ესთეტკა მისი ეანრით განისაზღვრება“.

ჩვენ გვინდა დიდი ამონაწერი მოვიტანოთ ეანრის განსაზღვრის თაობაზე უეღუცისა და უორენის შემოხსენებები წიგნიდან, რადგან ვრწმუნდებით, რომ ზოგიერთ ახლგაზრდა ქართველ პროზაიკოსს ბოლომდე არ ესმის ეანრის სრულ ფასოვნებისა და სრულყოფილების საკითხი, მისი სერიოზულობა მათივე ნაწარმოებთათვის. ხსენებული „ლიტერატურის თეორია“ ქრესტომათიული ხასიათისაა და მით უფრო უპირინია, რამდენიმე ადვილი მოვიტანოთ ამგვარი წიგნიდან, სადაც ეანრის რაობა განსაზღვრული, განსაზღვრულია ეანრულ ფორმათა კავშირი ნაწარმოების ლიტერატურული ხაზის მთლიანობასთან. ავტორები წიგნისა წერენ, რომ ლიტერატურული ეანრი — ესაა ინსტიტუტი, იმავე აზრით, რა აზრითაც ინსტიტუტად გვევლინება ეღუცისა, უნივერსიტეტი ანდა სახელმწიფო ლიტერატურული ეანრი იმ აზრით კი არ არსებობს, რაგვარადაც ცხოველი ანდა, ვთქვათ, შენობა არსებობს, არამედ სწორედ როგორც ინსტიტუტი, როგორც დაწესებულება. არსებულ ინსტიტუტთა ჩარჩოებში შეიძლება კარდაშეშულობა, — წერენ ავტორები, — შენაძლოა თვითგამოხატავა, შეიძლება ახალი ინსტიტუტების შექმნა, მაგრამ ძველებშიც შეიძლება დარჩენა, მათ მიერ გამოშუშავებული ნორმების გაუზიარებლად. შესაძლოა, ბოლოს და ბოლოს, შესვლა ახალ ინსტიტუტებში და მათი რეორგანიზირება.

ფანტების თეორია — ეს თავისებური მოწეს-
რიგებულობაა: იგი გვემხარება ლიტერატურულ
პროცესის კლასიფიცირებაში არა დროისა
და ადგილის (იგულისხმება პერიოდისა და ად-
რეა) კატეგორიების, არამედ წმინდა ლიტერ-
ატურული კატეგორიების შექმნებით, ავი
უკველი მათგანი ლიტერატურული ნაწარმოე-
ბის ორგანიზაციისა და სტრუქტურის განსაზღ-
ვრულ სახეობას წარმოადგენს...

დღეს კი ლიტერატურული ფანტების თეორი-
ის საფუძველში აქისობა, რომ უკველი ლიტერ-
ატურული ნაწარმოები უცილობლად განსა-
ზღვრულ ლიტერატურულ ფანტს მიეკუთვნება?
— კითხულობენ ავტორები. რამდენადაც ჩვენ-
თვის ცნობილია, ეს საკითხი ჭარბ არაა ქვეყნის
სამატიკო. თუკი ანალიზის მიხედვით ხელ-
ყენების ნაწარმოებებს შეუდარებელი ცხოვრობ-
ბუნების „ნაწარმოებებს“, მაშინ პასუხი დად-
ებითი იქნება: ზედმა თვით დამოუკიდებელი კლასი-
ფიკაციის, თუმცა კი საუბარი ეხება თავისი
აღნიშვნით „სოციალური“ არსებების, მეტი სი-
ზღადისთვის კითხვა სხვაგვარად დავსვათ: იმყო-
ფება ერთი ლიტერატურული ნაწარმოები ხა-
მარისად მჭიდრო კავშირში სხვებთან, იმგვარ
კავშირში, როცა ერთ-ერთი მათგანის შექმნა
გულისხმობს სხვების შესწავლას? და თუ ასეა,
მაშინ „განზრახვა“ როგორღა განსაზღვრავს
ფანტს? ეკუთვნის კი ნოვატორებს ინიციატივას?
ანდა ინიციატივა ვეტერანთა ხელშია? დგინდ-
ებთან ფანტები ერთხელ და სამუდამოდ? რა-
გორც ეტყობა, — არა. ავი ახალი ნაწარმოებნი
განწივ-გამოსწივდნენ ხოლმე ფანტულ ჩარჩოებს.
საქმარისა განვიხილოთ გავლენა რომანის თე-
ორიისაზე, „ტრიბუნალზე“ ან „ულისებზე“ რომ
მოახდინეს... „თანამედროვე თეორიის მიხედ-
ვით, ფანტი, როგორც კატეგორია, დამყარებუ-
ლია არა მარტო მის „სიწმინდეზე, არამედ მათ
„ურთიერთგანმარტვაზე“. „ურთიერთგანმარტვა-
ზე“ (ესე იგი, არა მარტო დახლურა-დასწავლ-
ებაზე, არამედ ფაქტობრივად, „შერადზე“) —
წირენ უძლევი და ფორენი თავის წიგნში და
ესეც ძალზე საგულისხმო აღბუღება.

გოდერძი ჩოხელი პაროზისთვის მებტად ნი-
შანდობლივია ფოლკლორული აზროვნება. ეს
თვისება ყველაზე ორგანიზულია მისთვის, უვე-
რებზე მისეული და შინაგანად ბუნებრივია. ფო-
ლკლორული ხედვა, ფოლკლორული ზღვა,
სამყაროს ფოლკლორული აღქმა — მისი ეს-
თეტისთვის მძირეულია. ავტორმა მშვენივრად
აღის, რომ ხელოვნება ვადამკრებებისა და უკი-
ადრესობათა ესთეტკას ემყარება. ვადამკრებ-
ბა და უკადრესობათა გამოშხატელები მხატვ-
რული ფორმები იძლევიან ცხოვრების გან-
დას, რეალური სინამდვილის შესატერ და ღი-
რსეულ სურათებს. ამიტომაც იშველიებს გოდ-
ერძი ჩოხელი ქალისურთი ზღაპრის მოტივებს,
მის ხატოვან ელემენტებსა თუ განსაკუთრებუ-
ლი ალოგიური აზროვნების მანერას. რა უნ-

და იოს უფრო მებტად მოყვარული თუ მი-
ვარი მხატვრული უტარებებისა და მასწავლის-
ტური უკადრებობებისა, „სოციალური
ზღაპრისა“ — კითხულობს თითქმის უფრო
და ზღაპრული სინამდვილე უმადლესი სინამდ-
ვილის სახედ მიანი.

მაგრამ გოდერძი ჩოხელი, რასაკვირველია,
არაა თანამედროვე მეზღაპრე. იგი არ წერს
ზღაპრებს არც პატარებისთვის, არც — მოზრ-
დილთათვის. იმბტომ, რომ ჭარბ არა წამიკითხავს
მისი პაროზაული ნაწარმოები, რომელიც ქარ-
ბად არ შეიცავდეს. აგრევე, რეალისტური მო-
თხრობის ეანრულ ფუნქციებს. შეიძლება მე-
ტის თქმაც, ავტორი რეალისტური მოთხრობის
ეანრულ ფუნქციას აძლევს ვადამწვევტად უპი-
რატესობას თავის პაბრიდულ წიშეშეშეში და
თანამედროვე ცხოვრების უტყუარი შეფასება
და მსჯავრდადება მისთვის არსებითია. იგი მე-
ზღაპრედ არ ჩათვლება და თავის პაროზულ
მცირე ფორმის ნაწარმოებებს „მოთხრობებს“
უწოდებს. მისი აზრით, იგი წერს რეალისტურ
მოთხრობებს, იღონდ ზღაპრული ელემენტების
უხვი ჩართვითა და გამოყენებით.

რადგან ავტორს აქვს პრეტენზია, რომ იგი
მოთხრობებს ქმნის და აქვეყნებს ჩვენ გვიდა
შევედათ მას, რომ ეს „პიბრიდები“ მბლად
მოთხრობები არაა, რადგან მათში სათანადო
დონეზე არ დგას ლიტერატურული აზროვნება,
მოთხრობის პოეტკა, რეალისტური მოთხრობის
ეანრული კანონები და ხელოვნება. ჩვენ გვზო-
ნია, რომ მის „მოთხრობებში“ სკარბობს ქა-
დონური ზღაპრის ალოგიური სინამდვილე, ქა-
დონური ზღაპრის სტეციფიკური „ნებადურთ-
ველობა“, ფანტასტიკური „დაუკითხობა“, შე-
უწულდავი ნებისმიერება. გოდერძი ჩოხელი
„მოთხრობებში“ ქალისურთი ზღაპრის პოეტ-
კა დიდად ჩრდილავს მოთხრობის ლიტერატურ-
ულ და აზრობრივ-ესთეტკურ ნორმებს.

ჩვენი შეხედულება უფრო ვასაგები რომ გა-
ვზადოთ, ვიტყვი, რომ ახლაგზრდა ქარბევე-
ლი პაროზაკის სურტილია წერბა სწორედ
რომ მოთხრობა, თანამედროვე ტიპის ნოველა,
მცირე ფორმის ლიტერატურული ნაწარმოებ-
ბი. მის უშუალო და პირდაპირ მისწრაფებას
შეადგენს არა მარტო სწვედს თანამედროვე
ცხოვრების არსს, არამედ კრიტიკულად შეე-
ტოს თანამედროვე საზოგადოებრივ ნორმებს,
მწვევე (სატირამედ მისული) კრიტიკიზმი აირ-
ჩიოს სინამდვილის შესაფასებლად და ძირითა-
დად, თანამედროვე მოთხრობის ფარგლებში
მოქციოს რეალური სინამდვილე. იგი თითქმის
მბლად სკოვადურად აზროვნებს და თავისი
მწერლური მისი სოციალური საკითხების გაშ-
უქებაში სურს პოეოს.

მაშ სადღა სახედისწერო წინააღმდეგობა,
რომელიც სათუოდ ხდის მის მოთხრობების ე-
ანრულ სრულყოფილებას? საქმე ისაა, რომ ჭ.
ჩოხელი ვერ ფლობს მოთხრობის სალიტერატურ-

არ კანონებს და საკანონო კრიტერიუმ მომენ-
ტებში. სადაც ლიტერატურა თავის უფლებებ-
ში უნდა იყოს წარმოდგენილი, იგი პოზიციებს
იძიებს. ტოვებს. — „უკან იხედვს“ და ფაქტულა-
რული მართვა ნებისმიერგვით წყვეტს ზნი-
რად ნაწარმოების ყველაზე არსებით საინტე-
რესო კრიტერიუმ ვითარებას. ავტორი ცდილ-
ობს, შექმნას მოთხრობა (საკმაოდ მწვავე სო-
ციალურ თემებზე), მაგრამ მიუხედავრ მასში იმ-
დენად ძლიერი და ორგანიული, რომ ადვილად
იკავებს ნოველისტიკის ადგილს და ამიტომ შეუ-
საბამოდ. „უწინაგონად“. „არაშესატყვისად“
ავტებს თავის ნაწარმოებს. აქ „მოთხრობა“ არა-
დენტურია თავისი ენარწული მოთხროვნილებე-
ბისა.

მაგალითისთვის გამოვიყენოთ გოდერძი ჩო-
ხელიის მოთხრობა „თევზის წერილები“. ჭერ
ინეც სათაური მიგვაჩვენებს, რომ ზღაპრული
ელემენტია ჩართული თხრობაში. „თევზის
წერილები“ არაერთი შესანიშნავი ეპიზოდით
არის აღტყვნილი, თუკი ასე შეიძლება ითქვას.
სოციალური სიბრტვე აქ ძლიერზე ძლიერია,
შოკლაქობრივი პოლიცია ავტორისა მხოლოდ
აღტყვის იმსახურებს. მოთხრობის დედაზა-
რი კი იმაში უნდა მდგომარეობდეს, რომ ნორ-
მალური ადამიანი საზოგადოებრივად საოცრად
გაუცხოებულა და კონტაქტი აქვს დარღვე-
ული არა მარტო საკუთარ სოციუმთან, მთელს
სოფელთან, თავის ოჯახთან და პატარა შეადე-
ბთან, არამედ საკუთარ თავთანც გაუცხოებუ-
ლია. იგი ადამიანად აღარ თვლის თავს და
მთელს ნებისყოფას იმსახურებს, რათა თავის თავს
ფსიქოლოგიურად აბსოლუტურად გაეზიაროს,
გათეთროს და მდინარის მიზინადრედ გარდახა-
ნოს საკუთარი არსება.

ეს სოციალური, მორალური და ფსიქოლოგ-
იური გაუცხოება ავტორმა კარგად გადმოსცა:
ადამიანს არ უნდა ადამიანთა შორის ყოფნა,
ადამიანი შეპურბილივით გაურბის ადამიანებს
და ეს სულსკვეთება სავსებით მოტივირებუ-
ლია, მაგრამ, რასაკვირველია, ზღაპრული ვი-
თარბის შექმნით, ფანტასტიკური სიტუაციის
მიგნებითა და განმორკველებით. ის, რომ ავ-
ტორმა გაუცხოებისა და ადამიანის საზოგადოე-
ბიდან გაქცევის წურჭავლია ზღაპრული მიმერ-
ტაროვით გამოიგვეცა, რა უნდა იყოს ამაში
ტრიკი? (რა თქმა უნდა, მიმერტროვული და
ზღაპრულად უკიდვანაოს წარმოუდგენელი
ხდომილება, როცა მთავარი პერსონაჟი, მთლად
გაშოშვებულ არაგვი შევა, ზოგჯერ ფსე-
რზე ჩაწევა, თევზად გრძნობს თავს, ერთი
კვირა გამოუსვლელად შიგ წის უკან გამობ-
რუნებას აღარ აპირებს, თუმცა წერილებს კი
გომიხრულად „იწერება“) ამ ნაწარმოებში ფი-
ლოსოფიური იგავის ნაკეთობაც ვწუქვებით.
მაგრამ ავტორის სურს რელიგოზსაც მიაგოს სა-
თანადო და ყოველგვრ ამას კი თავს ვერ ფუ-
რის, ერთად თავს ვერ ახამს. რატომ? ალბათ

იმიტომ, რომ გვიხველის მთელი ურთედება
იმაზე კი არაა შეჭერებული, ვამბობდა... (სხვ
ქვია მთავარ პერსონაჟს) რატომ, ვინაა...
მოთქვამს სოციალურ პრიტინდ, რატომ დაუ-
პარისპირტება უსამართლობას და ა. შ., არამედ
გვიხველი ელის, რამდენად მნიშვნელოვანი
იქნება ამ კონფლიქტის საბოლოო გადაწყვეტა.
რამდენად ღირებული და ძლიერი შეიძლება
აღმოჩნდეს მთავარი პერსონაჟის ტრაგედი-
ტრაგედიის კი, სამწუხაროდ. აქ ფარის ცვლიბს.
ეს თევზადქცეული პერსონაჟი ავტორმა მთლად
ნაიმიტრად და იოლად, „მოცილდა თავიდან“
(რაკილა სხვა ვერაფერი მოუხერხა), ზოლოს
ადიდებული არაგვის ტალღებს ვაატანა და
დასაწევსში ასე მძაფრად დასწული საკითხიც,
ალბათ, გადაწყვეტილად ჩათვალა.

საკითხი კი (სხვ გაუცხოების პრობლემა,
რომელიც, ამ შეთხვევაში, სოციალურ უსამა-
რლობას უკავშირდება) გვიხველისთვის ღი-
ად დარჩა და გვიჩიბს ამგვარმა წუნობრივმა და
ფიზიკურმა (განსაკუთრებით, წუნობრივმა) „პო-
რტქლებმა“ იგი ვერც ეთიკურად და ვერც აზ-
რობრივად ვერ დაეკუთვნოდა. თუკი მოთხრო-
ბის დასაწევსში ვამბობდა ძლიერი, ექსტრავა-
განტული, პრინციპული და ნებისყოფიანი ჩანს,
მისი უფერული თუ უაზრო ბოლო სულ არ შე-
ეხატვისება არც მის წატურას, არც საკითხის
(სოციალური გაუცხოების პრობლემის) აქტუ-
ალურ მნიშვნელობას. ლიტერატურული თვალ-
საზრისით, ავტორი „ხელს იბანს“ და თავისი
გმიჩის ბედს მარტლად წულის სტიქიას ანდობს.
ფანალი, უნდა გადაჭრით ითქვას, ვერ დგას ლი-
ტერატურულ დონეზე, არ შეეხატვისება თა-
ნამედროვე რელიგოზური მოთხრობის ტრუქ-
ტურას, თუკი თავიდანვე ვამბობდა მტიკეც
ადამიანს ხატს ქმნის, ავტორმა ერთ კვირაში
იგი სასაცილო არაარობად არ უნდა აქციოს.

„თევზის წერილებში“ ავტორი შთაბეჭდავი
და დასამახსოვრებელი ეპიზოდებით გვიხურა-
თებს ადამიანის გაუნაძღის, აუტანელ მდგომა-
რეობას საზოგადოებაში, ნორმალური ადამი-
ანები გაურბიან საზოგადოებებს, რამელსაც წარ-
მართვენ სრულფასოვნების კომპლექსით შეპე-
რობილი, ფანტასტიკურად სასტიკი ბრივადრები,
თავმჯდომარეები, მილიციელები. არსებობს
ფსიქოლოგიური ტერმინი „ბრძოლა პატივისცე-
მის ქმნაოცებლად“ (თვისებური საბორობა
„ბრძოლისა ძალუფლებებისათვის“, რათა აღი-
არება, სოციალური ტრუტუსი მოიპოვონ...), რომ-
დესაც ამგვარ ადამიანებს თუნდაც მცირედი
ნიჭი და ჭკუა თან დაჰყვებათ. მათი ხელქვეით-
ობა აუტანელი და გაუსაძლისი ხდება. ნორმა-
ლური ადამიანი გარბის. საით? თვითონაც არ
იყბს, ამის ზუსტი გადაწყვეტა ეძნელება, უჭ-
რის. საით უნდა გაიქცეს, რათა საზოგადოების
მიღმა მოხვდეს? იგი გარბის (ან შინაგანი ემიგ-
რანტი ხდება, ანდა რამე საკუთარ მტიკეც გა-
დაწყვეტილებას აფარებს თავს), მაგრამ უშედე-

გოდ. აი რას წერს გამიხარდა ამის თაობაზე... დღეის მერე მე ხალხთან საქმე არა მაქვს. მე აღარა მსურს ადამიანად უოფნა იქ, სადაც არც სიმართლე ვადის, არც შრომა ფასდება და კაცს კაცად არ გვთვლიან. მე მიყვარდა ადამიანები, მაგრამ აღარ მიყვარან, აღარ მიყვარან იმიტომ, რომ აღარა ვარ ადამიანი, მე თევზი ვარ! ადამიანებთან დაპირფარო აღარ მინდა მქონდეს საერთო. მე ქადაგიწევები თქვენ: რომელ ცოლ-შვილზე შეღაპარავები, წყალში რომ შემომტირიან? ჰო, მართალი ხარ! მე შეყვდა ცოლ-შვილი, იღონებ ეს ადრე იყო, როცა ადამიანი ვიყავი, მაშინ. თუ ვინღაც, ირი ღღის წინათ, ღღის კი თევზი ვარ და თქვენთან საერთო აღარაფერი მაქვს... რაც შეეხება საზოგადოებას, ხალხს, მიწას, ჩემთვის აღარ არსებობენ. მე მივატრევი უფელა და უფელაფერი. აღარც კი მახსოვს, მართლა ადამიანი ვიყავი?!

...რომელ თავისუფლებაზე ღაპარაკობ? თქვენ ვინდათ თავისუფლება და ჩიტად უოფნას იმიტომ ნატრობთ? მერედა თუ გეყვარს, რატომ და იმონებთ ერთიმეორეს. თავისუფლება კი არა, უფრო მეტად ერთიმეორის დამონება და დამცირება გეყვარს... შენ მართალი ხარ, მე ვერ გავუძლვდი ადამიანურ გაჭირვებას და თევზად ვიქცეი. მერე რა არის ამაში ცუდი? მე თევზად უოფნა მსურს."

გროტესკულად სრულყოფილია და მახვილ-გონივრული ის ტანიულები, სადაც გადმოცემულია მარტივადი კოლმეორეობის თავმჯდომარისა თუ მილიციების რეაგირებას გამიხარდას გარკვევას და სოციალური ვაუტობრებაზე. მაგრამ ჩვენ გვინდა კვლავ მივუბრუნდეთ იმ საყიბობს, თუ რატომ არ ვთვლით სრულყოფილ მოთხრობად „თევზის წერალებს“. ჩვენი აზრი, მთავარი პერსონაჟის საოცრო წინგონივ-სოციალური ვაუტობრება და არარეალისტური, იუმორით შეკონიწებული ფინალური ვითარება მოითხოვს (მოთხრობის ლიტერატურულ სტრუ-ქტურას თუ ვაუტოფილოსოფიას), საყუთარი აღ-სასრული ამ პერსონაჟმა ბუნების სტიქიის ბრმა შემოტევაში კი არ ნახოს, პასიურ მდგომარეო-ბაში კი არ მიიღოს სპეციფილი, მქიონებლის უნახავად კი არ დაიდუპოს, არამედ მისი აღ-სასრული კიდევ უფრო აზრანაი. სერიოზული ნოტებით აღხავე და დასამახსოვრებელი იყოს, ვიდრე წინა ნაწილები. ფინალი მოთხ-რობისა ლიტერატურულ მოთხოვნებს ვერ სწვდება და „მიუთქრებულ“, არასამართლო შთაბეჭდილებას ტოვებს მქიონებელზე, ლიტერ-ატურული აზროვნების კულტურა, სიმაყატე და სიღრმე ნაწარმოებს ბოლო ნაწილში შეუფერ-ბებელია. გვგონია, რომ ზღაპარში შეიძლება ამგვარი ფინალით შექმნა დამთავრებულობის განცდა, მაგრამ ლიტერატურულ ნაწარმოებში ამგვარი დაბოლოება უწიგნურად გამოიყუ-რება. მთავარი პერსონაჟის თვით ავტორი არანა-

ღები გულგრილობით მოქმედობს, უფრო ნახს-ნები სოფლის თავსდება. **სერქიქსი**
 ტაქოლოგიურად მონაწილეობს მონაწილეობაში „არწივთან ფრენაში“ მქიონებელი მართლაც ვერ განსაზღვრავს ენარს: აქ სახეზეა მობრდი, ზღა-პრისა და რეალისტური მოთხრობის ენარულ ელემენტთა შერწყმა. მაგრამ ეს შეჯვარებული ენარი მოყლებულია დამთავრებულობის, საყ-უთარ სახეზე. ურთიერთმეთიანებულობის გან-ცდას. რატომ? ალბათ იმიტომ, რომ, პარობით. აღ რომ ვთქვათ, ამ მოთხრობას აქლია ლიტერ-ატურული საფუძვლიანობა, ელემენტარული დამთავრებლობა. ის, რაც აქ ზღაპარულია, ვერ ასრულებს თუ ვერ უთავსდება ლიტერატურულ მოტივაციას, ბოლო რა რეალისტური სფერო დაწა, ისიც გაზღაპრებული ჩანს და გაყვარე-ბის გამოწვევს ეჭვს აღძრავს. ერთი მხრივ, უკმარია ზღაპრის გაზედული ფანტაზია (მაინც, ავტორი ისწრაფვის, პირველ უოქლისა, შექ-მნის რეალისტური მხატვრული სინამდვილე, ზღაპრის პოეტუიკის უოქლისმკურებლობა, მე-ორე მხრივ, როგორც წესი, ნახსივ არაა ამ სირთულისა. ფსიქოლოგიური წყდობისა, თანა-მედროვე რეალისტურ მოთხრობას რომ მოეთ-ხოვება. სრულებით არაა სასიამოვნო ქართულ ნიჭიერ პროზაიკოსზე თქვა ამგვარი რამ. მაგრამ სათქმელი უნდა ითქვას: ავტორს პრაქტიკულ-ად წარმოადგენა არა აქვს რა არის ფსიქოლო-გიკში, რა ადგილი უკავია ფსიქოლოგიკის თა-ნამედროვე მოთხრობაში. არაფერ იფიქრებს, თი-თქოს ჩვენ გოდერია ჩოხელისგან მოვითხოვ-დეთ ფსიქოლოგიურ მოთხრობას, არაფითარ შე-მიხებვებაში. მაგრამ ჩვენ ვიბოვთ მისგან — პრაქტიკულად შეედლოს მისი გამოყენება პრო-ზაულ ნაწარმოებში, ესამდე და იყოდეს მისი აუთლებლობა მთავრ პროზაში. საქმე ისაა, რომ მოთხრობაში, საერთოდ, შესაძლია, სპი-რო არც შეიქმნეს პერსონაჟთა ფსიქოლოგიურ პლანში წარმოდგენა, ვითარების ფსიქოლოგი-ური მხარის ჩვენება, შესაძლია, პროზაიკოსმა არ ჩაეგზებდეს პერსონაჟის სულერი ინტერ-ერში. ამგვარი ვითარება ადვილად შესაძლებლ-ლია, მაგრამ არ არსებობს ვარიანტი, დაყვარ-ვებულმა მქიონებულმა არ იგრძნოს, ფლობს თუ არა ავტორი ფსიქოლოგის დახვეწილ ნიჭს. შე-უძლია თუ არა მას პრაქტიკულად შექმნას ფსი-ქოლოგიური მიყრთამოსფერო, სულის მოძრა-ობის თუნდაც არართული განცდა, გრძნობის განსაკუთრებული სვლები, გრძნობის სულ მყო-რედი, მაგრამ ნამდვილი, ავტორის მიერ აღმო-ჩენილი ისტორია. ე. ი. გადამწვევტი ის კი არაა, წარმოდგენილი არის თუ არა ფსიქოლოგიურად მყვეერი ნახატი, გადამწვევტი, ამის შესა-ღებლობა თუ გააჩნია ავტორს...

„არწივთან ფრენაში“ კვლავ ერთმანეთშია შერეული ფილანტროფულ-ზღაპრული და ლიტერ-ატურული მოტივები, კადონსური ზღაპრისა და რეალისტური მოთხრობის ენარულად ცნო-

ბილი ზერზები. უნარობრივად ეს ნაწარმოებიც ჩამოუყალიბებელია, საკმაოდ ლაბილურია და არამდგრადი. ეანრული სახის ჩამოუყალიბებლობა შეუძლებელს ხდის ნაწარმოების სრულფასოვნად აღქმას, აწარმოებრივი განვითარებისთვის მოსალოდნელი და სასურველი სახის მიცემას.

რა ხდება ამ ნაწარმოებში? ნაწარმოების დასაწყისშივე ავტორი იყენებს ქაღალდის ზღაპრის ტერმს: ლაზარიათ მაქსინაი, კოტორიანთ მამუკაის ბრიგადაში რომაა მწყემსად, მთის არწივს გადაუბმება. იქნება მკითხველისთვის ზედმეტი არ იქნება, შევახსენოთ, როგორ ხდება ადამიანისა და არწივის ურთიერთშერეტება და გადასაცხა. ეს ზღედა, ცხადია, წმინდად ფოლკლორულ დონეზე. ავტორი მოგვითხრობს: „წაარწე არწივი იჭდა, ფრთებით მიწას ეყრდნობოდა და ისე სვამდა წყალს. მაქსინაი ლოდებს ამოფარა და არწივს წამოტარა. არწივმა რამდენჯერმე აიხედა მალა და საშინო რომ ეტრფიერა დაინახა, გულთანად დაეწაფა წყალს. მაქსინაიმ სწორედ ამ დროს დაარტყა ქოჩი და მერე თვიფონაც ზედ გადაეფარა. ხელები შემოაბრია, რომ ვეღარ გაქცეოდა. არწივმა საწარლად დაჭყავა და მთელი ძალით ჩაუყარა კლანჭები ხელის მტევნებში. მაქსინაი საშინელი სიმწარე იგრძნო, თითქოს ცხელი მავთულბი გაუყარას ხელებში. ბარემ უნდადა არწივის ვაშვება, მაგრამ პირიქით გაბოვიდა, არწივმა ორივე ხელისგუფში ჩაუყარა ბრქულები და მაქსინაიმ დაინახა, რომ ხელის მეორე მხარეს გამოყოფა სისხლმა და მერე „არწივის ბასრი ბრქულები გამოჩნდა.“

რამდენსამე ხანს, ავტორის ცნობით, ასე გადაბმულები ეყარნენ წყაროს პარზე მაქსინაი და დარტყმისგან დარტყიანებული არწივი: მაგრამ ჩქარა არწივი ძალას მოიკრებს, ფრთებს აიჭრებს, მიწას მოწვდება და ცოტა ხნის წინ ყურებით გამომწარა მაქსინაი ბაქრში აფრენილი არწივის ვაგრძელებად იქცევა: არწივის ფეხებზე ხელის მტევნებით ჩამოკიდული, ბედს შინებდება. ამგვარია ამ ზღაპრის დასაწყისი. რაც შემდეგ ხდება ნაწარმოებში, უფლადფერი საინტერესოა. მწყემსთან გადაბმული არწივი მადლი კლდის ქიმზე მიყვანს მაქსინაის და თავის ბუდეში მიუტყნს ალატს. მხოლოდ ახლა ვიკებთ, რომ არწივი — დედალია, კვერცხებს აწის და აუცოლებელი საჭირობისთვის დროდადრო თუ ტოვებს თავის ადგილ-სამუფელს. მკითხველისთვის ფსიქოლოგიურად საინტერესო მოვლადნელია, რომ როგორც კი გამოჩნდება „ოჯახის მამა“, მამალი არწივი, მაქსინაისთან უკვე შერბილ-შეხორცებული დედა არწივი იცავს მაქსინაის მამალი არწივის თავდასხმისგან, ხოლო შემდეგამში კი „სიმამათასაც“ გამოამდვანებს მწყემსისადმი. განა ამ უჩვეულო გაერმოებისთვის ერთი ფსიქოლოგიური შტრიხით მაინც

არ უნდა ყოფილიყო შემზადებული მკითხველი?

აი სწორედ აქ გვინდა შევხვედრომწიგნობის, ჭენთვის ცხადია, რომ ზღაპრული გადაბმა მაქსინაის და დედალი არწივისა მტკად პარობითა, თითქოს სიმბოლურიცაა, ანტროპომორფიზმულია, ფრინველთა მუფტის ადამიანური მონები აქვს შინიკებული, მაგრამ არ უნდა გამოგვრტეს მზედედელობიდან, რომ ცხოველისა და ადამიანის ურთიერთდაინტერესება თავისთავადაც საინტერესოა. ამიტომ მკითხველს საოცრად აკლია ფსიქოლოგიური ფონი, საჭირა რეალისტური დეტალები, ფსიქოლოგიური მოტივების ცალკეული გამოვლინების, რაც დასაჯერებელს გახლდა ამ ორი არსების ურთიერთშინიდელობას. ფრინველი და ადამიანი ერთმანეთთან ბოლულობენ რადაც საერთოს და ამ უცნაურ მიდრეკილებას, თუ არ ვცდებით, პირველად დედალი არწივი გამოამდვანებს: იგი მაქსინაისთვის. (და მკითხველისთვისაც) მოვლადნელად აპატებს მწყემსს თავისი ერთი გამოსაჩქეი კვერცხის შექმას თავისსადე ბუდეში. შემდეგმ მწყემსები მკლავენ მამალ არწივს, ნაწარმოების დასასრულს კი მაქსინაიმ ეძლევა საშუალება, მისსადე სოფლებების მიერ წყაროსთან დატოვებული დანელი ფეხები გადაუტარას თავის არწივს და ამგვარად განთავისუფლდეს ძალაუნებური ტყვეობისგან. მაგრამ თურმე ამ ტყვეობის განმავლობაში (როდის?) იგი იმდენად დაახლოებულდა არწივთან, რომ მის განწირვას ვერ მოახერხებს, იგი საყუარ თავზე ადარ ფტობის და იწვეებს ფტრს არწივზე: მიუხედავად იმისა, რომ ყოველივე ეს ებება მის სიკვდილ-სიცოცხლის საქმეს, იგი მოვლადნელად რომანტიკულად სულგრძელი და ნაფურად თავგანწირული ზღედა. მაქსინაი იცავს წარმოიდგინს უფებობს არწივის უმიფლო მომავალს, საბოლოოდ ხელს იღებს მწყემსებთან მობრუნებაზე და ცისკენ აფრენილ არწივს გაუყვება.

ადამიანი (მაქსინაი), როგორც ვხედავთ, ამ ზღაპრულ ნაწარმოებშიც გაურბის ადამიანებს. მაგრამ აქ ეს არაა მთავარი. მთავარია ის, რაზე უადრე ვთქვით, რომ გვინდა ზოგ რამეში ავტორს არ დავეთხნბოთ. „არწივთან ფრენაში“ ნაწარმოების მხატვრულ შუაგულს დედალი არწივისა და მწყემსს შორის გაჩენილი ურთიერთმიდრეკილება შეადგენს. ფრინველთა და ადამიანს შორის აღძრული ურთიერთობრივი, ლტოლვა თუ წიღოა მწერლობასა და ფოლკლორში, ვიცით, რომ „არ ახალია“. მაგრამ უოველი ახალი გამოვლინება ამისა, მკითხველში შეუფარავ ინტერესს იწვევს. რითი? უდავოდ იმით, თუ რა სობრტეშია ეს მოვლენა განხილული, რა მოსაზრებებითაა მათი ურთიერთსწრაფვა მოტივირებული, რა შინაგანი იმპულსები გამოინახა ავტორმა ადამიანსა და უტყვი ცხოველის ურთიერთგაგებინებაში, მოკლ-

ედ, რა გზით დაახლოვდა ისინი, რომელი მწერა-
ლი არ მიიწინააღმდეგა — ეპოვება უხილავი მკა-
ფები, ჩვენს უტყვე თანანათესავებთან რომ გვა-
კვეთებდა მუდამ? ადამიანის ფიქრში, ალბათ,
მუდამ ეტარა მნიშვნელოვანი ადგილი „ენის“
მონახვას, მათ რომ მოარაგებდა. ეს იქნებოდა
დიდი აღმოჩენა და მწერალი თუ ჩვენებრივი
ადამიანი, მეცნიერი, განსაკუთრებით კი მწე-
რალი ამ აღმოჩენისთვის იღწვის, ამგვარ ურ-
თიერთწაწვედომას გულისხმობს ნატრულობს.

ახლა ვკითხვით, რითაა გამართლებული და
მხატვრულად განაზღვრებული ფრიწველისა
და მწვემოს ურთიერთობა? არა მოტივებ-
ით აგვისნა ავტორმა ქერ დედა არწივის გა-
დაფორმება მწვემსზე, დამით მისი გათბობა
საყუთარა ფრთის ქვეშ (მეორე ფრთით არწივი
ახლადდაჩქილ მართევებს ათბობს...), ხოლო,
ბოლოს კი, მაქსიმალს, შეიძლება თამაშად ით-
ქვას, თავგანწირვა, რათა არწივის სიციცხლე
იხსნას მომავლდინებელი ხიფათისგან. დაღუპ-
ვისგან? მე პირდაპირ ვუბახულებ ნაწარმოების-
თვის ამ არსებითი ხასიათის კითხვებს და ვი-
ტყვი: ფსიქოლოგიური სპექტრისთვის თუ მიმ-
ანიშნებელი შტრახების სპირობა ავტორს
თითქმის არც გახსენებია (განა ამგვარი ურ-
თიერთშეთვისება თავისთავად იგულისხმება?).
როდესაც ჩვენ ვკითხულობთ პრაზიკულ ქა-
დოსნურ ზღაპარს, შევღამებ თითქოს გვიხსნის,
ეს უჩვეულო ხელოვნება საზღაპრო პერსონა-
ის შინაგან განუყოფლობას მოხიზვანდობასა
და წყურვილს გამოხატავს. და მეოთხეელის
წარმოსახვას ფანტასტიკური მოვლენის თავიბე-
ბური, ზღაპრისთვის სპეციფიკური „ახსნით“
რადაც სხვი ფენებმა, აწრია უყურებ, მეოთხე-
ელს ფანტასტიკის მტერი წყურვილი უჩნდებ-
და შევღამარს ნიკი სწვდება მის შინაგან ძალ-
ებს, აქვრებს მათ და მოძრაობაში მოჰყავს.

მხატვრული საფუძვლიანობის ანუ მოტივი-
რების დონეს, რომელიც კარგ ჯადოსნურ ზღა-
პარს გააჩნია, გოდერძი ჩოხელი „არწივთან
ფრენა“ მოუღებულა. რანაირად მოეწონა
დღედად არწივს ეს მწვემის, რომელიც ქერ კე-
ტით უმასპინძლდება მას, ხოლო ბუდენში, ში-
შხილობისას, მას კვერცხს უჭამს ისე, რომ დე-
და არწივი ამის თანადამსრედა იქცევა? რა
უპირატესობას ანიჭებს დედა არწივი ამ უსას-
ლოდ დებატულ მაქსიმალს თავისი მომავალი
მართევების მამასთან, მამად არწივთან? რაწა-
ნაირად გადალაზვს მტრულ ფსიქოლოგიურ ბა-
რბერს არწივი, და „ხელის ერთი მოხმით“ ადა-
მიანის მხარეს აღმოჩნდება? ამგვარი კითხვებ-
ის დასმა და გაგრძელება თავისუფლად შეიძ-
ლება გოდერძი ჩოხელის ნაწარმოების მიმართ,
მგვრამ დადებითი, დამჭყაყაფობლებელი პას-
უხი კი მათზე ავტორის ნამდვილად არ მოგპო-
ვება. ზღაპრულ „ენისმიერებაში“ თუ ალფი-
კურობას შექმნილობადაგვარად ხსნის თვით ქა-
დოსნური ზღაპრის პოეტისა, აქ კი როგორ

უნდა აიხსნას მხატვრული დასაბუთების უქონ-
ლობა და მიუტყვებელი ნაფურცლები უფლები იმ-
ით, რომ ავტორი ამგვარ ქველდებზე უტრეო-
წულად არ დაფიქრებულა. ზოგიერთი მიზეზ-
შედგებობრივი კატეგორიების მნიშვნელობა მხა-
ტვრულ ნაწარმოებში მისთვის ქერებრივით
ფსიხია.

მეორე მხრივ, რატომ ირჩევს მაქსიმალს, თავი
საფრთხეში ჩაივდოს და ხელბედაობრივი გა-
ბეჭდვს არწივს პიტალო კლდის ქიმზე? რა უნდა
ამ არწივთან მაქსიმალს, რომელსაც, როგორც
ნაწარმოებიდან ვიკვებთ, ფრიწველთა მეფესთან
სუფლირად საერთო არაფერი აქვს? რა უნდა
ამ არწივთან მაქსიმალს, რომელსაც მხოლოდ ეშ-
ინია ამ არწივისა (ეშინია — არ შექამოს და
შოგანი არ ამოკარტნოს), ხოლო ქვემოთ, მის
მიწაზე, მთა-გორებზე, ადამიანებთან მას, რო-
გორც ვკითხვ, არავითარი კონფლიქტი არა
აქვს? მეოთხეელისთვის გაუგებარია, რა უნდა
ამ არწივს მასზე გადაქდობილი მწვემისგან, და
რატომ, რა ნიშნით აუენებს არწივის კეთილ-
დღეობას მწვემში საყუთარ სიციცხლეზე მა-
ღლა? განა ამას მხატვრული დასაბუთება არ
ესაქიარებოდა? განა უოველივც ეს „რომან-
ტაულ“ სულისკვეთებისა და თვისუფლების
მოყვარე მისტიკიზმით აიხსნება? ჩვენი ღრმა
რწმენით, ამგვარი ნაკლებობა სიღრმისეული
მოტივირებისა ყოფიერების ფუნდამენტურ სა-
კითხებში მხოლოდ ლიტერატურული ზერტლ-
ობის ნაყოფია. სამწუხაროდ, თითქმის არც ერ-
თი ტექსტარტი ფსიქოლოგიური შტრახი არ
მოიძვეება მის მკერე პარსაში, მათ ცვლით
ფერო გატყვეული, გულუბრყვილო სურათოვ-
ნება, მოქმედების კლორიტული და სურათ-
ოვანი ჩვენება.

აჩის თუ არა „არწივის ფრენაში“ არსებითი
რეალისტური ხედვა სინამდვილისა, უოველ-
დღიური რეალობის განწოგადებულად მოწო-
დება? გვჯონია, რომ არა, ავტორი ქერქერობ-
ით ვერ ფლობს რეალისმის განწოგადებელ
მეთოდს და ხშირად მის მაგიერ ნატურალიზტ-
ურ ჩანახატებს ფერო ვაწვდის. რაოდენად
შეუთავსებელიც უნდა ჩანდეს ნატურალიზტ-
ური ხერხები ზღაპრულ რეალობებთან, გ. ჩო-
ხელის მოხიზვანობებში ეს ასეა, ამ ნატურალიზმს
აძლიერებს პუბლიცისტური ნაკადი ნაწარმოებ-
ისა. მისი პუბლიცისტური დამოკიდებულება
სინამდვილესთან მუდამ მწვეაეა, ირონიული
და ზოგჯერ სარკისტულიც, პუბლიცისტობა მის-
თვის შეუწილავ დუელს გულისხმობს საწოგა-
დობასთან. გოდერძი ჩოხელი იუმორი მუ-
დამ გადაწრდება ხოლმე ირონიასი, იგი ირო-
ნიული ტკისს მწერალია და მოქალაქეობრივად
მისი ნაწარმოებები წუნდაუდებელია და უმწი-
კელი.

მწვენიერია ის პუბლიცისტური ხასიათის
კრიტიკა, რომელიც „არწივთან ფრენაში“ მიმა-
რთულია პრესისადმი მოხიზვანობის მეოთხეელს

ახლოს, თუ რა მოულოდნელ და ზღაპრულად შემოსვლით პირობებში „გაოტაცებს“ დედალი არწივი საწყალობელ მწვედებს, მაქსიმალურად ხელს. ვაზეთი კი მწვედებს მკურნალობს, დათვითან შეტყუებასა და ცხვრის ფარისათვის არწივთან გაწვეულ ბრძოლაზე მოულოდნელად გაზეთის საყუთარი კორესპონდენტი თავის დაბრუნებულ მკითხველს. ამ თითქმის ნატურალიზატურ პასაჟში კარგად ჩანს პარაზიტების ირრინული ნიჭი; საქმე ისაა, რომ კორესპონდენტს თვალთვალ არ უნახავს მაქსიმალურ არწივთან ფრენის არც სტატუსი და არც მისი ფინალი, მაგრამ ჩვენი, სტანდარტული ფანტაზია ზომიერად გააჩნია? სტატუსის კორესპონდენტმა უწოდა „მწვედების თავდადება...“

ახე იყოს ერთ ნაწარმოებში თავს ნატურალიზატურ პასაჟები, ავტორის მუხლიცისტური ტინი და სიმწვედე, ზღაპრული რომანტიკა და ალღოცურობა, მაგრამ საყმარისი აზრობრივი ინტერპრეტაცია და სიღრმისეული მოტივირება ნაწარმოებს არ გააჩნია, ამის გამო ეპიკურულად მისი განსაზღვრა და გათვალისწინება, უდავოდ, ჭირს.

ძალზე ტიპურია ავტორის მხატვრული ხელწერისთვის „ველური უვადების თაბულო“. ეს ე. წ. „მოთხრობა“ მართლაც ტრუილების თიფულია, ამდენი შეთხზული ტრუილი ერთად, მგონია, ავტორს სხვა ნაწარმოებში არსად უთქვამს. აქ უყველივე გამოგონალია, უწომოდ უტირბეული, ამირბეული ფანტაზიითა და მოულოდნელობებითაა გაჭერებული. აქ ავტორმა ტრუილი და მხატვრული წარმოსახვა გააბიჯა. ფსევდოზღაპრული თხრობის მანერა საყუთარ სტალიად აქცია. ტრუილია და მარტოლის არევა ღამის შემოქმედებები მეთოდად გამოაცხადა. მაგრამ ნაწარმოების კითხვისას თუ მივყვებით ავტორს, ეპიკურად თუ გვიყვებით ამ გამოწვან ხდომილებებსა და ამბებს, თუ ვიზიარებთ ავტორის წარმოსახვით შექმნილ ფაქტებსა პირობით ვითარებებს? უდავოდ: ავტორი კარგად, თავშესაქცევად გვატრუებს და ჩვენც მეტი რა საქმე გვაქვს, უფრო ვუგდებთ მის მზობას. პირადად მე სიამოვნებით მივყვებოდი თხრობას და თქმულია ვიყუადი, რომ ავტორის მიწვან-არარეალურ ხდომილებებთან მქონდა საქმე, მაინც მათი მახვილგონიერების გამო უყველივეში ვეთანხმებოდი, უყველმა ეპიკურდმა დამიყოლია. მაგრამ ნამდვილი უნდობლობა გამოჩნდა მაშინ, როდესაც ნაწარმოების ფინალი ჩაეკითხე, როდესაც ეს პირბიდეული „მოთხრობა“ ჩავამოაკვებ: აზრობრივი ხომწიფე, ფსიქოლოგიური წვდომა, რომელიც ნაწარმოებას დასასრულისას მაინც უნდა ეყოლიყო, მე აქ ვერ ვნახე და ამიტომ, უყოველივე, მწერლის უტეორი გაბეჭტრებად მომეჩვენა. მე წაიკითხე „ველური უვადების თაბული“, მაგრამ ლიტერატურული აზროვნე-

ბის უწყაროსობისა და ერთგვარი მხატვრული „უბასუბისმგებლობის“ შედეგად, მე შემიძლება, რას ვაცუთავო: ზღაპრული „მოთხრობა“ „საქმეებს“ წარმოდგენის რეალისტურ მოთხრობაზე? ეგზოტაურ ანგდოტს... ლიტერატურული აზროვნების დონის დაკვიკობა იმდენად სცოდავს ამ მწერელ პირობაში, რომ აშკარად ნათურა გადაწვეტა ნაწარმოების დედაარსისა, რომელიც ავტორთან, როგორც წესი, ფინალში ხდება, არსებობდა. თუ ფასურებს ნაწარმოებს.

მოთხრობის ქარვა ამგვარია: გუდაზერული მწარია მექობაური ახლდათოდელიც დავის კვლავ წაწვეტა და ზეშო ტრუილი ადვლად მივუნებს მის ბუნავს. ამის შემდეგ იწვება გროტესკულ და ამირბეულ ამბავთა კასადები. მწარია ბუნავის შესახვედელში თავის ცეცხლს მოუყავებს, რათა სიბნელეში დათვი გააჩრის. მაგრამ, ნუ იტყვით, დათვი ცეცხლის სინათლეზე თვალსაც არ გაახტებს და უფრსაც არ შეიბერტყვის. მეტე მწარია თოფის კონდაბს წარატყამს ამ მინარა დათვს, მაგრამ დათვი, თურმე, გამოფხიზლებას ისე ძილს ამქობინებს, მინარე დათვისთვის სრულა კი მწარიაბ რანიდელი ბუნებრისთვის მიუდებელა: ე. წ. დედა, მინარებს ზომ ამ მოყვლავ“ — არავთხელე გაიმეორებს იცა.

მაგრამ უველავზე ურველთ ამბები ახლა იწვება, მწარია რანიდულად გადაწვეტებს, რომ დათვის მოკლავს გაზფხულზე, როცა იგი გაიღვიძებს, მანამდე კი შინ წაიყვანს გამოსახობისებლად (...), რათა გაღვიძებისთანავე მოკლას. იგი ხარებს შევაბს მარხილში, მოყუნებს ბუნავს და დათვის შინ წახსდვანად გამოქვამულში შევა: „გამოქვამულში შევიდა, დათვის უფრებში ჩაავლიო ორივე ბელი (— გ. ე.) და ძილბერაში მყოფი ვარტე გამოართია. დათვმა ოდნავ გაახილდა ერთი თვალე და ისევე ძილს მდევა: მწარიაბ მათარზე დავო და დაითრია. ძილს დადო მარხილზე. ხარები ფრახებოდნენ. ბაღლიც გაწვან დგებოდა“.

მწარია მექობაურის სახლში მოკალათებული დათვი (დათვი მეტი კომფორტისთვის თივის ლოგინშია ჩაწველილი და მწარიაბ სხვადა აქვს გადახურული) ერთხელ მოკვება თვლის გაახილდა და მწარიაბს და მისი ცოლის საყმარად ვნებიან სასიყვარულო სცენას დაინახავს. ტროტაული ჩვენებები დათვის ძილში ჩაწვეა. გაზფხულს პირს იგი გაიღვიძებს, თვალს შევა. ფრებს მწარიაბს ახლავარად ცლს, „გაუღვიძებს ბედნიერად“, წინა თითბით ატატებს ქალს, ტრუი გააქცუნებს და ცდილობს ისევე ეალერსოს, როგორც მწარიაბგან მადებულთა გაყვეთილი უყარახებდა. ქალი ადვლად დაინხის თავს დათვის ტყვეობიდან, გამოქცევა, მაგრამ დათვი მაინც მისი მოშოდველობის მსხვეტპლი ხდება. „მეორე დილით, — ახე სენტიმენტალურად თუ ფსევდორომანტიკულ-

ად ამთავრებს ავტორი თავის მოწათხრობს. — დაფიქსურებული შემოვარდა მწარია სახელში. ჩამოხსნა თოფი და გარეთ გადარდა. ქალი მიხვდა რადღაც და შეშინებული კუთხეში მიიხუტა. ფაქტობრივად ჩაწვი — მათი სახელი წინ დაიკვირდა უკან ფეხებზე, წინა თათებში უზარმაზარი ველური ყვავილების თაიგული ეჭირა მუღზე მაგრამ მიხვებულა და სახელიავენ ნაღვლიანად იყურებოდა. დაავრიალა თოფმა და ქაღალა დაინახა დათვი ადგილზე შექანდა. შეტორტმანდა და ნება-ნება დაეშვა მიწისაქენ, ოღონდ ისე, რომ ველური ყვავილების თაიგული არ გაეშვია, უფრო მაგრად ჩაიხვია გულზე თათებით და ურთ ხმაურით დაეცა მიწაზე ძლივს ააგლიჯეს ყვავილები“.

ვიმეორებთ, სწერა თუ არა ამ მოთხრობილი ისტორიისა მკითხველს? კითხულობს მას გატაცებით, თუ — არა? მიუხედავად იმისა, რომ აქ სინამდვილეს არაფერი შეეფერება, მკითხველი იტყობს რომ მიმწვევა უკველი ცალკეული ამბის თხრობას და სურს ავტორის დაუფრას მათ ნამდვილობაში. ადამიანისა და ცხოველის ურთიერთობა მთავრადეულად მოქმედებს. მაგრამ უკველი ეტიხოდი „ველური ყვავილების თაიგულში“ არც თანამედროვე ზღაპარს არ შეეფერება და არც სხვა რომელიმე ცნობილი ფანტას, თანამედროვე მოთხრობის ჩატვლით. გამოკეთილ ფანტულ სახეს ავტორი თავის წაწარმოებებს ვერ აძლევს. ვაჟკათ, მახვილგონიერია და სახუმაროა ის ვითარება, როცა ბუნაგი დათვი არც ცეცხლის ანთებზე არ არეგარებს, არც თოფის კონდახს წაწარტყმაზე და როცა მარშილზე შეიარებს მის მწარასა და შინ დაგებულ თივაზე გადაშობარებს, არც მათს გამოუღიზლდება; მაგრამ ეს ხომ მთლად ანეგლოტურს სიტუაცებია, ბარონ მიუნჰაუზენის შენაფერი ფავგადასავლენია, ტყუილებს რაგაითი კასკადია, რაც თითქოს არც შეეფერება სენტიმენტალურ თუ ფსევდორომატიკულ ფინალს დათვის თავგანწირული გამოჩნერებისა, საქმე ისაა, რომ მცდარია და უსაფუძვლო ის მარაგული შეხედულება, თითქოს დათვის წამთარში ძილქუმი აწვება და უტრანსობლად, ღრმად ძინავს. ჩვენებური დათვი, სინამდვილეში, წამთრობით მუდამ ძილ-ფხივლობს, ოდნავი საშინებობის გაჩენისას სტოვებს თავის ძველ ბუნავს და იწყებს ახლის, უფრო მიუფაღა ბუნავის ძებნას. მათი ძილ მუდამ ურთმისხვლიდობით გამოირჩევა, დათვი წელიწადს უკველად ღეროს სიცოცხლისუნარიანი რჩება. დათვზე ძილქუმის დაწოლა და გარესამყაროდან გამოთიშვა ისეთივე ცდომილებაა, როგორც მორბილის თეთმკველდობის გახალხურებული ამბავი ან, ვაჟკათ, პელიკანის შიერ თავისი შევილების საყურთარი სისხლით კება და ა. შ.

ჩვენ გვესმის, რომ ავტორმა გროტესკს, უკიდურეს ბიპერტროფიას მიმართა და მკითხველ-

საც სურს, გაიზაროს და გაიყვანოს მის ექტრავაგანტულ ზღაპრულბუნებებს. მაგრამ „წილიანობის თვალსაზრისით, მსხვერპლში მსხვერპლია და ლიტერატურული ნორმების თვალსაზრისით, უკველვე ეს კარგი გამოცემების ნაყოფად არ მოჩანს. ნაწარმოებში უველაფერი ნაივური ფანტაზიის დონეზეა შესრულებული; არც ერთ ზღაპარში არ შეიძლება მოხდეს ისე, რომ სოფელში შეეფერებულა დათვი შემოვიდეს თათებში ყვავილების თაიგულით და სიუვეარულის საძიებლად, ზღაპარში დათვი სიცოცხლის დაცვის ისეთივე უნარიანია დაჭლადობელი, როგორც უკველი სულდგმული, საერთოდ. არის გაჩვენული კანონზომიერებანი ლიტერატურაშიც, ფოლკლორშიც, რომელთაც ანგარიში უნდა გაეწიოს.

მაგრამ არსებითი და ძირითადი არც ესაა. მთავარია, რომ დღევანდელი ზღაპარი ისეთ მართვ წარმოადგენებზე ვერ აიგება, როგორც იგი იქმნებოდა საუკუნეების წინ. რაც ძველ ზღაპარში მომხიზველია, ესაა ჩვენს წინაპართა წარმოდგენებისა და მახანსწარაფების, უსუალო, ცინცხალი ასახვა, მათი ხელუზღებლად შემონახვა. ის, რაც ძველი ზღაპრისთვის მხატვრულ-მსოფლმანდათი მხრავ შემამკობელია, თანამედროვე ზღაპრისთვის ანატირინდება ჩანს. ძველი ზღაპარი, მითოსის ეს უმცროსი მხა, თავის დროზე აუალიზებდა ძველი ადამიანის მსოფლმანდაქმნის მისი შინაგანი სამყაროს მიმართებას დიდ სინამდვილესთან და ამგვარადვე „დაკონსერვებულა“, ამავე მიზეზთა გამო ახლა დამატუველებლად და მოამჭადობლად მოქმედებს თანამედროვე ადამიანის ცნობიერებაზე. მაგრამ თანამედროვე ზღაპრის შექმნა ძველი მსოფლმანდაცვის ანალოგიით, ბავშვურად ნაივური ხერხებითა და სათანადო ლიტერატურული დიამაზონის გარეშე — იწყებს მწვევ დაუკმელოფილებლობის გრძნობას. გოდერძი ჩოხელს განსაკუთრებით ნაწარმოების ბოლო ნაწილი არ ეტრბება, რათა მისი აზრობრივი მხარე თანამედროვე პრობლემტიკის დონეზე გადასწევტოს და განიხილოს. იგი არც ძველი ზღაპრის სტალიზაციას ეწყვეა, არც ლიტერული ეპონის სიწმინდეს იცავს, რეალისტური (აღბია, უფრო ნატურალიზტურად აღქმული) სინამდვილის მომენტებიც სურს შეიტანოს თავის მოწათხრობაში და რა მქეა ამგვარ ნაწარმის თანობრივი თვალსაზრისით, ჩვენ არ ვიცით. მაგრამ მთავარია ისაა, რომ ვუფიქრობთ, ეს არც ავტორმა იცის, იმეტიმ, რომ ამგვარ ნაწარმოებებს „მოთხრობა“ მართლაც რომ არ დაერქმევა.

გოდერძი ჩოხელი განწუხობილების შექმნის ოსტატია. განწუხობილებითაა დაწერილი მცირე ჩანახატი „უები“. იგი ბუნების ესკიზური სურათია, დაწერილია მიწის ერთი არც თუ პატარა ფოსოს მოკლე, მაგრამ უწყვეტი და პირსავსე თავგადასავლებში. „მოსულა ვინმე და დედამიწისთვის თვალი გამოუბრია. — ვვამც-

წევს ავტორი. — მას აქეთ ასეა, ბნელი თვალის გუგუღა დაჩრდილი. ჩაღმებული და მხედველობადაქარგული ვეზი ჰქვია. ყველაფერი შიგ იმალება, ყველას თავშესაფარიც ებ არის“. შემდგომ ავტორი კონდენსირებული მოგვითხრობს. თუ რისი მოწმე აღარაა ეს ვეზი ზამთარს და ზაფხულში. ტექსტი იმგვარი პლასტიკური ნიჰითა და განწყობილებითაა აგებული, რომ მკითხველს ამახსოვრდება, როგორც ბუნების შეგრძნების კარგა პარადიგმა. ბევრი რამ ზდება ვეზში, მაგრამ იგი ამას ვერ ზედავს: ზაფხული ზამთარს მოსდევს, ზამთარი — ზაფხულს, „დედამიწა კი“ — ავტორის გამოთქმით — გამოთხრობილი თვალით იურება“.

ეს ესკიზიც ტიპურია ავტორისეული მსოფლმეტგრძნებისთვის: აქ თავსდება ბუნების შეგრძნების ინტოქურთობამდე დასული ანტროპომორფულობა, დედამიწის შერაცხვა და მიჩნევა ყველაზე დიდ კანონად, დედამიწის სრული გულგრალობის განხილვა და ქვევა ადამიანის წინობრივი ვადეკობის სათავედ, ზოლო მისი სილამაზის აღიარება დახვეწილი სულიერი მოძრაობის წყაროდ, გ. ჩოხელი არ დგას, არ წარმდგარა სამუაროს სახის წინაშე, იგი მზადმ დედამიწის პირისპირაა, მიწის ღვითური წესიებით იფარგლება, უფრო შორს ვაზედვა მის ცნობიერებას არ სურს.

ჩვენ ვთქვით, რომ „ვეზი“ ნიშანდობლივია ავტორის მხატვრული ზელწერისათვის; ნიშანდობლივია იგი თავისი ერთი ხარვეზითაც. ავტორი გვეუბნება: „მოსულა ვინმე და დედამიწისთვის თვალი გააოთხროა. მას აქეთ ასეა, ბნელი თვალის გუგუღა დაჩრდილი...“ მკითხველს წარმოსახვავი რაღაც ვერ თავსდება ამგვარი ზატება: დედამიწისთვის თვალი აოთხრობა და გუგა კი ჩარჩენილია ამ მოთხრობილი თვალის ფსონში. როგორი უნდა იყოს დედამიწის ეს თვალის გუგა, რომელსაც ვეზი რამქმედა და „ყველაფერი შიგ იმალება, ყველას თავშესაფარიც ებ არის“; ჩვენთვის ამგვარი ზატი, თავს ძალაც კი რომ დეატანით, წარმოუდგენელია. აზრობრივ-პლასტიკური სურათი დაუშთავრებელია. ამგვარი რამ [ლიტერატურული ზატოს წარმოუდგენლობა] ჩვენს სისულტად კიარ მიგვარია, არამედ მოცემულ შემთხვევაში ჭტორის წარმოსახვის ზედამიარულობად. ნაწარმოების ზოლო, „დასკვნიით“ ფრაზა ასეთი შინაარსისაა: წლიდან წლამდე, გამუდმებულად, დედამიწა გამოთხრობილი თვალით იურება. ჩვენთვის რა თქმა უნდა, ცხადია, რომ აქ იგულისხმება მიწიერი უოფიერების არასრულყოფილება, მიწიერი ცხოვრების ნაკლოვანება, წუნი თუ მანკიერი მზარც; მაგრამ უნდა მოვახ-

სენით ავტორს, რომ თუკი მას მოეწონებოდა ამგვარი ვახედული მტაფორა (ვეზი, ვეზი და მთავრდება სწორედ ამ სიმბოლური ზატით). რამდენამდე აზრობრივად უნდა შეავსოს იგი, უნდა დააკურტოს კიდევ მისი შინაარსობრივი მასშტაბი, აზრობრივი ვექტორება... ანდა თვით ნაწარმოების ტექსტი უნდა ხსნიდეს და განმარტავდეს ამ ზატის ლიტერატურულ არსებას, დანიშნულებას. ნაწარმოების თვალსაზრისამდე აუვანილ მტაფორას არ უნდა ახლედს უზერბულობისა და გაუგებრობის განქდა. იმობამ, რომ თუკი ნამდვილ აზრს ვერ ამოვიცნობთ მასში, ეს მტაფორა უბრალო ორნამენტად თუ ვინიეტად მოგვეჩვენება. ჩვენ ვეთანხმებით ავტორს, რომ ჩვენი პლანტა მანკიერებით აღსავსეა, მაგრამ ვერ დავეთანხმებით მას მხატვრულად დაუზუსტებლად, შესაფრისი აზრობრივი კონტექსტის გარეშე. „უაბელაციოდ“, მისახვედრი აზრობრივ-ასოციაციური კავშირის გარეშე „გავიზიაროთ“ ამგვარი ლიტერატურული საზე. დედამიწას თვალი გამოსთხარეს... თუ გააჩნდა მას ოდესმე მსგავსი რამ (კითხვას ვსვამთ ასტეე ვადატანით-სიმბოლური სიბრტყეში)? აზრობრივი მზარის უქმარობა აუნებს ნიჭიერი მტატრის შემოქმედებით მნიშვნელობას (ამ მხრივ, მან ბევრი უნდა იბრძოლოს და გახსარჯოს...).

კონცეპტუალური თვალსაზრისის სიმარტაციით გამოიარჩევა გოფერძი ჩოხელის სხვა არაერთი მონათხრობიც. მაგალითისთვის იგმარება და „კომბოსტოს ჭიის გასამართლება“. აქ სოფელ ჩოხის გლეხის ქალები იმარე დაოტენ, თუ რატომ, რა უფლებით ქამს კომბოსტოს ჭია ამ ქალების მიერ დათხილ კომბოსტოს, ზოლო, მეორე მზარც, ამ ქალების მოწინააღმდეგე ქალები განმარტავენ, თუ რა უფლებით სწოვს სისხლს ცოცხალ კომბოსტოს ჭიას ობობა. საზოლოოდ, ორივე მზარე ვადანწყვეტს, რომ კომბოსტოს ჭიაც მართალია და ობობას მოქმედებაც გამართლებულია კომბოსტოს ჭიის მიმართ, რადგან სოცოცხლის შენარჩუნება მზოლოდ ამგვარად შეუძლიათ. „კომბოსტოს ჭია და ობობა თავისუფლები არიან. სამართალი მოითხოვოს ღმერთს! — დაასრულა სოფლის თავკაცმა რიხიანად“. მართალია, ამ ქალების დავაში ავტორი არ ერევა, აღმათ პირიქით, ირონიითაც ეპურობა და აქილიკებს კიდევ შენიღბულად, მაგრამ ჩვენ მინც ვერ მოვითმენთ და ვესურს ამ დედაკაცურ პაექრობაში ერთგვარად ჩავერიოთ. ვერჩიოთ ჩოხელ ქალებს, ღმერთს კი არ მოუწყონ გასამართლება, არამედ თავისი კომბოსტოები ზომიერად შეწამლონ.

გზაგარეშე მუშავენი

„გადაარჩინეთ ჩვენი სულები!“

„რომელსა აქუნდეს, მიეცეს და
მიემატოს, და რომელსა არა
აქუნდეს, და რომელიდა-იგი
აქუს, მოვედლოს მას“.
მათე 13, 12.

ოთხმოციანი წლების ქართულმა ახალგაზრდულმა პროზამ ახალი პრობლემები მოიტანა. ის, რაც ასე დიდხანს ვეტყობოდა, ლიტერატურაში მხოლოდ დღეს, ჩვენს თვალწინ იხადება. იხადება ძალიან მძიმედ, ყოველთვის არც თუ სრულყოფილად. მაგრამ ამით, საერთოდ ყოველგვარი ახლის დაფუძნების კანონზომიერება არ ირღვევა. ამ შემთხვევაში მთავარი უნდა იყოს ის უკომპრომისო განწყობილება, რომელიც ჩვენს ახალგაზრდა მწერლებს დაუფლმებიათ, მათი სულ უფრო მეტად და მეტად გამოხატული სწრაფვა, ღრმად ჩახწვდნენ და გაიანალიზონ ჩვენი თანამედროვის შინაგანი წინააღმდეგობებით გათანჯვრული სული.

მიხეილ ანთაძის მოთხრობა „ოქროს ტახტი“ („მნათობი“, 1947, № 8) ყველა ასპექტით საინტერესო ნაწარმოებად შეიძლება ჩაითვალოს, სადაც ანალიზის სიღრმე სრულიადაც არ ჩრდილავს მხატვრულ ისტატობას. მოცულობით არცთუ მორბილ მოთხრობაში ზეთი პერსონაჟია, ჩვენი ზეთი თანამედროვე. ყოველ მათგანს საკუთარი, მხოლოდ მისთვის დამახასიათებელი ცხოვრება, საკუთარი გოლგოთა აქვს ასახვული, მაგრამ არის რაღაც საერთოც. რაც ამ ადამიანებს არა მარტო აკავშირებს, არამედ, გასკვეული გაგებით, თითქმის კიდევ ერთმანეთისგან. საერთო სწორედ ის არის, რაც ასე ძლიერ გვაკლია დღეს — რწმენა იმ ეთიკური და მორალური ფასეულობებისა, ურომლისიდაც ცხოვრება ჭოჭოხეთს ემგავნება. ამ ჭოჭოხეთში მოხვედრილან ჩვენი გმირები. უფრო მეტად იტანჯება ის, ვინც ვერაფრით ვერ შედგუა ასეთ ცხოვრებას. მაგრამ არიან ისეთებიც, რომელთა არ-

სებაში ტანჯვა არსებული ვითარებით, რაღაც გაუცნობიერებულ, ძალზე ბუნდოვან განცდად დაქონებულია. უნდა ვთქვათ, რომ სწორედ ეს უკანასკნელი ვითარებაა ყველაზე ხშირი და, სამწუხაროდ, ყველაზე მასობრივიც. მასობრივი აღზნა იმიტომ, რომ საუკუნოვანი ტრადიციების რაღაც ფანტასტიკური აღრეულობის გამო, თანამშობისა თუ ტანჯვის შემწე ხული ზედმეტი ბარგი გამზდარა ცხოვრებისეული წარმატების მოპოვების კანცეფსიუვებგზაზე.

ჩვენი თაობა დაიბნა.

დაიბნა, რადგან ახალგაზრდა კაცისთვის იხვევ ბუნებრივია და აუცილებელი ცხოვრებისეული წარმატებისკენ სწრაფვა, როგორც გაუნდებელი, დაუოკებელი სულიერი მოთხოვნილება სიყვითისა, სიუვარულისა, სამართლიანობისა... ეს ხომ ოდითგანვე ასე იყო. მაგრამ როცა პირველი გამოცდას მერსენ და როცა აშკარა დაპირისპირება ტოტალური ხდება, მაშინ აქმნება სიტუაცია, რომელსაც შეუძლია დაანგრის ახალგაზრდა კაცის პიროვნების ის საფუძველი, რაზედაც დგას მისი ადამიანური არსი. ეს არის ვითარება, როცა საზოგადოების ყველაზე მგრამიზიარე, ყველაზე აქტიური და, ამავე დროს, ყველაზე მუიუხ ნაწილი — ახალგაზრდობა — ყოველგვარი რეალური ზნეობრივი ორიენტაციის გარეშე რჩება. უმრავლესობისთვის ზნეობრივი ავტორიტეტის ძალა არა აქვს ზოგიერთ მართლაც გამოჩნეულ პიროვნებას, ვინც მოახერხა შედინარჩუნებინა ის, რაც მისთვის ძვირფასი იყო. მაგრამ სამაგიეროდ ჩრდილში დარჩა. უკვე ნახსენები ამ უმრავლესობის დაშინაობა არ უნდა

იყოს რთული საქმე, მაგრამ ვიქნებით კი სამართლიანი? ანუთ არა, რადგან რა უნდა იყოს იმაზე ბუნებრივი, ვიდრე ახალგაზრდა კაცის სურვილი, ჩრდილში არ დაჩრტეს, გაკეთოს რაიმე მნიშვნელოვანი, დაამკვიდროს თავისი პიროვნება, დაბნეულობაც ამგვარმა სიტუაციამ გამოიწვია და ზნეობრივი წახედნაც ამიტომ გამოიწვია. შეიქმნა ვითარება, როცა ადამიანში ადამიანის ვადარჩენის შესაძლებლობას მხოლოდ ქვეშაობრივი ზნეობრივი ორიენტირის, საურდენის პოვნა აძლევდა.

მიზეზილ ანთაძის მოთხოვნაში ამგვარი ორიენტირი აღმოჩნდება ერთი შეხედვით უცნაური რამ: ორი მანაკაცის ერთმანეთს ჰაზიბდებული, დადევრადებული ბედობა, რომელზედაც მოულოდნელად გაჩივტებულა, მშვენიერი ქალი შეუსვამთ და ისე აშავთ აღმართვ.

ვისაც თავის დროზე არ წაუეთხავს მოთხოვნა, მისთვის, შესაძლოა, გაუგებარი აღმოჩნდეს, როგორ შეიძლება ზნეობრივი მიმზილის უკიდურესად მწვავე პრობლემა ასეთი მარტივი გზით გადაიჭრას. მაგრამ, უნდა ითქვას, რომ მწერალს განზრახული, არ ჰქონია, მოეტებნა რაიმე უნივერსალური ფორმულა კრიზისიდან თავდაღწევისა. ოქროს ტახტის სიმბოლო მხოლოდ და მხოლოდ ძალზე ოსტატურად მიგნებულა და ასევე ოსტატურად ზორცუხსმული მეტაფორა, რომელმაც ქვეშაობრივებისკენ მიმავალ გზაზე უნდა მიგვანიშნოს. ეს არის და ეს. ცხადია, ეს უველაფერი არ არის ცოტა, მით უმეტეს, თუ დამაზად არის გაკეთებული. მაგრამ როგორ ვახდა შესაძლებელი აქამდე მასელა? ქვემოთ დავრწმუნდებით, რომ გზამ პერსონაჟთა სულელებზე გაიარა, რომლებშიაც დიდ დაბნეულობასთან ერთად დიდი მოლოდინიც დასაფურტებულა. სწორედ მოლოდინი და იმედის ნაქრწყალი. მაგრამ მიუთხველს ისიც უნდა ახსოვდეს, რომ მოთხოვნაში „ოქროს ტახტად“ წოდებული რწმენის აღორძინების სიმბოლო უველას არ მოსწვევებია ასეთად. არც ამ „ოქროს ტახტზე“ დაბრძანებული არსება ჩაუთვლია ანგელოზად. ბუნებრივად უნდა დაიხადოს კითხვა, რატომ მოხდა ასე? მწერალს ამ კითხვაზეც აქვს თავისი პასუხი, მაგრამ, ვფიქრობ, უველაფერი უამთესად გაიჩკვევა, თუ მოთხოვნის გმირებს უფრო ახლოდან შევხედავთ.

გმირი ექვთიმე

რა უცნაურადაც უნდა მოგეჩვენოს, გმირი ექვთიმე ჩვენი თანამედროვეა, იქნებ ბევრ ჩვენგანზე მეტად თანამედროვეც. გარდასულ გამოა წიაღიდან წამოსული სახელი და წოდება ამ შემთხვევაში არაფერს ნიშნავს. უფრო სწორად, ეს გაგრძობაც ჩვენი ცხოვრების

ერთ-ერთ პარადოქსად შეიძლება ჩაითვალოს. ექვთიმემ უნივერსიტეტის უნივერსიტეტის ფაკულტეტი დაასრულა, მაგრამ უნივერსიტეტში დღეობდა მღვდელად გაემწესა. ორიოდე წლის შემდეგ კი საერთოდ განუდგა წუთისოცელს და ბერად აღკვეცა ქვეშაობრივის მონასტერში. ხუთი თუ ექვსი წელიწადი სწავლობდა დაწესებულებაში, სადაც ათეულობა გაბატონებულა, ხოლო შემდეგ უცრად მღვდლად გაერთხო, რა თქმა უნდა, ჩვეულებრივ ამაღ ვერაფრით ვერ ჩაითვლება. უნდა ვითქვათ, რომ ექვთიმეს არსებობის რომელიდაცა წელს მის სულში რაღაც ძალზე მნიშვნელოვანი მოხდა. ხოლო კონკრეტულად რა, მაშინ ვახდება ნათელი, როცა ვაიხსენებთ ამ ადამიანის მღვდლად მოღვაწეობის ხასიათს. იგი თავად მოგვითხრობს:

„მღვდლობისას არ გამოვდევნებია რ სიტუაცის გარეგან მხარეს, მხოლოდ კაცის ზნეობაზე ვწუხდი და მიმჩნედა, რომ თუკი მოღვაწი ვიყავ, უნდა დამემოდებრა კიდევ ერთი ქადაგებისას მუდამ დაურბებლად განვაქიებდე უკველგვარ უწესობას, რასაც კი ორგვლევ ვხედავდი. არ ვერბედობდი ბიცხადეს და ზუსტ მისამართებს, სახელდებით ვახსენებდი უკველ მოძალანებსა და ლეონიშტაობს, ქურდებსა და ავაჯას, მექრამებს და მერტუშებს იმისდა მიუხედავად, თუ რა თანამდებობა ეყავა ცოდვილს, რას ხელმძღვანელობდა ან რა უფლებით სარგებლობდა...“

თავის დროზე სტენდალის მიერ სრულად განსხვავებული სულიერი აღნაგობის ახალგაზრდა კაცზე ნათქვამი სიტყვები — ახალგაზრდობისა უველფერს ქარბობს სამუაროს იდეა და მასზე გავლენის მოხდენის წურვრული — ექვთიმეს სულიერ განწურობილებასაც კარგად უნდა გამოხატავდეს. იგი არ არის პატივმოყვარე კაცი, იგი მემამობეა. მას არ შეუძლია შეეგუოს ტოპურად აღწვევულ უწესობას. მისი სული შეტრწუნებულა დაუსტავად მოთარევე ბორბტებით. ამიტომ ექვთიმეს საქციელი სხვა არა არის რა, თუ არა ამბოხი, განხორცილებული ახალგაზრდობისთვის ჩვეული უკიდურესი მაქსიმალიზმით.

როგორც მოსალოდნელი იყო, ამბოხი სრული კრახით დამთავრდა.

ექვთიმეს ორღესულივით ბასრი სიტუვა განსაუთრებით შეტბედ უნდა ვახმანებულეო გარშემო გამფტებულ სამარისებურ სიტუემში. ეს არ აპატებს. ერთ ღამეს შვიდმა დამხედურმა (მისმავე თანატოლებმა) ისე გვემა ეყლესიიდან შინ მიმავალი ახალგაზრდა მოძღვარი („წიხლით შემგდნა, მამაშეს, მათურტებს, სულით ხორცამდე შეტრარცხმევეს და თაუ მანამ არ დამანებეს, სანამ სრულმა წვედიაღმა არ მომიცვა“), რომ ეს უკანასკნელი სიკვალბს შემთხვევით გადაურჩა — ერთი თვე უგონოდ იწვა

საავადმყოფოში, ხოლო კიდევ მეტი დრო ჯანმრთელობის აღდგენას დასჭირდა. როგორც ვხედავთ, ორგანიზმა გაქირვებით, მაგრამ მაინც მოახერხა ჯანმრთელობის აღდგენა. გამორთვლება ვეღარ მოახერხა სულმა. „სამწყვდოს გამოფხზულების“ მძალი იდეთი შეპყრობილი ექვთიმე აღმათ ვერასოდეს წარმოადგენდა, შესაძლებელი თუ იყო ადამიანიშვილის ისეთი ვამეტება, როგორც ის ვამეტენ. ზნარი გაუჩნდა ადამიანისადმი რწმენას. ექვთიმეს კი არ სურს, ო, როგორ არ სურს დაეარკოს სიკეთის, სიუვატულის, სათნობის რწმენა. მას უბრალოდ ვერ წარმოუდგენია უამაოოდ სიკოცხლე, რადგან მისი პაროვების ქვეაუთხედი სწორედ ეს სიქველენია.

ექვთიმეს სულიერი ტკივილების სიღრმეს, რომ ჩვენთვის უნდა ვნახოთ, რა გამწარებით ებღაუტება იგი საავადმყოფოში ადამიანური სიკეთისა თუ გულმორწყალების სულ მცირე გამოვლინებებსაც კი. მარცხით გავრცელებული ექვთიმე შედდების საკმაოდ უბრალო, ე. წ. „პროფესიული სიკეთითა“ ცდილობს დაბრუნონ ადამიანისადმი რწმენა.

როგორც მოხლოდნელი იყო, ეს ვერ მოხერხდა. ხოლო სიკოცხლე ისევ გრძელდება. ექვთიმეს კი არ სურს მიზანთრომად ჩამოყალიბებული დაუბრუნდეს ცხოვრებას. გამოსავალი აუცილებლად უნდა მოიჭებნოს, თორემ არ დააყოვნებს კიდევ ერთი ტრაგედია. ექვთიმე იწყებს თვითჩადრმავებას და საამისოდ ადვოკატს შეარჩევს — მონასტერს ქვემოხელში.

ამდენად, ექვთიმეს ბერად შედგომა ტრადიციულ. შუა საუკუნეობრივ ამ სოფლიდან განდგომად ვერ ჩაითვლება. ჩვენი გზირის ამ ცხოვრებიდან წასვლა აშკარად თავს მეზივით დამტყდარი უზედურებით გამოწვეული დაბნეული ადამიანის ნაბიჯია. მართალია, თვითონ უარყოფს, მაგრამ ექვთიმე ნამდვილად უქმარისობას გაეჭვა. სიკეთისა და სიუვატულის უქმარისობას და ამ უქმარისობიდან გამომდინარე მის. მას აზინებს ამ სიქველეთიდან განძარცვულ საშუაროში ასეთივე განძარცვული სულით სიკოცხლის პერსპექტივა. მაგრამ, რა თქმა უნდა, ამგვარი უქმიშისი სულიერი განწყობილებით შეუძლებელია ადამიანმა დიდხანს ვასძლოს მონასტერში, მით უმეტეს, მარტოდმარტომ და თან ჩვენს დროში. ის ხამი წელიწადი, რომელიც ექვთიმემ მონასტრიდან გარეთ გამოუსვლელად გაატარა, ისევ მის სიკოცხ სულიერ ძალაზე მეტყველებს. მაგრამ, ბოლოს და ბოლოს, დგება დღეს, როცა მან აუცილებლად უნდა გადმოედგას ერთი ნაბიჯი ჩვენსკენ. მას ეს ძალიან უჭირს, რადგან გრძნობს, რომ ისეთი უბრალო რამ, როგორადაც ზოგიერთის შეიძლება მოეჩვენოს სენაკის ერთადერთი სარკმელზე დაარბის ჩამოხზნა და „ამ

სოფელს კვლავ შეერთება“. იქნებ აბუთისწერაც აღმოჩნდეს მისთვის. **ეჭვირე ნუფქობს იგი. მართლაც, ძნელი, ძნელი, ძნელია** განმავლობაში სარკმელს პირველად მომდგარი ექვთიმე, საბოლოოდ გაეკობა უკვე ზნარშეპყრული სული თუ, პირქით, იმ სინავენება და რწმენის დაბრუნებს. ურთმლისოდაც საერთოდ არ სურს არსებობა.

3033

ცხოვრებამ ექვთიმე თუ ბერის მწუხარე სეკამედ მოიუენა, ვოვა ნარკომანად აქცია. ექვთიმე, როგორც მებრძოლის თვისებებით შემკული კაცი, უზუზად ვადათელა, ხოლო განსხვავებული ბუნების ვოვას წელ-წელა, შეშარავად გაუსწორა ანგარიში. ინაცვებმა ერთი კონზოზობილება: ის, ვინც არ იზურვებს, შოგტგოს არსებულ ვითარებას, სავსებით გარეუვა თუ არა, არიერგარდში ჩანჩალი მაინც არ ასცდება. ამგვარი ბედი ვერც ვოვამ აიცილნა, იგი ნარკომანად ჩამოყალიბდა. ამ ბოროტებაზე ჩვენი ცალხაზა და სწორხაზოვანი წარმოდგენა ჩვეულბრივ საშუალებას არ გვაძლევს ხოლმე მის მიღმა არცთუ იშვიათად ადამიანის გაყრუებულის იმედები. დამსხვრეული ოცნებები, ნაადრევად დაწგრეული ცხოვრება და საერთოდ საზოგადოების ზეგობრივი კრიზისი დაფინახოთ, წლების განმავლობაში ჩვენში შექმნილი სტერეოტიპი ნარკომანს წარმოკვიდგენს რადაც ანსტრაქტულ, მკაცრად ანტისოციალურ არსებად, რომელსაც თითქმის არაფერი ადამიანური არა სცხია. „ოქროს ტახტის“ ერთი ღირსებნ ისიც არის, რომ იგი სხვა კუთხით შეგვახედებს ამ საკითხს. იქნებ დიმილის მომგვრელიც იყოს ამის ზამაღლა განცხადება, მაგრამ ნარკომანშიც ადამიანი უნდა დავინახოთ პირველ რიგში, მისი სტკივარი შეეაშწნოთ და გავიანროთ. ასე იქნება ბევრი რამ გამოაშკარავდეს, მათ შორის მათი უწინობაც, რომელთა ცხოვრების წესიც გარკვეულად ქმნის ნიადავს ამ ბოროტების ვასავრცელებლად, მაგრამ რომელნიც არ ილღებინა ზეხებისთვის მორალის კითხვით.

ვოვა მსხვერპლია იმ საზოგადოებისა, რომელშიაც იგი ცხოვრობს. სიტუაცია მით უფრო მძიმეა, რომ ეს ვითარება თავადაც გაცნობიერებული აქვს, მაგრამ ძალა არ შესწევს რამის შესაცვლელად. ერთადერთი, რისი გაეთებაც მან შესძლო, ეს იყო ქალქიდან სოფელს ვადასახლება ექვთიმესი არ იუთა ვოვას ეს საქოელოც გაქვეად უნდა ვავიანროთ. იგი დიდ ქალქს გაეჭვა, სადაც უკოელოთის შეუდარებლად უფრო გამოწვლებული ადამიანთა ქვენა ვწებები. ეს გაქცევა ჩვენ ამ კაცის სულ-

ში გვახედებს. ცხადი ზღემა, რომ დიდი ქალაქიდან, სადაც ფაქტობრივად ნებისმიერ დროს შეიძლება ნარკოტიკის შოვნა, სადაც ზოგჯერ უბედურულ ქვემოსოფელში გადასვლა საცხოვრებლად, დასტურია ჩვენი გზარის სურვილისა, თავი დააღწიოს ამ ქაოტების, რომელშიც იგი აღმოჩნდა. მაგრამ სურვილი სურვილად დარჩა, საცხოვრებელი ადგილის გამოცვლა კი უბრალო შექანიერ აქტად. იგი ვამდებებით ნარკოტიკულ შიშობის განიცდის და უკველ დღეს ქვემოსოფლის სადგურში აღაშებს, იმ იმედით, იქნებ რომელიმე ქველმა „მეგობარმა“ ჩამოაყიბოს და ტანჯვა გაუქარვოს.

ცხადია, ეს არ იყო გამოსავალი. ექვთიმე-სავან განსხვავებით ეს ადამიანი აშკარად აბსურდულ სიტუაციაში აღმოჩნდა. აბსურდი აღმოჩნდა სოფელს გადასახლება, რადგან ის სულიერი გამოფიტვა, ის უსასოობა, რაც მის არსებაში დასადგურებულა, საცხოვრებელი ადგილის შექანიერო შეცვლით არ იწაშლება. ამგვარ ვითარებაში ნარკოტიკი იქნება ერთადერთი გამოსავალი იყოს, რადგან იგი საშუალებას აძლევს ამ ადამიანს აბსოლუტურად უსასოოდ, გამოფიტულმა იარსებოს. საწაშლაზე რომ სიბოლოდ უარი თქვას, ამ კაცს სასოება და შიდალი სულიერების რწმენა უნდა დაუბრუნდეს, ანუ სხვაგვარად ის ძლია, რა. მელსაც დაუბრუნდება და რომელიც სიცოცხლის სურვილსა და იმედს დაუბრუნებს.

თენგიზი

დროების მსახვრალი ზელი სწორედ ამ ადამიანს ეტყობა უველზე მეტად, იღონდ ამის თქმა შეიძლება მხოლოდ გარკვეული პირობიდან. თვითონ თენგიზი სრულიად სხვას ფიქრობს და აღმათ, საწაშლაროდ, არა მარტო ის ვითარება მოკლედ ასე შეიძლება გამოიხატოს: ეს ახლგაზრდა კაცი მთელი არსებით ცდილობს ცხოვრების პირიგარდში არ მოხედეს. იგი ამის ახერხებს კიდევ.

არსებულ ზნეობრივ აქმოსფეროში ამგვარ სწრაფვას თავისი მკაცრად ჩამოყალიბებული პრინციპები აქვს. ამ პრინციპების წინააღმდეგ ბრძოლამ გაისტუმრა ექვთიმე მონასტერში, მათდამი სიძულვილმა ვარკია ცხოვრებიდან ვოვა, მაგრამ თენგიზი სხვა კაცია. პირველ რიგში, მან საკუთარი სულს ვაუსწორა ანგარიში. „ფაქრი, ფაქრი, არავითარი გრძნობა — ახეთია ჩემი დევიზი“. — აცხადებს იგი. იქ, სადაც ასე ტოტალურადაა უარყოფილი გრძნობა, ნებისმიერი რამ შეიძლება მოხდეს და თვით უველზე არაადამიანურ საქციელსაც მოეძებნოს გამართლება, რადგან ძველის-ძველი ქრისტიანობა — იქ, სადაც არ არის გრძნობა, არ შეიძლება იყოს სიკეთე, სიყვარული, სათნოება,

გულმოწყალება... ეს გარემოება სხვაგვარად მოქმედებს ადამიანზე — ზედსურვილსა და ცრად პრატიკული. უხეშობის მქონე სხვადასხვა შეფთვლა აშაყად განაცხადოს: „ჩემი თერაპიით ამქვეყნად მოინადრენი რამდენიმე ქვესახეობად იყოფიან, ესენია ძუყენები, მამაძაღლები, ძაღლიშვილები, ძაღლის გაგდებულები და წისიერი ზაღები“.

რამდენჯერ გვექონა ასეთ ადამიანთან საქმე, რამდენჯერ შეეძრუნებულვართ მისი საოცარი სულიერი სიღატაკით, მისი ურცხვი მიზანწარსულულობით..

თენგიზი მოყრალეებულა მხოლოდ შიშველი ძაღლის წინაშე. ხანიშუშა მისი პატივისცემა საკუთარი შერვისა. სხვა ყველა სქესის მიხედვით, ზოგი ძუყენა და ზოგიც ძაღლიშვილი, რადგან ისინი ან არ სჭირდება, ან ზელს უშლიან ცხოვრების კიბეზე აღმასვლაში, ანა მისზე უკეთესი შესაძლებლობა აქვთ კარიერის გაკეთებისა. იმ დღეაც სწორედ ერთ-ერთი ასეთი „ძაღლიშვილისა და ანტისაოგადობრივი ელემენტის“, ვინმე ადამიანს სადარბაზოსთან მორჩევობის თენგიზი. თვალუბრი უნდა ადევნოს ამ სადარბაზოში შემსველელ უკველ ძებორციელს, ხოლო თუ გამოჩნდება ასევე „ძაღლიშვილი და ანტისაოგადობრივი ელემენტი“, ვინმე დგებუაძე. სასწრაფოდ უნდა აცნობოს ცენტრს. მაგრამ ენახით რაოდენ განსხვავებულად აღიქვამს იმავე ადამიანს მოთხრობის სხვა პერსონაჟი:

„ათ საათზე ჩვენი კარის მეზობლის, დოცენტ ადამიანს კოვლმა გამომაღეფა. მწიგნობარი კაცია, ერთობ სიმბათიურა, მაგრამ ღლით და ცოდვისშვილია, ეტყობა, უკველ დღლით შემზარავი გოდებით იღვიძებს. უვირლი დრავალი რა არის ეს? ტოქსინით მოწაშლელი ნერვული სისტემის კრუნჩხვა თუ დატყვევებულ-დათრგუნული სულის საიდუმლო ამოძახილი? იუ ირავე ერთად?... ძახილი უშველის უბედურს? მაშ რა უშველის? ტანჯვა? სინაშული? სიყვდილი? ან შესაძლოა იცოდეს კაცმა, რა უშველი?“

თენგიზზე არც ადამიანს მწიგნობრობა ახდენს ზეგავლენას და არც მისი ღლითობა. არც ის ანტირენებს, რა აწუხებს, მით უმეტეს, იონავადაც არ იტყვიებს თავს იმაზე ფაქრიოთ, რა უშველის, ან რატომაა დოცენტი ადამიან-დატყვევებულ-დათრგუნული სულის? კაცი ეს ის შემთხვევაა, როცა, თუ შეიძლება ითქვას, თენგიზს ადამიანს „ძაღლიშვილობა“ სამსახურებრივადაც ავალია, ამიტომ ის ვიკითხოთ, რატომ ზედებიან ამ არასახარბიელო კატეგორიაში რომელიდაც ცნობილი მხატვრის ღამაში მეუღლე და თენგიზისავე თანამშრომელი რუსუ. როგორც იცნვევა, პირველი ამიტომ, რომ მისი „გემორიელი თქმობები“, ასე რომ დააფთვა თვალთ თენგიზმა, აბსოლუტურად

მიუწვდომელია მისთვის, ხოლო „ძალიანვე-
ლა“ რწმინდობით სიმამრის „კოლეგია“
დადის, იმ დროს, როცა წინა დამით ჭერ ხომ
უკლებს პარლემენტს დაიწყებდა თენგიშა გარბის
გამგებობა ზვეწით, მეტი თუმცაინაი ჩაღრუ-
თაა კიბეში, რათა იმავე დამის ვადტანებინა
მისთვის სასახურებობრივი მანქანა და მეორე
დღით, აღიონზე გარბეში არ ეთრია იგი...
ვფიქრობ, სურათი ნათელია. ისდა დაგვარენია
კვირითობა, რა ახარებს, რა ახალისებს ამ ადა-
მანს. იგი თვითონ მოგვითხრობს: „ამ დროს
კონტროლიორმა მოკვითხა ჩვენს ვაგონს, უვე-
ლას შემოქმედა ბილეთები... მეც მომადგა, მე
ბილეთი არ მქონდა, მაგრამ სახუთი ვაჩვენე
და მოკრძალებით გაძვილდა“. ამ მისი ბედნი-
ერი კმაყოფილების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი
წყარო — იგი თავისი პირადობის მოწმობით
პირადობისა და შიშის გრძნობას იწვევს ადა-
მანებში.

მოთხრობაში ზუსტადია დაქვრივი პრიმი-
ტიული სულიანთვის დამახასიათებელი კიდევ
ერთი თვისება, თენგიშა სკამზე მუდგომად მი-
მდარ, ცხელი დევეტისა მართი გართულ მშვე-
ნიერ ლენუას უფურებს და მწელი სათქმე-
ლია, მაგრამ ნამდვილად ამას ფიქრობს: „კუ-
ცქირი ლამაზ მტუნას, მადიანად რომ ნთქა-
ვდა ერთ დროს ძროხადუფილ დაკეპილ
ხორცს და ვფიქრობდი, არის თუ არა ადამი-
ანი ბუნების უმადლესი კმნილება, თუ უბრა-
ლოდ ის ცხოველია, ვინც ყველა სხვა ცხოვე-
ლი შექმნა-მეთქი“.

რა უნდა იყოს ამ ფიქრზე ამარზენი და
მტრუველი ამფიქროულად? ამიტომია, რომ
როცა მოთხრობის ბოლოს შიშნაქამ თენგიშს
საკუთარი თავი წელ ციცხლზე შედგმულ
ქვანს მოგონებს, რომელშიც რაღაც ხარბე-
ბა, მკითხველისთვის მესვეულად ზღვია ნათე-
ლი, რა არის ეს „რაღაც“, გასაგებია ისიც,
ვინ შედგა ქვანი წელ ციცხლზე, რაღა დაჯერ-
ტენია, გარდა იმისა, რომ თენგიშსაც უხურ-
კოთ, უკველადე ამას ოდენზე მაინც მი-
ზღვარყოფს.

ლადო

ერთადერთი პერსონაჟი, ვისაც ახე თუ ისე
მაინც აღმოჩნდა იმუნიტეტი არსებული ზნე-
ობრივი ვითარების მიმართ, არის ახალგაზრდა
არქიტექტორი ლადო. ამ ადამიანს აღმოჩნდა
ზოგერთი ისეთი თვისება, რაც მას საშუალე-
ბას აძლევს შეინარჩუნოს საკუთარი მიმართება
სამყაროსთან. მხოლოდ სიყვითისა და სიყვარუ-
ლის თავუანისცემა აძლენს ვერ შესძლებდა,
რადგან თუ ადამიანი საზოგადოებრივი არსებია,
ამ სიყველეთა ქვეშარითად მაღალ ღირსებებს
და აუცილებლობას იგივე საზოგადოება უნდა

უდასტურებდეს მას უკველდლოდ, საწინა-
აღმდეგო შემთხვევაში კონკლუტა, სწორად
ტრაგედული, პიროვნებისა, წესდებულებისა,
ფაქტურად გარდაუვალი ხდენია. ამას ვკითხ-
ტურებს ექვითინსა და ლადოს ცხოვრების
გზა.

როგორც უკვე ითქვა, ლადოს მიმართება
სამყაროსთან არ არის ასეთი. იგი ბედნიერ
გამონაკლისად შეიძლება ჩაითვალოს იმ გა-
გებით, რომ მის არსებაში, განსხვავებით სხვა-
თაგან, ოდნავადეც არ შერუვეულია სიყვითისა და
სიუყვარულისადმი რწმენა. რა თქმა უნდა, ეს
იმას არ ნიშნავს, თითქმის ლადო ვერ ამჩნე-
დეს და შესაბამისად არც განიცდიდეს იმ ვითა-
რებას, რომელმაც ექვითიმე მონასტერში გამო-
კეტა, ხოლო ეკუა, წელი სიკვდილისათვის გას-
წირა. ცხადია, კიდევ ზედაც და კიდევ განიც-
დის, მაგრამ საქმე ის არის, რომ ამ გარემოებას
არ შეუძლია დაანგრის ლადოს პიროვნების
საფუძველი.

რატომ?

უნდა ვიფიქროთ, იმიტომ, რომ ამ კაცის
არსებაში სიყვითისა და სიყვარულის გვერდით
კიდევ ერთი სიკვდილისადმი რწმენაა და ღრმა
სულეტი სწრაფვას გაუღვამს ფესვები. ვითარე-
ბაში უკეთ გასარკვევად უნდა დავაზუსტოთ
ზოგიერთი გარემოება. საქმე ის არის, რომ
ლადო ვარკვეული გაგებით, ჩვეულებრივ, ორ-
ღანარულ ადამიანად ვერ ჩაითვლება. იგი ბუ-
ნებით შემოქმედია და უნდა ითქვას, რომ რა-
მდენადაც მოთხრობის სტრუქტურა ამის სა-
შუალებებს აძლევდა, მწერალმა, შემოქმედმა
ადამიანის რთული და არარეალისტური ბუნების
დახატვის რთულ ამოცანას მშვენიე-
რად გაართვა თავი.

ლადოს არსება დეტალებით იხატება.
ვოქვათ, ყველა დამწყება შემოქმედისთვის საყ-
მაოდ მტკიცეული განცდა დაარსული დროი-
ბა, არც ჩვენი გმირისთვის აღმოჩნდება უცხო:
„ქერ ყველაფერი წინა მაქვს, რაც მაინცდამა-
ინე სახარბიელო არ არის, თუ გავიხსენებთ,
რომ მავალითად პარათაშვილი და მრავალი
სხვაც ჩემ ხნობას სიკაცხლეს ამთავრებდა,
მე კიდევ ახლადგამოცხვარა არქიტექტორი
ვარ“. — მისთვის ჩვეული სალაღობო ტონით
გვეუბნება ლადო.

ხოლო ერთგან, ლენუასთან საუბარში,
კვლავ ძალზე მოკლედ, როგორცეც სასხვათა-
შორისოდ მინაშნებული უნდა იყოს ფრიად
მნიშვნელოვან გარემოებაზე: „ყოღნა ცნობა-
დის ზეზე მოწვევითი ნაყოფია, — თქვა ლა-
დომ, — კაცის სწორი ვზიდან ამცდენელი.
ჩემი უქირა და მიზანი ცოდნისკენ არ არის მი-
მართული.“

— აბა რისკენ? — დაინტერესდა ლენუა.

— არ ვიცი, ერთსახა პასუხი მწელი მოსა-
მენია, რადგან რამდენიმე სიტყვა ერთდრო-

ულად მადგება ენაზე. ამ სიტყვებს შორის უპირველესის გამოთქმა ტყუილად და ამაოდ თვით მის მიერ გვაქვს აყრბადული“! — თქვა ლადომ“.

ამ მცირე სიტყვისგებით მინიშნებული უნდა იყოს უმნიშვნელოვანესი რამ, კერძოდ, შემოქმედებითი ბუნების ერთი ძირითადი კანონზომიერება, რომელიც, შეიძლება ითქვას, ფაქტიურად ქმნის კიდევ შემოქმედს როგორც ასეთს. ეს გარემოება უნდა გავიაზროთ როგორც ერთგვარი პარადოქსი — ქვეშაობრივ შემოქმედით (იგულისხმება სულით პირად და არა ის, ვისთვისაც შემოქმედება მხოლოდ პრაქტიკულია) მუდმივად მიიღობენ უზენაესისაკენ, როგორც იდეალურისაკენ, მაგრამ ეს ღებოლვა თითქმის ვერასოდეს ვერ უკლებდება მტკიცედ რწმენად, რადგან ამავე შემოქმედის ასევე მუდმივი თანამგზავრია შეუბრალებელი და უკველვის სექტატურად განწყობილი გონება. საგანთა ასეთ განლაგებას, ბუნებრივია, დიდი განხორცილება შეაქვს ზედოვანის არსებაში, უკარგავს მას სულიერ წონასწორობას და შესაბამისად მთელი სიცოცხლე ტანჯავს, მაგრამ, როგორც უკვე ითქვა, სწორედ ეს გარემოება განაპირობებს შემოქმედის, როგორც ასეთის არსებობას, რადგან იქ, სადაც სულიერი წონასწორობაა, სადაც მალად, გაუზნაბერი რწმენაა, სადაც სამუარო განიცდება, როგორც პარმონია შემოქმედების აუცილებლობის, მისი გარდევადობის მომენტი არა დგება. შემოქმედებითი აქტი უნდა გავიაზროთ როგორც სწორედ ღრმა სულიერი დისპარმონიის, სულიერი დისკომფორტის მტანჯველ ვარსებათაგან განთავისუფლების, მათი დაძლევის მუდამ განმეორებად, ასევე მუდამ განუზორცილებელი ცდა. აქედან შეგვიძლია გამოვყუანოთ ყველა ქვეშაობრივი შემოქმედისათვის დამახასიათებელი ფანატური გატაცება საკუთარი საქმით. ასეთია ლადომ. მისთვის საქმე, მისი ნახაზები უველაფერია, რადგან ამ კაცისთვის საერთოდ არსებობის, ადამიანად ყოფნის გარეშობა და აზრი შემოქმედებაა. ჩვენი გმირის ამგვარი სულიერი მდგომარეობა მოთხრობაში მშვენიერად არის დახატული. „საქმე არის ერთადერთი რამ, რაც უნდა იყოს. სხვა ყველაფერი, თუნდაც ლენუკას სამო ფეხკაფსა უნდა ჩემს დასაპურებლად, უნდა მიეყოფნოს აუხსნელ-გაუგებარო სისულელის სავარჯელ კატეგორიას“, იტყვის იგი ერთგან. მაგრამ გაცილებით უფრო რელიეფურად გმირის ეს თვისება მოქმედებაში იხატება. ლადომოგვიხორბობს:

„როცა ლენუკა კინერზე ჩამოვირდა და ტურნებზე მომწეება, ისევ საქმეზე ვაქცევე ფიქრო... კარიერის, მატერიალური, კერძოდ, უფროსობის და მისთანების დენა არაფერით არ განსხვავდება ლოთობისა და შარუშობისაგან, მაგრამ ნამდვილი საქმე, ვფიქრობ, ერთადერთი გამოსავალია“.

ბერგი გაცდება ალბათ: უმშვენიერესი, უნაზესი ქალი ტურნებში კაცის კაცს და ის კი ამ დროს საქმეზე ფიქრობს! მაგრამ ეს არ არის ცივი პრაქტიციზმი, არც ე. წ. „უსისხლო რაციონალიზმი“. ეს შემოქმედის სულის მდგომარეობაა. გავისხნოთ მოაზრული ისტორია: ერთ-ერთ მშვენიერ ქალბატონთან ინტიმურ წუთებში როგორ მივიდა დიდი გოგოთ რაღაც მნიშვნელოვან დასკვნამდე. მანამდე რომ აწუხებდა დიდხანს... ანდა კიდევ უფრო ხატოვანი მაგალითი ყველა ჩვენთაგანისთვის საუყარელი წიგნიდან, მისი ფინალი, ამოთქო-ნი შემოქმედის სულის ტრაგიკული ისტორიისა — არსაქმედ მისთვის უპირდასეს ქალსაც ვედარ მისცემს სულს, რადგან იგი მთლიანად სვეტიცხოვლისთვის ანუ მისი არსებობის უმაღლესი მიზნისთვის, საკუთარი ცხოვრების მთავარი საქმისთვის შეეწირა უკვე...

ამიტომ შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ჩვენი გმირისთვის „საქმე“ ერთდროულად ფაროცაა და მახვილოც. შემოქმედება მას შარტო თვითგამოხატვის, თვითდაფუძნების საშუალებას კი არ აძლევს, იგი მას რთულ ცხოვრებისულ სიტუაციებში სწორი ზნეობრივი პოზიციის შენარჩუნებაშიც უწყობს ზელს. ოდინდელი ეთიკური ფასეულობების ქვეშაობრივ გლოზბულიერ გაუფასურების დროს ალბათ მთავარიც ეს არის. ასეთია ლადომ, ოცდაშუთი წლის „ახლადგამომცხვარი აქტიუტკორი“.

ლინუკა

ეს მშვენიერი, პატარა ქალბატონი მოთხრობაში, ერთი შეხედვით, შეუმჩნეველ, მაგრამ სინამდვილეში ძალიან მნიშვნელოვან როლს ასრულებს. ამ ქალის ხალას ბუნებაში მფთქავი ნერვი აღმოჩნდება ის სასწაულო-მოქმედი ძალა, რომელიც სიცივისა და სიუვარლის უკვდავების რწმენას დაუბარუნებს ამაში დაეჭვებულ და ამით სიყვადლ-სიცოცხლის ზღვრამდე მისულ, უმშინესი სულიერი წინააღმდეგობებით დამაშვრალ ადამიანებს. მაგრამ მაინც როგორ მოახერხა ამ უმწეო ქალმა ის, რაც უადრესად დაბელოვნებულ ფსიქოლოგთა მთელ არმიასაც გაუბრედებოდა? უნდა ითქვას, რომ ეს არც თუ იოლად გადასაწყვეტებს მხატვრული ამოცანა, მოთხრობაში ვადარბოდა ძალზე გონებაშაზვილურად, ძალადუტანებელი, ბუნებრივი სიმსუბუქით.

1 მკითხველში, რა თქმა უნდა, იცის, რომ ტყუილად და ამაოდ იმის საბულის გამოთქმა გვაქვს აყრბადული, ცნობადის ზიდან ნაყოფის მოწყვეტა ვინც დაუშალა პირველ აღმინანებს.

მოთხრობაში ლენუკასთვის დამახასიათებელი, ლამაზი ქალის უსრუნველი სიამაშით ჩვენი წგონარები დაბნეულობით შეგვცობილი თაობა უკავშირდება იმ თაობის სულს, როგორც ჩვენს წარმოსახვაში მწვანეთ ასხივებს განსაღ, უოველგვარი მინარევისაგან თავისუფალ „სიკაცხლის რომანტიკას“. „სამუდამოდ მოსანატრებელი და მონატრებული უფიერფაფის ადამიანები“. ლენუკას ამ სიტყვებში იქნებ მთელი ჩვენი თაობის იდუმალი, შესაძლოა ხშირად ბოლომდე გაუცნობიერებელი ღრულვა და მოსტაღვიყ განვეკრიტოთ წინასართა სულიერ თავისუფლებაზე. სიქანსაღეუ... ასეა თუ ისეა, ეს თაობა იმ დროს ცხოვრობდა, როცა რომელიმე მწვენიერ ქაღატონს შეეძლო საკუთარი თავისთვის უფლება მიეცა ძლიაღეზის, დევების, ტერორისტებისა თუ ენდარბების (ამას არა აქვს არსებითი მნიშვნელობა) შიშის მომიწვევებით თანამგზავრი კაცისთვის მოულოდნელად უარი გამოეცხადებინა, ვთქვათ, გზის გაგრძელებაზე იმის ნაღდი გარანტიით, რომ კაცო ისე მოიქცეოდა, როგორც საჭირო იყო რომ მოქცეულიყო. სწორედ ასე უქნია ლენუკას ბებია იმ შორეულ წარსულში, როცა ის და ბაბუა პირველად გაემგზავრენ ქვემოსოფელში, ბაბუას შამაკაბიხეულ სახლში. რა არ სცაღა ბაბუამ, მგვრამ გზის განგრძობაზე ვედარ დაიყოლია გაჩუბებული ქალი. „რომ შევტყუე ვედარაფერს გავზღებოდი, ვტაცე ბელი... და მთელი გზა სახლამდე ზავშევით ზელში აყვანილი ავატარეო“ — მოთხრობის უკვე წამოზრდილ ლენუკას ბაბუა. გარდასულ დღეო ამ საყვარლად თბილი მოგონების გაკოცხლებას გადაწყვეტს ლენუკა აგვისტოს თითქოსდა ერთ ჩვეულებრივ დღეს. ნაღდილად არაჩვეულებრივი რომ გამოდგება ბოლოს, სწორედ ქვემოსოფელში, სწორედ იმ აღმართის დასაწყისში, რომლის თავშიც ბაბუასეული ძველი სახლი დგას. ლენუკა დარწმუნებულია, რომ ისტორია გაკოცხლდება...

„სამშაროს სიღამაზე გადაარჩენს“

მანამდე კი მოთხრობის გმირები ერთმანეთს უნდა შეხვდნენ. გარკვეული კანონზომიერების გამოისობით ეს მართლაც ასე მოხდება. იმ დღეს ახალდაქორწინებული ლენუკა და ლაღო ქვემოსოფელს მიემგზავრებიან დასასვენებლად. ბოღო ვინმე ადამია, ვისი სახლის ხანდაზმოსაც ასე ფხიზლად შეთვალუბრებობ თენგიზი, ჩვენი ახლგაზრდა წყვილის კარის მუწობელია. ამიტომ სადარბაზოდან ბარგითა და ნახაზებით დატვირთული ლაღოსა და ლენუკას გამოსვლა თენგიზის გამჭირაბ თვალს, ცხაღია, შეუმჩნეველი არ დარჩებოდა. გან-

საკუთრებით ლენუკას დაადგა თვალს მიღოს კი გადაწყვეტს „საზოგადოებრივ საწყისებზე გაივარჩიოს გონება“ ანუ გარკვეულ სიღამისთვის „ლაშაზი ძუნია“, ლაღოს უნდა უნდა უნდა. ჩერ სადგურამდე მიჰყვება მათ, მერე ახარბნი შესული მატარებელში არ მიატოვებს ცოლქმარს და მათთან ერთად ისიც ქვემოსოფელში ამოქოფს თავს.

სოფლის სადგურში ეულად მქდარი, შემოხვევით ნაშოვნი ნარკოტიკი გაბრუნებული ცევა ლაღოს თანაღლასელი აღმოჩნდება და მოულოდნელი შეხვედრით გახარებული გადაწყვეტს სახლამდე აკიღოს ძველი შეგობარი და მისი მერულღე.

თენგიზი კი არა და არა წყვეტს თავის უაზრო და საშიშ თამაშს, თუმცა იცის, რომ სოფლის უკაცრიელ შარაზე მისი შემჩნევა ძნელი არ იქნება, ბოლოს და ბოლოს, ასეც მოხდა. „უცებ სამივე მომიტრალდა და შემომხედეს, შიშისაგან და მოულოდნელობისგან კინაღამ ქვეშ ჩავიფხი...“ თავქვე, სადგურისაკენ ძუნელით მიმავალი თენგიზი ერთდელ კიდეე მოიხედავს უკან და იზიღავს სურათს, რომელიც, მისდა საუბედუროდ, სრულად გაუგებარი, მისი სულისათვის არაფრის მოქმედი და არაფრის მიმცემა აღმოჩნდება: ბებიაა ძველებურ, ლამაზ ქულში გამოწყობილი ლენუკა ბიკებს ზელეზე შედევით და შორს, მღღლა მიჰყავდათ.

ისტორია მართლაც გაკოცხლდა, მავრამ მხოლოდ ნაწილობრივ.

გარკვეული გავებით ბებია შეიღიშვილზე ბედნიერი ქალი აღმოჩნდა — ლაღოს აზრადაც არ მოსვლია გაჩუბებული ლენუკას ზელში აყვანა — ებოქა შეიცვალა. არადა ასეთ მომენტში საყვარელი ქალის ასეთი მოულოდნელი და უმოწვეო გაჩუბება სხვა რა არის, თუ არა მოსოხვა, მოლოდინი კაცისაგან თუენვისციემის დადასტურებისა. ქალის ამგვარი „მოთხოვნა“ ერთგვარად კაცის ღირსების, მისი კაცობის დაფასებაც უნდა იყოს. უფრო მეტაც, ამგვარი საქციელით ქალი არა მარტო საკუთარ ადგაღს, საკუთარ ქაღობას განსაზღვრავს, კაცსაც საშუალებას აძლევს, კაცად იგრძნოს თავი. არის ამაში რაღაც დაღი, მარადიული და, მეორეს მხრივ, რაღაც ჩვეულებრივი და უოველდღიურიც.

ლაღო ვერ აღმოჩნდა ლენუკას ბაბუას სიზღულეზე, მავრამ ბიკებმა შიინც შესძღეს კაცებად დარჩენა: გაოცებისა და დაბნეულობის შემდეგ, როცა სასოწარკვეთილი ლენუკა ის იყო, უნდა ატარებულყო, მოულოდნელად საკუთარი ზელეობთ დაწვდილი „ოქროს ტახტი“ შეთავაზვს მოსახვენებლად ქალს.

ეს ფაქტი მოთხრობაში დიდ სიმბოლურ დატვირთვას იქნს. იგი პერსონაჟთა წგონარბრივი აღორძინების საწინდარი უნდა ვახედეს.

მშვენიერა ქალის სისუსტის, მისი სინორჩისა და სილაშაის ასეთი რაინდული თავუანისცემით სიმბოლურად ცხადდება, რომ არ შეიძლება სამყაროში ზავებით გაქრნენ ის ფასეულობანი, ასე რომ ენატრებათ ჩვენს გმირთა ახალგაზრდა სულებს. ამიტომ ეს არის ფაქტი, რომელმაც საამისოდ მოწოდებულ ადამიანებში კათარზისი უნდა გამოიწვიოს.

ეს უველაფერი და კიდევ საკუთარი კაცობის შეგრძნება, საოცარი ძალით ავსებთ ბიჭებს. ვოვასაც კი ამ დაკარგულ კაცს, სულში ისეთი ნათელი ჩადევარა, რომ სხვა უველაფერი უნდა გამოედევნოს იქიდან...

დიდი უოყმანის შემდეგ, ბოლოს და ბოლოს, ბერი ექვთიმეც გადაწყვეტს, დარაბა ჩამოხსნას თავისი სენაკის ერთადერთ ზარკმელს, რომელსაც სამი გრძელი წელიწადის განმავლობაში მზის სხივი არ შეუშვია ბერის მწუხარე სამუფედში.

და იხილა ბერმა სასწაული:

„მთის გადაღმიდან ამოწერილი მნათობით ამოდის ქალი — სინორჩით და სიცოცხლით სავსე უღამაზესი არსება, სიფრიფანა საწაფხული მოკლე კაბითა და ძველებური, სედიისმომგვრელი ქუდით მოსილი, კი არ მოდის, თითქოს მოცურავს და ამ ბილვით გაოგნებული გვიანდა ვამჩნევ, რომ მართლაც არ მოდის, რადგან ორ მამაკაცს მოჰყავს იგი ხელში ატატებული და სუბუქ არს ტვართი მათი. ...შევეურებ ცით მოვლენილ ამ უჩვეულო სურათს და სიწუნარში ესვენება ჩემი წერა...“

...ადამიანებო, ღიმილად იქცეთ სიყვარულისთვის. დაე დაიწვათ, დაიხარტოთ, ჩანველდეთ განცდების ციცხლით. დაე, მისი სიწუნის მისუსტდეს ძალა და ღონე. სილაშაზე, მისივე და სათნოება ხომ მაინც შერჩება სამყაროს...“

ბერი ექვთიმეს სულმა დრუბელივით შეისრუტა ღერწყას სურვილით „გაცოცხლებული ისტორია“.

ბერი ექვთიმე იმ დღეს მკვდრეთით აღსდგა.

* * *

ამ მისტერიას მხოლოდ თენგიზი ვერ ეწიარა.

ქვემოსოფლიდან იგი უფრო აფორიაქებულნი და გაბოროტებული მიდის, მისი ბოლო, თავის დასამშვიდებლად ნათქვამი სიტყვები, მისდა უნებურად, სიმბოლური შინაარსის შემცველი აღმოჩნდება, რომელიც ზუსტად გამოხატავს ქვეშაობიტებას:

„კაცმა რომ თქვას, ისეთი რა მოხდა, უველანი ჩვენ-ჩვენი გზით განვაგრძობდით სვლას — ისინი იქით — წინ და ზევთ, მე აქით — უკან და ქვემოთ“.

მაგრამ მაინც რატომ დარჩა ასე გასაოცრად გულგრილი თენგიზი ზემოთ აღწერილი მისტერიის მიმართ? რატომ არ შედგა მისი სულიერი კათარზისი? ამ ფაქტსაც თავისი ლოგიკა აქვს, რომელიც დიდი ხნის წინათ ასე ჩამოყალიბდა:

„რამეთუ რომელსა აქუნდეს, მიეცეს და მიემატოს, და რომელსა არა აქუნდეს, და რომელიდა-იგი აქუს, მოვეედოს მას“.

მეზარ კვიტიანი

აქაკის მეტაფორა

აღრვევ ვოქვიო — „ქებათა-ქებას“ მეცხრე სტროფიდან შემოდის ახალი თემა; შესაბამისად იცვლება ინტონაცია. პოეტი უარს ამბობს შიდა რითმებზე და სტროფი კვლავ პირვანდელ სახეს იღებს. დარჩენილ მოზრდილ ნაქვეთს ცალფა ჭვარდინი რითმა გახლდება. „ღვთის ზატად“ გაჩენილი ადამიანი ფუნაურ ძაღას აუნთია, აუტაცნია. ზარის ხმასავით რეკავს ცნობისწაღილით შეძრული მშვითხვა-შეძახილი:

რამ ამბაღა? ეინ მაგრწობინა
ეს საიდუმლო ღვთიერი ძაღა?...
ადამის ცოდვით მკრთალი ზუნება
ძღვეამოსილად გარდაიქცაღა?

ამ კიოხვას მომდევნო სტროფშივე მასუბობს პოეტი, მაგრამ ვიღვე ამ მასუბს მოვიტანდეთ, გვიღდა ისევე მოვიგონოთ „ვეფხისტყაოსნის“ ერთ-ერთი მთავარი გვირის, ავთანდილის ხიტყვები, რომელთა ჭეშმარიტებაში იგი რომტივან მუღეს არწმუნებს და ხამისოდ მოციქულებს იმოწმებს:

წაფიოთხავს, სიყვარულსა მოციქულნი
რაგვარ წერენ?
ვით იტვიან, ვით აქებენ? ცან, ცნობანი
შიაფერენ.
სიყვარული აღგვაამაღლებს,
ვით ევეანნი, ამას ვღერენ...

„ეს ადგილი პირდაპირი პერიფრაზია პავლე მოციქულის შემდეგი სიტყვებისა (წყაროზე პირველად მიუთითებს VI და კ. კველიძემ):

„ხოლო კერპ-ნაზორეთა მათთვის ვიცით, რამეთუ ყოველთა მცნებებთა გვაქუს; მცნებარებაი განაღდადებს, ხოლო სიყვარული

აღაშენებს (I კორინთ. 8. 1). (ა. ვაწერელია, დასახ. წიგნი, გვ. 18).

მომზობილი ციტატის ბოლო ფრაზას აშკარად ეხმინება, აგრეთვე, სტრიქონები ხალხურ სიმღერად ქცეული ერთსტროფიანი ლექსისა, ილიას საზღეს რომ უკავშირდება („...რაც მტრობას დაუქცევია, სიყვარულს უშენებია...“).

პიროვნების ამ ძირფესვიანად გარდამქმნელ ძაღას, როგორც ვნახეთ, აკაი მაგურ, სანწაულებრივ თვისებას მიაწერს და კვლავ მიზღუდურ მასაფს იწველებს:

ადამის ცოდვით მკრთალი ზუნება
ძღვეამოსილად გარდაიქცაღა...

ეს ადგილი, რა თქმა უნდა, პირველყოფილად მიგვანიშნებს, მაგრამ თითქოს უცნაურად გამოიყურება არქაული იერის მქონე ეპიოტი „მკრთალი“. ცხადია, ეს სიტყვა აქ დღევანდელი ანუ პირდაპირი მნიშვნელობით (ფერმკრთალი) არ არის ნახმარა; მასში უფრო ადამის შიამოშავალთა შემკრთალი, შეღახული ზუნება იგულისხმება.

ეს სიტყვა ამავე ფორმით და, შეიძლება ითქვას, ამავე მნიშვნელობით (შემკრთალი) გვხვდება „ვეფხისტყაოსანში“, ზაღაც ავთანდილის გაპარვის გამო განრისხებული როსტევანი ვაზირს დაიბარებს: „... ხომას ბრძანა ვაზირისა, მიუყვანდეს შიშით მკრთალსა“. (804.).

ამ მხრივ ძაღზე საუბრადღებოა ქობაირის მონასტრის საფლავის ქვის წარწერა დაახლოებით XII საუკუნისა, რომელშიც ამავე ზიტყვის უფრო გავრცობილი ფორმა აგრეთვე უშუალოდ ცოდვასთან არის დაკავშირებული და გარდაცვლილთა სახელით ნათქვამია: „წამოდით სოფლისაგან ცოდვაქმნაღნი და გამკრთალნი...“

ეს მკირე თანხვედრაც მიგვანიშნებს, თუ რა ღრმად მქონდა ფესვები ვადგმული აკაის გარ-

დასული საუფრევების ქართული პოეტური აზროვნების წიაღში.

ზემოთ მოხილული გვიქონდა „ქებათა-ქების“ სტროფი, სადაც პოეტი თავისი უჩვეულო ამადლებულობის, ზეშთავგონების მიზუნს ეძებს, კითხულობს ამ „საიდუმლო, ღვთიური ძალის“ სახელს, რასაც უმაღლ მოსდევს კიბუნაშივე თავისთავად წავულისხმევი ერთადერთი კრეშარიტი პასუხი:

შენ, სიყვარულო, ცისა და ქვეყნის კავშირო და თან შეამაგილო!

შენ, რომლის ერთ წამს, იმ სანეტაროს შუა ვარ, სიცოცხლე მთლად ვანაცვლო!

ვიდრე უშუალოდ პარადლებს მოვიხმობდეთ, ზედმეტი არ ექნება იმის განხილვა, რომ ქრისტიანობის ქვეყნობედი სიყვარულია, მას ემყარება ქრისტეს მთელი მოძღვრება. მივმართოთ „ახალ აღთქმას“. მოვიტანოთ იოანეს პირველი ეპისტოლეს მეოთხე თავის ჩამდენიმე მუხლი:

„სიყვარდნო, ვიუარებოდით ურთიერთაჲ, რამეთუ სიყვარული ღმრთისაჲგან არს და უოცილო, რომელსა უუარადეს, ღმრთისაგან შობილ არს და იცის ღმერთი“.

„რამელსა არა უუარადეს, მან არ იცის ღმერთი, რამეთუ ღმერთი სიყვარული არს.“

ამით გამოცხადანა სიყვარული ღმრთისაჲ ზუნ შორის, რამეთუ ძე სოფის მხოლოდ შობილი მოკვლინა ღმერთიან სოფლად რაითა ვცხოვდეთ მის მიერ“ (I იოანე, 4. 7, 8, 9).

არც იმის დაეწევა შეიძლება — „ქებათა-ქების“ ავტორს ძვალ-ღობიში ჰქონდა გამქდარი კორინთელთა მიმართ პავლე მოციქულის პირველი ეპისტოლეს მეცამეტე თავი, „სიყვარულის ჰიშნად“ რომ არის ცნობილი; გულის ფიცარზე ეწერა ხსენებული თავის ბოლო მუხლი: „ხოლო აწ ესერა ჰვიგს: სარწმუნობაჲი, სასოცბაჲი და სიყვარული საჲი ესე; ხოლო უფროის ამისთა სიყვარული არს“ (I კორინთ. 13. 13).

ამჟამად ჩვენთვის უველაზე მნიშვნელოვანია იოანეს სიტყვები: „ღმერთი სიყვარული არს“ და იმის თქმა, რომ თავისი სიყვარულის გამოზახტავად მან ქვეყნად „მხოლოდ შობილი ძე“ მოკვლინა.

საგულისხმოა, რომ ქრისტეს, როგორც ღმერთისაგან წარმოგზავნილ სიყვარულის სიმბოლოს, ზეცისა და მიწის კავშირი, მათ შორის შუამავლობა (შუამდგომლობა) ეკისრება:

„რამეთუ ერთ არს ღმერთი და ერთ არს შუამდგომელი ღმრთისა და კაცთაჲ, კაცი იცისო ქრისტე, რომელმან მისცა თავი თვისი სახსრად უოცილთა საწამებლად ყამთა თვისთა...“ (I ტიმ. 2. 5, 8).

აღბათ არ გავივირდება აკაის ზემოთ მოხმობილ სტროფებშიც (შენ სიყვარულო; ცისა და მიწის კავშირო და თან შუამავალო...) დაახლოებით იგივე აზრი ამოვიკითხოთ.

ერთი რელიგიური შეფერხილობის, ღმრთის (ქრისტე აღდგა“ 11. 412) სიყვარული ავტორებს მის მიერ გაღმერთებულ სიყვარულისაგან უშთავრეს თვისებას — ცისა და მიწის დამაკავშირებელ ძალას, შუამდგომლობას მიაწერს ამ სათაყვანებელ არსებას; ეუნუნება იმას, რაც ქრისტეზე ითქმის:

ციუ მოკვლილო, ქვეყნად შობილო, ცისა და ქვეყნის შუა კავშირო!

ჩვენ არავიხედო დარწმუნებულვართ, აგრეთვე, რომ თვით ჩვენი პოეტიც უაიდეგანო სიყვარულის განსახიერება და ასეთივე ღვთიური კავშირის მატარებელი „შუაყაი“.

თუ რად უღირს აკაის ნამდვილი სიყვარული, ეს უცვე მოკანალი მიმართვიდანაც კარგად ჩანს:

შენ, რომლის ერთ წამს, იმ სანეტაროს,

შუა ვარ, სიცოცხლე მთლად ვანაცვლო!

ეს აზრი წამიერი აღტკინების წაყოფი როდია; მყარად ზის პოეტის არსებაში და სხვაგან („სიყვარული“, 11, 167) იგივე კიდევ უფრო სხარტად, მოკვეთილად არის ნათქვამი:

ვინ არის, რომ იმ ერთ წამში არ გასწირავს სააუყუნის?

ამის მოქმელება იცის, რომ ის ნეტარი წამი მთლად სიცოცხლეს, საუყუნეს უღრის, მარადიულობის ნიშნით არის აღბეჭდილი.

სწორედ სიყვარული გაიცისკროვნებულ წამზე ამბობს პოეტი ერთ თავის გვიანდელ, საუკეთესო ღმრთისში:

ერთი წამიე კი სიცოცხლის, თუ სხივეების მომდენია, უსინათლოს და უგრძობულს საუყუნეს მირჩენია.

„ქებათა-ქებას“ უოველა შემდგომი სტროფი იმის მაგალითია, თუ რაოდენ ღრმად სწვდება აკაი ღვთაებრივი ნათელის ამ უწმინდეს და უძლიერეს გამოვლინებას; წუხს, რომ უმრავლესობას მისი არც შეგრძნობა შეუძლია და არც ცნობა:

შენ, ვისაც უგნურთ უმეტესობა ვერ გიგრძნობს, ვერც გცნობს, მხოლოდ ცილს გწამებს, და შენ მაგერ შენის სახელით ის აღიარებს პირტყვეულ წამებს!

პოეტი ასე დაუნდობლად იცხავს მათ, რომელთაც სიყვარული ცხოველური თვის დაქმნაყოფილება ჰგონიათ. აკაის კრეშარტად რუსუფელურად ესმის ადამიანის ეს უპირველესი გრძნობა. „ვეფხისტყაოსნის“ ავტორიც ზომ ამ.

ასევე წერდა: „მძულს უფულო სიყვარული, ზე-
ვნი, კოყნი, მტლამაშტლუნი“. რუსთაველს
სწამს, რომ მიჯნურობა არის ღვთიური მადლი)
„ძნელად სთქმელი“, „სასკოდნელად ძნელი“
რამ და თითქოს გვაფრთხილებს, მკვეთრ მიჯნას
აეღლებს, რათა იგი მრუსობისაგან გამოაცალკე-
ვოს: „იგი სხვაა, სიძვა სხვაა, შუა უწის დიდი
ზღვარია...“

აქაი კვლავ დაუინებოთ მიმართავს სიყვარულს
და იქვე გვიხატავს, რა გამოაბნობილი აქვს ამ
იღუმელ და უძლიერებს გრძნობას მის არსებე-
ში:

შენ და მხოლოდ შენ, ციურო ნიჭო,
გამოოთ თქმელო კაცთა ენითა...
შენგან მგოსანი ფრთებშესხმული ვარ
და მოწავარდე აღმადრენითა,

რომ მეც გედევით, სიყვდილის წინეთ
უცნაურ მანგზე ჩაიხმამტვირო...
გცხო წმინდა სიმებს ციურ
მალამოდ
და ვთქვა გალობა საშვილიშვილო.

განმეორება და მიმართვის საგნის ერთადერ-
ობა ამფრტებს, აძლიერებს აქცენტს („შენ
და მხოლოდ შენ...“) აქაი ამ უოვლისშემ-
დე გრძნობას მომადლებულ ნიჭად რომ თვლის,
ეს სხვა ლექსიდანაც ვიცით („სიყვარულო,
ნიჭო სრულო...“), მაგრამ ამჯერად მას ახლავს
ეპითეტი „ციური“. რაც სიყვარულის ღვთაებ-
რივ წარმომავლობაზე მიგვანიშნებს.

ბუნებრივია, ასეთი მოკლენის ჩვეულებრივი,
მოკვდავთა ენით გამოხატვა აქაის შეუძლებ-
ლად მიანია („გამოოთ თქმელო კაცთა ენითა...“).
აქვე გვიჩვენა გაიხისნითი ნიკოლოზ ბარათაშვი-
ლის ერთი ლექსი („არ უყიური, სატრფოო...“),
სადაც იგი ციური იერის, „უბრწინელი მშვენიე-
რების“ მქონე არსებას ამავე აზრს ოდნავ სხვა-
გვარად ეუბნება: „მოკვდავსა ენას არ ძალუძს
უყვადვთა გრძნობათ გამოთქმა!“

სიყვარულს, ქალისადმი იქნება თუ საშობ-
ლოსადმი (სატრფოსა და საშობლოს რომ პო-
ეტი ერთ სიბრტყეზე ათავსებს, ეს მის შემოქ-
მედებაში ჩვეულებრივია ამხავია), აქაი ღვთაებ-
რივ ძალად თვლის და ბარათაშვილის კვალდა-
კვალ შესისხლობორცხეული აქვს — მის გამოხატ-
ვას ასევე განსხვავებული, ღვთიური ენა მიჩ-
დება, კიდევ ერთ ამგვარ მაგალითს ცოცხა მო-
გვიანებით მოვტანთ.

აქაი, ამასთანავე, როგორც ვთქვით, სიყვა-
რულის რუსთაველისეულ გაგებას მიჰყვება და
ამიტომაც მადლს სწირავს ამ უწმინდეს გრძნო-
ბას:

შენგან მგოსანი ფრთამესხმული ვარ
და მოწავარდე აღმადრენითა...

თავად რუსთაველმა გამოაცალკევა და უპი-
რველესი ადგილი მიაკუთვნა ამ ამომადლებელ,
ღვთაებრივან მიხლოებულ სიყვარულს, რო-

მელსაც ასე წარმოგვიადგინდა: „იგია მამე სა-
ზო, მომცემი აღმადრენია...“
ჩვენს მიერ ხაზგასმული „აღმადრენი“
არნითა“ დრმად განცდილი და მოაზრებული
ფრაზაა, იგი ნათელ, უძლიერებს გრძნობას უც-
ნაურდება; მისგან ანთებული პოეტი მიწას,
უოვლივე ტლანქს და უბეშს მოწყვეტილია.
ერთ-ერთ უქანასკნელ ლექსშიც („მოზუვის სი-
ყვარული“, III, 259) სიყვარულს აქაი „სამა-
რეში თანამეოლს“ და „აღმადრენელს“ ერთ-
დროულად უწოდებს. კარგად გვახსოვს, რომ
თვით პოეტის ჩონჯურსაც არწივის ფრთები ას-
ხია, „შეშვევის აღმადრენა“ და მის მფლობელ-
თან ერთად ცაში „მიმოფრენს“ („ადადმუფი
მგოსანი“).

„ქებთა-ქებას“ ავტორი, როგორც ვნახეთ,
ამბობს თუ სიყვარულისგან მიხიწებული ზე-
ციური აღმადრენს რაადე ეძღვევა მას; აქ ისევ
იჩნის თავს სიმბოლიკა მომავდავი გედისა, აღ-
სასრულის წინ პირველსა და უქანასკნელ სიმ-
ღერას რომ ამოსთქვამს. საკუთარ მანგებშივე
გამდნარი გედის კვალს მისდევს პოეტის დაუო-
კებელი სურვილიც: „უცნაურ მანგზე ჩავიხ-
მატქბილო“.

„ჩახმატკილებია“ თუ „შეხმატკილებია“ აქა-
კისეული სიტყვაა, მისი ლირიკის მფლოდიურო-
ბის, კეთილზმოვანების გამოხმატკიელი, და ამ
სიტყვას ოდნავ განსხვავებულ ფორმებს მოხ-
დენილად იყენებს ზოლმე პოეტი („ნათელას სი-
მღერაში“: „შეფხმატკილებე ერთმანეთს...“
„სულაყოში“: „მაიხმატკილებე ჩიტუნას...“ და
სხვ.). „სულაყოში“ აღსანიშნავია თვით ჩიტის
საპასუხო მოქმედება ამ თავისებურ მიადრენ-
ებაზე: „შეიფრთქალა მგოსანმა...“ „მგოსანიც“
ტყუილმზარადოდ არ აღნიშნავს ამ იშვიათ ფრი-
ნეულს; თავისი გრძნობელი ნიჭით აქაი ბუნ-
ბულის შეუდარებელ გალობას ექიბრებოდა
(ერთ ლექსში „გაზუბული“, I, 109) იგი ბუნე-
ბის აყვავებას ნატრობს და მერე თავისებურად
იქადის: „და მოგყვდეთ თუ სიმღერით არ დაე-
ჩაგრო მე ბულბული“! და ამის გამოც ვაგვი-
ხილა თავისი სასუკარი წმინდათაწმინდა მიწა-
ნი: „...და ვთქვა გალობა საშვილიშვილო...“ ეს
„საშვილიშვილო“, სამარადისო გალობა მოკვ-
დავთათვის მიუწყდომელ, „უცნობ მანგზე“
უნდა თქმულიყო.

გასაუპარია თვით სიყვარულზე ნათქვამი:
„გახო წმინდა სიმებს ციურ მალამოდ“, „წმი-
ნდა სიმები“ და „ციური მალამო“ მხოლოდ
წარმოსახვაში შეიძლება არსებობდეს; მათი სა-
გნიერო სიცხადე მოჩვენებითა (ამავე ტაპისაა,
აგრეთვე, „საქართველოს დღევანდელ დღესი“
გამოყენებული მეტაფორა: „თუ მომავალმა
იმედი მალამოდ გულს არ აცხობს...“)
პოეტის სიმბოლოს — ჩანჯის — სიმები, რა
თქმა უნდა, თვალთ უხილავია. ასევე პირველ-
ნია მასთან დაკავშირებული, „ციურ მალამოდ“
წარმოადგენილი სიყვარული, მაგრამ ორივე შემ-

თხვევაში პოეტმა ვიწვადღერი იღუწია შექმნა, ნეტაფორის ენაზე თქვა, რომ თავი და თავი მი- ზეში, წყარო მისი „საშვილიშვილო გალობის“, მისი გრანდული ჩანგის ეღერისა ეს უწუნავსი სიყვარულია.

აქაც მომდევნო სტროფშივე ადამიანურ ენა- ზე „გეთარგმნის“ ამ ღვთიურ გალობას. აქვე აკეთება უნატიფებ ქალად წარმოსახული პო- ეტის იფთაღი, რომელსაც იგი მთელი სიცოც- ხლის მანძილზე დაეძვბა:

შე მას ვეგალობ, კოსაც განგებამ
მშვენიერება უს ზეუცის კარას...
ვინც ვარდს ეღფერი, იას სინაზე
და ზეუღელს ენა ერთად მკობარა.

ვიდრე უწუალოდ ამ სტროფზე ვიტყვოდეთ რაიმეს, იმის გასათვალისწინებლად თუ რა მა- რჩონიულ მთლიანობაში ქონდა აკაცის წარმო- დგენილი მშვენიერება, მოვიტანო ორიოდ სტრიქონს მისი გვიანდელი ლექსიდან „ერ- ისთავის ასულის საპასუხოდ“ (III, 125-127). აქ გამოხატულია პოეტის დაეინებული სურვილი და ოცნება, რომ თანამედროვე ქართველმა ქა- ლმა მიზაქოს „ძველ დედებს“, საშობლოს გმი- რებს რომ უზრდოდნენ. აქვე ნათქვამია თუ რა სასობით შეხედავდა აკაცი ასეთ პირვნებას: „...და, როგორც სულ რა, ისე ზორციხსაც მშვენიერებას ვსცემდი თყვანასა“. რუსთაველის ღირსეულ შემკვიდრებს, მისა ტრადიციების უფ- რთბუღელ დამყველს სწორად ასეთი ჩანაღი და ნათელი მრწამსი უნდა ქონოდა.

„ქებათა-ქების“ მოზმობილ ნაწვეტში, რო- გორც ვნახეთ, მირდაპირ არის ნათქვამი, რომ პოეტის სათაყვანებელ არსებას ზუღისა და ზბუღის ზაღამაზე — „მშვენიერება“ — ღვთისაგან აქვს ნაბობები: „განგებამ უს ზი ე- ცის კარას“. აქ განსაოცარია იწვართი მებაჟო- რის დამტვერ, მართლაც დიდოსტატის ზბლით ნაქრწი ზურათოღანი ზმნა — „უსხივისკარა“.

ციხკრის დაღვომის ეამს ნატყორცნ თვალის- მომჭრელ სხივს შეადარა პოეტმა მისი ზაღო- ცავის შემავარკობელი ეს ღვთაურა წყაღობა. „უსხივისკარა“ იღენად დიდ შობაეტიღობას აზღენს და ისეთი აღწავობისა, უნებურად გა- გაზბუნდება რუსთაველის გენიის გამოწაშეტი, სასწაულბერივი „გახისხლმდინარდა“, ჩვენს წარმოსახვაში წესტანის მამიღის, დავარის თვითმკვეღეღობის წარუშღელ ზატად რომ და- რა.

საერთოდ, არავრთი მავალითი შეიღლება მოვიტანოთ იზობა, როცა აკაცი სიტყვათწარმო- ებისას რუსთაველისეულ სითამაშეს იჩენს და მანამდე თითქოს ჩვეულებრივ სიტყვას ამ სი- ტყვათა ნავრთს მოულოდნელი ეღვარება ემ- ლევა.

ზემოთ მოტანილი სტროფის პირველ ორ სტრიქონში ნათქვამია ზეციხგან მომდინარე წყაღობაზე; დანარჩენი ორი კი გვამცნობს თუ

როგორ შეისრუტა განსხეულბეღობა, სიღმა- ზემ მიწის სიღთებ, მიწის მავთუღებ წყაღობი ფუნქცია კვლავ მებაჟორაღობაში შეიღობა ზმნამ იტვართა. ამ ადგილს სავანებობოდ უნდა დაეკვირდეთ; პოეტის გუღობად დამრული, „უღნაურ მანგზე“ ნათქვამი გაღობა მას ეცუო- ვნის:

ვინც ვარდს ეღფერი, იას სინაზე
და ზეუღელს ენა ერთად
მკობარას...

აქაც აკაცისთვის ასეროვად საყვარელი სამე- უღლი (ახტრად — ვარდი, ია, შუღბეღული) წა- რმოღგენილია ერთ ზმნაში („მოპაპარა“) მოქ- ცეული და ერო მოზმობილავ კონად შერული. ენაა, შეიღლება ითქვას, შეფარული, მრავალ- საფებურაინი შეღარება, რომლის ნაირსახეობა- საც აკაცი საქმაოდ ზმირად იუენებს (თავისი ერთ-ერთი უსავარღესი გმირის, ნათელას პი- როვნების დასახატავად პოეტს კვლავ ეს ზერბი აქვს მომარჭებელი და შეღარების ორ წვეტრ- საც უცვლილად ბრეებს: „ვიარდს მოუღვინა ეღფერი, სინაზე — ტურფა იასა...“ V, 155).

ამგვარი ტროპის აღწერილობა ჩერ კიდევ ძველმა ინღურმა პოეტკამ შემოგვიწინა და იგი „ჩირადღანის“ სახელით არის ცნობილი. კერ- ძოდ, ანანდავარღმანს (IX ს.) ტრაქტატის „ღვანიაღოკას“ პირველი ნაწილის შენიშვნაში ნათქვამია, რომ „ჩირადღანს“, როგორც გამო- სახვის ზერბს ზმირად იუენებს საწკრისტული აფორისტული პოეზია და ამ ღეროს „ღეტქი იუოფა ერთი და იმავე ზმნის მქონე რამდენიმე სინტაქსურ კონსტრუქციად, თანაც უყველა კონ- სტრუქციაში, ვარდა ერთისა (ჩვეულებრივ პირველისა, და ბოლოსი), ზმნა გამოტეგბეუ- ლია. ამგვარი წყობა იმისთვის გამოიუენება, რომ ერთმანეთს დაუკავშირდეს სრულიად გან- სხვავებული, თითქოსდა დაუკავშირებელი სავ- ნები. ზერბის საბუნწოდება იქიღან მოღდის, რომ ზმნა გაგებულია, როგორც ჩირადღანი, რომელიღ მოულოდნელად ანათებს სინამდვი- ლის აღწერილ მოვღენებში მოქცეულ მსგავ- სებას“ (ანანდავარღმანი, ღვანიაღოკა, მ., 1974, გვ. 480).

ანანდავარღმანი საყოველთაოდ ცნობილ, უცულო ტემზარიტებად თვლის რომ „ჩირადღა- ნი“ თავის თავში შეიცავს შედარებას. მისი აზრით, ზოგჯერ შედარებასაც ეღვება „ჩირა- დღანს“ ეღვარება. ამის ნიშნულად მოტანლია ე. წ. ქაჭურთი შედარების მავალითი, სადაც ერთი სავნის დასახატავად მოზმობილია რამდენ- იმე სავანი და თითოეული მათგანი, ზაზგას- მული საერთო ნიშნით, ამ სავანთან არის შე- დარებული (დასახ. წიგნი, გვ. 178).

ფიქტობთ, აშკარა უნდა იყოს, რომ აკაცის ზემოთ მოყვანილი საზე სწორედ „ჩირადღა- ნის“ პრინციპზეა აგებული.

ამ ზეარს კარგად იცნობს ჩვენი ხალხური პოეზია. საგულისხმოა, რომ იგი რუსთაველის ეპოქის ძველში, იოანე შავთელის „ახლელშე-საშინი“ დასტურდება, იღვრება აქ თვის ოდის ობიექტი, თამარია უფროდ წარმტაცისა და აღმატებულის წყარო და მებობტეც დვთაბად მიწნულ მუფე-ქალს მიმართავს:

ღმის ძლიერება, მზეს ბრწყინვალეა,
მუშს სურნელმა შენგან მიეცა...

სურათი ნათელია — შედარების ხამევე ხა-ფერები, ჩამოთვლილი ხამეულის (ღმისი, მზე, მუშეი) ცალკეული თვისებები ერთ წერტილ-ში, ბოლოს მოქცეულ ერთ ზნანში („შენგან მიეცა“) იყრის თავს და თამარის განდიდებ-ბას ემსახურება.

ისევ „ქებათა-ქებას“ უნდა მიეუბრუნდეთ. აკვირება დამატებებს ურჩევს, ახალ ფერებსა და შტრიხებს შატებს უსპეტაკებს, ყველა სიყე-თით შექმულ არხებს:

ის არი ჩემი ტბილი სიზმარი
და მომხიბლავი მძლავრი ოცნება...
სიყვარული რომ ტბატად უღვია,
ვევრიგვინება პატაროსება.

„ტბილი სიზმარი“ თავისთავად რაიმე სიზ-ღებს არ წარმოადგენს, მაგრამ როცა იქვე უწ-ვეილდება „მომხიბლავი მძლავრი ოცნება“, სახამოფნი კონტრასტი იქმნება. ნიჭის ურეე-თული სითამაშე იყო სპირო, „ოცნებას“ ები-უტვად „მძლავრი“ რომ წამძღვარებოდა და ეს ეფექტის მოსამდენად რადი იყო გამიწუ-ლი — აქ პოეტის შთილი ცხოვრების აზრი და დაუცხრომელი ღტოლვა გადმოცემული, იზა-ტბა ის წმიდათა წმინდა, რამაც შას ცოდვლ მიწაზე გააძღებინა და ხაწოზბლოს თავშეწი-რული ხამსხური შთავონა.

ამევე სტროფის ბოლი ორ ტაქტში, რი-გორც ვნახეთ, ნახსენებია ის ორი უფთიღშო-ბილენი, ერთმანეთის ამამაღლებული ძალი (სი-ყვარული და პატაროსება), რასაც შისი ხალო-ცავი შატის ხაღმაზე ემყარება.

ამ ტაქტის შედარებებს აკვირ იმთიფითვე ხში-რად იუფებდა. ერთ უფრო ადრინდელ ლექს-ში („ახალი წელი“, I, 298) პოეტი წერს გა-ღღღებულ პაროვნებაზე, მედის ნებიერზე:

ვინც ტრფობს ტბატად შეიშო გული
და ზედ ხელშეიფად დავა იმედო...

„ქებათა-ქებას“ შემდეგი სტროფი გააძღვს ლექსის შთავარი ხაბის გასაღებს; აკვირ აქ შემოკვევს წმინდანებად შერაცხილ ქართველ ქალთა თვისებური ხამება, შის შემოქმედებას თავიდან ბოლომდე რომ გასაღვს. არავითარ უზერბულობას არ ვგრძნობთ, ისე ბუნებრივად ხდება შოგადში, საყოველთაოში ეროვნული ელემენტის შტება. თუ პარიობითად ამ ლექსის

(დედნის) ენას არ მივიღებთ შედეგობაში, ეს ერთადერთი, მაგრამ უწინააღმდეგო ტბა-ღია, პოეტის ხაღაურობას მძლავრად ემსახურება.

როცა ქაბეო გაშოუცვლი
შას თავიანს ესტმედი თივადებულად,
უხუდავი ნინოს, თამარს, ქეთევანს,
იმამი შენათბზ-შეერდებულად...

პოეტი ერთგვარად თავის ადრინდელ შემო-ქმედებას იმორწებს, მართლაც, აკვირ იცდიათი წლის ტბატეი იყო, ძალზე საგულისხმო ლექსი „ჩანგურის ძალი“ (I, 132) რომ დაწერა ამ ლექსში ხაწგასმულად არის ნათქვამი, რიგორ იგრძნო შისმა სულმა „უცხო ძალი“ და იწყო „ხაღმრთო მღერა“.

მუშას, იმევე იღვალს, ვისაც „ქებათა-ქება-ში“ ეთავყანება, პოეტი ასე მიმართავს:

წამართვი ტბატად გული,
ზედ დამდეგ სიყვარული
და შას შემდეგ არი მიქვს
შეგ არაა დუბარული.

რა თქმა უნდა, ამ სტრიქონებშიც უწომო თავშოღრტვა ჩანს და სწორედ ამ სიმბოლოურ სახეში იგულება აკვირს გაერთიანებული ის ძვირფასი ხამება.

აქვე შევიძლია მოვიტანოთ მოგვიანებით დაწერილი მცორე ლექსი „ჩემი ღოცვა“ (II, 240), ხაღაც „ქებათა-ქება“-ში გამოტყმული აზრი რამდენადმე გაშლილია და ერთ სახეში მოქცეული ხამების წყერები, ისტორიული ში-ხიისა თუ თვისებებისადა მიხედვით ცალ-ცა-ღლა ღმსისათებული:

თამარს, ქეთევანს და ნინოს
თავიანს — ვსევრ, რიგორც იღვალს,
საყრობად ვუღვამ წმინდა გულს
და ვუქმევ ტრფილეების აღს!
დიდება ერთის მზეობას,
მეორის მოთმინებას,
მესამის სასწამე ნოცებას
და შითა მოვლენებას!...
ერთ არხებაში ხამიერს
უხუდავ აქ მოთავსებულად!...
თავიანს — ვსევრ, რიგორც ღვთაბას
და თვის ვგრძნობ გააბღებულად.

აქ ყველაფერი ისე ნათლად არის თქმული, რომ რაიმე განმარტებას თითქმის არც ხატი-როებს. ცხადია, აკვირს შიერ შედგენილი, „ერთს არხებაში“ მოთავსებული ეს ქართული ხამება საგაწებო აზრის მტვირთველი, პოე-ტურად მოაზრებული ხან-ხიმბოლია. ვარკვე-ული აზრი დევის, აგრეთვე, ლექსის ბოლო სტრიქონში „და თვის ვგრძნობ გააბღებულად“.

საყოველთაოდ ცნობილია, რომ „ახალი აღ-ტქამი“, ქრისტეს მოძღვრებაში აღამიანის სუ-

ლიერი განახლება მოიტანა, პირველყოფილებს გაათავისუფლა იგი. არა გვერნია, ხსენებულ სტრაქონში ეს მნიშვნელობა იგულისხმებოდა. აქაც უფრო პოეტური ხილად იგრძნობა. აკაცს აღაფრთოვანებს მის მიერ შექმნილი ხაოცნება ხატი — იდეალი — არქმენის მატებს, სიკაცობის ხაღისა და სიხარულს უარკეცებს. ერთი რამ ცხადია — „ქებათა-ქების“ გულისგულში საქმოდ რთული აღწავლის მრავალდანიანი ხიზოლია დატანებული. გარდა იმისა, რომ იგი განახლებების შემოქმედის ხელით შექმნილი საქმარის ღვთაებრივ მარტონის, სიღამაზის, სათრეზას, არქმენას, იმედს, მოთმინებას, მატონებას, უკველივე ამის საფუძველს — სიყვარულს, — ამავე ღრის აშკარად გამოხატული ერთგული იერი აქვს. ღვესის ბილოს ჩვენს მოქმედ უბედობით იმისა, რომ ამ ღრმა, ტრეად სიზოლოს ვარს ევლუბა ახალი, უმოთარესი შრე და უმაღ პოეტის შრობელი კუთხის — საქართველოს — წარმოშენელ ხაბებად იქცევა.

ეს იყო მისი ცხოვრების წესი, არხებობის მიზანი და ჩვენს მიერ აღრევე დამოწმებულ ბრწყინვალე ღვესში „ხატის წიწ“ აკაცი ამავე აზრს ასე ათვალხანოვებდა:

ჩემი ხატია სამშობლო,
სახატე — მთელი ქვეყანა...

საბედლოვანი აღამიანის, შემოქმედის მიერ შექმნილ სარუკარ ხატზე, იდეალზე, არაერთი საფურადღებო დაკვირვება მოცულება მტკელს. ამჭერად ჩვენ მხოლოდ ერთ მათგანს გავიხსენებთ:

„უდაფრთი რაც იდეალად სიღრმეებში აღდევებს აღამიანს გულს და მისში თავის ძალ-მოსილებას იძენს, უფრელი გრძნობა და ვნება, მენახიბი ღრმა ინტრეხის, მთელი ეს კონკრეტული ცხოვრება წარმოშობს ხედოვნების ცოცხალ მხალას, ხლო იდეალი მისი გამო-სახვა და გამოხატვა გახლავი“ (მტკელი, ეს-თრეცია, ტ. I, მ., 1986, გვ. 165).

თუ რა აზრს ღებდა აკაცი თავის იდეალში, რა სიღრმისა იყო იგი და რაოდენ მოძრავი, დინამიური, ამაზე კიდევ არაერთგან მოგვებ-ღებდა საუბარია.

კერძოდ ვახდელი სამშობლოს სიზოლოს შე-საქმნელად აკაცი წერტილი დიდებულ ქართ-ველ ქალთა — გმირების აღწრდელითა — ხი-ღამაზესა და ხულოერ სიზიდირებს რომ იშვე-ლიებს, ეს საჯებობით ბუნებრივი და გასაგებია. ასეთ შემთხვევებზეც, ნაშრომის შემდეგ თავში ხაგანგებოდ შეგირდებით. თუ რა ღრმა ფე-ბები ჰქონდა ვადგმული აკაცს გულხა და ღო-ნებაში აშვარად აგებულ სიზოლოს, ეს კარ-გად მანს ერთი სხვა, ასევე მოგვანებთ და-წერალი ღვესიდანაც, რომლის ფინალური სტრაქონები უკველგარის მინაშენებას გა-

რეშე პირდაპირ ვეფლადვენებს ერეცთონი-ქალ ქვეულ პოეტის შინაგან შეფრთხილ-იქ, სადაც ქართველ ქალს გულს მტკელი არ შვეს ვევენება და იდეალი.

(III, 127).

ბუნებრივი, აკაცი იდეალად ვერ იწამება მის თანამედროვე ქალს, კიხაც შარავანდედად არ ეღვა ძველ, ქვეყნისათვის თავდადებულ ხი-ზულოვან ქართველ მანდილოსანთა საარაკო გმირობა.

ამთავითვა შენიშნული, რომ აკაცის ღირი-კაში ქალის სახეს რელიგიურ გუნებად მი-სხული, სატრფოდ წარმოსახული სამშობლოს სიყვარული გადაეჭაქება ხოლმე და გამოხატ-ვის ეს ორმაგობა პოეტურ ხატს სიღრმესა და მიშზიდველოსს მატებს.

ძველია ქართული პოეზიაში დავიტოვა ბრწყინვალე მავალით იმისა, როცა ერთ ღვესში (გავახსენოთ დავით გურამიშვილის „ზუ-ხოვცა“) ქალის ვნებან სიყვარულს, მისი ეშ-ხით დახუნდას ასევე მათერი რელიგიური ექს-ტაში (ქრისტეს თავანისცემა) ენაცვლება და საზოლოოდ მის ორი ღვოლვა ერთ ხატში მოლიანდება.

აღრევე ვნებთ, რა აღტაცებული და ქედ-მოდრეულია აკაცი მის წარმოსახვაში შექმნი-ლი იდეალის წინაშე, რომლის სახეში სამი წინდა ქალი „შენათხ. შეერთებული“. აქვე ვრწმუნდებით, რომ თამახვლამ ერთადერი და-აქლო მის უბრეებელ ხულს, ოდნავადაც ვერ გაანლა მის არხებში სიურმოანვე წახსული ღვალი გრძნობა:

და სამიქვეყნოდ გულგრილ მოხუცი,
ღღესაც თიყანს-ვეცემ, როგორც პირველად,
თითქო ჰაბუცი ვიყო შე ახლა
და ვყოფილიყო მოხუცი ძველად.

როგორც ვიცით, აკაცი ამთავითვე მამულის სამახატის ეკლიანი გზა აირჩია, შურგი აქცია უკელა ამქვეყნიურ ცდუნებას. ხანში შესულს მით უმტებს არ ექნებოდა ხორციელ სიამეთა-ღმი ღვოლვა და ამიტომაც ხაგანსმულად ამ-ბობს: „...სამიქვეყნოდ გულგრილ მოხუცი...“. თუმცადა ასაკო როდი დაამხუნა მისი ხული და სხუელი. პოეტმა აქაც უთვალაფერ ნიყადი კონტრასტის ზერხი მოიმარჯვა და დავგარწ-მუნა, კვლავაც უმწველური უნით და თავდა-ეწვეებით რომ დაქანაღლებს გულში ამოჭრილ სამშობლოს ხატს. გვერნება, იგი მართლაც ახ-ლი იწვეებს ცხოვრებას. ერეცების მოსახდენად ხულაც არ არის ნათქვამი:

თითქო ჰაბუცი ვიყო შე ახლა
და ვყოფილიყო მოხუცი ძველად...

ძნელი მისახედობი არ უნდა იყოს, თუ რამ შეუნარუნა პოეტს საკუთარი უბრეებლობის,

მარადი განახლების ასეთი მძლავრი შეგრძნება. იგი, როგორც ითქვა, მუდამ გერძალკოდა ყოველზე ტლანქს, უბეშს, ხორციელ სიამბტკი-ლომასთან, „პირუტყველ წამებთან“ წილანაარს; დიდი, სულიერი ცხოვრების იცხოვრა — არა-სოდეს დაუყარავს სიღამაში ატკაცების უნარი, იმ სიღამაში, ჭკნობას, რდევას, ე-მთა უღმობელ დინებას რომ არ ემორჩილება.

„ქებათა-ქების“ დაწერის არახოდეს დაშ-რტია შთაგონების წმინდა წყარო, მუდამ ძა-ღის მატება ცისა და მიწის შეკავშირების ღვთაებრივი მინია, უზენაესი ვალი მშობელი ქვეყნის მოწამებრივი სამსახურისა. ამიტომ არ ეწერა მის აუმიდგრეველ ბუნებას დაუძღვრე-ბა, ამიტომაც არ ეყარებოდა კაბაუყური ცეცხ-ლით ანთებულ მის ვულს სიბერის ზუხბი.

ღექსის მილო, ფინალურა სტროფი იმთა-ნება და ნაწილობრივ იმორებს დასაწყისს — ერთ გვირგვინად იყვრება შეშოქმედის სადი-დებლად ნათქვამი უცდავი საგალობელი:

სტეგებმა სევან ღვინო! მე უღვინოდაც
მიტრალი ვარ შეტის სიხარულითაჲ,
ემტა სოფელს მშვენიერება
ჩემს თვალში მისარ სიყვარულითა.

უღვინოდ დათრობა აქ უმაღლესი ნეტარე-ბის აღმნიშვნელია; ამ განცდას სამყაროსეული პარმონის, აურაცხელი სიღამაშის ბიღვა ბა-დებს და იგი ადამიანის ამაძღლებელ, ღვთაე-ბრივ სიყვარულს ემყარება.

სულიერი მდგომარეობის ამ მიტაფორულ სურათს ეარგად იცნოს შუა საუკუნეების ფი-ლოსოფია და პოეზია. შავალითად, პლტონე „უმაღლესი შექმენების მდგომარეობას ღვინოთ ან წეტარით ან კიდევ სიყვარულით დათრო-ბას აღარებს“ (ე. ჭავჭავაძე, თურქული ლი-ტერატურის სათავეებთან I. ქალაქ-ედ-ღინ-არში, თბ., 1979, გვ. 180).

აქვე გვინდა იორიღე სიტყვით აღვნიშნათ, რომ იეროპული პოეზიის ნიმუშთაგან „ქება-თა-ქება“ რამდენაღვე გვაგონებს შიღერის სა-ხელგანთქმულ ოდას „სიხარულისაღმი“. ამ ლექსის პარველსავე სტროფში ნათქვამია სიხა-რულით ადამიანთა დათრობაზე. შემდეგომ ნახ-სენებია ვარსკვლავიერი სამყაროს ზემოთ მყო-ფი სიყვარულად ვარდაქმნილი ღმერთი, ზოტ-ბა-შესხმულია ვველია სულიერის დამბადებელი და გამოიკვებავი დედაბუნება. ლექსის ცენტ-რშია კოსმიურ ძალად წარმოსახული, უკვლის მამობრავებელი სიხარული, რომელსაც „ქებათა-ქებაში“ სიყვარული შეერყარდება. ამ ორი ნა-წარმოების დიწი შედარებითა ანალიზი ხაინ-ტერესო სურათს დაგვბრძავდა, მაგრამ ეს სედება ჩვენს ამეამინდელ მიზანს.

პლატონისა და პლტონეს მოძღვრებაში სი-ყვარულის ფილოსოფიურმა გააზრებამ, რო-გორც ვიცით, შემდეგმ საუკუნეებში დიდი გა-

მომბილი პოვა და აბდენად, არ არის პოეტიკო-დნელი, რომ „სიყვარულის რატული რქმენ-ტის გამოხატვას უმრავლეს შემთხვევაში სიმ-ბოლური ხასიათი ეძლევა და ადამიანური სი-ყვარული თავისი მიწიერი ვნებებითა და ღტო-ვლით, მტწილად ქვაბიქტში, ღმერთისკენ სულის მიხწრავებას ვადგოგვეცემს და იგი (სიყვარული) უფრო კოსმიური ხასიათის მქო-ნია, ვიდრე ადამიანურისა“ (ე. ჭავჭავაძე, და-ხახ. წიგნი, გვ. 181).

ცუქორედ, სწორედ ასეთი ფართოდ გაგე-ბული, ხორციელ ვნებებს დაშორებული სიყ-ვარულია გამოვლენილი ჩვენს მიერ დაწერი-ლებით განბილულ ლექსში და ეს გამოწაკლისი სრულებითაც არ არის — მსგავს შავალითებს აკაკის პოეზია უზვად იძლევა.

„ქებათა-ქებაში“, როგორც დავინახეთ, აკა-კი თვალდათვალ ქმნის ძვირფას ხატს, რომე-ლშიც გრძნეული ძალით არის „შენათხ-შეე-რთებული“ ხაში წმინდანად შერაცხილი ქალი — ნინო, თამარი და ქეთევანი და ამ თავისე-ბური სამების ნაწავს აკაკი წარმოადგენს კონ-კრეტულ იერის მქონე უღამაზეს ქალად, სამ-შობლთს უცდავებას რომ განსახიერებს.

სწორედ იგი სდებს ნამდვილ ფასს მთელ ქვეყნიერებას, თვით პოეტის სიცოცხლეს და ლექსის ბოლო სტრიქონებზე მისი უღვევი მა-დლით არის შთაგონებული. მის მიმართ არის ნათქვამი:

ემტა სოფელს მშვენიერება,
ჩემს თვალში მისი სიყვარულითა.

აქვე გვინდა აღვნიშნათ, რომ წერილში „აკაკი წერეთლის ლირიკა“ გერონტი ქვიძრე ნაგანგებოდ შეეხო პოეტის ამ ლექსს და მო-კლედ გადმოსცა მისი არსი:

„თავისი ეროტიული ლირიკის შედევრსა „ქებათა-ქებაში“ აკაკი წერეთელს სიყვარული წარმოადგენილი აქვს, როგორც კოსმიური ძა-ლი, რომელიც მთელს სამყაროს განაგებს მთე-ლის ვარსკვლავი ფერხულში ჩაბმული ვარსკვლა-ვებიდან დაწებებული სურნელთან ყვაველებსა, ჩხრილა წყლებსა და ამრიაღებულ ფოთღე-ბამღე. ადამიანი ამ საქორწილო მაყრულში შედის და გრძნობით ითერება. თვით დროების მიმიწარებობა თითქოს აღარ არსებობს მისთ-ვისს. მის სულს მარადისობის შეგრძნება იტყ-რება და მისთვის მისაწვილამი ხდება ბუნების ღრმა საიდუმლოება, რომელიც მარტოდენ ფხოული ჭკუით არ შეიცნობა“ (გერონტი ქი-ვიძრე, რჩეული თხზულებანი, ტომი I, თბილი-სი, 1966, გვ. 161).

აქ, რა თქმა უნდა, ყველაფერი სწორია, გა-რდა ერთხანს ვერ დავეთვალნებით აკაკის შე-მოქმედების საუკეთესო მყოდენსა და შეხანი-შნავ მკვლევარს, რომ „ქებათა-ქება“ ეროტი-კული ხასიათის ლექსია. ეს მბოლოდ გარგე-

ნულად ჩანს ასე. სიყვარულს, როგორც ადრევე ვთქვით. აქ მებაღე ფართო გაგება აქვს და კონკრეტული, ზორციელი ქალისადმი ტრფობა არსად არ არის გამოვლენილი, თუმცადა თავად ვერაძობი ქიქობე აქვე მითითების, რომ „ესა სიყვარულს გრძნობის უადრესად იდეალისტური განცდა“, ხოლო ოდნავ ზემოთ სრულიად უცილო კრემორიტების წერს: „ასეა წერეთელმა სატრფილო ლირიკაში სულიერი ხილარზე და წინებრივი პათოსი შეიტანა. არასოდეს არავითარი სიტლანქე არ ბღაღავს მის ერთ-ტყულ განცდებს“ (იქვე, გვ. 180).

ერთ მოგვიანებით, 1910 წელს დაწერილ ლექსში („სიყვარული“, III, 810-811) ასევე თავისი დიდი წინაპრის, რუსთაველის მსგავსად სიყვარულს ხამ სახეობად ჰყოფს („...სიყვარული სახაი და სამგვარია...“) და ამ დუოფისას გარკვეულ თავისებურებას იჩენს. პირველი მათგანი პოეტს დახასიათებული აქვს, როგორც „გულს ფხანავა“; იგი არამდგრადია, გაუცნობიერებული — „ოფთებებს და მალე ჰქრება“. მეორეგვარი სიყვარული უნადავგო, გონების-მიერია — „გულს არ უფარს, უფარს თავსა...“ ესა განუწებული, „წარმოდგენით“ შექმნილი სიყვარული, რომელსაც ფინიკური სხეულის დანახვა, ზორციელება აფრთხობს და ეს ფუჭი გატყობაც ასევე „ჰქრება ხელად“.

პოეტს სრულყოფილად მიჩნევენ სიყვარულის ზოლო, იშვიათ საბჭ, როცა ვინება და გრძნობა შეერთებულია და ტრფობის საგანს თანაბრად ეთყუანება:

მესამე კი სულ სხვა არის!
 მხოლოდ იტრძნობს მას რჩეულს,
 თანსწორად როცა შესტრფის,
 როგორც თავი, ისე გულს.

აქაც სწორედ ამგვარ წინსრულ, უხანჯო სიყვარულს სთავაზობს თავის მარადიულ სატრფოს, ვისთვისაც უყოყმანოდ, ერთიანად შეუწირავს „დაბლა მიწა და მადლიცა“, მაგრამ იგი ეცემო, უნდობლად უფურებს თყუანისმცემლის მხურვალე გულსა და ნათელ გონებას და პოეტსაც სხვა არაფერი დარჩენია გარდა იმისა, რომ ის უიღბლო სიყვარული სამარეში თან ჩაიტანოს.

ლექსის ფინალური სტრიქონები აღბათ უღამაზეს არსებად წარმოდგენილი სამშობლოს მიმართ მოიარებით ნოქვამ საუკუედურად უნდა ჩაუთვალოთ, თორემ რეალური ქალის ტრფობა რომ არ ეკავს ხანდაზმულ პოეტს, იხედვაც ცხადია. სიყვარული აქ აშკარად სიმბოლურ ხასიოს იძენს, ღვთაებრივი ნათლით იმოსება.

იგივე „სამარეში თანაყოლილი“ უძლიერების, გულის დამდავებული გრძნობაა გამოხატული გარდაცვალებამდე ორი წლით ადრე დაწერილ ლექსში „მთხუის სიყვარული“ (III, 359).

აქაც შეუდარებელი სიღამაზის ქალი წარმოსახული (ისეც და ისეც ერთ არსებად განსხეულებული სამშობლო), რომელიც უნდა იქნებოდეს ღონისძიებულ მოხუტე ქვეყნის მკვლევარებს, ტანჯვას სიზარულად უცვლის. საქმარისა წარმოადგინოს ეს უკენობი, გაუხუნარი ხატი, რომ იმწამსვე ღმერთად იწამოს გულში დაგზნებული გაუნებელი ცაცხლა:

და ვადიდებ მაშინ, ვით ღმერთს,
 ამ უცნაურ სიყვარულს!

საგულისხმოა, რომ „უცნაური“ ღმერთის — ქრისტეს — ერთ-ერთი თავდაპირველი და შემდგომ ფართოდ გავრცელებული ეპითეტია; „ახალ აღქმაში“ ნახსენები ეს „უცნაური ღმერთი“ (საქმე 17, 28) ევლხისტუარისმად დასტურდება („...უცნაურ და უოქმელო, უფალო უფლებათაო...“).

აქვე გვიწავს ვაიხსენოთ აქაცოც ერთი ადრინდელი (1860 წ.) ლექსი „პახუბი მაკდურს“ (I, 176), სადაც უკვლისშემძლე „სტრფობის ძალს“ იგი ადარებს ჩუხად მდინარე „უკვდავების მკურნალ წყაროს“.

რომლის მონობას და დამაფებებს
 ბევრს არ ანიჭებს ნუგეშად ღმერთი!
 იმეებს მხოლოდ ამ ნეტარებებს,
 მისგან რჩეული ათასწი ერთი.

ეს გრძნობა, ეს უიშვიათესი ნეტარება სულის გამწმენდი, ღვთაებრიობამდე ამამაღლებელია; მისი ნათელი მართლაც რჩეულებს თუ ეღიარებათ. სრულებითაც არ არის გადამტეხებული წარმოდგენის ნაშანი, რომ ერთ ასეთ რჩეულად აქაცოც თავისი თავი მიაჩნდა.

ცნობილია, რომ სიყვარულის ალერგიული ფორმით გამოხატვა სუფიზის მიმდევარ აღმოსავლელ (მეტწილად სპარსელ) პოეტთა ერთ ყველაზე არსებით თავისებურებას წარმოადგენს.

...მათ მიერ აღწერილი მიწიერი, ზორციელი სიყვარული ალერგია, სიმბოლოა არამწიერი, ღვთაებრივი, მისტაურის სიყვარულისა“ (კ. კეკელიძე, ეტიუდები ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, II, თბ., 1945, გვ. 282).

სუფიზის მოძღვრების თანახმად, აღამაწმა პიროვნულ არსებობაზე უარი უნდა თქვას, ღვთაებამდე ამაღლებს და მას შეერწყას: „ეს შერწყმა მისტაურის ექსტაზისა და საყოთარის თავის თრობის, ღმერთისადაცოც ეგზალტირებული სიყვარულის მეოხებით ხდება“ (იქვე, გვ. 281).

სუფიზმა ღრმა კვლი დასტოვა აღმოსავლურ პოეზიაზე. ასეთი გავლენის გარეშე არც ძველი ქართული პოეზია დარჩენილა. ამ ხეობის კორნელი კეკელიძემ უძღვნა ჩვენს მიერ უკვე დამოწმებული ნაშრომი „აღმოსავლური სუფიზის ასახვა ძველ ქართულ პოეზიაში“, სადაც დიდი მეცნიერი სუფიზის კვლამ ხე-

დაცს რუსთაველის. აგრეთვე მერჯილივით-მე-
თვრამეტე საუკუნის პოეტების — თეიმურაზ
პირველის, არჩილის, ვახტანგ მეექვსის, გურამ-
მისწვლილისა და სხვათა შემოქმედებებში (იქვე,
გვ. 282, 286).

თუ გავიხივებთ ბარათაშვილის სატრფიალო
ლირიკის ზოგიერთ ნიმუშსაც, სადაც პოეტის
სიუყარულის ხატვან ღვთაების ნიშნები გაჩნდა,
უფლებსა ვაჟქვს ვიფიქროთ, რომ აქაიის პოე-
ზიაში სიუყარულის აღფიქრებულად წარმოსხ-
ვლა რუსთაველის დროიდან მომდინარე ამ გა-
ხვდნის (შეზღუბება იოქვას, უკვე არაპირდაპი-
რის) თავისებური განმტკიცება თუ გამოძახე-
ლია.

აქვე გვინდა დავიმოწმოთ კორნელი კეკე-
ლიძის საფუძვლიანი და ანგარიშგასაწევი შემ-
დეგა მონაზრება: „ჩვენს ლიტერატურაში სუ-
ფიზის შემოღწევას აღბათ ხელი შეუწყო იმ
გარემოებამაც, რომ სუფიზმის ზოგიერთი დე-
ბუღლება — ამ ქვეყნის წარმავლობასა და არა-
მდგრადობაზე, იმაზე, რომ ადამიანმა მიწიერ
ცხოვრებას უნდა შეხედოს, როგორც ზეცურ-
ლისკენ გარდამავალს და ღმერთის სიუყარუ-
ლით გასწავალული, ქმედებულ ესწრაფვადეს
მასთან შეტყობას — როგორც თხოვლილი, არც
ქრისტიანობისთვის არის უცხო“ (დასახ. წიგ-
ნი, გვ. 282).

სიუყარულის უოვლისმომცველობა, მისი ღვთა-
ებრივი ძალა ღრმად წყნება სუფიური პოეზიის
უთავალსარიონის წარმომადგენელს, შუა საუ-
კუნეების დიდ სპარსელ პოეტს ქალაქ-დინ-
არუმას. მისი აზრით, „...სიუყარული, პირველ
უოვლისა, მიზეზია სამყაროს განახლებებისა,
საფუძვლია კოსმიურ გარდასახვათა და უო-
ველგვარი მოძრაობისა. მას უოველადე უპერა,
უვალურაზე ბატონობს და უვალაფერს მარ-
თავს იგი...“

სიუყარულია უოველგვარი მოძრაობის ბიძგის
მიმცემი, სიოცხლის, სამყაროს მუდმივი გან-
ვითარების წყარო, ქვესწიერების გარდასახვისა
და გარდაქმნის ძალა. უსიუყარულად უვალაწა-
რი მოძრაობა და ქმედება შეუწდებოდა და
ირგვლად უვალაფერი გაყინებოდა“ (ე. ჭავ-
ლიძე, დასახ. წიგნი, გვ. 186-187).

ამა თუ იმ მხატვრული ქმნილების გარჩევას
როცა აპირებს, მკვლევარმა უფუოდ უნდა გა-
თვალისწინოს თომას ელიოტის მართებული
მონაზრება, მის ცნობილ ესსეში („ტრადიცი-
ა და შემოქმედებითი ინდივიდუალობა“) რომ
არის გამოთქმული:

„არ არსებობს პოეტი, არ არსებობს შემო-
ქმედი — ხელოვნების რა დარგსაც არ უნდა
ემსახურებოდეს — ვინც ნაწარმოებებში მათი-
ვე განმეღვინს შემდეგს მთლიანად გაგვირგებ-
ნებდნენ თავიანთ აზრს. შემოქმედლის მნიშვნე-
ლობა, მისი შეფასება მაშინ დგინდება, როცა
გავარკვევთ თუ მის შემქმნილს გარდაცვლილ
შემოქმედთა, პოეტთა ქმნილებებთან რა მიზ-
ნობა აქვს მასზე განყრდობულად ვერ ვი-
სჯიდვით; კონტრასტისა და უსწრებლობის
აღება რომ მოგვეცეს, ფიქრადე მისი
უნდა შევადაროთ. ეს მიზანია არა მარტო
ლიტერატურის ისტორიის, მხატვრული კრი-
ტიკის პრინციპადე. კავშირი, რომელსა ცო-
რჩობისა და აგრძობის პოეტი, ცალმხრადე
კავშირი როდია; როცა დაწერალია ახალი მხა-
ტვრული ქმნილება, ეს მოვლენა ერთდრო-
ულად ებმინება უვალა იმ ნაწარმოებს, მას
რომ წინ უძღვოდა“ („აქვე შემერღები ლიტე-
რატურის შესახებ“, ტ. 2, მოსკოვი, 1982, გვ.
18).

კერ ვიტყვი, რომ ეს პრინციპი თავიდან
ბოლომდე სრულად დავიკავით, მაგრამ შემ-
დებისდაგვარად ვცადეთ დავგვეტენა ის ცოც-
ხალი ძალები, რითაც პოეტის ზემოთ განი-
ლული ლექსი წინამორბედთა, აგრეთვე მისსავე
სხვა ლექსებს უკავშირდება და ენათესავება.

„ქებათა-ქებაში“ ხობტასესხმულ ქვეყნარე-
ბის გრანდიოზულ სილამაზეს მთლიანობაში
როცა გვაიზრებთ, აღერ მოხმობილი პარადე-
ლი ცოცხლებსა გონებაში, უნებურად კვლავ
მიპინის ბრძენი ებისკოპოსი გვახსენდება.

„ავგუსტინე კარადე იყოდა და ღრმად
გრძნობდა გარემომცველი სამყაროს სიმშვენი-
ერეს, გამაფრებელი ესთეტიკური გრძნობის
პატრონს უწორო აღტაცებას და სიხარულს
გვრიდა ცის სილამაზე, მზის, მთვარისა და ვი-
არსკვლავების სიკაშკაშე, გასაოცარი სილურჯე
ზღვისა, პიერის მთხილამბა და ნაირგვა-
რობა, მტენარეთა და ცხოველთა მამყარო უო-
ვალადე ფორმები, უვალაზე პაწია მწერების,
ჭიადუების და ბალახში ძლივს შესამჩნევი, შე-
უბედავი უვალელების ჩაბელით; იგი ვაოცება-
ნარევი სიხარულით წერდა აისებისა და დეი-
სების სილამაზეზე, ციურთ სხეულების მოძრა-
ობისა და წაყვლებების მელლოდის ჩინაღლ-
ზე“ (ე. ბიკოვი, დასახ. წიგნი, გვ. 128).

აღბათ არ გავვიჭირდება აქაის ამ ლექსსა
და სიერთოდ მის პოეზიაში ხილული სამყაროს
მშვენიერებით ასეთადე ტკბობსა და აღტაცება
დაყინებოთ.

„ქებათა-ქება“ არ გახლავთ ვინმე სახელ-
განთქმული პიროვნების სადიდებულად აღვლე-
ნილი ხობტა; იგი დედაბუნებისა და თვით სა-
მყაროს შემოქმედის დიდებული საგლოზობელია.
გულის სიღრმიდან დაძრული შეუწელებელი
ღირისიზა, ამაღლებული საწვიმო განწყობილება
გვაფიქრებინებს, რომ „ქებათა ქება“ თავისე-
ბურ ოდამ წარმოადგენს. ამ აზრს კიდევ უფ-
რო განვიმტკიცებთ დერეკანის საგულისხმო
წერილი „ფიქრები ლირიკულ პოეზიაზე ანუ
ოდაზე“, კერძოდ, მისი ერთი ადგილი — მი-
თითება შოამგონებელ წყაროზე, სამაც მძლე-
ვი ბიძგი მასცა ოდის წარმოშობას:

„მტერისგან შემქნილ და სამყაროს სსწაუ-
ლებით აღფრთოვანებულ ადამიანს თავისი ხე-

ხარულს, გაოცებისა და მადლიერების პირველი ამოხაზილი ლირიკული ღაღადით უნდა ამოუთქვას. უველაფერი მისი გარდემოსცველი: შვე, მთვარე, ვარსკვლავები, ზღვები, მთები, ტყეები და მდინარეები ცოცხალი გრძნობით ასაზრდოებდნენ და ხმებს ამოაოქმევენდნენ მას. აი, ქემშარტი და თავდაპირველი წყარო ოდისა, ამის გამოა, რომ იგი, როგორც ზოგერთები ფიქრობენ, მხოლოდ ბუნების მიხამვა კი არ არის, მისგან შთაგონებულია, რითაც სხვა პოეზიისგან განირჩევა, იგი შეცნობება კი არ არის, ციცებლია, სიმბურვალეა, გრძნობაა". (XVIII საუკუნის რუსული ლიტერატურული კრიტიკა, მოსკოვი, 1978, გვ. 285).

ეს ციცებლი და სიმბურვალე, მდღევარე, ხამანდაუდებელი გრძნობა, მიუხედავად მკაცრად განსაზღვრული თანაზომიერ ტეროქონოა არტაბებისა, აკაცის ქმნილებას თავიდან ბოლომდე ვახდენს.

დასასრულ გვინდა მოვთხოთ სატყვიერების თეორიაზე დაწერილი ვოკოლის ნაშრომის ერთ ადგილი, თვით ოდის ამოლოგად რომ თვდეს და ამავდ დროს აკაცის „ქებათა-ქებას“ ბუნებრივად ესაღებებს:

„უველა პოეტური ქმნილებიდან ოდა უმადლითა, უფადებულესი, უველაზე სრულყოფილი და მწყობრია. მისი ხავანი შეიძლება იყოს მხოლოდ ამადლებული ერთი; ვინაიდან მხოლოდ იმ ერთს ძალგან მანჭიკოს სულს ის ლირიკული სახეიშო ვანწყობილება, ურომლი-სოდაც, რაკინდ დიდეს არ უნდა იყოს, პოეტი ოდას ვერ შექმნის. ამიტომაც ოდების ხავანი ანდა უველაფერის წყარო — არის დმერთი ან რი, რაც თავის გრძნობათა ხამაღლით ძალზე უხამლოვდება დვთაებრივს. სულით ხორკამდე უნდა იყო გახმევალებული ხავნის სიწმინდით, შესს არსებამი დიდხანს უნდა ატარებდე ამამადლებელ ხავანს, შეფთვისო მას, მისი სურნელით გაფიღინოო, რათა ოდა შექმნა. ოდას ესაქარება მადალი სახეიშო სიწმინდე და არა გაფრენა. იგი მიწნიიოთ უვეითა. უვეით კი არ მიიწევს, ერთ ხამაღლევს რჩება, ცაშია და არ კი მიფრინავს. ამიტომაც მუდამ თანახარი ძალიხა და თანაზომიერ ტეროფებში და ხაკუთარი თავისუფლების წეაღობით, იგი თავის მკაცრ წესრიგს ინარჩუნებს“ (გოგოლი, თბზუ-ლებანი შევად ტომად, ტ. VI, მ., 1979, გვ. 285).

აკაცის დიდხანს ტანჯავდა სამშობლოსთან ფიქურად განშორების ფიქრი. ხაკუთარი აღსასრული ნაკლებად ადარდებდა; სვედამწარბულს სამარტვიო თან მიხეებოდა უხამღვრო წუხელი თავისი მრავალტანწყული ერის ბედზე და ეს ფარავდა მოხვედრებს.

პოეტის გულის ფიცარზე ღრმად იყო ამოღარული ერთ გვიანდელ ლექსში განხამებული სვედიანი ამოხაზილი: „გეობევები, ხაკარ-თველიო!“ უხამველოდ მწარე და ხანგრძლივი

იყო ეს გამოთხოვება.

სხვადასხვა წლებში დაწერილ აკაცის ამამდე ლექსს სათაურად სწორედ „გრძნობის ტყე“ სქეს და თოიქმის უველა მათგანში „გრძნობის ტყე“ დამოდ გამოშვიდობების უმამფრეცი ტყვიელია გამობატული, სამდურავისა და სიყვარულის, ვანდობისა და აღსარებას წარფელი ხმა იხმის.

გვინდა კვლავ გავიხსენოთ ერთი ასეთი „გამობატობება (II, 486, 1900 წ.) მებტად დრამატული, ამადლებული ლექსი, რომლებსაც როგორც ადრე ვთქვით ურველგვარი ორასროფების თავიდან ასაცილებლად ახლავს ფრჩხილებში ხამშული ქვესათაური — „ჩემს ქვეყანას“, თუმცა, აღნათ, ეს მიწნიწება არც იყო საჭირო; არც ადრე და მიოუმეტეს არც პოგ-ვანებშიო აკაცის, სამშობლოს ვარდა, არავინ მყოლია სათავყანებელი, ვინაც უველაფერის ასე დაუწოვავად, სულით ხორკამდე შესწირავდა, „სიყმწავილიდან მწარამბებრემდე“ ფტქვეშ გავებოდა.

სხვას ვერავის გაუმგებლა იგი კაცთა ენით გამოუთქმელ უკვდავ გრძნობას:

მე რომ მიყვარდი, ის სიყვარული მოკვდავთა ენით არ გამოიოქმის!..

აქ ისევე იღებებს წყვილიადის გაფხანტავი, ხატის წინ ანთებული წმინდა ხანთლის ნაცნობი მებავრობა, ქვეყნისათვის ზვარაყად ვანჩენილი პოეტის მოწამეობრივ ხმებს რომ წამოაჩენს.

ბორბთა და უფდურთა გულში დახუდებული უკეთობობა — დვარძლი და მტრობა — არ აცლის ხანთელს მშვიდად, სამოდ დიდნეს, იგი ამ სიწმინდის გატყუებანებას, წამბლწვას ლამობს.

მსხვერპლად შეწირულს, ბნელის მანათობელს არაფერი დარჩენია ვარდა იმისა, რომ ბედს დამორჩალებს, მაგრამ მის მიერ კონტრატულ წევალებში ჩაქოვილი ჩუმი სიყვედურის ვანუშომად მებტ გულისტკივილის გამობატება, ვიდერ ამას ხამაღლა წარმოოქმული ბრადლება შესძლებდა:

აქ რაღა მეოქმის? კრობბულ იყოს მეუწვიდობელი მდლით ვანებმა!..

ჩემი ნათელი ბნელიად გარვინა და წეველა აკარულვთად

ქებათა ტყეებია!..

ცხადია, აქ ნახხენები „ქებათა-ქება“ მებტავრობად უნდა გავიგოთ; იგი კონკრეტულ ნაწარმოებს კი არ გულისხმობს (მაშინ აკაცი პრტყულებს გამოიყენებდა), პოეტის მთლიან შემოქმედებას, მთელ მის ცხოვრებას მოიყავს. მართლაც, აკაცის პოეზია მამულის, მშობელი ქვეყნის სადიდებლად ნათქვამი ქებათა-ქება იყო და რაოდენ გულმოკლული იქნებოდა პოეტი, როცა თავად ზედავდა, რომ მისი სიმღერა ბევრ თვისტობს არაფრად უღირდა.

დექის ბოლო სტრაფში კონტრასტი კიდევ უფრო რღობდა, მტ მასშტაბურობას იძენს, მისი არცე ფართოდება, უკრძნობ, რომ მადე უნდა ჩამოირტყოს ვანშორების წარი. ეს ვანშორება პოეტის სურვილის საწინააღმდეგოდ ხდება — ვერაფერი აღუდგება წინ ბუნების უღმრთელ კანონს. შეუძლებელია არ შევძრავს იმ ვარტოვებამ, რომ ნატაქა პოეტი უმაღურ სამშობლოს იქვე შესთხოვს პატრიას და ეს უცნაური მუდარა ეფექტის მოსახდენად სულაც არ არის გამოწნული — როგორც უცხოელებს, აკაკი აქაც უკიდურესობამდე გულწრფელია:

უნდა მოგშორდე იძულებული...
შვიდობით, მყარამ ვაი შვიდობას!!
თუ უნებურად შეგცოდე რამე,
სულგრძელი იყავ! ვიანთვ შენდობას.

შეუძლებელია მეთხვედს შეუმჩნეველი დარჩეს, რომ სამშობლოსადმი აკაკის სიყვარულს რაღაც უჩვეულო რეაღიურა გწნება ახლავს. არც ის არის საიდუმლო — პოეტის გულსა და გონებაში ღმერთის ადგილი იშთავათვე სამშობლომ დაიკარა.

იმავე სათურის მქონე („ვაშოთხოვება“ I, 222) ახალგაზრდობისდროინდელ (1871 წ.) დეკლში, რომელსაც ვარტგნული იერი სატრფააღლისი აქვს, პოეტი აშკარად სატრფოდ წარმოსახულ პერსონიფიკებულ სამშობლოს მიმართავს და წუგეშს, თანატრძობას თხოვს; აქვე დავთარავად უმბელს — გულმა „...თვის დუთებდ შენ დაგწინა, შენ აღჯარას!“ აკაკის არაერთმა დეკლმა დაგვარწმუნა, რომ ეს არ იყო უბრალო განაცხადი, შემთხვევითი ტრასა; აქ მთელი მისი მრწამსი, მხატვრული აზროვნების მანერა, სამშობლოსადმი ფანტიკური ერთგულება და სიყვარული გამოვლინდა.

უნებურად გვახსენდება ნიკო ლორთქიფანიძის მცირე წერილი „მგოსანი მხოლოდ ერთი მისწრაფების“, საწერლო სარბიულზე აკაკი წერეთლის გამოხვლის ორმოცდაათ წლისთავს რომ მიეძღვნა.

ამ წერილში მოტანილია დანტეს მაგალითი და იქვე თავისებურად არის ახსნილი ბეტარჩეს ფაღმერთების არსი: „ბეტარჩიე პირადი სახელია უპირადო სატრფოსი — მამულისი დამკასნული, მტრებისაგან აობრებული იტალია — სხა ნამდილი ბეტარჩიე. ამ უსულო ბეტარჩის შესწრაჟა პოეტმა პირადი ზედწერება; იტალიისთვის ითმენდა ჭკობითის ტანქვის; მისთვის აფრქვედა გამასეტეებულ ცრემლებს; მას, იტალიას მიუჩინა „დუთებრთე კომედიასი“ სამყოფად სასუფეველი; მხოლოდ თავისი სამშობლოს, იტალიის წინამძღოლობით და მუკრეველობით გახდა სასუფეველში შეხვ-

ლა“ (ნიკო ლორთქიფანიძე, ტომი IV, თბილისი, 1981, გვ. 221).

ნიკო ლორთქიფანიძის „დუთებრთე კომედიის“ დამწერმა ზორციელ არსებამდე, კონკრეტულ პიროვნებაზე ვადაჯანა. „ახე, მოვარე გვინათებს მზის სხივებით!“ — მტაფორას იშველიებს იგია, რათა თავისი აზრი უფრო ცხადყოს, იოლი წარმოსაღვენი ვახაობ.

მომზობილ პარალელს პირდაპირ აკაკისთან მივყავართ; ისიც, დიდი იტალიელის მხავსად, „ერთი მისწრაფების“ გამომხატველია. ხსენებული წერილდან მოგვყავს მოზრდილი ამონაწერი:

„რომოდუათი წლის განმავლობაში აკაკიმ მრავალი თხულებანი შექმნა: დრამები, პოემები, დეკლები, მოთხრობანი და საფურნალ-გაზეთო წერილები. და აი საკვირველებავ! — უვალგან იგივე სურათი, უვალგან იგივე სურვილი.

ამკობს ქალს, აგვიწერს იას, აღტაცებაში მოყავს ჩვილ ყრმას, თუ დასტორის მიცვალებულს, უვალგან მოისხის იგივე აკორდი, იგივე ვნება სამშობლოს სიყვარულისა.

ვარდის სურნელება, იის სინაზე, ღომის ვაგაკობა, ქალის შეენება, უვალფერი მიაკვს პოეტს თავის მამულის შესამკობად, საბამოვნოდ, სახსნელად!

მე არ მგონია, რომ აკაკის ახსოვდეს გიფური კოცნი სატრფო ქალის, არა, მას არ შორდება მხოლოდ სურვილი დაკოცნოს, გულში ჩაიკრას, ცრემლები შეაშროს, ჭაყვები ახალოს თავის ერთგულების სავარტელს — საქართველოს. აკაკიმ თახი სახელი დარქვა საქართველომ... უსულო და სულიერი — უვალფერი მისთვის საქართველია — იგივე ჩვენება, იგივე ხურათი.

ეს, — მომიტვეთი ბატონებო, კადნიერება! — თავისებური მონოთეიზმი, ეს ავადმყოფური სიყვარულია. უკველ საგანში ტრია და იმავე საპის დანახვა პათოლოგიური მოვლენას!“ (იქვე, გვ. 222).

პირველ წაქითხვაზე შესაძლოა გვეჩოთიროს, საყუედურის კილოთი დაწერილად მოგვტყვენოს გამოთქმები — „ავადმყოფური სიყვარული“ და „პათოლოგიური მოვლენა“, მაგრამ ეს მხოლოდ ვარტგნულად ნანს ახე; ბრწინვალ მონიატურების — „გული“, „საქართველო იუილება“ ავტორი თავად იყო ამ „ავადმყოფური სიყვარული“ უკურნებლად დაავადებული და თავის უძვირფასეს მასწავლებელს ასეთსავე ფანტიკულამდე მისულ პატრიოტიზმს ვერ დაუკვედრიდა.

თუ რა ძალასა და მომზიბელელობას იძენს აკაკის მადლიანი კალამი, როცა პოეტი საქართველოს სახელით დაკავშირებულ დუთეწყარ ბატებას ქმნის, ამის თქმა კიდევ ზევტკერ მოგვყავს.

„წარმართობა“ თუ ქრისტიანობა?

„ცისკრის“ 1988 წლის პირველ ნომერში გამოქვეყნდა დავით მჭედლურის სტატია „ჩარჩოებს წუ დავაჯიწროებთ“, სადაც დაგმოხილია ჩემი თვალსაზრისი აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთის ტრადიციული სულიერი კულტურის შესახებ. ეს წერილი ზედმეორედ დაიბეჭდა ავტორმა ახლახან გამოცემულ კრებულში „გადავინდობთ ვალაქნის გარეთ“ (შერანი, 1987). რაჟი წერილი ზედმეორედ დაიბეჭდა, უნდა ვიფიქროთ, რომ ავტორი მას მნიშვნელობას აძლევს, რაც სამწუხაროა, რადგან, პირდაპირ უნდა ითქვას, რომ მისი ნაწერი სრულიად მოკლებულია რაიმე თეორიულ საფუძველს და წარმოადგენს ზერციე მსჭელოებისა და სამეცნიერო ლიტერატურაიდან ამოციხულ დოგმატურ შეხედულებათა ნაწავს. მოწყავს რამდენიმე ამონაწერი:

„მთიელთა სულიერი და ფიზიკური ცხოვრება, მათი წნეობა არ იყო შეზღუდული ქრისტიანული დოგმებით, ასკეტიზმით და რომელიც ერთი ღმერთისადმი უხიტვეო მონაშორჩილებით (ამასთან ერთად იხინი, კარძოლ, ფშავ-ხევსურები, არ იცნობდნენ კლასობრივი ექსპლოატაციის ფორმებს), რაც განაპირობებდა მათი აზროვნების თავისუფლებას, ხოლო ეს უკანასკნელი თავის მხრივ ხელს უწყობდა უმდიდრესი საჭირო და სატრფიალო პოეზიის აღმოცენებას...“ (გვ. 251).

ეს აზრი იმდენად ძლიერ არგუმენტად მიაჩნია ავტორს, რომ მას ერთხელ კიდევ ამოწმების გურამ პარნოვიან კამათში (გვ. 256).

დასკენის სახით: „ზოგადად, პოლითეისტური რწმენა განაპირობებდა ადამიანის ქმედებისა და აზროვნების უფრო მეტ თავისუფლებას, ვიდრე მონოთეიზმი, ხელს უწყობდა მის სულიერ აღწევებას და მნიშვნელოვან მიღწევებს სულიერი კულტურის დარგში“ (იქვე).

ნუთუ შეიძლება სერიოზული კამათი ავტორთან, რომელიც დარწმუნებულია, რომ ერთი

ღმერთის აღმსარებლობა (მისი კვალიფიკაციით, „უსიტყუო მონაშორჩილება“) ზღუდავს ადამიანის თავისუფლებას, მრავალღმერთიანობა კი, პირიქით, ადამიანს ათავისუფლებს ფიზიკურად (7) და სულიერად? როგორ უნდა მოვიქცეთ? ნუთუ საქირო გახდება უბი და მოწმებანი მონოთეისტური აღმსარებლობის ხალხთა კულტურის ისტორიიდან? აქმარება თუ არა ჩვენი ავტორის: გადამარწმუნებლად რუსთაველის მაგალითი? „ვეფხისტყაოსნის“ ავტორი ხომ ერთ ღმერთს აღიარებდა („მე, ღმერთო ერთო...“), მაგრამ მისი შემოქმედება ერთი ღმერთის აღიარებას არ შეუბოძავს; მისი პოეზია და მთელი მისი კულტურა ქრისტიანულ, მონოთეისტურ საფუძველზეა აღმოცენებული, როგორც ხანს, ჩვეს ავტორს ვერ წარმოუდგენია „ასკეტურ“ ქრისტიანულ წიაღში საერთო პოეზიის არსებობა.

ეს გაუგონარი „თვალსაზრისი“ პოლითეიზმისა და მონოთეიზმის შესახებ აზროვნების თავისუფლებასთან და „სულიერ აღწევებასთან“ დაკავშირებით, რასაც ჩვენი ავტორი მეტისმეტად გაბეჭდილებით ავითარებს, იმდენად ზერციელ და უსაფუძვლოა, რომ მასზე არც ღირს ბევრი ლაპარაკი. შესაძლოა, მკითხველს უფრო საფუძვლიანად მოერყენოს ფშავ-ხევსურეთისა და, საერთოდ, მთის საზოგადოებების რელიგიის გამოცხადება პოლითეისტურად. ძალიან ცდება ავტორი, თუ ფიქრობს, რომ მთავლეთაღვის უცხოა ერთი ღმერთის თავყანისცემა. მათი ერთი ღმერთი, „რომელიც დაც ერთი ღმერთი“ კი არ არის, არამედ სრულიად გარკვეული „მორიგე ღმერთი“, იგივე მამაშვიტერი ქრისტიანული რწმენისა, სამუაროს შემოქმედი, რომლის ხსენებით იწყება ფშავ-ხევსურული, თუშური თუ გუდამაყრული საბუტო ტმესტები და სადღებლები: „დღებდა ღმერთსა, მადლი ღმერთსა...“ „ღმერთო, წინაძალი და ბრძანება შენია, შენ გააჩინე და აქუ-

არბე ცანი და ქვეყანანი...“ ხოლო ჭვარ.ხატები ანუ ღვთისშვილები, რომელთაც ჩვენს სამცხე-სააბხაზეთო ლიტერატურაში უმართებულად „ღვთაებებს“ უწოდებენ, მხოლოდ და მხოლოდ ადამიანთა მეოხენი არიან, მსჯავსად წმიდანთა და ანგელოზთა, „მორიგე ღმერთის“ წინაშე და კვირიას (იგივე ქრისტეს) წინაშე. „რასა წყალობას გვიხოვებინა, — მიმართავს ხუცები ღვთისშვილს, — ის წყალობა უბოძევი, მარჯვე ღმერთისა, დიდს კვირიას გამოუთხოვდი...“ რაკი „მორიგე ღმერთი“ არუწვდომილია ხელმოხატვის (არც მთაში, არც ხარში მის სახელზე სალოცავს ვერ შეეხედებოდა), საუფო მორიგეობას და შევლას თავისი ღვთისშვილისგან ანუ ჭვარისგან მოვლის: „შენ შენი მორიგე ღმერთი გადიდებ, — მიმართავს ხუცემა თავის ჭვარს, — არ მაგიწყენს, არ მაგიჟულებსა, ეკადრე, აიძვანე შენად სამთავროდ, ვასამარქოდ, ზოის კარზე მასხმარადი შენს მუხრეწურს, ჩოქის მომხრელს, სამხადურის მამხრენს სვედი, ხეარედი, შევლოდი, სწყალობდი...“ მთიელთა ჭვარ.ხატნი ანუ ღვთისშვილნი თავიანთი არსით არ განსხვავდებიან ქრისტიანულ ეკლესიას წმიდანებისგან, მათი თაყვანისცემა და სასოვნა — წმიდანთა თაყვანისცემისგან და სასოვნისგან.

ქართველ მთიელთა წარმოდგენებს ჭვარ.ხატებზე თუ ღვთისშვილებზე, ვითარცა მეოხე არსებებზე ღვთის წინაშე, ფხვია ქრისტიანულ მოძღვრებაში აქვთ გადგმული, გავიხსენოთ, როგორ განმარტავს „ღვთის ძეგი“ ანუ ღვთისშვილთა პაველი მოციქული: „რომელნი ხუცელთა ღმრთისადათა ვლენან, ენები არიან ძეგი ღმრთისანი“ (რომ. 8, 14). მთიელთა ღვთისშვილნი ანუ „ძენი ღმრთისანი“ არიან სწორედ ის არსებანი, რომლებიც მორიგე ღმერთის ნებით მოციქულან ადამიანებს საშუალოდ — დევი-კერ.პოეტან მათ დახსენებულად (ეს არის მთიელთა მითობის ცენტრალური თემა), ამიტომ ეწოდებოდა მათ ღვთისშვილნი, რაკ, ცხადია, არ გულისხმობს ფიზიკურ შვილებს, როგორც მოსალოდნელია წარმართულ-პოლითეისტურ რწმენაში და პოთოლოგიაში. ჭვართა (ღვთისშვილთა) ყოველი მოქმედება ღვთის ნებით არის განსაზღვრული: რასაც ჭვარნი თავიანთი საყმოსათვის სწადაან, უვლადურს „მორიგე ღმერთის“ ნებით სწადაან — ის შემოართავს მათ მახვილს და იგივე შეტანის მათ მახვილს.

იმევე ეპისტოლეში პაველი მოციქული მიუწერს რომაელთა: „რამეთუ თვით იგიცა დაბადებულია ვანთავისუფლდეს მონებისაგან ხრწნილობისა აზნაურებისა მას“ დიდებისა შვილთა ღმრთისანი“ (8, 20). ამ ეპისტოლოგიური სიტყვებიდან ჩანს, რომ ღვთისშვილობა ადამიანის მოძველება, მოძველება, რომელიც ამ წყობისათვის წმიდანებმა უკვე მოიხვეჭეს თავიანთი სისხლით თუ მოქალაქეობით, მთიელ-

თა მითობის ვაჟმცრობის მნიშვნელოვან ეპისტოლოგიურ პერსპექტივას, რომელიც „მორიგე ღმერთის“ ღვთისშვილნი — კოპალა, წმიდა გიორგი, იახსარი და სხვანი ამაღლდნენ ღვთისშვილთა დიდებაში, ვათავისუფლდნენ რა ხრწნილებისგან, მას შემდეგ, რაკ დედაშიწაზე აღსარულეს ღვთის ძეგი მოსზე დავსრებულნი ვალი ადამიანთა ხსნიხა დევი-კერპთა ბატონობისაგან.

ვაუმართლებელია ამ ღვთისშვილთა, რა სახელსაც არ უნდა ატარებდნენ ისინი კოპალასა, იახსარისა თუ პარქუმისას, ღვთაებებზე გამოცხადება. ახეთი ტერმინის გამოყენება ფშავისა თუ სვესურეთის არქეოლოგიის სინამდვილის მიმართ წარმართობისა და პოლითეიზმის ილუზიას ქმნის. ღვთისშვილთა სიმარჯვე მთაში ისევე არ ნიშნავს მრავალღმერთიანობას, როგორც წმიდანთა (ან მათ სახელზე არსებულ ეკლესიათა) სიმარჯვე ზარის რომელიღაც მხარეში არ ნიშნავს მრავალღმერთიანობას.

ავტორი დარწმუნებულია, რომ იახსარი, კოპალა, შუბნური, თერგვაული, ბერი ბაადური ფშაველთა და სვესურთა უძველესი წარმართული სალოცავების სახელებია (გვ. 248); იგი ზრმად იზიარებს სამცხე-სააბხაზეთო ლიტერატურაში დამკვიდრებულ შეხედულებას, თითქმის წმიდა გიორგის (ან სხვა ქრისტიანული სახელის) უკან რომელიღაც წარმართული საკულტო სახელი უნდა იმალებოდეს.

ვითარცა კი სრულიად საწინააღმდეგოა: უფრო ძველია არა შუბნური და ბერი ბაადური, არამედ სწორედ წმიდა გიორგი. ჩვენი ავტორი ასახელებს ბერ ბაადურს ღვთისშვილის უძველეს საკუთარ სახელად, მაგრამ იგი არც უძველესია და არც საკუთარი სახელია. ბერი ბაადური ფუფუნის წმიდა გიორგის (იგივე გუდუანის საღვთის) ზედწოდებაა. დავხვათ კითხვა: რომელი სახელი უფრო ძველია — გიორგი თუ „ბაადური“ — მონღოლური წარმოშობის სიტყვა (ბადათურ, ბათირ, ბოგატორ და სხვ.), რომელიც არ შეიძლება მონღოლუბის გამოჩენამდე არსებულიყო ჩვენს ენაში?

კარგა ხნის გარკვეულია (ცნობილი ირანისტი ს. ვ. აბევის მიერ), რომ ფშავ-ზეგსურთა ჭვარის სახელი „იახსარი“ ოსური წარმოშობის სახელია — „ახსარ“ ნიშნავს „ძლიერს“, რ. მლის შეხატულებები ძველირანულ ენებში ასევე ანგელოზთა ეპითეტად არის გამოყენებული (მაგ. „შმთარა“). ამ შესხებას თავისი ქრონოლოგიური საზღვარი აქვს: ათასწლეულების იქით (როგორც ჩვენს ავტორს სურს) — ქრისტიანობამდელ წარმართობას ის არ უკავშირდება. სხვა საკითხია, რატომ დაერქვა ქრისტიანულ ჭვარს, წმიდანს, ოსური ზედწოდება, რომელიც შემდეგ საკუთარ სახელად იქცა.

ასევე ფართოდ გავრცელებული სახელი ჭვარისა „კოპალა“ ზედწოდებაა, თუმცა მისი მნიშვნელობა ბოლომდე არ არის გარკვეული

(არსებობს აზრი, თითქოს კოპალა „კომბლი-ანს“, „ლიბტიანს“ ნიშნავს). არის ცნობები, რომლებიც გვაფარაუდებენებს, რომ მისა სახელის უკან წმიდა გიორგი იმადგინა. მაგ., სოფ. ნაფარეთლიან არის ეკლესია, რომელსაც „კოპალე წმიდა გიორგის ეკლესია“ ეწოდება; უძილაურთის (ფშავისხევი) კოპალის ხატის ერთ საკულტო ნივთზე ასეთი წარწერაა: „...შემოკრწინამ წმინდა გიორგისთვის კოპალის-თვიან...“

ჩვენი ავტორი ძველ წარმართულ ღვთაებათა შორის ასახელებს „შუბნურს“, მაგრამ შეიძლება თუ არა „შუბნურის“ გააზრება საკუთარ სახელად? შუბნური ეწოდება ლიქოვის (ხევსურეთი) ერთ-ერთი სოფლის — შუბანის (ანუ შუაუბანის) ქვარს. „შუბნური ქვარი“ იგივე წმინდა გიორგია. მოიყვას ადგილი ე. ბარდაველიძის წიგნიდან: „...იქ არის ნიში შუბნურისა, მას წარგის ანგელოზობით ღოცულობენ, მყოთხავეების ენით კი ეს წმინდა გიორგიაო. თვითონ კი არ აცხადებს თავის სახელს“ (აბღ. საქ. II, ხვეს., გვ. 66). ქართ-საგარ, როგორც ვხედავთ, შუბნურის ქვარის, იგივე წარგის ანგელოზის ნამდვილ, თავდაპირველ სახელად წმიდა გიორგის აცხადებს; მისი ეს სახელი ტაბუტირების ნადავზე თანდათან გამოდის ხმარებიდან; ხაშო აჩქობინებს თავისი ქვარი ზედწოდებით შოიხბენის — ან შუბნურად (ადგილის მიხედვით). ან წარგის ანგელოზობით რომლებიც მეორეულია „წმიდა გიორგის“, როგორც საკუთარი სახელის, მიმართ.

ჩვენი ავტორი საგანგებოდ მსჯელობს ლაშარზე. სტატიების კრებულში მას ცალკე წერატილსაც უძღვნიან („ციხკრის“ სტატიაში მასზე მსჯელობას ორი აბზაცი ექვარს). იგი ხაშართლიანად უარყოფს ნ. ხიზანიშვილის მოსაზრებას „ლაშარის ლაშქართ ქვარისაგან წარმოშედობის“ თაობაზე, მაგრამ თავად ვარდება შეცდომაში, როცა ცდილობს ლაშარის კულტი შივარის კულტს დაუკავშიროს. ავტორი კითხულობს: „მაშ, საიდან უნდა მომდინარეობდეს ლაშარის კულტი? აქ მანაც ლაშარს სემბატიკური მნიშვნელობის დადგენა მოეთავია. დღევანდელ ქართულ მეტყველებაში ასეთი სიტყვა აღარ გვხვდება, მაგრამ როგორც ჩანს, იგი ჭურ კიდევ იმპარტობდა სულხან-საბა ორბელიანის დროს, რადგან დიდ ლექსიკონარს იგი თავის „სიტყვის კონაში“ შეუტანია და განმარტავს როგორც ქვეყნის მანათობელს — შივარს. სამწუხაროდ, ამ უაქტიზთვის დღემდის უურადდება არავის მიუკუცევია“ (გვ. 282).

აქ დიდი გაუგებრობაა. ავტორს რაღაცებისთვის მოუფინა, თავის შიხრით რაღაც დეუმბატია. „სიტყვის კონაში“ სწერია.

„ლაშა ქვეყ(ა)ნის მანათობელი“, სხვა ვარიანტი: „ქვეყნის მანათობელად გამოიიარტმანების“. სად არის აქ „შივარე“? რატომ შეიტანა ავტორმა თვითნებურად საბას განმარტება.

ში „შივარე“? ან რატომ არის ქვეყნის მანათობელი მანც და მანც გულებრუვილოდ გვიანა, რომ „ლაშა“ რომელიც სიტყვა იმპარტობდა სულხან-საბა ორბელიანის დროს, რაკ იგი მის ლექსიკონში მოხვდა. ავტორის, როგორც შევედვარის, თვალსაწიერი XVII ს-ის იქით აღარ მიდის. შეიძლება არ იყოს ან „დღემდის უურადდება“ არ მიუტყევია იმ უაქტიზთვის, რომ სახელი „ლაშა“ თავისი განმარტებითურ სიტყვისიტყვით საბას გადმოღებული აქვს თამარის ისტორიკოსის თხზულებიდან „ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი“. თამარის შემბატიაზე, როდესაც ბარდავისკენ გალაშქრების ამბავს იწყებს, ვეამცნობს:

„...არკველად შემკრებელთა ბედსა და სუებაზედა ლაშასა, რომელი განმანათობელად სოფლისა ითარგმანა (აუხაროხ ენითა, მიმართის ბარდავად, დიდად და ძველად ქალაქად“ („ქართლის ცხ.“ II, 66).

იმ რწმენით, რომ „ლაშა“ შივარეს ნიშნავს, ავტორი მსჯელობს: „ახლა ძნელია იმის დადგენა, შივარის სინონიმად უარსახული ეს სიტყვა შემოსულია რომელიმე უცხო ენიდან თუ ქართული წარმოშობისა, უკველ შემთხვევაში, აფხაზურ მეტყველებაში დღემდე შემორჩენილია იგი აღაშარის ფორმა(1), რაც ასევე მნათობს ნიშნავს“.

რა მეტობაზეა უნდა ამ სიტყვის წარმოშედობას, როცა სამეფო კარის შემბატიაზე ვარკვევით გვეუბნება, „ლაშა“ აუხაროხ ენაზე „ქვეყნის განმანათობელს“ ნიშნავსო. ანგვარ სემანტიკის შემცველი სახელის დატყვევა ბავრატიაში უფლისწულისთვის, რომელიც მატიაწეში იწოდება როგორც „ძისა ღვთისა სწორი“, არ არის მოუღოდმდეელი (გვიხსენით ხაღბური თქმულება შვის სხივისგან მისი ჩახახვის შესახებ). სხვა საკითხია, რატომ დაერქვა მას მანც და მანც აფხაზული (ანუ აფხუის ენის, იგივე აფხაზური) სახელი (ეს უფროდ იმავე ტრადიციის ძალით უნდა მომდინარეობდეს, რომლითაც ბავრატიაში იმთავითვე „აფხაზთა და ქართველთა მეფეობად“ იწოდებოდნენ).

დაეთანხმით მცორე ხნით ავტორს, თითქოს „ლაშა გიორგის თავის ხანმოკლე სიცოცხლეში იბერი არაფერი გაუცეოებია, რომ მისი სახელის დიდებას მოაღებამდე მიეღწია“ (გვ. 281). მაგრამ რომ დაქტია, რომ მიაღწია, რაკ, ავტორისავე უქტიზით, მისი სახელი ლაშარის სახელს შექანკურად მანც დაუკავშირდა. რა საარაკო საქმეს მოითხოვს ავტორი ლაშა-გიორგისგან, როცა მისი დიდებისთვის ბავრატიაშიც კარობდა, რადგან ტრადიციით ეს დინასტია ქრისტეს წიხისგან იყო შერაცხული. ახალშობილ ლაშა-გიორგის რა სავბირო საქმე უნდა ჩადენა, მაგრამ მანც მატიაწეში ვითხულობთ მასზე: თამარმა „ტაბაქელითა ბეთლიმე-მყოფელმან მუნ შვა ძე, სწორი ძისა

დმართისა...“ „...და ეხევითარსა ამას დღევ-
თაილბასა შინა იბილეს ურმა ახალი, პირველ
საუკუნეთა გაწვესებულთა ძედ მეფისა, მეფედ
ცხებულად დეოთისად, რამეთუ ოდეს დამა-
ტული ბუნებისაგან იშვა და წარმოიჩინა, მო-
აქუნდეს თვის შორის ხადი და სახენი თვისთა
დამსახთა მშობელთანი, და მნათობნი სცვაოდეს
მას, და ენთებოდა სული ზენისა სფეროისა,
და მეტ-ბედი ზედსა ზედა და წიარნობა სევსა
ზედა, მარტუბანა უმეტესნი წარმეტებოდეს
შარავანდთაგან მამარჩხლებითა...“ „მოვიდეს
მხიარულნი ქუეყანადვე თსხად, მუნით ძღვევა-
შეგოსილნი და აქათ მნახავნი თამარის საშოთ
მთიებისა აღმობრწყინებულისა იაკობისა ვარ-
სკუდავისანი, რომელმან იშენა სუენი, იშენა
ძღვეანი, იშენა ნათელი“ („ქართლის ცხ.“, II,
გვ. 56, 57-58, 59).

ასეთი შარავანდით მოსავს მემტაციანე — სა-
ხელმწიფო იდეოლოგია ახალშობილ ლაშას
(„რომელმან იშენა ნათელი“); რაც შეეხება
თამარს, მისი კულტი ამავე მტაციანეშია დაფუ-
ძნებული (მეფ., ცნობილი ფარსა „სამებზას
თანა იბილევების ოთხებად თარა, მისწრებულ-
დი და აღმატებული“ (იქვე, გვ. 25). ბაგრატი-
ონთა განდიდებამ თამარის ხანაში მწვერვალს
მიიღწია, დინასტია მათ დროს საკრალიზმით და
აშკარა დუთორი ატარებუტებით შეიშობა, თუ-
მცა არც თამარს და, მით უმეტეს, ლაშა-გიორ-
გის, წინამძღვალ მეფეებზე დიდი საქმეები არ
მოუპოქმედებიათ. ვინ გააკეთა ბაგრატიონი მე-
ფეთაგან იმაზე მეტო, რაც დავით აღმაშენ-
ებელმა, მაგრამ დავითის სახელზე საქართვე-
ლოს ვერცერთ კუთხეში ვერ დავადასტურებთ
მის კულტს სალოცავის სახით. მეფის „გაღმე-
რებისათვის“ ბაქმარისი არ არის, ან სულაც
არ არის აუცილებელი დიდი საქმენი, აქ სხვა
მიზეზები და მოტივებია საძიებელი.

ცხადია, შემთხვევითი არ უნდა იყოს, რომ
ხალხური თქმულებით, ლაშა-გიორგი მზის სხი-
ვისგან არის ჩასახული თამარის საშოში; ამა-
დენ შორი მანძილი არ უნდა ყოფილიყო მთა-
ში მისი კულტის შექმნადე; თუმცა ლაშა-
გიორგის კულტზე, როგორც მეფის კულტზე,
მაინც ვერ ვაღაპარაკებთ. ლაშამ ფშავის ბე-
ვას ცენტრალურ სალოცავს — იქ არსებულ
კვლებისას (რომლის ნაშთებს თინჯაღის არქე-
ოლოგიურ ექსპედიციამ აღმოაჩინა) შეწირა
ჭვარი, რის გამოც სალოცავზე ვაჯრცდელა
სახელწოდება „ლაშას ჭვარი“ („ლაშარ“ ფო-
რმა აღბათ „თამარ“-ის ანალოგიით არის გა-
ჩენილი), იხვევ, როგორც მართა-ღვთისმშობ-
ლის ზაზლიქას თბილისში „ანჩის-ხატი“ ეწო-
და ანჩიდან გადმოსვენებული მაცხოვრის ხა-
ტის გამო. ფშავის ცენტრალურ სალოცავს
ეწოდება „ლაშარის ჭვარი“, მაგრამ ყველამ
იციბ, რომ თგი წმიდა გიორგის სახელობისაა
(აქ მაინც თავისი რილი უნდა ეთამაშა იმ გა-

რემოვბას, რომ თამარის ძე და ქალიწოდელი
წმიდანი სხენები იყვნენ).

(თუ ჩვენს ავტორს სპირიტუალური მოტი-
ვის დიდებოს დამადასტურებელი ფაქტები შე-
უახსენებ ჭვაროსანი რაინდის, ვანდუ გ. დე
ბუას წერილს ბენჰანსონის მთავარეპისკოპოსი-
სადში, სადაც თამარის ძეზე შემდეგი ამბავია
მოთხრობილი (რომელიც რატომღაც არ არის
ასახული ჩვენს მატანიებში):

„მათი (იბერიელთა, ზ. კ.) თქვენსეტი წლის
სახელთაგანი მეფე აღქვსადრებს მსხვეთისა ხიჯ-
ველითა და სიყთით, მაგრამ არა სარწმუნო-
ებით. ამ ქაბუკს თან მოაქვს ძველები თავისი
დღეისა, უძლეურესი დედოფლის თამარისა,
რომელსაც სიციცხლენში აღუქმა ჰქონდა და-
დებული მოველო იერუსალიმი, ხოლო სიკედ-
ლის წინ შვალს დაუბარა, მისი ძველები უფლის
საფლავთან ახლოს დაემარხა“.

ჩვენი ავტორი ავითარებს ფანტასტიურ „თე-
ორიას“, რომლის თანახმად, აღმოსავლეთ სა-
ქართველოს მთიელთა რელიგიისი და ცნობი-
ერებაში ღვთისშვილი სხვაა, ჭვარი სხვაა. მისი
ფაქტობი, ღვთისშვილი ძველი წარმართული
ღვთაებაა, ჭვარი კი ქრისტიანული ნიშანი,
რომელიც ცდილობს ღვთისშვილის განდევნას
და მისი ადგილის დაკავებას. ის წერს:

„...თუ ზოისშვილთა წარმომავლობის სათა-
ვეებს დავძენით, აღმოჩნდება, რომ იქ არა-
ვითარი ჭვარი არა ჩანს, და ხალხს, რომელიც
ზოისშვილთა მითს ქმნიდა, ჭვრის სიმბოლოურ
მნიშვნელობაზე შესაძლოა, წარმოდგენაც არა
ჰქონდა“ (გვ. 242).

თურმე „ჭვარ-ხატებისა და ზოისშვილების
იგივეობის საბუთად არ გამოდგება ის, თუ რას
ეძახის თავის სალოცავებს დღევანდელი ფშა-
ველი ან ბევესური, არამედ საქართა გავანალი-
ზით ზოისშვილთა შესახებ დღემდე შემონახუ-
ლი უძველესი ტიპსტები...“ (იქვე).

უარესიც: „ჭვრის გამოსახულება იქ ჭვარ-
რობით არავის უნახავს. იგი მხოლოდ რამდენ-
იმე სარიტუალო საგანზე ვახვდება და ეს სა-
ლოცავები ან ქრისტიანული წარმომავლობისაა,
ანდა ჭვარი იქ გვრს (არაუადრეს XVII საუ-
კუნისს) გაჩნდა ქრისტიანული მკვლეობის გავ-
ლენით“ (იქვე).

ავტორს დიდი იმედი აქვს „დღემდე შემო-
ნახული უძველესი ტიპსტებისა“, მაგრამ არც
კი ცდილობს მოძებნოს რაიმე კრიტერიუმი

1 ეს ადგილი ჩვენს სამეცნიერო ლიტერა-
ტურაში უკუღმართად არის გავებული: თით-
ქონ ჭვაროსანი რაინდი ქართველთა მეფის
ურწმუნოებაზე ლაპარაკობდეს (და თითქოს ეს
მისი ურწმუნოება ქართულ საისტორიო წყარო-
ებშიც დამტკიცდებოდეს); სინამდვილეში წე-
რილის ავტორს მხოლოდ იმის თქმა სურს,
რომ აღუქმადრე ვაქედონელის შვიკვისი ქაბუ-
კი მეფე მისი სარწმუნოებისა არ იყო.

წიპისტიციური ტექსტის სიძველის დასამტყიცებლად.

ავტორის ფიქრით, ეს „დღემდე შემონახული უძველესი ტექსტები“ უფოდ საკულტო შენაარსის ლექსები უნდა იყოს. იგი გვიზიარებს ერთ დაკვირებას, რომელსაც, როგორც ჩანს, დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს:

„თუ დავკვირდებით ქრისტიანული ლექსიკური ელემენტების სიჭარბე უფრო საგრძნობია პროზაულ ვარიანტებში... ლექსებში ქრისტიანული ტერმინოლოგია იშვიათად გვხვდება, ეს კი იმით იხსნება, რომ ლექსი ერთგვარად კანონიზებული ტექსტია, რომელშიც ჩარება მხოლოდ უპირის ან ერთიგვანა“ (გვ. 244-5).

არც იცი, რას ვუღიანებოვს „უძველესი ტექსტებში“ ჩვენი ავტორი, მაგრამ საკულტო ხასიათის არც პროზაულ, არც პოეტურ ტექსტებში ქრისტიანული ტერმინოლოგიის წყვეტობა არ შეიძლება. მომეცე მაგალითები:

„ხოთის კარზე შევიყარებით საშოკდასში ჭვარია“; „ჭვარ-ჭვარის დროვა ვისია? — წმინდისა გიორგისია“; „ბრძანებდა ლაშარის ჭვარი: ცახ ვივიარ ოქროს შიბითა“; „ქადაგობს გაიღარბი: ბრძანებს გუდანის ჭვარიაო“; „კობაღას გაღმარება. ბორბაღ ვაგვლის მისისას, არ წარდას კარატის ჭვარი თუშეთს ბეგარბას ცხვრისას“; „ქრისტიანთ საღოცავადა გამოსახული ჭვარია, ღვთისშვილთა, ღვთისწამებულთა, ქრისტიანთ საღოცავია“; „ღვთის კარზე საკვებურადა ზღვარბიან აღის ბენია, წვერზედ ბქონია მომხმელ ცხრა-კეცად შიბი გრძელია, ზედ იხილეს ანგელოზები, შვართ ებნეს ოქროს თბინა“; „სახებლს სუმელქას ეტყოდეს, ანდრეში ეგრე სწერია, ანგელოზთ ეცხადებოდა, გათეთრებულო წვერია“; „ხეთის კარზე შვიცხარებით ანგელოზები თავინა“; „ბევრი ღვთილის ჩემ უმათა ოთხრქა, ოთხყურა ცხვარია, მივთვლ, ესთ ჩამაქვლეს, კვირავ, დაწვერ ჭვარია“; „ანგვარს შემამქვილეთ წმიდის გიორგის წარია, დავკრა, ქმა აქადს მივიდეს, პირს დაიწერონ ჭვარიაო“.

თუ ამ ტექსტებს ჩვენი ავტორი გვიანდელად, მისი სიტყვით, „ქრისტიანული ეკლესიის გადღვლით“ შექმნილად გამოაცხადებს, სწორი იქნება, — ისინი, მართლაც, ქრისტიანული სწავლის შემოქმედებაა, მაგრამ რაღა დარჩება მათში „წარამართული“ საკულტო პირობიდან? ხად მოიძებნება „თახწილეულიანი“ საკულტო თუ მითოლოგიური ლექსები?

მომეცე მოწმობები საკრალური პროზაული ტექსტებიდან (ხუცობანი, საღვებელნი):

„...პარისა, შქარისა ნაოფლარს ჭვარ დაუნძირილით... ქრისტემ დაიწერასთ ჭვარი თქვენ ზღვერთად სამხაზურ...“ ქრისტე და ღმერთო, დასწერე ჭვარი ზღვერსა, სამხაზურსა...“ „ამ ხატის მლოცვათ, ქუდოსან. მანდალოსანა... პურს მოგმიტახს... კელავ კეთილის გულით მოგყუყანასთავ ხატმა...“ ქრისტეო ღმერთო, დას-

წერე ჭვარი ჭვარ-ბარძიშთა, სამოქალაქოურათა...“ „დღედა შენდა, დიდო ქვეყნურე ქვეყნურედა გიორგი ლაშარის ჭვარე...“ „დღედა შენდა, ღმერთო მხალალო, ქვეყნის დასდგომლო, გუდამარჯვდიეს ხაზბით გუდანის ჭვარს. შენ წუალბოა მიეც შენს საყმოს...“

ჩვენი ავტორის „დებულებას“, რომ „თუ ხთისშვილთა წარმოშავლობის სათავეებს დავძენით, აღმოჩნდება, რომ იქ არავითარი ჭვარი არა ჩანს“, სრულიად აქარწყლებს ერთი ფრაზა თამარის შატავიდან („ისტორიანი და ახმანი“). მემტაინე აქანყებულ ფხოველებზე წერს:

„ხოლო ფხოველნი ჭუარის მსახურნი არიან და ქრისტიანობასა ირემებენ“ (ქ. ცხ., II, 111). სხვათა შორის, ეს ტვეალი. ფრაზა ერთადერთი ისტორიული მოწმობაა აღმოჩენილი საქართველოს მთიანეთის რელიგიური ეთარების შესახებ. ამ ფრაზიდან ჩვენ ვგებულობთ, რომ ჭვარი ცნობიან მთაში XIII ს-ის დასაწყისში მიიწე (თუშყა ჭვარმა IV ს-ის პირველ ნახევარშიც ვააცნო თავისი თავი ფხოველებს, რომელთა ნაწილი ეზიარა ქრისტეს რქულს).

ფრაზაში ნათქვამია ორი რამ: საშოფო კარის იდეოლოგია წარმოგვიდგენს ფხოველთა რელიგიის გარეგნულ, ობიექტურ მხარეს, რომ ისინი „ჭუარის მსახურნი არიან“. ამ ნიშნით — ჭვარის მსახურებით — ქრისტიანები უპირისპირდებიან სხვა რელიგიის აღმსარებელთ. ეს ტერმინი ცნობილია ჩვენს შატავებშიც:

„აჲ ხარსნი, რომელნი პირველთაგან მოაქამომდე და წაღმართ მიუკუნისამდე მტერნი არიან ჭუარის მსახურთანი...“ (ქ. ცხ., I, გვ. 191). „...აჲ დაღვათო იდეენებით ჩუენ თანა მსახურებისათვის ჭუარის...“ (იქვე, გვ. 289). ჭვარის ნიშანი სრულიად უტყობი რომ უფილიყო ფხოველთა ქვეყანაში, როგორც ჩვენს ავტორს სურს წარმოადგინოს, შატავებში არ დაიწერებოდა ზემოთ მოყვანილი სიტყვები.

მეორე მხრივ, ფრაზაში გამოხატულია ფხოველთა თვითრეგნება, სახელდობრ, რომ ისინი თავიანთ თავს ქრისტიანებად თვლიან (ქრისტიანობასა ირემებენ). მაგრამ ფრაზაში ისიც შეინიშნება, რომ მის დაწერეს არ მიაჩნია ისინი ნამდვილ ქრისტიანებად, როგორც უნდა იყოს, მაგალითისთვის, სვეტიცხოველის მრევლი, სხვათა შორის, ამკვარი სულისკვეთებით არის დახასიათებული ვახუშტის მიერ დავალების რელიგიური მდგომარეობა:

„...ამედ აწინდელთ ფაშთა დუაღნი სახელით ოდენ ქრისტიანენი, რამეთუ იმარზვენ დიდმარხუასა, ხატთა, ეკლესიათა და სამღვდელთა პატივსა უყოფენ და თაყვან-სცემენ და სხვისა სრულიად უმეცარნი. არა უვისთ მღვდელნი და უნაოღბებონი არიან, თინიერ რომელნი

ქართლსა და რაჭის მონათვლიანი“ (ქ. ცხ., IV, გვ. 188).

უხოველინიც, დეაღანიც თვისი შეტყუებით ქრისტიანები არიან და უპირისპირდებიან „ურჯულთს“, თუმცა რაღაც მიზეზით საეკლესიო ინსტიტუტებს და იერარქიულ წყობილებას („არა უყვით მღვდელნი“) მოკლებულნი არიან. ამ ნაკლებ მიზეზი დაკონურად არის აღნიშნული 1770 წლის აღწერის ტექსტში:

„არს ქვესურეთი კერძო ქრისტიანე, ჩვენის მოუცვლელით და ერთ ვითარებით სწულზედ წაშქადარნი“ („მაცნე“, ისტორიის... ხერი, 1973, № 1 გვ. 163).

ამ ცნობებს, ვფიქრობ, სჭირდება გააზრება და დეტალური განხილვა ისტორიულ-კულტურულ ასპექტში, მაგრამ ამჟამად წერათლის შეზღუდული ფარგლები ამის საშუალებას არ გვაძლევს.

ჩვენი ავტორი დარწმუნებით წერს: „ჭრის უძველესი გამოსახულება იქ ჭერჭერობით არაის უნახავს“ (გვ. 244), მაგრამ რას ეფუძნება ასეთი კატეგორიული განცხადება, ვაუგებარია. თუმცა ავტორი მაინც ავტოტოებს რაღაც იმედს, როცა დაურთავს სიტყვას — „ჭერჭერობით“, მაშასადამე, შესაძლებელია აღმოჩნდეს „იქ“ ჭრის უძველესი გამოსახულება. იქნებ აღმოჩენილია კიდევ? რას გულისხმობს ავტორი „უძველესში“? დააკმაყოფილებს თუ არა მას VIII-IX საუკუნეები, რომელთაც მიეკუთვნება შენაქოს (თუშეთი) ქრისტიანული სამარხების გულსაკიდი ჭრები უამრავი რაოდენობით (გაობრების მასალები კარგა ხანა ცნობილია საზოგადოებისთვის). უნდა ვიფიქროთ, რომ ეს ჭრები (გულსაკიდი ჭრები) შემთხვევით არ მოხვედრებოდა სამარხებში და არც, დარწმუნებულნი უნდა ვიყოთ, ძალით ჩაუტანებიათ ისინი მიცალაბელებისთვის. მართალია, ავტორის თვალში ეს საუკუნეები შეიძლება ნაკლებ ავტორიტეტული იყოს, რადგან მას „თასწლეულებში“ თვალსაწიერი უფრო აზიადებს, მაგრამ ვერ მივცემ იმის იმედს, რომ სადმე საქართველოს ტერიტორიაზე აღმოჩნდება ქრისტიანობამდელი გულსაკიდი ჭრები.

თუ ჭარის ბედით დაინტერესდება ჩვენი ავტორი, შეიძლება დავიმოწმო მდიდარი არქეოლოგიური მასალა, მოპოვებული ჩრდილოეთ კავკასიაში, რომლის არსებობა ცნობილია ფართე საზოგადოებისათვის. გაობრების შედეგად აღმოჩენილია ჩაჩნეთ-ინგუშეთის და დაღესტნის (განსაკუთრებით, ზუნაძის) ტერიტორიაზე ქრისტიანული საკულტო შენობები, საკულტო ნიშნები უამრავი რაოდენობით, როგორც ადრეულიაღმართი, ისე მოგვიანო ხანისა. ექსპედიციის ბელმძღვანელი არქეოლოგი ვივი დამაშაიძე ამცნობს გაზეთ „კომუნისტის“ მკითხველებს: „არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ ზუნაძის განაპირას, კანონის თავეზე, მიაკვლია

და გაიხარა შეტად საკულტო ნიშნების მნიშვნელოვანი ქლაქური ტიპის არქეოლოგიური ძეგლები, რომლებიც პირველად აღმოჩენილი იქნა ინგოშეთის ინგოშეთის ვაჭარების შუა საუკუნეთა ავარეთის მოსახლეობის გაქრისტიანების შესახებ. ზუნაძის შემოგარენის ქრისტიანული სამაროვნებიდანვე მომდინარეობს არქაული ფორმის ლითონის გულსაკიდი ჭრები, რომელთა შორის ერთ-ერთი შესტად ინგოშეთის თუშეთის ზოფელ შენაქოში აღმოჩენილ გულსაკიდს“ („კომუნისტი“, 28. V. 1988). იქვე: „აქ ყოველ ნაბიჯზე გვხვდება კრამტიგადსურული ქრისტიანული ეკლესია-ძაბრების ნაშთები“. იქვე: „ქრისტიანული ნაგებობები ზუნაძისა და მის შემოგარენში (დათუნას ეკლესია, აქაროს, შინსა და გავანიაში დადასტურებული და სხვა ნაგებობები) საფუძველს ქმნის ვაჭარული შუაფეოდალურ ხანაში ზუნაძის პლატოსა და მის ფერადზე შეფენილ სოფლებში ქრისტიანულ საკულტო ნაგებობათა მთელი სისტემის არსებობას“.

მთელი ეს მასალა, რომლის შესწავლა მიმდინარეობს, არქეოლოგს აძლევს საფუძველს უარყოს ჩვენი გაქრისტიანებული თვალსაზრისი, თითქოს „ჩრდილოეთ კავკასიაში ქრისტიანული რელიგია „უცხო“. ფიქვავაუღმდეგო და „ზედაპირული“ მოყვლინა ყოფილიყოს, ღრმად არ შეხებოდეს იმერკავკასიელია მსოფლმხედველობას“ („კომუნისტი“, 28. V. 1988).

ამავე მონაცემებიდან ჩანს, რომ ქრისტიანული კულტურა ჩრდილოეთ კავკასიაში საქართველოდან არის შეტანილი (მას ქართული წარწერები და კიდევ სხვა რელიგიები მოწმობს). ნუთუ ამის შემდეგ კიდევ შეიძლება ლაპარაკი, რომ ჭვარი (და, რა თქმა უნდა, ყველაფერი, რაც ჭვარის კულტურასთან და იდენტურობასთან არის დაკავშირებული) ჩვენს შოაში მხოლოდ XVII საუკუნის შემდეგ ჩნდება? სამწუხაროდ (რატომ მიხდა ასე, ვაუგებარია), ჩვენს შოაში არ ჩატარებულა ისეთი ინტენსიური არქეოლოგიური კვლევა, როგორც ჩატარდა ჩრდილო კავკასიაში. ყინვლის არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ ბოლო ხანებში გამოავლინა ნაშთები უამრავი ქრისტიანული წარმოშობის ძეგლისა, თითქმის ყველა თემში დადასტურდა ეს კულტურა, არა გვიანდელი ხანისა, არამედ სწორედ ადრეული შუახაუკუნეების დროინდელი (VIII-IX სს). მათი შესწავლა მხოლოდ ახლა იწყება.

ჩვენი ავტორი აღიარებს, რომ მთის ხალხები ცნობდნენ ქრისტიანობას, თითქოს ეს საქმარისი იყოს. ზერადე, ზედაპირულ დამოკიდებულებას პრობლემისადმი ჩვენი ავტორი აშკარად ანაქრონისტულ შეხედულებამდე მიჰყავს:

„მთის ხალხები ქრისტიანობას აღიარებდნენ და პატივს სცემდნენ, როგორც თავიანთი ერთიანი სამშობლოს რელიგიის, იგი ერთგულად

ერთიანობის მიზნად მიანდეთ და უფრო იდეოლოგია იყო, ვიდრე სარწმუნოება. ბუნებრივია, შიის ტომების დამოკიდებულებაჲ ქრისტიანობისადმი უფრო შეფენება იყო ამ რელიგიის მნიშვნელობისა, შიის ეროვნული რილისა, ვიდრე ბრმა რწმენა და ექვსეუტანლობა შის კუმშარიტებაში“ (გვ. 249-250).

ასეთი მიჯგომა წარსული დროის სულიერი ფაქტების მიმართ, სხვა რომ არაფერი ვთქვათ, გულუბრყვილია. ჩვენი ავტორი ერთმანეთისაგან თიშავს იდეოლოგიას, რელიგიას და ეროვნულ იდეას, ტრადიციულ ხანაში ერთ მღონანობად წარმოადგენია. ეს გათიშვა დღევანდელი ადამიანის ცნობიერების ფაქტია, ადამიანისა, რომელიც თუმცა არ იზიარებს ქრისტიანულ დოგმებს, საეკლესიო იდეოლოგიას, მაგრამ აღიარებს შის ობიექტურ მნიშვნელობას ერის ისტორიაში. დღეს ეს გათიშვა თითონს ბუნებრივია, მაგრამ ჩვენი ერის ისტორია ქრისტიანობის მიღების დროიდან ისე წარმოართა, რომ ქრისტიანული სარწმუნოება ორგანულად შეეზარდა ეროვნულობას; ბრძოლა ჩველისათვის, რჯულის შეხანარუნებლად ნაშნავდა ბრძოლას ეროვნების — ქართველობის ვადანაჩენად. ამას მოწმობს მთელი ჩვენი წარსული ცხოვრება, მთელი ჩვენი შწერლობა; ამჟამა ჩვენი ეროვნული შავიოგრაფიის ერთი მნიშვნელოვანი მოტივიაჲნი. ვაიხსენოთ თუნდაც „ხანთელის ცხოვრება“, სადაც ქრისტიანული აღმშენებლობა ეროვნულ აღმობრძნებლად არის ვაიკვებუელი, რომლის შედეგაზ ხაზღვანოქმულ ფორმულად ჩამოაქალიბა გაორგი შერწულემ:

„ქართლად ფრიალი ქუეყანაი აღიარებების, რომელსაცა შინა ქართულითა ენითა ეამი შეიწირვის და ღაცკავა ყოველი აღსარულების...“

ჩვენი ავტორი კი მხაყედურობს: „წ. კიკნაძე ძალზე გაიტაცა „ქრისტიანიზმის“ იდეამ და მხედველობიდან გამოირჩა საკითხის ეროვნული ასპექტი“ (გვ. 255). ვის გამოირჩა? შიე გამოირჩა თუ ამ სიტყვების ავტორს, რომელიც განზრახ ივიწყებს, რომ ქრისტიანობას საქართველოში ადრიადაწვე დამკვა „ეროვნული ასპექტი“. ეს იყო ქართველთა ჩველი, არათუ ქართველთა, როგორც ერის, არამედ ადამიანისა საქართოდ (ვაიხსენოთ მოწოდება ადამიანებისადმი: „ქრისტიანი არა ხარ?“). ეს დღეს სკოლის მოწოდებაჲ იცის.

არაფრისმოქმეულია „შიის ხალხები ქრისტიანობას იზიარებდნენ და პატრიუს სცემდნენ“ — „პატრიუს ცემა“ არ არის ის სიტყვა, რომლითაც შეიძლება გამოიხატოს ტრადიციული ხალხის დამოკიდებულება სარწმუნეობისადმი. მითით, თუ ის ხლიდარობის გრძნობდა „ერთიანი სამშობლოსანი“, შიის რელიგიური შეგნება არავითარ შემთხვევაში გაორებული არ იქნებოდა — თავის საკუთარ ჩველად (რასაც

ჩვენი ავტორი ღვთისშვილია წარმართულ რწმენას უწოდებს) და „ერთიანი სამშობლოს რელიგიად“ ანუ ქრისტიანობად, წინააღმდეგ შემთხვევაში ეროვნული ერთიანობის შეგნებაჲ წარბოცილი იქნებოდა. მაგრამ კუმშარიტება ის არის, რომ ფშავი, ხევსურთ თუ თუშა, თავისი თვითშეგნებით, როგორც ზემოთ ითქვა, ქრისტიანი იყო და უფრო მეტიც, თავის თავს ბარის ქართველზე უფრო ეროვნულ და კუმშარიტ ქრისტიანად თვლიდა. ვანა შიის საყმობთა ქრისტიანული თვითშეგნების გამოხატეული არ არის სიტყვები, რომლებითაც იწყება შიის „ხტულობა“?

„დღიება ღმერთსა, შადლი ღმერთსა, დღიება დღეს დღესინდელსა, რჯულ ქრისტიანთასა...“
 დოგმატურია და რეალურა სიწმინდელისგან შორს არის ჩვენი ავტორის შემდეგი მოსაზრება:

„დაუწვევებლია, რომ შთაში ქრისტიანობას ოდესმე შტკიცედ შოგეიდა ფეზი, ქრისტიანობა, თავისი სოციალური, კლასობრივი არსით მიუღებელი და გაუგებარი იყო თავისუფალი მოთელებისათვის“ (გვ. 249).

ჩვენი ავტორის ფიქრით, აღმოსავლეთ საქართველოს შიის მონასტეობა თეურთა წყობილების ფორმაციაში იმყოფებოდა უანასენულ ხანამდე, XIX ს.შიც კი და „ქრისტიანობა“ შითთვის გაუგებარი უნდა ყოფილიყო, რაკ იგი, როგორც ფაქტობენ, ფეოდალიზმის იდეოლოგიაა. ასეთი თვალსაზრისი აღიარებს უზარმაზარ ხარვეზს საზოგადოებრივ ვანეთობებაში საქართველოს ბარსა და შთას შორის. ეს თვალსაზრისი დღეს არ არის ვაზიარებული ისე საყოველთაოდ, როგორც ადრე იყო. არსებობდა კი ისტორიულად — ჩვენი წარსულის რომელიმე მოწაკეოში (თუნდაც წარმართობის ხანაში) „თავისუფალი მოთელი“? შითელი იყო. ეს იცის ჩვენმა ავტორმა, უმა თავისი ჭვარისა და ეშხსურებოდა, ეუმობოდა მას; ის ვაცილებით მაგრად იყო დებული თავის ჭვარზე, ვიდრე ბარის საქართველოს შტბო. ვრტით თავის ხლოცავზე. ამაოდ ფიქრობს ჩვენი ავტორი, რომ „შითი ზნეობა არ იყო შეზღუდული“ რაიმე „დოგმათი“ (წარმართულ ხანაში წარმართულით, ქრისტიანულ ხანაში — ქრისტიანულით). უშთა, მოყმობა, ერთიანობა — საყმზ საყურებთა არა მხოლოდ ჭვარისა, არამედ მეფისაც, რომელიც შითოსურ ასპექტში ჭვართან არის ვაიკვებუელი. როცა ერთ ხევსურთად ღეგნში მეფე ერეკლე შიშართავს ხევსურთ

„მოიწეულეთ, ჩემო ხევსურთო, ეწენი ეშანი ხართ ჩემნი“.

ეს რეალური დამოკიდებულებას გამოხატავდა, ობიექტური ვითარების ანარკელი, რამდენადაც ამ სიტყვებს ამბობენ თავად ხევსურთნი, „თავისუფალი“, რომელთაც სრულიად გარკვეული ვალდებულება აქვთ მეფის, რო-

გორც თავიანთი პატრონის წინაშე, — ეს ფაქტი მათ მიერ შექმნილ პოეზიაშია გამოხატული და, მანამდევე, მათი უოფის ფაქტია, როგორც ისტორიულ სახეობებშიც არის დადასტურებული. ბაგრატიონი, როგორც ქვარის მოძმე, ამ ქვართან ერთად საუშოს ხატონად („ხატონს“ აქ „პატრონის“ მნიშვნელობა აქვს) ითვლებოდა. მაგ. იმამ ურული-ხანი, გამაჰმადიანებულ მღვდ. როგორც „იუსტინ-დავითან-სოლომონიანი“, ასე გამოთქვამს ამ ურთიერთობას: „ჩვენის ძმის ლაშარის ქვარის უშაი და ჩვენს უშაი ერთობით ფშაველთა...“ ფშავისა და ბევსურეთის საემოებში სამეფო საემოებში (დომენიცი) იყო ისტორიულად, მეფის ბელა, ვითარცა ქვარის ბელა, იღო მათზე, რაც სახეობით ერთნაშობა ფეოდალური ურთიერთობის პრინციპს. მოკლედ ვიტყვი: საუშო თავისი შუაგულური საღოცავით ფეოდალიზმის ფარგლებშია მოქცეული ის. როგორც ერთი მთლიანობა, ფეოდალურა სისტემის ორგანული ნაწილია, ისევე როგორც ქრისტიანული ორდენი, როგორც ბელისანოა აქჰარი თავისა წმიდანით, დროშებით, რიტუალებით, დღესასწაულებით.

ჩვენს ავტორს უყვირს, „როგორ მოხდა, რომ ასევეტი ქრისტიანი წმინდანები „ცის კაცავებში“ სახეობები ბედის ბედაურზე“ ამხედრებულ გოლიათებზე მოგვეკვირნენ?“ (გვ. 214).

ჩა არის აქ არაქრისტიანული ან ქრისტიანობის საწინააღმდეგო ნუთუ მას ჰგონია, რომ რაკი შეომარი ბედაურზე ამხედრდება, უსათუოდ „შარშართად“ გაილაქქნება? ნუთუ მას არ უნახავს ქვარშობისან მხედართა — გვიღვამებობრელ წმიდა გიორგისა თუ წმიდა თედორეს ხატები? ჩა დაბარკოლებს ხალხის ფანტაზიას, რომ ისინი „ცის კაცავებში სახეობებ ბედის ბედაურზე“ ამხედრებულ გოლიათად დასახოს? ჩა განსაკუთრებული „წარმართული ელფერი“ ღვთისშვილია ებითიტებში — „გმირი“, „ლაი“, „ლაზტიანი“ და სხვ.? ნებისმიერ ხატზე „ქრისტეს“ მხედრებს“ და „ზეცისა მხედრობათა მთავარანგელოზთ“ ბედო უპურიათ ქვარსახიანი წაიები, მახვილები და ფარები. „ძლევაშოსილ და საკიარველმოქმედ“ წმიდა გიორგის მიმართავენ: „ხეჯანო მხედარო ქრისტესსა...“ ანისი მაცხოვრის ხატს უბოხობენ: „ლომებარ გუეგუეგე მტერნი ჩუნენი და ვუციანიან, არამედ შენ, ხატო ს ა შ ი ნ ე ლ ო, მკლავითა შენითა შემუსრენ, რომელ ცნან უკველთა, ვითარმუდ შენ ზარ ძალი ჩ უ ნისი და ს ი მ ტ კ ი ც ე ჩუენი!“ („გალობანი ან-ნისხატისანი“). აღდგომის კონდაეში ნათქვამია: „...ქოქობეთისა იგი ძალი დაარღვიე და აღსდგე ვითარცა მძღვე, ქრისტელ ღმერთო...“

ქრისტიანობის ისტორიაში უამრავი ფაქტი მოწმობს, რომ მისთვის უცხო არ იყო საგმირო იდეალი; უფრო მეტიც, დაარწმუნებით შეიძლება ითქვას, რომ სწორედ ქრისტიანობის ხანაში (ამას კარგად მოწმობს ქართველი ხა-

ლხის წარსული) გაძლიერდა მათი ისტორიკურულებიანა სარწმუნოებისთვის და ერთთვის. ქრისტიანობის გმირულებსა სტეფანე შექმნა; ხალხი საგმირო ეპისი და შიოთხმეტი წმინდან-უკუნებში ახალი ძალით აღორძინდა როგორც დასავლეთში, ისე ბიზანტიურ სამყაროში, ცხადია, ჩვენშიც.

საკვირველია, მაგრამ ჩვენი ავტორი ქრისტიანულ კულტურაში ისეთ ფაქტებსაც კი უარყოფს, რომელთა არსებობაში დაარწმუნება ვიწუაღურადაც შეიძლება. ასეთ ნიშილისტებზეა ნათქვამი: „ბედვით მხედვადენ და არა იბილონ“ (ღ. 8, 10). ავტორი წერს შავით თეთრზე:

„ქრისტიანული ეკლესიის სამსახური ბოიშვილთა სამსახურთან შედარებით ძალზე მარტივად გამოიყურება... წარმოდგენილია, რომ ეკლესიის აფი და იოლი სამსახურიდან გვიან შეუასაკურეებში ხალხი წარმართული კულტის ურთულეს საფებურზე გადასულიყო...“ (გვ. 218, 9).

ქრისტიანულ (ბიზანტიური ტიპის) ღვთისმსახურებაზე ამ სიტყვების ავტორს რომ წარმოადგენს არა აქვს, არც უხილავს და არც მის ტექსტებს (წმ. ბასილიხა და წმ. იოანე ოქროპარის რედაქციებში) იცნობს, ეს აშკარაა. როგორ მოხდა, რომ ადამიანს „მარტიად“, „იოლად“ და „იოფად“ მოიქვენა ღვთისმსახურება, რომელსაც რამდენიმე საათის განმავლობაში წარმართავენ ბრწყინვალეებით შემოსილი მღვდელმსახურნი, შეიცავს მკაცრი თანმიმდევრებით წარმოსაოქმედ საერთო და საიდუმლო ლოცვებს, რამდენიმეჯგონ განმეორებულ დღესადა მცირე კვერცხებს, საკითხავებს და სავალობლებს, სიმბოლურ ქმედებებს, რომელთა აზრით მარტივი გასაგებია უბრალო ხალხისათვის აქ არის „მწუბრი“, „ცისკარი“, საიდუმლო რიტუალები (ნაილიხა, გვირგვინი“ კურსიხვა, წყის აგება...) დიდი დღესასწაულები (აღდგომა, შობა...) და სატარო დღესასწაულები და ა. შ. მართლმადიდებლურ ტაძრებში აღსრულებული ლიტურგია, რომელიც აოცებდა თავისი დიდებულებით დასავლეთის სამყაროს, „იოლად“ და „იოფად“ აქვს შეფასებული ჩვენს ავტორს. სამაგიეროდ „ურთულეს სამსახურად“ ეჩვენება მას მის მიერ „წარმართულ კულტურად“ მონათლული მთიელია ქვარსახატების კულტმსახურება, რომელსაც არ შეიძლება რამე საერთო ჰქონდეს (ეს იქნებოდა ვაუგონარი ანაქრონიზმი) ორთათვის წლის წინანდელ წარმართობასთან; სინამდვილეში რომ ის ქრისტიანული ლიტურგიის გამარტივებული ხალხური ვარიანტია, არ არის ძნელი დასანახი: ამას მოწმობს თავად ტერმინოლოგია (გამისწირვა, სეფისკვერი, ხასუფეველი, ტრაპეზი) და ზოგიერთი რიტუალური ქმედება, რომელიც ადრექრისტიანულ წესჩვეულებას უკავშირდება (მაგ., მლოცვა-

ლთაგან შემოწარული ქალების გახერხა ხუცის მიერ).

ჩვენს ავტორს დიდი ამედი აქვს სადღესასწაულო კალენდრის სირთულისა მისი წარმართული ხასიათის არგუმენტად. შეიძლება ეს კალენდარი მართლაც რთული იყოს, მაგრამ იგი პირწმინდად საეკლესიო წარმოშობისაა. ჭვარხატა დღეობების კალენდარი, რომელიც დღესაც მოქმედებს, ქრისტიანულ ეორტალოვურ წილწაღწევა აგებული და, ცხადია, წარმართულ ხანაში ვერ იარსებებდა. თუ ეს კალენდარი წარმართული წარმოშობისაა, რატომ იწყება იგი დეკემბერში, ქრისტიანობის თვეში (დღესასწაულსაც იწყობდა „ქრისტე“), და არა აგვისტოში ან მარტოში, როგორც ქრისტიანობამდელ ხანაში? გარდა დღესასწაულთ სახელწოდებებისა, რომელთა შორის ვერ დავადასტურებთ ვერცერთ წარმართულ სახელს (ქრისტე, „მარხვაშია“, ახსება, ამაღლება სავერთაო, ათენგენა ანუ ვარდობა, პეტრე-პავლე, მარიაობა, ენკენია, გორგობა...), თავად დღესასწაულთა ურთიერთგანსაზღვრულობა ამ ხელს მათ ქრისტიანულ წარმოშობას. მაგალითისთვის, როგორ უნდა დაეკვირებოდა ერთმანეთს წარმართულ ხანაში „ვარდობა“ და „ათენგენა“? ხევსურული გადმოცემა (სრუბობის ამის ანდრეწი) ათენგენა და ვარდობა ერთია. ხოლო ერთ-ერთ „მრავალთავეში“ ვკითხულობთ: „დღესა ვარდობასა წამებია ათენგენა მღვდელ-მოდურისა“ (კ. კეკელიძე. ტიპოები I, 128). „ვარდობა“ რომ მხოლოდ ქართული სინამდვილის ფაქტი არ არის, ამას მოწმობს სიმხრე „ვარდობა“, რომელიც კ. კეკელიძის ცნობით ათონიკენე მოწმობს დღესასწაული იყო აღრეკრისტიანულ ხანაში ვიდრე ის ფერისცვალობის დაუკვირდებოდა (ტიპოები I, 120). ექვია არ არის, რომ ხევსურული (წაწილობრივ ფსუორი) ვარდობა ათენგენა საერთო ქრისტიანული ეორტალოვური წილადი (ალბათ სირიული ტრადიციის გზით) იღებს დასაბამს და სრულიად წარმოუდგენელია მისი ადგილობრივი წარმართული წარმოშობა.

ქრისტიანულ საეკლესიო კალენდარში ერთმანეთთან შვიდრო კავშირშია პეტრე-პავლობა და ვარდობა (ცხადია, ათენგენობაც). ერთ ხელნაწერში ვკითხულობთ: „თთუესა ივნისსა კოტხენება წმიდათა მოკიქულთა პეტრესი და პავლესი შრომის წინა (გულისხმება მათი წამება — ზ. კ.) უწინარეს ჰკისა დღესა ვარდობისა“ (ტიპოები I, 180). ექვთიმე ათონელის ცნობითაც, პეტრე-პავლობას „ქართველნი ვარდობად უწოდებენ“ (იქვე). ეს ცნობა ქრისტიანული დოკუმენტოდან იმით არის ჩვენთვის საგულისხმოდ, რომ ფსუაში ათენგენას პერიოდის დღესასწაულები განსაზღვრულაა სწორედ პეტრე-პავლობის დღით. ფსუვის ჭვართა დღე-

ობები პეტრე-პავლობის მომდევნო კვირადღისა იწყება; პეტრე-პავლობა ფსუაში რაღაც დღეც მოკიდებულია დღეობების ქრონოლოგიის (გოლაურთა), ღამარში, თამარ-ღელეში, იახანარში, უძილურთაში და ა. შ. წყაროსთაუღმაღე, სადაც უკვლელდე იკვლის საკლდე, გარდა ოთხშაბათ-პარასკევისა, როცა ჭვართა იღებს სისხლიან შეხაწირავს (ამ სამარხვეო დღეთა არსებობა წარმართულ ეპოქაში და საზოგადოებაში გამოირცხვლია). აქედან აშკარად ჩანს, რომ თუ პეტრე-პავლობის დღე დაიკვირებოდა საუშის ხსოვნაში (ანუ ეს დღე როგორც დღესასწაული, არ იარსებებდა), ჩაიშლებოდა მთელს ფსუვის ხევში, მის უკვალ თემში, ყველაზე რიცხვმრავალი და კომუალარული დღესასწაული.

ჩვენი ავტორი ფიქრობს (და ეს აზრი მეტად კომუალარულია ჩვენს სამეცნიერო და ფართო წრეებში), რომ წარმართობა მთაში პირველადია და მის შემდეგომ დაემუწო ქრისტიანობა. მაგრამ ყველაფერი იმას მოწმობს, რომ სწორედ ქრისტიანობა პირველადი და „წარმართობად“ მიჩნეული ფაქტები ქრისტიანობის თანდათანობით „მაგანიზაციის“ შედეგია, როცა ქრისტიანული ეკლესიის საკურთხეველის ქვა გამოკრებულა კოხალას წიხად, განა ეს არ მოწმობს კოხალას კულტის ქრისტიანულ სუბსტრატს? ეს ეკლესია, საიდანაც გადმოვიარდა „კოხალას ქვა“, დღესაც დგას მაღალ შორცვეთ, რომელიც დაემუწობს კოხალას წიხს; დათარიღებულია იგი VIII-IX სს. მიწნათ (იხ. ვინკლარის ექსპედიცია, შორეუ სამეცნიერო სენისის მასალები, თბ., 1981, გვ. 76). ვინკლარის არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ კუბიკის მწვერვალზე (მალარსკარის პირდაპირ) მიაკვლია დაქცეული ეკლესიის კვადრებს და მონოლითის ტრაპეზის ქვაბ. კუბიკის მთის ძველის მგავლობა — ვკითხულობთ ანგარიშში, — ჩვენ შეგვიძლია დავინახოთ ისიც, თუ როგორ გამოიყენეს დაქცეული ქრისტიანული ეკლესიის ნაშთი და მის ადგილზე გვიანდელ ხანაში როგორ გაშართეს ხატ-სალოცავი“ (იქვე, გვ. 76). რომელია აქ სუბსტრატა და რომელია მეორეული წარმოქმნი?

განა სამართლიანია ჩვენი ავტორის ეს თამაში განხილვაზეა — „ფსუა-ხევსურებს ერთი წესიერი ეკლესიაც კი არ აუგიათ ქრისტეს სახელზე“? (გვ. 248), ან კატეგორიული, თვითდარწმუნებული კოლოთ ნათქვამი: „დაუშვებელია, რომ მთაში ქრისტიანობას იღესმე მტკიცედ მოეკადა ფეხი“? ნოუო სერიოზულად ფიქრობს ჩვენი ავტორი, რომ მის შეუძლია განსაზღვროს, რომელი ფაქტი ან მოვლენაა დაუშვებელი თუ დასაშვები ჩვენს ისტორიაში? ასეთი კატეგორიულობით მე ჭარბ არ გამოიბიქვამს ჩემი თვალსაზრისი. მე ვიკვლიე ხალხურ ქრისტიანულ კულტურას, რომელიც რეალურად არსებობს შემოქმედების ყველა

სფეროში,* და კრისტიაწილის როლს ქართველთა ეთნიკურენოში, რომელაც არ არის ერთგვარი აქტი, არამედ წარმოადგენს ხანგრძლივ პროცესს, რაც, შესაძლოა, დღესაც არ იყოს დასრულებული. არ მიმართა მართებულად ამ პროცესიდან მთიანეთის (დასავლეთის თუ აღმოსავლეთის) საზოგადოებების გამოთქვა. იმის მიზეზად ვხედავ, — თვალს არ ვხუტავ და არც „ჩარჩობის ვაჭრობა“, — თუ რატომ ვერ მოვიდა მთის საზოგადოებებ-

* ჩვენს მკვლევარებში ეს მხარე კულტურისა სრულიად უგულვებელყოფილია. კანონიკურიდან გადახრილი ზოგჯერ ამოკიდებული წყაროებიდან შთაგონებული კოცხალი ხალხური შემოქმედების ძეგლები წინაქრისტიანულ გადმონათობად არის მიჩნეული, აი, რას წერს აკად. ვ. ბერიძე: „რა ეუფოთ ქრისტიანულ იკონოგრაფიაში წინაქრისტიანულ რწმენათი უამრავ გადმონათობს, რომლებიც თვით XVII საუკუნეშიც კი იჩენს თავს“? („მნათობი“, 1986, № 7). საკითხის ამგვარად დასმა, რბილად რომ ვთქვათ, პრობლემის გაიოლებაა.

ში ერთხელ დამკვიდრებულმა ქრისტიანობამ მტკიცედ ფეხი, უფრო სწორედ მტკიცე ფეხი დასვა საზე. ეს უვილაფერი უვილაფერი მტკიცე მოყალიბებული სტატიები, რომლებიც განაქიქა ჩვენმა ავტორმა, და ნაწილობრივ წიგნშიც („ქართულ მითოლოგიურ გადმოცემათა ისტორია“, 1985), რომელსაც გვერდს უღლის თავის კრებულში, თუმცა იქაც ბევრ განსაკუთრებულ „აქვიატებულ იდეას“ იპოვნოდა. სამაგიეროდ, ავტორი ბრალს მდებებს მშობლიური წარსულის ბელუოფში აი, ამ სიტყვებით, რომლებიც განსხვავებული შრიტით არის აწყობილი მისი კრიტიკული სტატიის საფურცელ ვარიანტში („ციკლი“, 1985, № 1, გვ. 120): „ეს უვილაფერი ჩვენი ხალხის წარსულია, მისი ისტორიული ფესვებია და რომელდაც აქვიატებული იდეის სამსხვერპლოდ მისი მითანის უფლება არავის არა აქვს“.

ეს ჩინებით ხვსე სიტყვები რომ უფრო ავტორიტეტული ზაგიდან ისმოდეს, ხომ სრულიად დაკვარებოდა აღამიანს მშობლიური ქვეყნის წარსულზე ფიქრის ხალისი.

დინარ დედოფლის ნაშთის კვლევა

ამიერკავკასიაში მართლმადიდებლური (ქალკედონური) სარწმუნოების ვაერცელებიხა და განმტკიცებისათვის ბრძოლაში განსაკუთრებული დამსახურების გამო, ჰერეთის დედოფლის დინარის სახელი თავიდანვე ლეგენდებით შეიმოსა და თვით ძველი რუსული მწერლობის (XV-XVI სს) მხატვრული გააზრების საგნადაც იქცა. ამიტომ უოველი ახალი ცნობა X საუკუნის ამ ქართული მოღვაწის შესახებ, ბუნებრივია, სამეცნიერო წერებისა და ფართო საზოგადოებრიობის ცხოველ ინტერესს იწვევს. ამჟერად ჩვენი ყურადღება მიიქცია ისტორიული ჰერეთის მეზობლად — სივნიეთში სომეხი არქეოლოგების მიერ მოპოვებულმა საინტერესო მასალამ, სადაც, სხვათა შორის, დინარის სახელიც ფიგურირებს.

1970 წელს, ისტორიული სივნიეთის ტერიტორიაზე (სომხეთის სსრ) არქეოლოგიური სამუშაოების წარმოებისას, ვაჰანავანქის საზონასტრო კომპლექსში (მდებარეობს ქ. ყუფანის სამხრეთ-დასავლეთით, მისგან 8 კმ დაშორებით) გრიგოლ განმანათლებლის სახელობის ეკლესიის სამხრეთ შესასვლელთან გამოვლინდა ოთხი, დაახლოებით თანაბარი ზომის, საფლავის ქვა, რომლებზეც წარწერები ამოკვეთილია სომხური ასომთავრულით, ე. წ. „ურკათაგირით“. ერთერთ მათგანზე აკეთებმა სახელი იქსისუ დინარ (18, გვ. 222, 223).

ანგარიში ექსპედიციის მუშაობის შესახებ დაიბეჭდა 1972 წელს სომხეთის მეცნიერებათა აკადემიის ისტორიულ-ფილოლოგიური ცენტრის მის პირველ ნომერში. წერილის ავტორი გ. მ. გრიგორიანი იქვე გვთავაზობს თავის თვალსაზრისს წარწერაში მოხსენიებული დინარის ვინაობისა და სომხური მონოფიზიტური ეკლესიის ამ უმნიშვნელოვანეს ცენტრში მისი დასაფლავების გარემოებათა შესახებ. სომეხ მკვლევარს ეჭვი არ ეპარება, რომ წარწერაში მოხსენიებული პირი უნდა იყოს ქართული წყაროებისათვის კარგად ცნობილი ჰერეთის დედო-

ფალი დინარი. გ. გრიგორიანის არგუმენტაცია ემუარება ორ მონაცემს: 1. სტეფანოს ორბელიანის ცნობით, ვაჰანავანქის მონასტერში დასაფლავებულნი იყვნენ ალბანელი და ბაქელი მეფეები და დედოფლები, აგრეთვე, სივნიეთის ქვეუნიის სახელგანთქმული მთავრები. 2. საფლავის ქვა წარწერით „დინარ“ მოთავსებულია ყველაზე გამოსაჩენ ადგილას — ეკლესიის შესასვლელთან განლაგებული საფლავების წინ, რაც საფლავის ქვაზე აღნიშნული დინარის განსაკუთრებული წარჩინებისა და დიდგვარობის მანიშნებელი უნდა იყოს, დინარის სახელით ცნობილ ისეთ წარჩინებულ პირს კი, ვისაც შეიძლება ალბანელ მეფეთა საქალენი დასაფლავების პატივი ჰქონოდა, ისტორიული წყაროები იცნობენ მხოლოდ ერთს — ტაოკლარქეთის ბაგრატიონთა ბრწყინვალე გვარის წარმომადგენელს, ადარნასე II ასულსა და ცნობილი გურგენ IV დიძის, ერისთავთ-ერისთავისა და მაგისტროსის დას, ალბანთა მეფის ადარნასე პატრიკის მეუღლეს დინარ დედოფალს. მაგრამ სივნიეთის ისტორიის ყველაზე ავტორიტეტული მუშატიანე სტ. ორბელიანი დინარ დედოფლის ვაჰანავანქში დასაფლავების ფაქტს არ აღნიშნავს, მაშინ როდესაც სხვა დანარჩენებზე, ვინც ამ მონასტერში არიან დაკრძალულნი, შეტ-ნაკლებად აქვს ცნობები. ეს გარემოება, გ. გრიგორიანის აზრით, გამოცანას წარმოადგენს, რადგანაც ისტორიკოსის სიცოცხლეში (XIII ს-ში) ქერ ისევ მოქმედი მონასტერი იყო ვაჰანავანქი, რის გამოც სტ. ორბელიანის მუშებრებელია არ სცოდნოდა ქერეთის დედოფლის იქ დასაფლავების ამბავი. გამოცანის ამოსნის სათავეს, ვფიქრობთ, სავსებით მართებულად, იგი დინარის ბიოგრაფიასა და იმ დროის რელიგიურ სიტუაციაში ეძებს. მაგრამ გ. გრიგორიანი ყურადღებას ამახვილებს X საუკუნის II ნახევრის აღმოსავლეთ ამიერკავკასიის ისტორიის მხოლოდ ზოგიერთ შერჩეულ ფაქტზე, რის გამოც მის აზრს დამაქ-

რებლობა აკლია. გ. გრიგორიანი იზიარებს სემციურ ლიტერატურაში დასაბუთებულ თვალსაზრისს, რომ დინარ დედოფალმა, თავისი შვილის იშხანაიას დახმარებით, შექმლი პერეციის ქალაქიდან სარწმუნოებაზე მოქცევა და სომეხთა კათალიკოსის ანანია მოციკის ბრძოლა ამ მოვლენის წინააღმდეგ, ფაქტობრივად, უშედეგო იყო. ამასთან, უშეგბს ამ პარციხის სრულიად საწინააღმდეგო შესაძლებლობასაც, რომ, თითქოს, 862 წ. იშხანაიკა და დინარის „კვლავ სომხურ სარწმუნოებას უნდა დაბრუნებოდნენ“. ყველაფერ ამის საფუძველზე კი ასკვნის: თავგამოდებული ქალკედონიტისა და სომხური სარწმუნოებისაგან განდგომილი დინარის მოხსენიება სიგნითის სახელგანთ მითროპოლიტისა და სომხური ეკლესიის ერთ-ერთ შეთაფრს სტ. ორბელიანს წამდგეილად არ შეეძლოო. (18, გვ. 228).

წინააღმდეგობრივი ხასიათის ეს მსჯელობა საუბრადღებო კითხვებს აღძრავს. თუ მართლაც დინარი „დაუბრუნდა“ სომხურ სარწმუნოებას, რადატომ უნდა ჩათვლილიყო ის განდგომილად? და თუ ქალკედონიტის თანგამომდევნად იგი დამსვენო იყო, მაშინ როგორდა შეიძლება ის სომხურ სარწმუნოებაზე მოქცეულიყო? რა პოლიტიკურ თუ სარწმუნოებრივ ძალებს შეეძლოთ შეეცვლენენინათ რწმენა, უფრო ზუსტად კი იდეოლოგიური გეზი ქართული სახელწიფოებრივი ტრადიციების პოლიტიკური მოდერნიზაციის? აქვართ, რომ სომხურ სარწმუნოებას დინართან არ შეიძლება ზღო ჰქონოდა, ის ამ სარწმუნოებას ებრძოდა და დევნიდა აღბანეთიდან. ასეუ პირობებში კი სრულიად გაუგებარი და აუხსენელი ქალკედონიტ დედოფლის სომხური მონოფიზიტური ეკლესიის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ცენტრში დატრძალვა. ეს დაბრკოლება გაყოლებით უფრო რთული დასაძლევი, ვიდრე სტეფანოსის მიერ დინარის მოუხსენებლობა, რაც, ბოლოს და ბოლოს, კერძო მოტივებითაც შეიძლება ახსნილიყო. ეტყობა, ამ დაბრკოლების სიმძიმეს კიდევ გრძნობს გ. გრიგორიანი, როცა უშეგბს სომხურ სარწმუნოებაში დინარის „დაბრუნების“ შესაძლებლობას, მიუხედავად იმისა, რომ პერეციის სახელგანთქმული დედოფალი არასოდეს ყოფილა მონოფიზიტი და ამიტომ არც მისგან განდგომა შეეძლო. დაბრკოლების დაძლევის ეს გზა, ვფიქრობთ, წარუმატებულ ცდად უნდა ჩათვალოს. თუ კი „ძველ სარწმუნოებაში დაბრუნება“, გ. გრიგორიანის აზრით, საკმარის საფუძველი იყო მონოფიზიტური ეკლესიის სამეფო საძველენი დინარისათვის საპატიო ადგილის მისაჩენად, რადატომ არ უნდა ყოფილიყო ის შესაწყნარებელი სტეფანოს ორბელიანისათვის? როგორც ვხედავთ, გ. გრიგორიანის მსჯელობა ბევრი წინააღმდეგობის შემც-

ველია და მოვლენების მისეულ ახსნას გადაუღლებავი დაბრკოლებები ელბემა, რის გამოც აღძრული საკითხი დამატებითი მონათხილვის საიხოსც.

გ. გრიგორიანის აღნიშნულ წერილს გამოცემართა პრფ. თ. პაპუაშვილი წიგნში „რანთა და კახთა სამეფო“, რომელიც 1982 წელს გამოსცა „მეცნიერებაში“ (8, გვ. 206-216). თ. პაპუაშვილი კატეგორიულად უარყოფს დინარ დედოფლის ვაჰანავანქში დატრძალვის შესაძლებლობას. მისი მთავარი არგუმენტებია შემდეგი:

1. წარწერა უთარლიდა და არ შეიცავს რაიმე ცნობას მასში მოხსენიებული დინარის ვინაობის შესახებ და, ამდენად, არ შეიძლება ის საფუძველად დაედოს პერეციის დედოფლის ვაჰანავანქში დატრძალვის შესაძლებლობის მტკიცებას.

2. სტეფანოს ორბელიანის მიერ დინარის მოუხსენებლობა ერთ-ერთი მთავარი საბუთია გ. გრიგორიანის მტკიცებათა საწინააღმდეგოდ. სომეხი ისტორიკოსი საერთოდ არ გაურბის კონფესიონალური ბრძოლის პერიპეტეების გადმოცემას და ქალკედონიტი მოდერნიზების შესახებუც ვაწყვის ცნობებს. დინარის ვაჰანავანქში დატრძალვის ფაქტს კი იმითომ არ აღნიშნავს, რომ ახეთ რამეს საერთოდ არ ჰქონია ადგილი მონასტრის ისტორიაში.

3. მთელი VII-X სს მანძილზე იმდენად გამოწყვებულია დამოციდებულება ქალკედონიტება და მონოფიზიტების შორის, რომ ქალკედონიტი დედოფლის მონოფიზიტური ეკლესიის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ცენტრში დატრძალვა სავსებით გამორიცხული იყო.

4. ამ თვალსაზრისს საფუძველს უმაგრებს ქართული საისტორიო წყაროების მონაცემებიც. კერძოდ, „მეტაწეუ ზაგრატიანის“ ავტორის ცნობით, 1010 წელს ზაგრატი III „აღილო მეორედ პერეციო. დააჭირა დინარ დედოფალი თსანად.“

ქართველი მეტატიანის ამ ცნობას ორგვარი განმარტება აქვს ისტორიოგრაფიაში. ერთის მიხედვით, 1010 წლისათვის პერეციის დედოფალი ჭრ კიდევ ცოცხალი ყოფილა და გამოდის, რომ ზაგრატის ის ტუვედ წაუყვანია (გვ. ჭავჭავაძე, ივ. თაყაიშვილი). მეორე განმარტებით კი, ზაგრატის დინარის „წმინდა თსანად“ გადაუსვენებია (მ. ბროსე, კ. თუმანოვი). ამასთან დაკავშირებით თ. პაპუაშვილი წერს: „...ჩვენთვის საინტერესო საკითხისათვის გადამწყვებტი მნიშვნელობა არა აქვს იმის ზუსტად დადგენას, ცოცხალი წაუყვანა ზაგრატი III-მ დინარი, თუ მართლაც მხოლოდ მისი ნეშტი გადააწყვანა აფხაზეთში. ჩვენთვის აქ მთავარი ის არის, რომ დინარი XI საუკუნის დასაწყისისთვის „აფხაზეთი და ქართველითა“ მდის ქარზე იმყოფება. ეს კი, ჩვენი აზრით, ყოველგვარ საფუძველს აკლის სომეხ მეწყვეართა მონაზ-

რებას იმის შესახებ, რომ დინარი დარქალუ-
ლია სივნიეთში, ვაშანავაშვილის მონასტრის საგვ-
არელო საძვალეში“ (8, გვ. 218).

მიუხედავად იმისა, რომ თ. პაპუაშვილის არ-
გუმენტაცია საკმაოდ შთაბეჭდილად გამოიუ-
რება, მისი მსჯელობა, ვფიქრობთ, მაინც არ
აჩიბ თავისუფალი გარკვეული ხარვეზებისაგან.

მისი მტკიცება, თითქოს საფლავის ქვაზე
ამოკვეთილ წარწერა „დინარ“-ს არავითარი
მნიშვნელობა არ ჰქონდეს ამ სახელში ჰერეთის
დედოფლის შესაცნობად, რამდენადაც წარწერა
არ შეიცავს ცნობებს დინარის ვინაობის შესა-
ხებზე, აშკარად მოკლებულია დამაჭერებლობას.
ეს წარწერა გამოჩაღების არ შეადგენს და
ოთხზე საფლავის ქვაზე ერთნაირად თითო-
სტრიქონიანი წარწერების გაკეთებული სათანა-
დო სახელების აღნიშვნით. მგავალიად, დინარ-
ის გვერდზე იგივე ზომის საფლავის ქვაზე,
იმავე ერკათაგირით ამოკვეთილია მხოლოდ
ერთი სახელი „ქვეანში“, შესამე და მეოთხე
საფლავების ქვებზეც იმავე წესით ამოკვეთილია
სახელები „გრიგორ“ და „აშოთიკ“. მიუხედა-
ვად იმისა, რომ არც ამ წარწერებს ახლდათ
დამატებითი რაიმე ცნობები ერთსტრიქონიან
წარწერებში მოხსენიებულ პირთა ვინაობის შე-
სახებზე, მათი შეცნობა მაინც არ გაძნელებულია.
როგორც საისტორიო წყაროების მონაცემებით
დადგინდა, უველა ისინი სივნიეთის სამეფოს
ცნობილი პოლიტიკური მოღვაწეები იყვნენ.
ქვეანშითა აღმოჩნდა სივნიეთის ერთ-ერთი ვა-
შიჩენილი მთავარი, რომელიც უაფანსა და ბაღ-
ჭში მთავრობისას უოველნაირად ახლასებდა
სივნიეთის საეპისკოპოსოს სეპარატიულ მის-
წრაფებებს და დიდი როლი ითამაშა სივნიეთის
ფეოდალური სამეფოს დაარსებაში. გრიგორი
— სივნიეთის მეფე გრიგორ I ვამოადა, ხოლო
აშოთიკი — გრიგორ I შამა, სივნიეთის დიდი
მთავარი და სპარაპეტი იყო მეფე ვისაყ I
დროს (უფრო დაწვრილებით 13, გვ. 223-226).

როგორც ვხედავთ, დინარის საფლავის ქვა
იმათ გვერდითაა მოთავსებული, ვისაც ვანსა-
კუთრებით დიდი დამსახურება ჰქონდათ სივ-
ნიეთის ფეოდალური სამეფოს შექმნისა და გან-
მტკიცების საქმეში. აშკარაა, რომ დინარის საფ-
ლავის ასეთ სპატიო ადგილას მოთავსება უბ-
რალო შემთხვევის აშხავი არ შეიძლება იყოს.
შესაძლოა, ჰერეთის დედოფალ დინარს კიდევაც
გულსხმობდა სტ. ორბელიანი, როცა გვამც-
ნობდა, რომ ვაშანავაშვილის მონასტერში აღბანე-
თის მეფენი და დედოფლებიც იყვნენ დარქალ-
ულენი. ხოლო თუ რატომ არ მოიხსენიებდა
ჰერეთის დედოფალს საკუთარი სახელით, ჩანს,
ამისათვის XIII ს მცხოვრებ სივნიეთის შტრო-
პოლიტს საფუძვლიანი მიზეზები ჰქონდა. მკვლე-
ვარის ამოცანად, პირველ რაგში, ამ მიზეზების
დადგენაა და არა აშკარა ფაქტის ზელადებით
უარყოფა.

ზოგადად, რა თქმა უნდა, სწორია დებულება,
რომ მონოფიზიტური ეკლესიის „ქრისტიანული“-
ტრში ქალკედონიტი მოღვაწე მონასტრის სავ-
სებით გამოარცხულია. მაგრამ კონკრეტული
შემთხვევების განხილვისას უოველთვის შეიძ-
ლება ამოვიდეთ კონკრეტული ვითარებიდან,
მით უფრო, რომ ამ შემთხვევაში საქმე გვაქვს
სომხეთის ვანაშირა ოლქთან, სადაც, ეთნიკური
თავისებურებების გამო, საკმაოდ ძლიერი იყო
სეპარატიული მისწრაფებები (10, გვ. 411).

დაბოლოს, „მატიანე ქართლისას“ ცნობის
შესახებ. ეს ცნობა საკმაოდ ბუნდოვანია და და-
მატებით ახსნას მოითხოვს. 1010 წლისათვის
დინარ დედოფლის ცოცხლად მოხსენება თვით
თ. პაპუაშვილსაც „ძალზე საეჭვოდ“ მიაჩნია (2,
გვ. 215). ჰერეთიდან ნუშის გადასვენების კი,
ჩვენი შემდგომებით აზრი არ უნდა ჰქონდეს,
რადგანაც წმინდანად შერაცხული დედოფლის
საფლავს იმ დროს ადგილზე (ე. ი. ჰერეთში)
გაცილებით მეტი სამსახურის გაწევა შეეძლო
ქალკედონური შრწამსიანად, ვიდრე ძველი-
ვან მართლმადიდებელ დასავლეთ საქართველო-
ში. ასეთ აქციას მაშინ განხორციელებდა ვამართლებს,
თუ კი დინარის „წმინდა ნეშტი“ „მწვალებელ“
მონოფიზიტთა შორის მოექცეოდა. XI საუკუ-
ნის დასაწყისისათვის ჰერეთში ასეთი საშიშრო-
ება ნამდვილად არ არსებობდა. ამიტომ, ფიქიკ-
რობთ, სსწორი ისევ პირველი ვარაუდის სე-
სარგებლოდ იხრება. ასეთ შემთხვევაში „მატი-
ანე ქართლისას“ ცნობაც თითქოს უფრო მარ-
თებულ ახსნას პოულობს. თუ დინარის „წმინდა
ნეშტი“ ვაშანავაშვიტში „მწვალებელ“ მონოფიზი-
ტთა შორის იმყოფებოდა, მაშინ ქალკედონიტი
მეფის საკაცეილში არაფერია არამუნებრივი.
საფლავს ქვის ვაშანავაშვიტში ადგილზე უოფნა
ამ ვარაუდს ზელს არ უნდა უშლიდეს. რადგან
ძნელი წარმოსადგენია ბაგრატს დინარის ნეშ-
ტთან ერთად სომხურწარწერიანი საფლავის
ქვაც თან წაეღო მაგრამ საკითხის საბოლოო
გადაწყვეტას წინ ეღობება შეტად სერიოზული
დაზრკოლება. ეს არის ქალკედონიტი წმინდანის
სომხურ მონოფიზიტურ ეკლესიაში დარქმალის
რთვი ფაქტში არსებული შეურთგებელი წინააღ-
მდეგობა. ამ წინააღმდეგობის დაძლევის გ. გრი-
გორიანისებულ ცდას, როგორც ვნახეთ, ჰვერი
ნაელი ახლავს და ის არსებითად მთუდებელია.
თ. პაპუაშვილს კი საერთოდ არ დაუნახავს ასე-
თი ამოცანა, რადგანაც თავიდანვე გამოირიცხა
დინარ დედოფლის ვაშანავაშვიტ დარქმალის
შესაძლებლობა.

რაც უკვე ითქვა ამ წერილში დინარ დედოფ-
ლის შესახებ, ვფიქრობ, ისიც სრულიად აშკა-
რას ზდის, რომ ადრეული საკითხი სულაც არ
არის ვიწრო მნიშვნელობის, კერძო საკითხი,
რომელიც მხოლოდ ბიოგრაფიული დეტალის
დაზუსტებას იხსნავს მისნად. დინარის სახელი
გახლართულია დამაირისპირებულ იდეოლოგია-

თა ბრძოლის რთულ კვანძში, რის გამოც, ერთი შეხედვით, მის უწყინარ ბიოგრაფიულ დეტალში აშკარად ირკველება წინააღმდეგობებით აღსავსე ეპოქის პოლიტიკური და იდეოლოგიური სიტუაციის ტრეილი სურათი.

რეალური ისტორიული სურათის აღსადგენად, ძეგუბა, პარველ რიგში, უნდა გავერკვეთ იმ პოლიტიკურსა და იდეოლოგიურ სიტუაციაში, რაშიც შესაძლებელი გახდა სივნიეთში საერთოდ, და კერძოდ ვაშაწავაშკში, დინარისათვის არა მარტო კეთილგანწყობილი გარემოს შექმნა, არამედ მერეთის დედოფლის განდევნის საფუძველიც.

X საუკუნის ნახევარში, როცა დინარმა პოლიტიკური მოდერნიზმის ასპარეზზე შედგა ფეხი, ძალთა თანაფარდობა ახლო აღმოსავლეთში აშკარად ბიზანტიის სასარგებლოდ იყო შეცვლილი. X საუკუნიდან დაწყებული იყო თანმიმდევრულად ავანტიურება და უსტატებულ სახალიფოს და ზედიზედ არიმდგა ტერიტორიებს მცირე აზიასა და სომხეთში. ერთხანს, 927 წ. ბიზანტიელთა ღაშკარამ ქ. დვანამდეც კი მიადნია, ხოლო 984 წლისათვის დიდი ზნით მოითვისა მთელი დასავლეთი სომხეთი (6, გვ. 144). აღმოსავლეთზე ბიზანტიის ძველამოსილ შებტვას თან სდევდა იმპერიის ორთოდოქსალი რელიგიის (ქალკედონიზმის) დანერგვის ცდები. ისევე როგორც VIII საუკუნეში არაბთა მიერ სომხეთში ბიზანტიელთა განდევნამ უზრუნველყო ამ ქვეყანაში ანტიქალკედონიტური მრწამსის საბოლოოდ გამარჯვება (17, გვ. 228), ასევე ახლაც ბიზანტიელთა მძლავრობას უნდა გამოეცოცხლებინა ანტიმონოთეოზატური ძალები, განსაკუთრებით სომხეთის ვანაპირა მხარეებში, სადაც ეთნიკური თავისებურებების გამო, ტრადიციულად ძლიერი იყო სემარატიკული მისწრაფებები. იქნებოდა ახალი რელიგიური სიტუაცია, ქართულ ეკლესიას საშოქმედოდ გაცილებით ვრცელი ასპარეზი ეშლებოდა, ვიდრე ეს სომხურს შეეძლო მიეღო. მართალია, ბიზანტიის აგრესიულ გეგმებში სომხეთიცა და საქართველოც ერთ სასწრაფოდ იყო და რთივეს ურთიანად უმარტება და შთანქმას, მაგრამ ვიდრე ბიზანტიას ჭერ არ შეეძლო აქტიური პოლიტიკის წარმოება ამიერკავკასიაში, ხოლო დასუსტებული სახალიფო იმდენად საშიშ ძალას აღარ ფლობდა, ამ შეცვლილ ისტორიულ პარამეტრებში იმპერიალთა კონფესიური ერთობა მაინც მნიშვნელოვან უმარატიკობას აძლევდა ქართულ ეკლესიას ამიერკავკასიაში თავისი კულტურული-იდეოლოგიური გეზის წარმატებისათვის.

სომხური ეკლესიის მდგომარეობა იმითაც იყო გართულებული, რომ ბერძნული სარწმუნოების შემოტევის წინააღმდეგ ბრძოლის გარდა, საუკუნეთა მანძილზე მას უბედობდა

სხვადასხვა ერების, ამჟერად კი მხოლოდ ბერძნული ეკლესიის — თორნიკელთა მოძრაობის წინააღმდეგ ბრძოლა. ბიზანტიის ეკლესია კი, საერთოდ, თავს უნდა უზრუნველყოს თავისი მისიონერული, VII საუკუნის დამდგენს არჩეულ იდეოლოგიურ კერსს ის გაწეზრებად და თანმიმდევრულად ატარებად, რაც აღნიშნულ პარამეტრთან ერთად, მნიშვნელოვანწილად უზრუნველყოფდა მისი პოპულაციების სიმტკიცეს X საუკუნეში ამიერკავკასიის ასპარეზზე ახალი ძალთა გაჩაღებულ იდეოლოგიურ ბრძოლაში.

ქართული ეკლესიის წარმატებები ამ ხანაში ერთობ თვალსაჩინოა. X საუკუნის დამდგენს დასავლეთ საქართველოში ბერძნული-ბიზანტიური საეკლესიო კულტურა ადგილს უთმობს ქართულს (4, გვ. 244), X საუკუნის ათიან წლებში კი, აფხაზეთა მეფის გიორგის მეცადინეობით, ქრისტიანობა და მასთან ერთად ქართული კულტურა, სცილდება რა თავის ეთნიკურ საზღვრებს, ჩრდილო კავკასიაში, აღან-ოსებში ვრცელდება (4, გვ. 245-248). კიდევ უფრო შთამბეჭდავად წარმატება აქვს ქართულ ქრისტიანობას სამხრეთ-დასავლეთის მიმართულებით, სადაც ქართული ფეოდალური კულტურის გავრცელებას დიდად შეუწყო ხელი განსაკუთრებით დავით III კურაპალატის წყოფებამა მოდერნიზმამ, რომლის დროსაც ქართული სახელმწიფოს პოლიტიკურმა საზღვარმა სამხრეთით შორს გადაიწია.

დაწვებული იყო დიდი კულტურული პროცესი, რაც ქართული ფეოდალური საზოგადოების განვითარების შემდგომ მაღალ საფეხებზე ასვლის მანიშნებელი ჩანდა. ამ საზოგადოების კლასობრივ ინტერესებს შესაწინააღმდეგებლად გამოჩნდა შერჩეული, როცა ამავე დროს ებოძებოდა: „ქართლად ფრთადი ქვეყანა აღიარებების, რომელთა შინა ქართულითა ენითა ეთნი შეიწირვის და ლოცვა ყოველი აღესრულებინ“. ამ კულტურულ-პოლიტიკური პროცესის მიღმა არც ქართული სამყაროს აღმოსავლეთი პერიფერია დაჩრდილდა. ამიტომაც, როცა დინარ დედოფლამა მერეთში საბოლოოდ თავი დაადა საუკუნეების მანძილზე განანგრძობებულ მწვავე იდეოლოგიურ ბრძოლას და ეს მხარე სომხური „მწვალებლობიდან“ მართლმადიდებლობაზე მოაქცია (თ. პაპუაშვილის გამოანგარიშებით 848 წ., 2, გვ. 205). ამისოდ უკვე წინადაგა შემზადებული იყო ქართული სახელმწიფოებრიობისა და მისი კულტურული განვითარების საერთო გზით. ამასთან დაკავშირებით უნდა შევნიშნოთ, რომ სომხური ისტორიოგრაფიის ზოგი წარმომადგენელი მართლმადიდებლობაზე მერეთის მოქცევის ფაქტს სუბიექტური მოტივებით ხსნიან (ა. მნაცყანაიანი, ს. ბარსუდარიანი და სხვ.), რაც აშკარად ვერ უძლებს

კრიტიკას. დინარის ინციპიტებს მხარს უჭერდნენ არა მარტო მისი ვაჟი — ალბანთა მეფე იშხანიკი და ამ ქვეყნის კათალიკოსები — სააკი და ვაგეი, არამედ პეტრეთის ფეოდალური საზოგადოების ძირითადი ნაწილი, რომელსაც კულტურულ-ეროვნულმა შეგნებამ ქაბოლოვად კიდევ გადაწყვიტა საქობის ქალკედონიზმის სახარვეზლოდ. ამ შეგნების უტყუარი მოწმობა ეპარქიარქული ძველების მონაცემები, რომელთა მიხედვით ქართული პეტრეთის (იშხანიკის პეტრეთის სამეფოში ზარენ-გაროსაც შედიოდა) საეკლტო დანიშნულების ძველებზე VII-X საუკუნეების მთელ მანძილზე მხოლოდ ქართული წარწერები ვაჭვს (1).

პეტრეთის მოქცევა სომხური ეკლესიის დიდი მარცხი იყო და, ბუნებრივია, ამ მარცხს ის ასე აფეხვად ვერ შეეგუებოდა. სრულიად სომეხთა კათალიკოსი ანანია მოკაცი ენერგიულ წოდებს მიმართავს მდგომარეობის გადასარჩენად, სარგებლობს ვასპურაკანის მეფის გრიგოლ დერენიკისა და შირაკის სომეხთა მეფის აბასის აქტიური მხარდაჭერით. მაგრამ წაგებული საქმის შევლა უკვე მას ძალგს აღემატებოდა. უფრო მეტად, მამ წელს ზარენში (ტ. ა. პეტრეთის სამეფოს სომხურ ნაწილში) სომეხთა უმადლესი სულიერი მამის მიერ მოწვეულმა საეკლესიო კრებამ მას მხარი აღარ დაუჭირა. თუ ქართულ პეტრეთში ქალკედონიზმის გამარჯვება ამ ქვეყნის ისტორიული განვითარების ბუნებრივი შედეგი იყო, ზარენში მისი მომხრეობა, ფიქრობთ, იმასაც მოწმობდა, რომ ქართული სახელმწიფოებრიობის პოლიტიკური და კულტურული გაჯეფა აღმოსავლეთის მიმართულებითაც იკავებდა გზას თავისი ეთნიკური საზღვრების მიღმა.

სომხურ წყაროებში დაცული ცნობების მიხედვით, ქალკედონური მრწამსი იმ ხანად ალბანეთიდან, კიდევ უფრო ღრმად, სივნიეთშიც აღწევდა. ვარდანი გადმოგვცემს: პატრიარქმა ელიშემ დიდის გაპირვებით დაიმორჩილა ზელახლა სივნიეთის ქვეყანა, რომელსაც ზურაბ ავღანთა მავალითისთვის მიებაძა. დაუმორჩილებელი იაკობის მავიერ ეპისკოპოსად დაადგინა ბაქქელი ვაჰანი, იშხან ქვეანჩირის ვაჟი (18, გვ. 118). აშკარაა, რომელიდაც დროს, ვარკვეულ ისტორიულ პერიოდში, სივნიეთის ეპარქიაში ქალკედონური მრწამსი ბატონობდა. ასე რომ არ უოფილიყო, არც ვარდანს დასპირვებოდა ეთქვა: პატ-

რიარქმა სივნიეთის ქვეყანა ზელახლა და ისიც „დიდის გაპირვებით დაიმორჩილეთ“. არქიებისკოპოს იაკობის დაუმორჩილებულებს აღნიშნავს, ეჭვს ვარკვევა, მისი ქალკედონიზმის მოწმობა უნდა იყოს.

სივნიეთში შექმნილ რელიგიურ სიტუაციას უფრო განსავიბად და აშკარად გადმოგვცემს კირაკოს ვასპეკედი. მის თხზულებაში ვითხზულობთ: ანანია მოკაციის მწვერებსთავრობისას (ეს ის ანანია მოკაცია, სომხური ეკლესიისათვის პეტრეთ-ალბანეთის დასახარუნებლად რომ იბრძოდა წარმატებლად, ვ. მ.) სივნიეთში გამოჩნდა ვილაც ეპისკოპოსი, სახელად იაკობი, რომელმაც დაიწყო სიახლეების დანერგვა ენახა და წეს-ჩვეულებებში, ისევე მერორე ეპისკოპოსი, სახელად ზოსროცი, რომელიც ამბობდა: „უფლის დღეს უნდა ვუწოდოთ არა „კაურაეც“, არამედ „კურაიეც“, რადგანაც ეს სიტყვა რომაულია. ის აგრეთვე ამბობდა: არაა წესი ეპისკოპოსის საწურქებო მხარეთას კათალიკოსს, რადგანაც მას ეპისკოპოსზე მეტი არა აქვს მადლი, ვარდა წოდებისა. ამ და მსგავსი სიახლეებით ქვეყანაში ყველგან შფოთი გამოიწვიეს. კათალიკოსი ზედიზედ უგზავნის გამაფრთხილებელ წერილებს. მაგრამ მას შედეგი არ მოსუვა. კათალიკოსის წინააღმდეგ აწამებულნი იაკობი სივნიეთის ციხე-სიმაგრეში გამაგრდა. კათალიკოსი სივნიეთის ზელისუფლებისაგან მოითხოვს იაკობის გადაცემას, მაგრამ მათ არ გასცეს თავისი ეპისკოპოსი. ამის შედეგად კათალიკოსმა ანანია იაკობივც და სივნიელთაც ანათემას მისცა. იაკობი სიკვდილამდე თავისი შეხედულების ერთგული დარჩაო — გვაუწყებს ისტორიკოსი (6, გვ. 79-81; 14, გვ. 80-81).

ამ ცნობაში ერთბა სავურადდებოა სივნიეთის საეკლესიო და საერო ზელისუფალთა ერთობლივი შეთანხმებული მოქმედება სომხური ეკლესიის წების წინააღმდეგ. ჩანს, სივნიეთის ფეოდალური საზოგადოება თავისი კლასობრივი ინტერესების უზრუნველყოფას, რაც იმ ხანად, პირველ რიგში, დამოუკიდებელი სამთავროს შექმნას გულისხმობდა, სომხური მონოფიზიტური ეკლესიის საპირისპირო აღსარებისადმი მიმხრობით ფიქრობდა. ეს განსავიბედა. სარწმუნოებრივი დამოუკიდებლობა პოლიტიკური დამოუკიდებლობის ვარანტიას ქმნიდა, რაც ვამოც სეპარატისტული მიდრეკილებები თავდაპირველად უფრო ხშირად იდეოლოგიაში ავლენდნენ თავს. სომხური სარწმუნოების საპირისპირო და მისგან განსხვავებული აღსარება სივნიეთში რომ ქალკედონური მრწამსი იყო, ამაზე პარდაბი მიითვება გვაჭვს. მოტანილ ტექსტში, სადაც იაკობი და ზოსროცი მოითხოვენ უფლის

1 პეტრეთ-ალბანეთში იდეოლოგიური ბრძოლის აღნიშნული ეპიზოდები გადმოცემულია ანანია მოკაციის ეპისტოლეებში. მისი ცნობები ქართულ ისტორიოგრაფიაში პირველად შემოიტანა თ. შაპუაშვილმა (2, გვ. 204-207).

დღის აღსანიშნავად გამოიყენონ არა სომხური „კურაკი“ (կյւրազի), არამედ რომელიღაც, ი. ი. ბერძნული „კურაკი“ կիւրազს. ვ. ი. ბერძნულის სახელით აქ ქართულში გავრცელებულ „კურაკს“ ასარებდნენ, თორემ სომხურში ზმარებული „კურაკი“ ზომ ბერძნული სიტყვა იყო და სომხური კულტურის გარემოებაში მის გავრცელებას უფრო შტივი საფუძველი ჰქონდა, შესაბამისი ფონეტიკური ელემენტების გამო. ეკვი არაა, მოტანილ ცნობაში საკმაოდ გარკვეული მითითება გვაქვს სივნიეთში არა მხოლოდ ზოგადად ქალკედონიზმის, არამედ მისი ქართული ვარიანტის გავრცელებაზე. ამ მხრივ ნიშანდობლივია ვარდანის ხეივანული ცნობაც, რომლის მიხედვით სივნიელები აღსაწა მავალითს ბაძედდენ. მისაბაძი კი, ვასაგებია, აქ მხოლოდ ერთი იყო — ჰერეთის დედოფლის დინარის მოღვაწეობა. კარგად აქვს შეზნეული ნ. მარს, რომ ქალკედონიტობა სივნიეთში აღწევდა საქართველო-ალბანეთის გზით. ქალკედონიტობა ბატონობისათვის ზნას უყავდა — ქარკველებს, ანტიკალკედონიტობა კი — სომხებს. მისივე თქმით, სივნიეთში უკვე XIV საუკუნეში საგრძნობი იყო განცდილი ქალკედონური მრწამსის კვალი ლიტერატურულ ძეგლებსა და შესაძლოა თვით ცხოვრებაშიც კი (16, გვ. 6-8).

ასე რომ, ვფიქრობთ, X საუკუნის II ნახევარში სივნიეთში შექმნილი არელიგიური სიტუაცია მნიშვნელოვანწილად ასახავდა პოლიტიკურსა და კულტურულ-იდეოლოგიურ ძალათა თანაფარდობასაც ამიერკავკასიის ამ რეგიონში.

ვარდანის მოწმობით, დაუმორჩილებელი (ე. ი. ქალკედონიტი) იაკობის შეცვლამ ბაძეკელი შთავრის ვყის ვაჰანით მდგომარეობა სივნიეთში თითქოს სომხური ეკლესიის სასარგებლოდ გამოასწორა. კირაკის განძაყეციც აღსატურებს: აქანუბულთა დასაშოშში. ნებლად ჩამოსულ პატრიარქს სივნიეთის იშხანები პატივით შეხვდნენ და წერილობითი პირობა მისცეს, რომ ამას იქით წმინდა გრიგოლის ტახტის წინააღმდეგ აღარ აქანუბებინან. მაშინ კათალიკოსმა არქიეპისკოპოსად აკურთხა რომელიღაცა მათი გვარიდან (ეკვი არაა, კირაკოსი შეგნებულად არიღებს თავს ვაჰანის ხეივანს, რამდენადაც ეს სახელი სომხური ეკლესიის ისტორიულ მემკვირვებას უნაიმო მოგონებებს აღურჩავდა. (5, გვ. 81-82; 14, გვ. 81).

ვარდანისა და კირაკოსის შტიციებას სივნიეთის ეკლესიის შთაურის ტახტზე იაკობის ვაჰანით შეცვლას თითქოს მონოფიზიტური სარწმუნოებისათვის სასურველი შედეგები მოეცებ, აშკარად ეწინააღმდეგება ფაქტებს. ამასთან, მოვლენათა შემდგომი მსვლელობაც

უტყველად გამოირიცხავს ასევე შესაძლებლობას. ანაწა მოკაციის გარდაცვალების შედეგად 965 თუ 967 წელს (ამჟერად „სივნიეთის“ ხეივანელობა არა აქვს თარიღის მითითება), სომხეთის კათალიკოსად ირჩენენ უკვე რამდენიმეჯერის ხეივანული სივნიელი შთავრის ვაჟს, მიტროპოლიტ ვაჰანს (ვარდანის, ასოდიკი, კირაკის განძაყეცი და სხვ.). შთავრამ მალე მას ქალკედონიტობაში ამხილებენ და, აშოტ III მითითებით, 989 წელს ანისის ეკლესიის კრება კათალიკოსის ტახტიდან გადააყენებს. ვაჰანი მშობლიურ სივნიეთში კი არ ბრუნდება, არამედ აშოტ III პოლიტიკური მოწინააღმდეგის აბუ-საბლ არწრუნის სამფლობელო ვასპურაკანში, თავის თანამოაზრე ეპისკოპოს ბოსროგ ანტევიციისთან მიდის. ვ. არუთინოვა, პირველწყაროთა ჩვენებების საწინააღმდეგოდ, უარყოფს რა ქალკედონური გარემოს არსებობის შესაძლებლობას ვასპურაკანში, ვაჰანის ნაბიჯს, უბრალოდ, საიმედოდ თავშესაფარის ძიების აუცილებლობით ხწნის. იგი წერს: «Ваан бежал не к идеологическим единомышленникам, а просто к врагам своих врагов».

(11, გვ. 96). ვაჰანის მოქმედების ამგვარი განმარტებისათვის პირველწყაროებში რამდენადაც სერიოზული საფუძველი ნამდვილად არ მოიძებნება. განძაყეცისა და განსაკუთრებით ასოდიკის ცნობები ვასპურაკანსა და შირაკს შორის სწორედ იდეოლოგიური ბრძოლის ერთობ შთამბეჭდავ სურათის გვიხატვენ. ამათ მიხედვით, ვაჰანი უბრალო ლტოლვილი კი არაა, ან მხოლოდ ეპისკოპოს ბოსროგ ანტევიცის თანამოაზრე, არამედ მათი სულიერი წინამძღოლიცაა, რის გამოც მის მხარესა ვასპურაკანის ფეოდალური საზოგადოების გაყვნიანი ზედა ფენა, საგულისხმოა, რომ ბოსროგ ანტევიცის ვაჟი, დიდი სომეხი პოეტი გრიგორ ნარეკაცი თანგრძნობით იხსენიებს ვაჰანს ერთ თავის მიშატაკარანში (Մատենայն ուղեբովության). როგორც ზნას, ვაჰანის მომხრეები მარტო ვასპურაკანში არ უნდა უყოფილიყვნენ, რამდენადაც ისტორიკოსებზე ლაპარაკობენ საერთო არეულობასა და შფოთზე მთელს სომხეთში. ასოდიკის თქმით, ვაჰანის გადაუენებისა და მის ადგილას სტეფანოსის არჩევის დღიდან „სომხეთს ორივე მხრიდან უზადად უარებოდა წყველა და კრულვა“ (9, გვ. 181-182).

ვაჰანის მიერ წამოწყებული იდეოლოგიური ბრძოლის შედეგად შექმნილი პოლიტიკური ვითარების სერიოზულობაზე მიუთითებს, აგრეთვე, ახალი კათალიკოსის სტეფანოსის გადაწყვეტილებაც, რომელიც იძულებული იყო სომხეთში მოღვაწე ცნობილი მონოფიზიტი ავტორიტეტების გუნდთან ერთად წასულიყო ვასპურაკანში და იქ, ადგილზე „მეხილებინა ვაჰანი და აბუ-საბლი“ (იქვე).

მაგრამ მონოფიზიტმა პატრიარქმა თავისი მისია ვერ შეასრულა. ის და მისი მშლელლები ვასპურაკანში დააპატიმრეს. თავად კათალიკოსი ტეტრუანის ტუველიზში გარდაიცვალა. იმავე 870 წელს (სხვა მონაწერებით 872 წ.). გარდაიცვალა ვაჰანიც, რის გამოც მემატია-ნე შეინაწავს: „ამის შედეგად შეწყდა ყოველგვარი შფოთი და არეულობანი სომხეთში“ (იქვე). აშკარაა, ვაჰანს არა მარტო ვასპურაკანში, არამედ მთელ სომხეთშიც მუყადა თავისი მომხრეები. სხვაგვარად გაუგებარი იქნებოდა, რატომ უნდა გამოეწვია საეკლესიო კრების „კანონიერ“ დადაწვეტილებას ისეთი შფოთი და არეულობა სომხეთში, რომ ის სიტუცაქონე მემატიაანს სავანებო აღნიშვნის საგანი გამხდარიყო. ვაჰანის მომხრეების არსებობას და ვაჰანის დადუენების გამო სომხეთში დაწვებული შფოთის ფაქტს ადატურებს კირაკოს განმაცეცი, თუმცა ცდილობს მიჭმალოს ქალკედონური მიმდინარეობის მნიშვნელობა სომხეთისათვის, როცა ამტკიცებს: ვაჰანმა მხოლოდ ზოგადი გულუბრველო ადაშინი დააქერა თავის უყოფელობაში (5, გვ. 81-82). ჩანს, იდეოლოგიური ბრძოლა სომხეთში მონოფიზიტებსა და ქალკედონიტებს შორის X საუკუნის მეორე ნახევარშიც საკმაოდ მწვავედ მიმდინარეობდა და 6. შარის ცნობილი დებულებაც იმის შესახებ, რომ IX საუკუნეში მაგარატუნთა კარზე არქიდიაკონ ნონის მიერ ქალკედონიტ თეოდორე აბაურას დამარცხების შედეგად სომხური მონოფიზიტური ეკლესიის ნაციონალიზაცია „გვიგანტური ნაბიჯებით მიდის წინ“ (16, გვ. 10), ვფიქრობო, შეტ დისაბუთებას საჭიროებს.

გასაკვირი ვერჩება აღნიშნული იდეოლოგიური ბრძოლის პოლიტიკური მიმართულების ხასიათი. ვარდანი და კირაკოს განმაცეცი თანხმობით მოწმობენ ვაჰან კათალიკოსის უშუალო კავშირს ქართველებთან. კირაკოსის თქმით, სომხეთსა კათალიკოსს ზღაპრულდებაც კი დაუდგია ქართველებთან სარწმუნოების თაობაზე, რათა ქალკედონიტთა სექტა აღედგინა სომხეთში (5, გვ. 81), ზოლო ვარდანის ცნობით, მას უბრძანებია სომხური ეკლესიებისათვის ხატები საქართველოდან მოიტანათ (12, გვ. 118). გამოდის, რომ ის დიდი შფოთი სარწმუნოების საკითხებს ფარშეშო, რომელიც ვაჰან კათალიკოსის მწვემსმთავრობის პერიოდში ატეხილა სომხეთში, ქართული ეკლესიის გაყენის გავრცელების ცდებს გამოუწვია.

იმ ხანად ქართულ ეკლესიას ამიერკავკასიაში თავისი კულტურული-იდეოლოგიური გეზის გასატარებლად რომ უკეთესი პირობები გააჩნდა სომხურთან შედარებით, ამის შესახებ უკვე ითქვა მაგრამ ეს მიანიც საკითხის

მხოლოდ ერთი მხარეა. გარკვეული საფუძველი ქართული ორიენტაციის [საქართველო] უნდა არსებულყოფიყო თვით ბრძმურს [საქართველობის] რომელიდაც ნაწილში. საერთაშორისო ვითარება X საუკუნის II ნახევარში აბლო აღმოსავლეთისა და ამიერკავკასიაში, განსაზღვრული აზრით, თითქოს კიდევაც ქმნიდა ასეთი საფუძველი. იმ დროს, როცა ბიზანტიის ბელში იყო მოქცეული დასავლეთი სომხეთი და მისი დაწოლის მოგერიება სულ უფრო ძნელდებოდა (887 წელს უკვე ტარონიც მისი აგრების მსხვერპლი გახდა, 7, გვ. 86), ზოლო იმპერიის ორთოდოქსული რელიგია აქტიურად გამოიყენებოდა სხვა ხალხების ასიმილაციის საშუალებად (15, გვ. 171), ქალკედონიზმის ქართული ვარიანტის არჩევას ერთგვარად მიანიც უნდა ვაენეტირებინა ბიზანტიური ორთოდოქსის დამლუპველი გავლენა. ამის გარდა, ქართული ფეოდალური საზღმწიფოები ქერქეობით ვერ ფლობდნენ იმდენად სერიოზულ სამხედრო-პოლიტიკურ ძალას, რომ მასთან რელიგიურ ერთობას ხაფათი შეექმნა სომხეთსა ეროვნული ინტერესებისათვის და, ზოლოს, რაც ყველაზე უფრო მიშველდოვანი იყო, ერთმარწმუნეობის საფუძველზე სომხეთად შეიძლებოდა ქართველთა და სომხეთა ძალების გაერთიანება ბიზანტიის აგრესიის წინააღმდეგ. ვფიქრობო, მხოლოდ ჩამოთვლილ ვარშეობათა გათვალისწინებაშ შეიძლება გასაგები გახადოს X საუკუნის II ნახევრის სომხეთში ქართული აღხარების მომხრეთა ზედმითი წონის წრდაც და მათი გააქტიურებაც.

მართალია, სომხეთის ცენტრალურ რაიონებში იმ დროს ქართული ეკლესიის გავლენა არ შეიძლებოდა მაინცდამაინც შესაძნევე ყოფილყო, რამდენადაც ქართული ორთოდოქსისადმი მიშრობა მიანიც სომხური ეროვნული თვითშეგნების საზიანო მოვლენად განიხილებოდა, მაგრამ მის განაპირა მხარებში, კერძოდ კი სივნიეთში, სადაც სებაარატისტული მიდრეკილებები ნოყიერ ნადავს ქმნიდნენ სომხური ეკლესიისაგან განდგომისათვის, სრულიად რელიგიური უნდა იყოს აღნიშნული ხანის თუნდაც ერთ მონაკვეთში ქართული ქრისტიანობის უპირატეობა, მით უფრო ისეთ დროს, როცა სივნიეთთან გამოსული მსხვილი საეკლესიო მოღვაწე — კათალიკოსი ვაჰანი აქტიურად იბრძოდა სომხურ ეკლესიაში ქართული საეკლესიო ტრადიციების დასანერგავად.

საისტორიო წყაროების მონაცემები, ვფიქრობო, საშუალებას იძლევა მიახლოებით მიანიც განვსაზღვროთ სივნიეთში ქართული კულტურულ-პოლიტიკური გავლენის ხანგრძლივობა X საუკუნის მეორე ნახევრისათვის.

როგორც უკვე ითქვა, აღხანეთსა და სივნი-

ეთში ქალაქდონიშის წინააღმდეგ ბრძოლის შედეგად მთელი ძალები კათალიკოსმა ანანია მოკაყვიმ, რომლის ზეობის წლები სომხეთის საეკლესიო ტახტზე მოციანს 848-868-87 წწ., მის შემდეგ კი ამ ტახტზე გაიან I სავინელია 869-ით 970 წლამდე (წარაგების ჩვენებებში სხვაობა, როგორც ვხედავთ, სულ ერთ-ორ წელს შეადგენს, რასაც გადამწყვეტი მნიშვნელობა არა აქვს ჩვენთვის საინტერესო ქრონოლოგიური მქანების დასადგენად). გამოდის, რომ 86-87 წელი მისც უნდა ყოფილიყო სივნიეთში ქალაქდონიშისათვის შეღავათილი ისტორიული ხანა. მართალია, განძაყევის თქმით, სივნიეთის საეპისკოპოსო ტახტზე დაუღწორიანდებელი იაკობის შემდეგ გაიან სივნიელის კურთხევის თითქოს საქმე სომხური ეკლესიის სასარგებლოდ უნდა შეიცვალა, მაგრამ, როგორც დავრწმუნდით, ვამანი იაკობზე არანაყოფიერ თვამარდებულ ქალაქდონიტი და ქართული კულტურულ-პოლიტიკური ორიენტაციის თანამდევარი წარმოადგენელი იყო, რას გამოც კიარკოს განძაყევის მტკიცება აშკარად მოკლებულია საფუძველს. ასე რომ, 848-868-70 წწ. უნდა ჩაითვალოს სივნიეთში ქალაქდონიტი მრწამსის უპირატესობის ხანად. ვამანავანქსაც აღნიშნულ ხანაში, იტყობა, სივნიელ ქალაქდონიტო უმთავრესი ცენტრის მნიშვნელობა უნდა შეეძინა, რამდენადაც ის ცენტრიდანული მიდრეკილებების შქონდ მთავრების საევარეულო სამკვლევ წარმოადგენდა და ვამანის მოღვაწეობის სივნიეთის პერიოდში ამ მონასტერთან იყო დაკავშირებული. მიუხედავად ამისა, რომ, სრულიად გასაგებში მიწვეების გამო, ვამანის მოღვაწეობის შესახებ მტკიცე მწირო ცნობები შემოვლიანებს სომხურმა წყაროებმა, შემორჩენილი ერთობ საგულისხმობა. ვიციო, რომ ვამანმა განათლება მიიღო ვამანავანქის მონასტერთან არსებულ სკოლაში (ამდენადე ზომ არ ჩაეყარა საფუძველი მის ქალაქდონურ მრწამსს?), შემდეგ ამავე მონასტრის ძმობის წინამძღვარი გახდა, მოგვიანებით კი სივნიეთის მიტროპოლიტი. მას, თურმე, საქიროდ მიიჩნეო ეპარქიის სასულიერო ცენტრის ვამანავანქში გადმოტანა, რის გამოც დიდი გულშემატკივებით აგრძელდა საშენებლო სამუშაოებს მისი მოსახელისა და ბიძის ვამანის მიერ აგებულ მონასტერში (მ. გვ. 174-176). აღბათ, ძნელი არაა მიხვდეთა, რომ სასულიერო ცენტრის გადმოტანის უნდა უზრუნველყოფო ვამანავანქის მენვეურთა სარწმუნოებრივი სულსკეთების გაბატონება მთელს სივნიეთში.

ასეთ პირობებში დინარ დედოფლის კულტის (რაც სავარაუდოა, 848 წლიდან უკვე მერე-აღბანეთში ბატონობდა მართლმადიდებლური სარწმუნოების წინაშე დიდი დამსახურებისათვის) სივნიეთში შეღწევის თითქოს აღ-

არატერი უნდა უშლიდეს ხელს. მან ავტორიტეტს მნიშვნელოვანწილად შეეძლო განემტკიცებინა ქალაქდონიტური სარწმუნოების პარაზიტების სივნიეთში. ვამანავანქა, რომ შექმნილი ვითარებაში დინარ დედოფლის ნეშტის დაკრძალვას ვამანავანქის მონასტერში ღრმა შენარსი ეძღოდა. არც გრივოდ განმანათლებლის სახელობის ეკლესიაში მისი საფლავის აღმოჩენა უნდა იყო სივნიევეთი. ქალაქდონიტოთა მტკიცებით ზომ გრივადეა ქრეშმარტი სარწმუნოება საბერძნეთიდან მოიტანა? (არსენ სავარაუდო). ეს ვერსია ქალაქდონიტოთა ერთობლივ არგუმენტს წარმოადგენდა სომხური მონოფიზიტების განსამტკიცებლად და, ამდენად, მათ გადმოსაბირებლადაც. დინარის ნეშტისაც, იტყობა, ამ ვერსიის ხიშმარტე უნდა დაედანტურებინა. თუ ვაითვალისწინებთ ვამანავანქში დინარის ნეშტის დაკრძალვის განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ქალაქდონიტი მრწამსის წარმატებისათვის და ამ აქტის მოსალოდნელ დიდ რეზონანსს სომხეთში, სავარაუდოა, ეს მომხდარიყო ადგილობრივი სივნიეულებებისა და თვით სომხური ეკლესიის სათავეში მდგომ პართა ერთდროული აქტობის მხარდაჭერის პირობებში. ასეთი შესაძლებლობა კი მხოლოდ ვამანის სომხეთში მწვემს-მთავრობებისასაა დასაშვები. აღნიშნულ ვარაუდობათა ვათვალისწინება, ვტიქრობო, საფუძველს იძლევა ვამანავანქში დინარ დედოფლის დაკრძალვის თარიღი დაახლოებით 847-848 წლებში ვამანავანქისად.

სტეფანოს ობბელიანის მიერ პეტრეთს დედოფლის საკუთარი სახელით მოუხსენებლობის „გამოყანაც“, ვტიქრობო, ახლა უკვე სულ სხვაგვარად უნდა აიხსნას, ვიდრე ეს მ. გრივორიანს ესაბება შესაძლებლად. იტყვი არაა, სივნიეთის სახელგანთქმულ მიტროპოლიტისა და ისტორიკოსის უტირდა არა იმდენად ქალაქდონიტი დედოფლის ვამანავანქში დაკრძალვის კერძო შემთხვევის აღნიშვნა, რამდენადაც დინარის სახელთან დაკავშირებული სივნიეთის ეკლესიის ისტორიის იმ ეპიზოდზე წერა, რომელიც მონოფიზიტი მოღვაწისა და სომხური ეკლესიის ერთ-ერთი მეთაურის თავმოყვარეობას მწვავედ აღნიშნებდა. მისთვის ვტირადის ავლა შესაძლებლად, აღბათ, იმიტომაც მიჩნედა, რომ ეს ეპიზოდი შედარებით მოკლე ისტორიულ პერიოდს მოიცავდა, რის გამოც სივნიეთის ეკლესიის ისტორიის მსვლელობაზე მის არსებითი ვაგენდა აღრცე მოუხდებია. არაა გამოირცხული, რომ სტეფანოსის ზოგად განცხადებაში „ვამანავანქის მონასტერში აღბანელი და ბაქცილი ბეცაი მერე და დედოფალი, ავტირებ, სივნიეთის ქვეყნის სახელგანთქმული მთავრები განისვენებენო“, დინართან ერთად ქალაქდონიშის სხვა მოღვაწე-მიმდევრებიც იგულისხმებოდნენ, რომელთა შესახებ

სათნადო ცნობები ჩერქეზობით არ გაცან-
ნია.

970 წელს ეპან III სივნიელის ბრძოლაში
ერთად სარწმუნოებრივი ბრძოლა სომხეთში
მონოფიზიტთა ხასარგებლოდ დასრულდა. რე-
ლიგიური სიტუაცია სივნიეთში ამის ზეგავლე-
ნით შეკეთრდა შეიცვალა. მაგრამ იმავე დროს
სივნიეთი სამეფოდ გამოცხადდა: ობიექტურმა
ისტორიულმა განვითარებამ აშერკავკასიის ამ
რეგიონში საკითხის კომპრომისული გადაწყ-
ვეტა განაპირობა. რამდენადაც სომხური მო-
ნოფიზიტური ეკლესიისაგან სივნიეთის ეპარ-
ქიის განდგომის ცდებს ამ ქვეყნის ფეოდალ-
ური საზოგადოების სებასტიანტული მიდრე-
კიდებები ასაზრდოვებდა, ჩანს, შირაკელმა ბა-
გრატუნებმა არჩიეს სივნიეთის პოლიტიკურ
დამოუკიდებლობას შერაცხვოდნენ და ის სო-
მხური ეკლესიისათვის შეენარჩუნებინათ, ვი-
დრე იქ ქალკედონური აღსარება დაეწვათ და

სომხური სამყაროსათვის მისი კუთვნილება
საძვეო გაეხადათ. შედეგად, ქრეწოქრეწულ-
დალთა კლასობრივი ინტერქლასობრივი
ფილდა და სომხური ეკლესიის ძველი პოზი-
ციებიც აღდგა ამ მხარეში. მომხდარი ცვლი-
ლებების შემდეგ ვაჰანავანქში დინარ დედოფ-
ლის ნეშტის უოლნამ დაკარგა თავისი დანიშ-
ნულება და, ადრე თუ გვიან, უნდა დაშდგა-
რიყო ქალკედონური სამყაროსათვის მისი და-
ბრუნების ამოცანა, რაც კიდევაც შეასრულა
ბაგრატ III.

თუ ჩვენი ვარაუდი მართებულია, დინარ
დედოფლის ვაჰანავანქში დაკრძალვის ფაქტი
X საუკუნის II ნახევრის ამიერკავკასიაში
დაძაბული იდეოლოგიური ბრძოლის ერთობ
საინტერესო ეპიზოდია, ამასთან ის საუკეთე-
სო სახელთია აღნიშნული ზნის ერთი მონაკვე-
თისათვის სივნიეთში ქალკედონური მარქსი-
სა და ქართული ფეოდალური კულტურის გა-
ვრცელების სახარგებლოდ.

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა

1. თ. ბარნაველი. კახეთის ისტორიული ძე-
გლების წარწერები, თბილისი, 1962.
2. თენგიზ პაპუაშვილი. კერეთის ისტორიის
საკითხები, თბილისი, 1970.
3. თენგიზ პაპუაშვილი. რანთა და კახთა სა-
მეფო, თბილისი, 1982.
4. ს. ჭანაშია. შრომები, I, თბილისი, 1949.
5. კირაკოს განძაკეცის სომხეთის ისტორია,
თბილისი, 1909 (ძვ. სომხურ ენაზე).
6. პაკობ მანანდიანი. შრომები, VI, ერევანი,
1985 (სომხურ და რუსულ ენებზე).
7. სომეხი ზალბის ისტორია, ტ. III, ერე-
ვანი, 1976 (სომხურ ენაზე).
8. სტეფანოს სივნიელი ეპისკოპოსი. სისა-
კანის საზღის ისტორია, მოსკოვი, 1861 (ძვ.
სომხურ ენაზე).
9. სტეფანოს ტაოროეტი მთლივი, შრომული
ისტორია, პეტერბურგი, 1885 (ძვ. სომხურ
ენაზე).
10. Н. Адонц. Армения в эпоху Юстиниана,
Ереван, 1971.

11. В. А. Арутюнова-Фидания. Армяне-
халкедониты на восточных границах
Византийской империи (XI в.), Ереван,
1980.
12. Всеобщая история Вардана Великого,
Москва, 1861.
13. Г. М. Григорян. Новонайденные надпи-
си Ваанаванк, Историко-филологичес-
кий журнал, № 1 (56), Ереван, 1972.
14. Киракос Гандзакци. История Арме-
нии, Москва, 1976.
15. Г. Г. Литаврин. Византийское общест-
во и государство в X—XI вв., Москва,
1977.
16. Н. Я. Марр. Аркауи монгольское на-
звание христиан в связи с вопросом
об армянах-халкедонитах, «Византий-
ский врененик», т. XII, 1905.
17. А. Н. Тер-Гевондян. Армения и араб-
ский халифат, Ереван, 1977.

მინი ძარძაძე

ნათლის ესთეტიკისათვის ქართულ საისტორიო მწერლობაში

ქართული გამოაღმწერლობა სინკრეტული ხასიათისაა. მასში შერწყმულია მხატვრული-ლიტერატურული და ისტორიული მწერლობა. გამოაღმწერლობისა და იმდროინდელი ბელეტრისტიკის სიახლოვეზე მიუთითებს მატეანეებში მარტივობაა ჩართვა. ამას საისტორიო მწერლობაში შემოაქვს მხატვრული ელემენტები ყველა იმ ოვისებით, რომელიც იგი (მაგიოგრაფია) დამოუკიდებელი ატარებს. საერთო ქრისტიანული საფუძველი განსაზღვრავს იმ მრავალმხრივ მსგავსებას, რომელიც საისტორიო მწერლობასა და ქართულ მიმწერლობას და მაგიოგრაფიას შორის არსებობს.

უნარობრივად უძველესი ქართული საისტორიო მწერლობა ძალიან უახლოვდება ეპიკურ თხზულებებს. როგორც ბ. ბაბინი აღნიშნავს, ეპიკური ნაწარმოების საგანი არის აბსოლუტური ეროვნული წარსული, ბოლო ამისი წყარო არის გადმოცემა (ხსოვნითი ფაქტორის მოქმედებით). ეპიკური ნაწარმოებში დრო არის ფანტაზიისა ელემენტი. ეპიკური თხზულების მოღვაწეობა შერეულია, განსასჯელი აღარაფერი რჩება. ყველაფერი დიდი ხნის წინათ არის განჩილი და მშვენიერებად დასახული (1, 447, 468). რაც უმთავრესად ეპიკური ნაწარმოებებზე, უფიქრობთ, შეიძლება გაიშვიროს უძველესი ქართული საისტორიო მწერლობის შესახებაც. ეს კიდევ ერთხელ გვისახეუებს იმას, რომ საისტორიო მწერლობის მხატვრულ-ესთეტიკური კუთხით განილვა არა მხოლოდ შეიძლება, არამედ აუცილებელიცაა.

ჩვენ მასალები ამოკარგული შემდეგი თხზულებებიდან: „მოკცევაი ქართლისა“ (შატბერდის კრებულის მიხედვით); ქართლის ცხოვრებიდან დეონტი ბროვლისა და ქუანჭერის ნაწარმოებები.

ამ წერილში ჩვენ ურთხვობას გავამახვი-

ლებთ ნათლის ესთეტიკის რამდენიმე საკითხზე ქართულ საისტორიო მწერლობაში.

ქართულ საისტორიო მწერლობაზე დაკვირვება საშუალებას გვაძლევს, უპირველეს ყოვლისა, გამოვეყოთ ორი უმთავრესი სახე, რომელიც გვეყვინება ნათელი: 1. კონკრეტული ნათელი; 2. ნათლის ესთეტიკით განიცდება საგანი ან მოვლენა.

მოვიყვანო მავალითებს თითოეული შემთხვევისათვის.

1. კონკრეტული ნათელი:

„ბოლო ხატი უოვლად წიგნისა ღვთისმშობლისა ბრწყინვიდა, ვითარცა მზე, დიდებითა და პატავითა“ (12, 41).

ხატის ბრწყინვალეობა ნიშნავს იმას, რომ ხატი ღვთისმშობლისა არის მატარებელი ღვთური ნათლისა.

აქვე, კონკრეტულ ნათელში უნდა განვიხილოთ ის შემთხვევები, როდესაც ღმერთი დახასიათებულია ნათლის სიმბოლოებით: „და ესე უოველი მისმენილ იყო იერუსალიმით და კონსტანტინეპოლით, ვითარმედ ქვეყანასა მას ქართლისასა მიუფინა მზე სიმაართისა“ (12, 125); „რომელი იწვა ვითარცა კაცა, ნათელი უოველითა, ხატი ღმრთისა მათისა“ (12, 118).

„მზე სიმაართისა“, „ნათელი უოველითა“ არის ღვთის სიმბოლოები. „მზე სიმაართისა“ — ქრისტეს ეს ეპითეტი მომდინარეობს წინაქრისტიანული მსოფლმხედველობიდან, ჯერ კიდევ ბაბილონურ-ქალღმერთ რწმენაში მზე იყო მართალი და მართლის გადაშვევტი. ეს დებულება ძველ აღიქმასშიც გვხვდება, სადაც „მზე სიმაართისა“ ეწოდება მზეც, რადგანაც იგი ყველასათვის ერთია, ყველას თანაბრად უნათებს, უოველივეს მოეფინება (6, 165).

აქვე შეიძლება გამოვეყოთ ტროპები, რომლებშიც ჩანს: ნათლის წყარო, სულიერი ნათლის მატარებელი და სულიერი ნათლის აღქ-

მელი. დავასახელებთ რამდენიმე მაგალითს.
სულიერი ნათლის მატარებელი: „რომელი-
ფი იბილე საყდართა ჴედა გვირგვინოსანი ნა-
თლითა, იგი არს დიდი მიძღუარი გრივოლი“
(12, 185). გრივოლს თავზე უდგა ნათლის გვი-
რგვინი, რაც სულიერი ნათლის ზღელუა ხა-
ზეა.

ნათლის პირველწყარო არის თვით ღმერთი:
„ქუყუანახა მას ზრდილობისაჲ მიფენილ არს
მზე იგი სიმართლისაჲ, ნათელი, მამისა მიერ
მოსარული — ქრისტის“ (12, 345).

რაც შეეხება ნათლის აღქმვლად, ღვთიური
ნათლის ხედვას, შეხსენებენ შეძევნების ამ ხა-
ფებურს, აბიღონ ღვთიური ნათელი „სულიერ
თვალთა“ საშუალებით, მხოლოდ რჩეულთ
ზედრია. მაგალითად: „ხოლო წინამძღუარები-
თა უფლისათა განვლეს ღამე და წარვიდეს
რამეთუ სუტეი ნათლისა წინაუძღოდა მათ,
ვითარცა ისრაელთა, და ხმა ეხმათ სუტით
გამო: „რომელი შემომიღვეს მე, არა ვადოდეს
ზნელსა“ (12, 134).

ღამის წყვილიან უნათებდა მათ უფალი, მო-
ვლენილი ნათლის სუტებს საბით, იგი, როგორც
მამალონის ტყეების შემდეგ საშობლოში
მამაყალ ებარაულებს, ამ ნათლის ზილვა ამაღ-
ლებულთა ჴედრია. იგი უღრის გამოცხადებას
(მ. ბულგაკოვი ღმერთის არსებობის დასაბუ-
თებად, უპირველეს ყოვლისა, მისი ნათლის სა-
ხით გამოცხადებას თვლის).

2. საგნა ან მოვლენა განიცდება ნათლის
ეფექტით:

„და შერხედ კუალად იბილეს სხუამ სასწაუ-
ლი პათიოსნისა ქუარისაჲ: ვითარცა ცეცხლი
დგა და ვითარცა ალი ეგწებოდა ჴედა თავსა
ქუარისისა საშუაის შვის უბარწყინებადისი, და
ვითარცა სასუბელისა რამ ნაერწყნალი ადვან
ძლიერად, ეგრე სახედ იყო; ადვადოდეს ანგე-
ლოზნი და გარდამოვიდოდეს ჴედა პათიოსანი-
სა ქუარსა. ზოლო ბორცუი იგი ქუარისაჲ ახა-
რებდა ძლიერად და უკველი ქუყუანამ იძრყო-
და, და მათთა და ბორცუთა და დედეთა არ-
ბული სულენდებისა ადვიდოდა ცამდე, და
კიდენი შეიმუსვროდეს და სულენდებამა დიდ-
ძლი მორფინებოდეს უკველსა ქუყუანასა... და
ხმანი დიდნი ისმოდეს. და უკველი ერთი იგი
მხედავდა მას და ესმოდა ობრამ იგი გალო-
ხისა“ (12, 851-852). მსგავსი მაგალითი კი-
დეც რამდენიმე შეიძლება დავასახელოთ, მაგ-
რამ, ვეტიკობთ, ანალიზისათვის სრულიად ხე-
კობისა. აქ საქმე გვაქვს ე. წ. ეიკონურ ხა-
ტებთან, რაც ძალიან ზნირთა ქრისტიაწულ ზე-
ლოვნებაში. ამას განპირობებს მისი (ქრისტი-
ანული ზელოვნების) პეტეფოცა. შემომიხმო-
ხელ მაგალითში საქმე გვაქვს მშენიერების,
უფრო სწორად, ამაღლებულობის, ახსოვტუ-
რი სულის მისტიურ ზილვასთან. მისი გამოხა-
ტვა მატერიალურა საშუალებებით ვერ ხერხ-

დება. საჭიროა მინიშნება ამ განცდებზე. რად-
განაც „ხილამუ შენაარსისა ჴედება ძალიან მძლა-
ვრი. დუთებრებმა საწყისმა ^{სულიერ} ^{მადრი} ^{ქმელ} ^{ქმელ} ^{ქმელ} ^{ქმელ}
წიოს აღამანურ სუბიექტურობაში (მ. ბულგაკო-
ვი მტკობს სახეზე, მზადა იქცეს „წმინდა“
შენაარსად თავის თავის გამოხატავად. ემა-
უოფილდება გარეგნული ფორმებით, რომლე-
ბიც კარგავენ უშუალო გამოხატულებით შე-
ნაარსს, იქცევიან პარობით ნიშნებად“ (14, 124).
ზემომოყვანილ მაგალითში ეს მინიშნება
ხდება საკველიდან მომავალი სულენდების
ტემატი, რომელიც „უთაო დაფარვდა“, გე-
ლობით და ნათლით. თითოეული მათგანი კარ-
გავს თავის კონკრეტულ შენაარსს და ქმნის
ერთიან მისტიურ ზატს (განცდას), რაც მო-
ცემული საბის პირველსადა.

საისტორიო მწერლობაში ნათლის სამშობლო-
კა ყველაზე ზნირად გვხვდება ჩვენებებში, ხი-
ლდებში, სასწაულებში. აქ ყველაზე დიდია
მისი შენაარსობრივი და ესთეტიკური დატვი-
რთვა. ეს განპირობებული უნდა იყოს ამით,
რომ სწორედ სასწაულები, ჩვენებები, სიწმრებე
სცილდება ამჟვეყნიურ სფეროს და ჴდება მი-
სტიკურ სამართაში გადასვლა. მიწიერა სასუ-
ალებები მის გადმოსაცემად უძღურია. ასეთი
მოვლენები და საგნები განიცდება ნათლის
ეფექტით. გამოცხადებაც უკველთვის ჴდება
ნათლის სახით. მაგალითად: „ამა ესება, ჴედა
მოადგა ქაბუკი ერთი ნეტარსა მას, უკველად
ნათლითა შემეკობილა, შეხებარდნილი ცეცხლიან
ზეწრითა, და რქუა რამე სამნი სიტყუენი... და
ქაბუკმან მან შემყო ხელი სუსტსა მას და აღ-
მართა და წარიღო სიმაღლესა შინა“ (12, 122).
ძელი ცხოველის სასწაულებრივი ამაღლება.

ჩვენებს, ზილვას, სასწაულს, სიწმრეს ყვე-
ლანაირ მწერლობაში უდოდესი სემანტიკური და
ესთეტიკური მნიშვნელობა აქირია, იგი თავის
თავად არის სახე, ზატი და მოგვანიშნებს ის-
ტორიულად (საისტორიო მწერლობაში) ფასე-
ულ მოვლენაზე. თითქოს უბერბულობას ქმნის
მას ვერწოდოთ ტროპი, სახე ან ზატი, რადგან-
ნაც შთელს ეპიწოდს ვგულისხმობთ. მაგრამ,
როგორც ჴემოთ აღვნიშნეთ, იგი გარკვეულ
პირველსაზე, ქვეტექსტზე მიუთითებს. ამდენ-
ად, ვფიქრობთ, უნდა შეიძლებოდეს მიჩინის
შვის დახვედრებას ან ფარნავეზის სიწმრის,
მთლიანობაში, ვერწოდოთ სახე, ზატი ან ტროპი.

თითოეულ ესთეტიკურად ფასეულ სახეში
შეზავებულია მისი რაციონალიზური და ემოცი-
ური მხარე. რა თქმა უნდა, ვგულისხმობთ არა
თანამედროვე წყაიხვას. მაგრამ ტროპში შე-
საძლებელია ჴარბობდეს ერთი რომელიმე მათ-
განი — სრული დატვირთვა გადადიოდეს ან
რაციონალურ მხარეზე, ან ემოციურზე. თქმვა,
პლოტინის აზრით, „ეფიცილებელია, რომ სახე
წარმოდგებოდეს გონებისაგან და არა საზოგა-
დოდ სახისაგან“ (8, 216), ამდენად, ესთეტი-

კის საგანი ზღვა პირველსაზე და არა საზე (9, 118). ესთეტკის საგანი პირველსაზე ზღვა მაშინ, როდესაც ტარში კარბობს რაციონალურ-ინტელექტუალური მხარე, ხოლო საზე თავისთავად ესთეტკის საგანი მაშინ, როდესაც მასში ემოციური მხარეა განმსაზღვრელი. ვფიქრობთ, ამ უკანასკნელის ზაილუბტრაციოდ შეიძლება დავასახელოთ ფარნავაზის სიწმარე დიონტი პროვების თხზულებიდან „ცხოვრება ქართველთა მეფეთა“. აზრი, შინაარსი მასში უდაოდ ძალიან ღრმა და თავისთავად ესთეტკური — ხილვა შინა „ქუე მდებლად“ დღისით და არა ღამის წყვილიაღში, მაგრამ, ვფიქრობთ, პირველსაზე კარბობს საზე:

„მაშინ იხილა ფარნავაზ სიწმარე, რცა იყო გი სახლსა შინა უკაცურსა და უფუღებოდა განვლა და ვერა განვიდა. მაშინ შემოვიდა საკრუმელსა მისცა შეუი გონსა და მოერტვა წელთა მისთა, და გამოიყვანა საკრუმელსა მას. და ვითარ განვიდა ველად, იხილა შუე ქუე-მდებლად, მიხყო ბელი მისი, მოხმოცა ცუთა პირსა შინასა და იცხო პირსა მისსა“ (12, 21).

ახლა მირიანის შინს დაბნელების შესახებ: მირიან მეფე წავიდა ხანდიროდ. „და შუა საზმარს ოდენ დაბნელდა მის ზედა შუე, და იქმნა დამე უკურა, ბნელი ფრიალ: დაფარნა ბნელმან არენი და ადგილნი იგინი“ (13, 242). მირიან მეფე მამართავს თავის ღმერთებს: „ვარ შე ცოცხლიე ჭოჭობენი შინს, და არა უწყვი ესე, თუ უოვლისა ქუეყანისათვის იქმნა დაკცევაი და ნათელი ბნელაა გარდაიქცა, ანუ ჩემთვის ოდენ არს ჰირი ესე“. ხოლოს იგი შესახებ ნინოს ღმერთს: „ღმერთო ნინოსო, განმისათე ბნელი ესე და მიზუნე საყოფელი ჩემი... მაშინ განითნა და მწყაფლ გამოარწყინდა შუე“. მოვითანებო, როდესაც მირიან მეფემ ძალი ცხოველზე მოკლწილი ხასწაფლები ნათელი იხილა, „მას ეაშსა გულისხმეუო და მოტბენა მეფესა, ოდეს-იგი დღეი დაე-ბნელდა მისას ზედა, ვითარ-იგი ნათელი ბრწყინვალეებისა დღისი იხილა მსგავსად ქუარისსა, და ვითარ იხილა, იცნა. მაშინ უთხრობდა მდღელთა მათ და უოვებსა ერსა ხელკისას მას ვითარ განუწაფლა ბნელი იგი მაშინ ქუარისმან წინაშე თუაღთა მისას“ (13, 250).

წყვილიაღში ქრისტეს სახელით შემოდის საყვარელი ნათელი. მირიანი ახალ ღმერთს აღიარებს მაშინ, როდესაც შინს დაბნელების ხასწაფებს განიცდის. ღმერთი მირიანს გამოცხადება აბსოლუტურ სიბნელეში — „წმინდა სიწყვილიაღეში“. აქ ყველა დეტალში უღრმესი მინიშნება ისტორიული და თეოლოგიური მისტიკური. დეთორის, მისტიკურის, მშენიერის განცდას იწვევს პირველსაზე.

ახალი ღმერთის — ქრისტეს, აღიარებამდე მირიანი ვერ მოიყვანა არაშინსა და ზედევის

კერძთა მხვტევამ. ეს მოხდა ქართველთა ორგანული სალოცავის — შინს დაბნელებით (10, 42). ღმერთის გამოცხადება ხდება შინს უხალღის სახით — ნათელი: „წმინდა გარნაზის საზე აქვს, საზგანმეღლა ქვარცმის მიხტერია. დეოაების ბილვა მოხდა ბნელში ე. ი. საღმთო ნისლში. „საღმთო ნისლი არს უხალღეი ნათელი, რომელსა შინა კვიდრონაა ღმრთისაი იოქუმის, რომელ-იგი უხალღე არს გარდაერულენისათვის ზემთარსებისა ნათელგაფენისა“ — ეფრემ შვირე (7, 124). წმინდა ნინომ წარმართობის ბნელს ჩამოაცილა მირიან მეფე ახალი, ქრისტიანული ბნელის მოხვედით. ეს „საღამო ნისლი“, „ღრუბელი“, „ბნელი“ ეყო-ნური სახებია და მიუთითებს მეტაფიზიკურ სამყაროზე. ასეთი ტრიალები საისტორიო მწერლობაში სხვაგანაც ვხვდებით:

„და დაფარა ღრუბელმან წმინდაი ნინო“ (13, 255), ანდა „ღამესა ნისლისაგან განციტარებულსა ოდენ დაესხა ვახტანგ სპარსთა ზედა...“ (12, 202). წმინდა ნინო დაფარა საღმთო ღრუბელში, იგი მარადიულ ხასწოვეველი და-მეუადრეა, ხოლო ვახტანგ მეფეს ბძროლის ღამეს უნათებდა ნისლი ე. ი. ღმერთი.

ბნელი, ჩრდილი გამოყენებულია უფრო მარტვი სიმბოლოების სახითაც, როგორც და-პარისპირება ნათელიან. ასეთი მაგალითი მრავალი შეიძლება დავასახელოთ:

„ეგრეთ იყო ცხოვრებაი ჩუენი, ქართველნი, რამეთუ ვიქცეოდით ნათელსა და მეუადრ ვიყენით ბნელსა“ (13, 227).

„მაშინ ტაროდა და სულთ-იოქუმოდა ნეტარნი ნინო ღმრთისა მიმართ ცდომათა მათთათვის ქვეყანისა ჩრდილოსა, მიუარესა მათგან ნათელისასა და უფლებასა მათ ზედა ბნელი-სასა“ (12, 200).

„და იყო ქვეყანაი, ესე ჩრდილო შინსაგან სიამართლისა, ვითარცა ღმრთისა მისლენისათვის და ცნობისა, ვითარცა სახელად ერქუა სამართლად ჩრდილი“ (13, 227).

ზემოშოსობილ წინადადებას გვხვდება საინტერესო ტრიალები: „შინსა სიამართლისაგან“, ე. ი. ღმერთისაგან ჩრდილში იყო მოქცეული ქართველი. არ იყო „განათლებული“ და ამიტომ სიამართლიანად ეწოდებოდა მას ჩრდილოეთი. რა თქმა უნდა, ჩრდილოეთის ასეთ ეტიმოლოგიურ ახსნას არა აქვს ოდენ საისტორიო დირებულება, მას უფრო მხატვრული ფუნქცია გააჩნია, ამ ტიპის სახებებს პირობათადად შეიძლება უფუნქციო ნათელი ვუწოდოთ. უფუნქციო იმ თვალსაზრისით, რომ მას აქვს წმინდა ესთეტკური მნიშვნელობა და მასში არ მოი-აზრება თეოლოგიური შინაარსი. დავასახელებთ რამდენიმე სათანადო მაგალითს ქართული საისტორიო მწერლობიდან:

„რამე თუ მტურთი ფერხისა მათისა ვითა.

რცა ღრუბელი სქელი, ელვა აბჭრისა შათისა ვითარცა ელვა ცისა" (12, 47).

„მოწყდა ორგნოთვე ურიცხუი და აღბდა მტურთი, და დღე ბნელ იქმნა ვითარცა ღამე" (12, 67).

ასეთივე მნიშვნელობა უნდა ჰქონდეს პატარას თვალთა ნათებას რამდენიმე შემთხვევაში:

„ხოლო ქვდნი კართა და სარკმელთანი იაკონისა და ზურმუხტისანი შექმნა; რამეთუ შათისა ნათლისაგან ვერ შეუძლებდა დაბნელების ღამე" (12, 161). ამ შემთხვევაში პატარას თვალთა ნათება ფორიკურ მშენიერიებასა და სიმდიდრეზე მიუთითებს.

„მოქცევა ქართლისა" და ღეონტი მროველის „ცხოვრება ქართველთა მეფეთა" რამდენჯერმე მოიხსენიებს ქართველთა წინაქრისტიანულ ღმერთებს — მზეს, მთვარეს, ზუთ ვარსკვლავს:

„და მას ეამსა დაივიწყეს ღმერთი დამბადიბელი შათი, და იქმნეს მსახურ შინა და შოკვაარისა და ზუთთა ვარსკვლავთა" (12, 11).

„და უბრძანა აღიქმანდრე აზონს, რათა პატარსკემდეს მზესა და მოთვარება და ვარსკვლავთა ზუთთა" (12, 18).

„მოკვდა ვაცე იგი მზისა დასავლისი და შეშუსრნეს რქანი ვერძისა მის მზის აღმოსავლისანი" (12, 826). და ამის შემდგომად „ქალსაცა წათლისა მზისა და მოთვარისა და ვარსკვლავთა არად შერაცხუნ, არამედ შექმნულად იტყუიან მათ ჭურბმულისა მის მიერ" (12, 88).

შვადნი ვარსკვლავნი იყუნენ ქართველთა ღმერთები. მათ შორის უმთავრესი იყო მზე. ამაზე მიუთითებს მზის კულტა ქართულ ზეაროთმოდერებაში, ფოლკლორში, სპეკლებში და სხვაგან. ამას განამტკიცებს მზის აღვილი შეწყვეთა ქრისტიანულ ასტროლურ სიმბოლიკასთან (10, 42).

შევერებით კიდევ ერთ საკითხს — ფერთა სიმბოლიკას უძველეს ქართულ საისტორიო მჭარლობაში. ჩვენს მიერ დაძებნილ მასალებში ფერი რამდენიმე ადგილას გვხვდება:

„და შემოკრბა ერთ მწვანისფერობასა მას და ფურცლიანობასა, ეამსა ზამორისასა" (12, 110). აქ სიმბოლურ მნიშვნელობას ფერი მწვანე კი არ ატარებს, არამედ ზამთარში ხის მწვანეფურცლიანობა, მაშინ, როდესაც უკვეა სხვა ხე ჩამომტყვარია. ეს მიუთითებს მის არჩევულმობრიობაზე.

„საგზლისა აქუნდა ოქროსა უყოთელი" (12, 888). უყოთელი ფერი ოქროს აღწერილობით ხასიათს ატარებს და არა იმ სიმბოლურ მნიშვნელობას, რომელიც მას ქრისტიანულ ზელოვნებაში აქისრია (უყოთელ-ოქროსფერი-ნათელი).

სიმბოლური მნიშვნელობით გვხვდება შავი და თეთრი, უფრო სწორად — სეტყა: „მათ

დღეთა შინა მრავალგზის იხილა ჩვეუნდა წი... დამან ნინო მცირედსა მას მარტოდაცა მტყა მულთა ზედა, რცა მოვიდოდნენ მჭარლოვაში ცისანი, ფერთა შავნი, და შთავიდიან მდინარება მას შინა, განიბანინან და გასეტყანინან, და აღმოვიდიან სამოთხეს მას..." (12, 101).

„ფრთხილთა მათ ფრთხთა უშუერთთა განიბანა წყელთა და განსეტყებთა ბრწყინავლად..." (12, 111).

პირველ წინადადებაში სეტყაი უპირისპირდება შავს, როგორც თეთრი ფერი შავ ფერს. მეორე შემთხვევაში შავის ნაცყელად ნაშარბა სიტყვა „უშუერთი". ამ შემთხვევაში დამინიბირებულთა სეტყაი ანუ წინადა (და არა თეთრი ფერი) უშუერთთან ანუ სამაგვლთან, ბინძურთან, ბილწთან, ამ ორი წინადადების ერთმანეთთან შედარება ხსნის სეტყასა და შავის სიმბოლურ მნიშვნელობებს.

განვიხილოთ კიდევ ერთი შემთხვევა: „და მერგეთა საურდართა იხილა მოხუცებული მქდომარე ზეწრათა სეტყაითა და თანსა ზედა ედგა გვირგვინი ნათლისა, არა ოქროსა, და ფერხთა მისთა იქდა ნინო" (12, 167). საოლესლის სიმბოლიკა აღნიშნავს ბრწყინავლებას, სულიერ სინათლეს, სიწმინდეს. მიოუშეტეს ამ შემთხვევაში საუბარია ღმერთის სამოსელზე. ფერის აღნიშვნა აქ მისი მეორე მნიშვნელობაა (8, 11).

როგორც ვნახეთ, სიმბოლური მნიშვნელობა აქვს თორბას და შავს. ეს არის იგივე ნათელისა და ბნელის ოპოზიცია. ნათელს ზოგჯერ ფერს უწოდებენ და ქმნიან სიტყვას „ნათელფერი": „ჩუდენბით ვებედვად, მოკვდა კაცი ნათლისა ფერი..." (12, 880).

ერთ შემთხვევაში სიმბოლური მნიშვნელობით გვხვდება მწვანეფერობა: „ესრებითვე იყოს წარყვანება შენი, ოდეს ებდ ცვალი, რომელი შენსა გარემოსს არს, ყოველივე იქნეს ვარდ მწვანელი, სულელი შენ მიერ" (12, 881). მწვანეფერობა არის უმაღლესი დიდებისა და ღირსების ფერი (2, 101). ამას უერთდება სუნდლება და ერთად ქმნიან წმინდა ნინოს ამაღლებულობის სავს.

ერთი ორი შემთხვევა ქერ კიდევ არ ნაშნავს ფერთა სიმბოლიკის არსებობას. მიოუმეტეს, რომ სეტყაი და შავი აღიქმება, როგორც ნათელი და ბნელი. ფერის უქონლობა ორი თვალსაზრისით შეიძლება აიხსნას: ან სეტყარის გარდამავალი ფერები უძღურია იმ სიღრმეთა გდმოსაცემად, რომელსაც ქრისტიანული მჭარლობა გვაწვდის („შუენიერება საღმართო არა გამოხატულ არს მწუნიერებითა ფერთათათა, არამედ უშეშთავითა, რომელი მიუთხრობელ არს გულსხმისსეოფად" — გრიგოლ ნოსელი), ან მისი უქონლობა გამოწვეულია ფონის სისადავის აუცილებლობით, რაც უკეთეს პირობას შექმნიდა ძირითადი „ფილოსოფიური ფერების" — ნათლისა და ბნელის აღსაქმე-

ლად (ქელაღედინ რუმი — როგორი მშვენიერიც არ უნდა იყოს ფერთა სამყარო, არაფერადოვნება მაინც უშკობესია, რადგანაც ფერი არის ღრუბელი, რომელიც ფარავს გამჭვირვადებას, ბოლო არაფერადოვნება კი — მთავრე (4, 248).

ამრიგად: 1. უძველესი ქართული საისტორიო მწერლობის სინკრეტული ხასიათი, მათში წამებათა ჩართვა, ზაშუადებას გვაძლევს მისი ესთეტიკურ-ლიტერატურული ანალიზისა.

2. საისტორიო მწერლობაში ნათლის სიმბოლია გვევლინება ორი სახით: ა) კონკრეტული ნათელი; ბ) ნათლის სინკრეტული ხასიათის ან მოვლენის განცდა; გ) ნათლის წყარო, პეტი, რომლებშიც ჩანს: ა) ნათლის წყარო, ბ) სულიერი ნათლის შატარებელი; გ) სულიერი ნათლის აღმქმელი.

8. ტროპი შეიძლება იყოს ემოციური ან რაციონალური. შესაბამისად ესთეტიკურობის საგანია საზე ან პარველსაზე:

4. უძველეს ქართულ საისტორიო მწერლობაში სამყაროს ესთეტიკურ გაზრებაში ფერი არ იქნის შატარულ ფუნქციას.

სამოყვანებელი ლიტერატურა

1 Бахтия М., Вопросы литературы и эстетики, М., 1975.

2 Бычков В. В., Византийская эстетика, М., 1977.

3 Гегель., Соч. т. XIV, М., 1958.

4 Джавелидзе Э. Д., У истоков турецкой литературы, Тб., 1979.

5 პეტრეძე რ., ფერის საკითხი ვეფხისტყაოსანში, „ციცქარი“, № 3, თბ., 1978.

6 ნოზაძე ვ., ვეფხისტყაოსნის მონუმენტურობა, სანტიფო დე ჩილე, 1957.

7 ნოზაძე ვ., ვეფხისტყაოსნის ღვთისმეტყველება, პარიზი, 1963.

8 ჩიქოვანი ნ., ფერთა აღმნიშვნელი ლექ-

სიკის სემანტიკისათვის „იოანეს გამოცხადების“ მიხედვით, თბ., 1978.

9 სირაძე რ., ძველი ქართული თეორიულ-ლიტერატურული იზრვენების საკითხები, თბ., 1975.

10 სირაძე რ., ქართული ესთეტიკური იზრების ისტორიიდან, თბ., 1978.

11 ფარულაძე გრ., კრისტალიანი ხელოვნების ძირითადი პრინციპები, სამკოთა ხელოვნება, თბ., 1980 წ., № 10.

12 ქართლის ცხოვრება, ტ. I, თბ., 1955.

13 შატბერდის კრებული, თბ., 1978 წ.

14 Гейн Н. К., Искусство слова.

საბჭოთა არმიის ოფიცრის ჩანაწერები

უთხაივლოდ

...ლენინგრაღში სწავლას ვაგრძელებდი. ამ ქალაქის მსგავსი მე არაფერი მინახა. ლენინგრაღელებს მოსკოვი „დიდ სოფლად“ მიაჩნდათ და მაშინ, 30-იანი წლების დიასაწყისში, ამგვარ შედარებას მქონდა საფუძველი.

მეცნიერებათა აკადემია ჭერ კიდეც ლენინგრაღში იყო და უცხოელი ტურისტებიც ყველაზე მეტად ამ ქალაქს ეტანებოდნენ. ევროპული იერი და ადგილობრივი ზღუნბრივი კოლორიტი — განუყოფელი ზღის პეტრეს ქალაქის მშვენიერებას, გრანიტში ჩასმულ ნევას, მაშინ ჭერ კიდეც ხის კუბებით მოკირწყლულ სროსპეტებსა და ქუჩებს, ნევის პროსპექტს, პეტრე ქვადს, ნიკოლოზ მიჩრევის ძეგლებს, ისაქის ტაძარს, დარაშატულ თეატრს, წინ ევატრინეს ძეგლით.

მეცნიერებათა აკადემიის შენობა, საფონდო ბირჟა შექურტებით, პეტრე-პავლეს ტაძარი, ერმიტაჟი, ზამთრის სასახლე, მისი უშველებელი მოედანი და ალექსანდრეს სვეტო, რომლის თავზეც ძლივს მოჩანს პირით სასახლისაგენ მიქცეული ბრინჯაოში გამოქანდაკებული ანგელოზის ფიგურა ქვით ხელში.

ნევა, არხები, თეთრი ღამებები და ახლად გაფოთილი პარკები და კუნძულები, თავისებური, ლენინგრაღული მოკუთილო მწვანე ფოთლებით, — ყველაფერი ეს მთლიანობაში ისაა, რაც მხოლოდ ლენინგრაღშია, ლენინგრაღულია და გასუმეორებელი.

ამავე დროს, საშინელი ეკონომიკური ვაკუიტება. გაუთხოველი ბინები, აფიცრული სადაზნაუროები. ბინებში იმდენი ოქახი ცხოვრობს, რამდენიც ოთახია. ზოგჯერ მეტიც — ოთახები გამოქნულია დიქტით, ან, უბრალოდ, ფარ-

დით და ორი ოქახია ჩასახლებული.

მომარაგება საბარათო ხისტემით წარმოებდა, დაბურული გამწაწილებლებითა და სასადილო-ებით.

მოსწავლეთა დიდი უმრავლესობა ცხოვრობდა საერთო საცხოვრებლებში, კორიდორებითა და პაროშებთა.

ლენინგრაღში აუარბელი მოსწავლე სწავლობდა, ჩამოსულები სხვადასხვა ოლქებიდან და რესპუბლიკებიდან. სხვადასხვა ადგილებისა, ტრადიციებისა და წვევების ერთად თავმოყრილ ახალგაზრდობას შორის სხვადასხვაგვარი და რთული ურთიერთობანი მუარდებოდა. ზოგი მეგობრობდა, ზოგი ჩხუბობდა, ზოგი კინკლაობდა და ინტრიგებს მიმართავდა.

ინსტიტუტების საკლუბო დარბაზებში პროფესორები და მოსწავლელები სტუდენტებთან ერთად იყვნენ ჩაბმულნი ფერბულში. ყველაზე პოპულარული და „მოდური“ ცეკვა „ქარობოქა“ იყო, რომელშიც ძველი ვალხი შეცვალა, ხოლო დასავლეთში გავრცელებული, მაგრამ ჩვენში აკრძალული, ფოქსტროტი და ჯაზი ეხენაა შემოღობა ყოფაში.

სასიუარული ურთიერთობანიც ახალ წესზე „მოქმედებდა“ — უშუალო, გაშიშვლებული. პანტელეიმონ რომანოვის მოთხრობის — «Еще вернутся» — მიხედვით. ამ მოთხრობში განსაზიერებელი „მორალი“ ასივისუფლებს მიჭურებს ყოველგვარი სინაზის, ამაღლებული განცდების, ყვაილისაგან („ბერიომუხსასაგან“) სიუარული სექსია, ფიზიოლოგია და არაკითარი სხვა აზრი მას არა აქვს. საერთო საცხოვრებელი საუფეთესო პირობა ამგვარი სიუარულის განხორციელებისათვის, უფეთეს ვერ მოიფიქრებ — უცებ გადაეცავე კარებს, ჩქარა, სანამ სხვა მოხინადრებები წახულები არიან და მოულოდნელად არ შემოკრილან ოთახში.

...ჩვენი ინსტიტუტის ისტორიის კათედრის გამგემ ალექსი ტოლსტოი მოიწვია სტუდენტებთან და კათედრის წევრებთან შეხვედრის მიზნით.

ინტერესი მისი „პეტრე პირველისადმი“ მით უფრო გაიზარდა, რომ ერთმა ლიტერატურის მკვლევარმა, თუ კრიტიკოსმა ვაზ. „ნიჟნეობაში“ ალექსი ტოლსტოის რომანთან დაეკავშირებოთ დღევანდელი ტოლსტოი ვაიხსენა, რომელსაც რამდენჯერმე უყვარა პეტრე პირველზე რომანის დაწერა, მაგრამ არ მისვლია გული ჩვენი დროის დიდ პუბლიცისტს და განზრახვა სისტრულეში ვერ მოუყვანა.

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის პარლამენტის, პარლამენტის, ინსტიტუტის შექმნისათვის და გარეშე საზოგადოებით. კათედრამ ალ. ტოლსტოი იდეა და ახლადგამოქვეყნებული რომანზე დააბრალოდა. დაბრალოდა აუღელვებლად (მე ცოტა წახვამივ კომენტარს, რაც არ იყო უცხო და უჩვეულო მისთვის), თვითდაჭერბეზლად, დინჯად და უფრო მეტიც — „წერგვამაგრებულად“ — რომანი პქონდა ამ რომანის წერის დროს, როგორ აგრძელებდა მასწავლებს, რა მოიპოვა ახალი შევებით ამკვირებში და სხვ.

თქვა ისიც, რომ პეტრეს ეპოქის ბევრი აქვს საერთო ჩვენს ეპოქასთან, სიტყვა-სიტყვით — რომ Эпоха Петра созвучна нашей эпохе.

ტოლსტოის სიტყვებში „მკაცრი“ და, როგორც მაშინ იყო მიღებული, კატეგორიული კრიტიკა გამოიწვია კათედრის გამგისა და თანამშრომლების მხრივ. მაგრამ ტოლსტოის პასუხში სრული სიმშვიდე გამოიხატა და ირინაიც.

— იცით რა, პეტრეს პოლიტიკური ეკონომიის კურსი არასოდეს მოუსხენია და მე არ შემეძლო ჩემი ისტორიული გვირის ბაგეებით წარმოთქმულ აზრებსა და შეხედულებებთან თანამედროვე წარმოდგენებზე შეერთება.

კათედრის გამგე დიდ ხანს ვეღარ დაწუნარდა, სხდომის დამთავრებისა და ტოლსტოის წასვლის შემდეგაც.

— სტალინი ამბობს, პეტრეს დროს გლეხებს ცხრა პირ ტყავს აძრობდნენო, და ეს მწერალი კი ცდალხს დაგვარწმუნოს, რომ პეტრეს მეთვლიის დრო ჩვენს ეპოქას გავსო.

მე არ ვიცოდი (ახლაც არ ვიცი) რას ამბობს სტალინი პეტრეს ეპოქაზე, მაგრამ ასე მგონია, რომ „პეტრე პირველის“ აზრი ამ მსგავსების ჩვენებაში და პეტრეს ეპოქის მშვენიერებით ჩვენი ეპოქის გამართლებას იყო.

ლენინგრადაშიც ასე მეჩვენებოდა და ახლაც ასე მგონია, რომ უცვლელი ეპოქა ქმნის თავის კარის პოეტებსა და კარის პროზაიკებს. ჩვენი ეპოქა აგრძელებს ამ ტრადიციას, მაგრამ აგრძელებს თანამედროვე, უფრო შეტად სრულყოფილი საშუალებებით — ჩნდებიან კარის რეჟისორებიცა და მხატვრებიც.

პირდაპირი ამოლოცვა — პრიმიტიული, და მას ის ელექტი აღარ აქვს. [Судя по [шуму] — რომელიმე თავისი ნამდვილი [шуму] [шуму] [шуму] — ვიღაც ულტრა-თანამედროვე, ულტრა-დასობრავი ფრედონიზით შესცვალა, რათა მისი პოეზიის არსა მკაობელს გვარის წაქოხლის. თანავე არ სცემოდა თვალში — აღარ გვრის. საჭიროა ზოტის უფრო „დახვეწილი“ ფორმები. საჭიროა გმირების გამოწვევა წარსულიდან. მათი სულების გამოძახება, თუნდაც ქოქოებითადაც.

მაშინ არც ისტორიის კათედრის გამგემ იცოდა და არც მე ვიცოდა, რომ სულ რამდენიმე წლის შემდეგ იქნებოდნენ „გამოძახილები“ ივანე მრისხანე, რომელიც „დღე ხელმწიფედ“ (კიდევ უფრო დიდად, ვიდრე ამას ქართული „დღი“ გამოხატავს) იქცა, შემდეგ — ალექსანდრე წეველი, სუვოროვი, კუტუზოვი, ჩვენში — გ. სააკაძე და ა. შ.

პარაპარაპარაპარა

...შამა სიცოცხლის ბოლომდე ცხოვრობდა დაბაში (ეხლა იქ აღმინისტრაციული ცენტრია). ახწავდა და ქარ კიდევ მეფის დროს დაარსებულ სკოლაში და შეხანინავი ბიბლიოთეკა პქონდა. წიგნის კარადებში, რაფებზე (ეს სიტყვა პირველად მაშასადამე გავიგონე) შექსპირის, სერვანტისის, ზოლას, ვალტერ სკოტის ტომები იწყო.

რუსი მწერლებიდან — პუშკინის, ლერმონტოვის, ტოლსტოის, ტურგენივის, ვონაროვის და სხვ. თხზულებები, დერჟავინისა და ეკატერინე II-ის ნაწერების გამოცემების კქართული წიგნებიდან აქ იყო „ქართლის ცხოვრების“ მარი ბროსესა და ზაქარია ჭიჭინაძის გამოცემები, დავით ჩუბინაშვილის ლექსიკონები, ილიას, აკაკის ლექსები, პოემები და მოთხრობები. რაღა ლქმა უნდა, „ბიბლია“ — ქართულად და რუსულად.

მამას სამაგიდო წიგნს იაკობ გოგებაშვილის „ბურჭი ერთგულებისა“ წარმოადგენდა, რომელიც მე ადრევე მქონდა წაქოხლული, და აქამდე ვფიქრობ, მას თავისი მნიშვნელობა არ დაუკარგავს. ალბათ, დიდხანს არც დაკარგავს.

ახლაც თვალწინ მაღვას ბავ უღებში ჩასმული „იაკობ გოგებაშვილის სიკვდილი და დასაფლავება“ და „ილია ჭავჭავაძის სიკვდილი და დასაფლავება“. რამდენმა ქარიზმალმა გადაიარა ილიას და მისი შემოქმედების თავზე, და მე ბოლომდე არა მცოდნეობა ამ წიგნის თავფურცელზე წარწერაში ეპიგრაფი:

სულ გადამწერია მღელო, მთები დაბურვილია, მამული უბეღურო, რად მოქალი ილია!

ჩემმა ბავშვობამ და ჰაბტუკიანის დროს „წი-
გნთა საპუაროში“ გაიარა და წიგნი „ნოიოე-
რადაც“ შემეყვარა, მეჩვენებოდა, რომ უდავო
ჩანსულ და რაფებზე განლაგებულ ქალაქის
ფურცლებს თავისი განსაკუთრებული და ქა-
რადავი დადი ხნის დეზით გამოწვეული ხურ-
ნელება მქონდათ.

ლენინგრადში ჩემს წინაშე ახალი და დიდი
„წიგნთა საპუარო“ გადაიშალა.

ვოლოდარსკის პროსპექტზე ვცხოვრობდი
(აღრე მას „ლიტინი“ პროსპექტი ერქვა და
როგორც გავიგე, სწორედ ამ სახელი ადრე-
მოგარაკიანა წახვლამდე, მერვეკოვსკის და ზა-
ნაიდა ვიპიუსის უცხოვრებით), რომლის ერთ მხა-
რეს, წვეთს პროსპექტის მახლობლად, ბუკინის-
ტური წიგნის მაღაზიები იყო განლაგებული.
ერთ მათგანს რადომადც „ექსკურსანტი“ ეწო-
დებოდა და რამდენიმე დიდი ზომის ოთახი
ეჭრა. მისი პატრონი სტამბურად დაბეჭდილ
კატალოგებს აგზავნიდა საბჭოთა კავშირის
სხვადასხვა ქალაქებში და ფახდადებით გზავ-
ნიდა წიგნებს.

ამ მაღაზიაში საათობით ვყოფი და აქ-
ვინავე პირველად წიკშესა და დონტოევსკის
ტომები. ორივეს ნაწერები შევიძინე და დიდი
გატაცებით კითხოვლობდი.

წიკშეს შეხედულებანი ზე-კაცზე, სიკოც-
ხლეზე, როგორც ნებაზე, და ნებაზე, როგორც
ძალადულების ნებისყოფაზე, არ იცუებოდა
ჩემს გულს და ხასიათს, ხელი „ზარატუბტრას
ნაიკვამი“: — „ხელი მკარ წაქცეულს“ — სა-
ტანისუელი საწყისის გამოვლენად მერვეწებოდა.

...და აი, ეხლა, აქ, მოსკოტადში, ტყვიანობით
შეხურობილხ და გაბრუნებულს, წმანებასავით
მგონდება და ჩაქურთივთ შეკემა თავზე: „შე-
ვერასოდეს ვერ გამოვგო, — როგორ შეიძლება
მახლობლების ხიყვარული, სწორედ მახლობ-
ლების! ჩემი აზრით, სწორედ მახლობლების
ხიყვარული არ შეიძლება“.

ეს შეხედულება ზღვს მიხუთავს და განსა-
კუთრებული შემწარაობით ეღერს ამ „სახელის
წვიმებისა“ და სიმულაქრის ვეგმაშეწონილი
პროსაგანდით გაღვივების პირობებში.

რა არის ეს? — მხოლოდ კარამაზოვშიანა,
თუ მოქებნება მას ადამიანის ზღვოს სიღრმე-
ებში, თუნდაც დონტოევსკისათვის მისწავლო
სულის სიღრმეში, რამდე საფუძველი? — „იპი-
სათვის რომ ადამიანი შეიყვარო, ის უნდა და-
ამოღოს; და თუ ოდნავ უჩვენა თავისი სახე —
გაქრა ხიყვარული“

ვიკრებ უკანასკნელ ზულიერ ძალებს, რომ
ვიხსნა თავი ამ საწინელი შეგნებისაგან.

— არა, ეს მაინც კარამაზოვშიანა, შეხედუ-
ლება ადამიანისა, რომლის მახლობლები თყე-
დორე კარამაზოვი და სმერდიაკოვი იყვნენ. მა-
თი ხიყვარულის აუცილებელი პირობა მართ-
ლად დამაღვა, საკუთარი სახის დაღარვა. მათი

ხიყვარული შეუძლებელია განსულებული სა-
ხით, ისეთების, როგორცე აჩიან. ახლობელი კი
ვერასოდეს ვერ დამაღვდა. ისე, როგორც მას
წიკრეული მოხერხებს, მას შემწიკრეული
და სედაუ უკველოვის პირობითობისა და სა-
ვალდებულო ეტიკეტის გარემოში.

— ეს მაინც კარამაზოვშიანა — ვიჭიკრებ
ამ ფრანს, ვიჭიკრებ გაუთავებლად, როგორც
სულის ფარსა და ქაშანს, და მაინც ბოლომდე
ვერ ვავისუფლებდი მომავლურებელი კითხვი-
საგან, როგორც არ უნდა მიძნელებილად გა-
მოტებვა თუნდაც საკუთარი თავის წინაშე, მა-
ინც ვეტიკრობ, რომ უდიდეს სიბრძნეში —
ადამიანისათვის არსდერი ადამიანური უცხო
არაა — ანგელოზთან ერთად სატანაც ივული-
სმშება, კეთილთან ბოროტაც, ამაღლებულთან
მდაბალიც.

ადამიანობისა და ხიყვარულის პირობა მდა-
ბალი ვნებების დათრგუნვაა. ვისაც ძალა არა
ქუოფნის სატანა და ბოროტი დათრგუნოს, ის-
ლა რჩება — დამილოს თვი. ძალა არა მყო-
უნის, ანდა მარტივად, არცა სოვლას საჭი-
როდ, „თავსაც არ იწუხებს“ მათ დამაფარა-
ვად — მახლობლებთან სომ არცაა საჭირო
ეტიკეტის დაცვა! და აი აქ... მიშვლდება ადა-
მიანის ბრჭყალება.

მაგამ ადამიანს უნდა უუვარდეს, ხიყვა-
რულის გარეშე მას არსებობა არ შეუძლია და
აი, დიდი, უკომპრომიზო გრწმობა, რომელიც
ბავშვების მიმართ წარმოიქმნება!

— ომ, გული და ჭრილობა! ტყვიანობა ისევ
შემომავითა და ხსნის იმედი ვადაშეწყვიტა. რო-
გორი მადლიერების გრწმობით ივსება გული
ეკიონებსა და ექთანებს რომ ვუუერებ, უკადურე-
სობამდე დაღლილ, გატანულ და დიდი ადა-
მიანური თანაგრძნობით აღსავსე ეკიმებსა და
ექიმებს.

ნათელი სხივი პირაშუ ბარამოშო

ლენინგრადი, მიუბედავად მისი მშვენიერე-
ბისა, მაინც პირაშუ ქალაქად მერვეწებოდა,
განსაკუთრებით ზამთრის თვეებში. თუ ივნი-
სის ღამეებს აქ „თოვრი (ნათელი) ღამეების“
სახელი შეარქვეს, დეკემბრის დღეებს შეიძ-
ლება „თვი (ბნელი) დღეები“ ეწოდოს. ივნი-
სში თოქქის არ ღამეებს, დეკემბერში — თი-
ოქქის არ თენდება.

ბინებში ელექტროგანათება არა ქრება, ქუ-
ჩები სახნელით, სიცივით, ზოგჯერ თოვლ-
ჭყალით და წისლით, გაუთავებელი წისლით
არის მოცული. სინათლესა და სიბოზს მოწატ-
რებელი სული გაუთავებლად ეკვნის.

რამდენიმე ასეთი პირაშუში ზამთრის შემდეგ,
კვლავ დაღვა გაზაფხული, ნათელი გაზაფხუ-
ლი, რომელსაც იქ მცხოვრები ქართველები და
ქართველი მოსწავლე ახალგაზრდობა უკველ-
თვის დიდი სიხარულით მოვლოდა.

...ერთ დღეს პეტერბოლში გავემზავრე, გა-
წახლებული დარი იდგა, მაგრამ ქერ კიდევ სა-
ქაოად ცოდა.

პეტერბოლის შესახებნა სახანდე და გან-
საკუთრებით საოცარი შედრენების ზეიანი,
ოქროსი დაფერილი მითალოგიურა გმირების
ქანდელებით, თავის დროზე რუსეთის მეფეების
ვერსალის პარკის მსგავსად შეუქმნიათ და სა-
შენებლო კულტურის და მაღალი დონის ეს-
თეტიური გეოგნების უტყუარ დადასტურე-
ზად იყო აღიარებული. მიუხედავად მონარქიზ-
მისა და მონარქების მიმართ რევოლუციის
დროიდან შემორჩენილი ანტიპათიისა, პეტერ-
ბოლო, ცარსკოე ხელოსთან ერთად, რომელსაც
ღვატ დეტსკოე ხელო ეწოდებოდა, მონარქების
დაწყობის დიდმნიშვნელოვან ძეგლებად ითვ-
ლებოდა.

მოულოდნელად შემხვდნენ გალაკტიონ, ტა-
ბიძე და ვარლამ დონდუა, რომელიც ამ დროს
ლენინგრადში ცხოვრობდა და აქ, უნივერსი-
ტეტის საისტორიო ფაკულტეტზე, საქართვე-
ლოს ისტორიის და ქართული ენის კურსს კი-
თხულობდა. გალაკტიონი, ვარლამის ძვილი მე-
გობარი ქერ კიდევ ქუთაისიდან, ლენინგრადში
ჩამოსულიყო და მასთან, დონდუასთან იყო გა-
ჩერებული. გალაკტიონის ჩამოსვლამ ლენინგ-
რადში დიდი სიხარული გამოიწვია. აქ მცხოვ-
რებ ქართველებს შორის, უველა სპეციალიზმ-
მონწყვეთე ქართველებს შორის (აქ იყვნენ ამ
დროს ფილოლოგები, ისტორიკოსები, მათემა-
ტიკოსები, ხელოვნებათმცოდნეები, მუსიკოსე-
ბი და ასევე).

გადაწყდა გალაკტიონთან შეხვედრა მოვეე-
წყო ხელოვნებათმცოდნეობის სახელმწიფო აკა-
დემიაში, ისაკის (იმჟამად ვაროციკის) მიე-
დნეზე, ისაკის ტაძრის პირდაპირ და „დაწე-
ლტეტრის“ მახლობლად, სადაც რამდენიმე წლის
წინ ეხენინმა თავი მოკლა.

გალაკტიონის ლექსები რუსულად ქერ არ
ყო გამოკვეთებული, პოეტს მანქანაზე ვადა-
ბეჭდილი და გამოსაქვეყნებლად გამოადებული
რუსული თარგმანები ჰქონდა ჩამოტანილი.
ეჭვი არავის გვეპარებოდა, რომ მათი წყაო-
ზეა საღამოზე რუს საზოგადოებასაც მისცემდა
წარმოდგენას ჩვენს დადებულ პოეტზე, რომ-
ლის შემოქმედებით ივითეული ჩვენთაგანი
ამაუბოდა.

პატონ გალაკტიონს მისი ლექსების რუსული
თარგმანის რამდენიმე ნიმუში გამოვართვა, და
გადავწვიტე მენება ამ დროს ლენინგრადში
მცხოვრები, პოეტური ნამუშების ცნობილი
შეოხველი ანტონ შვარცი, რომლის საღამო-
ებსაც მე დავსწრებოვარ თბილისშიც და ლე-
ნინგრადშიც. მომხენილი მქონდა მის მიერ წა-
კობული მთავოვსკის, ბლოკის, ეხენინის და
სხვ. ლექსები.

ანტონ შვარცი თავაზიანად, კეთილი განწყო-

ბით დახვდა და ჩემს თხოვნას — შელო მო-
ნარქოვობა გალაკტიონთან შეხვედრის საღამო-
ზე და რამდენიმე მისი ლექსი წაეკითხა —
დათანხდა.

სამწუხარო ის იყო, რომ ჩვენმა საუბარმა
ორავე ჩვენთაგანზე რაღაც უმთავოფილების
გრძნობა დატოვა. ჩემზე იმიტომ, რომ ვანთ-
ქმულ წამაქოხველს და პოეზიის გამოკდილ
პოპულარიზატორს წარმოდგენა არა ჰქონდა
გალაკტიონ ტაბიძეზე და უკველ მის ხენებაზე
საუბარი ტყაპა ტაბიძეზე გადაქონდა. მასზე
— იმიტომ, რომ თარგმანები ძალიან არ მოე-
წონა და სწუზდა მათი წყაოზეა მსხენელზე
სახურველ შთაბეჭდილების ვერ მოახდენდა.

საღამოს მრავალი მსხენელი დაეწრო.
ეღწერ ვარსაღამის შესანიშნავი მოხხენების
შემდეგ, დახვეწილ რუსულ ენაზე, სადაც გა-
ლაკტიონის შემოქმედება განხილული იყო იმ
დროის ქართული, რუსული და დამავლური
პოეზიის ფონზე, მსხენელებსაც და ანტონ
შვარცსაც შეექმნათ წარმოდგენა გალაკტიონის
შემოქმედების თვისებურებებზეც და საღამო-
დევტე.

შვარცმა გალაკტიონის რამდენიმე ლექსი წა-
კითხა და თავისი ღრმა პატივისცემა გამოხატა
სიტყვებით:

— მე ანატოლ ფრანსის ერთი გმირის, ღრმად
მორწმუნე ფონგლიორის მსგავსად, რომელიც
ლოკუის დროს ექსტაზის მდგომარეობაშივე მი-
სული, ბურთებს ათამაშებდა მერში, მიიდა
ჩემი დიდი პატივისცემა თქვენდამი, რომელიც
თქვენი ლექსების წყაოხვით ვერ გამოვხატე,
გამოვხატო ჩემი პროფესიით. დამისახდეეთ
თქვენი საუყარელი პოეტი, რუსი თუ უცხო-
ელი, და წაგყაოხვეთ მის ლექსებს!

მობდა საოცარი და მოულოდნელი რამ.
გალაკტიონი ბავშვივით დაიბნა, ხელების
ფშვენება დაიწყო, მტრებს რაღაც უცნურად
ამოხრავებდა და... მიუხედავად თხოვნის გა-
მეორებისა, ვერც ერთი პოეტი ვერ დასახბე-
და.

საღამო დამთავრდა, ვარტე გამოვედიო. ლე-
ნინგრადში თეტრი დამებო იდგა. გალაკტიო-
ნმა, ვარლამ დონდუამ, მომხხენებელმა, მე და
რამდენიმე დამსწრემ ისაკის ტაძარს ჩავუბოდი.
მიუხალოვდით „ბრინჯაოს მუდარს“, უყანა
ფტებზე ატოტილ ცხენზე ამხედრებულ პეტრე
დიდის ძეგლს, და წვივს ნაპირზე გავდით.

და უტყაოდა... არავინ რომ არ ელოდა —
გალაკტიონის ათროღებული ხმა ვაგნა, ლე-
ქსებს ამზობდა, ვერღლის, ვერპარნის, პოლო-
ნერის ლექსებს. ამზობდა თავშეუყავებლად,
გატაცებით, თითქოს ექსტაზის მდგომარეობაში
მყოფი.

ვიდევით და ვუსმენდით, ვუსმენდი და ვფი-
ქრობდი — სად იყო ანტონ შვარცი და ჩვე-

თან ერთად არ უსმენდა ფრანგი სომხების-
ტებით მოწინააღმდეგეულ ქართველ პოეტს
...მეორე დღეს, საღვთა, შარბის საპირფარო
თეატრის მიღამოებში, ლენინგრადში დიდი
ხნის წინ გადასახლებული ქართველების, შარ-
თაშვილების ოჯახში გალაქტონის სუფრაზე შე-
კვდილი.

სუფრაზე, ღვინოსთან ერთად, გალაქტონის
სტრატეგია იღვრებოდა და შვენიერებისა და
სიკეთის სიხვებს აფრქვევდა:

ებლა, როცა ამ სტრატონს ეწერ
შუა ღამე იწვის, დნება,
სიო სარკმლით მონაქროლო, ველითა
ზღაპარს მეუბნება.

შენ ჯერს იწერდი იმ დღეს, მერი
მერი, იმ დღეს მგ თვალთა კვდომა,
სანდომიან ცის ელვა და ფერი
მწუხარე იყო, ვით შემოდგომა!

როგორც ნისლის ნაშქერი, ჩამავალ მშობ
ნადერი,
ელვარებდა ნაბირი სამუდამო მხარეში!
არ ჩანდა შენაბირი, ვერ ვნახე ვერაფერი,
ცივ და მიუსაფარი მდუმარების გარეშე.

ქოლვით იწვევს ცისფერ ღანდებს და
ხეივნი აქსოვს,
ასე ჩემი, ასე ნაზი ჯერ ცა შე არ
მისოვს,

დიდო ღვთისაჲ, მზეო მარამი!
როგორც ნაწიმიარ სიღამეი ვარდი,
ჩემი ცხოვრების გზა სიზმარია
და შორეული ცის სილაქვარდე.

...და, აი, ახლა, მოსახიბლში, სულიერი და
ფიზიკური ტრავმებით გაოგნებული, ამ დღე-
ებსა და ლექსების ნაწყვეტებს ვიხსენებ და
ვფიქრობ. ვფიქრობ იმ ქარისზღაპარზე, რომლე-
ბიც ოთხი წლის მანძილზე ორჯერ ამოვარდა,
ბილიონობით სიცოცხლე წაიღო და ერთი მა-
თვანი აქამდეც არ დაეხატა!

მუშაკანსე წაუღია

...მე მთლიანად წარსულისაკენ ვარ მიბრუნ-
ებული და ძალიან კმაყოფილი არქეოლოგიით,
ჩემი პროფესიით, რომელიც ლენინგრადში შე-
ვიძინე.

ერთ წახუზულ გავყვები სამეცნიერო ექსპე-
დიციას, რომელიც შუა საუკუნეების ნაქლა-
ქარის გათხრებს იწევდა.

ნაქლაქარი ორი მდინარისა და ორი ხეო-
ბის შესართავში მდებარეობს, მაღალ ზეგანზე,
რომელიც კლდოვანი ზღუდეებით და ნაგლე-
ქი კლდის დიდი ლოდებით ნაკები კედლებით

არის გამოვარებული. ქვევით, გვიან, რომ
უყურებ — უზარმაზარ სომხალმა მკვანს, ცის
სავრცეში შეტრიალს.

ნაქლაქარის შენეთი კვანძების მქონე ქა-
ზილია ადამს, ოთხილი ქვაბი კარიბჭით და წარ-
წერებით. იქვეა მდინარეზე ჩასასვლელი გვირა-
ბები, საცხოვრებელი სახლები, ძველი საწნე-
ხები, ქვევრები, ახარები, მოკირწყლული ქუ-
ჩები, ძველი წარაფხანა.

საქართველოში ამ მთავრობისათვის განსაკუ-
თრებით ხშირი იყო მამადიანთა შემოსევები
და იმდენად მანგრძლივიც, რომ შათი სახაფ-
ლაოს ნაშთებიცაა დარჩენილი — მკირე ზო-
მის კვადრატული მავროლუღები მრგვალი გუ-
მბათებით.

არანაყლებ საურთაღებოდ მოჩანდა ის ად-
ტაცება, ენთუზიაზმი და ენაღატაკაშივე მი-
სული განკლები, რომლითაც ექსპედიციის წე-
ვრები იყვნენ შეპყრობილნი. თიხის ტურქლებ-
ბი, თუ შათი ნამსხვრევები, მონეტები, სამარ-
ხებში ნაპოვნი სერდოლიკის მძივები და სამ-
კაულები — უველაფერი ეს „დამოჩენას“ და
მანგრძლივი დაკვირვების საგანს წარმოადგენ-
და.

გულდასმით, დიდი დაკვირვებით, ხშირად
გამადიდებელი შუშით ათვლიერებდნენ შათ,
ასუფთავებდნენ, სათუთად ქაღალდში ახვე-
დნენ და ინახავდნენ.

ერთი სიტყვით, ექსპედიციის წევრები იმ
დროით ცხოვრობდნენ და იმ ნივთებით ერთ-
თად არსებობდნენ, რომლებიც მიწის სიღრმი-
დან ამოქონდათ, წარსულის ფერფლისაგან
ათავისუფლებდნენ და ხელმოირიდ სიცოცხლეს
უბრუნებდნენ.

ექსპედიციის მონაწილეთა წარმოსახვაში
ცოცხლდებოდა ძველი სავაქრო ქალქის დიდი
ხნის წინ გარდაბული ცხოვრების სურათები —
ურძის კრალი, საეკლესიო დღეობები, რთე-
შობა, კალოზა, ნაქლაქარის კარიბჭესთან
აღმართული საფეშაგოები, შექავსული გუშა-
გები და გარედან შემოსეული ურდოები. ამა-
ნოებთან — ქალიშვილების თავშეკავებული,
მოკრძალებული ჩურჩული, ჩვენი საზოგადო-
ებისათვის უკვე კარგად ცნობილი ძველი თბა-
ლისის ადრების მსგავსი სიკეთლუცე და სხვა.
მუშებს წერაქვები და ნიჩბები ეტირათ და
ფრთხილად, ძალიან ფრთხილად, კლექტორე-
ბის მეთვალყურეობით ასუფთავებდნენ მიწა-
საგან დაფარულ ნივთებს.

დაქირავებულ მუშებს შორის 18-17 წლის
გიგლა სარგებლობდა ექსპედიციის წევრთა
შორის განსაკუთრებული სიბოძო და გული-
თადობით. გიგლა მუშობლად მდებარე, ქერ
კიდევ მეფის დროს მთიულებით დასახლებული
სოფლიდან იყო და ცოცხლად შენახული მეტ-
ყვდილების მამაპაური კილო ზედმეტ მოზიბ-
ლაობას აძლევდა.

წაფულმა გაიარა, ცა შეიკრა, ღრუბლები ჩამოწვა და წვიმები დაიწყო. ექსპედიციამ მუშაობა შეწყვიტა და თბილისში დასაბრუნებლად მოემზადა.

ექსპედიციის უყანასკნელი დღე გვიანი შემოდგომის დღეს გავდა. წვიმდა, ნაქალაქარი ნიხლში იყო გაბეველი, თბილისიდან მანქანას ველოდებოდით. ექსპედიციის წევრების ბარჯი და ექსპონატებით სავსე უთუბის შვარსული და დასატვირთად იყო გამზადებული.

„ქანტორაში“ უწყისები იყო გადაშლილი, მუშები შემოდდიოდნენ, უწყისებში ხელს აწერდნენ და უყანასკნელ ბედფასს დებულობდნენ. გიგლამ შემოიბრინა, თავზე წამოხურული ტოპარა მოიკალა, გაღებულმა შემოგვხვდა და უწყისში თავისი გვარი მოძებნა. უცერად სახე შეცვალა და ღიმილი გაუქრა. გაურკვეველობის ვითარება შეიქმნა. მწემ განმარტება არ დააუოცა — ერთი კვირის წინ გიგლას ექსპედიციისათვის პროდუქტები ამოუტანია, მწეს აუწონია და ნაუღები აღმოჩენილია გიგლასათვის არაფერი უკაზმავს, დაკლებული პროდუქტის დირებულება მისი ბედფასიდან დაუქვი თავს.

გიგლამ ჩაღაცის თქმა დააიბრა, მაგრამ ექსპედიციის წევრთა ცოვი და უგულისხურო გამომეტყველება რომ დაინახა, ზელა ჩააქნია და აივანზე გაევიდა.

გიგლას ზმა არ ამოუღია. აივანზე მოაჭირის ზომს მიყრდნო. ქვევით, გასამგზავრებლად გამზადებულ მანქანას გახედა და თვალეზი ცრემლებით აევსო.

— ყველა მანქანაზე იქდა და მე შელოდებოდა. სანამ მანქანაზე მივიდოდი, ნაქალაქარიდან ვადმოყრდი სველ მიწაში მუქი ფერის პატარა ნივთი დავინახე, XIII ს-ის ადგილობრივ მორტილი რუსულაწმის მონეტა იყო. არც დადუნულვარ — ეშმაქსაც წაუღია! — გავიფიქრე და მანქანაზე ავიდი.

მოხსენებელი

ოქის საშინელება ბრძოლის ველზე და მოსპიტალში ჩანს, უშუალოდ, ზღმუსასებდად, მთელი თავისი შემწარაობით და სიმხინჭით. დღეში რამდენიმე ცხედარი გაქვთ და ქალაქის განაპირა, გაუქმებულ სასაფლაოს გვერდით მანბავენ, ტრიალ მინდორში, ცხედრები ადრე ეუბოებით მიქონდო, ეხლა ის ერთ ფსკარზეა დაკრული და ასე ახვენებენ მიწაში, არც გამპილებელი და, რა თქმა უნდა, არც დამტირებელი.

დასაბრუნებელი მებრძოლები თეთრი ბინტით გადაჭვერულნი წვანან, ან დაღიან, ვისაც აშადენი შეუქლია. დაღიან გამოორტებულნი და ზოღმა მოჩუღენი.

აღარ არსებობენ ისაყ ხაზელის ხიდოროვე-

ბი, რომლებსაც „სახელმწიფო სისტემე ატივებდა“, „მოწვენილობა გონებუქ [ქვერუდუქ]“, იტალიაში რევოლუციურ გადატრელებქ შექმტოცნებებს „უოქმედობა“ ხელს უნუთავდა.

ზოღმა და უმოქმედობა ამათაც აგიუბით და ბრძოლის თინი ენენიც არანა შეუკრობლინი. მაგრამ ეს თინი განახები და გარკვეული მიწუნითა გამოწვეული და გარკვეული მიმართულებით არის მიმართული, ეს ქოქრეთი გერმანიამ წამოიწყო, პირველად ის დაეცა ჩვენი ქვეუნიის საზღვრებს, ფიურერმა მოუწოდა თავის ხალხს — დაუნდობლობისა და შეუწინარებლობისაკენ [სო, ჩვენ ბარბაროსები ვართ, და გვინდა, რომ ბარბაროსები ვაყვიო!] „ესბროღეთ, მე ვაგებ პასუხს!“. მრავალრიცხოვანმა, ყველაზედ შეიარაღებულმა და ორგანიზებულმა არმიამ გადათიღა ეველები, ქალაქები, და სოფლები, ააწიოკა მოსახლეობა.

ჩვენი პროპაგანდა აღვივებს ამ ცეცხლს და გაბოროტებისა და ბრძოლის თინს.

მიუხედავად მკაცრი ზომებისა, არაყი მაინც „იხარება“ მოსპიტალის შენობაში, საოცარი ოსტატობით შემოაქვთ, არაყი აღუნებს ადამიანის ნერვებს, ადუნებს თვითონტროლის უნარს და დაგუბებული ვნებები მთელი ძალით გადამოღის ნაპირებიდან და მოხეტილი ნაღვარით მოედინება.

ერთმა წამოიწყო ისტერიული ტარბილი, რომელიც ლანძღვა-გინებაში გადავიდა. მას მთელი პალატა აშუვა, შემდეგ მთელი საავადმყოფო. დაჭრილები საწილებიდან წამოიცივდნენ გარეთ გაიქცნენ. ვინც ვერა დგებოდა — საწოლშივე ბორგავდა, ზეღებს იმტარედა და იგრტებდა.

ფანტრიდან მოჩანდა — ბოგორ ხტებოდნენ პერში, რომ მიწაზე დანარცებულიყვენ, ქვეფნიღზე დაცემულიყვენ, ყავარქნებს იქნევენდნენ, რომ ექიმები და სანიტარები ახლო არ მიეშვით.

...ოთახში თავშეკავებული ხმაურია, ყველა შემფოთებულია — ექიმები, ექთანები, სანიტარები. მისიმედ დაჭრილები შემოიყვანეს თუ შემოიტანეს საკაცებით. ერთი ჩვენებური აღმონდა, გორიდან, ჩამდენიმე დღის შემდეგ თავი წარმოგვიდგინა.

— მე?! დაბდიშვილი ვარ, სერგო მქვიან, ქარში ვაწვევამდე ტყავის ქარხანაში ვმუშობდი!

გამოუნელებლად მოჭრალია და გაუთავებელი გაეციხვისა და შენიშვნების საგანი.

ჩემს ვაბრტებულ ფანტაზიაში კი სერგომ ძველი თბილისის დაბაღთა საამქროების სურათი გააცოცხლა, ძველი თბილისის ლიტერატურული მოქმეა —

სიათონოვა მქვიან, არტონი ვარ ანაბანა ეტო, სიქმით წინა ვარ.

ანდა:
დამოსბი, დამალეინე ეგ ლენო ობერტილი,
ეგების წაღმა ვიფიქრო, ქვეყნის უკულმა
ტრიალი.

ცეცხლითა და მახვილით შეიარაღებულ
მკლავს, და ადამიანების თავებზე ვეჭურდუსკი
ზინზლირთინქს

შინში

და ერთი წუთით არ შეპარება ეგვი, რომ
ამ სერგოს ისეთივე ძლიერი სურვილი და სა-
ამისო სახაზი შეიადგება მქონდეს ქვეყნის უკუ-
ღმა ტრიალის შეფერადებისა და გულის ვა-
რამის ჭიჭვის რქაში ჩაქვლით.

სისხლი

...ღამე სისხლი მებისზმრა, ჩემს მიერ დად-
ვრილი სისხლი, ომის დაწყებამდე ოთხი წლით
ადრე, მცხეთის მონასტერში. ეს სისხლი პარ-
ველად 1941 წლის დეკემბერში გააშხენდა,
ჩვენი დივიზია რომ ფრონტზე მიდიოდა და მა-
ტარებელმა მცხეთას ჩაუარა. სვეტიცხოველისა
და მცხეთის ქუჩის კონტურებს რომ შევხედე,
ოთხი წლის წინანდელი ზაფხული წარმომიდგა
თვალწინ, ძალიან ნათლად, ცხოვლად, „ჩემი
სამუაროს“ ერთი პატარა, მაგრამ ძალიან მნი-
შველდოვანი მონაკვეთი, ერთი უბედინაერის
ზაფხული ჩემს ცხოვრებაში.

სოფლის ტყის პირად, ცივი, აწყარა წყარო,
გამოყვანილი თამარ მეთეს მწიგნობართ-უხუ-
ცების ანტონის შიერ; სოფლის ბოლოს
XVII ს-ის ეკლესია.

პატარა დალი ეზოში დაბრუნდა და სახლის
პატრონის სეტრის თამაშებოდა. დედა რომ
დასაძინებლად ჩააწვეინდა, ის დადი თვალბოთ
შეესურებდა ცის გუმბაოს, დღე — უსრდეგა-
ნო საშუაროს, ღამე — ვარსკვლავებით მოქე-
დილ ცას. ნადირობის სეზონი იყო და მთელი
სოფელი ნადირობდა. ტყის პირას ქაგნარში
— ტყის ქაომა, დაბლობში — სიმინდის უა-
ნები და მწურთა. „კვეცი ფუბის ხმას“, შევა-
ძინე ცალღულიანი გადსახსნიელი სანადირო
თოფა და მინდორს ვავედი.

წინ წაბლისფერი სეტრი გარბოდა, უკან
სახლის პატრონი ქიტებს მოჰყვებოდა — სა-
კუთარი თვალთ უნდოდა ენა — „რა ბიჭი
ვყავაი! პირველივე გასროლავ ქვასავით და-
ემევა მწურთა და ბლახებში ჩაიძირა. მივედო,
მწურთა ხელში ავიღე (თუ ავაყვანი, ჭრ ცო-
ცხალი იყო), თვალებს ნახავდა, ზედ ყვითელი
ჭრთუთობი მქონდა გადაკრული. ხელზე სის-
ხლის კვალი დამაჩნდა, ჩემს მიერ დაღვრილი
სისხლის კვალი.

ის წლიწადი მჩინებანე წელიწადი იყო, ძა-
ლიან მჩინებანე და სულ ორიოდ თვის შემ-
დედ მიწია დაღვრილი სისხლის ცოფავს.

გოლიათი მკლავს იქნედა, სიცოცხლეშვიე
შეძებულ მკლავს —

გუშინ დაბობებს ქალაქი, რომელშიც ჩვენი
პოსპიტალია მოთავსებული. მე მაღალი სიციხე
მქონდა და შინის ძლიერმა გრძნობამ შემიპ-
ურა. ფრონტზე შინი ადამიანის მუდმივი თან-
მხლები და მომხებრებელი გრძნობაა, მაგრამ
ვიღწე და პოსპიტალია სხვადასხვაგვარად გა-
ნიცდება. ვიღწე — საღვლე გაოქცევი, ოხრი-
ღში ან ბუნეტში შევაფრბ თავს. აქ მწო-
ლიარე ავადმყოფი და უძღურა, იმის ფიქრში
ხარ, ბოში საღვლე ახლოც რომ დაეცეს, შე-
ნობა დაინტრევა, ჭირი თავზე დაგებობა და
ცოცხლად დაგმარხავს.

შინის გრძნობა პირველად ბავშვობაში გან-
ვიცდიე და მამინე გავიგე — რა არის მასო-
ბრივი შინი. გორი რომ დაინტრა, თბილისში
მიწისძვრა რამდენჯერმე გამეორდა. სასოწარ-
კეთილი ხალხი ბინებიდან და სახლებიდან
გარეთ გამოხრბოდა, კისკრებთან და სადარბაზო-
ებში დაკიდული ზარბებს წყრალი ისმოდა და,
როგორც შემიღვ ლამარკობდენ, მიწის სიღ-
რშიდან გრიალის ხმაც ამოდიოდა.

ოცის წლებში შინი ჩემს ცნობიერებაში
ლიტერატურული გზითაც შეშვიცა, სტეფან
ცვაივის ახვე საბელწოდების ნაწარმოებით,
რომელიც ამ დროს ყველაზე პოპულარული
მწერალი იყო საბჭოთა კავშირში. აქ ახალგა-
ზრდა ქალის განცდები იყო გადმოცემული,
რომელიც ქმარს დაატობდა და შინის სა-
ოცარ გრძნობას განცდიდა საყვარელ მამა-
კაცთან უკველი პეფანის დროს.

...1980 წელს დაიწარა და მრავალ თეატრში
დაიდგა აღ. აფინოგენოვის პესა „შინი“. წა-
რმოდგენამ ფართო ურარადლება დაიშახურა
მასურებლისა და პრესის მხრივ.

ჭველი ინტელიგენციის წარმომადგენელი,
პროფესორი ბორიღინი, რომელიც საბცნიერ-
რო დაწინებულების ხელმძღვანელობს, კურდ-
ლის ბოცერებზე ხანგრძლივი ცდებისა და
დაკვირვების შემდეგ მიიღს დასკვნამდე, რომ
უკველი ცოცხალი ორგანიზმი და, მათ შორის
ადამიანის, უკველი მოქმედებისა და ქცევის
განმსაზღვრედ ძალას შინი წარმოადგენს.

სცენაზე დგას კათედრა, რომელზედაც ადის
პროფესორი და თავის დასკვნებს თანაშტრო.
მღებებს უწიარებს. მისი ლამარკი ისმის, რა
თქმა უნდა, მასურებელთა დარბაზშიც.

პიენის აზრი და ავტორის პათოსი იქითაა მიმა-
რთული, რომ ეს დებულება გამათილდებს და
სასურველია — მასურებელზე უფრო იმპი-
ტური ზემოქმედების მიწნით, — გამათილდებს
საზოგადოების ისეთი ფენების წარმომადგენ-

მკლავი გაქვს იმედინი,
არასდროს გაიდრეცება —

ღისაჯან, რომელიც შალვა კლასობრივი შეგნებით თუ ინტიქტით იქნება დაქილდოვებული. ასეთი პერსონაჟი პიესაში სანიტარი ქაღალდი, რომელსაც თავზე წიხილი თავშალი აქვს წაკრული და ზოროდინის სიტყვის დამთავრების შემდეგ, დიწხად და თავდაქრებულად აღის კეთილგანაღობა.

მეურნეობელი, მისი დიდი უპირატესობა, სანიტარი ქაღალდში იყო სინათლით განწყობილი და აღფრთოვანებული ტაშს უტრავდა.

მე მეტყველებოდა, რომ პიესა ისეთი ოსტატობით იყო დაწერილი და დადგმული, რომ სპიასისპირო დასვენების გამოტანის შეუძლებლობასაც იძლეოდა.

სტექტაკლის ნახვიდან ორიოდვე წელიწადში გაიარა და...

მთელი საზოგადოება რეალურმა, ცხოვრებისეულმა, ადამიანის არსების შემქმნელმა, გულთან და სულის მღრღნელმა შიშმა მოიცვა — ქალი თუ კაცი, დიდი თუ პატარა, უნახავმა და წარმოუდგენელმა, შეურაცხველმა და პიროვნების გაშქელავმა შიშმა.

ადამიანები კერძოდლის ბოცვრებზე იქცნენ, საზოგადოება — ცხვირს ფარად.

...თბილისში საწვიმო ვითარება — არჩევნები მამდინარეობს „საოცდელითა და ფარულა“ კენჭის ურით, „ჩანდისისა და არჩევანის სრული თავისუფლებით“. საარჩევნო უზნებთან ორკენტირება უტრავს, მოცეცხვება ანახებლობის წევრები არიოებენ საბრუნოთა აღტაცებულ ამომარჩევლებს. ამას რუსთაველის საიუბილეო შვადება ემატება — საიუბილეო შვადებაში მთელი საზოგადოება მონაწილეობს, საქართველოს კონსტიტუციური პარტიის ცენტრალური კომიტეტი, მთავრობა, სამეცნიერო და კულტურის დაწესებულებები.

...დაიწყო წელ-წელი. თბილისში ხმა სიკეთარი სისწრაფით ვრცელდება. დიდი გამოხად სახლიდან — „ეს წაიყვანეს“, „ეს წაიყვანეს“. პირველ ხანებში „ეს“ და „ის“ პარტოლებს ეხება, პოსტებზე მყოფებს, დასახლებულ და თანამდებობებზე მყოფ პარტოლებს.

შემდეგ ტალღა ფაროვდება და ყოველი ოჯახის კარის წინ ჩერდება, ხანდაჟერინილი ურჩხულავით.

დღისით დაწესებულებიდან მიშავთ, უფრო ხშირად — ღამით აწრიალებული ოჯახებიდან. დაწესებულებებში დირექტორები თვეში ერთხელ იცვლიან, ოჯახები — ცარიელდება, მიდიან და ადარ ბრუნდებიან. უკალოდ იყარგებიან ამბოჯრებულ და გამოვინარებულ მოჩრეშა.

დაბატონებულთა გადასვენანი ავტომატანები შვადლა შედებოდა — დროისა და გამოყენების მიზნების შესაბამისად — და მათ მოსაძლეობამ „შავი პილუვავები“ შეიარქვა. მათი საყვირების ხმა შემწარავად ისმის ღამის სიმეფ-

დროეში, კიდევ უფრო შემწარავით მათ გაჩერება რომელიც სახლის წინ, მამდინარეობს არ სძინავთ, დაუძლეველი შენება ვრცელ შეპურობდნი — ვის ბინაში შეტყობინონ და ვინ გახდება ამქრება მსხვერპლი.

— შიში — ადამიანური არსებობის ფორმად იქცა და თავის ქალებში ჩადგმულ ფარფიტებზე მხოლოდ ეს ოთხი ასოღა აღმეჭვილი — შიში შიში!

დაბატონებულთა „ხალხის მტრია“, „მადნებელი“, „სამშობლოს მოღალატე“. ეს სიტყვების უოველ ნახეზე ისმის, მთელი ქვეყანა მავნებლებითა და ხალხის მტრებით მოცულია. ათასგვარი კორები ვრცელდება და არავინ იცის — საიდან მომდინარეობს ეს კორები!

ქალაქის საბჭოს თავმჯდომარე წყალსადენის მოწამვლას ამირება, ე. ა. მთელი მოსახლეობის ამოწყვეტას ფიქრობდა. მაგრამ ღაროვ მიუწერს, და უღანაშაულო ხალხი გადაარჩინებს. აი, რანი არიან მავნებლები, და რანი ასინი, ვისაც ღამები არ სძინავს და ხალხის ინტერესებს იცავს, იცავს ციცხლითა და მახვილით.

ამატონებენ „ხალხის მტრის“ ოჯახის წევრებსაც, მათი სასწეული დაჯანონებულთა სისხლის სამართლის კოდექსის საგანგებო მუხლით — გადასაღება და საკონცენტრაციო ხანაეებში მოთავსება ნ.დან მ.წმადე.

გადარჩენილ ოჯახის წევრებს ბინებიდან ქუჩებში ურას, საოჯახო ნივთებს კონფისკაციის უფლებებზე, განაოვისუფლებულ ბინებში „თავის ხალხს“ ასახლებენ.

„ხალხის მტრების ოჯახის წევრთა“ ცხოვრება აუტანელი ზდება. შიშით ვერავინ ეყარება, როგორც კეთილგანება, და მოუვასის ბელს ვერავინ უწყდის. ქუჩაში შემოზვერული შეხვედრის დროს პირს არადებენ და გვერდით ჩაუვლიან.

უპატრონოდ დარჩენილ ზავშვებზე თვით სახელმწიფო აჩრუნებს, მათ „სახელოვან მოქალაქეობად“ აღზრდიან; ოჯახის სრულწლოვან წევრებს და დაწესებულებიდან „მოუვლიან“, სადაც სწავლობენ, ან მუშაობენ, ერთადერთი ხანა — „სამშობლოს მოღალატის ოჯახის წევრობის“ ღაქის ჩამორცხვისათვის — „ხალხის მტრისაგან“ საქარო გამოქვანა და მისი გაციცხვა — სულ ერთია, ვინ იქნება — მამა, დედა, შვილი, ძმა, და. თუ მეუღლე.

— და აი, ერთ ღამეს „შავი პილუვავი“ ჩემი სახლის კარებთან ვარჩედა, ჩემიანი ფეხების ხმაური ჩემს აივანზე გაისმა და „გაუდრეკავმა მკლავმა“ ჩემი ბინის კარები შემოაღო. შემოაღო და ოჯახს ორად გაიყო — ერთი ნახევარი „იქით“ აღმორჩედა, ტანჯვისა და წამების „სამურობის“, მეორე — „უტორობისა“ — დარღისა, ზრუნვისა და მოლოდინის ევლე.

ბიწიერებასა, ცოდვასა, გაჭირებასა და ზრუ-

ნება შორახ, რომლებიც უფლებს ჰქონდა ქალღმერთის ხაზით მოველიანებინა გარეგანურად, ის განსხვავდება, რომ ზრუნვა „კლდეების ნებრეტში“ კი „ჭრება“ უკველით აღმოაჩინს სულში ახარება, მასში მყარად „სახლდება“ და უკველითვე წყევლითი იფარება. ზრუნვათი მოცული ადამიანთათვის „ადარც ახსია და ადარც დაიხი“; მის გულს მწუხარება ეუფლება უსიხარული აწმუროსი და მხოლოდ მოლოდინი, დაუხარულბელი მოლოდინი — მომავალი.

შემთხვევითი არაა, რომ ქრისტიანული მოძღვრება თავიანთულებად ხალხებს საკუთარ მუდღე ზრუნვისაგან: „ნუ შრუნავთ და იტყვიან: რაი უკამოთ, ანუ რაი უხუთ, ან რაი შევიმოხათ? (მათ. 6. 31); „რამეთუ... მამამ თქუენმან იცის, რაი გიუმს ამათ უკველითაგანი“ (ლუკა 12. 30).

ზრუნვისაგან განთავისუფლებას ხალხებს ჩვენსა უპირდებით, მიმდევრები თომას მიუნცერისა, რომელიც ოცნებობდა საპოთხე ზეციდან ამქვეყნად ჩამოტანას და აქ განტორციელებინა.

ჩვენი ცხოვრებაც ზრუნვისაგან განთავისუფლების დამირებაა, საბელმწიფო იღებს თავისთავზე აღმართა კეთილდღეობაზე ფაქტს, მშრომლების დახატვებას, ბინებით უზრუნველყოფას. მომარაგებას — ტანსაცმლით, საკვებით; საბელმწიფო ფაქტობს მონახლეობას განმრთვლობაზე, დახვეწებაზე, სწავლა-განათლებაზე, გახარობებზე, ზრუნავს ქვეყნის მართვაზე, შეიარაღებაზეც და კართოფილის აღებაზეც.

შე კი დავრჩი ჩემი ზრუნვისა და მოლოდინის ანაბრად, დაუხარულბელი, გულიხს და სულის მღრღნელი მოლოდინით — იმ დღიდან დღევანდლამდე, რიღესაც მოსიტიკაში ვწვეარ და დაქრადების კენებს ვისმერ.

საზოგადოებრივი ცხოვრების ამღვრებისა და საყოველთაო შიშის პირობებში ზოგი მთლიანად ბუღიფერი ქაფშით იშობება, ზოგი, პირიქით, კარგავს „დამაღვის უნარს“ და შიშველება. კვლარ იყვებს ვნებებს, განსაკუთრებით მღამად ვნებებს, როგორც ინტენსივობისაც არ უნდა იყოს ეს ვნებება და როგორც არ უნდა იყოს მათი გამოვლენის ფორმები.

ვნებები იღვიძებენ საოცარი სიცოცხლის უნარიანობით.

ენ თავისი დირექტორის თანამდებობაზე ოცნებობს და „ჩახაფრებული“ კლინ შესადერის დროს, რომ ცხოვრებაში ერთი „შინშენილოვანი“ ნახტომი ვაკეთობს და ერთი სიფხურით ამალღებს საზოგადოებრივი ცხოვრების იერარქიულ წყობაში ვის მერობლის ფართო ბინა არ ამღებს მოხვეწებას. რამდენია, რომ წაფხურის საბელმწიფო აგარაკებზე ატარებს, და რამდენია — ქალაქის სიცხეში რომ იხუთება და არც იშინი უნარს ვაჩინა, რომ

საკუთარი ვნებები დათრფუნოს, და სულის მღრღნელი გრძობებისაგან განთავისუფლდეს! არა და, დღე არ გაკველითი უკველითი არ დახატებროს, ამდენივე ოქმას ნებებდას არ გამოასახლებს და ახალი მოზინადრებები არ ჩაახატონ. თანამდებობათა ახეული ადგილები არ განთავისუფლებს და ამდენივე ახალი პირაკვება თანამდებობაზე არ დანიშნოს.

მართალია, არც ის იცის ვინმემ — რატომ ერთი განთავისუფლებს და მეორე დანიშნებს. ერთი ოქმას გამოასახლებს და მეორე ჩაახატს. ღვთაებ, მგვრამ ვინ გვკვებს პახებს ამ კახებზე, ანდა რა მნიშვნელობა აქვს ამ კახებს. მნიშვნელობა იმას ექნება — შენ რომ დავაპატიმრებენ და შენს ოქმას გამოასახლებენ, ანდა — უკეთეს თანამდებობაზე რომ დაუნიშნავენ და უკეთეს ბინაში ჩაგასახლებენ! და იმისათვის — ხეამ რომ არ დაგასწროს — ერთი ნაცადი, საიმედო და უტუარო ხერხი არხებობს — ანონიმური წერილი, მიმართული „სადაც ჭერ არს“.

რა უნდა, ბოლოს და ბოლოს, ანონიმური წერილის დაწერას! დღეს წერა უკველამ ვიციო. დაწერა — არაფერს გვაჯადღებულებს. ანონიმური წერილისათვის არც „გავფარვარდებიან“ და არც დაგვიჭიან, პირიქით, დიდი სიამოვნებით წაიკითხავენ და გულის ხიდრმეში მალღობისაგან გვეტყვან „ხალხის მტრის“ მხილებაში დახმარებისათვის. შედეგი კი ისეთი შეიძლება გამოიღოს, რომ შოელი სიცოცხლის ოცნება ორ დღეში აგვირულდეს!

არც ის იცის ვინმემ — ანს კიდევ რა მომკვება და აღარავინ გავკვირდება — ერთი კვირის ჩამოსახლებაული ოქმას რომ ისეც გამოასახლონ და უარეს საზღაფეში ჩაახატონ. მაგრამ ასე შორს არავინ იუფრება და ანონიმური წერილებს წერა და გზავნა რჩება უდაღერს ცოფუნებად.

სხვისი დარღვისა და სიხარულის ვანცლის დროს, რომლებიც ბუნებრივად იწვევენ სხეულის თანაღმობას, თუ თანაგრძნობას, ცნობილი ფსიქოლოგიური კანონი მოქმედებს. ცრემლიანსახებს რომ ვხედავ, სხვის მწუხარებას ვანცივლი, რადგან ცრემლებს ჩემში სამწუხარო ფაქტობი იწვევს. სხვისი მომღიმარე ხაზე — სიხარულის მომასწავებელია და აქაც ამიტომ, რომ ამგვარი დასკვნა საბოლოოდ ჩემი თვით. დაკვირვებიდან მომდინარეობს.

ამ „მომინვარე წელს“ აღმოაჩენი მხოლოდ სამწუხარო ვანცდებით იყვენ მოცულნი და მათი გამომწვევი მიზეზის ძიებას დიდი მოხვედრის არ სჭირდებაოდა.

ამ მამობრივი მწუხარების პირობებში ჩემთვის ისიც გახდა ნათელი, რომ განცდის ხომ წვავე მხოლოდ მის გამომწვევი ობიექტურ მიზეზზე არაა დამოკიდებული. უკველითი ადამიანი თავისებურად, განსხვავებული სიღრმით განიცდის მწუხარებას და აქაც ისეთივე მრ.

ვალდებულებას აქვს ადგილი, როგორცაც თვითონ ჩვენგანის „საშუაოს“ შექმნის პირობებში.

ერთ დღეს ორი შორეული ნათესავი ქალი შეშვედა. ერთმა პირი აწარმოა და გვერდზე ჩამოარა, მისი ოჯახი ქერ კიდევ კეთილსამედობა და კეთილდღე ოჯახთა შორის ითვლებოდა და არ იყო პოლიტიკურად „შეღებული“ (ამ ოჯახმა ხუთ შალე დაჰარგა ეს „სტატუსი“).

მეორე ზემზე აღარ მოხდა „კეთილგანა“ რაცხვში და პირის არიდებას აწირა აღარა ბქონდა. მას სასწავლებელი პეტერბურგში ბქონდა დამთავრებული და ერთ დროს რუსეთის ინტელიგენციის რევოლუციურად განწყობილ

წრეებში ტრიალებდა. მათმა იდეებმა იმდენად გაატაცა და მის ცნობიერებას იმდენად ღრმად კვალი დაარწია, რომ იმ დროს მისი დღეობის დამდეგ ცხოვრებაში ამ იდეებით „დადიოდა“ და მას იმ დროს წაუთხრელი წიგნები და მისმნილი სიტყვები „დაატარებდა“.

ერთ ღამეს დაუბატობრენ მეთუღე და ვაფრ, რამდენიმე დღის შემდეგ — რძალი. ორი მცირეწლოვანი შვილიშვილი დარჩა ხელზე.

რა თქმა უნდა, მწუხარებით იყო მოცული, მაგრამ...

— რას იზამ, დიდ საქმეებს დიდი მსხვერპლა სჭირდება!

□ ბაბრამეღია იმინბა □

პარტი უზენაქანი

ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებამ ჯერ კიდევ პოეტის სიკოცხლეში მიიქცია მკვლევართა და კრიტიკოსთა ყურადღება. იქიდან დაწყებული დღემდე ვრცელდება პოეტის მდიდარი და ორიგინალური საგანძურის ინტენსიური კვლევა. მკითხველს ბელი მიუწოდებდა, ცნობილ მეცნიერთა დიდიანთან მონაგრავებზე, წერილებზე, სტატიებზე...

რაც შეეხება დიდი პოეტის ცხოვრების შესწავლას, იგი ამჟამად ჩამოჩნებოდა და დროს დაღწევა ვერ იცავს ამ ზარველს ვლად ფსევლა ნახევარი საუკუნის წინათ გამოცემული სოლომონ ყუბანეიშვილის „ვაჟა-ფშაველას“ (1937).

ზედშტედლ მიგვაჩნია, იმაზე ღამაჩივი, რომ ნებისმიერი დიდი მწერლის ცხოვრების ცოდნის გარეშე შემოქმედების ობიექტური შესწავლა ძნელია და ზმირად მოკლეობს კიდევ აღნიშნულ ნაყლს ფსევლს ფილოლოგიის მეცნ. კანდიდატის, გ. ზორნაულს ახალი წიგნი „ცხოვრება ვაჟა-ფშაველასი“ („საქადელი“, 1967).

ვიღრე წიგნის შესაბამე ვილაპარაკებდეთ გვირდა ავტორის ერთობაჩრეტისაშა შეეხებით: იგი ვაჟა-ფშაველას მეზობელი სოფლიდამს კაწალაბევიდან არის და ჯერ კიდევ მის პამარ, გიორგის ჰქონდა საქმიანი ფრთხირობა ვაჟა-ფშაველასთან, შემდეგ კი მისი მამა, ფოლკლორის ცნობილი შემკრები ივ. ზორნაული მეგობრობდა ვაჟა-ფშაველას შეილთან, თავის თანატოლ ვ. რაზიკაშვილთან და ბოლოს თვითონ ავტორი, გ. ზორნაული, როგორც მკვლევარი, ამავე რეგიონში ხანგრძლივად აწარმოებდა ფოლკლორულ-დიალექტოლოგიური მასალების შეკრებას, ყველაფერი ეს კი მის საშუალებას აძლევდა, ვაჟა-ფშაველას შესაბამე ბეჭედი რამ ისეთი ენაბა მოესმინა და ჩეწერა, რაც წიგნებში დღემდე არ მოგვეპოვება და მკითხველსათვისაც ახალია.

გაციონილი გადმოცემების გარდა, წიგნში შეტანილია დიდი პოეტის მოქმედი მთარბეღლიანი მოგონებები, შთაბეჭდილებები და შესაბამისი კომენტარები...

დიდი აღმინების მიმართ მთარბეღლები ზმირად ტენდენციურები არიან. ფაქტებს თა-

ვისებურად აღამაზებენ, აზვიადებენ, ბოლო რვე შემთხვევაში კი საყუთარი შეხედულები-სამებარ ამრტებენ კიდევ, მიტომ იყო, რომ პოეტის ცხოვრებასთან დაყუთირებული ერთი და იგივე ამბავი ზორგვარ სხედასტინიორად ჰქონდათ მკვლევარებს ფეწარბებელი.

გ. ზორნაულია შესანიშნავად იყის აქაური წეს-ჩვეულებები და დიალექტი, იცნობს მოსახლეობას და წარმატებით აბრბებს სანდო მთარბეღლების შერბეწას, მიუბეღავად ამისა, იგი მაინც ფრთხილად ეკიდება ხალხში მოპოვებულ მასალას. კრიტიკულად უპირისპირებს მას საარტიკო თუ სხვა დოკუმენტებს და ამ გზით ცდილობს ჰემმარბიტებს დადგენას ან დაზუსტებას.

ამათარ ერთად ივტორს არც აბრე გამოქვეყნებული მასალი გამოუვეწებია უკრიტიკოდ, გვერდი თვლია ან შეუმოკლება ზოგეარით ისეთი ვრცელი გადმოცემა, რომელოც აბრევე ცნობილი ფაქტის უეგმურად განყოყნებას წარმოადგენდა და პოეტის ცხოვრებაზე აბალს არაფერს გვეუბნებოდა. სწორად მოქცეულია რთულსაც ურთიფრედაპირისპირებულთ ცნობეზიდან საეჭვო ეყუთავლია და მეცნიერული გაანალიზების შემდეგ სანდო მასალა შემოუტინია წიგნში.

ამრდაც, საჩეეცხშიო წიგნში თავმოყრილია, ერთის მზარე, მკითხველსათვის აბრევე ცნობილი, სხედასტინი და სხედასტინი ავტორის მიერ გამოქვეყნებული მასალები და საარტიკო დოკუმენტები, ბოლო მეორეს მზარე, თვით გ. ზორნაულის მიერ ხანგრძლივი მუშაობით მოპოვებული გადმოცემები და მოგონებები, სანდო რფორმარბოთა მოსაზრებები, ბოლო ყველაფერი ეს კი ერთ ჰრბილშია მოქცეულია და დამყოტებლად გაანალიზებულია, რაც უდავოდ შეუწყობს ბელს დიდი პოეტის ბიოგრაფიის დადგენასა და შემოქმედების სწორად გაგებას.

ნებისმიერი მწერლის ცხოვრების მეცნიერულად შესწავლა ცხადია მისი შემოქმედების კვლევისაუც ემსახურება. ეს მით უმეტეს ითქმის ისეთი თავისებური სტილისა და შეთოდის პოეტზე როგორც ვაჟა-ფშაველია. დიდი პოეტის შემოქმედებაში გაარემოდან და პირადი ცხოვრებიდან მომდინარე მოტეებზე მკვლევარები აბრევე მოუთითებდნენ, მგარამ საარტიკონიო წიგნის უპირატესობა ის გა-

გ. ზორნაული — ცხოვრება ვაჟა-ფშაველასი, „საქადელი“, 1967.

ლეთ, რომ ამ პერიოდს დამაჯერებლად არის მიგნებული და ფიქსირებული ამ თუ იმ მოტივის თუ ცალკეულ ნაწარმოებთა ცნობრების დელი საფუძველს, თუმცა ავტორის ყველა გაბედულ მისაზრებას მკითხველი შეიძლება ვერ დაეთანხმოს, მაგრამ კლუვის მეთოდური და მკვლევარის პოზიციის სწორად მიგვაჩნია. საბუნებისმეტყველო წიგნის გაცნობის შემდეგ მკითხველს მოუწევს ახალი თვლით შეხედოს ვაჟაფშაველას შემოქმედების ცალკეულ სფეროებსა თუ კონკრეტულ ნაწარმოებებს, გაითვალისწინოს პოეტის გუნება-აღმწერობა და უფრო ღრმად ჩასწვდეს მის სულიერ სამყაროს, სრულიად შეიცნოს გენიისის ამაღლებული საკაცობრივი იდეები.

წიგნი თავიდან ბოლომდე ქრონოლოგიურ პრინციპზეა აყრდნობილი და მკითხველს შესაძლებლობა მიუძღვნის ვინაობის გარკვევით იწყება ავტორის ანალიზებს მის ხელთ არსებულ გადმოცემებსა და მკვლევართა მონაზრებებს, ხოლო ძირითადად მიიწეოთ თვითონ ვაჟაფშაველას, მისი მამის — პავლეს ძეგლისა და მშობლების ჩანაწერებსა და საგვარო კალენდრებს (ანტირეზი) ეყრდნობა.

აღნიშნული მასალებიდან ირკვევა, რომ პოეტის წინაპრებს, მტერთა შემოსევებისა თუ სხვა მიზეზების გამო, არაერთხელ გამოუცვლიათ საცხოვრებელი ადგილი და ბოლოს ს. ჩარგალიში დამკვიდრებულან, ასევე გამოუცვლიათ გვარიც. იგი ერთ-ერთი გამოჩენილი წინაპრის სახელიდან — რაზიკაიდან უწინამოყვანილად. ადრე კი ისინი როგორც წერლობითი წყაროების, ისე ძველი ლიტერატურისა და საოჯახო გადმოცემების მიხედვით მთაში გატყველებულ გოგოჭურბებს გვარს ეუფლებოდნენ. აერთიანებს ამასთან ჩანს, — წინა ავტორი — რაზიკაიშვილთა წინაპარი ვაკოპურა“ (გვ. 10).

როგორც ცნობილია, ხეტურული გვარები ძე-ზე და შვილ-ზე არ ბოლოვდებიან, ამ მხრივ ისინი კონსერვატორებად გვევლინებიან. მთის სხვა კუთხეებში კი სხვათა ვითარებასთან გვაქვს საქმე: ძველი სათემო გვარები ზოგან მთლად ამოვარდა ხშირებიდან, ზოგან კი — დარჩა, მაგრამ განმტოვებები გამოიყო. ახალ გვარებს უფრო ხშირად სახელოვანი წინაპრის სახელიდან აწარმოებდნენ, მაგალითად, შიოლაიდან — შიოლაშვილი, ქამრულიდან — ქამრულიძე, მგელიდან — მგელიაშვილი და სხვ.

აღნიშნული პარაკისი განსაუვრებელი ფინანსების არის დამატებითი, აქ არა მარტო გვიჩვენებს წინაპართა სახელებიდან, არამედ შეარქმევს (ხელმოტი) სახელებიდანაც კი უწინამოყვანილ ძირბადასწავლი, ბევრს შვილი, არც მამული და სხვა მსგავსი გვარები, ცხადია, ყველა მათგანმა იყოს თავისი ადრინდელი სათემო გვარი და ბევრმა ამ ბოლო დროს აღიღვიან კიდევ.

ავტორი, როდესაც რაზიკაიშვილების გოგო-

ჭურბებიდან ჩამომავლობის საკითხს ეხება, აღნიშნავს, რომ ეს გვარი ამჟამინდელი გვარსებების სურათშია შემორჩენილი. რაჯიკაიშვილებს წიგნის ავტორმა სიტყვა მოიტანა, უნდა ეთქვას, რომ აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით დამკვიდრებული სახელებით ეს გვიჩვენებს ადრინდელი, ეს გვარი უკარ კიდევ მანამ არსებობდა, ვიდრე ფშაველას და ხეტურეთის ცალკეულ ეთნიკურ ერთეულებად ფორმირება მოხდებოდა, ვიდრე ამ კუთხეს საერთო სახელი — ფშაველი ერქვა“. ხოლო თუ ძველ წინაპარს ვაძვინებთ დაუფრებობს (გარჯვრობით სხვა სახელით არაერთხელ გვაქვს), მამის ფშოვის ის ნაწილი, რომელსაც დღეს ხეტურეთის ჰქვია სწორედ ამ ნაწილიდან გადსულა, ახლა რომ ფშაველას ვეძებთ, მაგრამ ამ ეთნოგრაფიულ საკითხს არ შევხებივართ, რაჯიკაიშვილთა ძველ სახელს ვიხილავთ შექმნილ პოეზიის ვიდეოვლით, რაზე რაზიკაიშვილთა გვარის წინაპრების მიგვიყვანა, ეს არის და ეს.

ინსინუაციის მოყვარულებმა გვერდებს მიუთითებულად ვაკოპურებს დემოგრაფია („კრიტიკა“, 1967, № 6, 125), თითქმის ემპირიულად რომ ვაჟაფშაველას ფშაველი არ არის(?!), არ დავუჭრობთ! ასეთი რამ მე არსად მიწერილია.

საქმე ის გახლავთ, რომ ადრე გვარისა და თემის ერთი სახელწოდება ჰქონდათ, ხოლო თემი კი, როგორც ამ ბოლო დროს დამაჯერებლად დამტკიცდა პროფესორმა ზ. კიკნაძემ, ამა თუ იმ ლენინგოლის (ხატის) „საფშოში“ გაერთიანებას წარმოადგენდა. გოგოჭურბების განმტოვებითა სალოცავი კი მთის ყველა ეთნოხემი ადგილის დედად ან ადგილის დედალენობილად მოიხსენიება, თუ თემის ცალკეული წევრი რაღაც მიზეზის გამო სხვა რაზიკაიშვილად ხატის თემს შეუერთდებოდა, გვარისაც და სალოცავსაც იმ თემის დედადობდა, ხოლო თუ თემის გარკვეული ნაწილი თავისუფლად ადგილზე გადასახლდებოდა, მამან ხატისა და გვარისაც თავისას ინარჩუნებდა. ამის ატარებელი ფაქტია მთაში. ამასთან ერთად დაეკრებოდა იმის თქმის საფუძველსაც იქნებოდა რომ სალოცავი („საფშო“) უფრო დიდხანს სძლებს, ვიდრე — გვარი.

რაჯიკაი თემს ხატის „უძობა“ აერთიანებდა, ამიტომ სხვადასხვა კუთხეში მცხოვრებთა საერთო სალოცავი და საერთო გვარი იმაზე უნდა მიუთითებდეს, რომ ისინი ერთი და იმავე ხატის „უძობი“, ერთი თემის განაყოფები არიან და ეს კარგად იცნობს თვით გვარსმეცვლილმა ჩამომავლებმა. თვითონ ვაჟაფშაველა იფიციალურ პრეტენზიებს აცხადებდა ხელისუფლების მოხელეთა წინაშე და სამამართლოს შესვლით ცდილობდა, როგორც უშუალო შემკვიდრეს, ჩარგალიელ გოგოჭურბთა (ადგილის დედას „უძობა“) მიწაწვალად დაებრუნებინა. საინტერესოა წიგნში კი იმაზეც არს ლაბრაკი, რომ ძველი წინაპრების, ძმების — სულა

და კერძო კოოპერების კარ-მიდამოს ვაჟა-ფშაველა ამუშავებდა (გვ. 118) და ფშავერ თემა შორის პირველად კოოპერების თემა ასახელებდა (იხ. V, გვ. 25, 1961).

გვარი კოოპერა წერილობით წყაროში პირველად 1750 წელს არის ფიქსირებული, თანაც იგი ერკლე II-ის „ჩუღლის კაიო“, ჩარგალური მამისმღე (იმედა) კოოპერია; სწორედ ის სახელგანთქმული გმირი, რომლის დარღველ კაქალაყ ვაჟა-ფშაველას ოჯახი მოსწრებია. ამ იმედის შვილი იყო — წერს პოეტის მამა პავლე — მამამწმის მამა ბერო“. იგივე იმედა კოოპერა საგმობო სიმღერებშია და გახლავთებში უკვე ჩაზიკას შვილადაც იხსენიება.

ამ რამ, პოეტმა ახალი გვარი, რაზიკაშვილი მე-18 საუკუნის შუაწლებიდან უნდა მოდიოდეს.

ავტორი კვლავდაკვალ მინდევს პოეტს და მისი ზოგრაფიის ყოველ მონაკვეთს დიდი პასუხისმგებლობით იკვლევს.

მკითხველს წინაშე დგება ქაბუჯი პოეტის თავისი ჰაბუჯური იდეალებით, ცოდნისყენ მადური ლტოლვით, ამაყი დაუოკებელი ბუნებით, უსამართლომასთან შეტრეცებლობით და კაცთმოყვარეობით.

ამ კოოპედ არის განალიზებული თვითმყარობელობის მახინჯი საგანმანათლებლო სისტემა, თუმცა აქვეა ნათქვამი იმ პროგრესულად მოაზროვნე პედაგოგთა და მეგობართა ნათელი სახეები, რომლებმაც დიდი როლი ითამაშეს პოეტის სულიერი სამყაროს განვითარებაში და იღუერად ჩამოყალიბების საქმეში.

ავტორი მართებულად ამბვილებს ყურადღებას იმ მასალებზე, რომლებიდანაც ირკვევა, თუ ახალგაზრდა ვაჟა-ფშაველა როგორ უღლიდა გვერდს მამინდელ სქოლასტიკურად სსაწაელო პროგრამებს და ამათ ნაცვლად რა თავდადებითა და წარმატებით ეუფლებოდა რუსულსა და შოთხლოი ლიტერატურას, ფილოსოფიას...

სამაქერებლად არის დამახებებელი, თუ გორში სწავლის დროს რატომ დაუბლოცდა იგი ხალხისწებს და ან რა მიზეზის გამო არ გასევა მათ ბოლომდე.

ხელმოკლეობის გამო, ვაჟა-ფშაველა ვედარ აზრებებს სასურველი განათლებას ბოლომდე მიუოლას და ახალგაზრდული მიღალი იდეალებით, სამშობლოსა და ხალხსადმი სამსახურის ხალხში სუბილუბით იწყებს მუშაობას სოფლის მამწაელებლად და აქედან იწყება პოეტის ცხოვრების გოლგოთაყ.

წიგნში დიდძალი მასალა იმის საილუსტრაციოდ მიმზობლი, თუ თვითმყარობელობის პიხელებსა და აფლოობროგი მუცლადმელებს საბით რა ძლიერი წინააღმდეგობა შეეცხა ხი-

ლის სამსახურად გასულ სოფლის ახალგაზრდა მამწაელებელს.

ვაჟა-ფშაველამ მათი გამოცდილებები ბრძოლის იგი შოელი სოცოტლის მახინჯე აფრხლებდა, მიუხედავად იმისა, ერწოში მუშაობდა იგი, დიდ თონეთსა თუ საყეთარ სოფელ მარტალიში.

კვლევან და ეუველთვის მეღვრად და შეუდრეკლად ებრძოდა პოეტი ქვეყნად დამკვიდრებულ ბოროტებსა და უსამართლობას, ხალხმშართული იყავდა დაბეჩაეებულ სოფელს ხალხს აფლოობროგი ბოპოლა ნაძირაკუნებლად, მოხელებსა და ჩარჩა-კუჭრებისაგან, ცდლობდა აუბირო სოფლებს გათფითცხოპიერებასა და აფლის აბელს, თანატოლით იზიარებდა მათ ლბინსაც და ქირსაც.

ავტორს ახალი მასალებით შეუვსია ცნობები იმის შესახებ, თუ რა მიმიე პირობებში ეწეოდა პოეტი ცხოვრების ქაპანს, როგორ უქირდა მრავალრიცხოვანი ოჯახის რჩენადაპურება და შეილების აღზრდა, ნათქვამია იმაზეც, რომ მისი გენიალური ქმნილებები, უნავითობის გამო, მშობრად ბუბრის სინათლეზე იწერებოდა მთელი დღე გუთნისდღედ ნამუშევარი პოეტის ხელით.

მ. ზორნაული ხშირად სრულიად საფუძვლიანად საყვედურობს ქართველ საზოგადოებას ვაჟა-ფშაველასადმი უუფრადლებობის გამო და მრავალ ფაქტზეც მიუთითებს, თუმცა ზოგჯერ შეცურად სკნის.

მაგალითად, ავტორი საყვედურობს ქართველთა შორის წ. კ. გამოყრეცელებელი საზოგადოების გამგეობასა და „ვეერიპ“ რედაქციის მუშაეურებს. პირველ მათგანში იმის გამო, რომ ვაჟა-ფშაველა არ დაიცევს და მამწაელებლობიდან გაათფიცუდელს, ბოლო მეორეს კი ბრალად სდებს, თითქმის პოეტი მათ აბძელს წმადლეო „ვეერიპის“ რედაქციოდ.

ორივე ეს დამწესებულება ილიას მიერ იყო შექმნილი. მისი დამოკლებულება ვაჟა-ფშაველას მიმართ კარგადაა ცნობილი. ამიტომაც მართებულად უნდა მივიჩნიოთ ტრადიციულად დამკვიდრებულ აზრს: დიდი ილია წინააღმდეგი იყო, რომ ვაჟა-ფშაველა ეუროპაში გაეგზუენათ, ან კანკლარიოდლაინოვნიკერ კაბინეტში ჩაეპროთ. ცხადია, ილია ითვალისწინებდა ახალგაზრდა მთიელის ამაყ ბუნებას: იგი ხომ ორჭერი. — ჯერ ერწოში და შემდეგ დიდ თონეთში მოასწეენეს მამწაელებლობიდან აფლოობროგი ბოპოლა ნაძირაკუნებში, მის ხომ პროვოკაციებს უწყობდნენ და მოკვლით ემუქრებოდნენ, ხოლო ახალგაზრდა მამწაელებელი კი ამ გადაკარგულ სოფლებში საჩიერებისა თუ მამხინჯებელი კორესპონდეციების წერაზე აცდენდა დროს, დიდ ილიას კი ეს ახალი ნიჭი სწორედ იმად უწოდდა, რადაც იგი შემდეგ მოველია საქართველოს და ილია

აქაც არ ცდებოდა, ხომ ფაქტია, რომ პოეტის საუბრისი ნაწარმოებები მხოლოდ მას შემდეგ შეიქმნა, რაც იგი ჩარგალიში დაშვიდრდა. და ბოლოს „ივერიის“ რედაქციის შესვეურებმა ხომ იმაზე ორჯერ მეტი ხელფასი აღმოგვს, რაც სოფლის მასწავლებელს ეძლეოდა, იმ პირობით თუ პოეტი თვეში თითო ნაწარმოებს მოაწოდებდა (ჩხე საქმეა, თუ რედაქციის შემდგომი ხელმძღვანელები ამ პირობას ბოლოს აღარ უსრულებდნენ).

ვაჟა-ფშაველას მიმეც ცხოვრების შემხედვარეს, მართალია, ველი დღეწყდებდა, როდესაც დღევანდელ მწერლებზე საზოგადოების მხრუნველობას ხედავ, მაგრამ უდავოდ მაშინ ვის აღარ ვეცუოდნენ, გავადევნოთ თვალი მთელ მუშაობაზე საუბრისი მწერლობას, რა ბარბაროსული მეთოდებით სდევნიდნენ, ზღუდვდნენ და ავიწროებდნენ ან სულაც სპობდნენ პროგრესულად მოაზროვნე მამულიშვილებს. მაგრამ ეს იყო თვითმპყრობელობის მიერ ხელოვნურად შექმნილი სისტემა თავისი მოხეტიალეობა და დამკვიდრებით, ხოლო მოწინავე საზოგადოება კი იმავე დღეში ჰყავდათ, როგორც იყო ვაჟა-ფშაველა. რა შეეძლო საზოგადოებას და მის დაწესებულებებს, როდესაც „საქართველოს ბელბუღად“ აღიარებული ჰქადარა აკაკი შეპყრობილი მიჰყავდათ პოლიციამი, ხოლო დიდ ილიას აგენტები ჰყავდა მაინილი, რა მიმეც ცხოვრება არგუნეს ე. ნონიშვილს, ალ. ყაზბეგს, ი. ველოშვილს და ვის არა.

მაგრამ ამას ხომ საზოგადოებას ვერ დავდებთ ბრალად.

ქართული მოწინავე საზოგადოება ვაჟა-ფშაველას ყოველთვის სიყვარულითა და პოეტისუცემით ეკიდებოდა და ეგების იმაზე უკეთესს ვერც ვერაფერს გავაოლებდნენ, რომ არწივო თავის საბუღარში დაეტოვებინათ. ისიც კარგად იცოდნენ, რომ ეს ძნელი იქნებოდა, მაგრამ ასე იყო საჭირო.

წიგნში უკვდილებელი აღარინდელ ავტორთა კვატერლობა და ნათლად ხრის გარკვეული პოეტის იდეოლოგიკური მრწამსი, ნარკვენება მისი პოზიცია ილიას მოწინააღმდეგე პარტიზნის მიმართ და ეროვნული თავისუფლების საკითხში.

დამაყრებლად არის დასაბუღებული ის/აზარი, რომ ვაჟა-ფშაველა თვითმპყრობელობაზე გამარჯვების იმედს თვითი მარჯვენაზე წლებშიც კი არ ჰკარგავდეს მისი მხარეობითი შემოქმედებით ისე პრაქტიკული-განიზაციული საქმიანობით უსამართლობის წინააღმდეგ ბრძოლას განაგრძობდა (177, 180).

რეცენზია რომ ბოლომდე თბივეტური იყოს, გვინდა - ორიოდ შენიშვნაც გავუზიაროთ ავტორს:

ფშინას პროტოტიპად („გოგოთურ და ფშინა“ კაწალბეველი გიორგია შინეული (124, 419). ამის დაყრება გეოვირს, რადგან პოემის პერსონაჟი უსინდისო მხარეველი და ყაბიღობით გამდიდრებული ადამიანი, ხოლო გიორგი კი თანამედროვენი პატროსან მშრომელად და პროგრესულ მთიელად ახასიათებენ. ახალგაზრდობაში იგი მეგობრობდა კიდეც ვაჟა-ფშაველასთან — ისიც იბრძოდა ფშაველების შირაქში ჩასახლებინათვის და ამ საქმეში მატერიალურადაც თურმე ეხმარებოდა ხელმოკლე პოეტს. ხოლო ამ დროს კი პოემა უკეთ დამერილი იყო და მათი ცხარე ურთიერთ შეტაკება გვიან, სიცოცხლის ბოლო წლებში მომხდარა, როდესაც ადგილების („მყავე წყლებსი“) გამო წაყიდებულან. ასეთივე ქართოლოგიური შეუთავებლობის გამო ვერც ამ აზრს გავიზიარებთ, რომ ლექსი „ლომო, შელომის მოკლული“ (153) გიორგის მოკლულ იყოს შექმნილი, რადგან იგი გიორგის სიყვდილამდე ოკლათი წლით აღრე გამოაქვეყნდა. ზიზანაშვილმა „ივერიამი“.

აკაკის ლექსი — „ვაჟა-ფშაველას“ (189) სრულად არის მოტანილი, ხოლო ვაჟა-ფშაველას პასუხიდან კი ავტორს (თუ რედაქტორს) ტყაუბები ამოუყრა და მათ ადგილზე მრავალწერტილი ზის (?).

ეს მკორე ლექსსებში წიგნის დიდ ღირსებას ვერ ჩრდილავს, იგი კი უდავოდ მნიშვნელოვანი შენაშენია და კარგ დამხარებას გაუწევს მკობხველს ვაჟა-ფშაველას ცხოვრებისა და შემოქმედების შესწავლას საქმეში.

დავით ნოგოშვიდი

● რედაქციის მხამართი: თბილისი, რუსთაველის პროსპექტი, № 12.

● ტიფლისში: რედაქტორის — 98-55-11, მთ. კ/მგ მღვიმის — 98-55-18, და გამყოფი-ლებების — 98-55-16; 98-55-17. 98-55-20.

გადაცეა ისაწყობად 26. 01. 88 წ. ხელმოწერილი დასაბუღვლად 6. 04. 88 წ. ანაწყობის ზომა 7/4 X 12, ქაღალდის ფორმატი 70 X 108, ფიზიკური ნაბეჭდი ფურცელი 11, პირობითი ნაბეჭდი ფურცელი 15,5. სააღრ-საგამომცემლო თაბაბი 16,58.

უე 09273. ტირაჟი 30.000. შეცე. 356. საქართვლოს კმ ცუის გამომცემლობის სტამბა.

67/92

8360 80 333.

«М Н А Т О Б И»

ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

ИЗДАТЕЛЬСТВО ЦК КП ГРУЗИИ